

BIBLIOTHECA INDICA
A COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

SADDHARMAPUNDARĪKASŪTRAM

सद्धर्मपुराडरीकसूत्रम्

WITH
N. D. MIRONOV'S READINGS FROM CENTRAL
ASIAN MSS.

REVISED BY
DR. NALINAKSHA DUTT,
M.A., LL.B., P.R.S., PH.D. (CAL.), D.LITT. (LOND.)
*Professor and Head of the Department of Pali, Calcutta University,
Fellow, Asiatic Society.*

Work Number
276

Issue Number
1865

CALCUTTA :
Printed at the Calcutta Oriental Press Ltd.
Published by the Asiatic Society
1, Park Street
1952

Price Rs. 18/-

NOTICE

BIBLIOTHECA INDICA

PUBLISHED BY

THE ASIATIC SOCIETY

The Bibliotheca Indica is a collection of works belonging to or treating of Oriental literatures and contains original text editions as well as translations into English, and also bibliographies, dictionaries, grammars, and studies.

The publication was started in 1849, and consists of an Old and a New Series. The New Series was begun in 1860, and is still running.

The issues in the series consisted originally of fascicles of 96 or 100 pages print, though occasionally numbers were issued of double, triple or larger bulk, and in a few cases even entire works were published under a single issue number. Of late years the single issues are made as much as possible to constitute complete volumes. Several different works are always simultaneously in progress. Each issue bears a consecutive issue number. The Old Series consists of 265 issues; in the New Series, till January 1st, 1942, inclusive, 1,547 issues have been published. These 1,812 issues represent 265 different works; these works again represent the following literatures: —

Sanskrit, Prakrit.
Rājasthānī, Kāshmirī, Hindī.
Tibetan, Lushai.
Arabic, Persian.

Several works published are partly or wholly sold out, others are still incomplete and in progress. A few works, though incomplete, have been discontinued.

Two price-lists concerning the Bibliotheca Indica are available and may be had on application. One describes the Indian and the other the Islamic works published in the series. These lists are periodically revised.

The standard sizes of the Bibliotheca Indica are: —

Deiny (or small) octavo.
Royal (or large) octavo.
Quarto.

सद्धर्मपुराडरीकसूत्रम्

WITH
N. D. MIRONOV'S READINGS FROM CENTRAL
ASIAN MSS.

REVISED BY

DR. NALINAKSHA DUTT, M.A., LL.B., P.R.S., PH.D. (CAL.), D. LITT., (LOND.)
Professor and Head of the Department of Pali, Calcutta University
Fellow, Asiatic Society.

PRINTED AT THE CALCUTTA ORIENTAL PRESS LTD.
PUBLISHED BY THE ASIATIC SOCIETY
CALCUTTA

1953

**Printed by J. C. Sarkhel, Calcutta Oriental Press Ltd.,
9, Panchanan Ghose Lane, Calcutta.**

PREFACE

Soon after taking charge of the Asiatic Society as its General Secretary, the veteran antiquarian Prof. Dr. Kalidas Nag hunted up as usual with him the old neglected files of the Society and found out among heaps of old papers a few valuable treasures one of which was a typescript of a fragmentary text of the *Saddharmapūṇḍarīka* prepared by the Russian scholar N.D. Mironov (=M.) He realised its great importance and asked me to take up the responsibility of seeing it through the press. The fragments were mostly obtained from Sir Aurel Stein's collection of Central Asian mss. and were so few that their publication would not have served any useful purpose unless one had before him a copy of the Bibliotheca Buddhica edition of the text of Kern and Nanjio (1904), but as this publication had been long out of print, the Society decided to publish the whole text (without the variant readings of the B.B. edition) along with M.'s readings of the fragments. In the present text, the readings have been given in the corresponding places as footnotes marked by M. without any emendation.

In 1934 a romanised and revised edition of this text was published by the two distinguished Sanskritists of Japan, Wogihara and Tsuchida. This edition was a great improvement upon the original and hence the present text has been based mainly on these two editions of the text, the differences being indicated in the footnotes by B. for the Bibliotheca Buddhica text and by J. for the Japanese.

When this book was half printed, a microfilm copy of the Ms. of this text, discovered at Gilgit, came into my hands but as the Society was not prepared to delay its publication any longer, its readings could not be incorporated in the present edition. It is hoped that a supplement giving the new readings will be published in the near future.

The Society was good enough to engage Pandit Ramdhone Bhattacharya Asst. Editor, *Sāhitya Pariṣat Patrikā*, to assist me in publishing this text and I must thank him for revising the proofs.

July, 1953,
Asiatic Society,
Calcutta.

NALINAKSHA DUTT

CONTENTS

PREFACE

INTRODUCTION :

Nepalese Manuscripts	...	vii
Central Asian Manuscripts	...	viii
Gilgit Manuscript	...	xi
Chinese versions	...	xiv
Probable date of the original text	...	xv
Sanskritisation of Prakrit words	...	xvii
Aim and object of the work	...	xxiii

TEXT :

I	निदानपरिवर्तः	...	१
II	उपायकौशल्यपरिवर्तः	...	२३
III	श्रीपद्मपरिवर्तः	...	४७
IV	अधिमुक्तिपरिवर्तः	...	७३
V	श्लोषधीपरिवर्तः	...	८६
VI	व्याकरणपरिवर्तः	...	१०२
VII	पूर्वयोगपरिवर्तः	...	१०६
VIII	पञ्चभिन्नुशतव्याकरणपरिवर्तः	...	१३३
IX	आनन्दादिव्याकरणपरिवर्तः	...	१४३
X	धर्मभागणकपरिवर्तः	...	१४८
XI	स्तूपसंदर्शनपरिवर्तः	...	१५८
XII	उत्साहपरिवर्तः	...	१७५
XIII	सुखविहारपरिवर्तः	...	१८०
XIV	बोधिसत्त्वपृथिवीविवरसमुद्गमपरिवर्तः	...	१६३
XV	तथागतायुष्मरणपरिवर्तः	...	२०६
XVI	पुण्यपर्यायपरिवर्तः	...	२१५
XVII	अनुमोदनापुण्यनिर्देशपरिवर्तः	...	२२७
XVIII	धर्मभागणकानुशासपरिवर्तः	...	२३३

XIX	सदाऽपरिभूतपरिवर्तः	...	२५१
XX	तथागतर्द्धयभिसंस्कारपरिवर्तः	...	२५६
XXI	धारणापरिवर्तः	...	२६५
XXII	भैषज्यराजपूर्वयोगपरिवर्तः	...	२७१
XXIII	गद्गदस्वरपरिवर्तः	...	२८२
XXIV	समन्तमुखपरिवर्तः	...	२८६
XXV	शुभच्यूहराजपूर्वयोगपरिवर्तः	...	२९८
XXVI	समन्तभद्रोत्साहनपरिवर्तः	...	३०८
XXVII	अनुपरीन्दनापरिवर्तः	...	३१४
INDEX		...	३१७

INTRODUCTION

The *Saddharmapuṇḍarīkasūtra* is one of the most popular early texts of the Mahāyānists. It was adored as a deity in pursuance of the directions given frequently in the text itself (vide e.g. p. 279). It formed the main scripture of a few Chinese and Japanese Buddhist sects, particularly the Tendai and Nichiren sects of Japan, and it is recited in all temples of the Zen (Dhyāna) sect. Its great popularity is also evinced by the fact that its mss. so far discovered in Nepal, Central Asia and the neighbouring regions are the oldest and the largest in number.

The Nepalese Manuscripts

Many copies of the Nepalese manuscripts of this text are available in the Libraries of the East and the West.

There are in the Asiatic Society, Calcutta, three mss. procured from Nepal. The oldest of these is noticed by R. L. Mitra in his *Nepalese Buddhist Literature* (p. 203) while the other two mss. collected by H. P. Sastri are described by him in his *Catalogue of Buddhist Manuscripts* (1917). These mss. are not very old, being copies made in 1711-12 A.C.

The two earliest and the best manuscripts of this text are preserved in the Cambridge University Library. One is a copy of the year 1036-37 A.C. and the other of 1063-4 A.C. There are other mss. of the same text, all described by Bendall in his *Catalogue of the Buddhist Mss. in the Cambridge University Library* (1883).

Another old ms. of this text is preserved in the British Museum, London. It belongs also to the 11th or 12th century (vide Bendall's *Catalogue of the Sanskrit Mss. in the British Museum*, 1902).

There are three other mss. of this text, one preserved in the Library of the Royal Asiatic Society, London, and two in the Bibliothèque Nationale, Paris; these three are not very old, being of the 18th century.

All these mss. are procured from Nepal; hence except some readings here and there, there are no fundamental differences. The older mss.

of the Cambridge University Library and the British Museum offer better readings and are more reliable.

Central Asian Manuscripts

It is remarkable that apart from the mss. procured from Nepal, a number of fragments of very old mss. of this text has been discovered in Central Asia, Eastern Turkestan and Gilgit (Kashmir) and collected by Sir Aurel Stein, Mr. N. Th. Petrowiski, Count K. Otani and H. H. Sri Hari Singh, Maharaja of Kashmir.

Kern examined the fragments collected by Petrowiski from Kashgar. These contained about two-fifths of the whole text written in Calligraphic Gupta script. About the characteristics of this ms. find, Prof. Kern writes, "it is much more prolix, and in the metrical parts, the verses followed often a different order but the most striking difference is in the language of the prose parts of the text" ... and there are "more Prakritisms and wrongly Sanskritised expressions than those in the Nepalese mss." This last remark of his is substantiated by a list of variants collected from Petrowiski and Nepalese mss. (vide Preface to his edition).

In Hoernle's *Manuscript Remains of Buddhist Literature found in Eastern Turkestan* (abbreviated as *MR*) there are three fragments of the mss. of this text found at Khadalik, one edited by F.W. Thomas and the other two by Lüders. The former is written in Upright Gupta script and contains the end of the 15th and the beginning of the 16th chapter (vide p. 214, vs. 23 to p. 216, l. 21) while the latter two written in Upright Gupta script of the Calligraphic type contain a portion of chapter XI (vide p. 171, l. 25 to p. 173, l. 21) and of chapter XII (vide p. 176, l. 13 to p. 177, l. 12). Lüders has made an exhaustive study of the paleography and orthography of the mss., and compared them with the Nepalese mss. From the divergences noticed by him in the additions or omissions or Sanskritisation or arrangement of words of the Central Asian and Nepalese mss., he arrived at the conclusion that "both (Nepalese and Central Asian manuscripts) must have developed from a common source" (vide *MR.*, p. 157). In his opinion there were two recensions of the

original text. He attributed great antiquity to the Central Asian fragments and held the opinion that the original text "was written in a language that had far more Prakritisms than either of the two versions," and he went even so far as to say that he was "inclined to believe that the original was written in a pure Prakrit dialect which was afterwards gradually put into Sanskrit", though he admitted that before the discovery of the Prakrit version it was rather risky to make such a statement. He further suggested on the basis of the use of the vocative plural '*kulaputrāho*' that "the original text was written, if not in pure Māgadhī in a mixed Sanskrit which was based on that dialect" (*MR.*, p. 161-2).

In Stein collection there is a large fragment of a ms. of this text found at a spot about 8 miles north of Khadalik. It comprised 34 folios written in Upright Gupta characters. A few leaves of this ms. were edited and published by L. de la Vallée Poussin in the *JRAS* 1911 (pp. 1069-77) containing the stanzas 1-41 of chapter XI (vide pp. 165-8) ending with the words *Saddharmapūṇḍarīke mahāvaiṣṭyāsūtraratnāḥ stūpadarśanaparivartto namaikādaśamaḥ samāptaḥ*. This shows that in this ms. the subsequent portion of chapter XI (vide pp. 168-174) has been omitted or dealt with as a separate chapter. The Chinese translations of Dharmarakṣa and Kumārajīva also agreed with this particular ms. of Central Asia on this point, and this was noticed by Kern in his edition of the text (vide p. 256 n). In the Chinese translations, the omitted portion appears elsewhere as a new chapter called "Brahmacāri-parivartta" in Dharmarakṣa's version and as "Devadatta-parivartta" in Kumārajīva's version (vide *JRAS* 1927, p. 273). Hence it is evident that in the division and arrangement of chapters there were some divergences in the early Central Asian mss. In regard to this chapter, it should be observed that the Gilgit ms. follows the Nepalese mss. i. e. it retains the latter portion of chapter XI and does not separate it as a new chapter as has been done in Dharmarakṣa's and Kumārajīva's translations.

In this Central Asian ms. appears also the whole of chapter XII (vide pp. 175-179) closing with the words: *Saddharmapūṇḍarīke mahavaiṣṭyāsūtraratne utsāhaparivartto nāma dvādaśamaḥ samāptaḥ*".

The discrepancies in the wordings of the titles of the above mentioned two chapters deserve our attention, e.g. *pundarīke* and *ponḍarīke*, *vaiṇulya* and *vetulya*, *ratne* and *ratnai*. The question arises whether these differences were due to the carelessness of the scribe or an improvement in the Sanskritisation of the title of chapter XI. The latter reason appears to be more plausible.

In K. Otani's collection of Central Asian Mss., there are 56 fragments of three mss. of this text as has been ascertained by Mironov and all these are written in Upright Gupta script of the Indian varieties of the 5th century A.D. and contain portions of chapter XIX-XX. There are seven fragments written in Calligraphic Gupta script. All these have been studied by Mironov who has also examined the question of relationships of the various Central Asian and Nepalese mss. as also their Chinese versions (vide *JRAS* 1927, pp. 252-279). His findings are as follows:

- (i) Mss. written in Upright Gupta script belonging to the 5th century A.C. are more archaic and older than the mss. written in Calligraphic script which are attributed by Hoernle to the 7th century.
- (ii) Mss. in Calligraphic script are much older than the Nepalese mss. and contain more prakritisms.
- (iii) There were different sets of m's. in Central Asia and the language of the different sets is not exactly the same.
- (iv) There is a commonness in the mss. written in Upright Gupta but all these mss. differ morphologically from the mss. written in Calligraphic style.
- (v) The mss. in Upright Gupta contain more prakritisms than those in Calligraphic script and were written in a language nearer to the Prakrit in which the original was composed as suggested by Lüders.
- (vi) The process of Sanskritisation in Central Asia was different from that in Nepal.
- (vii) The mss. written in Upright Gupta script belong to the 5th or 6th century A.C. This opinion is held by Hoernle also. The mss. written in the Calligraphic style belong to the 7th century.

Gilgit Manuscript

The manuscript of this text discovered at Gilgit (Kashmir) written on handmade paper in Upright Gupta script is the largest find and covers almost three-fourths of the text. There were in this collection two mss. Some of the leaves of these two mss. passed into the hands of European scholars from the site and were published in the *Journal Asiatique* (January-March 1934) as also three leaves by W. Baruch in 1938 under the title "*Beiträge zum Saddharmapundarikasūtra*". The contents of the leaves published by Baruch are also found in the Kashmir collection. The number of leaves of the Gilgit ms. is about 150, many of which are damaged, and a few beyond recovery. These contain roughly the following chapters of the text :—

- Chap. I & II (about one third)
- „ III (latter part)
- „ IV & V (first part)
- „ VI (last part)
- „ VII (first part)
- „ IX & X (Nil)
- „ XI (latter part)
- „ XII (whole)
- „ XIII (beginning)
- „ XIV & XV (large portions)
- „ XVI & XVII (Nil)
- „ XVIII-XXIII (large portions)
- „ XXV-XXVII (large portions)

This ms. contains the concluding line giving the names of donors of the ms.

Baruch has made an exhaustive study of the three leaves of this ms. along with their Chinese translations, from which a fair idea can be formed about the characteristics of the ms. He thinks that this ms. belongs to the 5th or 6th century A. C.

On a comparison of many leaves of this ms. with the present text it appears that it agrees with the old Nepalese mss. to a large extent. The readings of a few stanzas which are found in the mss. deciphered

by L. de la Vallée Poussin and myself are reproduced below for giving an idea of the relation existing between the mss. The ms. of Baruch agrees with our Gilgit ms. in every respect.

La Vallée Poussin's reading of our text, p.165 (vide JRS., 1911, p. 1071-2) is as follows:—

बहुकल्पकोटीपरिनिर्जृतोपि स नाम अद्यापि शृणोति धर्मम् ।
तद्दि तद्दि गच्छति धर्महेतौः सुदुर्लभं धर्म मयेवरूपम् ॥

प्रणिधानम् एतस्य विनायकस्य निषेवितम् पूर्वभवेषु आसि ।
परिनिर्जृतोपि [इमु] सर्व्वलोकम् पश्यंण्टते सर्व्वदशदिशासु ॥

इमे च मद्यं बहु आत्मभावां सहस्रकोट्यो यथ गन्तवालिकाः ।
ते धर्म(कृ)तस्य कृतेन आगताम् : परिनिर्जृतं द्रष्टुम् इमं विनायकम् ॥

च्छोरित्वा क्षेत्राणि स्वकस्वकानि तथ [श्रा]वका नरमरुणश्च सर्व्वे ।
इहागता सर्व्वे सद्धर्महेतौः यथा चिरम् [ति]प्रिय धर्मेनेत्री ॥

एतेषु बु[द्धान] निषीदनार्थं बहुलोकधातून सहस्रकोटयः ।
संक्रामिता मे तनु सर्व्वसत्वान् ऋद्धिवलेन परिशोधिताश्च ॥

एतादृशी उत्सुकत्वा अयं मम कथं प्रकाशो इम धर्मं नेत्री ।
इमे च बुद्धा स्थित अप्रमेया द्रुममूलि शोभन्ति यथैव पद्माः ॥

द्रुममूलकीटीय अनन्तकानि सिंहासनस्थेभिः विनायकेभिः ।
शोभन्ति दीप्यन्ति च नित्यकालं हुताशनो वा यथ अन्धकारे ॥

गन्धो मनुजो दशसु दिशासु प्रवायते लोकहितान सान्तिके ।
येन इमे मूर्च्छित सर्व्वसत्वा वातेन वायन्त च नित्यकालम् ॥

मम निर्जृतस्मि को ह्येत धर्मपर्याय धारयेत् ।
क्षिप्रं व्याहरतु वाचा लोकना[थान सम्मुखम्] ॥

प [रि] [नि]र्जृतो यं बुद्धः प्रभूतरतनो मुनि ।
सिंहनादं शृणोत्तस्य [व्य]वसायं य कुर्व्वति ॥

अहं द्वितीयो बहवो [इमाश्च य]। कोट[१]य आगत नायकानाम् ।
व्यवसाय श्रोष्याम जिनात्मजानां य उतसहे धर्ममिमं प्रकाशितुम् ॥

अ[हं] च तेन भवि पूजित सदा प्रभूतरत्नश्च जिन स्वयम्भुः ।
यो गच्छति दिश विदिशाश्च नित्यं श्रुणुणाय धर्ममि[यमे]वरूपम् ॥

इमे च ये आगत लोकनायकाम् विचित्रिता शोभति येरियं मही ।
तेषां विपुला अनल्पका कृता भवेत् सूत्रप्रकाशनेन ॥

अहं च दृष्टो इह आसनस्मि भगवांश्च यो य स्थित स्तूपमध्ये ।
इमे च अन्ये बहुलोकनायकाः ये आगता जैत्रमहस्रकोटिभिः ॥

The Gilgit manuscript reads as follows:—

(1) बहुकल्पकोटीपरिनिर्जृतोपि सो नाम अद्यापि श्रृणोति धर्मम् ।
तर्हि तर्हि गच्छति धर्महेतोः सुदुर्लभो धर्म यमेव रूपः ॥

प्रणिधानमेतस्य विनायकस्य निषेवितं पूर्वभवे यदा (2)सीत् ।
परिनिर्जृतोपि इमु सर्वलोकं पठ्ययती सर्वदशाद्दशासु ॥

इमे च सर्वे मम आत्मभानाः सहस्रकोट्यो यथ गङ्गबालिकाः ।
ते धर्मकृत्यस्य कृतेन आगताः परिनिर्जृतं च इमु द्रष्टुं (3) नाथम् ॥

च्छ्रोत्रिण्ये चैत्राणि स्वकस्वकानि तथ श्रावकां नरमरुतांश्च सर्वात् ।
सद्धर्ममंरत्तणहेतु सर्वे कथं चिरं तिष्ठिय धर्मेनेत्रीः ॥

एतेप बुद्धान निषोदनार्थं बहुलोकधातूनां (4) सहस्रकोट्यः ।
संकाशिता ते तथ सर्वमत्वा ऋद्धावलेनः परिशोधितं च ॥

एतादृशी उतमुकता इयं मे कथं प्रकाशोदिय धर्मेनेत्री ।
इमे च बुद्धा स्थित अप्रमेया द्रुमाणा मूले यथ पद्म (5)राशिः ॥

द्रुममूलकोटोय अनल्पकायो सिंहासनस्थेहि विनायकेहि ।
शोभंति तिष्ठन्ति च निल्यकालं हुताशनेनेव यथान्धकारम् ॥

गन्धो मनोज्ञो दशसु द्विशसु ब्रूवायते लोकवि (6)नायकानाम् ।
येनो इमे मूर्च्छित सर्वमत्वा वाते प्रवान्ते इह निल्यकालभू ॥

मम च परिनिर्जृतस्य यो एते धर्मपर्यायु धा|र|येत् ।
क्षिप्रं व्याहरतां वाचं लोकनाथा संमुखम् ॥

परिनिर्जृतो हि संबुद्धः प्रभू (7) तरतनो मुनिः ।
सिंहनादं ध्रुषोत्तस्य व्यवसायं करोति यः ॥

अहं द्वितीयो न बहवो इमे च ये कोटियो आगत नायकानाम् ।
व्यवसायु शोष्याम जिनस्य पुत्राद् य उत्सहे धर्ममिमं प्रका (8)शितुम् ॥

अहं च तेन भवि पूजितो सदा प्रभूतरत्नश्च जीनः स्वयंभूः ।
यो गच्छती दिशविदिशासु नित्यं भ्रुणानार्थं धर्ममिममेवहृषम् ॥

इमे च ये आगत लोक[ना]था विचित्रिता यैरिह शो (9)भिते भूः ।
तेषांपि पूजा विपुला अनल्पका कृता भवेत् सूत्रप्रकाशनेन ॥

अहं च दृष्टो इहं शासनस्मि भगवांश्च योयं स्थित स्तूपमध्ये ।
इमे च अन्ये बहुलोकनाथा ये आग(1)ता चैत्रसहस्रकोटिभिः ॥

To complete the above account of Central Asian mss. we should refer also to the find of the fragment of an Uigur-Turkish ms. discovered by Zakov in Turfan. It contains chapter XXV of the text, which eulogises Bodhisattva Avalokiteśvara. This text was edited and translated into German and published by W. Radoff in the Bibliotheca Buddhica Series in 1911. The chapter on Avalokiteśvara was read widely and was regarded as a separate treatise. It was very likely meant for the lay Buddhists who were acquainted with the Uigur-Turkish dialect only. This also proves the great popularity of the treatise among the common people.

The Chinese Versions

According to Nanjio there were eight or nine translations of this text into Chinese, of which three only are available, the earliest (286 A.C.) is of Dharmarakṣa who was a Yueh-chi born in Kan-su province and was educated in the western region where he learnt as many as thirty-six different languages and dialects; the next (400-2 A.C.) in point of time is of Kumārajīva, the famous Buddhist monk of Kucha, who was taken to China (383 A.C.) where he translated several Buddhist works into Chinese. The third translation (601 A.C.) is of Jñānagupta and Dharmagupta who were Indians and whose translations follow the Nepalese mss. In the preface to the third translation, there are references to two originals of this text, one of which was the basis of Dharmarakṣa's translation written on palm-leaves and the other in the script of Kucha, which was the original used by Kumārajīva. The writer of the preface points out some differences between the two early Chinese versions in the contents of chapters V, VIII, X and XII and then remarks that both the versions omit the gāthās of the

Samantamukhaparivarta (vide pp.294-6) and place the *Dhāraṇīparivarta* after *Samantamukhaparivarta*. He added the very interesting remark that "the omission of the gāthās in Kumārajīva's version of chaps. XII and XXV (XXIV in our text) had since been filled in by some wise men, whose example I wish to follow" (Kern, Transl, Intro. xix, xxiii). These gāthās appear also in the Gilgit ms. and hence it is apparent that such additions of new compositions were not an uncommon feature of the old Buddhist mss.

Gilgit Mss. of the present text and the Samādhirājasūtra

On a comparison of the Gilgit ms. of the *Samādhirājasūtra* with its Nepalese mss. it is found that a large section of the prose portions does not appear in the Gilgit ms. (vide my *Gilgit Manuscripts*, Vol. II, parts I and II) while the gāthā portions are almost common. This shows that the original text, a major portion of which was in gāthās, was enlarged at a later date by substantial additions in prose. This, however, is not the case with the *Saddharmapundarikasūtra*. There is a close agreement in both prose and gāthā portions between the Central Asian mss. of the 6th century and those of the Nepalese mss, ranging from the 11th to 18th century. Kern has also pointed out that the agreement is close between the earliest Nepalese mss. and the Petrowski ms. and the same remark is equally applicable to the Gilgit ms.

Probable date of the Original

The finds of Central Asian mss. of this text place beyond doubt its existence and popularity in the 5th century A.C. Quotations from this text are found in Candrakīrti's commentary on the *Mādhyamikākārikā* and Śāntideva's *Śikṣāsamuccaya* of the 6th or 7th century A.C. The Chinese translation of Dharmarakṣa which was slightly different from the present text was made in 286 A.C. Hence we may without any hesitation assign the 3rd century A.C. as its date of composition, if not earlier.

Lüders, Hoernle, Mironov, and other scholars are inclined to believe that the versions used by Dharmarakṣa and Kumārajīva were derived from an original text which was written in a Prakrit like

Māgadhi (see above p. ix), though Lüders was cautious enough to add that before the find of such a version, this conclusion of his should not be regarded as definite. This inference about the existence of a Prakrit original seems to be a little wide of the mark.

Very recently (1953) Edgerton's monumental work entitled the "Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary" (abbreviated as BHS) has come out, throwing a flood of light on the growth and development of the language used in the Buddhist Sanskrit Texts. In the Introduction to this work, he has criticised Lüders, Hian-lin Dschi and other scholars who have suggested an old eastern Prakrit as the original upon which the available versions of the Buddhist Sanskrit texts are based. He says that the "Prakrit underlying BHS was certainly not identical with any Middle Indic dialect otherwise known to us." He was however unable to localise geographically the home of the Prakrit nor did he expect a "complete dialectic unity in a body of texts of quite different dates" but still he thinks that there was an essential dialectic unity of the BHS Prakrit.

Edgerton's views are undoubtedly based on good grounds and exhaustive studies but we would like to know whether there is any necessity of making an assumption that the texts available at present must have been derived from an earlier original text. Is it not more plausible to hold that the mixed Prakrit-Sanskrit (which has been dubbed by Edgerton with the unhappy expression Hybrid Sanskrit) was the accepted language of the Northern Buddhist writers and that the variations noticed in the manuscripts of different dates were due to changes made by the reciters and copyists in course of decades and centuries? So far we have not come across a single pure Prakrit text of the Mahāyānists or even of the Sarvāstivādins, except, of course, the fragmentary Prakrit Dharmapada, nor is there any reference to such a text in any treatise. It is only in Tāranātha that we get a reference to the existence of a *Prajñāpāramitā* in Prakrit. Hence it is not safe to infer the existence of a Prakrit text merely on the basis of a few textual differences or different forms of Sanskritisation of Prakrit words borrowed from the phraseology of the Pāli Piṭaka. The irregular Sanskrit words and phrases found in the versions form a very small fraction, almost negligible, of the

whole text composed in good Sanskrit with lengthy compounds, beautiful similes and bold imageries. The slight differences in the versions of the text are due to lack of accuracy in preserving and copying a text. The author of the preface to the Chinese translation of Jñānagupta and Dharmagupta clearly refers to the practice of learned authors or copyists to make additions whenever they desired. If this was done by a writer in an old text, how much more must have been done by way alterations of words or different juxtapositions of sentences, stanzas and chapters by the copyists and reciters of later days. Hence it is not at all strange that the identical text would appear to have two or more recensions, though in fact there was no deliberate attempt at recasting the original form and language. Hence the surmise made by Luders, Hoernle and others is not very convincing and we think that the original text was identical with the present *minus* the additions and alterations made by the copyists and reciters in course of centuries, during which long period the language also underwent appreciable changes. In view of this contention of ours, the probable date of the text is not very anterior to the 3rd century A.C. and should be placed some time after the *Mahāvastu* and the *Lalitavistara* from the point of both Buddhological conceptions and linguistic characteristics. Hence its original composition may be assigned to the 2nd or even 1st century A.C.

Sanskritisation of Prakrit words

Commenting on the linguistic characteristics of the Central Asian and the Nepalese mss., Luders, Hoernle and Mironov have come to the conclusion that the earlier a ms., the more Prakritisms does it contain, e.g. among the Central Asian mss., those written in Upright Gupta script in the 5th or 6th century A.C. contain more Prakritisms than those written in Calligraphic script of the 7th century. They assert that all Central Asian mss. have more Prakritisms than the Nepalese mss. The same remark is applicable to the Gilgit mss. as well.

In North Indian Buddhist texts Hīnayāna or Mahāyāna, the Prakrit vocabulary and phraseology of the Pāli Tripiṭaka or the unknown original Prakrit Tripiṭaka, if there was any, were freely used in a Sanskritised form. It seems that the use of Mixed

Sanskrit in the Gāthās and Pure Sanskrit in the prose portions was the rule in the first or second century A.C. or earlier when the Mahāyāna texts were being composed for the first time. In the gāthās, emphasis was laid more on diction and melody than on grammar, provided the content was anyhow intelligible—a feature not uncommon in our vernacular treatises of the mediaeval period.

It should be borne in mind that the Sanskritisation of the Pāli or the unknown Prakrit Tripiṭaka was started by the Sarvāstivādins in the pre-Christian eras, and as a result, a complete Sanskrit Tripiṭaka came into existence and it became popular in Northern India and in Central Asia and its neighbouring regions. It was as a protest against the realism of the Sarvāstivādins that the idealism or monism of the Mahāyānists appeared and therewith the Mahāyāna texts like the *Prajñāpāramitās*, *Laṅkāvatārasūtra*, *Dāśabhūmikasūtra* and the present text. These were the productions of those monks who had studied the Sarvāstivāda piṭaka and were so well versed in the words and phraseology of the Tripiṭaka, that they used the same almost unconsciously in their Mahāyāna treatises, not to speak of retaining in many instances the Prakrit words and grammatical forms. This will be evident from the following few Pāli passages appearing in Sanskrit in the present text:—

p. 13: Sa dharmam deśayati sma. Ādau kalyāṇam madhye kalyāṇam paryavasāne kalyāṇam svartham suvyañjanam kevalam paripūrṇam paryavadātam brahmacariyam samprakāśayati sma.

Dīgha, I, p. 62: So dhammam desetī ādi-kalyāṇam majjhe kalyāṇam pariyosāna-kalyāṇam sattham savyañjanam kevala-paripunṇam parisuddham brahmacariyam pakāsetī.

pp. 23,24: gambhīram durdṣam duranubodham
Vinaya, I, p. 4: gambhīro duddaso duranubodho.

p. 27: vicikitsā-kathamkatham viditvā cetasaiva cetaḥ parivitar-
kam-ājñāya.

Dīgha, I, p. 148; Vinaya, I, p. 35: vicikiccho kathamkatho cetasā
cetoparivitakkam aññāya.

pp. 37, 60: bahujanahitāya bahujanasukhāya lokānukampāyai
mahato janakāyasyārthāya hitāya sukhāya devānaṃ ca manuṣyānāṃ ca

Vinaya, I, p. 21 : bahujanahitāya bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussānaṃ.

pp. 51, 105 : vidyācaraṇasampannaḥ sugato lokavid anuttaraḥ puruṣadamyasārathiḥ śāstā devānaṃ ca manusyānāṃ ca Buddho Bhagavān

Dīgha, I, p. 49 : vijjācaraṇasampanno sugato lokavidu anuttaro purisadammasārathi satthā devamanussānaṃ Buddho Bhagavā-

p. 90 : sa dharma ekaraso yaduta vimuktiraso virāgaraso nirodharaso so sarvajña-jñānaparyavasānaḥ.

Āṅguttara, IV, p. 203 : ayaṃ dhammavinayo ekaraso vimuttiraso .....etam nibbidāya virāgāya nirodhāya upasamāya..... nibbānāya saṃvattati.

p. 122 : deśayatu dharmamasya lokasya samārakasya sabrahmakasya saśramaṇa-brāhmaṇikāyāḥ prajāyāḥ sadevamānuṣūsurāyāḥ.

Vinaya, I, p. 11 : sadevake loke samārake sabrahmike sassamaṇabrāhmaṇiyā pajāya sadevamanussāya

p. 124 : śraddhayāgārādanāgārikam pravrajitaḥ... ..paṇḍitā vyattā medhāvīṇaḥ kuśalā

Samyutta, IV, p. 375 : saddhāya agārādanāgārikam pabbajitā ... ..paṇḍitā viyattā medhāvīṇī bahussutā.

p. 285 : kaccit te kṣamaṇīyaṃ kaccid yāpanīyaṃ

Vinaya, I, p. 253 : kacci khamaṇīyaṃ kacci yāpanīyaṃ.

p. 303 : dhārmyā kathayā saṃdarśayati samādāpayati samuttejayati saṃpraharśayati

Dīgha, II, p. 42 : dhammiyā kathāya sandassesī samādapesī samuttejesī sampahaṃsesī.

p. 285 : alpābādhatām alpātāṅkatam laghutthānatāṃ yācraṃ balaṃ sukhasaṃsparśaviharatām.

Dīgha, I, p. 204 : appābādham appātāṅkam laghutthānaṃ balaṃ phāsuvihāraṃ.

Examples of Prakritisms in the Central Asian Mss.

In his preface to the edition of this text, Prof. Kern gives a list of

words collected from the Petrowiski ms. with their corresponding words in the Nepalese mss. Some of these are: —

avalokayim̄su	for avalokayāmāsa	pattiyiṣyanti	for pratiyiṣyanti
avocuḥ	„ avocan	parājinitvā	„ parājayitvā
asthāsīt	„ asthāt	pariyāpuniṣyanti	„ paryavāpṣyanti
kārāpayim̄su	„ kārāyāmāsuḥ	praṇāmayitvā	„ praṇāmya
nisiditvā	„ niṣadya	ghrāyati	„ jighrati

The following list is made out of Mironov's readings of the fragments as given in this text: —

(a) verbs: —

abhiramatha	for abhiramadhvaṃ	pariyāpuneya	for paryavāpnuyāt
karim̄su	„ karonti, kārāyanti	bhāṣi	„ abhāṣanta, abhāṣata
abhūṣi	} „ abhuvam̄	bhane	„ pravadet
abhūṣīt		bhonti	„ bhavanti
asthāsi	„ asthāt	manyatha	„ manyadhvam
tapyanta	„ tapyamānān	labheyāṃ	„ labhemahi
niṣkāsayeyā	„ niṣkrāmayeyam	evaṃ vadeyāt	„ etad avocat
		saṃjāneyāsi	„ saṃjñātavyo

(b) dropping of 't': —

ālapeyā	for ālapet	bhaveya	for bhavet
kṣipe	„ niḥṣipet	likhāpayā	„ likhāpayet
tāraye	„ tārayet	śrāveyā	„ śrāvayet
dhāreyā	„ dhārayet	satkareyā	„ satkuryāt
paśyeyā	„ paśyēt		

(c) participles, gerunds etc: —

gṛhya	for gṛhñitvā	śruṇitvā	for niśāmya
dṛṣtvāna	„ dṛṣtvā	śruṇanāya	„ śravanāya
śrutvāna	„ śruṇitvā,	upaviṣṭa	„ upaviśya

(d) cases :—

asmebhi	for asmābhiḥ	ṛddhīye	for ṛddhyā
upāyāsebhīr	„ upāyāsebhyah	antikāto	„ antikāt
tebhi	„ tehi		
devehi	„ devaiḥ	caturṅgām }	
diśābhi	„ dikṣu	pariśānām, }	„ catasṅgām parśadām
purimebhi	„ pūrvehi	catvāri }	
vejāyantebhi,	„ vajāyantibhiḥ	parisām }	
yānebhi	„ yānaiḥ dattair	bhikṣave	„ bhikṣavas
dinnebhi		antariyasmi	„ antariye
ratanebhi	„ ratnehi	lokadhātuya	„ lokadhātusu hi
sahasrebhi	„ sahasrai	imasyaṃ	imasmīn

(e) pronouns :—

ida	for imu	imasmī	for asya
īdam	„ imam	edṛśah	„ īdṛśah
imena	„ anena	tāyām	„ tasyām
imeśāṃ	„ eśāṃ	yuṣme	„ yūyam

(f) gender irregularity :—

imāni gāthāni for imā gāthā

(g) pure Prakrit words :—

abhīṅhaṃ	for abhīkṣaṅgaṃ	dhītā	for duhitā
uparimā	„ ūrdhva	subherava	„ subhairava
orasā	„ putreṇa	viyulha	„ vyūha
gilāna	„ glāna	rodra	„ raudra
duścelaka	„ kucaḷakā		

(h) dropping of consonantal endings :—

āttamanā	for āttamanaskah	pariśā	for pariśad
tāva	„ tāvad		

(i) sandhis :—

atiriva	for atīva	tasyeṣa	for tasyaiṣa
---------	-----------	---------	--------------

Besides the linguistic characteristics of the earlier mss. dealt with above, there are many irregularities in the language of the gāthās, which may be generalised thus:—

(a) indiscriminate use of singular for plural, long for short and *vice versa*, in many cases, for exigencies of metre;

(b) frequent use of 'u' as ending for nominative and accusative cases as also in verbs, particles etc., e.g., ahu (= ahaṃ, 71, 211*, 212), dharmu (185, 212), vaidyu (214), yādṛśu (65), ārjavu (187), imu paścimu (190), amukātu nagarātu (58), śrutu (81), paśyīṣu (211, 213), viceru (218), hāyeyu (118)

(c) use of bhoti, bheṣyati, bheṣyāma is quite common

(d) √sthā conjugated thus:—adhīṣṭhahāmi (211), pra-tiṣṭhahanti (93), vyutṭhahitva (192)

(e) formation of gerunds: kariyāna (246), niṣīdiyāna (185), śruṇiyāna (217), gatvāna (99), gamiyāna (110), ujjhiya (187), prāpiya (262), vilokiya (294), vijāniya (91)

(f) locative by 'i', e.g., kāli (190), loki (170), ākāśi (218), upāyi (190)

(g) genitives are expressed thus: parṣāna (191), sutāna (213), dharmāna (214), kṣetrāna (217)

(h) rules of Prakrit grammar in sandhis are often observed e.g. sūtrimu (264), bhontimi (68), dharmenīmu (94), kalpiman (113)

(i) past tenses formed by the affix 'iṃsu' e.g. avaciṃsu (130), śrāvayiṃsu (131)—vide also previous list

(j) use of Prakrit vocabulary e.g. bhīrave (99), tahiṃ (103), avihethitaḥ (113), māriṣā (116), ujjukaṃ (91), kilāsitā (93, 186), daharā (191), bāhiriye (249)

(k) frequent use, as in Pāli, of 'o' for ava, as in anolīno (183, 233), oropayi (218), okireta (225), otaritvā (85), onahatī (91).

The aim and object of the work

The main object of the work is to establish that there is only one *yāna* and that is Buddhayāna and not the three *yānas* known as Śrāvakayāna, Pratyekabuddhayāna and Bodhisattvayāna. In explaining the reason why the three *yānas* came into vogue, Buddha said that the three *yānas* were merely his expedients (*upāya-kauśalya*) for imparting training to beings having different mental capacities and inclinations on account of their past accumulated *karma*. Like the clouds showering rains uniformly on all vegetation, big or small, or very small, with or without a healthy growth, he preached his *dharmā* to all beings without any discrimination, and it was due to the beings in different stages of mental development that the *dharmā* was comprehended by them in diverse ways. Hence the *Yāna* of Buddha's teaching was actually one but it appeared as three to the various disciples.

As a corollary to the above contention that there was one *yāna*, Buddha said that the Hīnayāna arhats like Śāriputra, Mahākāśyapa and others had not really attained Nirvāṇa but they had put an end to their mental and physical impurities (*kleśas*) and had reached a haven of rest and peace and that they were to exert further to attain the knowledge which would make them a Buddha, a Tathāgata. In the Mahāyāna philosophical terms, they had realised non-existence of individuality (*pudgala-sūnyatā*) by destroying the veil of impurities (*kleśāvaraṇa*) and not the non-existence of the phenomenal world (*dharmā-sūnyatā*) by removing the veil (*jñeyāvaraṇa*) that covered the Truth, the Reality and without which they could not be regarded as having visualised the Truth. Hence Bhagavān Śākyamuni prophesied that most of the distinguished Arhats, male and female, would, after many more existences, perhaps not in this earth, become ultimately Tathāgatas. As regards the Bodhisattvas, there was not much difficulty; they were also foretold that they would ultimately become Buddhas. Of particular interest is the importance attached in the text to Avalokiteśvara, Bhaiṣajyarāja and Samantabhadra Bodhisattvas.

The next point which the text touches is the immense merit that a person would derive by reading, writing and propagating this *Sūtra*.

A preacher or a reciter of this Sūtra, called a Dharmabhāṅaka, has been extolled in an extraordinary degree, and the responsibility of care and protection of the Sūtra and its reciters has been taken up by the bodhisattvas, gods, yakṣas and even 'rākṣasīs'. A large portion of the text is devoted to this topic evidently in order to rouse devotion for Buddha and this Sūtra in the minds of the monks and laymen, and this is also one of the reasons why copies of the ms. of this text are almost ubiquitous in Central Asia, Eastern Turkestan, Kashmir and Nepal.

In this treatise, more stress has been laid on devotion and worship than on meditational and other practices. To attain perfection, i.e. Buddhahood, all that is needed is the worship of Buddhas and Bodhisattvas. The Arhats, who wanted to attain Buddhahood, were only to worship countless Buddhas and *stūpas* in their future existences. The devotees are also enjoined to worship this *Sūtra* and its reciters, and to erect *stūpas* on spots sanctified by the presence of a Buddha or a Dharmabhāṅaka reciting this *Sūtra*. Adoration of Buddhas, Avalokiteśvara and Samantabhadra Bodhisattvas as also of this *Sūtra* and *Stūpas* seems to be the keynote of this treatise.

The text, being mainly devotional, avoids the philosophical aspects of the Teaching. The fantastic account of innumerable Buddhas, Bodhisattvas and Buddhakṣetras indicates vividly the belief that the universe is infinite. Without using the word *ananta* or *aśīma*, it states that the Buddhakṣetras composing the universe exceed the number of sands in the Ganges. Each Buddhakṣetra is presided over by one Buddha, as there cannot be two Buddhas in one Buddhakṣetra or lokadhātu. Every Buddha has as his disciples innumerable Bodhisattvas, Śrāvakas and Pratyekabuddhas. The Buddha of our earth, called Sahā lokadhātu, is Śākyamuni. He has been presiding over this lokadhātu from time immemorial and will continue to do so for several kalpas. He has been training for ages the disciples who became his Arhats and Śrāvakas and Pratyekabuddhas when he appeared in his created form as Gautama Buddha and will train them up again till they all become Buddhas. Śākyamuni's length of life is unlimited. His previous life when he was a Bodhisattva is given in a semi-mythical form.

The philosophical truths, as expounded in all Mahāyāna texts, have been taken for granted in this treatise. There are statements such as that the phenomenal world (*dharmā*) is unreal (*sūnyam*); that all dharmas are fixed, unshakeable, immutable, non-transforming similar to *ākāśa*, unconstituted and beyond description (vide p.182); that the realisation of the non-existence of worldly objects leads to omniscience—the insight and knowledge of a Tathāgata. The *summum bonum* is Buddhahood and not *nirvāṇa*, and for its attainment, it recommends acquisition of the six virtue-perfections (*pāramitās*), the sixth being *prajñāpāramitā*, which is identical with omniscience (*sarvajñatā*). Along with the acquisition of the *pāramitās*, the Bodhisattvas must lead a very discreet and well-controlled life, practising amity (*maitrī*) and forbearance (*kṣanti*). They must avoid contact with worldly men like kings, nobles, ministers, heretical teachers or philosophers, mantra-reciters, women as also Śrāvakas and Pratyekabuddhas. They must keep themselves mentally aloof from all householders, even when imparting religious instructions to them (vide p.180-181). The Bodhisattvas could be both householders and recluses, but very likely the Bodhisattvas preaching the *dharmā* were monks, for it is said (vide p.6) that there were Bodhisattvas who shaved their head, donned yellow robes, lived in open sky or in lonely forests and remained engaged in studies, or practised meditations in mountain-caves.

Another important characteristic of the work is that it retains many of the traditions found in the Pali texts including the names of monks like Gayākāśyapa, Nadikāśyapa, Kapphiṇa, Vakkula and Cunda (vide p.137) along with those of Rāhula, Mahāpajāpatī Gotamī, Yaśodharā etc. Śāriputra and a few other noted arhats appear as prominent figures.

The whole episode relating to Gautama Buddha's hesitation in preaching the religious truths after the attainment of *bodhi* and then his decision to give an exposition of the four *āryasatyas* and the chain of causation (*pratītyasamutpāda*) appears almost *verbatim* in connection with the life of Mahābhijñānābhīmukha Tathāgata (vide chapter VII)

Lastly, we should refer to the appearance of the Prabhūtaratna Tathāgata in a jewelled stūpa erected specially for the purpose and Śākyamuni sharing his throne with him, the emergence of countless Bodhisattvas from below the earth, and the many magical spells (*dhāraṇīs*) formulated for the protection of the preachers of this Sūtra. Though these make the text unrealistic, it must have produced good effect on the devotional minds. This also marks the stage of transition from a rational teaching to that of a devotional one and that again of the extreme type. It is rather striking that a text like this created devotional fervour not only in India but also among the foreigners in Central Asia, China and Japan.*

* For the guidance of those readers who may not have the patience to go through every chapter of the work, a running summary is given for their ready reference, and at the same time to show the trend of thought that is being developed from chapter to chapter.

SUMMARY

Chapter I

The compiler after paying obeisance to all Buddhas and Bodhisattvas including all Pratyekabuddhas, Āryaśrāvakas, and Bodhisattvas of the past, present and future announces his intention of reproducing the *Vaipulyasūtra* called the *Saddharmapuṇḍarīka* containing the highest teaching.

The text opens with the words "*Evam mayā śrutam*". Bhagavān (Sākyasiṃha) was staying at the Vulture Peak of Rājagṛha surrounded by several Arhats (= Mahāśrāvakas) including Ānanda the *śaikṣa* (still under training, i.e., not yet an arhat, an *asaikṣa*), a large number of monks, perfect and imperfect, and also many nuns and highly advanced Bodhisattvas who were to attain Buddhahood after another birth (*ekajāti-pratibaddha*) as also other Bodhisattvas, various classes of gods from the highest to the lowest, including Nāgas, Kinnaras, Gandharvas, Asūras, Garuḍas, and lastly king Ajātaśatru.

At that moment Bhagavān after delivering the religious discourse for Bodhisattvas called *Mahānirdeśa Vaipulyasūtrānta* had just entered into a deep meditation, when rays shot forth from the middle of his eye-brows and illumined the universe composed of innumerable Buddhakṣetras, revealing the Buddhas presiding over the same as also the beings dwelling in Avīci hells. This sudden flash of light roused the curiosity of all beings, including that of Maitreya Bodhisattva, who unable to make out the cause of such a brilliant light, approached the vastly experienced Mañjuśrī Bodhisattva for enlightenment. In putting the question, Maitreya Bodhisattva described in a few words the efforts made by all worldly beings specially Bodhisattvas to attain spiritual elevation and perfect knowledge. Mañjuśrī replied that the cause of such splendid illumination was that Bhagavān was going to deliver a discourse for the benefit of all beings. He said that he had visualised similar miracles long long ago when the Tathāgata called Candrasūryapradīpa appeared in this mortal world and delivered discourses. He further said

that this Buddha was the last of the countless Tathāgatas bearing the name Candrasūryapradīpa, and that before he became Buddha he had eight sons all of whom became Cakravartins. At that time there was the Bodhisattva called Varaprabha who had eight hundred disciples, among whom were the eight sons of Candrapradīpa, to all of whom the Tathāgata delivered the discourse called the *Saddharmapūṇḍarīka*, a Mahāvaipulya-sūtrānta and then entered into *parinirvāṇa*. Varaprabha Bodhisattva preserved the Sūtrānta for countless aeons, and imparted the same to his disciples including the eight sons of Candrapradīpa. All of these eight sons became in the long run Samyaksambuddhas, and the last of them was known as Dīpaṅkara. Out of the eight hundred disciples, one was idle and fond of worldly fame and gains. He became later known as Yaśaskāma, who also in course of time after worshipping many Buddhas, became the Maitreya Bodhisattva. The Varaprabha Bodhisattva was none else but Mañjuśrī himself in one of his previous existences.

Chapter II

Bhagavān Śākyasiṃha now rises from his deep meditation, regains his normal mental state and then addresses Śārīputra with these words "Very deep and extremely difficult it is for the Śrāvakas and Pratyekabuddhas to comprehend the truth attained by the Tathāgatas, who had struggled for it for several aeons. Equally difficult it is for them to penetrate into the meaning of the terse expressions (*saṃdhābhāṣya*) used by the Tathāgatas". Śākyasiṃha also before his attainment of *bodhi* at Gaya busied himself with the acquisition of the *āveṇika-dharmas* (eighteen *dharmas* leading to Buddhahood) and it was after realising the Truth that he became convinced that it could not be imparted by one to another by means of words. Though aware of the futility of *āveṇika-dharmas* he had to instruct the Śrāvakas to acquire them only as an expedient because he realised that these *āveṇika-dharmas* only could appeal to them. He admitted that by acquiring these *dharmas* the perfect Śrāvakas and Pratyekabuddhas became free from impurities and would not have any more rebirth but still they were not capable of realising the highest Truth visualised by the

Tathāgatas. Not to speak of Srāvakas and Pratyekabudhas, even Bodhisattvas of the highest rank, i. e. the *Avaiavarttikas* (lit. non-receding from the goal) were far away from the realisation of the Truth. Sārīputra was asked to rely on Bhagavān Sākyaśiṃha's words that the three *yānas* were mere expedients resorted to by Buddhas for imparting training to beings who clung to different types of practices for spiritual progress.

Thereupon Sārīputra solicited Buddha to explain why he said that the Truth was too deep and subtle to be comprehended by Srāvakas and why the terse sayings of Buddhas were also unintelligible to them. At the repeated request of Sārīputra, Buddha agreed to explain the real aim of Tathāgatas only to those who had implicit faith in him and not to those who were still conceited (*abhimānika*). He said that the Truth could not be the subject-matter of discussion (*atarko' tarkāvacaṛaḥ*) and could be realised by the Tathāgatas within themselves. The Buddhas appear in the world only to help beings to attain the Tathāgata-knowledge and insight (*tathāgatajñāna-darśana*) which may be equated to omniscience (*sarvajñatā*) and for this there is really one *yāna* called *Buddhayāna* and not a second or a third, though they take recourse to many forms of exposition to suit the different classes of beings whose mental inclinations and mental developments vary on account of their appearance in the world at a time when there are one or more of the five shortcomings (*kaṣāyas*) due to *kalpa* (time), *sattva* (type of beings), *kleśa* (impurities), *dṛṣṭi* (wrong views) and *āyus* (length of life).

The above topic is repeated in further details in the *gāthās*. Buddha said that for those beings who believed in the existence of the world and its sufferings, he preached his *dharma* giving reasons and examples, in nine *aṅgas*, viz., *sūtra*, *gāthā*, *itivṛttaka*, *jātaka*, *adbhuta*, *nidāna* and various *geya* replete with similes. He held up before them the *summun bonum* of Nirvāṇa and not Buddhahood. Similarly he preached the *Vaipulyasūtras* to those who had accumulated merits through several existences and were pure, learned, and well behaved and to them he held out the goal of Buddhahood.

There was only one *yāna* and not three and if Buddha had preached only Hinayāna (p. 35, v. 57) then he would have been charged

with miserliness (*mātsarya*), envy (*irṣyā*) and attachment (*chandarāga*). (If he had straightaway asked everybody to seek *bodhi*, then many would not have taken his advice seriously, and would have suffered for that reason longer in the worlds of existence and got entangled in one or more of the sixty two heretical views.)

Buddha assured Buddhahood not only to those who fulfilled the six *pāramitas* but also to those who worshipped the relics of Buddha or erected thereon *stūpas* of any material, be it of jewel or sand, or made images (*bimba*) of Buddha with any metal or even clay, or drew sketches of the figure of Buddha on paper, wall, etc., or even offered flowers or played musical instruments or sang songs in adoration of Buddha's images or just uttered the words "Namo'stu buddhāya".

There is only one *dharma*, which is refulgent by nature (*prakṛtiś ca dharmāṇā sada prabhāsvarā*) and which is eternal, unshakeable and has a law of itself (*dharmaniyāmatā*). Realising the eternal *dharma*, Sākyasiṃha stayed at the Bodhimaṇḍa for three weeks and felt pity for the suffering beings. He wanted to enter into *parinirvāṇa* then and there, but at the intervention of Brahmā and also remembering what the previous Buddhas had done, he made up his mind to propagate his *dharma* in three ways (*yāna*) so that it could be intelligible to the beings at large. He then proceeded to Benares and preached his *dharma* to the five bhikṣus in a modified form using for the first time the words *nirvāṇa*, *arhanta*, *dharma* and *saṅgha*. At the same time he initiated the Bodhisattvas, who approached him, into the highest truth. It is this higher teaching that he was going to impart now to Sārīputra and asked him to have implicit faith in his words and assured him that he as well as many other Arhats would ultimately attain Buddhahood.

Chapter III

After listening to the above mentioned words of Buddha, Sārīputra regretted that he and his fellow brethren were satisfied with the superficial aspect of the teaching and did not exert to dive deep into its inner meaning which is pure, subtle and beyond discussion and thereby missed to attain Buddhahood with all its attributes (see vs 5-6). He felt that as he was previously a heretical *parivrajaka*, he was taught

only *nirvṛti* (quietude) by realising the non-existence of any substance (soul) in phenomena but it was not real *nirvṛti* attainable only by Buddhas. He was elated at the hope held out by Buddha Śākyasiṃha that he would also in due course become a Buddha. He had no more doubt about the truth and solemnity of the words of Buddha and he would never mistake those as the beguiles of Māra. He was reminded by Buddha that he had forgotten the Bodhisattva vow taken by him long long ago and that he had received training from Śākyasiṃha in the Bodhisattva secrets and that he being forgetful of his long past, felt that he had attained Nirvāṇa. This text, *Saddharmapundarikā*, was delivered by Śākyasiṃha particularly to revive the memory of the Bodhisattva vows taken by Śrāvakas.

After countless aeons Śāriputra was to become the Buddha Padmaprabha and his Buddhakṣetra would be called Viraja and would be full of Bodhisattvas. This prophecy about Śāriputra was applauded by the assemblage of gods and men who expressed their appreciation of Buddha's *samdBābbāṣya* (enigmatic sayings) by saying that at Benares the doctrine of origin and decay of *skandhas* (constituents of a being) was explained while the same teacher was now giving an exposition of a subtle inconceivable *dharma*.

Though Śāriputra had implicit faith in Buddha's prophecy, still he requested Śākyasiṃha to explain why formerly he imparted at all the teaching of *anātma* (selflessness) and *nirvāṇa* to disciples like him.

Buddha removed his doubts by telling a parable which is as follows:—

There was a fabulously rich man who had a very large house, which, however, was very old, full of refuses and was the haunt of birds, dogs, worms, reptiles, *pretas*, *yakṣas* and *pisācas*. It had a tottering roof of straw, and had only one door for exit. The house suddenly caught fire. The owner of the house had a number of children playing within the house. He was very much frightened on account of the fire as also of the venomous man-killing beings existing in the house and thought of carrying the children out by his strong arms but the difficulty was that the boys were unmindful of the fire and were going hither and thither and could not be brought together and would not even listen to their father's warning about the raging fire.

The father knew his children's inclinations and so he came out of the house and collected beautiful toy-carts drawn by bull, goat and deer and tempted the boys to take them after coming out of the burning house. The boys struggled among themselves to come out first in order to have the best toy-cart. The father then felt relieved at the safety of his sons. When the boys asked for toys, the father, immensely rich as he was, gave each of them not the cheap types of toy-carts but extremely expensive fast carriages (*mahāyānam*), replete with all conceivable furnishings, and drawn by very sturdy bulls.

Buddha then asked Śāriputra whether he would consider the father guilty of telling a lie. When Śāriputra answered in the negative, Buddha told him that he himself might be likened to the rich father, the house to the world of (five organic) sense-desires, and the sons to the men of the world unmindful of the fire burning the world. The wooden cheap toy-carts were the various disciplinary and meditational practices prescribed in *Śrāvaka-yāna*, *Pratyekabuddhayāna* and *Bodhisattvayāna*, which were held out as the bait for the men of the world to come out of the three worlds of existence (*tridhātu*). The bait was the attainment of eternal happiness through perfection in *bala*, *bodhyaṅga*, *dhyāna*, *vimokṣa*, *samādhi*, *samāpatti* etc. Some of the men of the world, who relied upon Buddha's words, retired from the world. Of them again some became interested in attaining salvation (*parinirvāṇa*) for himself only by listening to the teachings and following the practices relating to the four *āryasatyas*. They were the Śrāvakayānists and they might be compared to the boys seeking toy-carts drawn by deer. There were others who sought self-control without any guide, but who also wanted their own salvation through the comprehension of the law of causation (*hetupratyaya*). They were the Pratyekabuddhayānists and might be compared to the boys asking for toy-carts drawn by goat (*aja*). There were also those who aspired for omniscience like that of the Buddha by self-acquired perfect knowledge and wished to help all beings to attain *parinirvāṇa* and exerted to attain the qualities which made a Buddha. These were the Mahāyānists, seeking exit from the Tridhātus and might be compared to the boys seeking carts drawn by bulls.

Though the father tempted the boys by showing to them different

toy-carts, he actually gave them not toy-carts but actual vehicles of a very high class and so Buddha gave his disciples *Buddhayāna*. In fact, all the four *yānas* were of one nature and so Buddha could not be said to have told a lie by taking recourse to the expedient of teaching his *dharmā* in three different ways, viz., *Srāvakayāna*, *Pratyekabuddhayāna* and *Bodhisattvayāna*. Buddha avoided teaching the *Sūtra* to any unbelieving person lest he should be the victim of dire consequences (detailed in the *gāthās* 113-136) to which a person was destined for not accepting this *Sūtra* as *Buddhavacana*. A person's virtues and acquisitions, which entitled him to learn this *Sūtra* from the Teacher, are given in the *gāthās* 137-147.

Chapter IV

Subhūti, Mahākātyāyana, Mahākāśyapa and Mahāmaudgalyāyana were all amazed at Buddha's prophecy that Śāriputra would in the long run become a Buddha. They said that they had grown very old and lost their energy. Even if they sat long for listening to Buddha's discourses, their limbs ached. They said that they had trained many Bodhisattvas in spiritual practices and even encouraged them to attain Bodhi but they themselves never aspired for the same. They were now therefore taken aback to hear that it was possible for arhats like them also to become Buddhas.

Mahākāśyapa then explained the aims of an arhat, i.e., of the Hīnayānists by a parable, which is as follows:—

A poor father and his son while seeking their livelihood went to different places and became separated from each other for about fifty years. In course of time the father became fabulously rich while the son remained poor and earned his living by any sort of mean job. His father lamented that he had now no son to inherit him and frequently remembered his own son from whom he had to part long ago. It so happened that the son while seeking some work reached his father's place and saw his palatial building but he could not recognise his father. He was frightened by the wealth and pomp of a rich man. He hastened to that part of the town where lived the poor people (*daridra-vīthi*). He was however recognised by his father who sent his men to bring him to his house. When he was so accosted he

thought he must have committed some wrong and out of fear fell in a swoon. He was set free at the behest of his father, who without disclosing his identity to any body engaged two men, had them dressed in rags, and asked them to approach and tell him that they were looking for men for removing the refuses of the house and would pay double the usual wages. The poor son accepted the job and dwelt in the thatched outhouses for workmen. One day he was approached by his father who dressed himself in poor dirty clothes, spoke appreciatively of his sincere and faithful discharge of duties, and offered to meet all his needs and said that he would look upon him as his own son. The son continued to do the menial works as usual for another twenty years and gradually became a faithful worker of the household with free ingress and egress but he still lived in the thatched outhouses of the building.

When the rich father was in deathbed he called his son and wanted to give him all his possessions. The son, however, did not care to touch the wealth and remained satisfied with his hovel and poverty. At last when the rich father found that his son had become capable of protecting the property and had developed aspirations for getting rich, he announced in the presence of kings, nobles, ministers and townfolk that the poor man was his own son and that they were separated long ago, and so they became strangers. He declared that his property after death should devolve on him. This announcement of his father amazed the poor man greatly.

The rich father of this story is the Tathāgata while the poor son is to be compared to the monks like Mahākāśyapa, and the wages paid to the poor man is *Nirvāṇa*. The announcement that the relation between the two was that of father and son is to be compared with the present declaration of the Tathāgata that the Hīnayāna monks are his sons (*dāyūda*) but still the latter prefer to remain satisfied with the attainment of *Nirvāṇa*. In spite of their low aims the Tathāgata promises them omniscience, knowledge and insight of a Tathāgata and places before them the prospect of a higher *summum bonum* and this has taken them by surprise.

Mahākāśyapa was complimented by Buddha for explaining the position of Hīnayāna arhats by this interesting story.

V. 20P.

After complimenting Mahākāśyapa for explaining the relation between the Tathāgata and Arhats, Bhagavān said that the Tathāgata was the master of all *dharmas* and he showered his *dharma* on all beings so that they might attain omniscience ultimately. He gave the simile of clouds raining over all trees, plants and shrubs without any discrimination but their growth and fructification depended not merely on rain-water, which is the same for all (*ekarasa*) but also on the strength and nature of their seed and various other factors. The Tathāgata likewise delivered his teachings for the benefit of gods, men and other beings and explained the path leading to the goal. The teaching was however imparted in ways suited to the mental development of the various classes of beings and those to whom it appealed were reborn in the heavens where they exerted for the attainment of omniscience. Like the variant growth of trees, plants and shrubs according to their nature, the various classes of beings of the world also had the growth of their knowledge according to their innate nature. The teaching however was the same, consisting, as it did, of mental emancipation, dissociation from worldly matters, cessation of impurities and attainment of omniscience (*sarvadharmā ekaraso yaduta vimuktirasō virāgaraso nirodharasah sarvajñajñānaparyavasānah*). But still the Tathāgata, who knew the mental workings of all beings, did not teach them all at once the means of attaining omniscience.

Buddha further explained that as the Sun shines on all, good or bad, high or low, without making any distinction so the light of knowledge of the Tathāgatas shines over all beings in all spheres of existence. In short, there is no question of small or big in diffusion of the light of knowledge.

Mahākāśyapa then asked him why then the nomenclatures of three *yanās*, Śrāvaka, Pratyekabuddha and Bodhisattva had come into vogue. Buddha replied that it was like the earthen pot given different nomenclatures according to the objects it contained, e.g., a curd-jar, butter-jar, etc. Similarly there is one Buddhayāna and not three; on account of the different mental equipment of beings, the three *yānas* are spoken of by the Tathāgatas. Those who realise that the *dharmas*

are non-existent and devoid of any individuality are the Bodhisattvas who obtain the Bodhi. Those with medium intellectual powers are the Pratyekabuddhas, while those who are without the knowledge of the non-existence of *dharmas* are the Śrāvakas (v. 52).

The next question put by Mahākāśyapa was whether Nirvāṇa, i.e., exit from the Tridhātu was different for three *yānas* or same. In reply, Buddha said that 'Nirvāṇa' had only one meaning viz. realisation of the sameness of all objects (sarvadharmasamatā). He gave a simile. Suppose a person born blind is told by a person with eyesight about the existence of different objects, Sun, Moon, stars, planets. Would the blind take him at his words? Certainly not, but if his eyesight be restored by an able physician by the application of the four kinds of medicines procured from the Himalayas, would he not admit that he was foolish enough not to have believed the words of the person with eyesight. Then, again, he was being told by a saint who had obtained divine sight and other powers, that he was unable to see things beyond the wall nor could he know other beings' thoughts and so forth. On his enquiry how to obtain them, he was advised to take to forest life and meditate, give up worldly desires and acquire the five *abbijñās* (higher powers). In this simile, the person born blind is a worldly man and the physician is the Tathāgata whose medicines were *śūnyatā, animitta, apraṇihita* and *nirvāṇa*. The blind man with eyesight restored is to be compared to monks taking to Śrāvaka and Pratyekabuddhayāna, who realised only Nirvāṇa by removal of impurities (*kleśabandhanān nirmuktāh*). This nirvāṇa is only a respite (*viśrāma*) and is not the ultimate *nirvṛti* (v. 74). Then it was Tathāgata like the saint with five *abbijñās* advised the man to realise that the world around him was non-existent like a mirage, dream or echo and that all dharmas were without origin and decay, neither bound nor unbound, visible neither in darkness nor in light (*sa sarvadharmān anuṭpannān aniruddhān abaddhān amuktān na tamo'ndhakārān na prakāśān paśyati*).

There was no nirvāṇa without omniscience (*sarvajñatvaṃ nāsti nirvāṇam*). The means for the attainment of this ultimate Nirvāṇa was the realisation of *śūnyatā* (non-existence of objects), *animitta* (absence of characteristics of objects), and *apraṇihita* (= *praṇidhāna-*

svarjita = discarding all intentions), and acquisition of *Bodhicitta* (vow to attain the highest knowledge) and the culture of four *brahmasihāras* (amity, compassion, joy at others' success, and equanimity), bearing however in mind that all these various means were as non-existent as the sky. One who has realised the sameness of everything can be said to have visualised the *Dharmakāya*, the Nirvāṇa eternal.

Chapter VI

After listening to the prophecy about Śāriputra and the intention of Bhagavān to guide all Arhats to Buddhahood, the arhats Mahākāśyapa, Subhūti, Mahākātyāyana and Mahāmaudgalyāyana became all very anxious to know what was in store for each of them. Bhagavān then announced that each of them, after worshipping countless Buddhas and erecting invaluable *stūpas* over their relics, would ultimately become Tathāgatas with their own Buddhakṣetras which are as follows: —

<i>Arhat</i>	<i>Tathāgata</i>	<i>Buddhakṣetra</i>
1. Mahākāśyapa	Rāśmiprabhāsa	Avabhāsaprāpta
2. Subhūti	Śāsiketu	Ratnasambhava
3. Mahākātyāyana	Jambunada-prabhāsa	—
4. Mahāmaudgalyāyana	Tamālapatracandana-gandha	Mano'bhiraṃa

Chapter VII

Bhāgavān now speaks of his own advent as Śākyasiṃha Tathāgata of the Sahā lokadhātu.

Incalculable ages ago, there appeared the Tathāgata known as Mahābhijñānjānābhībhū, whose length of life was immeasurable. He totally vanquished the army of Māra and remained seated for ten kalpas with motionless body under the Bodhi tree with the resolution to visualise the Truth. He was worshipped by the gods with flowers and divine music. After ten kalpas he became fully enlightened.

Before retirement in his Bodhisattva stage, he had sixteen sons, all of whom became sovereigns with unlimited wealth and possessions

which they gave up and embraced the life of recluses. The sixteen sons approached the Tathāgata with words of adoration and solicited him to promulgate his *dharmā* so that they as well as other beings might derive benefit from the same. When this solicitation was made, light flashed forth from the Tathāgata's body and illumined the whole universe including the palaces of the Mahābrahmā gods of the ten directions. All the Mahābrahmā gods came down and offered their palaces to the Tathāgata in adoration and in appropriate words eulogised him for his achievement and then solicited him to roll the wheel of law. The Tathāgata gave his consent by silence. He then preached the four āryasatyas and the law of causation relating to the origin and cessation of worldly sufferings. On listening to the discourses, innumerable men and gods along with a huge Śrāvakaṣaṅgha became emancipated, and obtained *trividyā*, *ṣaḍabbijñā* and *aṣṭavimokṣā*.

The sixteen princes who became Śrāmaṇeras said that by the *Dharmacakra* preached by Bhagavān, innumerable persons became Śrāvakas but they themselves had higher aims and wanted to be Samyaksambuddhas. And so specially for their benefit Bhagavān delivered the Mahāvaiṇyasyaśūtrānta called the *Saddharmapunḍarīka* containing instructions for Bodhisattvas. They committed the same to memory and reproduced it in the presence of countless men and gods. For this they were complimented by Bhagavān, who at the same time advised the Śrāvakayānists, Pratyekabuddhayānists and Bodhisattvayānists to develop faith in the *Sūtrānta*, and to prepare themselves to attain *Bodhi*. All the sixteen Śrāmaṇeras became ultimately Samyaksambuddhas, presiding over sixteen Buddhakṣetras. Of them the sixteenth became known as Sākyamuni Tathāgata and his Buddhakṣetra as Sahā lokadhātu.

The countless beings, to whom these sixteen prince Śrāmaṇeras had imparted teaching, were reborn at the time of Sākyamuni as bhikṣus seeking Śrāvakabodhi. Likewise, those bhikṣus who still adhered to Śrāvakabodhi at the time of Sākyamuni's *parinirvāṇa* would be reborn in other lokadhātus where they would be further trained by Sākyamuni Tathāgata and led to *samyaksambodhi*. The *parinirvāṇa* of Sākyamuni was only an expedient for training monks of lower aims, as

there could be only one *parinirvāna* and one *yāna* and not a second nor a third.

A parable is given to illustrate the above fact. A guide is leading a number of travellers to Ratnadvīpa through a very large forest. The travellers get tired in crossing the forest and want to return to their homes. The guide thereupon magically creates a town in the forest and asks the travellers to take rest there and get themselves refreshed. When the guide finds that the travellers have regained their energy, he makes the town vanish and tells them to proceed as they have not yet reached the destination. Like the guide, Buddha was leading the Śrāvakayānists and like the magically created town, he devised the *Nirvānabhūmi* of the Śrāvakas and Pratyekabuddhas. It was not the final Nirvāṇa and so the Śrāvakayānists had yet to exert further and achieve the Tathāgata knowledge and that would be the final *nirvṛti*.

Chapter VIII

After listening to the reasons why Bhagavān took recourse to the different methods of preaching and to terse enigmatic sayings as also to the prophecies made by Bhagavān about some of the Mahāśrāvakas, Pūrṇa Maitrāyaṇīputra thought within himself about his past actions and future career. Bhagavān came to know his thoughts and said that Pūrṇa Maitrāyaṇīputra was assigned the chief place among the Dharma-preachers (*dharmakathika*) not only in this existence but also in many previous existences. He was then proficient in *Sūnyatā*, *Pratisaṃvit* (analytical knowledge) and *Bodhisattvābhijñā* (higher attainments of Bodhisattvas). He was an excellent speaker and imparted instructions to many persons. He would continue to be the best Dharma preacher in future and would ultimately become the Tathāgata called Dharmaprabhā with his Buddhakṣetra called Suviśuddha, the beings of which would live not on material food but on pleasure (*pṛīti*) engendered by *dharma* (purity) and *dhyāna* (meditation).

Bhagavān then came to know that other Mahāśrāvakas were also thinking like Pūrṇa Maitrāyaṇīputra about their future career. He then referred to Kauṇḍinya, Gayākāśyapa, Nadikāśyapa, Uruvilva-

kāśyapa, Kāla, Kalodāyī, Aniruddha, Revata, Kapphina, Bakkula, Cunda, Svāgata, and such five hundred arhats and prophesied that every one of them would in the long run become Samyaksambuddhas with all the attendant glory. Then the five hundred arhats expressed their regret (*deśanā*) that they were mistaken in thinking themselves as learned, excellent and proficient in law, inwardly controlled, and having attained *nirvāṇa*.

They gave an illustration to explain their position. A person out of love tied a jewel in one corner of the cloth of his friend when the latter was sleeping. The friend was not aware of this and so he did not make any use of it even when he was in distress and was struggling hard for his food and other necessaries of life. Seeing his troubles, his friend drew his attention to the jewel and said that he was foolish enough not to enquire how the jewel came into his possession and then not having sold it and traded with the sale-proceeds to earn money and thereby procure the necessaries of life.

The Arhats said that like the foolish man they were not aware of the jewel, i.e., they had taken the vow for attaining omniscience (*sarvajñatācitta*) and they were merely living like the poor man seeking arhathood only. Bhagavān consoled them saying that they must not regret for their foolishness as he was watching their accumulation of merits and biding the time when it would be suitable for him to impart the higher teaching. Now that time had arrived and he was holding out the hope to them that all of them would become in the long run Samyaksambuddhas.

Chapter IX

Now it is the turn of the *Saikṣas* (those undergoing training) and *Aśaikṣas* (those who had just become arhats) with Ānanda and Rāhula as their leaders who began to think what was in store for them. Bhagavān came to know their thoughts and said that they would also become Samyaksambuddhas in due course. Ānanda would be known as Sāgaravaradharabuddhi-vikriḍitābhijña Tathāgata and the name of his Buddhakṣetra would be Anavanamita Vaijayantī.

This prophecy was questioned by the newly recruited Bodhisattvas about whom no prophecy was so far made while Ānanda was being

told that he would become a Buddha. To remove their doubts Bhagavān announced that countless ages ago at the time of Dharmagaganābhyudgatarāja Tathāgata, Ānanda along with him developed the *citta* for attaining *sambodhi*. While he was exerting for *sambodhi*, Ānanda busied himself in acquiring erudition (*bāhuśrutya*).

Bhagavān then prophesied that Rāhula who was his son before his attainment of *bodhi* would become the Tathāgata known as Saptaratnapadmavikrāntagāmī. He then prophesied that all the two thousand *Saikṣas* and *Asaikṣas* assembled there would become ultimately Buddhas.

Chapter X

Bhagavān now turns his attention to the Bodhisattvayānists and tells Bhaiṣajyarāja bodhisattva that whoever among the Bodhisattvayānists will commit to memory a single *gāthā* or write a *gāthā* in a book (*pustaka*) and adore that book as a Tathāgata, he will become a Buddha in due course. A kulaputra or a kuladuhitā also will have the same fruit if he or she will write a *gāthā* from this text, not to speak of his or her copying the whole text.

If a wicked person speaks ill of a *dharmabhāṇaka* or of a householder or of a recluse who preserved this text will incur much graver sins than what he would incur if he spoke ill of the Tathāgata in his presence.

Bhagavān then tells Bhaiṣajyarāja bodhisattva that, of all the *dharmaparyāyas* delivered by him, this text has not been able to rouse faith in the minds of all beings. Many persons have criticised it even in his life-time and it is apprehended that there will be more critics after his *parinirvāna*.

He further tells him that the kulaputras or kuladuhitās preserving this text will be protected and looked after by the Buddhas. At whichever spot this text will be preached, a *stūpa* should be erected thereon and worshipped as a *caitya* as if it has been erected on Buddha's relics. Many householders and recluses take to the Bodhisattvacaryās, but those who will worship such *caityas* will surely attain *bodhi*.

He enjoined all kulaputras and kuladuhitās to propagate this text full of enigmatic sayings. They should also cultivate amity (*maitrī*) and forbearance (*kṣāntī*) and realise the non-existence of all phenomenal objects (*sarvaśūnyatā*).

Chapter XI

1. There appeared in the presence of Bhagavān Sākyamuni a *stūpa* as high as the sky with a suitable circumference. It was adorned with all the conceivable jewels, flowers, flags and festoons and gave out a sweet smell. Out of that *stūpa* came out a voice saying "Excellent, O Bhagavān Sākyamuni, well preached is this *dharmaparyāya* called the *Saddharmapundarīka*."

On enquiry by Mahāpratibhāna Bodhisattva about the cause of the appearance of the *stūpa*, Bhagavān tells him that in this *stūpa* exists the actual body of one substance of a Tathāgata (*tathāgatasyātmabbāvas tiṣṭhatyekaghanas tasyaieṣa stūpab*). Down below this earth, there is a lokadhātu called Ratnavisuddha, of which the Tathāgata is called Prabhūtaratna. Previously when he was a Bodhisattva he took the vow that he would not attain *sambodhi* until he had heard the *Saddharmapundarīkasūtra*. Then at the time of his *parinirvāṇa*, he asked the assembled men and gods to erect a *stūpa* of jewels over his actual body and other *stūpas* elsewhere out of veneration for him. He further wished that *stūpas* similar to the one erected over his body might appear at all places wherever would be preached this *Saddharmapundarīkasūtra*. He had a great regard for this *Sūtra* and as a result of this regard appeared the present *stūpa*.

On Mahāpratibhāna's expressing the desire to see the actual body, Bhagavān said that Prabhūtaratna Tathāgata had another vow of great consequence, viz., that whenever this text would be preached by Buddhas in ten directions, there his actual body should go and if the audience of four classes expressed their wish to see the actual body, the Buddhas must create similar bodies and show them including the original body of his to the audience of the four classes.

When Mahāpratibhāna wanted to worship all those bodies, Bhagavān issued forth a ray of light from the centre of his eyebrows and revealed to him all the created images in the ten directions. The

Buddhas of the ten directions also decided to go to the Sahā lokadhātu where the *stūpa* appeared and they all came with their disciples to the same spot. Śākyamuni kept suitable seats ready for their reception. When all were comfortably seated and wanted to see the actual body of Prabhūtaratna Tathāgata, Śākyamuni opened the *stūpa* and showed Prabhūtaratna Tathāgata's body dried and shrivelled up, seated in a cross-legged posture on the throne, as if immersed in meditation. The body uttered "Excellent O Śākyamuni, well preached is the Saddharmapuṇḍarīkasūtra" (*simhāsanopaviṣṭaḥ paryāṅkan baddhvā pariśuṣka-gātraḥ saṃghatītakāyo yathā samādbhisamāpannaḥ*). It further offered half of his throne to Śākyamuni who also took his seat there. Then Śākyamuni announced to his audience of the four classes that it was time for his *parinirvāna* and entrusted the preservation of the *Sūtra* to them.

In the *gāthās* Bhagavān said that this Sūtrānta of his was so excellent and meritorious that even the Tathāgata who had been *parinirvṛta* for ages had come to listen to it and then he said that the merit for preserving this text surpassed any conceivable feats like picking up the Sumeru mountain and throwing it away, balancing the whole earth on one's finger nail, committing to memory thousands and thousands of Dharma-texts or helping countless monks to attain five *abhiññās*.

2. Bhagavān then addresses all Bodhisattvas, Gods and Asūras and tells them how he got the *Saddharmapuṇḍarīkasūtra*.

Long long ago while a Bodhisattva he was born as a king when he took the vow of attaining *sambodhi*. After fulfilling the six *pāramitās*, he handed over the rulership to his son. Then he made the proclamation that he would become the servant of any person who would teach him the best *dharma*. At that time a hermit agreed to teach him the same and so he served him for thousands of years without feeling tired. At last, he received this text from him. Śākyamuni was the king in one of his previous existences while Devadatta was the hermit. He admitted that Devadatta was his spiritual guide and it was for him that he acquired all the merits. He prophesied that Devadatta also would become a Tathāgata called Devarāja having a body and a *stūpa* like those of Prabhūtaratna Tathāgata.

Then Bhagavān told the monks that whoever would listen to this *Sūtra* and develop faith in it would never be reborn in hell or in animal or *Yama* world.

At that time Prajñākūṭa bodhisattva came out of the world situated below this earth and solicited the Tathāgata of his lokadhātu, Prabhūtaratna, to return to his own Buddhakṣetra. Prajñākūṭa was requested by Sākyamuni to wait a little to have a talk with Bodhisattva Mañjuśrī who came to the place from the Nāgabhavana which was down below the sea. Mañjuśrī saluted Śākyamuni and Prabhūtaratna Tathāgatas and said that he had imparted teaching to countless beings living in the sea. Among them there were the Bodhisattvas who adhered to Mahāyāna principles while there were also the Bodhisattvas who followed the Śrāvakayāna formerly.

Mañjuśrī then told Prajñākūṭa that he had preached this *Sūtra* in Nāgabhavana to the Nāgarāja's daughter who had taken the vow to attain *sambodhi* and was accumulating merits for the same.

Śāriputra then raised the question whether any female, however energetic and exerting she might be, could become a Buddha? The daughter of the Nāgarāja thereupon appeared there and changed herself within the twinkle of an eye into a male Bodhisattva, and then went southwards to the Vimalā lokadhātu to appear there as a Tathāgata.

Chapter XII

Bhaiṣajyarāja and Mahāpratibhāna assured Bhagavān Sākyamuni that they would do the needful for the preservation and propagation of this *sūtra* after his *parinirvāṇa* and that they would even propagate with patience and perseverance among the arrogant faithless people. The arhats, who were prophesied to be Buddhas, followed suit and said that they would likewise preserve and propagate the *Sūtra* in all lokadhātus except Sahā lokadhātu, of which the people were deceitful, crooked and given to impure acts and thoughts.

Mahāpajāpatī Gautamī and Yaśodharā were waiting there with distressed mind as no prophecy was made about them. Knowing their thoughts, Bhagavān prophesied that both of them would become in due course *dharmabhāṅakas* and then Tathāgatas. At this pro-

phcey, they felt happy and promised to preserve and propagate the *Sūtra* in all lokadhātus except the Sahā lokadhātu.

They were followed by the spiritually advanced Bodhisattvas who had reached the non-returning (*avaivarttika*) stage. They also took up the responsibility of propagating the *Sūtra*.

Chapter XIII

Mañjuśrī Bodhisattva said that the Bodhisattvas had taken great responsibility by their vow that they would preserve and propagate the *Sūtra* after the *parinirvāṇa* of Bhagavān Śākyamuni, who agreed with Mañjuśrī and said that in order to accomplish the task the Bodhisattvas must equip themselves with four qualities. They must be perfect in their conduct (*ācāra*) and discreet in their spheres of movement (*gocara*). They must maintain a balanced state of mind, i.e., remain at ease, unaffected by zeal or envy (*sukhasthita*) and lastly they must extend the feeling of amity (*maitrī*) to all beings irrespective of their inclinations.

On Mañjuśrī's enquiry Bhagavān explained in detail the characteristics of the four attainments. By *ācāra* he meant that the Bodhisattvas should have self-control, patience and perseverance; they should be free from fear and remain dissociated from all objects, being cognizant of their real nature. By *gocara* he meant that the Bodhisattvas should avoid the company of kings, nobles and ministers, wandering ascetics, Ājīvikas, Nirgranthas, poets, Lokāyatikas, etc. They should not have anything to do with hunters and butchers, dancers and wrestlers, or visit places of amusement. They must leave alone the Śrāvakayānist except for imparting religious discourses to them. They should remain far away from females and householders and only for teaching them, they might approach them with extreme caution. Lastly, they must realise within themselves the non-existence of phenomenal objects and the true nature of reality, which, he said, was fixed, immutable like *ākāśa*, unoriginated, neither constituted nor unconstituted and so forth. By *sukhasthita*, he meant that the Bodhisattvas must maintain an even state of mind when he would be preaching the *dharmā*. They must not disparage the Śrāvakayānists nor the adherents of other faiths. They must not show either

zealousness or aversion towards his auditors. At the time of delivering discourses they must cleanse their body, put on clean robes and sit on a comfortable high seat and then preach the *dharmā* in an attractive manner. Should anyone put queries, they must answer them clearly and never show weariness. They must also be free from deceitful ways and means, free from envy, and never tell the other Bodhisattvayānists or Srāvakayānists or Pratyekabuddhayānists that they were still far from the goal of *sambodhi* for lack of necessary attainments. They must not be involved in quarrels. They were to look upon all Tathāgatas as their fathers and upon all Bodhisattvas as their teachers. By *maitrīvihāra* he meant that the Bodhisattvas should remain far away from recluses and householders but at the same time develop a feeling of amity towards them. They must help them to discard their lack of faith in Buddha's enigmatic sayings and to exert for attaining *sambodhi*. Armed with such attainments, the Bodhisattvas would undoubtedly get a hearing from all persons, from the kings and nobles to ordinary householders, who would flock to them for listening to the religious discourses.

Bhagavān closed his talk with a parable which is as follows:—A king finds that his warriors ousted the enemies and established his rulership over a territory. He then gives to his warriors ample rewards some of which may be very expensive but he never parts with his crown. When a Buddha finds that his disciples have destroyed the evil forces of Māra, gives them as reward not only several excellent Sūtras but also his crown, i.e., the present Sūtra, *Saddharmapuṇḍarīka*.

This is followed by a long list of merits that will accrue to a being who will read, preserve and propagate this Sūtra.

Chapter XIV

Several Bodhisattvas approached Bhagavān and said that they could undertake the propagation of this Sūtra after his *parinirvāṇa*. At this Bhagavān told them that it would be superfluous as already incalculable Bodhisattvas had taken up this task particularly those who were denizens of the Ākāśa-dhātu underneath the Sahā lokadhātu. All the Bodhisattvas of the world below the earth (vide Chap. XI)

appeared there and paid their respects to the Mahāratnastūpa of Prabhūtaratna Tathāgata, to Sākyamuni Tathāgata as also to the Tathāgatas of other lokadhātus who were created by Sākyamuni and kept seated all around on lotus thrones. They had four leaders called Viśiṣṭa-cāritra, Ananta-cāritra, Viśuddha-cāritra and Supratīṣṭhita-cāritra. After they had offered their greetings, Bhagavān told them that he was constantly engaged in instructing the Bodhisattvas as well as monks of the Śrāvaka and Pratyekabuddha Yānas how to attain *bodhi*. He was eulogised by the Bodhisattvas for such noble work.

Maitreya Bodhisattva as also the Bodhisattvas who accompanied the created Buddhas of other lokadhātus all seated on lotus thrones expressed their amazement at the sight of countless Bodhisattvas issuing from the space underneath this Sahā Lokadhātu. Bhagavān told them that he had imparted training to these Bodhisattvas who were continuously engaged in studies and concentration of thoughts and who avoided contact with worldly objects, applied energy and were fond of solitude.

Maitreya then said that he had faith in Buddha's capacity to convert countless beings, but there might be doubt in the minds of persons who had just been admitted into one of the Yānas about the possibility of Sākyamuni's converting so many countless beings within the short span of forty years after his attainment of *bodhi* at Gaya, and therefore Bhagavān should remove all such possibilities of doubts. In the following chapter Bhagavān gave his reply.

Chapter XV

As a sequel to the question raised by Maitreya in the previous chapter, Bhagavān Sākyamuni now tells the assemblage of Bodhisattvas that they must not think that he attained *bodhi* at Gaya. In fact, he attained *sambodhi* millions of millions of aeons ago and had been preaching the dharma in all lokadhātus including this Sahā lokadhātu. It was he who had created Dīpaṅkara and other Buddhas and as a matter of expedient he made them deliver discourses and attain *parinirvāṇa* and this he did in a way just to suit the mental conditions of beings who were likely to be benefited by that form of teaching. He himself appeared as Sākyamuni and told the beings

that he was born in this world and when a youth he retired from household life and attained *sambodhi*. If he had told them he had become a Buddha millions of years ago, it would not have the desirable effect on the minds of the people. But still he did not utter a lie because a Tathāgata viewed the universe as without origin or decay, without rebirth or *parinirvāṇa*, neither existing nor non-existing, neither true nor untrue, neither the same nor different. A Tathāgata's viewpoint is completely different from that of an average being and he does not tell a lie when he takes to various expedients to teach the Truth to beings having different conduct, aspirations and notions. In short, the length of life of a Tathāgata is unlimited. He has no *parinirvāṇa* though he makes a show of the same. He has to take recourse to such ways and means in order to educate the uneducated beings of the world according to their individual capacity and therefore those should not be regarded as deception played by the Tathāgatas.

This is followed by a parable which is as follows:—A very learned and distinguished physician who was away from home for a long time finds on his return that his sons have been suffering from various ailments. On his arrival his sons feel happy and ask their father to cure them. The physician father also gives them suitable medicines. Those of the sons whose sense-organs were in a normal state took the medicines and got themselves cured while those whose sense-organs were not in a normal state declined to take the medicines and so could not get themselves cured. In order to cure the latter, the physician father retired to a forest and circulated therefrom the false news that he was ill and dead. The sons who were still suffering from illness became repentant. Their sense-organs became normal gradually and then they took the medicines and got themselves cured. When they were all in good health, their father reappeared before them. Now the question is whether the father uttered a lie. The kulaputras said that it was not really telling a lie but taking recourse to an expedient. Bhagavān then told them that the show of his *parinirvāṇa* was also an expedient and so he was not guilty of telling a falsehood,

Chapter XVI

Bhagavān referred to the previous chapter dealing with the unlimited length of life of a Tathāgata and said that those Bodhisattvas who listened to it earned great merits such as faith in the non-origination of phenomenal objects, acquisition of magical spells (*dhāraṇīs*), eloquency without any attachment, power of rolling the wheel of law and attainment of *sambodhi* after a few more rebirths, which might range from one to eight. At this time flowers, valuable cloths, jewels, etc. were showered upon them as also upon Śākyamuni and Prabhūtaratna Tathāgatas who were seated together on one throne (see ch. XI).

He further told Maitreya Bodhisattva that any being who developed faith even for a moment in the discourse on the length of life of a Tathāgata earned much more merit than the fulfilment of the five out of the six *pāramitās* (i.e. excepting the *Prajñā-pāramitā*).

Again those who were going to propagate this particular discourse would earn merit leading to Buddhahood and those who had already acquired firm faith in the teaching about the Tathāgata's length of life would be able to visualise Bhagavān while preaching at Gṛdhrakūṭa mountain, surrounded by the Bodhisattvas and Śrāvakas.

Those beings who would not decry the discourse and endorse it and then carry the text on their shoulders with a view to propagate it would earn much more merit than erecting stūpas, building monasteries or making gifts to the Buddhas. This work of propagation of this particular discourse would assure them the acquisition of Buddha-knowledge. They were destined to go to the Bodhi tree and become Buddhas.

Chapter XVII

Maitreya Bodhisattva enquired of Bhagavān about the merit that would be acquired by a person who, after listening to this *Sūtra*, expressed his appreciation of the same. Bhagavān replied that the merit would far surpass that acquired by a person who by gifts made happy all beings of the six types of existences of the world, or by the gift of *dharma* led beings to all the fruits of sanctification sought by the Śrāvakayānists. This merit would accrue to him even if he expressed

appreciation of only one *gāthā* of this text. If a person goes to a monastery and listens to the preaching of this *Sūtra* even for a moment, he would in his future existences obtain all the conceivable wealth and happiness. If a person simply advises another to listen to this *Sūtra* he would thereby be reborn as a beautiful person without any defective limb or features.

Chapter XVIII

Bhagavān tells Satatasamitābhiyukta Bodhisattva that one who will preserve, recite, write or propagate this *Sūtra* will acquire extraordinary organs of sense. His physical eyes will be so good that he will visualise the whole universe. His ears will be so keen that he will listen to all sounds, human, non-human, or divine. His nose will be so sharp that he will perceive all kinds of smell, good or bad, gross or subtle, near or distant, earthly or divine. His tongue will be so sensitive that whatever food is put on it, it will become divine, the sound produced with the aid of his tongue will appear extremely melodious and attract men and gods to his preaching. His body will be immaculate with the skin-colour like *Vaidūryamaṇi* and his appearance will charm all beings from the lowest to the highest. His mind will become so subtle and alert that whatever he will hear and learn once he will be able to explain the same in multifarious ways. These are all the merits which accrue to a *Dharmabhāṇaka* preaching the *Sūtra*.

Chapter XIX

Bhagavān informs Mahāsthāmaprāpta Bodhisattva that it is not possible to recount the demerits of a person who may discard or disparage this *Sūtra*. Those who will preserve and propagate this *Sūtra* will have extraordinary sense-organs as described in the previous chapter.

There were formerly many Tathāgatas with the name Bhīṣmagarjiteśvararāja, who preached to the Śrāvakas the four *Āryasatyas* and the formulae of *Pratītyasamutpāda* while to the Bodhisattvas the six *pāramitās* leading to *Sambodhi* with Tathāgata-knowledge. At the

time of the first Bhīṣmagarjiteśvararāja Tathāgata, there was a Bodhisattva called Sadāparibhūta who used to approach every monk or nun, layman or laywoman, and tell him or her "I am not going to give you any direction (*nāham yuṣmākaṃ paribhavāmi*). You are free to do anything but I would appeal to you to take to the Bodhisattva practices so that you may ultimately become Sambuddhas." Some of those who were thus addressed got angry and hurled abuses on him and even threw stones at him but the Bodhisattva bore all these with patience and never had any grudge against any one of them. He was, however, nicknamed by the monks and nuns as 'Sadāparibhūta'. This Bodhisattva at the time of his passing away from this world heard a Tathāgata's voice out of the sky delivering the *Saddharmapuṇḍarikasūtra* as also the merits of preserving and propagating the *Sūtra*. He thereupon delayed the time of his death and lived long to propagate the *Sūtra*. When he became endowed with the higher spiritual powers, the monks and nuns who used to revile him began to show respects and become his followers. He propagated the *Sūtra* for a very long time and ultimately became a Buddha. This Bodhisattva was none else but Sākyamuni in one of his previous existences, and the monks and nuns who reviled him after passing through the sufferings of many hellish existences have become now monks and nuns and Bodhisattvas.

Chapter XX

The Bodhisattvas, who issued out of the Ākāśadhātu under this world and whose leader was Viśiṣṭacāritra as also the Bodhisattvas whose leader was Mañjuśrī (see ch. XIV), declared that they would preserve and propagate this *Sūtra* after the *parinirvāṇa* of Bhagavān. On listening to these resolutions of the Bodhisattvas, Sākyamuni seated along with Prabhūtaratna Tathāgata in the same throne placed in the Mahāratnastūpa (see above ch. xi) smiled and stretched out their tongues which gave out rays of light enveloping the universe and after thousands of years withdrew the same, and coughed for a moment. The sound of the cough shook the universe and apprised their presence to all beings who looked up to them with reverence. At that time, a voice from the sky proclaimed that Sākyamuni would

deliver the *Saddharmapundarikasūtra* at Sahā lokadhātu and asked them to offer salutations to both the Buddhas, Prabhūtaratna and Śākyamuni. Then Śākyamuni told the Bodhisattvas that it would not be possible for him to recount all the merits of preserving and propagating this *Sūtra*. He would however impress upon them that at whatever spot this *Sūtra* would be recited or written in book form, there should be erected a *Caitya* as if in honour of a Tathāgata.

Chapter XXI

On enquiry of Bhaiṣajyarāja Bodhisattva about the merits of preserving and propagating this *Sūtra*, Bhagavān told him that the merits of preserving and propagating even one *gāthā* of this *Sūtra* would surpass the merits acquired by worshipping thousands of Tathāgatas. Bhaiṣajyarāja thereupon said that he would give a *dhāraṇī* (magical spell) for the protection of the person preserving the *Sūtra*. He then reproduced a *dhāraṇī* which was uttered by previous Buddhas.

Bhaiṣajyarāja was followed by another Bodhisattva called Pradānaśūra, who reproduced another *dhāraṇī*. He was followed by Vaiśravaṇa Mahārāja with a third *dhāraṇī*. The fourth was given by Virūdhaka Mahārāja and the fifth by a number of Rākṣasīs and all of them promised to protect the preachers of this *Sūtra* from any harm or injury to their person.

Chapter XXII

Nakṣatrarājasamkusumitābhijña Bodhisattva solicited Bhagavān to narrate some of the accomplishments (*caryās*) of Bhaiṣajyarāja Bodhisattva for the edification of himself as well as of countless other beings.

Long long ago there was a Buddha called Candrasūryavimala-prabhāśrī. At that time there was a session of Bodhisattvas as well as of Śrāvakas. Many gods came there with musical instruments to offer their adoration. In that assembly the above named Buddha delivered the *Saddharmapundarikasūtra* specially for the Bodhisattva called Sarvasattvapriyadarśana. The people of those ages lived very long. For several years Sarvasattvapriyadarśana Bodhisattva practised

rigorous ascetic practices (*duṣkaracaryā*) and then for many years he walked to and fro in the circumambulating corridor and he applied his energy for spiritual advancement and lastly for several years he practised the meditation called *Sarvarūpasamdarśana*. He felt happy at the thought that the text *Saddharmapūṇḍarikasūtra* helped him in attaining perfection in that meditation. So he made up his mind to worship both the Tathāgata and the *Sūtra*. Then it struck the Bodhisattva that he would like to show his reverence to the Tathāgata and the *Sūtra* not merely by performing miracles but by immolating himself, and so he swallowed a chemical known as *Agaru-turuṣka-kunduraka* and drank *Campaka* oil. Then he had his body wrapped in cloth which was soaked in oil, and then by a firm resolution he produced fire which burnt his body. This sacrifice of his own body drew acclamations from all Buddhas who regarded it as the highest form of worship that could be offered by a living being.

This Bodhisattva reappeared as the self-born (*anupapādaka*) son of king Vimaladatta. Immediately after birth he told his parents that he would go to Candrasūryavimalaprabhāśrī Buddha to worship him and he went there miraculously. He was glad to find that the Buddha had not yet entered into *parinirvāṇa*. The Buddha however on meeting him asked him to make necessary preparations for his *parinirvāṇa*, entrusted to him the care of his countless disciples and enjoined him to erect a stūpa over his relics. The Bodhisattva complied with his wishes and offered worship to the magnificent stūpa built by him by offering his two hands as burning incense. (cf *Śamādhirājasūtra*, Chap. xxxiii). His disciples were shocked at this sacrifice but they were consoled when they found that the Bodhisattva had regained his former hands by an act of truth. This Bodhisattva was none else than the Bhaiṣajyarāja Bodhisattva in one of his former existences.

After recounting the extraordinary merits of such a sacrifice for the worship of the stūpa, the text says that even that merit is surpassed by one who preserves and propagates one stanza of this text. Then there is a number of similes establishing that this text contains the highest of all the teachings of the Buddhas (*tathāgata-bhāṣitānāṃ sūtrāntānāṃ rājā mūrdhnaprāptah*), and there is no end of

merit if one writes and preserves it. Even if one listens to this chapter on the previous existence of Bhaiṣajyarāja he would earn the same merit.

Chapter XXIII

A ray of light issued forth from the middle of the eyebrows of Bhagavān Śākyamuni and illumined the lokadhātu called Vairocana-rāsmīpratimaṇḍita, of which the presiding Buddha was Kamaladalavimala-nakṣatrarājasamkusumitābhijña. In this lokadhātu dwelt Gadgadasvara Bodhisattva, who struck by the ray of light wanted to go to Śākyamuni to offer his worship. The Bodhisattva was forewarned by his presiding Buddha that he must not think of Śākyamuni and his Buddhakṣetra as in any way inferior to himself or his Buddhakṣetra though the beings and things of that Buddhakṣetra were not as nice and great as those of his. The Bodhisattva with his companions then went to Sahā lokadhātu and was provided with necessary lotus seats causing surprise and curiosity to Mañjuśrī and Padmaśrī Bodhisattvas. Gadgadasvara Bodhisattva after exchanging usual greetings with Śākyamuni expressed his desire to see the Prabhūtaratna Tathāgata in the *parinirvṛta* stage. He was complimented by Prabhūtaratna Tathāgata saying that he did well by coming over to Śākyamuni to listen to the *Saddharmapūṇḍarīka*.

On enquiry of Padmaśrī Bodhisattva about the past merits of Gadgadasvara Bodhisattva, Śākyamuni said that he gave many valuable gifts to Meghadundubhisvararāja Tathāgata in one of his former existences and that he assumed forms of different classes of beings, e.g., of a god, an animal, a human being and so forth and preached the *Saddharmapūṇḍarīka* to the different classes of beings by making them feel that he was one of them. This he could do as he had attained the Samādhi called *Sarvarūpasamdarśana*. After worshipping Śākyamuni and the stūpa of Prabhūtaratna Tathāgata, Gadgadasvara Bodhisattva returned with his companions to his own Buddhakṣetra.

Chapter XXIV

This chapter dilates on the merits of invoking Avalokiteśvara also called Samantamukha Bodhisattva. It says that if any one remembers

or salutes or utters the words "*Namo namas tasmai Abhayamdadāy Avalokiteśvarāya bodhisattvāya mahāsattvāya*", he will be saved from all his misery, be it due to fire, water, shipwreck, punishment of death, imprisonment with iron chains, highway robbery, or moral impurities like attachment, hatred or delusion. By saluting the Bodhisattva, a childless woman obtains a healthy beautiful child and a person earns more merit than by worshipping countless Buddhas.

On enquiry of Akṣayamati Bodhisattva about Avalokiteśvara's ways of doing good to beings in the Sahā lokadhātu, Bhagavān says that he assumes the form of a Buddha or Bodhisattva or Pratyekabuddha, Śrāvaka, Brahmā god, Śakra, Yakṣa, Brāhmaṇa, Senāpati, and so forth in accordance with the class of beings to which he wanted to impart his teachings. Akṣayamati Bodhisattva is so pleased to hear this that he gives away his jewelled necklace and valuable clothes to the Avalokiteśvara Bodhisattva who accepts them and divides them into two portions, giving one to Bhagavān Śākyamuni and the other to Prabhūtaratna Tathāgata. At the end of this chapter, Dharaṇīdhara Bodhisattva said that anyone who will listen to this chapter of this *Saddharmapunḍarīka* will also earn great merit.

Chapter XXV

Long long ago there was a Tathāgata called Jaladharagarjitaghoṣa-susvaranākṣatrarāja-saṃkusumitābhijña and his buddhakṣetra was called Vairocanaraśmi-pratimaṇḍita. One of his disciples was the king Subhavyūha whose queen was Vimaladattā. He had two sons Vimalagarbha and Vimalanetra. Both of them were very learned, wise and endowed with miraculous powers. They perfected themselves in seven *pāramitās* (*upāyakauśalyapāramitā* being the additional one), in four *brahmvihāras* and in thirtyseven *bodhipakṣīkadharmas* and in many *samādhis*.

Both the sons approached their mother for permission to approach the Jaladharagarjita Tathāgata to listen to the *Saddharmapunḍarīka*, which was being delivered by him. They were told by their mother that their father would not approve of it as he was a follower of Brāhmanism but if they could show some miracles to their father then he might change his mind. Thereupon, they showed such miracles

that their father was struck not only with wonder but also wished to accompany them to see the Tathāgata, their teacher. Then the two sons approached their mother and obtained her permission to take ordination from the Tathāgata. All the four went to the Tathāgata to listen to the *Saddharmapūṇḍarīkasūtra* and being impressed by his teachings, the king gave the crown to his younger brother and took ordination along with his queen and sons. The king admitted that his two sons were really his spiritual preceptors.

The Tathāgata then announces that the two sons will preserve for ages the *Saddharmapūṇḍarīkasūtra* and will propagate it. Then the king Śubhavyūha paid encomiums to the Tathāgata and declared that henceforth he would control his mental faculties and be a true follower of the Tathāgata. He and his queen then offered to the Tathāgata all their jewelleries which formed a pinnacled hut, over which were placed many valuable clothes to serve as the seat of many Buddha images. The Tathāgata then prophesied that the king in the long run would become a Tathāgata called Śāleन्द्रarāja.

The king was none else but Padmaśrī Bodhisattva and the queen was Vairocana pratimaṇḍitadhvajarāja Bodhisattva and the two sons were Bhaiṣajyarāja and Bhaiṣajyasamudgata Bodhisattva in one of their former existences.

Chapter XXVI

Samantabhadra Bodhisattva with a large following came from the Buddhakṣetra of Tejobhūdgatarāja Tathāgata to the Sahā lokadhātu to listen to the preaching of the *Saddharmapūṇḍarīka* by Śākyamuni. The Bodhisattvas were told that they must be quick in memorising as the text was one and the same without a break. Incidentally Śākyamuni spoke about women saying that they must acquire four qualities to qualify themselves for memorising the *Sūtra*.

Samantabhadra took the vow that he would protect those who would preserve and propagate the *Sūtra*, particularly the *dharmabāṇakas* when they would be engaged in meditational exercises in the circumambulating corridor and should they miss any line or passage, he would put the same in their memory. He would approach them after taking the form of Sarvasattvapriyadarśana bodhisattva,

encourage them to preserve the *Sūtra* and give a magical spell for their protection.

As far as its propagation in Jambudvīpa was concerned he took the full responsibility and one might take it for granted that it was due to the efforts of Samantabhadra alone that the *Sūtra* had been preserved and propagated in Jambudvīpa. He then enumerated a list of merits which a person would acquire by reading, writing and propagating this *Sūtra*.

For his noble resolution for protecting the *dharmabhāṅakas*, he was praised by Bhagavān Sākyamuni who further announced that any person who would remember the name of Samantabhadra would be earning the same merit as that of visualising Sākyamuni Tathāgata.

Sākyamuni then entrusted the care of the *Sūtrānta* to Samantabhadra and his companions and expressed his belief that the Bodhisattvas would not take interest in any heretical faith, or in any worldly affair and that they would preserve this *Sūtrānta* by writing or memorising it. Those who would perform this task would get free from attachment, hatred and delusion and other impurities. Sākyamuni then expatiated on the many virtues of a *dharmabhāṅaka* and said that any one speaking ill of the *dharmabhāṅakas* would be subject to many afflictions.

Chapter XXVII

Sākyamuni then addressed the assembled Bodhisattvas with these words "I bequeath to you, I leave in your hands this Samyaksambodhi and I trust you will propagate the same widely. You will preserve this text and deliver to several others in future and thus be the donor of Buddha-knowledge". The Bodhisattvas bowed down in deep reverence and declared that they would carry out his bidding. Bhagavān Sākyamuni then requested the Bodhisattvas to return to their own abodes in their Buddhakṣetras and replaced the stūpa of Tathāgata Prabhūtaratna at its original site. Then bodhisattvas headed by Viśiṣṭacāritra who issued forth from the sphere under this world praised Sākyamuni for these last words of his.

निदानपरिवर्तः

ॐ नमः सर्वबुद्धबोधिसत्त्वेभ्यः । नमः सर्वतथागतप्रत्येकबुद्धार्यभावकेभ्यो-
ऽतीतानागतप्रत्युत्पन्नेभ्यश्च बोधिसत्त्वेभ्यः ।

वैपुल्यसूत्रराजं परमार्थनयावतारनिर्देशम् ।
सद्धर्मपुण्डरीकं सत्त्वाय महापथं वक्ष्ये ॥

एवं मया श्रुतम् । एकस्मिन् समये भगवान् राजगृहे विहरति स्म गृभ्रकूटे
पर्वते महता भिक्षुसंघेन सार्धं द्वादशभिर्भिक्षुशतैः सर्वैरर्हद्भिः क्षीणास्त्रवै-
र्निःश्लेशैर्वशीभूतैः सुविमुक्तचित्तैः सुविमुक्तप्रज्ञैराजानेयैर्महानागैः कृतकृत्यैः कृत-
करणीयैरपहृतभारैरनुप्राप्तस्वकार्थैः परिक्षीणभवसंयोजनैः सम्यगाज्ञासुविमुक्त-
चित्तैः सर्वचेतोवशितापरमपारमिताप्राप्तैरभिज्ञानाभिज्ञातैर्महाधायकैः । तद्
यथा । आयुष्मता चाज्ञातकौण्डिन्येन आयुष्मता चाश्वजिता आयुष्मता च
वाष्पेण आयुष्मता च महानाज्ञा आयुष्मता च भद्रिकेण आयुष्मता च महा-
काश्यपेन आयुष्मता चोरुविल्वकाश्यपेन¹ आयुष्मता च नदीकाश्यपेन आयुष्मता
च गयाकाश्यपेन आयुष्मता च शारिपुत्रेण आयुष्मता च महामौद्गल्यायनेन
आयुष्मता च महाकात्यायनेन आयुष्मता चानिरुद्धेन आयुष्मता च रेवतेन
आयुष्मता च कप्फिनेन आयुष्मता च गवांपतिना आयुष्मता च पिलिन्दवत्सेन
आयुष्मता च बककुलेन आयुष्मता च महाकौण्डिलेन आयुष्मता च भरद्वाजेन
आयुष्मता च महानन्देन आयुष्मता चोपनन्देन आयुष्मता च सुन्दरनन्देन
आयुष्मता च पूर्णमैत्रायणीपुत्रेण आयुष्मता च सुभूतिना आयुष्मता च राहुलेन ।
पभिध्मान्यैश्च महाधायकैः । आयुष्मता चानन्देन शैक्षेण । अन्याभ्यां च द्वाभ्यां
भिक्षुसहस्राभ्यां शैक्षाशैक्षाभ्याम् । महाप्रजापतीप्रमुखैश्च षड्भिर्भिक्षुणीसहस्रैः ।
यशोधरया च भिक्षुण्या राहुलमाज्ञा सपरिवारया । अशीत्या च बोधिसत्त्व-
सहस्रैः सार्धं सर्वैरवैवर्तिकैरेकजातिप्रतिबन्धैर्यदुतानुसारायां सम्यक्संबोधौ
धारणी-प्रतिलब्धैर्महाप्रतिमान-प्रतिष्ठितैरवैवर्त्य-धर्मचक्रप्रवर्तकैर्बहुबुद्ध-दातसहस्र-

पर्युपासितैर्बहुबुद्ध-शतसहस्रावरोपित-कुशलमूलैर्बुद्ध^१-शतसहस्र-संस्तुतैर्मैत्रीपरि-
 भावितकायचिन्तैस्तथागतज्ञानावतारणकुशलैर्महाप्रज्ञैः प्रज्ञापारमितागतिगतैर्बहु-
 लोकधातुशतसहस्रविश्रुतैर्बहुप्राणिकोटीनयुतशतसहस्रसन्तारकैः । तद् यथा ।
 मञ्जुश्रिया च कुमारभूतेन बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनावलोकितेश्वरेण च महा-
 स्थामप्राप्तेन च सर्वार्थनाम्ना च नित्योद्भयुक्तेन चानिक्षिप्तधुरेण च रत्नपाणिना
 च भैषज्यराजेन च भैषज्यसमुद्गतेन च व्यूहराजेन च प्रदानशूरेण च रत्नचन्द्रेण
 च रत्नप्रभेण च पूर्णचन्द्रेण च महाविक्रामिणा चानन्तविक्रामिणा च त्रैलोक्य-
 विक्रामिणा च महाप्रतिभानेन च सततसमिताभियुक्तेन च धरणीधरेण^२ चाक्षय-
 मतिना च पद्मश्रिया च नक्षत्रराजेन च मैत्रेयेण च बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन
 सिंहेन च बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन । भद्रपालपूर्वङ्गमैश्च षोडशभिः सत्पुरुषैः
 सार्धम् । तद् यथा । भद्रपालेन च रत्नाकरेण च सुसार्थवाहेन च नरदत्तेन
 च गुह्यगुप्तेन च वरुणदत्तेन चेन्द्रदत्तेन चोत्तरमतिना च विशेषमतिना च
 वर्धमानमतिना चामोघदर्शिना च सुसंप्रस्थितेन च सुविक्रान्तविक्रामिणा चानु-
 पममतिना च सूर्यगर्भेण च धरणीधरेण च । एवम्प्रमुखैरशीत्या च बोधि-
 सत्त्वसहस्रैः सार्धम् । शक्रेण च देवानामिन्द्रेण सार्धं विंशतिदेवपुत्रसहस्र-
 परिवारेण । तद् यथा । चन्द्रेण च देवपुत्रेण सूर्येण च देवपुत्रेण समन्त-
 गन्धेन च देवपुत्रेण रत्नप्रभेण च देवपुत्रेणावभासप्रभेण च देवपुत्रेण ।
 एवम्प्रमुखैर्विंशत्या च देवपुत्रसहस्रैः । चतुर्भिश्च महाराजैः सार्धं त्रिंश-
 देवपुत्रसहस्रपरिवारैः । तद् यथा । विरूढकेन च महाराजेन विरूपाक्षेण
 च महाराजेन धृतराष्ट्रेण च महाराजेन वैश्रवणेन च महाराजेन । ईश्वरेण च
 देवपुत्रेण महेश्वरेण च देवपुत्रेण त्रिंशद्देवपुत्रसहस्रपरिवाराभ्याम् । ब्रह्मणा च
 सद्वापतिना सार्धं द्वादशब्रह्मकायिकदेवपुत्रसहस्रपरिवारेण । तद् यथा । शिखिना
 च ब्रह्मणा ज्योतिष्प्रभेण च ब्रह्मणा । एवम्प्रमुखैर्द्वादशभिश्च ब्रह्मकायिकदेव-
 पुत्रसहस्रैः । अष्टाभिश्च नागराजैः सार्धं बहुनागकोटीशतसहस्रपरिवारैः ।
 तद् यथा । नन्देन च नागराजेन उपनन्देन च नागराजेन सागरेण च वासुकिना
 च तक्षकेण च मनसिना चानवतप्तेन चोत्पलकेन च नागराजेन । चतुर्भिश्च
 किन्नरराजैः सार्धं बहुकिन्नरकोटीशतसहस्रपरिवारैः । तद् यथा । द्रुमेण च
 किन्नरराजेन महाधर्मेण च किन्नरराजेन सुधर्मेण च किन्नररानेन धर्मधरेण च

1 B. ०मूलैर्बहुबुद्ध०

2 J. धारणीधरेण

किन्नरराजेन । चतुर्भिश्च गन्धर्वकायिकदेवपुत्रैः सार्धं बहुगन्धर्वशतसहस्र-
परिवारैः । तद् यथा । मनोहरेण च गन्धर्वेण मनोहस्वरेण च मधुरेण च
मधुरस्वरेण च गन्धर्वेण । चतुर्भिश्चासुरेन्द्रैः सार्धं बहुसुरकोटीशतसहस्र-
परिवारैः । तद् यथा । बलिना चासुरेन्द्रेण खरस्कन्धेन चासुरेन्द्रेण वेम-
चित्रिणा चासुरेन्द्रेण राहुणा चासुरेन्द्रेण । चतुर्भिश्च गरुडेन्द्रैः सार्धं बहु-
गरुड़कोटीशतसहस्रपरिवारैः । तद् यथा । महातेजसा च गरुडेन्द्रेण महा-
कायेन च महापूर्णेन च महर्द्धिप्राप्तेन च गरुडेन्द्रेण । राज्ञा चाजातशत्रुणा
मागधेन वैदेहीपुत्रेण सार्धम् ।

तेन खलु पुनः समयेन भगवांश्चतसृभिः पर्षद्भिः परिवृतः पुरस्कृतः सत्कृतो
गुरुकृतो मानितः पूजितोऽर्चितोऽपचायितो महानिर्देशं नाम धर्मपर्यायं सूत्रान्तं
महावैपुल्यं बोधिसत्त्वाववाद् सर्वबुद्धपरिग्रहं भाषित्वा तस्मिन्नेव महाधर्मासने
पर्यङ्कमाभुज्यानन्तनिर्देशप्रतिष्ठानं नाम समाधिं समापन्नोऽभूदनिज्जमानेन कायेन
स्थितोऽनिज्जप्राप्तेन च चित्तेन^१ । समनन्तरसमापन्नस्य खलु पुनर्भगवतो
मान्दारवमहामान्दारवाणां मञ्जूषकमहामञ्जूषकाणां दिव्यानां पुण्याणां महत्-
पुण्यवर्षमभिप्रावर्षद् भगवन्तं ताश्च चतस्रः पर्षदोऽभ्यवाकिरत्^२ सर्वावच्च बुद्धक्षेत्रं
पट्विकारं प्रकम्पितमभूश्चलितं संप्रचलितं वेधितं संप्रवेधितं क्षुभितं संप्रभु-
भितम् । तेन खलु पुनः समयेन तस्यां पर्षदि भिक्षुभिक्षुण्युपासकोपासिका-
देवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुड़किन्नरमहोरगमनुष्यामनुष्याः सन्निपतिता अभूवन्
सन्निपण्णा राजानश्च मण्डलिनो बलचक्रवर्तिनश्चतुर्द्वीपकचक्रवर्तिनश्च ते सर्वे
सपरिवारा भगवन्तं व्यवलोकयन्ति स्माश्चर्यप्राप्ता अद्भुतप्राप्ता औद्बिष्यप्राप्ताः ।

अथ खलु तस्यां बेलायां भगवतो भ्रूविषरान्तरादूर्णाकोशादेका रश्मि-
निश्चरिता । सा पूर्वस्यां दिश्यष्टादशबुद्धक्षेत्रसहस्राणि प्रसृता । तानि च
सर्वाणि बुद्धक्षेत्राणि तस्या रश्मेः प्रभया सुपरिस्फुटानि संदृश्यन्ते स्म यावद्-
वीर्चिर्महानिरयो यावच्च भवाग्रम् । ये च तेषु बुद्धक्षेत्रेषु पट्सु गतिषु सत्त्वाः
संविद्यन्ते स्म ते सर्वेऽशेषेण संदृश्यन्ते स्म । ये च तेषु बुद्धक्षेत्रेषु बुद्धा भगवन्त-
स्तिष्ठन्ति ध्रियन्ते यापयन्ति च तेऽपि सर्वे संदृश्यन्ते स्म । यं च ते बुद्धा
भगवन्तो धर्मं देशयन्ति स च सर्वो निखिलेन श्रूयते स्म । ये च तेषु बुद्ध-

1 Tib. 3b, l. 4: स्मृ'स्त्री'मार्थ'वि' स'स्य'स्त्री'मार्थ'स' सु'र'द'स' व'लु'म'स'स' ।

2 B. ०भ्यवाकिरत्

3 J. ०दराबहु०

क्षेत्रेषु भिक्षुभिक्षुण्युपासकोपासिका योगिनो योगाचाराः प्राप्तफलाश्चाप्राप्तफलाश्च तेऽपि सर्वे संदृश्यन्ते स्म । ये च तेषु बुद्धक्षेत्रेषु बोधिसत्त्वा महासत्त्वा अनेक-
विविध^१श्रवणारम्भणाधिमुक्तिहेतुकारणैरुपायकौशल्यैर्बोधिसत्त्वचर्यां चरन्ति ते-
ऽपि सर्वे संदृश्यन्ते स्म^२ । ये च तेषु बुद्धक्षेत्रेषु बुद्धा भगवन्तः परिनिर्वृता-
स्तेऽपि सर्वे संदृश्यन्ते स्म । ये च तेषु बुद्धक्षेत्रेषु परिनिर्वृतानां बुद्धानां
भगवतां धातुस्तूपा रत्नमयास्तेऽपि^३ सर्वे संदृश्यन्ते स्म ।

अथ खलु मैत्रेयस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यैतदभूत् । महानिमित्तं
प्रातिहार्यं वतेदं तथागतैः कृतम् । को न्वत्र हेतुर्भविष्यति किं कारणं
यद्भगवतेदमेवंप्रकारं महानिमित्तं प्रातिहार्यं कृतम् । भगवांश्च समाधिं समा-
पन्नः । इमानि चैवंरूपाणि महाश्रय्याद्भुताचिन्त्यानि महर्द्धिप्रातिहार्याणि
संदृश्यन्ते स्म । किं नु खल्वहमेतमर्थं परिप्रष्टव्यं परिपृच्छेयम् । को न्वत्र
समर्थः स्यादेतमर्थं विसर्जयितुम् । तस्यैतदभूत् । अयं मञ्जुश्रीः कुमारभूतः
पूर्वजिनकृताधिकारोऽघरोपितकुशलमूलो बहुबुद्धपर्युपासितः । दृष्टपूर्वाणि
चानेन मञ्जुश्रिया कुमारभूतेन पूर्वकाणां तथागतानामर्हतां सम्यक्सम्बुद्धाना-
मेवंरूपाणि निमित्तानि भविष्यन्ति । अनुभूतपूर्वाणि च महाधर्मसांकथ्यानि ।
यन्न्वहं मञ्जुश्रियं कुमारभूतमेतमर्थं परिपृच्छेयम् ।

तासां चतसृणां पर्वदां भिक्षुभिक्षुण्युपासकोपासिकानां बहूनां च देवनाग-
यक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगमनुष्यामनुष्याणामिममेवंरूपं भगवतो महा-
निमित्तं प्रातिहार्यावभासं दृष्ट्वाश्चर्यप्राप्तानामद्भूतप्राप्तानां कौतूहलप्राप्तानामेत-
दभयत् । किं नु खलु वयमिममेवंरूपं भगवतो महर्द्धिप्रातिहार्यावभासं कृतं
परिपृच्छेम ।

अथ खलु मैत्रेयो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्मिन्नेव क्षणलघुमुहूर्ते^४ तासां
चतसृणां पर्वदां चेतसैव चेतःपरिवितर्कमाहायात्मना च धर्मसंशयप्राप्तस्तस्यां
बेलायां मञ्जुश्रियं कुमारभूतमेतदवोचत् । को न्वत्र मञ्जुश्रीर्हेतुः कः प्रत्ययो
यद्यमेवंरूप आश्रय्याद्भुतो भगवत ऋद्धयवभासः^५ कृत इमानि चाष्टादशबुद्धक्षेत्र-

1 B. •विविधा•

2 Tib. 4a, l. 4-5: ११'५'५८ ।

५३'११'५'५८ । ३३'५'५'५३' ३३'११'५'५३' ३३'११'५'५३' ३३'११'५'५३' ।

3 B. धातुस्तूपास्तेऽपि, J. रत्नमयास्तेऽपि

4 B. मुहूर्तेन

5 B. भगवतश्चैवभासः

सहस्राणि विचित्राणि दर्शनीयानि परमदर्शनीयानि तथागतपूर्वगमानि तथागत-
परिणायकानि संदृश्यन्ते ।

अथ खलु मैत्रेयो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो मञ्जुभिर्य कुमारभूतमाभिर्गाथाभि-
रुच्यभाषत ।

किं कारणं मञ्जुशिरी इयं हि रश्मिः प्रमुक्ता नरनाथकेन ।
प्रभासयन्ती भ्रमुकान्तरातु ऊर्णाय कोशादियमेकरश्मिः ॥१॥
मान्दारवाणां च महन्तवर्षं पुष्पाणि मुञ्चन्ति सुराः सुहृष्टाः ।
मञ्जूपकांश्चन्दनचूर्णमिश्रान् दिव्यान् सुगन्धांश्च मनोरमांश्च ॥२॥
येही मही शोभतियं समन्तात् पर्वांश्च चत्वार सुलब्धहर्षाः ।
सर्वं च क्षेत्रं इमु संप्रकम्पितं वड्भिर्विकारेहि सुभीष्मरूपम् ॥३॥
सा चैव रश्मी पुरिमा दिशाय अष्टादशक्षेत्रसहस्रपूर्णाः ।
अवभासयी एकक्षणेन सर्वे सुवर्णवर्णा इव भोन्ति^१ क्षेत्राः ॥४॥
यावानवीची परमं भवाग्रं क्षेत्रेषु यावन्ति च तेषु सस्वाः ।
षट्सु गतीषु तद्दि विद्यमानाः^२ च्यवन्ति ये चाप्युपपद्य^३ तत्र ॥५॥
कर्माणि चित्रा विविधानि तेषां गतीषु दृश्यन्ति सुखा दुखा च ।
हीना^४ प्रणीता तथ मध्यमा च^५ इह स्थितो अहशि सर्वमेतत् ॥६॥
बुद्धांश्च पश्यामि नरेन्द्रसिंहान् प्रकाशयन्तो विचरन्ति^६ धर्मम् ।
प्रशासमानान् बहुसत्त्वकोटीः उदाहरन्तो मधुरस्वरां गिरम् ॥७॥
गम्भीरनिर्घोषमुदारमद्भुतं मुञ्चन्ति क्षेत्रेषु स्वकस्वकेषु ।
दृष्टान्तहेतूनयुतान कोटिभिः प्रकाशयन्तो इमु^७ बुद्धधर्मम् ॥८॥
दुःखेन संपीडितं ये च सस्वा जातो जरास्त्रिभ्रमना अजानकाः^८ ।
तेषां प्रकाशेन्ति प्रशान्तनिर्वृतिं दुःखस्य अन्तो अयु भिक्षवेति ॥९॥
उदारस्थामाधिगताश्च^९ ये नराः पुण्यैरुपेतास्तथ बुद्धदर्शनैः ।
प्रत्येकयानं च वदन्ति तेषां संवर्णयन्तो इम धर्मनेत्रीम् ॥१०॥
ये चापि अन्ये सुगतस्य पुत्रा अनुत्तरं^{१०} ज्ञान गवेषमाणाः ।
विविधां क्रियां कुर्विषु सर्वकालं तेषां पि बोधाय^{११} वदन्ति वर्णम् ॥११॥

1 J. भेन्ति 2 B. विद्यमानाः 3 B. चाप्युपपद्य 4 B. हीनाः

5 B. मध्यमाश्च 6 B. विचरन्ति 7 B. •न्तानिमु

8 B. अज्ञानकाः 9 B. •भिगताश्च 10 B. •त्तरां 11 J. बोधीय

मृणोमि पश्यामि च मञ्जुघोष इह स्थितो ईदृशकानि तत्र ।
 अन्या विशेषाण^१ सहस्रकोट्यः प्रदेशमात्रं ततु^२ वर्णयिष्ये ॥१२॥
 पश्यामि क्षेत्रेषु बहूषु चापि ये बोधिसत्त्वा यथ गङ्गवालिकाः ।
 कोटीसहस्राणि अनल्पकानि विविधेन वीर्येण जनेन्ति बोधिम् ॥१३॥
 ददन्ति दानानि तथैव केचिद्धनं हिरण्यं रजतं सुवर्णम् ।
 मुक्तामणिं शङ्खशिलाप्रवाडं दासांश्च दासीरथ-अश्व-पङ्कान् ॥१४॥
 शिविकास्तथा रत्नविभूषिताश्च ददन्ति दानानि प्रहृष्टमानसाः ।
 परिणामयन्तो इह अप्रबोधौ वयं हि यानस्य भवेम लाभिनः ॥१५॥
 त्रैधातुके श्रेष्ठविशिष्टयानं यद्दुःखयानं सुगतेहि वर्णितम् ।
 अहं पि तस्यो भवि क्षिप्रलाभी ददन्ति दानानि इमीदृशानि ॥१६॥
 चतुर्हयैर्युक्तरथांश्च केचित् सवेदिकान् पुष्पध्वजैरलंकृतान् ।
 सवैजयन्तान् रतनामयानि ददन्ति दानानि तथैव केचित् ॥१७॥
 ददन्ति पुत्रांश्च तथैव पुत्रीः प्रियाणि मांसानि ददन्ति केचित् ।
 हस्तांश्च पादांश्च ददन्ति याचिताः पर्येषमाणा इममप्रबोधिम् ॥१८॥
 शिरांसि केचिन्नयनानि केचिद्ददन्ति केचित् प्रवरात्मभावान् ।
 दत्त्वा च दानानि प्रसन्नचित्ताः प्रार्थेन्ति ज्ञानं हि तथागतानाम् ॥१९॥
 पश्याम्यहं मञ्जुशिरी कर्हिचित् स्फीतानि राज्यानि विवर्जयित्वा^३ ।
 अन्तःपुरान् द्वीप तथैव सर्वानमात्यह्वार्तींश्च विहाय सर्वान् ॥२०॥
 उपसंक्रमी लोकविनायकेषु पृच्छन्ति धर्मं प्रवरं शिवाय ।
 काषायवस्त्राणि च प्रावरन्ति केशांश्च इमश्चूप्यवतारयन्ति ॥२१॥
 कांश्चिच्च पश्याम्यहु बोधिसत्त्वान् भिक्षू समानाः पवने वसन्ति ।
 शूम्यान्यरण्यानि निषेवमाणानुद्देशस्वाध्यायरतांश्च कांश्चित् ॥२२॥
 कांश्चिच्च पश्याम्यहु बोधिसत्त्वान् गिरिकन्दरेषु प्रविशन्ति धीराः ।
 विभावयन्तो इमु बुद्धज्ञानं परिविन्तयन्तो ह्युपलक्षयन्ति ॥२३॥
 उत्सृज्य कामांश्च अक्षेपतोऽन्ये परिभावितात्मान विशुद्धगोचराः ।
 अभिज्ञपञ्चेह च स्पर्शयित्वा वसन्त्यरण्ये सुगतस्य पुत्राः ॥२४॥

1 B. अन्ये विशेषेण

2 B. तुहि

3 B. विसर्जयित्वा

पादैः समैः स्थित्विह केचि धीराः कृताञ्जली संमुखि^१ नत्यकानाम् ।
 अभिस्तवन्तीह हर्षं जनित्वा गाथासहस्रेहि जिनेन्द्रराजम् ॥२५॥
 स्मृतिमन्त दान्ताश्च विशारदाश्च सूक्ष्मां चरिं केचि प्रजानमानाः ।
 पृच्छन्ति धर्मं द्विपदोत्तमानां श्रुत्वा च ते धर्मधरा भवन्ति ॥२६॥
 परिभाषितात्मान जिनेन्द्रपुत्रान् कांश्चिच्च पश्याम्यहु तत्र तत्र ।
 धर्मं वदन्तो बहुप्राणकोटिनां दृष्टान्तहेतूनयुतैरनेकैः ॥२७॥
 प्रामोद्यजाताः प्रवदन्ति धर्मं समादपेन्तो बहुबोधिसस्वान् ।
 निहत्य मारं सबलं सवाहनं पराहनन्ती^२ इमु धर्मदुन्दुभिम् ॥२८॥
 पश्यामि कांश्चित् सुगतस्य शासने संपूजिताभ्रमक्यक्षराक्षसैः ।
 अविस्मयन्तान्^३ सुगतस्य पुत्राननुन्नतान् शान्तप्रशान्तचारीन् ॥२९॥
 वनषण्ड निश्राय तथान्यरूपा^४ अवभासु कायातु प्रमुञ्चमानाः ।
 अभ्युद्धरन्तो नरकेषु सस्वांस्तांश्चैव बोधाय समादपेन्ति ॥३०॥
 वीर्ये स्थिताः केचि जिनस्य पुत्रा मिद्धं जहत्वा च अक्षोपतोऽन्ये ।
 चङ्कम्ययुक्ताः पवने वसन्ति धीर्येण ते प्रस्थित अप्रबोधिम ॥३१॥
 ये चात्र^५ रक्षन्ति सदा विशुद्धं शीलं अखण्डं मणिरत्नसादृशम् ।
 परिपूर्णचारी च भवन्ति तत्र शीलेन ते प्रस्थित अप्रबोधिम ॥३२॥
 क्षान्तीबला केचि जिनस्य पुत्रा अधिमानप्राप्तान क्षमन्ति भिक्षुणाम् ।
 आक्रोशपरिभाष तथैव तर्जनां क्षान्त्या हि ते प्रस्थित अप्रबोधिम ॥३३॥

-
- M. 30...Ya tathāntyā bhūya obhāsayaṭu pramuñcamānāḥ ।
 abhyodgamanti narake sya satvā te cāpi bodhāya samū-
 dapenti ॥
- M. 31 Vīrye sthitā keci...ddhaṃ vivarjenti aśeṣata sa c ।
 .....ryeṇa te prāsthitā agrabodhim ॥
- M. 32 Ke cātra rakṣanti sadā viśuddhaṃ śīlaṃ akhaṇḍamaṇi-
 ratnasadrśam ।
 Paripūrṇacāritra bhavanti nityaṃ śīl....agrabodhim ॥
- M. 33 Kṣāntibal...[adhimā]naprāptāna kṣamanti bhikṣuṇām ।
 Paribhāṣa ākrośa tathaiva tarjanaṃ kṣāntīya te praasti-
 ta agrabodhim ॥

1 B. असिंमुख

2 B. ०न्ति

3 B. अविस्मयन्तान्

4 J. ०भ्यो

5 J. केचिच

काञ्चिच्च पश्याम्यहु बोधिसत्त्वान् क्रीडारतिं सर्वं विवर्जयित्वा ।
 बालान् सहायान् परिवर्जयित्वा आर्येषु संसर्गरतान् समाहितान् ॥३४॥
 विक्लेषचित्तं च विवर्जयन्तानेकाग्रचित्तान् वनकन्दरेषु ।
 ध्यायन्त वर्षाण सहस्रकोट्यो^१ ध्यानेन ते प्रस्थित अग्रबोधिम् ॥३५॥
 ददन्ति दानानि तथैव केचित् सशिष्यसंघेषु जिनेषु संमुखम् ।
 खाद्यं च भोज्यं च तथान्नपानं गिलानभैषज्य बह्व अनल्पकम् ॥३६॥
 वस्त्राण कोटीशत ते ददन्ति सहस्रकोटीशतमूल्य केचित् ।
 अनर्घमूल्यांश्च ददन्ति वस्त्रान्^२ सशिष्यसंघान जिानान संमुखम् ॥३७॥
 विहारकोटीशत कारयित्वा रत्नामयांश्चो तथ चन्दनामयान् ।
 प्रभूतशय्यासनमण्डितांश्च निर्यातयन्तो सुगतान संमुखम् ॥३८॥
 आराम चोक्षांश्च मनोरमांश्च फलैरुपेतान् कुसुमैश्च चित्रैः ।
 दिवाविहारार्थं ददन्ति केचित् सध्रावकाणां पुरुषर्षभाणाम् ॥३९॥

- M. 34 Ke cātra paśyāmyahu bodhisatvā kriḍā[rati?] sarvba ni(?)
 varjayitvā ।
 Bālā sahāya p...[i]tvā[a]ryebhi samsargaratāḥ samāhitāḥ ॥
- M. 35 Vikṣepacittam ca vivarjayitvā ekāgracittā vanakāntareṣu ।
 dhyāyanti varṣāṇi sahasrakoṭī dhyānebhi te prāsthita-
 agrabodhim ॥
- M. 36 Dadanti danāni tathaiva keci saṣi [ṣya] saṃ [ghāna]
 jināna sāmukham ।
 khādyam ca peyam ca-s-tathaiva bhojyam gilāna-bhaiṣa-
 jya bahū anantam ॥
- M. 37 Vastrāni koṭīśata te dada[nt]i s[aha]srakoṭīśatamūlyā
 kecit ।
 Anarghaprāptāśca dadanti vastrā saśiṣyasam[gh]āna
 ji[nā]na sāmukham ॥
- M. 38 Vihārakoṭīśata kārayitvā ratnāmayā keci ca candanaśya ।
 prabhūtaśayyāsanamaṇḍ.....n[i]rriyādayanti sugatāna
 sāmukham ॥
- M. 39 Ārāma cokṣā ca manoramā caṃ(?) puṣpapha(?)lebhiḥ
 pratimaṇḍitāśca ।
 Divāvihārā ca dadanti kecit saśrāvakānām puruṣarṣa-
 bhānām ॥

ददन्ति दानानिममेधरूपा विविधानि विचित्रानि च हर्षजाताः ।
 दस्था च बोधाय जनेन्ति धीर्यं दानेन ते प्रस्थित अप्रबोधिम ॥४०॥
 धर्मं च केचित् प्रषदन्ति शान्तं दृष्टान्तहेतूनयुतैरनेकैः ।
 देहेन्ति ते प्राणसहस्रकोटिनां ज्ञानेन ते प्रस्थित अप्रबोधिम ॥४१॥
 निरीहका^१ धर्मं प्रजानमाना द्वयं प्रवृत्ताः^२ सगतस्यसादशाः^३ ।
 अनोपलिप्ताः सुगतस्य पुत्राः प्रहाय ते प्रस्थित अप्रबोधिम ॥४२॥
 भूयश्च पश्याम्यहु मन्मुघोष परिनिवृत्तानां सुगतान शासने ।
 उत्पन्नधीरा बहुबोधिसत्त्वाः कुर्वन्ति सत्कारं जिमान धातुषु ॥४३॥
 स्तूपान पश्यामि सहस्रकोट्यो अनल्पका यथरिव गङ्गवालिकाः ।
 येभिः सदा मण्डित क्षेत्रकोटियो ये कारिता तेहि जिनात्मजेहि ॥४४॥

-
- M. 40 Dadanti dānā-m-idam evarūpaṃ vividhaṃ vicitrāṇi ca
 harṣa... ।
 ...ca bodhāya bhavanti utsukā dānena te prāsthita
 agrabodhim ॥
- M. 41 Dharma ca keci pravādanti śānte dṛṣṭāntahetūnayutāna
 kāraṇaiḥ ।
 Deśenti pra[ṇa]nayatāna koṭināṃ jñānena te prāsthita
 agrabodhim ॥
- M. 42 Ni[r]ī-mānā dvaya pravṛttāḥ [kha?] gasūdrśū sadā ।
 Anopaliptā sugatasya putrā prajñāya te prāsthita
 agrabodhim ॥
- M. 43 Bhūyaśca paśyāmyaha Manyughoṣā parinirvṛtānāṃ
 sugatāna śāsane ।
 Upapanna tebhi kadu (?) bodhisatvā karonti satkāra
 jīnasya dhātu[ṣu] ॥
- M. 44 Stūpāni paśyami sahasrakoṭaya anantakāṇi yatha
 Gaṅgavālikāḥ ।
 Yebhi sadā māṃṣita kṣetra[k]o[ti]yo ye kāritāstebhi
 jīnātma-jebhiḥ ॥
-

1 J. •हकान् ; Tib. 6^b, l. 6: རུད་པ་མེད་པའི་རྗེས། ।

2 J. प्रवृत्तान्

3 J. •सादशान्

रत्नान् सप्तान् विशिष्ट उच्छ्रितोः सहस्र पाँचो परिपूर्णधीमान् ।
 द्वे चो सहस्रे परिणाह्यन्तश्चन्द्रध्वजास्तेषु सहस्रकोट्यः ॥४५॥
 सवैजयन्ताः सद् शोभमाना वपुःसामूहै रणमान् जित्वम् ।
 पुष्पैश्च गन्धैश्च तथैव धातैः संपूजिता नरमदकक्षराकलेः ॥४६॥
 कारापयन्ती^१ सुगतस्य पुत्रा जिनात् पातुष्विह पूजामीहशीम् ।
 येमिर्दिशाव्यो वश शोभितायः सुपुष्पितेर्वा यथ पास्जितैः ॥४७॥
 अहश्चिमात्रो^२ बहुप्राणकोट्य इह स्थिताः पश्चिमु सर्वमेतत्^३ ।
 प्रपुष्पितं लोकमिमं सदेवकं जिनेन मुक्ता इयमेकरश्मिः ॥४८॥
 अहोऽप्रभावः पुरुषर्षभस्य अहोऽस्य ज्ञानं विपुलं अनास्रवम् ।
 यस्यैकरश्मिः प्रसूताय लोके दर्शयति क्षेत्राण बहू सहस्रान्^४ ॥४९॥^५
 आश्चर्यप्राप्ता स्म निमित्त दृष्ट्वा इममीदृशं वानुत्तमप्रमेयम् ।
 वदस्व मञ्जुस्वर पतमर्थं कौतूहलं ह्यपनय बुद्धपुत्र ॥५०॥

- M. 45 Ratnāna saptāna viśiṣṭa ucchr[a]ḥ sahasra pañca pari-
 pūrṇayojanāḥ ।
 ...ya sahasrapariṇāhavanta chatradhvajāsteṣu sahasra-
 pūrṇāḥ ॥
- M. 46 Savejayantaḥ sada śobhamā...[gha] ṇṭṣasamudgebbhi-
 ranantā ।
 Puṣpebhi gandhebhi ca vāditrebhi supūjitā naramaruya-
 kṣaraktasaḥ ॥
- M. 47 Kārāpayantā sugatasya putrā [ji]nasya dhātuṣvima-
 pūjā eḍṛśā ।
 Yebhi sadā śo...dsā supuṣpita...pāracitra ca ॥
- M. 48 ...ca bahu prāṇakoṭaya iha sthitā paṣyīṣu sarvbametam ।
 Supuṣpitaṃ loka imaṃ sadevakam jinasya mukt[ā]-y-
 iha-m-ekaraśmyā ॥
- M. 49, Aho prabhānaṃ puruṣārṣabhānaṃ aho sya jñānaṃ vim...
 nāsravam ।
 yasyādyā raśmi aya eka muktā kṣetrāṇi darśenti ba[ḥu]
 sahasrām ॥
- M. 50 Āścaryaprāptā sma nimitta dṛ[ṣ]ṭv[ā] imīdṛśā āścariyā
 mahantā ।

1 B. ०म्ति

2 B. अहं विभाव

3 Tib. १, 1, 4: वदस्व वदं श्लेषं कण्ठसंज्ञे वदस्व वदं वदं वदं । वदं

वदं वदस्व वदं वदं वदस्व वदं वदं वदं ।

4 J. ०दस्व

चत्वारिमा पर्व उद्ग्रप्रविष्टास्त्वां चाभिधीक्षन्तिह^१ मां च वीर ।
 जनेहि हर्षं व्यपयेहि काङ्क्षां त्वं व्याकरोही^२ सुगतस्य पुत्र ॥५१॥
 किमर्थमेव सुगतेन अद्य प्रभास एतादृशको विमुक्तः ।
 महो प्रभासः पुण्यवर्षमस्य महोऽस्य हार्मं विपुलं विशुद्धम् ॥५२॥
 यस्यैकरश्मी प्रसृताद्य लोके वर्शति क्षेमाण बहून् सहस्रान्^३ ।
 एतादृशो अर्थ अर्थ भविष्यति येनैव रश्मी विपुला प्रमुक्ता ॥५३॥
 ये अग्रधर्मा सुगतेन स्पृष्टा^४स्तद् बोधिमण्डे पुण्योत्तमेन ।
 किं तेह निर्देक्ष्यति लोकनाथो अथ व्याकरिष्यत्ययु बोधिसत्त्वान् ॥५४॥
 अनल्पकं कारणमेव^५ भेष्यति यदर्शिताः क्षेत्रसहस्रनेके ।
 सुखिप्रवित्रा रतनोपशोभिता बुद्धाश्च दृश्यन्ति अनन्तचक्षुषः ॥५५॥
 पृच्छेति मैत्रेयु^६ जिनस्य पुत्र स्पृष्टेन्ति ते नरमरुयक्षराक्षसाः ।
 चत्वारिमा पर्व उदीक्षमाणा मञ्जुस्वरः किं न्विह व्याकरिष्यति ॥५६॥

- M. 51 Catvār'ime parisa udāgracittā tva caiva prekṣanti
 mamaṃ ca bhūyam ।
 Kimārthametam sugateṣu adya avabhāsa eḍṣa kim
 pramuktaḥ ॥
- M. 52 Jānehi harṣamapānehi kāṃkṣā laghu vyākaroḥi
 sugataasya putra ।
 Ke sādṛṣam arttha ayaṃ bhaviṣyati ye...ya-raśmi
 [v]ipulam pramuktām ॥
- M. 53 Ye agradharmā sugatai sprṣṭā tad[ā]...[ṇḍ]e p...r...o... ।
 Te vā yati deśayi lokanāyako vyākuryya kaścid iha
 bodhisatvam ॥
- M. 54 Na alpakaṃ kāraṇitaṃ bhaviṣyati ya darśitaṃ kṣetra—
 sahaśra'anekaṃ
 Sucitracitrā ratanebhi śobhitā buddhā ca drṣyanti
 anaut... ।
- M. 55 Prechanti Maitreya jinasya putra sprṣenti te n...
 maruyakṣarākṣasā ।
- M. 56 Catvāri ca pariṣaudikṣa māṇā Manyuvara kinu khalu
 vadiṣyatīti ॥

1 B. •न्तिहि

2 B. •रोहि

3 J. बहु सहस्रा

4 Tib. 7°. 17: བརྒྱུ་ལོ་ཤིང་།

5 B. कारणेन

6 B. मैत्रेय

अथ खलु मञ्जुश्रीः कुमारभूतो मैत्रेयं बोधिसत्त्वं महासत्त्वं तं च सर्वावन्तं बोधिसत्त्वगणमामन्त्रयते स्म । महाधर्मश्रवणसांक्ष्यमिदं कुलपुत्रास्तथागतस्य कर्तुमभिप्रायो महाधर्मवृष्ट्यमिप्रवर्षणं च महाधर्मदुग्धुमिसंप्रवादनं च महाधर्मध्वजसमुच्छ्रयणं च महाधर्मोत्कासंप्रज्वालनं च महाधर्मशङ्खाभिप्रपूरणं च महाधर्मभेरीपराहणनं च महाधर्मनिर्देशं चाद्य कुलपुत्रास्तथागतस्य कर्तुमभिप्रायः । यथा मम कुलपुत्राः प्रतिभाति यथा च मया पूर्वकार्णा तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानामिदमेव रूपं पूर्वनिमित्तं दृष्टमभूत् । तेषामपि पूर्वकार्णा तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानामेवं रश्मिप्रमोचनावभासोऽभूत्^१ । तेनैवं प्रजानामि महाधर्मश्रवणसांक्ष्यं तथागतः कर्तुकामो महाधर्मश्रवणं श्रावयितुकामो यथेदमेव रूपं पूर्वनिमित्तं प्रादुष्कृतवान् । तत् कस्य हेतोः । सर्वलोकविप्रत्यनीयकधर्मपर्यायं श्रावयितुकामस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो यथेदमेव रूपं महाप्रातिहार्यं रश्मिप्रमोचनावभासं^१ च पूर्वनिमित्तमुपदर्शयति(*) ।

अनुस्मराम्यहं कुलपुत्रा अतीतेऽध्वन्यसंख्येयैः कल्पैरसंख्येयतरैर्विपुलैर-
प्रमेयैरचिन्त्यैरपरिमितैरप्रमाणैस्ततः परेण परतरं यदासीत्तेन कालेन तेन समयेन

* M. Atha khalu Manyúśriya[m](?) kumārakabhūta Maitreyaṃ bodhisatva[m]...[ma]hāsataṃ sarvbāvan[ta]ṃ ca taṃ bodhisatva-gaṇaṃ ām[an]t[ra]yati sma mahādharmaśravaṇasaṅkathyam idaṃ kulaputrā tathāgatasya abhipretaṃ mahādharmavaraṣa abhipravar-ṣaṇaṃ ca mahā...ṃkha ūpūraṇaṃ ca mahādharmaḍundubhisam pravādanam ca mahādharmanirdeśam...mama kulaputrā ākhyāyati. yathā ca vayā pūrvakānāṃ samyaksambuddhānāṃ idam evarūpa pūrvbanimittam dṛṣṭam abhūṣi teṣāṃ api tathāgatānā pūrvakānā ṃ imina raśmipramuṃcanāvabhāseṇa evaṃ jān...[āmi ma]hā-[dharma]śravaṇasaṅkathyam karttum abhipretaḥ mahādharma śravaṇa saṅkathyam śrāvayitukāmāstathāgatārhatāḥ samyak sambuddhā idam evarupaṃ nimittam prāduṣkaronti tat kasya hetoḥ sarv[ba]lokavipratyanīyaṃ dharma[m] śr...[āvay]i[tu]kāṃ...[tathā] ...myaksambuddha idam evarūpa mahāprātihāryaraśmipramuṃ-
cana avabhāsepūrvbanimittam darśayati.

चन्द्रसूर्यप्रदीपो नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरण-
संपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां
च बुद्धो भगवान् । स धर्मं देशयति स्म । आदौ कल्याणं मध्ये कल्याणं
पर्यवसाने कल्याणं स्वर्थं सुव्यञ्जनं केवलं परिपूर्णं परिशुद्धं पर्यवदातं ब्रह्म-
चर्यं संप्रकाशयति स्म । यदुत श्रावकाणां अनुरार्यसत्यसंप्रयुक्तं प्रतीत्यसमुत्-
पादप्रवृत्तं धर्मं देशयति स्म जातिजराध्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्यो-
पायासानां समतिक्रमाय निर्वाणपर्यवसानम् । बोधिसत्त्वानां च महासत्त्वानां
च षट्पारमिताप्रतिसंयुक्तमनुत्तरां सम्यक्संबोधिमारभ्य सर्वज्ञानपर्यवसानं
धर्मं देशयति स्म (*) ।

तस्य खलु पुनः कुलपुत्राश्चन्द्रसूर्यप्रदीपस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य
परेण परतरं चन्द्रसूर्यप्रदीप एव नाम्ना तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोक
उदपादि । इति ह्यजित्तेन परम्परोदाहारेण चन्द्रसूर्यप्रदीपनामकानां तथागताना-
मर्हतां सम्यक्संबुद्धानामेकनामधेयानामेककुलगोत्राणां यदिद् भद्राजसगोत्राणां
विंशतितथागतसहस्राण्यभूवन् । तत्राजित तेषां विंशतितथागतसहस्राणां
पूर्वकं तथागतमुपादाय यावत् पश्चिमकस्तथागतः सोऽपि चन्द्रसूर्यप्रदीप-
नामधेय एव तथागतोऽभूदर्हन् सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोक-
विदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता•देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान् ।

* M. Anusmarāmyahaṃ kulaputrā atite...yai kalpe (?) acintike
ap...pareṇa paratareṇa yad asmi Candrasūyapradīpo (?) nāma
tathāgatorhasamyaksaṃbuddho loke udupādi vidyācaranaśampannaḥ
sugato lo[ka]...[ru]ṣadāmyasārathih śāstā de...vāṃ so dharmam
deśayati ādikalyāṇam madhyakalyāṇam paryavasānakalyāṇam
sārththa savyajanam kevalam paripūrṇam pariśuddham gharyya-
vadūtam(?) brahmac...saṃprakāśayati...yad idam śrāvakanām
c...prayuktam praḍṭtyasamutpādapravṛtṭin dharmam deśayati sma
jātijarāmarāṇa-śokaśalyūparidevaduḥkhadaurmanasyaupāyāsau sa-
mati kkramāyām nirvāṇaparyyavasānām bodhisatvānām caiva
mahāsatvā...ṭpā...tisam[pra]yuktā[m] anuttaram samyaksaṃbodhim
āraddhvā sarvbañjājñānaparyyavasānāyāṃndharmam deśayati sma.

सोऽपि धर्मं देशितवान् । भ्रातृ कल्याणं मध्ये कल्याणं पर्यवसाने कल्याणं स्वर्थं सुव्यञ्जनं केवलं परिपूर्णं परिशुद्धं पर्यवसातं ब्रह्मचर्यं संप्रकाशितवान् । यदुत भावकार्णां चतुरार्यसत्यसंयुक्तं प्रतीत्यसमुत्पादप्रवृत्तं धर्मं देशितवान् जातिजराव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपाखासानां समतिक्रमाय निर्वाणपर्यवसानम् । बोधिसस्त्वानां च महासस्त्वानां च षट्पारमिताप्रतिसंयुक्तमनुत्तरां सम्यक्संबोधिमारभ्य सर्वज्ञानपर्यवसानं धर्मं देशितवान् (*) ।

तस्य खलु पुनरजित भगवतश्चन्द्रसूर्यप्रदीपस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य पूर्वं कुमारभूतस्यानभिनिष्कान्तगृहावासस्याद्यौ पुत्रा अभूवन् । तद् यथा । मतिश्च नाम राजकुमारोऽभूत् । सुमतिश्च नाम राजकुमारोऽभूत् । अनन्तमतिश्च नाम रत्नमतिश्च नाम विशेषमतिश्च नाम विमतिसमुद्घाटी च नाम घोषमतिश्च नाम धर्ममतिश्च नाम राजकुमारोऽभूत् । तेषां खलु पुनरजित अष्टानां राजकुमाराणां तस्य भगवतश्चन्द्रसूर्यप्रदीपस्य तथागतस्य पुत्राणां

* M. Tasya ca puṇa[h] kulaputrās Candrasūryyapradīpasya tathāgatasyārhatāḥ samyak sambuddhasya pareṇa Sūryyapradī[po caiva nāma] tathāgato-m-abhūṣi. tasyāpi Candrasūryyapradīpasya tathāgatasya pareṇa paratareṇa Candrasūryyapradīpo caiva nāma tathāgato-m-abhūṣi. iti hi Ajita et[e]jna...yyapradīpānāṃ tathāgatānāṃ ekaṇām adheyānāmekakulagautrānāṃ yad idaṃ Bharadvājaś(?) autrānāṃ viśati tathāg...srāṇi-m-abhūṣi. tatra Ajita teṣāṃ viśatīnāṃ tathāgatasaḥsrāṇāṃ...r.....ko abhūṣi...paścimakaśca so pi Candrasūryyapradīpo caiva nāma tathāgato-m-abhūṣi araha samyak sambuddho vidyācāraṇasampunnāḥ sugato lo[kavi]da ṅuttaraḥ puruṣādāmyasārthiḥ śāstā devānāṃ ca manuṣyānāṃ ca buddho bhagavāṃ sopi dharmāṃ deśayati ādikalyāṇaṃ madhyakalyāṇaṃ paryyavasānakalyāṇaṃ sārthasavyaṃjanaṃ kevalaṃ paripū...paryyavadātaṃ brahmacāryyaṃ saṃprakā śayati sma yad idaṃ śrāvākūnāṃ caiva caturāryyasatyasamprayuktaṃ pradītya samutpādapravṛttiḥ dharmā deśayati sma jātijarāmaraṇāśokaparīd[eva]duḥkha.....samāttikkramāyam bodhisatvānāṃ caiva mahāsatvānāṃ ṣaṭpāramitaprātisamyukta anmṭtarāṃ samyak sambodhijm āradhvāṃ sarvbajñāñānaparyyavasānāyāṃ dharmāṃ deśayati sma.

विपुलश्चिरमूत् । एकैकस्य चत्वारो महाद्वीपाः परिभोगोऽभूत् । तेष्वेव च राज्यं कारयामासुः । ते तं भगवन्तमभिनिष्कान्तपृथावासं विदित्वानुत्तरां च सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धं भुत्वा सर्वराज्यपरिभोगानुत्सृज्य तं भगवन्तमनु-
प्रव्रजिताः । सर्वे चानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंप्रस्थिता धर्ममाणकाश्चा-
भूवन् । सदा च ब्रह्मचारिणो बहुबुद्धशतसहस्रावरोपितकुशाऽमूलाश्च ते राजकुमारा अभूवन् (*) ।

तेन जलु पुनरजित समयेन स भगवांश्चन्द्रसूर्यप्रदीपस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्-
संबुद्धो महानिर्देशं नाम धर्मपर्यायं सूत्रान्तं महावैपुल्यं बोधिसत्त्वाववाद् सर्व-
बुद्धपरिग्रहं भाषित्वा तस्मिन्नेव क्षणलघुमुहूर्ते तस्मिन्नेव पर्यन्तसन्निपाते तस्मिन्नेव
महाधर्मासने पर्यङ्कमाभ्युत्थानन्तनिर्देशप्रतिष्ठानं नाम समाधिं समापन्नोऽभू-
निजमानेन कायेन स्थितेनानिजमानेन चित्तेन । समनन्तरसमापन्नस्य जलु
पुनस्तस्य भगवतो मान्दारवमहामान्दारवाणां मञ्जुषकमहामञ्जुषकाणां च
दिव्यानां पुण्याणां महत्पुण्यवर्षमभिप्रावर्षत् । तं भगवन्तं सपर्यवमञ्ज-
वाकिरत्^१ सर्वावच्च तद्बुद्धक्षेत्रं पङ्क्तिकारं प्रकम्पितमभूच्चलितं संप्रचलितं वेधितं
संप्रवेधितं क्षुभितं संप्रक्षुभितम् । तेन जलु पुनरजित समयेन तेन कालेन च
तस्यां पर्वदिं त्रिभुमिभुण्युपासकोपासिकादेवनागयक्षगन्धर्वासुरगण्डकिर-
महोरगमनुष्यामनुष्याः सन्निपतिता अभूवन् सन्निषण्णा राजानश्च मण्डलिनो बल-
चक्रवर्तिनश्चतुर्द्वीपचक्रवर्तिनश्च ते सर्वे सपरिवारास्तं भगवन्तं व्यवलोकयन्ति

* M. Tasya ca puna Ajita [tath]āgatasya arahato samyak-samp-
buddhasya Ca[ndra]sūryyapradīpasya bhagavataḥ purvbe kumāraka-
bhūtasya anabhinīṣkrānta...aṣṭau putrā abhūṣi tady... Maṭirnnāma
rājakumāraḥ Sumatīśca nāma rājakumāra Anantam: tīśca nāma
rājakumāra Ratna...jakumāra Viśeṣamati...ma rājakumāraḥ Vimati-
sa...d...āt...rājakumāra...samatīśca nāma rājaku...Dharmamatīśca
nāma rājakumāra teṣā kho puna...tasya bhagavataḥ putrān [vipu]lā
ṛddhi abhūṣi ekamek...ca[tvā]r...dv[i]p...paribhoga...tatra caiva
rājatvaṃ kā...yinsu. te tad bhagavantam abhinīṣkrāntaṃ viditvā
an...paribhogaṃ osiritvā viva[rja]yitvā taṃ bhagavantam anupra-
vrajitā sarvbe ca anuttararāyāṃ samyak-samp[ō]dhāyā samp[ra]sthitā
abhūṣi dharmabhāṅkā ca abhūṣi sadā brahmagārī bahubuddhā te [ta-
sa]hasr...mūlā ca te rājakumārā abhūṣi.

स्माश्चर्यप्राप्ता अद्भुतप्राप्ता औद्विह्यप्राप्ताः^१ । अथ खलु तस्यां वेलायां तस्य भगवतश्चन्द्रसूर्यप्रदीपस्य तथागतस्य भ्रूविवरान्तरादूर्णाकोशादेका रश्मिर्निश्चरिता । सा पूर्वस्यां दिश्यष्टादशबुद्धक्षेत्रसदृशानि प्रसृता । तानि च बुद्धक्षेत्राणि सर्वाणि तस्या रश्मेः प्रमया सुपरिस्फुटानि संदृश्यन्ते स्म । तद् यथापि नामाजित एतर्ह्येतानि बुद्धक्षेत्राणि संदृश्यन्ते (*) ।

तेन खलु पुनरजित समयेन तस्य भगवतो विंशतिबोधिसत्त्वकोट्यः समनुबुद्धा^२ अभूवन् । ये तस्यां पर्वदि धर्मश्रवणिकास्त आश्चर्यप्राप्ता अभूवन्प्रसृतप्राप्ता औद्विह्यप्राप्ताः कौतूहलसमुत्पन्ना एतेन महारश्म्यवभासेनावभासितं लोकं दृष्ट्वा (*) ।

तेन खलु पुनरजित समयेन तस्य भगवतः शासने वरप्रभो नाम बोधिसत्त्वोऽभूत् । तस्याद्यै शतान्यन्तेवासिनामभूवन् । स च भगवांस्ततः समाधे-

* M. Tena ca Ajita samayena so bhagavāṃ Candrasūryya-pradīpo Mahānirdeśaṃ nāma dharmaparyāyāṃ sūtraṃ vaitulyaṃ bodhisatvotpādaṃ sarvabuddhaparigrahaṃ bhūṣitvā..... smṛṇ yeva kṣaṇe tasmīṃ laye tasmīṃ yeva muhūrte tasmīṃ yeva pariśāyāṃ tasmīṃ yeva dharmāsane paryāṅkaṃ bandhitvā Anantanirdeśapraṭiṣṭhānaṃ nāma samā.....jamāuena kāyena sthitena anīṅjaprāptena cetasā samanantarasaṃpannasya ca tasya bhagavato mahāpuṣpavarṣaṃ abhipravāṣit mandāravamahāmandāravamaṃjūśakaṃ divyāna tad bhagavantam abhiprakiramān. sarvāvantāśca tāṃścatvāraḥ pariśā sarvāvantā ca tadbuddhakṣetra ṣaḍvikīraṃ prakampitam abhūṣit saṃpracalitaṃ tena ca samayena tasmīṃ caiva pariś[āyāṃ bhi]kṣuno(?) yāva upāsikā devanāgayaḥkṣa yāva maṇuṣyā rājāno maṇḍalikā yāva cakkravartti saparivārā sarvbe taṃ bhagavantaṃ avalokayiṣu a.....[āścaryaprā]ptā obhilyaprāptā tasya ca bhagavataḥ saṃmūdhisaṃpannasya abhi.....kośāto ekaraśmi niścaritā tasya ca ekaraśmiya niścaritāyā aṣṭādaśa buddhakṣetra-sahasrāṇi prabhayā-m-anubhāsitā-m-abhūṣi. ṣupariśphuṭāni ca tāni buddhakṣetrāṇāṃ saṃdr̥ṣyi.....

* M. Ajita etarahi etāni buddhakṣetrāṇi saṃdr̥ṣyanti. tenāmjita(?) Ajita samayena tasya bhagavata viśati bodhisatvakoṭyo samanubaddhā abhūṣi tasmīṃ pariśāyāṃ dharmāśraṇāyā .....[a]bhūṣi. tenaṃ cinta(?) Ajita samayena te bodhisatvā mahāsatvā āścaryaprāptā abhūṣi adbhutaprāptā kautūhalaprāptāḥ raśmi avabhāsitāṃ lokāṃ dr̥ṣtvā.

1 Tib. 9*, l. 6: ཇོ་མཚན་ཏུ་གྱུར་ མཛད་ཏུ་གྱུར་ དགའ་བར་གྱུར་ཏོ།

2 B. ०बद्धा

व्युत्थाय तं वरप्रभं बोधिसत्त्वमारभ्य सद्धर्मपुण्डरीकं नाम धर्मपर्यायं
संप्रकाशयामास(*)। यावत् परिपूर्णान् षष्ठ्यन्तरकल्पान् भाषितवानेकासने
निषण्णोऽसंप्रवेधमानेन कायेनानिज्जमानेन चित्तेन । सा च सर्वावती पर्ष-
देकासने निषण्णा तान् षष्ठ्यन्तरकल्पांस्तस्य भगवतोऽन्तिकाद्धर्मं शृणोति स्म ।
न च तस्यां पर्षद्येकसत्त्वस्यापि कायक्लमथोऽभून्न च चित्तक्लमथः ।

अथ स भगवांश्चन्द्रसूर्यप्रदीपस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः षष्ठ्यन्तर-
कल्पानामत्ययात् तं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं सूत्रान्तं महावैपुल्यं बोधिसत्त्वा-
ववाद् सर्वबुद्धपरिग्रहं निर्दिश्य तस्मिन्नेव क्षणलवमुहूर्ते परिनिर्वाणमारोचितवान्
सदेवकस्य लोकस्य समारकस्य सब्रह्मकस्य सश्रमणब्राह्मणिकायाः प्रजायाः
सदेवमानुषासुरायाः पुरस्तात् । अद्य भिक्षवोऽस्यामेव राश्यां मध्यमे यामे
तथागतोऽनुपधिश्ये निर्वाणधातौ परिनिर्वास्यतीति ।

अथ खल्वजित स भगवांश्चन्द्रसूर्यप्रदीपस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः
श्रीगर्भं नाम बोधिसत्त्वं महासत्त्वमनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ व्याकृत्य तां
सर्वावतीं पर्षदमामन्त्रयते स्म । अयं भिक्षवः श्रीगर्भो बोधिसत्त्वो ममानन्तर-
मनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यते विमलनेत्रो नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्-
संबुद्धो भविष्यति ।

अथ खल्वजित स भगवांश्चन्द्रसूर्यप्रदीपस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तस्या-
मेव राश्यां मध्यमे यामेऽनुपधिश्ये निर्वाणधातौ परिनिर्वृतः । तं च सद्धर्म-
पुण्डरीकं धर्मपर्यायं स वरप्रभो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो धारितवानशीति
चान्तरकल्पांस्तस्य भगवतः परिनिर्वृतस्य शासनं स वरप्रभो बोधिसत्त्वो महा-
सत्त्वो धारितवान् संप्रकाशितवान् । तत्राजित ये तस्य भगवतोऽष्टौ पुत्रा
अभूवन् मतिप्रमुखास्ते तस्यैव वरप्रभस्य बोधिसत्त्वस्यान्तेवासिनोऽभूवन् । ते
तेनैव परिपाचिता अभूवन्ननुत्तरायां सम्यक्संबोधौ तैश्च ततः पश्चाद्बहूनि बुद्ध-
कोटीनयुतशतसहस्राणि दृष्टानि सत्कृतानि च । सर्वे च तेऽनुत्तरां सम्यक्-

* M. Tena ca Ajita samayena tas ..... [r]abho nāma bodhi-
satvo mahāsatvo abhūsi tasya aṣṭaśatā antevāsikā abhūsi so ca bhaga-
vāṃ tato samādhito vyosthahitvā Varaprabham bodhisatvam (?)
āraddhvā Saddharmapuṇḍarikam nāma dharmapa[r]v[āyāyam]...

संबोधिमभिसंबुद्धाः पश्चिमकश्च तेषां दीपङ्करोऽभूत्तथागतोऽहंन् सम्यक्-
संबुद्धः ।

तेषां चाष्टानामन्तेवासिशतानामेको बोधिसत्त्वोऽधिमात्रं लाभगुरुकोऽभूत्
सत्कारगुरुको ज्ञातगुरुको यशस्कामस्तस्योद्दिष्टोद्दिष्टानि पदव्यञ्जनान्यन्तर्धीयन्ते
न सन्तिष्ठन्ते स्म । तस्य यशस्काम इत्येव संज्ञाभूत् । तेनापि तेन कुशल-
मूलेन बहूनि बुद्धकोटीनयुतशतसहस्राण्यारागितान्यभूवन् । आरागयित्वा च
सत्कृतानि गुरुकृतानि मानितानि पूजितान्यर्चितान्यपचायितानि । स्यात् खलु
पुनस्तेऽजित काङ्क्षा वा विमतिर्वा विचिकित्सा वा । अन्यः स तेन कालेन
तेन समयेन वरप्रभो नाम बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽभूद्धर्मभाणकः । न खलु पुनरेवं
द्रष्टव्यम् । तत् कस्य हेतोः । अहं स तेन कालेन तेन समयेन वरप्रभो नाम
बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽभूद्धर्मभाणकः । यश्चासौ यशस्कामो नाम बोधिसत्त्वो-
ऽभूत् कौसीद्यप्राप्तः । त्वमेवाजित स तेन कालेन तेन समयेन यशस्कामो नाम
बोधिसत्त्वोऽभूत् कौसीद्यप्राप्तः ।

इति ह्यजिताहमनेन पर्यायेणेदं भगवतः पूर्वनिमित्तं दृष्टैवंरूपां रश्मि-
मुत्सृष्टामेवं परिमीमांसे यथा भगवानपि तं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं सूत्रान्तं
महावैपुल्यं बोधिसत्त्वाववादं सर्वबुद्धपरिग्रहं भाषितुकामः ।

अथ खलु मञ्जुश्रीः^१ कुमारभूत पतमेवार्थं भूयस्या मात्रया प्रदर्शयमान-
स्तस्यां बेलायामिमा गाथा अभाषत ।

अतीतमध्वानमनुस्मरामि अचिन्तिये अपरिमितस्मि कल्पे ।

यदा जिनो आनि प्रजान उत्तमश्चन्द्रस्य सूर्यस्य प्रदीप नाम ॥१७॥

सद्धर्म देशेति प्रजान नायको विनेति सत्त्वान अनन्तकोट्यः ।

समादपेती^३ बहुबोधिसत्त्वानचिन्तियानुत्तमि बुद्धज्ञाने ॥१८॥

ये चाष्ट पुत्रास्तद् तस्य आसन् कुमारभूतस्य विनायकस्य ।

दृष्ट्वा च तं प्रव्रजितं महामुनिं जहित्य कार्माल्लुषु सर्वा प्राव्रजन् ॥१९॥

धर्मं च सो भाषति लोकनाथो अनन्तनिर्देशवरं ति सूत्रम् ।

नामेन वैपुल्यमिदं प्रबुध्यति प्रकाशायी प्राणिसहस्रकोटिनाम् ॥६०॥

समनन्तरं भाषिय सो विनायकः पर्यङ्क बन्धित्व क्षणस्मि तस्मिन् ।

अनन्तनिर्देशवरं समाधिं धर्मासनस्थो मुनिश्रेष्ठ ध्यायी ॥६१॥

दिव्यं च मान्दारववर्षमासीदघट्टिता दुन्दुभयश्च नेदुः ।
 देवाश्च यक्षाश्च स्थितान्तरीक्षे कुर्वन्ति पूजां द्विपदोत्तमस्य^१ ॥६२॥
 सर्वं च क्षेत्रं प्रचचाल तत्क्षणमाश्चर्यमत्यद्भुतमासि तत्र^२ ।
 रश्मिं च एकां प्रमुमोच नायको भ्रुवान्तरात्तामतिदर्शनीयाम् ॥६३॥
 पूर्वां च गन्वा दिश सा हि रश्मिरष्टादशक्षेत्रसहस्रपूर्णा^३ ।
 प्रभासयं भ्राजति सर्वलोकं दर्शेति सत्त्वान च्युतोपपादम् ॥६४॥
 रत्नामया क्षेत्रे तथात्र केचिद्द्वैदूर्यनिर्भास तथैव केचित् ।
 दृश्यन्ति चित्रा अतिदर्शनीया रश्मिप्रभासेन विनायकस्य ॥६५॥
 देवा मनुष्यास्तथ नागयक्षा गन्धर्व तत्रापसरकिन्नराश्च ।
 ये चाभियुक्ताः सुगतस्य पूजया दृश्यन्ति पूजेन्ति च लोकधातुषु ॥६६॥
 बुद्धाश्च दृश्यन्ति स्वयं स्वयंभुवः सुवर्णयूपा इव दर्शनीयाः ।
 वैदूर्यमध्ये च सुवर्णविभवं पर्यायमध्ये प्रवदन्ति धर्मम् ॥६७॥
 तहि श्रावकाणां गणना न विद्यते ते^४ चाप्रमाणाः सुगतस्य श्रावकाः ।
 एकैक्षेत्रस्मि विनायकानां रश्मिप्रभा दर्शयते हि सर्वान् ॥६८॥
 वीर्यरूपेताश्च अखण्डशीला अञ्जिद्रशीला मणिरत्नसाहशाः ।
 दृश्यन्ति पुत्रा नरनायकानां विहरन्ति ये पर्वतकन्दरेषु ॥६९॥
 सर्वस्वदानानि परित्यजन्तः क्षान्तीबला ध्यानरताश्च धीराः ।
 बहुबोधिसत्त्वा यथ गङ्गावल्किाः सर्वेऽपि दृश्यन्ति तथा हि रश्म्या ॥७०॥
 अनिज्जमानाश्च अवधेयमानाः क्षान्तो स्थिता ध्यानरताः समाहिताः ।
 दृश्यन्ति पुत्राः सुगतस्य औरसा ध्यानेन ते प्रस्थित अग्रबोधिम् ॥७१॥
 भूतं पदं शान्तमनास्त्रवं च प्रजानमानाश्च प्रकाशयन्ति ।
 देशेन्ति धर्मं बहुलोकधातुषु सुगतानुभावादियमीदृशी क्रिया ॥७२॥

1 Tib. 10^b, l. 7: ལྷ་ཡི་སེ་དོག་སང་དུ་རབ་འབབ།

ས་བརྒྱུངས་པར་རྗེ་ལྷ་ཡང་འབྱུང་།

ལྷ་དང་གཞིན་སྤྱིན་བར་སྤང་གནས་འཁོད་པ།

ཀླང་གཞིས་དམ་པ་ལ་རྗེ་སེཾ་པ་བྱེད།

2 B. ०मभ्यदभुतमामि तत्र

3 B. पूर्णाः

4 J. त

दृष्ट्वा च ता पर्ष चतस्र तायिनश्चन्द्रार्कदीपस्य इमं प्रभावम् ।
 हर्षस्थिताः सर्वा भवित्व तत्क्षणमन्योन्य पृच्छन्ति कथं नु एतत् ॥७३॥
 अचिराच्च सो नरमरुयक्षपूजितः समाधितो व्युत्थितलोकनायकः ।
 वरप्रभं पुत्र तदाध्यभापत यो बोधिसत्त्वो विदु धर्मभाणकः ॥७४॥
 लोकस्य चक्षुश्च गतिश्च त्वं विदुर्वैश्वासिको धर्मधरश्च मह्यम् ।
 त्वं ह्यत्र साक्षी मम धर्मकोशे यथाहु भाषिष्यि हिताय प्राणिनाम् ॥७५॥
 संस्थापयित्वा बहुबोधिसत्त्वान् हर्षित्व संवर्णिय संस्तवित्वा ।
 प्रभापते तज्जिन अग्रधर्मान् परिपूर्णं सो अन्तरकल्पषष्टिम् ॥७६॥
 यं चैव सो भापति लोकनाथो एकासनस्थः प्रवराग्रधर्मम् ।
 तं सर्वमाधारयि सो जिनात्मजो वरप्रभो यो अभु धर्मभाणकः ॥७७॥
 सो चो जिनो 'भाषिय अग्रधर्मं' प्रहर्षयित्वा जनतामनेकाम् ।
 तस्मिंश्च दिवसे वदते स नायकः पुरतो हि लोकस्य सदेवकस्य ॥७८॥
 प्रकाशिता मे इय धर्मनेत्री आचक्षितो धर्मस्वभाव यादृशः ।
 निर्वाणकालो मम अद्य भिक्षवो रात्रीय यामस्मि ह मध्यमस्मिन् ॥७९॥
 भवथाप्रमत्ता अधिमुक्तिसारा अभियुज्यथा महा इमस्मि शासने ।
 सुदुर्लभा भोन्ति जिना महर्षयः कल्पान कोटीनयुतान अत्ययात् ॥८०॥
 सन्तापजाता बहुबुद्धपुत्रा दुःखेन चोग्रेण समर्पिताभवन् ।
 श्रुत्वा न घोषं द्विपदोत्तमस्य निर्वाणशब्दं अतिक्षिप्रमेतत् ॥८१॥
 आश्वासयित्वा च नरेन्द्रराजा ताः^२ प्राणकोटयो बहवो अचिन्तियाः^३ ।
 मा भायथा^४ भिक्षव निर्वृते मयि भविष्यथ^५ बुद्ध ममोत्तरेण^६ ॥८२॥
 श्रीगर्भं एषो विदु बोधिसत्त्वो गतिं गतो ज्ञानि अनास्रवस्मिन् ।
 स्पृशिष्यते उत्तममग्रबोधिं विमलाग्रनेत्रो ति जिनो भविष्यति ॥८३॥
 तामेव रात्रिं तद् यामि मध्यमे परिनिर्वृतो हेतुक्षये वा दीपः ।
 शरीर वैस्तारिक्वु तस्य चाभूत् स्तूपान कोटीनयुता अनन्तका ॥८४॥

1 B. सा चो जिनो

3 B. अचिन्तियामः

5 J. ०ष्यते

2 B. या

4 B. भायथ

6 B. ममान्तरेण

भिक्षुश्च तत्रा तथ^१ भिक्षुणीयो ये प्रस्थिता उत्तममप्रबोधिम ।
 अनल्पकास्ते यथ गङ्गवालिका अभियुक्त तस्यो^२ सुगतस्य शासने ॥८५॥
 यश्चापि भिक्षुस्तद धर्मभाणको वरप्रभो येन स धर्म धारितः ।
 अशीति सो अन्तरकल्पपूर्णां तद्दि शासने भाषति अप्रधर्मान् ॥८६॥
 अष्टाशतं तस्य अभूषि शिष्याः परिपाचिता ये तद् तेन सर्वे ।
 दृष्टा च तेभिर्बहुबुद्धकोट्यः सत्कारु तेषां च कृतो महर्षिणाम् ॥८७॥
 चर्यां चरित्वा तद् आनुलोमिकीं बुद्धा अभूवन् बहुलोकधातुषु ।
 परस्परं ते च अनन्तरेण अन्योन्य व्याकर्षुं तदाप्रबोधये ॥८८॥
 तेषां च बुद्धान परम्परेण दीपङ्करः पश्चिमको अभूषि ।
 देवातिदेवो ऋषिसङ्घपूजितो विनीतवान् प्राणिसहस्रकोट्यः ॥८९॥
 यश्चासि तस्यो^३ सुगतात्मजस्य वरप्रभस्यो^३ तद् धर्म भाषतः ।
 शिष्यः कुसीदश्च स लोलुपात्मा लाभं च ज्ञातं च गवेयमाणः^४ ॥९०॥
 यशोऽर्थिकश्चाप्यतिमात्र आसीत् कुलाकुलं च प्रतिपन्नमासीत्^५ ।
 उद्देश स्वाध्यायु तथास्य सर्वो न तिष्ठते भाषितु तस्मि काले ॥९१॥
 नामं च तस्यो^३ इममेवमासीद् यशकामनाम्ना दिशतासु विधृतः ।
 स चापि तेनाकुशलेन कर्मणा कल्माषभूतेनभिसंस्कृतेन ॥९२॥
 आरागयी बुद्धसहस्रकोट्यः पूजां च तेषां विपुलामकार्योत् ।
 चीर्णां च चर्यां वर आनुलोमिकी दृष्टश्च बुद्धो अयु शाक्यसिंहः ॥९३॥
 अयं च सो पश्चिमको भविष्यति अनुत्तरां लप्स्यति चाप्रबोधिम ।
 मैत्रेयगोत्रो भगवान् भविष्यति विनेप्यति प्राणसहस्रकोट्यः ॥९४॥

१ B. भिक्षु बहु तथपि च   २ B. तस्य   ३ B. तस्य

४ Tib. 12^a, l. 4: སྤྱི་བ་ས་སྤེད་དང་ལྷན་ཞེས་པའི་ལོ་ཙམ་ །
 ཤེས་ཀྱི་ཁི་དང་རྫོད་པ་རྫོལ་བ་དང་ །

५ J. प्रतिपन्न आ० Tib. 12^a, l. 4-5:

ཤེས་དུ་གྲགས་པ་འདོད་པའི་ཤས་རྗེ་ཞེས་ །
 མོང་ནས་མོང་དུ་ཀླུ་བར་གྱུར་བ་ལྟེ་ །

कौसीद्यप्राप्तस्तद् यो बभूव परिनिर्वृतस्य सुगतस्य शासने ।
 त्वमेव सो तादृशको बभूव अहं च आसीत्तद् धर्मभाणकः ॥९५॥
 इमेन हं कारणहेतुनाद्य दृष्ट्वा निमित्तं इदमेवरूपम् ।
 ज्ञानस्य तस्य प्रथितं निमित्तं प्रथमं मया तन्न वदामि दृष्टम् ॥९६॥
 ध्रुवं जिनेन्द्रोऽपि समन्तचक्षुः शाक्याधिराजः परमार्थदर्शी ।
 तमेव यं इच्छति भाषणाय पर्यायमग्रं तद् घो मया श्रुतः^१ ॥९७॥
 तदेव परिपूर्णनिमित्तमद्य उपायकौशल्य विनायकानाम् ।
 संस्थापनं कुर्वति शाक्यसिंहो भाषिष्यते धर्मस्वभावमुद्राम् ॥९८॥
 प्रयता सुचित्ता भवथा कृताञ्जली भाषिष्यते लोकहितानुकम्पी ।
 षर्षिष्यते धर्ममनन्तवर्षं तर्षिष्यते ये स्थित बोधिहेतोः ॥९९॥
 येषां च सन्देहगतीह काचिद् ये संशया या विचिकित्स काचित् ।
 व्यपनेष्यते ता विदुरात्मजानां ये बोधिसत्त्वा इह बोधिप्रस्थिताः^२ ॥१००॥

इत्यार्यसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये निदानपरिवर्तो नाम

प्रथमः ॥१॥

१ B. यं मया श्रुतम्

२ J. प्रस्थित

उपायकौशल्यपरिवर्तः

अथ¹ खलु भगवान् स्मृतिमान् संप्रजानं²स्ततः समाधेर्व्युत्थितो व्युत्थाया-
युष्मन्तं शारिपुत्रमामन्त्रयते स्म । गम्भीरं शारिपुत्र दुर्दृशं दुरनुबोधं बुद्धज्ञानं
तथागतैरर्हद्भिः सम्यक्संबुद्धैः प्रतिबुद्धं दुर्विज्ञेयं सर्वथावकप्रत्येकबुद्धैः । तत्
कस्य हेतोः । बहुबुद्धकोटीनयुतशतसहस्रपर्युपासिताविनो हि शारिपुत्र तथागता
अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धा बहुबुद्धकोटीनयुतशतसहस्र³चीर्णचरिताविनोऽनुत्तरायां
सम्यक्संबोधौ दूरानुगताः कृतवीर्या आश्चर्याद्भुतधर्मसमन्वागता दुर्विज्ञेय-
धर्मसमन्वागता दुर्विज्ञेयधर्मानुक्ताताविनः ।

दुर्विज्ञेयं शारिपुत्र संघाभाष्यं⁴ तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानाम् । तत्
कस्य हेतोः । स्वप्रत्ययान् धर्मान् प्रकाशयन्ति विविधोपायकौशल्यज्ञानदर्शन-
हेतुकारणनिर्देशनारम्भरणनिरुक्तिप्रज्ञप्तिभिस्तैस्तेरुपायकौशल्यैस्तस्मिंस्तस्मिहप्रान्
सत्त्वान् प्रमोचयितुम् । महोपायकौशल्यज्ञानदर्शनपरमपारमिताप्राप्ताः शारिपुत्र
तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः । असङ्गाप्रतिहतज्ञानदर्शनबलवैशारद्या-
वेणिकेन्द्रियबलबोधयङ्गध्यानविमोक्षसमाधिसमापत्यद्भुतधर्मसमन्वागता विविध-
धर्मसंप्रकाशकाः । महाश्चर्याद्भुतप्राप्ताः शारिपुत्र तथागता अर्हन्तः सम्यक्-
संबुद्धाः । अलं शारिपुत्र एतावदेव भाषितुं⁵ भवतु परमाश्चर्यप्राप्ताः शारिपुत्र
तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः । तथागत एव शारिपुत्र तथागतस्य धर्मान्⁶
देशयेद् यान् धर्मस्तथागतो जानाति । सर्वधर्मानपि शारिपुत्र तथागत एव
देशयति । सर्वधर्मानपि तथागत एव जानाति । ये च ते धर्मा यथा च ते
धर्मा यादृशाश्च ते धर्मा यल्लक्षणाश्च ते धर्मा यत्स्वभावाश्च ते धर्माः । ये च
यथा च यादृशाश्च यल्लक्षणाश्च यत्स्वभावाश्च ते धर्मा इति । तेषु धर्मेषु तथागत
एव प्रत्यक्षोऽपरोक्षः ।

अथ खलु भगवानेतमेवार्थं भूयस्या मात्रया सन्दर्शयमानस्तस्यां वेलाया-
मिमा गाथा अभ्यासत ।

1 Tib. folio 12b. 1. 4   2 B. संप्रज्ञानम्०   3 B. ०मकस्त्र०

4 Tib. 13^a, 1. 1: ལྡོམ་པོའི་དཔྱད་པའི་གསུང་པོ།

5 B. भाषितं

6 B. धर्मं

अप्रमेया महावीरा लोके समरुमानुषे ।
 न शक्यं सर्वशो ज्ञातुं सर्वसत्त्वैर्विनायकाः ॥१॥
 बला विमोक्षा^१ ये तेषां वैशारद्याश्च यादृशाः ।
 यादृशा बुद्धधर्माश्च न शक्यं ज्ञातुं केनचित् ॥२॥
 पूर्वं निषेविता चर्या बुद्धकोटीन अन्तिके ।
 गम्भीरा चैव सूक्ष्मा च दुर्विज्ञेया सुदुर्दृशा ॥३॥
 तस्यां चीर्णाय चर्यायां कल्पकोट्यो अचिन्तिया ।
 फलं मे बोधिमण्डस्मिन् दृष्टं यादृशकं हि तत् ॥४॥
 अहं च तत् प्रजानामि ये चान्ये लोकनायकाः ।
 यथा यद् यादृशं चापि लक्षणं चास्य यादृशम् ॥५॥
 न तद् दर्शयितुं शक्यं व्याहारोऽस्य न विद्यते ।
 नाप्यसौ तादृशः कश्चित् सत्त्वो लोकेऽस्मि विद्यते ॥६॥
 यस्य तं देशयेद्धर्म^२ देशितं चापि जानियात् ।
 अन्यत्र बोधिसत्त्वेभ्यो अधिमुक्तीय ये स्थिताः ॥७॥
 ये चापि ते लोकविदुष्य श्रावकाः
 कृताधिकाराः सुगतानुवर्णिताः ।
 क्षीणास्त्रवा अन्तिमदेहधारिणो
 न तेष विषयोऽस्ति जिनान ज्ञाने ॥८॥
 स चैव^३ सर्वा इय लोकधातु
 पूर्णा भवेच्छारिसुतोपमानाम् ।

-
- M. 1 [Śāri]putra sarvb.....
 M. 2 [Arhan]tā samyaksam.....
 M. 3 [dha]rman deśa
 M. 4 [Punastr]īyasya]
 M. 5 [Ka]lpa-saṃkṣobha
 M. 6 Ti
 M. 7 Tatra Śār]iputra]
 M. 8 [Śrāva]kā vedayi[tavyā]

1 B. विमोक्षाश्च

2 B. दर्शयेद्धर्मं

3 J. सचैव

एकीभवित्वान^१ विचिन्तयेयुः

सुगतस्य ज्ञानं न हि शक्य जानितुम् ॥१॥

सचे ह त्वंसादृशकेहि पण्डितैः

पूर्णा भवेयुर्दश पिद्दिशायो ।

ये चापि मह्यं इमि श्रावकान्ये

तेषां पि पूर्णा भवि एवमेव ॥१०॥

एकीभवित्वान च तेऽद्य सर्वे

विचिन्तयेयुः सुगतस्य ज्ञानम् ।

न शक्त सर्वे सहिता पि ज्ञातुं

यथाप्रमेयं^२ मम बुद्धज्ञानम् ॥११॥

प्रत्येकबुद्धान अनास्रवाणां

तीक्ष्णेन्द्रियाणान्तिमदेहधारिणाम् ।

दिशो दशः^३ सर्व भवेयु पूर्णा

यथा नङानां वनवेणुनां वा ॥१२॥

एकीभवित्वान विचिन्तयेयु-

र्ममाग्रधर्माण प्रदेशमात्रम् ।

कल्पान कोटीनयुताननन्ता-

न्न तस्य भूतं परिजानि अर्थम् ॥१३॥

नवयानसंप्रस्थित बोधिसत्त्वाः

कृताधिकारा बहुबुद्धकोटिषु ।

सुविनिश्चितार्था बहुधर्मभाणका-

स्तेषां पि पूर्णा दशिमा दिशो भवेत् ॥१४॥

नङान वेणून् व^४ नित्यकाल-

मच्छिद्रपूर्णो भवि सर्वलोकः ।

एकीभवित्वान विचिन्तयेयु-

र्यो धर्म साक्षान् सुगतेन दृष्टः ॥१५॥

1 B. ०भवित्वानु०

2 B. यच्चाप्र०

3 B. दश

4 B. च, Tib. 14a, l. 3: ལྷིག་དང་འདས་བྱུ།

अनुचिन्तयित्वा बहुकल्पकोट्यो

गङ्गा यथा वालिक अप्रमेयाः ।

अनन्यचित्ताः सुखमाय प्रज्ञया

तेषां पि चास्मिन् विषयो न विद्यते ॥१६॥

अविवर्तिका ये भवि बोधिसत्त्वा

अनल्पका यथरिव गङ्गवालिकाः ।

अनन्यचित्ताश्च विचिन्तयेयु-

स्तेषां पि चास्मिन् विषयो न विद्यते ॥१७॥

गम्भीरधर्मा सुखुमा^१ पि बुद्धा

अतर्किकाः सर्वि अनास्रवाश्च ।

अहं च जानामिह यादृशा हि ते

ते^२ वा जिना लोकि दशद्विंशसु ॥१८॥

यं शारिपुत्रो^३ सुगतः प्रभाषते

अधिमुक्तिसम्पन्न भवाहि तत्र ।

अनन्यथावादि जिनो महर्षी

चिरेण पी^४ भाषति उक्तमार्थम्^५ ॥१९॥

आमन्त्रयामी^६ इमि सर्वश्रावकान्

प्रत्येकबोधाय च येऽभिप्रस्थिताः ।

संस्थापिता ये मय^७ निर्वृतीय

संमोक्षिता दुःखपरम्परतः ॥२०॥

उपायकौशल्य ममेतद्ग्रं

भाषामि धर्मं बहु येन लोके ।

तहिं तहिं लग्न प्रमोचयामि

द्वीणी च यानान्युपदर्शयामि ॥२१॥

अथ खलु ये^८ तत्र पर्यत्सन्निपाते महाश्रावका आह्वातकौण्डिन्यप्रमुखा
अर्हन्तः क्षीणान्त्रवा द्वादशवशीभूतशतानि ये चान्ये श्रावकयानिका भिक्षुभिक्षु-

1 B. सुखमा

2 B. ये

3 B. ०पुत्र

4 B. पि

5 B. औत्तमार्थम्

6 B. ०यामि

7 B. मम

8 B. ते

ण्युपासकोपासिका ये च प्रत्येकबुद्ध्यानसंप्रस्थितास्तेषां सर्वेषामेतद्भवत् ।
को नु हेतुः किं कारणं यद् भगवानधिमात्रमुपायकौशल्यं तथागतानां संवर्णयति ।
गम्भीरश्चार्यं मया धर्मोऽभिसंबुद्ध इति संवर्णयति । दुर्विज्ञेयश्च सर्वश्चावक-
प्रत्येकबुद्धैरिति संवर्णयति । यथा तावद् भगवता एकैव विमुक्तिराख्याता
वयमपि बुद्धधर्माणां लाभिनो निर्वाणप्राप्ताः । अस्य च वयं भगवतो भाषित-
स्यार्थं न जानीमः ।

अथ खल्वायुष्मान् शारिपुत्रस्तासां चतसृणां पर्यदां विचिकित्साकथं-
कथां विदित्वा चेतसैव चेतःपरिवितर्कमाज्ञायात्मना च धर्मसंशयप्राप्तस्तस्यां
वेलायां भगवन्तमेतद्वोचत् । को भगवन् हेतुः कः प्रत्ययो यद् भगवानधिमात्रं
पुनः पुनस्तथागतानामुपायकौशल्यज्ञानदर्शनधर्मदेशानां संवर्णयति । गम्भीरश्च
मे धर्मोऽभिसंबुद्ध इति । दुर्विज्ञेयं च संधाभाष्यमिति पुनः पुनः संवर्णयति ।
न च मे भगवतोऽन्तिकादेवंपुरो धर्मपर्यायः श्रुतपूर्वः । इमाश्च भगवन्भ्रतस्त्रः
पर्यदो विचिकित्साकथंकथाप्राप्ताः । तन् साधु भगवान्निर्दिशतु यत् सन्धाय
तथागतो गम्भीरस्य तथागतधर्मस्य पुनः पुनः संवर्णनां करोति ।

अथ खल्वायुष्मान् शारिपुत्रस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभापयन् ।

चिरस्याद्य नरादित्य ईदृशीं कुरुते कथाम् ।

बला विमोक्षा ध्यानाश्च अप्रमेया मि स्पर्शिताः ॥२१॥

योधिमण्डं च कीर्तैसि पृच्छकस्ते न विद्यते ।

संधाभाष्यं च कीर्तैसि न च त्वां कश्चि पृच्छति ॥२३॥

अपृच्छितो व्याहरसि चर्यां वर्णैसि चात्मनः ।

ज्ञानाधिगम कीर्तैसि गम्भीरं च प्रभापसे ॥२४॥

अद्येमे संशयप्राप्ता वशीभूता अनास्रवाः ।

निर्वाणं प्रस्थिता ये च किमेतद् भाषते जिनः ॥२५॥

प्रत्येकयोधि प्रार्थेन्ता¹ भिक्षुण्यो भिक्षवस्तथा ।

देवा नागाश्च यक्षाश्च गन्धर्वाश्च महोरगाः ॥२६॥

समालपन्तो अन्योन्यं प्रेक्षन्ते द्विपदोत्तमम् ।

कथंकथी विचिन्तेन्ता व्याकुल्य महामुने ॥२७॥

यावन्तः ध्रावकाः सन्ति सुगतस्येह सर्वशः ।

अहमत्र पारमीप्राप्तो निर्दिष्टः परमर्षिणा ॥२८॥

ममापि संशयो ह्यत्र स्वके स्थाने नरोत्तम ।

किं निष्ठा मम निर्वाणे अथ चर्या मि दर्शिता ॥२९॥

प्रमुञ्च घोषं वरदुन्दुभिस्वरा उदाहरस्वा^१ यथ एष धर्मः ।

इमे स्थिता पुत्र जिनस्य औरसा व्यवलोकयन्तश्च कृताञ्जली जिनम् ॥३०॥

देवाश्च नागाश्च सयक्षराक्षसाः कोटीसहस्रा यथ गङ्गवालिकाः ।

ये चापि प्रार्थेन्ति समग्रबोधिं सहस्रशीतिः परिपूर्णं ये स्थिताः । ३१॥

राजान ये महिपति चक्रवर्तिनो ये आगताः क्षेत्रसहस्रकोटिभिः ।

कृताञ्जली सर्वि सगौरवाः स्थिताः कथं नु चर्यां परिपूरयेम ॥३२॥

एवमुक्ते भगवानायुष्मन्तं शारिपुत्रमेतदवोचत् । अलं शारिपुत्र । किमने-
नार्थेन भाषितेन । तत् कस्य हेतोः । उत्सिष्यति शारिपुत्रायं सदेवको
लोकोऽस्मिन्नर्थे व्याक्रियमाणे ।

द्वैतीयकमप्यायुष्मान् शारिपुत्रो भगवन्तमध्येपते^२ स्म । भापतां भगवान्
भापतां सुगत एतमेवार्थम् । तत् कस्य हेतोः । सन्ति भगवंस्तस्यां पर्यदि
बहूनि प्राणिशतानि बहूनि प्राणिसहस्राणि बहूनि प्राणिशतसहस्राणि बहूनि
प्राणिकोटीनयुतशतसहस्राणि पूर्वबुद्धदशावीनि प्रज्ञावन्ति यानि भगवतो भापितं
भ्रद्धास्यन्ति प्रतीयिष्यन्ति उद्ग्रहीष्यन्ति ।

अथ खल्वायुष्मान् शारिपुत्रो भगवन्तमनया गाथयाध्यभापत^३ ।

विस्पष्टु भापस्व जिनान^४ उत्तमा

सन्तीह पर्याय सहस्र प्राणिनाम् ।

भ्राद्धाः^५ प्रसन्नाः सुगते सगौरवा

ज्ञास्यन्ति ये धर्ममुदाहृतं ते ॥३३॥

अथ खलु भगवान् द्वैतीयकमप्यायुष्मन्तं शारिपुत्रमेतदवोचत् । अलं
शारिपुत्रानेनार्थेन प्रकाशितेन । उत्सिष्यति शारिपुत्रायं सदेवको लोकोऽस्मिन्नर्थे
व्याक्रियमाणे । अभिमानप्राप्ताश्च भिक्षवो महाप्रपातं प्रपतिष्यन्ति ।

1 B. •ख

2 B. •ध्येयते

3 J. •प्यभा•

4 J. जनान

5 J. भ्रद्धाः

अथ खलु भगवांस्तस्यां बेलायामिमां गाथामभापत ।

अलं हि धर्मेणिह भापितेन

सूक्ष्मं इदं ज्ञानमतर्किकं च ।

अभिमानप्राप्ता बहु सन्ति बाला

निर्दिष्टधर्मस्मि क्षिपे अज्ञानकाः ॥३४॥

त्रैतीयकमप्यायुष्मान् शारिपुत्रो भगवन्तमध्येपते स्म । भापतां भगवान् भापतां सुगत एतमेवार्थम् । मादृशानां भगवन्निह पर्यदि बहूनि प्राणिशतानि संविद्यन्ते अन्यानि च भगवन् बहूनि प्राणिशताति बहूनि प्राणिसहस्राणि बहूनि प्राणिशतसहस्राणि बहूनि प्राणिकोटोनयुतशतसहस्राणि यानि भगवता पूर्वभवेषु परिपाचितानि तानि भगवतो भापितं श्रद्धास्यन्ति प्रतीयिष्यन्ति उद्ग्रहीष्यन्ति । तेषां तद् भविष्यति दीर्घरात्रमर्थाय हिताय सुखायेति ।

अथ खलवायुष्मान् शारिपुत्रस्तस्यां बेलायामिमा गाथा अभापत ।

भापस्व धर्मं द्विपदानमुत्तमा अहं त्वमध्येपमि ज्येष्ठपुत्रः ।

सन्तीह प्राणीन सहस्रकोट्यो ये श्रद्धास्यन्ति ते धर्मं भापितम् ॥३५॥

ये च त्वया पूर्वभवेषु नित्यं परिपाचिताः सस्य सुदीर्घरात्रम् ।

कृताञ्जली ते पि स्थितात्र सर्वे ये श्रद्धास्यन्ति तथैत धर्मम् ॥३६॥

अस्मादृशा द्वादशिमे शताश्च ये चापि ते प्रस्थित अग्रबोधये ।

तान् पश्यमानः सुगतः प्रभापतां तेषां च हर्षं परमं जनेतु ॥३७॥

अथ खलु भगवांस्त्रैतीयकमप्यायुष्मतः शारिपुत्रस्याध्येषणां विदित्वायुष्मन्तं शारिपुत्रमेतदवोचत् । यदिदानीं त्वं शारिपुत्र यावत्त्रैतीयकमपि तथागतमध्येपसे । एवमध्येपमाणं त्वां शारिपुत्र किं वक्ष्यामि । तेन हि शारिपुत्र शृणु साधु च सुष्ठु च मनसिकुरु । भापिष्येऽहं ते ।

समनन्तरभापिता चेयं भगवता वाक् । अथ खलु ततः पर्यद् आभिमानीकान् मिश्रूणां मिश्रूणीनामुपासकानामुपासिकानां पञ्चमात्राणि सहस्राण्युत्थायासनेभ्यो भगवतः पादौ शिरसाभिवन्दित्वा ततः पर्यदोऽपक्रामन्ति स्म । यथापीदमभिमानाकुशलमूलेनाप्राप्तेप्राप्तसंज्ञिनोऽनधिगतोऽधिगतसंज्ञिनः । त आत्मानं सव्रणं ज्ञात्वा ततः पर्यदोऽपक्रान्ताः । भगवांश्च तूष्णीम्भावेनाधिवासयति स्म ।

अथ खलु भगवानायुष्मन्तं शारिपुत्रमामन्त्रयते स्म । निष्पलाया मे शारिपुत्र पर्यदपगतफल्गुः श्रद्धासारे प्रतिष्ठिता । साधु शारिपुत्रैतेयामाभिमानीका-

नामतोऽपक्रमणम् । तेन हि शारिपुत्र भाषिष्य एतमर्थम् । साधु भगवन्नित्या-
युष्मान् शारिपुत्रो भगवतः प्रत्यश्रौषीत् ।

भगवानेतदवोचत् । कदाचित् कर्हिचिच्छारिपुत्र तथागत एवंरूपां धर्म-
देशनां कथयति । तद् यथापि नाम शारिपुत्रोदुम्बरपुष्पं कदाचित् कर्हिचित्
संदृश्यते एवमेव शारिपुत्र तथागतोऽपि कदाचित् कर्हिचित् एवंरूपां धर्म-
देशनां कथयति । श्रद्धयत मे शारिपुत्र भूतवाद्यहमस्मि तथावाद्यहमस्म्यनन्यथा-
वाद्यहमस्मि । दुर्बोध्यं शारिपुत्र तथागतस्य संधाभाष्यम् । तत् कस्य हेतोः ।
नानानिरुक्तिनिर्देशाम्बिलापनिर्देशनैर्मया शारिपुत्र विविधैरुपायकौशल्यशतसहस्रै-
र्धर्मः संप्रकाशितः । अतर्कोऽतर्कावचरस्तथागतविज्ञेयः शारिपुत्र सद्धर्मः ।
तत् कस्य हेतोः । एककृत्येन शारिपुत्रैककरणीयेन तथागतोऽर्हन् सम्यक्-
संबुद्धो लोक उत्पद्यते महाकृत्येन महाकरणीयेन । कतमच्च शारिपुत्र तथागत-
स्यैककृत्यमेककरणीयं महाकृत्यं महाकरणीयं येन कृत्येन तथागतोऽर्हन् सम्यक्-
संबुद्धो लोक उत्पद्यते । यदिदं तथागतज्ञानदर्शनसमादापनहेतुनिमित्तं सत्त्वानां
तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोक उत्पद्यते । तथागतज्ञानदर्शनसंदर्शनहेतु-
निमित्तं सत्त्वानां तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोक उत्पद्यते । तथागत-
ज्ञानदर्शनावतारणहेतुनिमित्तं सत्त्वानां तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोक
उत्पद्यते । तथागतज्ञानप्रतिबोधनहेतुनिमित्तं सत्त्वानां तथागतोऽर्हन् सम्यक्-
संबुद्धो लोक उत्पद्यते । तथागतज्ञानदर्शनमार्गावतारणहेतुनिमित्तं सत्त्वानां
तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोक उत्पद्यते । इदं तच्छारिपुत्र तथागतस्यैक-
कृत्यमेककरणीयं महाकृत्यं महाकरणीयमेकप्रयोजनं लोके प्रादुर्भावाय ।
इति हि शारिपुत्र यत्तथागतस्यैककृत्यमेककरणीयं महाकृत्यं महाकरणीयं
तत्तथागतः करोति । तत् कस्य हेतोः । तथागतज्ञानदर्शनसमादापक
एवाहं शारिपुत्र तथागतज्ञानदर्शनसन्दर्शक एवाहं शारिपुत्र तथागतज्ञान-
दर्शनावतारक एवाहं शारिपुत्र तथागतज्ञानदर्शनप्रतिबोधक एवाहं शारिपुत्र
तथागतज्ञानदर्शनमार्गावतारक एवाहं शारिपुत्र । एकमेवाहं शारिपुत्र
यानमारभ्य सत्त्वानां धर्मं देशयामि यदिदं बुद्धयानम् । न किञ्चिच्छारिपुत्र
द्वितीयं वा तृतीयं वा यानं संविद्यते । सर्वत्रैषा शारिपुत्र धर्मता दशदिग्-
लोके । तत् कस्य हेतोः । येऽपि ते शारिपुत्र अतीतेऽध्वन्यभूवन् दशसु
दिक्ष्वप्रमेयेष्वसंख्येयेषु लोकधातुषु तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धा बहुजन-

हिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पायै महतो जनकायस्यार्थाय हिताय सुखाय देवानां च मनुष्याणां च । ये नानाभिनिर्हारनिर्देशविधिहेतुकारणनिर्दर्शनारम्भणनिरुक्त्युपायकौशल्यैर्नानाधिमुक्तानां सत्त्वानां नानाधात्वाशयानामाशयं विदित्वा धर्मं देशितवन्तः । तेऽपि सर्वे शारिपुत्र बुद्धा भगवन्त एकमेव यानमारभ्य सत्त्वानां धर्मं देशितवन्तो यदिदं बुद्ध्यानं सर्वज्ञतापर्यवसानं यदिदं तथागतज्ञानदर्शनसमादापनमेव सत्त्वानां तथागतज्ञानदर्शनसंदर्शनमेव तथागतज्ञानदर्शनावतारणमेव तथागतज्ञानदर्शनप्रतियोधनमेव तथागतज्ञानदर्शनमार्गावतारणमेव सत्त्वानां धर्मं देशितवन्तः । यैरपि शारिपुत्र सत्त्वैः(*)स्तेषामतोतानां तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानामन्तिकान् सद्धर्मः श्रुतस्तेऽपि सर्वेऽनुत्तरायाः सम्यक्संबोधैर्लाभिनोऽभूवन् ।

येऽपि ते शारिपुत्रानागतेऽध्वनि भविष्यन्ति दशसु दिक्प्रमेयेष्वसंख्येषु लोकधातुषु तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धा(*) बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पायै महतो जनकायस्यार्थाय हिताय सुखाय देवानां च मनुष्याणां च । ये च नानाभिनिर्हारनिर्देशविधिहेतुकारणनिर्दर्शनारम्भणनिरुक्त्युपायकौशल्यैर्नानाधिमुक्तानां सत्त्वानां नानाधात्वाशयानामाशयं विदित्वा धर्मं देशयिष्यन्ति । तेऽपि सर्वे शारिपुत्र बुद्धा भगवन्त एकमेव यानमारभ्य सत्त्वानां धर्मं देशयिष्यन्ति(*) यदिदं बुद्ध्यानं सर्वज्ञतापर्यवसानं यदिदं तथागतज्ञानदर्शनसमादापनमेव सत्त्वानां तथागतज्ञानदर्शनसंदर्शनमेव तथागतज्ञानदर्शनावतारणमेव तथागतज्ञानदर्शनप्रतियोधनमेव तथागतज्ञानदर्शनमार्गावतारणमेव सत्त्वानां धर्मं देशयिष्यन्ति । येऽपि ते शारिपुत्र सत्त्वास्तेषामनागतानां तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानामन्तिकान् तं धर्मं श्रोष्यन्ति तेऽपि सर्वेऽनुत्तरायाः सम्यक्संबोधैर्लाभिनो भविष्यन्ति ।

येऽपि ते शारिपुत्रैर्हि प्रत्युत्पन्नेऽध्वनि दशसु दिक्प्रमेयेष्वसंख्येषु लोकधातुषु तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धास्तिष्ठन्ति प्रियन्ते यापयन्ति धर्मं च देशयन्ति बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पायै महतो जनकायस्यार्थाय हिताय सुखाय देवानां च मनुष्याणां च । ये नानाभिनिर्हारनिर्देशविधिहेतुकारणनिर्दर्शनारम्भणनिरुक्त्युपायकौशल्यैर्नानाधिमुक्तानां सत्त्वानां

* M. [Sāri]putra sarvā ..

* M. [arhan]tā samyakṣaṃ...

* M. [dha]rmaṃ deśa...

नानाधात्वाशयानामाशयं विदित्वा धर्मं देशयन्ति । तेऽपि सर्वे शारिपुत्र बुद्धा भगवन्त एकमेव यानमारभ्य सत्त्वानां धर्मं देशयन्ति यदिदं बुद्धयानं सर्वज्ञतापर्यवसानं यदिदं तथागतज्ञानदर्शनसमादापनमेव सत्त्वानां तथागत-ज्ञानदर्शनसन्दर्शनमेव तथागतज्ञानदर्शनावतारणमेव तथागतज्ञानदर्शनप्रति-बोधनमेव तथागतज्ञानदर्शनमार्गावतारणमेव सत्त्वानां धर्मं देशयन्ति । येऽपि ते शारिपुत्र¹ सत्त्वास्तेषां प्रत्युत्पन्नानां तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धा-नामन्तिकान् तं धर्मं शृण्वन्ति तेऽपि सर्वेऽनुत्तरायाः सम्यक्संबोधेर्लाभिनो भविष्यन्ति ।

अहमपि शारिपुत्रैतर्हि तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पायै महतो जनकायस्यार्थाय हिताय सुखाय देवानाञ्च मनुष्याणाञ्च नानाभिनिर्हीरनिर्देशविधिधहेतुकारणनिदर्शनारम्बण-निरुक्तयुपायकौशल्यैर्नानाधिमुक्तानां सत्त्वानां नानाधात्वाशयानामाशयं विदित्वा धर्मं देशयामि । अहमपि शारिपुत्रैकमेव यानमारभ्य सत्त्वानां धर्मं देशयामि यदिदं बुद्धयानं सर्वज्ञतापर्यवसानं यदिदं तथागतज्ञानदर्शनसमा-दापनमेव सत्त्वानां तथागतज्ञानदर्शनसन्दर्शनमेव तथागतज्ञानदर्शनावतारणमेव तथागतज्ञानदर्शनप्रतिबोधनमेव तथागतज्ञानदर्शनमार्गावतारणमेव सत्त्वानां धर्मं देशयामि । येऽपि ते शारिपुत्र सत्त्वा एतर्हि ममेमं धर्मं शृण्वन्ति तेऽपि सर्वेऽनुत्तरायाः सम्यक्संबोधेर्लाभिनो भविष्यन्ति । तदनेनापि शारिपुत्र पर्याये-णैवं वेदितव्यं यथा नास्ति द्वितीयस्य यानस्य कचिद्दशसु दिक्षु लोके प्रज्ञप्तिः कुतः पुनस्तृतीयस्य(*) ।

अपि तु खलु पुनः शारिपुत्र यदा तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः कल्पकपाये वोत्पद्यन्ते सत्त्वकपाये वा फलेशकपाये वा दृष्टिकपाये वायुष्कपाये वोत्पद्यन्ते । एवंरूपेषु शारिपुत्र कल्पसंश्लोभ(*)कपायेषु बहुसत्त्वेषु लुब्धेष्वल्पकुशलमूलेषु तदा शारिपुत्र तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धा उपायकौशल्येन तदेवैकं बुद्धयानं त्रियाननिर्देशेन निर्दिशन्ति(*) । तत्र शारिपुत्र(*) ये श्रावका अर्हन्तः प्रत्येक्युद्धा वेमां क्रियां तथागतस्य बुद्धयानसमादपनां

1 B. येऽपि शारि० * M...Punastṛt [iyasya].

* M... [ka]lpasamkṣobha... * M...ti.

* M. tatra śār [iputra]

न शृण्वन्ति नावतरन्ति नावबुध्यन्ति न ते शारिपुत्र तथागतस्य श्रावका वेदितव्या(*) नाप्यर्हन्तो नापि प्रत्येकबुद्धा वेदितव्याः ।

अपि तु खलु पुनः शारिपुत्र यः कश्चिद् भिक्षुर्वा भिक्षुणी वार्हस्वन् प्रतिजानीयादनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ प्रणिधानमपरिगृह्योच्छिन्नोऽस्मि बुद्धयानादिति वदेदेतावन्मे समुच्छ्रयस्य पश्चिमकं परिनिर्वाणं वदेदाभिमानिकं तं शारिपुत्र प्रजानीयाः । तत् कस्य हेतोः । अस्थानमेतच्छारिपुत्रानवकाशो यद्भिक्षुरर्हन् क्षीणास्त्रवः संमुखीभूते तथागत इमं धर्मं श्रुत्वा न भ्रह्म्यात् स्थापयित्वा परिनिर्वृतस्य तथागतस्य । तत् कस्य हेतोः । न हि ते शारिपुत्र श्रावकास्तस्मिन् काले तस्मिन् समये परिनिर्वृते तथागत एतेवामेवंरूपाणां सूत्रान्तानां धारका वा देशका वा भविष्यन्ति^१ । अन्येषु पुनः शारिपुत्र तथागनेष्वर्हन्तसु सम्यक्संबुद्धेषु निःसंशया भविष्यन्ति । इमेषु बुद्धधर्मेषु श्रद्धान्धवं मे शारिपुत्र पत्नीयतावकल्पयत । न हि शारिपुत्र तथागतानां मृत्वावादः संविद्यते । एकमेवेदं शारिपुत्र यानं यदिदं बुद्धयानम् ।

अथ खलु भगवानेतमेवार्थं भूयस्या मात्रया संदर्शयमानस्तस्यां घेलायामिमा गाथा अभाषत ।

अथाभिमानप्राप्ता ये भिक्षुभिक्षुण्युपासकाः ।

उपासिकाश्च अथाद्धाः सहस्राः पञ्चनूनकाः ॥३८॥

अपश्यन्त^२ इमं दोषं छिद्रशिक्षासमन्विताः ।

व्रणांश्च परिरक्षन्तः प्रक्रान्ता बालबुद्धयः ॥३९॥

पर्यत्कपायताञ्^३ ज्ञात्वा लोकनाथोऽधिवासयि^४ ।

तत्तेषां कुशलं नास्ति शृणुयुर्धर्मं ये इमम् ॥४०॥

शुद्धा च निष्पलावा च सुस्थिता परिणमम ।

फल्गु व्यपगता सर्वा सारा चैयं प्रतिष्ठिता ॥४१॥

शृणोहि मे शारिसुता यथैष संबुद्धधर्मः पुरुगोत्तमेहि ।

यथा च बुद्धा कथयन्ति नायका उपायकौशल्यशतैरनेकैः ॥४२॥

* M...[Śrāva]kā vedayi [tavyā]...

1 B. देशका भवि०

2 B. मंपश्यन्त

3 B. पर्यत्कपायदुताञ्

4 B. ०थोऽमि ध्वनिं हान्

यथाशयं जानिय ते चरिं च नानाधिमुक्तानिह प्राणिकोटिनाम् ।
 चित्राणि कर्माणि विदित्व तेषां पुराकृतं यत् कुशलं च तेहि ॥४३॥
 नानानिरुक्तीहि च कारणेहि संप्रापयामी^१ इम तेष प्राणिनाम् ।
 हेतूहि दृष्टान्तशतेहि चाहं तथा तथा तोपयि सर्वसत्त्वान् ॥४४॥
 सूत्राणि भाषामि तथैव गाथा इतिवृत्तकं जातकमद्भुतञ्च ।
 निदान औपम्यशतैश्च चित्रैर्गैयञ्च भाषामि तथोपदेशान् ॥४५॥
 ये भोन्ति ह्रीनाभिरता अविद्धम् अचीर्णचर्या बहुबुद्धकोटिषु ।
 संसारलग्नाश्च सुदुःखिताश्च निर्वाण तेषामुपदर्शयामि ॥४६॥
 उपायमेतं कुरुते स्वयम्भूर्बौद्धस्य ज्ञानस्य प्रबोधनार्थम् ।
 न चापि तेषां प्रवदे कदाचिद् युष्मेपि बुद्धा इह लोकि^२ भेष्यथ ॥४७॥
 किं कारणं कालमवेक्ष्य तायी क्षणञ्च दृष्ट्वा तनु^३ पञ्च भाषते ।
 सोऽयं क्षणो अद्य कथञ्चि लब्धो वदामि येनेह च भूतनिश्चयम् ॥४८॥
 नवाङ्गमेतन्मम शासनञ्च प्रकाशितं सत्त्वबलावलेन ।
 उपाय एषो वरदस्य ज्ञाने प्रवेशनार्थाय निदर्शितो मे ॥४९॥
 भवन्ति ये^४ चेह सदा विशुद्धा व्यक्ता शुची सूरत बुद्धपुत्राः ।
 कृताधिकारा बहुबुद्धकोटिषु वैपुल्यसूत्राणि वदामि तेषाम् ॥५०॥
 तथा हि ते आशयसंपदाय विशुद्धरूपाय समन्विताभून्^५ ।
 वदामि तान् बुद्ध भविष्यथेति अनागतेऽध्वानि हितानुकम्पकाः ॥५१॥
 श्रुत्वा च प्रीतिस्फुट भोन्ति सर्वे बुद्धा भविष्याम जगत्प्रधानाः ।
 पुनश्च हं जानिय तेष चर्यां वैपुल्यसूत्राणि प्रकाशयामि ॥५२॥
 इमे च ते श्रावक नायकस्य येहि श्रुतं शासनमेतमग्रयम् ।
 एकापि गाथा श्रुत धारिता वा सर्वेप बोधाय^६ न संशयोऽस्ति ॥५३॥
 एकं हि यानं द्वितियं न विद्यते तृतियं हि नैवास्ति कदाचि लोके ।
 अन्यत्रुपाया पुरुषोत्तमानां यद्दयाननानात्पुपदर्शयन्ति ॥५४॥
 बौद्धस्य ज्ञानस्य प्रकाशनार्थं लोके समुत्पद्यति लोकनाथः ।
 एकं हि कार्यं द्वितियं न विद्यते न हीनयानेन नयन्ति बुद्धाः ॥५५॥

१ B. ०यामि

३ B. न तु

५ B. ०भूत

२ B. ०के

४ B. मे

६ B. बोधोय

प्रतिष्ठितो यत्र स्वयं स्वयम्भूर्यञ्चैव बुद्धं यथा दृशं च ।
 बलाश्च^१ ये ध्यानविमोक्ष-इन्द्रियास्तत्रैव सत्त्वा पि प्रतिष्ठेति ॥५६॥
 मात्सर्यदोषो हि भवेत् मह्यं स्पृशित्व बोधिं विरजां विशिष्टाम् ।
 यदि हीनयानस्मि प्रतिष्ठपेयमेकं पि सत्त्वं न ममेतु साधु ॥५७॥
 मात्सर्यं मह्यं न कर्हिचि विद्यते ईर्ष्या न मे नापि च छन्दरागः ।
 उच्छिन्नपापा मम सर्वधर्मास्तेनास्मि बुद्धो जगतोऽनुबोधात्^२ ॥५८॥
 यथा ह्यहं चित्रितु लक्षणेहि प्रभासयन्तो इमु सर्वलोकम् ।
 पुरस्कृतः प्राणिशतैरनेकैर्देशेमिमां धर्मस्वभावमुद्राम् ॥५९॥
 एवञ्च चिन्तेम्यहु शारिपुत्र कथं नु एवं भवि सर्वसत्त्वाः
 द्वात्रिंशतीलक्षणरूपधारिणः स्वयंप्रभा लोकविद् स्वयम्भूः ॥६०॥
 यथा च पश्यामि यथा च चिन्तये यथा च सङ्कल्प ममासि पूर्वम् ।
 परिपूर्णमेतत् प्रणिधानु^३ मह्यं बुद्धा च बोधिं च^४ प्रकाशयामि ॥६१॥
 सचेदहं शारिसुता वदेयं सत्त्वान बोधाय जनेथ छन्दम् ।
 अजानकाः सर्व भ्रमेयुरत्र न जानु गृह्णीयु सुभाषितं मे ॥६२॥
 तांश्चैव हं जानिय एवरूपान्न चीर्णचर्याः पुरिमासु जातिषु ।
 अध्येषिताः कामगुणेषु सक्तास्तृष्णाय संमूर्छित मोहचित्ताः ॥६३॥
 ✓ ते कामहेतोः प्रपतन्ति दुर्गतिं पटसू गतीषू परिखिद्यमानाः ।
 कटसी च वर्धन्ति पुनः पुनस्ते दुःखेन संपीडित अल्पपुण्याः ॥६४॥
 ✗ विलग्न दृष्टीगहनेषु नित्यमस्तीति नास्तीति तथास्ति नास्ति ।
द्वापष्टिदृष्टीकृत निश्चयित्वा^५ असन्तभावं परिगृह्य ते स्थिताः ॥६५॥
 दुःशोधका मानिन^६ दम्भिनश्च वङ्गाः शठा अल्पश्रुताश्च बालाः ।
 ते नैव शृण्वन्ति सुबुद्धयोषं कदाचिपि ज्ञानि सहस्रकोटिषु ॥६६॥
 नेषामहं शारिसुता उपायं वदामि दुःखस्य करोथ अन्तम् ।
 दुःखेन संपीडित दृष्ट् सत्त्वान्निर्वाण तत्राप्युपदर्शयामि ॥६७॥
 एवं च भाषाम्यहु नित्यनिर्वृता आदिप्रशान्ता इमि सर्वधर्माः ।
 चर्यां च सो^७ पूरिय बुद्धपुत्रो अनागतेऽध्वानि जिनो भविष्यति ॥६८॥

1 J. बला च

2 B. जगतानुबो०

3 B. ोधान

4 J. नो

5 J. निश्चयित्वा

6 B. मानि च

7 B. जाति०

8 B. यो

उपायकौशल्य ममेवरूपं यत् त्रीणि यानान्युपदर्शयामि ।
 एकं तु यानं हि नयश्च एक एका चिरं देशन नायकानाम् ॥६९॥
 व्यपनेहि काङ्क्षां तथ संशयं च येषां च केषां चिह्न काङ्क्ष विद्यते ।
 अनन्यथावादिन लोकनायका एकं इदं यानु द्वितीयु^१ नास्ति ॥७०॥
 ये चाप्यभूवन् पुरिमास्तथागताः परिनिवृत्ता बुद्धसहस्रनेके ।
 अतीतमध्यानमसंख्यकल्पे तेषां प्रमाणं न कदाचि विद्यते ॥७१॥
 सर्वेहि तेहि^२ पुरुषोत्तमेहि प्रकाशिता धर्म बहू विशुद्धाः ।
 दृष्टान्तकैः कारणहेतुभिश्च उपायकौशल्यशतैरनेकैः ॥७२॥
 सर्वे च ते दर्शयि एकयानमेकं च यानं अवतारयन्ति ।
 एकस्मि याने परिपाचयन्ति अचिन्तिया प्राणिसहस्रकोट्यः ॥७३॥
 अन्ये उपाया विविधा जिनानां येही प्रकाशेन्तिममग्रधर्मम् ।
 ज्ञात्वाधिमुक्तिं तथ आशयं च तथागता^३ लोकि सदेवकस्मिन् ॥७४॥
 ये चापि सत्त्वास्तहि तेष संमुखं शृण्वन्ति धर्मं अथ वा श्रुताविनः ।
 दानञ्च दत्तं चरितञ्च शीलं क्षान्त्या च संपादित सर्वचर्याः ॥७५॥

M. 69	...	...	...	...	vad[e]m[i] t
	...	...	...	nayaśca ekāṃ ayāṃ e...	॥
M. 70	...	...	...	...	।
	.....[vā]d...	jinastathāgata	[yā]na	dvti[ya] nāsti	॥
M. 71	Ye pi...	[a]bhūṣi p	...	...	।
	...	...	...	na kadāci v[id]yate	॥
M. 72	...	puru[s]ṭtamebhīḥ	pra[kāṣi]tā	dharmabahu...a...	।
	...	...	...	...	॥
M. 73	...	...[e]kayāna	ekaṃ ca	yānaṃ a[va]tārayanti	।
	ekasmi yāne	paripāca[yanti]	...ac...nt...y...	...	॥
M. 74	...	m[i] agradharmā...	...	...	।
	adhimukti[jñā]tvā...	āśayaṃ ca	tathā tathā	lok...sa...	॥
M. 75	ye e...	...	...	...	।
	...	[śi]lakṣānti	ca[saṃ]p[ā]dita	bra...	॥

1 B. यान द्वितीय

2 J. तेही

3 B. तथागतो

वीर्येण ध्यानेन¹ कृताधिकाराः प्रज्ञाय वा चिन्तित पति धर्माः ।
 विविधानि पुण्यानि कृतानि येहि ते सर्वि बोधाय² अभूषि लाभिनः ॥७६॥
 परिनिर्वृतानाञ्च जिनान् तेषां ये शासने केचिदभूषि सत्त्वाः ।
 क्षान्ता च दान्ता च विनीत तत्र ते सर्वि बोधाय³ अभूषि लाभिनः ॥७७॥
 ये यापि धातून् करोन्ति पूजां जिनान् तेषां परिनिर्वृतानाम् ।
 रत्नामयान् स्तूपसमहस्रनेकान् सुवर्णरूप्यस्य च स्फाटिकस्य ॥७८॥
 ये चाश्ममर्गस्य करोन्ति स्तूपान् कर्कतना⁴ मुक्तमयाश्च केचित् ।
 वैडूर्यश्रेष्ठस्य तथैन्द्रनीलान्⁴ ते सर्वि बोधाय⁵ अभूषि लाभिनः ॥७९॥
 ये वापि शैलेषु करोन्ति स्तूपान् ये चन्दनानामगुरुस्य केचित् ।
 ये देवदारुस्य करोन्ति स्तूपान् ये दासुसंघातमयांश्च केचित् । ८०॥
 इष्टामयान् मृत्तिकसञ्चितान् वा प्रीताश्च कुर्वन्ति जिनान् स्तूपान् ।
 उद्दिश्य ये पांसुकराशयोऽपि अटवीषु दुर्गेषु च कारयन्ति ॥८१॥
 सिकतामयान् वा पुन कूट कृत्वा ये केचिदुद्दिश्य जिनान् स्तूपान् ।
 कुमारकाः क्रीडिषु तत्र तत्र ते सर्वि बोधाय⁵ अभूषि लाभिनः ॥८२॥

- M. 76 [Vir]jy[e]ṇa dhyānebhi kṛ[tā]dhiḥ ...cintayī...¹
 M. 77 Parinirvṛtānāṃ pi jināna te...[śā]sane keci abhuṣi satvā ।
 kṣāntā ca ... [vi]nīta saman ..... ॥
 M. 78 ... [jin]āna teṣāṃ parinirvṛtānāṃ ... ।
 Ratna...s[thu]pasahasrakotayaḥ suvarṇaru...sphāṭik ॥
 M. 79 Ya sphāṭikāya suviśiṣṭa ... ।
 ... sarvbi bodhāya abhuṣi lā[bbh]ina ॥
 M. 80 ... pa ... ।
 Ye devadārusya karīṃsu sth[upān] ye dā[rasa]ṅghāta
 karīṃsu ke-cit ॥
 M. 81 ... vā ... ।
 ... aṭaveṣu durgeteṣu karin[su] ॥
 M. 82 Sikatāmayaṃ vā punaḥ ku...[ud]diśya...rā ... ।
 ... [lābh]ina ॥

1 B. वीर्यं च ध्याने च

2 B. बोधाय

3 B. ०तन०

4 B. ०नीले

5 B. बोधाय

रत्नामया^१ विम्ब तथैव केचिद्द्वात्रिंशतिलक्षणरूपधारिणः ।

उद्दिश्य कारापित येहि चापि ते सर्वि बोधाय^२ अभूषि लाभिनः ॥८३॥

ये सप्तरत्नामय तत्र केचिद् ये ताम्रिका वा तथ कांसिका वा ।

कारापयोषु सुगतान विम्बा ते सर्वि बोधाय^२ अभूषि लाभिनः ॥८४॥

सीसस्य लोहस्य च मृत्तिकाय वा कारापयोषु सुगतान विग्रहान् ।

ये पुस्तकर्मामय दर्शनीयांस्ते सर्वि बोधाय^२ अभूषि लाभिनः ॥८५॥

ये चित्रभित्तीषु करोन्ति विग्रहान् परिपूर्णगात्राञ् शतपुण्यलक्षणान् ।

लिखेत् स्वयं चापि लिखापयेद्वा ते सर्वि बोधाय^२ अभूषि लाभिनः ॥८६॥

ये चापि केचित्तद्दिशि शिक्षमाणाः क्रीडारतिं चापि विनोदयन्तः ।

नखेन काष्ठेन कृतासि^३ विग्रहान् भित्तीषु पुरुषा च कुमारका वा^४ ॥८७॥

सर्वे च ते कारुणिका अभूवन् सर्वेऽपि ते तारयि प्राणिकोटयः ।

समादपेन्ता बहुबोधिसत्त्वांस्ते सर्वि बोधाय अभूषि लाभिनः^५ ॥८८॥

धातूषु यैश्चापि^६ तथागतानां स्तूपेषु वा मृत्तिकविग्रहेषु वा ।

आलेख्य भित्तीष्वपि पांसुस्तूपे पुष्पा च गन्धा च प्रदत्त आसीत् । ८९॥

- M. 83 Ratnamayām [b]imba...rayittha dvātrīṣatī lakṣaṇarūpa...
[U]ddīśya kārāpi ... .. ॥
- M. 84 ... .. ye tamraka ca...kā vā ।
Kārāpitāsi suga ... s...rvbi bo ... .. ॥
- M. 85 ... .. yinsu[su]gatāna vighrahā ।
... .. ddha atidarśanīyās...[abhū]ṣilābhi[na] ॥
- M. 86 ... ..]la]kṣaṇā ।
Likhīstvayam ... ikhāpayā vā te pi.. abhūṣi ... ॥
- M. 87 ... [si]kmā ... ।
... na kāṣṭhena ... ālikh ... .. ॥
- M. 88 ... ṣu puruṣā va kumāraka[v]ā sarvbe cabodhāy[a] ।
... .. hubodhisatva ... .. ॥
- M. 89 ...ga gatā ... .. dhātus[u] stūpeṣu ... mṛttik ... .. ।
... . ॥

1 B. ०मयान् 2 B. बोधीय 3 J. कृतावि

4 B. विग्रहांस्ते सर्वि बोधीय अभूषि लाभिनः ॥८७॥

5 B. भित्तीषु पुरुषा च कुमारका वा सर्वे च ते कारुणिका अभूवन् ।
सर्वेऽपि ते तारयि प्राणिकोटयः समादपेन्ता बहुबोधि सत्त्वान् ॥८८॥

6 B. ये चापि

वाद्या च वादापित येहि तत्र भेर्योऽथ शङ्खाः पटहाः सुघोषकाः ।
 निर्नादिता दुन्दुभयश्च येहि पूजाविधानाय वराग्रबोधिनाम् ॥९०॥
 वीणाश्च ताडा पणवाश्च येहि मृदङ्ग वंशा तुणवा^१ मनोह्राः ।
 एकोत्सवा वा सुकुमारका वा ते सर्वि बोधाय^२ अभूपि लाभिनः ॥९१॥
 वादापिता ऋद्धरियोऽपि येहि जलमण्डका चर्पटमण्डका^३ वा ।
 सुगतान उद्दिश्यथ पूजनार्थं गीतं सुगीतं^४ मधुरं मनोज्ञम् ॥९२॥
 सर्वे च ते बुद्ध अभूपि लोके कृत्वान तां बहुविधधातुपूजाम् ।
 किमल्पकं पि सुगतान धातुषु एकं पि वादापिय वाद्यभाण्डम् ॥९३॥
 पुष्पेन चैकेन पि पूजयित्वा आलेख्यभित्तौ सुगतान् विम्बान्^५ ।
 विशिस्तचित्ता पि च पूजयित्वा अनुपूर्वं द्रक्ष्यन्ति च^६ बुद्धकोटयः ॥९४॥
 यैश्चाञ्जलि तत्र कृतोऽपि स्तूपे परिपूर्ण एका तलशक्तिका वा ।
 उन्नामितं शीर्षमभून्मुहूर्तमवनामितः^७ कायु तथैकवारम् ॥९५॥
 नमोऽस्तु बुद्धाय^८ कृतैकवारं येही तदा धातुधरेषु तेषु ।
 विशिस्तचित्तरपि एकवारं ते सर्वि प्राप्ता इममग्रबोधिम् ॥९६॥
 सुगतान तेषां तद् तस्मिन्काले परिनिर्वृतानामथ तिष्ठतां वा ।
 ये धर्मनामापि श्रुणिंसु^९ सत्त्वास्ते सर्वि बोधाय^{१०} अभूपि लाभिनः ॥९७॥

M. 90	...	...	khā paṭa	...	1
	...	irnāditaṃ d...m...bh...yāc...a...		...	॥
M. 93	...	...	...	...	1
	...	...	ekaṃ pi vādyabhāṇḍa	...	॥
M. 94	Ekena puṣpena pi pū	...	...	...	1
	...	...	...	...	॥
M. 95	...i tatra kṛtāsi sthupe pavipu[r]ṇṇa ekā.....śaktikā vā				1
	Unnāmitaṣāṅṣa abh...ta[ṃ]hetu-kṣayā ca(?)jyotim				॥
M. 97	...tāna teṣāṃ tadasmim kāle parinirvṛ...tha tiṣṭhamāna				1
	ye dharmavāsaṃ va śruṇ.....bhūṣi... l.....				॥

- 1 B. प्रणदा   2 B. बोधीय
 3 B. वाप्यथ०   4 A. गीतं च गीतं   5 B. विम्बम   6 B. ति
 7 B. ०नामितं   8 J. बुद्धान   9 B. श्रुगेनसु
 10 B. बोधीय

अनागता पी¹ बहुबुद्धकोट्यो अचिन्तिया येषु प्रमाणु नास्ति ।
 ते पी जिना उत्तमलोकनाथाः प्रकाशयिष्यन्ति उपायमेतम् ॥९८॥
 उपायकौशल्यमनन्तु तेषां भविष्यति लोकविनायकानाम् ।
 येना² विनेष्यन्तिह प्राणकोट्यो बौद्धस्मि ज्ञानस्मि अनास्रवास्मिन् ॥९९॥
 एकोऽपि सत्त्वो न कदाचि तेषां श्रुत्वान धर्मं न भवेत्³ बुद्धः ।
 प्रणिधानमेतद्धि तथागतानां चरित्व बोधाय चरापयेयम् ॥१००॥
 धर्मासुखा⁴ कोटिसहस्रनेके प्रकाशयिष्यन्ति अनागतेऽध्वे ।
 उपदर्शयन्तो इममेकयानं वक्ष्यन्ति धर्मं हि तथागतत्वे ॥१०१॥
 स्थितिका हि एषा सद धर्मनेत्री प्रकृतिश्च धर्माण सदा प्रभा-
 विदित्व बुद्धा द्विपदानमुत्तमा प्रकाशयिष्यन्तिममेकयानम् ॥१०२॥
 धर्मस्थितिं धर्मनियामतां च नित्यस्थितां लोकि इमामकम्प्याम् ।
 बुद्धाश्च बोधिं पृथिवीय मण्डे प्रकाशयिष्यन्ति उपायकौशलम् ॥१०३॥
 दशसू दिशासू नरदेवपूजितास्तिष्ठन्ति बुद्धा यथ गङ्गवालिकाः ।
 सुखापनार्थं इह सर्वप्राणिनां ते चापि भापन्तिममप्रबोधिम् ॥१०४॥

M. 98	...	...	...	...	...	
	...	ma lokanāyakā upāyajñene...	...	ā śisyāsti	...	
M. 99	...	upāyakauśalya a...	ti lokavināyakān[ām]	...	...	
	...	...	...	...	...	
M. 100	...	[ka]dāci teṣāṃ śrutvāna dharmam na bhavey...	...	...	...	
				[buddhhā]m	...	
		Praṇidhānametādṛṣa nāyakānām caritva bodhāya carā...	...	...	...	
M. 101	...	...	...	...	...	
		...	darśayantāstathāgatavā ya va[kṣyanti dharmam]...	...	...	
M. 102	...	...	...	...	...	
		...	kṛtikā hi eṣā sa...buddhanetr...prak(r)tiṃ	...	...	
M. 103	...	...	...	...	...	
		[sthi]ti dharmānīyāmatā ca [n]ityasthititi loki ima [ma]	...	...	...	kampikam
	...	...	mahim...maṇḍena ji...n...vināyaka upā	...	...	
M. 104	...	...	...	...	...	
	...	...	iha sa...[prā]ṇinām te cāpi bhāṣanti mi agradhavma	...	...	

1 B. पि

2 J. येन

3 B. भवेय

4 B. धर्मासुखा

उपायकौशल्य प्रकाशयन्ति विविधानि यानान्युपदर्शयन्ति ।
 एकञ्च यानं परिदीपयन्ति बुद्धा इमामुत्तमशान्तभूमिम् ॥१०५॥
 चरितञ्च ते ज्ञानिय सर्वदेहिनां यथाशयं यच्च पुरा निषेवितम् ।
 वीर्यं च स्थामं च विदित्व तेषां ज्ञात्वाधिमुक्तिं च प्रकाशयन्ति ॥१०६॥
 दृष्टान्तहेतून् बहु दर्शयन्ति बहुकारणाञ्च ज्ञानबलेन नायकाः ।
 नानाधिमुक्तांश्च विदित्व सत्त्वानामभिनिर्हारपदर्शयन्ति ॥१०७॥
 अहं पि च तर्हि जिनेन्द्रनायको उत्पन्न सत्त्वान सुखापनार्थम् ।
 संदर्शयामी^१ इम बुद्ध्योधिं नानाभिनिर्हारसहस्रकोटिभिः ॥१०८॥
 देशेभि धर्मं च बहुप्रकारं अधिमुक्तिमध्याशय ज्ञात्व प्राणिनाम् ।
 संहर्ययामी^१ विविधैरुपायैः प्रत्यात्मिकं ज्ञानबलं ममेतत् ॥१०९॥
 अहं पि पश्यामि दरिद्रसत्त्वान् प्रज्ञाय पुण्येहि च विप्रहीणान् ।
 प्रस्कन्द^२ संसारि निरुद्ध दुर्गे मग्नाः पुनर्दुःखपरउपगसु ॥११०॥
 तृष्णाविलग्नांश्चमरीच वाले कामैरिहान्धीकृतसर्वकालम् ।
 न बुद्धमेवन्ति महानुभावं न धर्म मार्गान्ति दुस्त्वान्तगामिनम् ॥१११॥

M.	105	...pā...kośalyaparakāśay ...	...	...	...	1
		...	...	...	...	11
M.	106	...jā...r[ya]prāṇinām adyāśayam ya putramāṇi	...	...	...	1
		vīryam ca sthāmam ca ...	...	...	...	11
M.	107	...	...	...	...	1
		...	...	nirhārapadaśa ...	...	11
M.	108	Aham pi	...	...	...	1
		...	...	...	...	11
M.	109	...adhimukti adyās ...jnatyā prap	...	...	...	1
		...	...	...	...	11
M.	110	...	...	...	...	1
		Pra[ś]kandha saṃsār...durg...uddhā mucī...	...	...	...	1
		[duḥ]kha paramparāya	...	...	...	11
M.	111	...	...	...	...	1
		...	...	nt[n] duḥkhā...[gā]mim	...	11

1 B. ०मि

2 J. प्रस्कन्न

गतीषु षट्सु परिरुद्धचित्ताः^१ कुदृष्टिदृष्टीषु स्थिता अकम्प्याः ।
 दुःखातु^२ दुःखानुप्रधावमानाः^३ कारुण्यं मह्यं बलवन्तु तेषु ॥११२॥
 सोऽहं विदित्वा तहि बोधिमण्डे सप्ताहं त्रीणि^४ परिपूर्णं संस्थितः ।
 अर्थं^५ विचिन्तेमिममेवरूपं उल्लोकयन् पादपमेव तत्र ॥११३॥
 प्रेक्षामि तं चानिमिषं द्रुमेन्द्रं तस्यैव हेष्टे अनुचक्रमामि^६ ।
 आश्चर्यज्ञानञ्च इदं विशिष्टं सत्त्वाश्च मोहान्धं अविद्वस् इमे ॥११४॥
 ब्रह्मा च मां याचति तस्मि काले शकश्च चत्वारि च लोकपालाः ।
 महेश्वरो ईश्वर एव चापि मरुद्गणानाञ्च सहस्रकोट्यः ॥११५॥
 कृताञ्जली सर्वि स्थिताः सगौरवा अर्थं च चिन्तेमि कथं करोमि ।
 अहञ्च बोधीय^७ वदामि वर्णान् इमे च दुःखैरभिभूत सत्त्वाः ॥११६॥
 ते मह्य धर्मं क्षिपि बालभाषितं क्षिपित्व गच्छेयुरपायभूमिम् ।
 श्रेयो ममा^८ नैव कदाचि भाषितुं अद्यैव मे निवृत्तिरस्तु शान्ता ॥११७॥

- M. 112 Ṣaṭsu[ga]tiṣu paliguddha-c...kudṛ...dṛṣṭisu sthitā a...t
 ... ..
 M. 113 ...[bojdhimaṇḍe saptāhtrīṇi pariṣu[r]ṇa... ..
 Arthaṃ vicintemi katha[m] karom[i]...taṃ (?)pāda-
 polok... ॥
 M. 114. ... ..
 ...[jñā]naṃ ca imaṃ viśiṣṭaṃ...atvācca[mohāndha]
 avidvasacca ॥
 M. 115 Brahmāśca...yācati tas ... ..
 ... ..
 M. 116 Kṛtāñjali sarvbi sthi...sagaura [vā].. aṃ ca cintemi
 kathaṃ karomi ॥
 ... ..
 ...ahaṃ ca bodhāya ... ..
 M. 117 ... ..[kṣi]pitva gaccheyu apāyabhūm[i]m ॥
 Śreyo mama naiva kadāci.. [s]i...me nirvṛti botu kṛ[tā] ॥

1 J. परिगृद्ध०

2 J. दुःखेन

3 B, दुःखं प्रतिवेदमानाः

4 J. ०णा

5 B. हि

6 B. ०ङ्गामि

7 J. बोधाय

8 B. मम

पुरिमांश्च बुद्धान् समनुस्मरन्तो उपायकौशल्यु^१ यथा च तेषाम् ।
यं नूनं हं पि^२ इमं बुद्धबोधिं त्रिधा विभज्येह^३ प्रकाशयेयम् ॥११८॥
एवं च मे चिन्तितु एष धर्मो^४ ये चान्ये^५ बुद्धा दशसु दिशासु ।
दर्शिनसु ते मह्य तदात्मभावं साधुं^६ ति घोषं समुदीरयन्ति ॥११९॥
साधू मुने लोकविनायकाग्र अनुत्तरं^६ ज्ञानमिहाधिगम्य ।
उपायकौशल्यु विचिन्तयन्तो अनुशिक्षसे लोकविनायकानाम् ॥१२०॥
वयं पि बुद्धाय परं^५ तदा पदं तृधा च कृत्वान् प्रकाशयामः ।
हीनाधिमुक्ता हि अविद्वस् नरा भविष्यथा बुद्ध न श्रद्दधेयुः ॥१२१॥
ततो वयं कारणसंग्रहेण उपायकौशल्य निषेवमाणाः ।
फलाभिलाषं परिकीर्तयन्तः समादपेमो बहुबोधिसत्त्वान् ॥१२२॥
अहं चुदग्रस्तद् आसि श्रुत्वा घोषं मनोभ्रं पुरुषर्षभाणाम् ।
उदग्रचित्तो भणि तेष तायिनां न मोहवादी प्रवरा महर्षी^६ ॥१२३॥

M. 118	...	...	...	...	...	1
	...	ima buddhabodhitrividhākara...	[pra]-		kāśayeyam	॥
M. 119	Evam ca ...m ...	...	e... ye ca an	...		1
	...	...	...	...		॥
M. 120	Sādhu mune lokavināy...	gr...	anuttarām	dharma	imādhi gam...	1
	...	...	...	...		॥
M. 121	...	...[tr]idhā karitvāna prakāśayāma				1
	hī... [dhi]muktā hi narā avidvaso buddh ...					॥
M. 122	...	...	...	...	...	1
	...	...yanto samā...pemo bahu bo.. satvā				॥

1 B. ०ह्य

2 J. ०पी

3 B. विभाष्येह

4 J. चान्य

5 J. ०द्धा परमं

6 Tib. 23b, l. 4: ལྷོ་མ་བུ་ལྷོ་མ་ཚོ་ག་དག་གི་ཡིད་འོང་ལྷོ་

ལྷོ་མ་དམ་འེ་ཚོ་ང་འི་དགའ་བར་གྱུར།

དགའ་བའི་སོས་ས་ཀྱིས་སྤྱོད་པ་འི་དག་པ།

དྲང་སྤྱོད་ཚེ་སེམས་འོད་ཀྱིས་བ་སྤྱོད།

अहं पि एवं समुदाचरिष्ये यथा वदन्ती^१ विदु लोकनायकाः ।

अहं पि संश्रोमि इमस्मि दाहणे उत्पन्न सत्त्वान कषायमध्ये ॥१२५॥

ततो ह्यहं शारिसुता विदित्वा वाराणसीं प्रस्थितु तस्मि काले ।

तहि पञ्चकानां प्रवदामि भिक्षुणां धर्मं उपायेन प्रशान्तभूमिम् ॥१२५॥

ततः प्रवृत्तं मम धर्मचक्रं निर्वाणशब्दश्च अभूषि लोके ।

अहन्तशब्दस्तथ धर्मशब्दः संघस्य शब्दश्च अभूषि तत्र^२ ॥१२६॥

भाषामि वर्षाणि अनल्पकानि निर्वाणभूमिं चुपदर्शयामि ।

संसारदुःखस्य च एष अन्तो एवं वदामी^३ अहु नित्यकालम् ॥१२७॥

यस्मिश्च काले अहु शारिपुत्र पश्यामि पुत्रान् द्विपदोत्तमानाम् ।

ये प्रस्थिता उत्तममप्रबोधिं कोटीसहस्राणि अनल्पकानि ॥१२८॥

उपसंक्रमित्वा च ममैव अन्तिके कृताञ्जलीः सर्वि स्थिताः सगौरवाः ।

येही श्रुतो धर्मं जिनान आसीन् उपायकौशल्यु^४ बहुप्रकारम् ॥१२९॥

ततो ममा^५ एतदभूषि तत्क्षणं समयो ममा^५ भाषितुमप्रधर्मम् ।

यस्याहमर्थं इह लोकि जातः प्रकाशयामी^६ तमिहाप्रबोधिम् ॥१३०॥

दुःश्रद्धं एतु भविष्यतेऽद्य निमित्तसंज्ञानिह^७ बालबुद्धिनाम् ।

अधिमानप्राप्तान अविद्वसूनां इमे तु श्रोष्यन्ति हि बोधिसत्त्वाः ॥१३१॥

विशारदश्चाहु तदा प्रहृष्टः संलीयनां सर्वं विवर्जयित्वा ।

भाषामि मध्ये सुगतात्मजानां तांश्चैव बोधाय समादपेमि^८ ॥१३२॥

1 B. •न्ति

2 Tib. 23b, l. 6: དེ་དུས་ང་ལོ་སྐུ་ཚོས་ཀྱི་འཕྲིན་ལོ་བསྐྱོར་།

ལྷ་ངན་འདྲ་བའི་སྐྱེ་ཡང་འཛིག་རྟེན་གྱི་ང་།

དགྲ་བཅོས་སྐྱེ་དང་དེ་བཞིན་ཚོས་ཀྱི་སྐྱེ།

དགོ་འདྲན་སྐྱེ་ཡང་དེ་ཚོ་གྱི་བར་གྱི་ང་།

3 B. •मि

4 B. •ल्य

5 B. मम

6 B. •मि

7 B. •ज्ञानिह

8 Tib. 24a, l. 3: དེ་ཚེ་ང་ནི་འཛིག་ས་སེད་རབ་ཏུ་དགའ་།

ཡང་དག་ནང་འཛིག་གསལ་ཅད་རྣམ་སྐྱོངས་ནས།

संदृश्य चैतादृशबुद्धपुत्रांस्तवापि काङ्क्षा व्यपनीत भेष्यति ।
 ये चा शता द्वादशिशे अनास्रवा बुद्धा भविष्यन्तिमि लोकि सर्वे ॥१३३॥
 यथैव तेषां पुरिमाणं ताथिनां अनागतानाञ्च जिनाम धर्मता ।
 ममापि एषैव विकल्पवर्जिता तथैव हं देशयि अद्य तुभ्यम् १३४॥
 कदाचि कहिाच कथंचि लोके उत्पादु भोति पुरुषवर्षभाणाम् ।
 उत्पद्य चा लोकि अनन्तचक्षुषः कदाचिदेतादृशु धर्मं देशयुः ॥१३५॥
 सुदुर्लभो ईदृशु अग्रधर्मः कल्पान कोटीनयुतैरपि स्यात् ।
 सुदुर्लभा ईदृशकाश्च सत्त्वाः श्रुत्वान ये श्रद्दधि अग्रधर्मम् ॥१३६॥
 औदुम्बरं पुष्प यथैव दुर्लभं कदाचि कहिंचि^१ कथंचि दृश्यते ।
 मनोह्ररूपं च जनस्य तद् भवेदाश्चर्यु^२ लोकस्य सदेवकस्य^३ ॥१३७॥
 अतश्च आश्चर्यतरं वदामि श्रुत्वान यो धर्ममिमं सुभाषितम् ।
 अनुमोदि एकं पि भणोय वाचं कृत सर्वबुद्धान भवेय पूजा ॥१३८॥
 व्यपनेहि काङ्क्षामिह संशयं च आरोचयामि^४ अहु धर्मगजा ।
 समादपेमि^४ अहमग्रबोधौ न श्रावकाः केचिदिहास्ति मह्यम् ॥१३९॥
 तव शारिपुत्रैतु रहस्यु भोतु ये चापि मे श्रावक मह्य सर्वं ।
 ये बोधिसत्त्वाश्च इमे प्रधाना रहस्यमेतन्मम धारयन्तु ॥१४०॥
 किं कारणं पञ्चकपायकाले क्षुद्राश्च दुष्टाश्च भवन्ति सत्त्वाः ।
 कामैरिहान्धीकृत बालबुद्धयो न तेप बोधाय कदाचि चिन्तम् ॥१४१॥

सदेवकस्य लोकस्य सदेवकस्य लोकस्य सदेवकस्य लोकस्य ।

केचिदिहास्ति मह्यम् ॥१३९॥

1 J. कश्चिच

2 B. ०र्थ

3 Tib. 24a, l. 6-7 : ཡ་དུས་བྱེད་ཀྱི་སྤྱི་བོ་ལྟེན་དཀར་བཞིན།

རྗེས་འགར་གར་རྟོག་ཅི་ཡིས་སྤར་གྱུར་ན།

གཟུགས་ཀྱི་འཕྲོ་བའི་ཡིད་དུ་འོང་བ་སྟེ།

རྣམ་འཁུམ་འཛིན་ཀྱི་དེ་རྣམས་ལ་ འོ་སེམས་འགྱུར། ॥

4 J. ०पी

ध्रुत्वा च यानं मम एतदेकं प्रकाशितं तेन जिनेन आसीत् ।
 अनागतेऽध्वानि भ्रयेयु सत्त्वाः सूत्रं क्षिपित्वा नरकं व्रजेयुः ॥१४२॥
 लज्जी शुची ये च भवेयु सत्त्वाः संप्रस्थिता^१ उत्तममग्रबोधिम ।
 विशारदो भूत्व वदेमि तेषामेकस्य यानस्य अनन्तवर्णान् ॥१४३॥
 एतादृशी देशान नायकानामुपायकौशल्यमिदं वरिष्ठम् ।
 बहुहि^२ सन्धावचनेहि चोक्तं दुर्वोध्यमेतं हि अशिक्षितेहि ॥१४४॥
 तस्माद्धि सन्धावचनं विजानिया बुद्धान लोकाचरियाण तायिनाम् ।
 जहित्व काङ्क्षां विजहित्व संशयं भविष्यथा बुद्ध जनेथ हर्षम्^३ ॥१४५॥

इत्यार्यसद्धर्मपुराणडरीके धर्मपर्याय उपायकौशल्यपरिवर्तनं
 नाम द्वितीयः ॥२॥

१ .J. सत्त्वा ये प्रस्थिता

२ B. बहुनि

३ Tib. 24b, l. 5

औपम्य-परिवर्तः

अथ खल्वायुष्मान् शारिपुत्रस्तस्यां वेलायां तुष्ट उदग्र आत्तमनाः प्रमुदितः प्रीतिसौमनस्यजातो येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणम्य भगवतोऽभिमुखो भगवन्तमेव व्यवलोकयमानो भगवन्तमेतदवोचत् । आश्चर्याद्भूतप्राप्तोऽस्मि भगवन्नौद्विल्यप्राप्त इदमेवंरूपं भगवतोऽन्तिकाद् घोषं श्रुत्वा । तत् कस्य हेतोः । अश्रुत्वैव तावदहं भगवन्निदमेवंरूपं भगवतोऽन्तिकाद् धर्मं तदन्यान् बोधिसत्त्वान् दृष्ट्वा बोधिसत्त्वानां चानागतेऽध्वनि बुद्धनाम¹ श्रुत्वातीव शोचाम्यतीव सन्तप्ये भ्रष्टोऽस्म्येवंरूपात् तथागतज्ञानगोचराज् ज्ञानदर्शनात् । यदा चाहं भगवन्नभीक्ष्णं गच्छामि पर्वतगिरिकन्दराणि वनपण्डान्यारामनदीवृक्षमूलान्येकान्तानि दिवा-विहाराय तदाप्यहं भगवन् यद्भूयस्त्वेतानेनैव विहारेण विहरामि । तुल्ये नाम² धर्मधातुप्रवेशे वयं भगवता हीनेन यानेन निर्यातिताः । एवं च मे भगवंस्तस्मिन् समये भवत्यस्माकमेवैपोऽपराधो नैव भगवतोऽपराधः । तत् कस्य हेतोः । सचेद् भगवानस्माभिः प्रतीक्षितः स्यात् सामुत्कर्षिकीं धर्मदेशनां कथयमानो यदिदमनुत्तरां सम्यक्सम्बोधिमारभ्य तेष्वेव वयं भगवन् धर्मेषु निर्याताः स्याम । यत् पुनर्भगवन्नस्माभिरनुपस्थितेषु बोधिसत्त्वेषु संधाभाष्यं भगवतोऽजानमानैस्त्वरमाणैः प्रथमभाषितैव तथागतस्य धर्मदेशना श्रुत्वोद्गृहीता धारिता भाविता चिन्तिता मनसिकृता । सोऽहं भगवन्नात्मपरिभाषणथैव भूयिष्ठेन रात्रिदिवान्यतिनामयामि । अद्यास्मि भगवन् निर्वाणप्राप्तः । अद्यास्मि भगवन् परिनिर्वृतः । अद्य मे भगवन्नहत्त्वं प्राप्तम् । अद्याहं भगवन् भगवतः पुत्रो ज्येष्ठ औरसो मुखतो³ जानो धर्मजो धर्मनिर्मितो धर्मदायादो धर्मनिर्वृत्तः । अपगतपरिदाहोऽस्म्यद्य भगवन्निदमेवंरूपमद्भुतधर्ममश्रुतपूर्वं भगवतोऽन्तिकाद् घोषं श्रुत्वा ।

अथ खल्वायुष्मान् शारिपुत्रस्तस्यां वेलायां भगवन्तमाभिर्गाथाभिरध्य-भाषत ।

1 J. बुद्धनामं

2 B. तुन्यनाम०

3 B. सुधतो

आश्चर्यप्राप्तोऽस्मि महाविनायक औद्विल्यजातो इमु घोष श्रुत्वा ।
 कथंकथा मह्य न भूय काचित् परिपाचितोऽहं इह अग्रयाने ॥१॥
 आश्चर्यभूतः सुगतान घोषः काङ्क्षां च शोकं च जहाति प्राणिनाम् ।
 क्षीणास्त्रवस्यो^१ मम यश्च शोको विगतोऽस्ति^२ सर्वं श्रुणियान घोषम्^३ ॥२॥
 दिवाविहारम् अनुचक्रमन्तो वनषण्ड आरामथ वृक्षमूलम् ।
 गिरिकन्द्रांश्चाप्युपसेवमानो अनुचिन्तयामी^४ इममेव चिन्ताम् ॥३॥
 अहोऽस्मि परिवञ्चितु पापचित्तैस्तुल्येषु धर्मेषु अनास्त्रवेषु ।^५
 यन्नाम त्रैधातुकि अग्रधर्मं^६ न देशयिष्यामि अनागतेऽध्वे ॥४॥
 द्वात्रिंशतीलक्षण मह्य भ्रष्टा सुवर्णवर्णच्छविता च भ्रष्टा ।
 बला विमोक्षाश्चिमि सविं रिञ्चिता तुल्येषु धर्मेषु अहोऽस्मि मूढः ॥५॥
 अनुव्यञ्जना^७ ये च महामुनीनामशीतिपूर्णाः प्रवरा विशिष्टाः ।
 अष्टादशावैणिक ये च धर्मास्ते चापि भ्रष्टा अहु वञ्चितोऽस्मि ॥६॥
 दृष्ट्वा च त्वां लोकहितानुकम्पी दिवाविहारं परिगम्य चैकः ।
 हा वञ्चितोऽस्मीति विचिन्तयामि असङ्गज्ञानानु अचिन्तियातः ॥७॥
 रात्रिन्दिवानि क्षपयामि नाथ भूयिष्ठ सो एव विचिन्तयन्तः ।
 पृच्छामि तावद् भगवन्तमेव भ्रष्टोऽहमस्मीत्यथ वा न वेति ॥८॥
 एवं च मे चिन्त्ययतो जिनेन्द्र गच्छन्ति रात्रिन्दिव नित्यकालम् ।
 दृष्ट्वा च अन्यान् बहु बोधिसत्त्वान् संवर्णिताँल्लोकविनायकेन ।^{९॥}
 श्रुत्वा च सोऽहं इमु बुद्धधर्मं सन्धाय एतत् किल भाषितं ति ।
 अतर्किकं सूक्ष्ममनास्त्रवश्च ज्ञानं प्रणेती^६ जिन बोधिमण्डे ॥१०॥
 दृष्टीविलग्नो ह्यहमासि पूर्वं परिव्राजकस्तीर्थिकसंमतश्च ।
 ततो ममा^७ आशयु ज्ञात्व नाथो दृष्टीविमोक्षाय ब्रवीति निर्वृतिम् ॥११॥

1 B ०स्य

2 B. ०तो मि

3 Tib. 26b, l.2. ཟག་པ་ཟད་པ་བདག་གི་སྐུ་ངན་ཀྱང་ ।

གསུང་ཐོས་པས་ནི་གསལ་ཅད་བསལ་བར་གྱུར་ ॥

4 B. ०मि

5 B. व्यञ्जना

6 B. ०ति

7 B. मम

विमुच्यता दृष्टिकृतानि सर्वशः शून्यांश्च धर्मानहु स्पर्शयित्वा ।
 ततो विजानाम्यहु निर्वृतोऽस्मि न चापि निर्वाणमिदं प्रबुच्यति' ॥१२॥
 यदा तु बुद्धो भवतेऽग्रसत्त्वः पुरस्कृतो नरमरुयक्षराक्षसैः ।
 द्वात्रिंशतीलक्षणरूपधारी अशेषतो निर्वृतु भोति तत्र ॥१३॥
 व्यपनीत सर्वाणि मि मन्यितानि श्रुत्वा च घोषं अहमद्य निर्वृतः ।
 यदापि व्याकुर्वसि अग्रबोधौ पुरतो हि लोकस्य सदेवकस्य ॥१४॥
 बलवच्च आसीन्मम छम्भितत्वं प्रथमं गिरं श्रुत्व विनायकस्य ।
 मा हवै मारो न भवेद्विहेठको अभिनिर्मिनित्वा भुवि बुद्धवेषम् ॥१५॥
 यदा तु हेतूहि च कारणैश्च दृष्टान्तकोटीनयुतैश्च दर्शिता ।
 सुपरिस्थिता सा वरबुद्धबोधिस्ततोऽस्मि निष्काङ्क्षु श्रुणुत्व धर्मम् ॥१६॥
 यदा च मे बुद्धसहस्रकोट्यः कीर्तय्यती तान् परिनिर्वृतान् जिजान् ।
 यथा^१ च तैर्देशितु एष धर्म उपायकौशल्य प्रतिष्ठित्वा ॥१७॥
 अनागताश्चो बहुबुद्ध लोके तिष्ठन्ति ये चो परमार्थदर्शिनः ।
 उपायकौशल्यशतैश्च धर्मं निदर्शयिष्यन्त्यथ देशयन्ति च ॥१८॥
 तथा^२ च ते आत्मन यादृशी चरी अभिनिष्कमित्वा^३ प्रभृतीय संस्तुता ।
 बुद्धं च ते यादृशु धर्मचक्रं यथा च तेऽवस्थित धर्मदेशना ॥१९॥
 ततश्च जानामि न एष मारो भूतां चरिं दर्शयि लोकनाथः ।
 न ह्यत्र माराण गतीहि^४ विद्यते ममैव चित्तं विचिकित्सप्राप्तम् ॥२०॥
 यदा तु मधुरेण गभीरवल्गुना संहर्षितो बुद्धस्वरेण चाहम् ।
 तदा मि विध्वंसित सर्वसंशया विचिकित्स नष्टा च स्थितोऽस्मि ज्ञाने ॥२१॥
 निःसंशयं मेप्यि तथागतोऽहं पुरस्कृतो लोकि सदेवकेऽस्मिन् ।
 संधाय वक्ष्ये इमु बुद्धबोधिं समादपेन्तो बहुबोधिसत्त्वान् ॥२२॥
 एवमुक्ते भगवानायुष्मन्तं शारिपुत्रमेतद्वोचत् । आरोचयामि ते शारिपुत्र
 प्रतिवेदयामि तेऽस्य सदेवकस्य लोकस्य पुरतः समारकस्य सन्नहकस्य सश्रमण-
 ब्राह्मणिकायाः प्रजायाः पुरतः । मया त्वं शारिपुत्र विंशतीनां बुद्धकोटीनयुत-

1 B. प्रबुध्यति

2 B. यदा

3 B. B. यदा

4 J. अभिनिष्कमातात्

5 B. गतां ह

शतसहस्राणामन्तिके परिपाचितोऽनुत्तराया सम्यक्संबोधौ । मम च त्वं शारिपुत्र दीर्घरात्रमनुशिक्षितोऽभूत् । स त्वं शारिपुत्र बोधिसत्त्वसंमन्त्रितेन बोधिसत्त्वरहस्येनेह मम प्रवचन उपपन्नः । स त्वं शारिपुत्र बोधिसत्त्वाधिष्ठानेन तत्पौर्वकं चर्याप्रणिधानं बोधिसत्त्वसंमन्त्रितं बोधिसत्त्वरहस्यं न समनुस्सरसि । निर्वृतोऽस्मीति मन्यसे । सोऽहं त्वां शारिपुत्र पूर्वचर्याप्रणिधानज्ञानानुबोधमनुस्मारयितुकाम इमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं सूत्रान्तं महावैपुल्यं बोधिसत्त्वाववादां सर्वबुद्धपरिग्रहं श्रावकाणां संप्रकाशयामि ।

अपि खलु पुनः शारिपुत्र भविष्यसि त्वमनागतेऽध्वन्यप्रमेयैः कल्पैरचिन्त्यैरप्रमाणैर्वह्नीनां तथागतकोटीनयुतशतसहस्राणां सद्धर्मं धारयित्वा विविधां च पूजां कृत्वामामेव बोधिसत्त्वचर्यां परिपूर्य पद्मप्रभो नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोके भविष्यसि विद्याचरणसम्पन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणाञ्च बुद्धो भगवान् ।

तेन खलु पुनः शारिपुत्र समयेन तस्य भगवतः पद्मप्रभस्य तथागतस्य विरजं नाम बुद्धक्षेत्रं भविष्यति समं रमणीयं प्रासादिकं परमसुदर्शनीयं परिशुद्धं च स्फीतं च ऋद्धं च क्षेमं च सुभिक्षं च बहुजननारीगणाकीर्णं च महप्रकीर्णं च वैडूर्यमयं सुवर्णसूत्राप्रापदनिबद्धम् । तेषु चाष्टापदेषु रत्नवृक्षा भविष्यन्ति समानां रत्नानां पुष्पफलैः सततसमितं समर्पिताः ।

सोऽपि शारिपुत्र पद्मप्रभस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्त्रीण्येव यानान्यारभ्य धर्मं देशयिष्यति । किं चापि शारिपुत्र स तथागतो न कल्पकपाय उत्पत्स्यते । अपितु प्रणिधानवशेन धर्मं देशयिष्यति ।

महारत्नप्रतिमण्डितश्च नाम शारिपुत्र स कल्पो भविष्यति । तत् किं मन्यसे शारिपुत्र केन कारणेन स कल्पो महारत्नप्रतिमण्डित इत्युच्यते । रत्नानि शारिपुत्र बुद्धक्षेत्रे बोधिसत्त्वा उच्यन्ते । ते तस्मिन् काले तस्यां विरजायां लोकधातौ बहवो बोधिसत्त्वा भविष्यन्त्यप्रमेयासंख्येयाचिन्त्यातुल्यामाप्या गणनां समतिक्रान्ता अन्यत्र तथागतगणनया । तेन कारणेन स कल्पो महारत्नप्रतिमण्डित इत्युच्यते ।

तेन खलु पुनः शारिपुत्र समयेन बोधिसत्त्वास्तस्मिन् बुद्धक्षेत्रे यद्भूयसा

रत्नपद्मविक्रामिणो भविष्यन्ति । अनादिकर्मिकाश्च ते बोधिसत्त्वा भविष्यन्ति
चिरचरितकुशलमूला बहुबुद्धशतसहस्रचीर्णब्रह्मचर्यास्तथागतपरिसंस्तुता बुद्ध-
ज्ञानाभियुक्ता महाभिज्ञापरिकर्मनिर्जाताः सर्वधर्मनयकुशला मार्दवाः स्मृति-
मन्तः । भूयिष्ठेन शारिपुत्रैवंरूपाणां बोधिसत्त्वानां परिपूर्णं तद्बुद्धक्षेत्रं
भविष्यति ।

तस्य खलु पुनः शारिपुत्र पद्मप्रभस्य तथागतस्य द्वादशान्तरकल्पा आयु-
ष्प्रमाणं भविष्यति स्थापयित्वा कुमारभूतत्वम् । तेषाञ्च सत्त्वानामष्टान्तर-
कल्पा आयुष्प्रमाणं भविष्यति । स च शारिपुत्र पद्मप्रभस्तथागतो द्वादशाना-
मन्तरकल्पानामत्ययेन धृतिपरिपूर्णं नाम बोधिसत्त्वं महासत्त्वं व्याकृत्या-
नुत्तरायां सम्यक्संबोधौ परिनिर्वास्यति । अयं भिक्षवो धृतिपरिपूर्णो
बोधिसत्त्वो महासत्त्वो ममान्तरमनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यते ।
पद्मवृषभविक्रामी नाम तथागतोऽहं न सम्यक्संबुद्धो लोके भविष्यति विद्याचरण-
संपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानाञ्च मनुष्याणाञ्च
बुद्धो भगवान् । तस्यापि शारिपुत्र पद्मवृषभविक्रामिणस्तथागतस्यैवंरूपमेव
बुद्धक्षेत्रं भविष्यति ।

तस्य खलु पुनः शारिपुत्र पद्मप्रभस्य तथागतस्य परिनिर्वृतस्य द्वात्रिंश-
दन्तरकल्पान् सद्धर्मः स्थास्यति । ततस्तस्य तस्मिन् सद्धर्मक्षेत्रे द्वात्रिंश-
दन्तरकल्पान् सद्धर्मप्रतिरूपकः स्थास्यति ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत ।

भविष्यसे शारिसुता तुह्यपि अनागतेऽध्वानि जिनस्तथागतः ।
पद्मप्रभो नाम समन्तचक्षुर्विनेप्यसे प्राणिसहस्रकोट्यः ॥२३॥
बहुबुद्धकोटीषु करित्व सत्क्रियां चर्यावलं तत्र उपार्जयित्वा ।
उत्पादयित्वा च दशो बलानि स्पृशियसे उत्तममग्रबोधिम ॥२४॥
अचिन्तिते अपरिमितस्मि कल्पे प्रभूतरत्नस्तद कल्पु मेप्यति ।
विरजा च नास्ति तद लोकधातुः क्षेत्रं विगुह्यं द्विपदान्तमस्य ॥२५॥
यैडूर्यसंस्तीर्णं तथैव भूमिः सुवर्णसूत्रप्रतिमण्डिता च ।
रत्नामयैर्वृक्षशतैरुपेता सुदर्शनीयैः फलपुष्पमण्डितैः ॥२६॥

स्मृतिमन्त तस्मिन् बहुबोधिसत्त्वाः चर्याभिनिर्हारसुकोविदाश्च ।

ये शिक्षिता बुद्धशतेषु चर्यां ते तत्र क्षेत्रे उपपद्य सन्ति ॥२७॥

सो च्चेज्जिनः पश्चिमके समुच्छ्रये कुमारभूमीमतिनामयित्वा ।

जहित्व कामानभिनिष्कमित्वा स्पृशिश्यते उत्तममग्रबोधिम् ॥२८॥

सम द्वादशा अन्तरकल्प तस्य भविष्यते आयु तदा जिनस्य ।

मनुजानपी अन्तरकल्प^१ अष्ट आयुष्ममाणं तदि तेष भेष्यति ॥२९॥

परिनिर्वृतस्यापि जिनस्य तस्य द्वात्रिंशतीं अन्तरकल्पपूर्णांम् ।

सद्धर्म संस्थास्यति तस्मि काले हिताय लोकस्य सदेवकस्य ॥३०॥

सद्धर्मि क्षीणे प्रतिरूपकोऽस्य द्वात्रिंशती अन्तरकल्प स्थास्यति ।

शरीरवैस्तारिक तस्य तायिनः सुसत्कृतो नरमरुतैश्च नित्यम् ॥३१॥

एतादृशः सो भगवान् भविष्यति प्रहृष्ट त्वं शारिसुता भवस्व ।

त्वमेव सो तादृशको भविष्यसि अनाभिभूतो द्विपदानमुत्तमः ॥३२॥

अथ खलु ताश्चतस्रः पर्यदो भिक्षुभिक्षुण्युपासकोपासिकादेवनागयक्षगन्धर्वा-
सुरगरुडकिन्नरमहोरगमनुष्यामनुष्या आयुष्मतः शारिपुत्रस्येदं व्याकरणमनुत्त-
रायां सम्यक्संबोधौ भगवतोऽन्तिकान् संमुखं श्रुत्वा तुष्टा उदग्रा आत्तमनसः
प्रमुदिताः प्रीतिसौमनस्यजाताः स्वकस्वकेश्वीवरैर्भगवन्तमभिच्छादयामासुः ।
शक्रश्च देवानामिन्द्रो ब्रह्मा च सहांपतिरन्याश्च देवपुत्रशतसहस्रकोट्यो
भगवन्तं दिव्यैर्धस्त्रैरभिच्छादयामासुः । दिव्यैश्च मान्दारवैर्महामान्दारवैश्च
पुण्यैरभ्यवक्रिन्ति स्म । दिव्यानि च वस्त्राण्युपर्यन्तरीक्षे भ्रामयन्ति स्म ।
दिव्यानि च तूर्यशतसहस्राणि दुन्दुभयश्चोपर्यन्तरीक्षे पराहनन्ति स्म । महन्तं
च पुष्पवर्षमभिप्रवर्षयित्वैवं च वाचं भाषन्ते स्म । पूर्वं भगवता वाराणस्या-
मृषिपतने मृगदावे धर्मचक्रं प्रवर्तितमिदं पुनर्भगवताद्यानुत्तरं द्वितीयं धर्मचक्रं
प्रवर्तितम् । ते च देवपुत्रास्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषन्त ।

धर्मचक्रं प्रवर्तेसि लोके अप्रतिपुद्गल ।

वाराणस्यां महावीर स्कन्धानामुदयं व्ययम् ॥३३॥

प्रथमं प्रवर्तितं तत्र द्वितीयमिह नायक ।

दुःश्रद्दधेय यस्तेषां देशितोऽद्य विनायक ॥३४॥

बहुधर्मः श्रुतोऽस्माभिलो^१ कनाथस्य संमुखम् ।
 न चायमीदृशो धर्मः श्रुतपूर्वः कदाचन ॥३५॥
 अनुमोदाम महावीर संधाभाष्यं महर्षिणः^१ ।
 यथायो^१ व्याकृतो ह्येव शारिपुत्रो विशारदः ॥३६॥
 वयमप्येदृशाः स्यामो बुद्धा लोके अनुत्तराः ।
 संधाभाष्येण देशेन्तो बुद्धबोधिमनुत्तराम् ॥३७॥
 यच्छ्रुतं^२ कृतमस्माभिरस्मिंल्लोके परत्र वा
 आरागितश्च यद्बुद्धः^३ प्रार्थना भोतु बोधये ॥३८॥

अथ खल्वायुष्मान् शारिपुत्रो भगवन्तमेतदवोचत् । निष्काङ्क्षोऽस्मि
 भगवन् विगतकथंकथो भगवतोऽन्तिकात् संमुखमिदमात्मनो व्याकरणं श्रुत्वा-
 नुत्तरायां सम्यक्संशोधौ । यानि चेमानि भगवन् द्वादश वशीभूतशतानि
 भगवता पूर्वं शैश्वभूमौ स्थापितान्येवमववदिदान्येवमनुशिष्टान्यभूवन् । एतत्-
 पर्यवसानो मे भिक्षवो धर्मविनयो यदिदं जातिजराव्याधिमरणशोकसमतिक्रमो
 निर्वाणसमवसरणः । इमे च भगवन् द्वे भिक्षुसहस्रे शैश्राशैश्राणां भगवतः
 श्रावकाणां सर्वेषामात्मदृष्टिभवेदृष्टिविभव^४दृष्टिसर्वदृष्टिविवाजितानां निर्वाण-
 भूमिस्थिताः स्म इत्यात्मतः संजानतां ते भगवतोऽन्तिकादिममेवंरूप-
 मश्रुतपूर्वं धर्मं श्रुत्वा कथंकथामापन्नाः । तत् साधु भगवान् भाषतामेपां
 भिक्षूणां कौकृत्यविनोदनार्थं यथा भगवन्नेताश्चतस्रः पर्यदो निष्काङ्क्षा
 निर्विचिकित्सा भवेयुः ।

एवमुक्ते भगवानायुष्मन्तं शारिपुत्रमेतदवोचत् । ननु ते मया शारिपुत्र
 पूर्वमेवाख्यातं यथा नानाभिनिर्द्धारनिर्देशविधिहेतुकारणनिर्देशनारम्भण-
 निरुक्त्युपायकौशल्यैर्नानाधिमुक्तानां सत्त्वानां नानाधात्वाशयाभामाशयं
 विदित्वा तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो धर्मं देशयति । इमामेवानुत्तरां सम्यक्-
 संबोधिमारभ्य सर्वधर्मदेशनाभिव्योधिस्त्वयानमेव समादापयति । अपि तु
 खलु पुनः शारिपुत्रौपम्यं ते करिष्यामि अस्यैवार्थस्य भूयस्या मात्रया सन्दर्श-
 नार्थम् । तत् कस्य हेतोः । उपमयेहैकत्या विज्ञपुरुषा भाषितस्यार्थ-
 माजानन्ति ।

1 B. महर्षिणाम्

2 J. यच्छ्रुतं

3 J. संबुद्धः

4 B. ०त्मदृष्टिविभव०

5 B. ०मान

6 B. ०तां भगवतो०

तद् यथापि नाम शारिपुत्रेह स्यात् कस्मिंश्चिदेव ग्रामे वा नगरे वा निगमे वा जनपदे वा जनपदप्रदेशे वा राष्ट्रे वा राजधान्यां वा गृहपतिर्जीर्णो वृद्धो महल्लकोऽभ्यतीतवयोऽनुप्राप्त आढ्यो महाधनो महाभोगः । महश्चास्य निवेशनं भवेदुच्छ्रितं च विस्तीर्णं च चिरकृतं च जीर्णं च द्वयोर्वा त्रयाणां वा चतुर्णां वा पञ्चानां वा प्राणिशतानामावासः । एकद्वारं च तन्निवेशनं भवेत् । तृणसंछन्नं च भवेत् । विगडितप्रसादं^१ च भवेत् । पूतिस्तम्भमूलं च भवेत् । संशीर्णकुड्यकटलेपनं च भवेत् । तच्च सहस्रैव महताग्निस्कन्धेन सर्वपाश्वेषु सर्वावन्तं निवेशनं प्रदीप्तं भवेत् । तस्य च पुरुषस्य बहवः कुमारकाः स्युः पञ्च वा दश विंशतिर्वा । स च पुरुषस्तस्मान्निवेशनाद् बहिर्निर्गतः स्यात् ।

अथ खलु शारिपुत्र स पुरुषस्तं स्वकं निवेशनं महताग्निस्कन्धेन समन्तात् संप्रवृत्तितं दृष्ट्वा भीतस्त्रस्त उद्विग्नचित्तो भवेदेवं चानुविचिन्तयेत् प्रतिबलोऽहमनेन महताग्निस्कन्धेनासंस्पृष्टोऽपरिदग्धः क्षिप्रमेव स्वस्तिनास्माद् गृहादादीप्ताद् द्वारेण^२ निर्गन्तुं निर्धावितुम् । अपि तु य इमे ममैव पुत्रा बालकाः कुमारका अस्मिन्नेव निवेशन आदीप्ते तैस्तैः क्रीडनकैः क्रीडन्ति रमन्ति परिचारयन्ति । इमं चागारमादीप्तं न जानन्ति न बुध्यन्ते न विद्वन्ति न चेतयन्ति नोद्वेगमापद्यन्ते । संतप्यमाना अप्यनेन महताग्निस्कन्धेन महता च दुःखस्कन्धेन स्पृष्टाः समाना न दुःखं मनसि कुर्वन्ति । नापि निर्गमनमनसिकारमुत्पादयन्ति ।

स च शारिपुत्र पुरुषो बलवान् भवेद् बाहुबलिकः । स एवमनुविचिन्तयेद्दहमस्मि बलवान् बाहुबलिकश्च । यन्वहं सर्वाणिमान् कुमारकानेकपिण्डयित्वात्सङ्गेनादायास्माद् गृहान्निर्गमयेयम् । स पुनरेवमनुविचिन्तयेत् । इदं खलु निवेशनमेकप्रवेशं संवृतद्वारमेव कुमारकाश्चपलाश्चञ्चला बालजातीयाश्च मा ह्यैव परिभ्रमेयुः । तेऽनेन महताग्निस्कन्धेनानयव्यसनमापद्येरन् । यन्नूनमहमेतान् संचोदयेयमिति प्रतिसंख्याय तान् कुमारकानामन्त्रयते स्म । आगच्छत भवन्तः कुमारका निर्गच्छत । आदीप्तमिदं गृहं महताग्निस्कन्धेन । मा ह्यैवात्रैव सर्वेऽनेन महताग्निस्कन्धेन धक्ष्यथानयव्यसनमापत्स्यथ । अथ खलु

ते कुमारका एवं तस्य हितकामस्य पुरुषस्य तद्भाषितं नावबुध्यन्ते नोद्विजन्ति नोत्सृजन्ति न सन्त्रसन्ति न सन्त्रासमापद्यन्ते न विचिन्तयन्ति न निर्धावन्ति नापि जानन्ति न विजानन्ति किमेतदादीप्तं नामेति । अन्यत्र तेन तेनैव धावन्ति विधावन्ति पुनः पुनश्च तं पितरमवलोकयन्ति । तत् कस्य हेतोः । यथापीदं बालभावत्वात् ।

अथ खलु स पुरुष एवमनुविचिन्तयेत् । आदीप्तमिदं निवेशनं महताग्निस्कन्धेन संप्रदीप्तं मा ह्रैवाहं चेमे च कुमारका इहैवानेन महताग्निस्कन्धेनानथव्यसनमापत्स्यामहे । *यन्वहमुपायकौशल्येनेमान कुमारकान् अस्माद् गृहात् निष्क्रामयेयम् । स च पुरुषस्तेषां कुमारकाणामाशयज्ञो भवेद्धिमुक्तिं च विजानीयात् । तेषां च कुमारकाणामनेकविधान्यनेकानि क्रीडनकानि भवेद्युर्विधिधानि च रमणीयकानीष्टानि कान्तानि प्रियाणि मन-आपानि तानि च दुर्लभानि भवेयुः ।

अथ खलु स पुरुषस्तेषां कुमारकाणामाशयः॥ जानंस्तान् कुमारकानेतद्वोचत् । यानि तानि कुमारका युष्माकं क्रीडनकानि रमणीयकान्याश्चर्याद्भुतानि येषामलाभात् संतप्यथ नानावर्णानि बहुप्रकाराणि । तद् यथा गोरथकाग्यजरथकानि मृगरथकानि । यानि भवतामिष्टानि कान्तानि प्रियाणि मन-आपानि तानि च मया सर्वाणि वह्निर्निवेशनद्वारे स्थापितानि युष्माकं क्रीडनहेतोः । आगच्छन्तु भवन्तो निर्धावन्त्वस्मान्निवेशनान्॥† । अहं वो यस्य यस्य येनार्थो येन प्रयोजनं भविष्यति तस्मै तस्मै तत् प्रदास्यामि । आगच्छत गीघ्रं तेषां कारणं निर्धावत । अथ खलु ते कुमारकास्तेषां क्रीडनकानां रमणीयकानामर्थाय यथे-

* M. yanuṇaṃ ahaṃ upāyakaśalyena ime kumāraka ito niṣkāsayeyā so ...

† M. āvividhāni kīḍāpanākāni bhaveyuh vividhāni ca dhāraṇīyakāni bhaveyuh

‡ M. [ku]mārakānāṃ āśaya- samjānat...te kumārakā evaṃ vade- yāt yāni tāni bho ku ...

§ M. nānāvāṇāni bahupra [kā]rāni tad yathā gorathamrga- ratbhakā yuṣmākam... ..

¶ M. ... yāth ito niveśanāto[ba]hi yuṣmākaṃ yasya yena kāryaṃ bhaviṣyati †

§ M. [kīḍāpanakā]nāṃ ra...īyakānāṃ yathepsitūnāṃ yathā- samkalpi-ānāṃ iṣṭānāṃ k[ā]ntānāṃ priyā [vāṇ]

प्सितानां यथासंकल्पितानामिष्टानां कान्तानां प्रियाणां मन-आपानां नामधेयानि
श्रुत्वा तस्मादादीप्तादागारात्¹ क्षिप्रमेवारब्धवीर्या बलवता जवेनान्योन्यम-
प्रतीक्षमाणाः कः प्रथमं कः प्रथमतरमित्यन्योन्य संघट्टितकायास्तस्मादादीप्ता-
दगारात् क्षिप्रमेव निर्धाविताः ।

अथ स पुरुषः श्लेमस्वस्तिना तान् कुमारकान् निर्गतान्[†] दृष्ट्वाभयप्राप्तानिति
विदित्वाकाशे ग्रामचत्वर उपविष्टः प्रीतिप्रामोद्यजातो निरुपादानो विगत-
नीवरणो[‡]ऽभयप्राप्तो भवेत् । अथ खलु ते कुमारका येन स पिता तेनोपसंक्राम-
न्नुपसंक्रायैवं वदेयुः । देहिः नस्तात तानि विविधानि क्रीडनकानि रमणी-
यानि । तद् यथा गोरथकान्यजरथकानि मृगरथकानि । अथ खलु शारिपुत्र स
पुरुषस्तेषां स्वकानां पुत्राणां वातजवसम्पन्नान् गोरथकानेवानुप्रयच्छेत् सप्त-
मयान् सवेदिकान् §सकिङ्किणीजालाभिप्रलम्बितानुच्चान् प्रगृहीतानाश्चर्याद्भुत-
रत्नालङ्कृतान् रत्नदामकृन्शोभान् पुष्पमाल्यालङ्कृतांस्तूलिकागोणिकास्तरणान्
दूष्यपटप्रत्यास्तीर्णानुभयतो लोहितोपधानान् श्वेतैः¶ प्रपाण्डरैः शीघ्रजडैर्गोणै-
र्योजितान् बहुपुरुषपरिगृहीतान् सर्वैजयन्तान् गोरथकानेव वातबलजव-
सम्पन्नानेकवर्णानेकविधानेकैकस्य§ दारकस्य दद्यात् । तत् कस्य हेतोः । तथा
हि शारिपुत्र स पुरुष आढ्यश्च भवेन्महाधमश्च प्रभूतकोष्ठागारश्च । स एवं
मन्येत्[‡] । अलं म एषां कुमारकाणामन्यैर्यानेर्दत्तैरिति । **तत् कस्य हेतोः ।
सर्व एवैते कुमारका ममैव पुत्राः सर्वे च मे प्रिया मन-आपाः । संविद्यन्ते च

* M. ... [ja]vena anyam...apratipālavanta kaḥ prathamakāḥ
prathamataraka anonyasaṅgaṭṭitakāya ta.....

† M. ...ntā dṛṣṭvā ..... [ca]tvare upaviṣṭā [vid]itvā prītis[ukhi]-
to bha [v]eṣyāṃ nirupādāno vigatanīvaraṇ...

‡ M. ... [asaṃ]ākaṃ bhāmā [P] de[h]i as[m]ā[ka]ṃ tāta tāni
vividhāni kṛīḍāpanakāni .....

§ M. ...kūṅkiṅikāmuktā.....

¶ M. ... [śve]tebhiś ca paṇḍurebhi...

§ M. ... ya ceda eka...me...ya ekamekasya...ātakasya dadya...

** M. ... evaṃ paśy ... teṣāṃ kumārak[ā]ṇāṃ khudak[e]bhīr
yānebhi dīrṇebhi tat kasya heto sarvbe ca.....

म इमान्येर्वरूपाणि महायानानि *समं च मयैते कुमारकाः सर्वे चिन्तयितव्या न विषमम् । अहमपि बहुकोशकोष्ठागारः सर्वसत्त्वानामप्यहमिमान्येर्वरूपाणि महायानानि दद्याम्[†] । किमङ्ग पुनः स्वकानां पुत्राणाम् । ते च दारकास्तस्मिन् समये तेषु महायानेष्वभिरुह्याश्चर्याद्भुतप्राप्ता भवेयुः । तत् किं मन्यसे शारिपुत्र माहैव तस्य पुरुषस्य‡ मृषावादः स्याद् येन तेषां दारकाणां पूर्वं त्रीणि यानान्युपदर्शयित्वा पश्चात् सर्वेषां महायानान्येव दत्तान्युदारयानान्येव दत्तानि ।

शारिपुत्र आह । न ह्येतद् भगवन्न ह्येतत् सुगत । अनेनैव तावद् भगवन् कारणेन स पुरुषो§ न मृषावादी भवेद् यत्नेन पुरुषेणोपायकौशल्येन ते दारकास्तस्मादादीप्ताद् गृहाश्लिष्कासिता जीवितेन चाभिच्छादिताः । तत् कस्य हेतोः । आत्मभावप्रतिलम्भेनैव भगवन् सर्वक्रीडनकानि ¶लब्धानि भवन्ति । यद्यपि तावद् भगवन् स पुरुषस्तेषां कुमारकाणामेकरथमपि§ न दद्यात् तथापि तावद् भगवन् स पुरुषो न मृषावादी भवेत् । तत् कस्य हेतोः । तथा हि भगवंस्तेन पुरुषेण पूर्वमेवैवमनुविचिन्तितमुपायकौशल्येनाहमिमान् कुमारकास्तस्मान्महतो दुःखस्कन्धात्* परिमोचयिष्यामीति । अनेनापि भगवन् पर्यायेण तस्य पुरुषस्य न मृषावादी भवेत् । कः पुनर्वादी यत्नेन पुरुषेण प्रभूतकोशकोष्ठागारमस्तीति कृत्वा पुत्रप्रियतामेव मन्यमानेन श्लाघमानेनैकवर्णाभ्येकयानानि दत्तानि यद्दुत महायानानि । नास्ति भगवस्तस्य पुरुषस्य मृषावादः ।

एवमुक्ते भगवानायुष्मन्तं शारिपुत्रमेतदवोचत् । साधु साधु शारिपुत्र ।

* M. ... [ma]bhāyānāni [sa]mam ca mayāimeṣāṃ kumārakānām sarvbeṣāṃ cintayitavyaṃ na viṣaṃ ah[am]...

† M. ... yānā ..dy[ām] kiṃ puna...[sva]kānām putrāṇām te ca dārakā tasmim samaye [tā]ni mahā.....

‡ M. ... [tas]ya puruṣasya kiṃbhiḥ mṛṣāvādaṃ bhavati [ye]na teṣāṃ dārakāṇām mahāy... ..

§ M. ... puruṣa amṛṣāvādi bhava...yena te kumā[ra]kū &diptāto ākārāt[o] niṣ .. ...

¶ M. ... pañiyakāni libdh[ā]ni bhavanti kaḥ puna[p]r[ā]ñāya(?) ya amina puruṣeṇa upāyak... ..

§ M. nām ekarathakāmpi na dadyāt tathāpi tāvad Bhaga-[v]ā[m] satpuruṣ ..amṛṣāvādirbhavayata... ..

** M. [ta]to mahantāto duḥkhaskandhāto parimocayis̄yāmīti imena bhagavāṃ paryāyena... ..

एवमेतच्छारिपुत्र । एवमेतद् यथा वदसि । एवमेव शारिपुत्र तथागतोऽर्हन्
सम्यक्संबुद्धः सर्वभयविनिवृत्तः सर्वोपद्रवोपायासोपसर्गदुःखदौर्मनस्याविद्या-
न्धकारतमस्तिमिरपटलपर्यवनाहेभ्यः सर्वेण सर्वं सर्वथा विप्रमुक्तः । तथागतो
ज्ञानबलवैशारद्यावेणिकबुद्धधर्मसमन्वागत ऋद्धिबलेनातिबलवाँल्लोकपिता महो-
पायकौशल्यज्ञानपरमपारमिताप्राप्तो महाकारुणिकोऽपरिखिन्नमानसो हितैष्य-
नुकम्पकः । स त्रैधातुके महता दुःखदौर्मनस्यस्कन्धेनादीप्तजीर्णपटलशरणनिवे-
शनसदृश उत्पद्यते सत्त्वानां जातिजराव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्यो-
पायासाविद्यान्धकारतमस्तिमिरपटलपर्यवनाहप्रतिष्ठानां* रागद्वेषमोहपरिमोचन-
हेतोरनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ समादापनहेतोः । स उत्पन्नः समानः पश्यति
सत्त्वान् दह्यतः पच्यमानांस्तप्यमानान्† परितापमानान् जातिजराव्याधि-
मरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासैः परिभोगानिमित्तञ्च कामहेतुनिदानं
चानेकविधानि दुःखानि प्रत्यनुभवन्ति । ‡दृष्टधार्मिकं च पर्येष्टिनिदानं परिग्रह-
निदानं च साम्परायिकं नरकतिर्यग्योनियमलोकेष्वनेकविधानि दुःखानि प्रत्यनु-
भविष्यन्ति । देवमनुष्यदारिद्र्यमनिष्टसंयोगमिष्टविनाभाविकानि§ च दुःखानि
प्रत्यनुभवन्ति । तत्रैव च दुःखस्कन्धे परिवर्तमानाः क्रीडन्ति रमन्ते परिचारयन्ति
नोत्त्रसन्ति न सन्त्रसन्ति न सन्त्रासमापद्यन्ते न बुध्यन्ते न चेतयन्ति ¶नोद्धि-
जन्ति न निःसरणं पर्येपन्ते तत्रैव चादीप्तागारसदृशे त्रैधातुकेऽभिरमन्ति तेन
तेनैव विधावन्ति । तेन च महता दुःखस्कन्धेनाभ्याहता न दुःखमनसिकारसंज्ञा-
मुत्पाद्यन्ति ।

तत्र§ शारिपुत्र तथागत एवं पश्यति । अहं खल्वेषां सत्त्वानां पिता । मया
ह्येते सत्त्वा अस्मादेवंपरुषामहतो दुःखस्कन्धात् परिमोचयितव्या मया चैषां

* M. ... [avi]dyāndhāk... ..ra... .. [dve]ṣamobāgni... ..

† M. ...tapyantā paritāpya saṃtāpyantā jarāvyađhiśoka
parideva... ..

‡ M. ...vanti dṛṣṭadharmikam ca paryeṣṭinidā... [pa]nigraha-
nidānaṃ saṃparāyikam ca [na]ra[kā]... ..

§ M. ... [i]ṣṭavinābhāvāni ca duḥkhāni pratyanu[bha]vant[i]
tatra ca mahante duḥkhaskandhe pārivarttamā[nā]... ..

¶ M. ... ntanti ha udvījanti na nisaranam paryeṣā[n]i tatra
caivo... ..ādīptākārasadrśe traidhātuke a]bhiram... ..

§ M. tatra Sāriputra tatbhāgata evaṃ paśyati ahaṃ hi imeṣāṃ
satvānāṃ pitā. Maya ca... ..

सत्त्वानामप्रमेयमचिन्तं* बुद्धज्ञानसुखं दातव्यं येनैते सत्त्वाः क्रीडिष्यन्ति रमिष्यन्ति परिवारयिष्यन्ति विक्रीडितानि च करिष्यन्ति ।

तत्र शारिपुत्र तथागत एवं पश्यति । सचेदहं ज्ञानबलोऽस्मीति कृत्वर्द्धिबलो-
ऽस्मीति कृत्वानुपायेनैषां† सत्त्वानां तथागतज्ञानबलवैशारद्यानि संश्रावयेयं नैते
सत्त्वा एभिर्धर्मैर्निर्यायेयुः । तत् करय हेतोः । अध्यवसिता ह्यमी सत्त्वाः पञ्चसु
कामगुणेषु त्रैधातुकरत्यामपरिमुक्ता जातिजराव्याधिमरणशोकपरिवेवदुःखदौर्मन-
स्योपायासेभ्यो ‡दहन्ते पच्यन्ते तप्यन्ते परितप्यन्ते । अनिर्धावितास्त्रैधातुका-
दादीप्तजीर्णपटलशरणनिवेशनसदृशात् कथमेते बुद्धज्ञानं परिभोत्स्यन्ते ।

तत्र शारिपुत्र तथागतो यद् यथापि नाम स पुरुषो बाहुबलिकः स्थापयित्वा
बाहुबलमुपायकौशल्येन§ तान् कुमारकांस्तस्मादादीप्तादागारा॥ निष्कासये-
न्निष्कासयित्वा च तेषां पश्चादुदाराणि महायानानि दद्यात् । एवमेव शारिपुत्र
तथागतोऽप्यहं न सम्यक्संबुद्धस्तथागतज्ञानबलवैशारद्यसमन्वागतः॥ स्थापयित्वा
तथागतज्ञानबलवैशारद्यमुपायकोशल्यज्ञानेनादीप्तजीर्णपटलशरणनिवेशनसदृशात्
त्रैधातुकात् सत्त्वानां निष्कासनहेतोरुत्थीणि §यानान्युपदर्शयति यदुत श्रावकयानं
प्रत्येकबुद्ध्ययानं बोधिसत्त्वयानमिति । त्रिभिश्च यानैः सत्त्वाँल्लोभयत्येवं त्रैषां
वदति । मा भवन्तोऽस्मिन्नादीप्तागारसदृशे त्रैधातुकेऽभिरमध्वं**हीनेषु रूपशब्द-
गन्धरसस्पर्शेषु । अत्र हि यूयं त्रैधातुकेऽभिरताः पञ्चकामगुणसदृशतया तृष्ण्या
दह्यथ तप्यथ परितप्यथ । निर्धावध्वमस्मात् त्रैधातुकात् त्रीणि यानान्यनुप्राप्त्यथ
यदिदं श्रावकयानं प्रत्येकबुद्ध्ययानं†† बोधिसत्त्वयानमिति । अहं वोऽत्र स्थाने

* M. ... acintikam buddhajñānasukha[m] dātavya[m] yena ete satvā rāmiyuṁ kṛīḍeyu vikīḍaniyāni... ..

† M. ... [u]pāyeṇā ime satvān tathāgata-jñānadarsana-bala-vaiśāradyaṁ saṁśrāvayeyuṁ na ete satvā... ..

‡ M. ... aya-u[p]āyāsebhīr dahyanti paridahyanti anirdāyitā traidhātukāto ādiptāśaraṇū-sa-r... ..

§ M. ... sarvbaṁ bala-vīrya-upāyā-kauśalyena te k[u]māriḥ kā tata ādiptato ākārāto niṣkrā... ..

॥ M. ... bala-vaiśāradya-samanyāgato sthāpayitvā tathāgata-balavaiśā... ..

§ M. ... trīṇi yānāni deśay...yāna pratyeka... ..

** M. ... [abhira]matha hi[n]...gandharasa... ..

†† M. ... [pra]tyeka[buddha... ..

प्रतिभूरहं वो दास्याम्येतानि त्रीणि यानान्यभियुज्यध्वे त्रैधातुकान्निःसरणहेतोः । एवं चैतौल्लोभयामि । एतानि भोः सत्त्वा यान्यार्याणि चार्यप्रशस्तानि च महारमणीयकसमन्वागतानि चारूपणमेतैर्भवन्तः क्रीडिष्यथ रमिष्यथ परिचारयिष्यथ । इन्द्रियबलबोधयङ्गध्यानविमोक्षसमाधिसमापत्तिभिश्च महतीं रतिं प्रत्यनुभविष्यथ । महता च सुखसौमनस्येन समन्वागता भविष्यथ ।

तत्र शारिपुत्र ये सत्त्वाः पण्डितजातीया भवन्ति ते तथागतस्य लोकपितुरभिश्च ह्यन्ति । अभिश्च ह्यधित्वा च तथागतशासनेऽभियुज्यन्ते उद्योगमापद्यन्ते । तत्र केचित् सत्त्वा परघोषश्रवानुगमनमाकाङ्क्षमाणा आत्मपरिनिर्वाणहेतोश्चतुरार्यसत्यानुबोधाय तथागतशासनेऽभियुज्यन्ते । त उच्यन्ते श्रावकयानमाकाङ्क्षमाणास्त्रैधातुकान्निर्धावन्ति तद् यथापि नाम तस्मादादीप्तादगारादन्यतरे^१ दारका मृगरथमाकाङ्क्षमाणा निर्धाविताः । अन्ये सत्त्वा अनाचार्यकं ज्ञानं दमशमथमाकाङ्क्षमाणा आत्मपरिनिर्वाणहेतोर्हेतुप्रत्ययानुबोधाय तथागतशासनेऽभियुज्यन्ते । त उच्यन्ते प्रत्येकबुद्धयानमाकाङ्क्षमाणास्त्रैधातुकान्निर्धावन्ति तद् यथापि नाम तस्मादादीप्तादगारादन्यतरे^१ दारका अजरथमाकाङ्क्षमाणा निर्धाविताः । अपरे पुनः सत्त्वाः सर्वज्ञज्ञानं^२ बुद्धज्ञानं स्वयम्भुज्ज्ञानमनाचार्यकं ज्ञानमाकाङ्क्षमाणा बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पायै महतो जनकायस्यार्थाय हिताय सुखाय देवानां च मनुष्याणां च सर्वसत्त्वपरिनिर्वाणहेतोस्तथागतज्ञानबलवैशारद्यानुबोधाय तथागतशासनेऽभियुज्यन्ते । त उच्यन्ते महायानमाकाङ्क्षमाणास्त्रैधातुकान्निर्धावन्ति । तेन कारणेनोच्यन्ते बोधिसत्त्वा महासत्त्वा इति । तद् यथापि नाम तस्मादादीप्तादगारादन्यतरे दारका गोरथमाकाङ्क्षमाणा निर्धाविताः ।

तद् यथापि नाम शारिपुत्र स पुरुषस्तान् कुमारकांस्तस्मादादीप्तादगारा-
न्निर्धावितान्^३ दृष्ट्वा भ्रेमस्वस्तिभ्यां परिमुक्तानभयप्राप्तानिति विदित्वात्मानं च महाधनं विदित्वा तेषां दारकाणामेकमेव यानमुदारमनुप्रयच्छेत् एवमेव शारिपुत्र तथागतोऽप्यर्हन् सम्यक्संबुद्धो यदा पश्यत्यनेकाः सत्त्वकोटीस्त्रैधातुकात् परिमुक्ता दुःखभयभैरघोषद्रवपरिमुक्तास्तथागतशासनद्वारेण^४ निर्धाविताः परि-

१] तस्मादादीप्तागाराद०

२] पुनः सर्वज्ञ०

३] ०दोप्तागाराणि०

४] B ०शासने द्वारेण

मुक्ताः सर्वभयोपद्रवकान्तारेभ्यो निर्वृत्तिसुखप्राप्ताः । तानेतान् शारिपुत्र
 तस्मिन् समये तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः प्रभूतो महाज्ञानबलवैशारद्यकोश
 इति विदित्वा सर्वे चैते ममैव पुत्रा इति ज्ञात्वा बुद्ध्यानेनैव तान् सत्त्वान्
 परिनिर्वापयति । न च कस्यचित् सत्त्वस्य प्रत्यात्मिकं परिनिर्वाणं वदति ।
 सर्वंश्च तान् सत्त्वांस्तथागतपरिनिर्वाणेन महापरिनिर्वाणेन परिनिर्वापयति ।
 ये चापि ते शारिपुत्र सत्त्वास्त्रैधातुकात् परिमुक्ता भवन्ति तेषां तथागतो ध्यान-
 विमोक्षसमाधिस्मापत्तीरार्याणि परमसुखानि क्रीडनकानि रमणीयकानि ददाति
 सर्वाण्येतान्येकवर्णानि । तद् यथापि नाम शारिपुत्र तस्य पुरुषस्य न मृषावादो
 भवेद् येन त्रीणि यानान्युपदर्शयित्वा तेषां कुमारकाणामेकमेव महायानं
 सर्वेषां दत्तं सत्तरत्नमयं सर्वालङ्कारविभूषितमेकवर्णमेवोदारयानमेव सर्वेषामप्र-
 यानमेव दत्तं भवेत् एवमेव शारिपुत्र तथागतोऽप्यर्हन् सम्यक्संबुद्धो न मृषा-
 वादी^३ भवति येन पूर्वमुपायकौशल्येन त्रीणि यानान्युपदर्शयित्वा पश्चान्महा-
 यानेनैव सत्त्वान् परिनिर्वापयति । तत् कस्य हेतोः । तथागतो हि शारिपुत्र
 प्रभूतज्ञानबलवैशारद्यकोशकोष्ठागारसमन्वागतः प्रतिबलः सर्वसत्त्वानां सर्वज्ञ-
 ज्ञानसहगतं धर्ममुपदर्शयितुम् । अनेनापि शारिपुत्र पर्यायेणैव^१ वेदितव्यम् ।
 यथोपायकौशल्यज्ञानाभिनिर्हारैस्तथागत एकमेव महायानं देशयति ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभापत ।

यथा हि पुरुषस्य भवेद्गारं जीर्णं महन्तं च सुदुर्बलं च ।

विशीर्णप्रासादु तथा भवेत् स्तम्भाश्च मूलेषु भूवेयु पूतिकाः ॥३९॥

गवाक्षहर्म्या गडितैकदेशा विशीर्ण कुड्यं कटलेपनञ्च ।

जीर्णुं प्रवृद्धोद्धृतवेदिकं^१ च तृणच्छदं सर्वत ओपतन्तम् ॥४०॥

शतान पञ्चान अनूनकानां आवासु सो तत्र भवेत् प्राणिनाम् ।

वह्नि चा^२ निष्कुटसंकटानि उच्चारपूर्णानि जुगुप्सितानि ॥४१॥

गोपानसी विगडित तत्र सर्वा कुड्याश्च भिन्नीश्च तथैव अस्ताः ।

गृध्राण कोट्यो निवसन्ति तत्र पाराघतोल्क तथाप्यपक्षिणः ॥४२॥

आशीविषा दारुण तत्र सन्ति देशप्रदेशेषु^३ महाविषोप्राः ।

विचित्रिका वृश्चिक-मूषिकाश्च एतान् आवासु सुदुष्टप्राणिनाम् ॥४३॥

१ B जीर्णप्रवृद्धं धृतवेदिकं

२ B च

३ B देशे प्र०

एताद्दशं भैरवु तद्गृहं भवेत् महन्तमुच्चं च सुदुर्बलं च ।
 विजर्जरं दुर्बलमित्वरं च पुरुषस्य एकस्य परिग्रहं भवेत् ॥५५॥
 स च बाह्यतः स्यात् पुरुषो गृहस्य निवेशनं तच्च भवेत् प्रदीप्तम् ।
 सहसा समन्तेन चतुर्दिशं च ज्वालासहस्रैः परिदीप्यमानम् ॥५६॥
 वंशांश्च दारूणि च अग्नितापिताः करोन्ति शब्दं गुरुकं सुभैरवम् ।
 प्रदीप्त स्तम्भाश्च तथैव भिक्तयो यक्षाश्च प्रेताश्च मुचन्ति नादम् ॥५७॥
 ज्वालुषिता^१ गृध्रशताश्च भूयः कुम्भाण्डकाः प्लोष्टमुखा भ्रमन्ति ।
 समन्ततो व्याडशताश्च तत्र नदन्ति क्रोशन्ति च दह्यमानाः ॥५८॥
 पिशाचकास्तत्र बहू भ्रमन्ति संतापिता अग्नि मन्दपुण्याः ।
 दन्तेहि पादित्व ते^२ अन्यमन्यं रुधिरेण सिञ्चन्ति च दह्यमानाः ॥५९॥
 मेरुण्डका कालगताश्च तत्र खादन्ति सत्त्वाश्च ते^२ अन्यमन्यम् ।
 उच्चर दह्यत्यमनोह्वगन्धः प्रवायते लोकि चतुर्दिशासु ॥६०॥
 शतापदीयो प्रपलायमानाः कुम्भाण्डकास्ताः परिभक्षयन्ति ।
 प्रदीप्तकेशाश्च भ्रमन्ति प्रेताः क्षुधाय दाहेन च दह्यमानाः ॥६१॥

१ B संलूषिता ; Tib. ཚོག་པར་འགུར།

२] ति

M.	55	Etādrś...	...	bhīravatan	niveśanaṃ	ma...	†	
		...	...	...	...	...		
M.	56	... stasya āsyān	niveśanna	tacca	bhu	dīptam	†	
		sahasā	sa	...	...	...		
M.	57	...	...	...	...	...	†	
		pataṃti s[t]ambhācca tāthaiva bha...ya..				pretāśca		
							kuro[nti]...	
M.	58	...	...	...	...	...	†	
		...	...	...	...	krośu	dahyamāṇā	
M.	59	Pi.....bahu	bh.....manti	s	...	...	†	
		...	...	...	...	...		
M.	60	...	[ta]tra	khādanti	vyāḍāni	ca e[ku]mekam	†	
		uccāradahy...am	...	...	...	...		
M.	61	...	...	...	...	...	†	
		pradīptakeśāśca bhramanti pretā				ksudhāya	agnina	
							ca...hyamāṇā	

पुरुषश्च सो तत्र तदा विचिन्तयेत् सुदुःखितोऽस्मी^१ इह पुत्रचिन्तया ।
किं मह्य पुत्रेहि अपुत्रकस्य मा नाम दृष्ट्युरिहामिना इमे ॥६९॥
उपायु^२ सो चिन्तयि तस्मि काले लुब्धा इमे क्रीडनकेषु बालाः ।
न चात्र क्रीडा च रती च काचिद् बालान हो^३ यादृशु मूढभावः ॥७०॥
स तानवोचच्छृणुथा कुमारका नानाविधा यानक या ममास्ति ।
मृगैरजैर्गोणवरैश्च युक्ता उच्चा महन्ता समलंकृता च ॥७१॥
ता बाह्यतो अस्य निवेशनस्य निर्धावथा तेहि करोथ कार्यम् ।
युष्माकमर्थे मय कारितानि निर्याथ तैस्तुष्टमनाः समेत्य ॥७२॥
ते यान पतादृशका निशाग्य आरब्धवीर्यास्त्वरिता हि भूत्वा ।
निर्धावितास्तत्क्षणमेव सर्वे आकाशि तिष्ठन्ति दुखेन मुक्ताः ॥७३॥
पुरुषश्च सो निर्गत^४ दृष्ट्वा दारकान् प्रामस्य मध्ये स्थितु चत्वरस्मिन् ।
उपविश्य सिंहासनि तानुवाच अहो अहं निर्वृतु अद्य मार्गाः ॥७४॥
ये दुःखलब्धा मम ते तपस्विनः पुत्राः प्रिया ओरस विंश बालाः ।
ते दारुणे दुर्गगृहे अभूवन् बहुजन्तुपूर्णं च सुभैरवे च ॥७५॥

1 B °स्मि   2 B उपाय   3 B हे   4 B निर्गति

M. 69	... ..c[i]ntayi	... ..	...
	kiṃ mahya putrebh[i]	...	mānāma ...
M. 70	... ..	... ..	...
	...ca atra [kr]iḍ...t...cia...l...ya.	mūḍha-lobham	...
M. 71	Sa tān avoca śru...	...	...
	...[ma]hantā [ra]thagōṇa yukta	...	...
M. 72	Te bāhyata [a]sya ni...nasya...thātebhi kasokriḍā-		...
		kārām	...
M. 73	...[etādṛ]śakā [śru]ṇitvā ārabdha-vīryātvaritāṃ		...
	nirddhāpitāṃ tasmi kṣaṇasmi sarvbe a	...	...
M. 74	... ..	... ..	...
	[u]paviṣṭa sihāsani abravī girā aho a[haṃ]...rv...	...	...
		taṃ a...	...
M. 75	i	...	tā niveśana bahu du...
	...r...sudāru[ṇe]	...	...

आदीतके ज्वालसहस्रपूर्णं रता च ते क्रीडरतीषु आसन् ।
 मया च ते मोचित अद्य सर्वे येनाहु^१ निर्वाणु समागतोऽद्य ॥७६॥
 सुखस्थितं तं पितरं विदित्वा उपगम्य ते दारक एवमाहुः ।
 वदाहि नस्तात यथाभिभाषितं त्रिविधानि यानानि मनोरमाणि ॥७७॥
 सचेत्तव^२ सत्यक तात सर्वं यद्भाषितं तन्न निवेशने ते ।
 त्रिविधानि यानानि ह संप्रदास्ये वदस्व कालोऽयमिहाद्य तेषाम् ॥७८॥
 पुरुषश्च सो कोशबली भवेत् सुवर्णरूप्यामणिमुक्तिकस्य ।
 हिरण्य दासाश्च अनल्पकाः स्युरुपस्थपे एकविधा स याना^३ ॥७९॥
 रत्नामया^४ गोणरथा^४ विशिष्टाः^४ सवेदिकाः^४ किङ्किणिजालनद्धाः^४ ।
 छत्रध्वजेभिः समलङ्कृताश्च^५ मुक्तामणीजालिकछाद्रिताश्च^५ ॥८०॥
 सुवर्णपुष्पाण कृतैश्च दामै^६र्वंशेषु देशेषु प्रलम्बमानैः ।
 वस्त्रैस्त्वारैः परिसंवृताश्च प्रत्यास्तृता^७ दुष्यवरैश्च शुक्लैः ॥८१॥
 मृदुकान पट्टान तथैव तन्न वरतूलिकासंस्तृत येऽपि ते रथाः ।
 प्रत्यास्तृताः कोटिसहस्रमूल्यैर्वरैश्च कोचकैर्बक^८हंसलक्षणैः ॥८२॥
 श्वेताः सुपुष्टा बलवन्त गोणा महाप्रमाणा अभिदर्शनीयाः ।
 ये योजिता रत्नरथेषु तेषु परिगृहीताः^९ पुरुषैरनेकैः ॥८३॥

- 1 B येनाह; Tib. དེ་བས་འང་ । 2 J सचैव तं
 3 B ०पस्थायका नेकविधान० 4 J ०न् ; i.e. puts the words in
 accusative plural. 5 J ०तांश्च 6 J सहस्रदामै०
 7 J ०स्तृतान् 8 J कोटम्बक० 9 J परी०

M. 76	...	...[a]haṇṇ nirvṛta adya māriṣā	...	।
	...	...	...	॥
M. 77	...kh...ta[ṇ] taṇ pitaraṇṇ	...	... i	।
	...	...	...	॥
M. 78	...cehi te satya dadāhi tāta...bhāṣitaṇṇ tatra niveś...	...	...	।
	...	...	...	॥
M. 79	.....[bha]veyāṇṇ suvaraṇa-rūpya-maṇi mukā-cānāṇṇ	...	...	।
	hiraṇya...	...	...	॥
M. 80	...	...jālamaṇḍitānāṇṇ n...	...	।
	ddhvājebhi chatrebhi svalaṇṇkṛtā ca	...	...	॥

एतादृशान् सो पुरुषो वदाति पुत्राण सर्वाण वरान् विशिष्टान् ।
 ते चापि तुष्टान्तमनाश्च^१ तेहि दिशाश्च विदिशाश्च व्रजन्ति क्रीडकाः ॥८४॥
 एमेव^२ हं शारिसुता महर्षी सत्त्वान् त्राणञ्च पिता च भोमि ।
 पुत्राश्च ते प्राणिन सर्वि मह्यं त्रैधातुके कामविलग्न बालाः ॥८५॥
 त्रैधातुकं चो^३ यथ तन्निवेशनं सुभैरवं दुःस्वशताभिकीर्णम् ।
 अक्षोषतः प्रज्वलितं समन्ताज्जातीजराव्याधिशतैरनेकैः ॥८६॥
 अहं च त्रैधातुकमुक्त शान्तो एकान्त स्थायी पवने वसामि ।
 त्रैधातुकं चो^४ ममिदं परिग्रहो ये ह्यत्र दहन्ति ममैति पुत्राः ॥८७॥
 अहं च आदीनव तत्र दर्शयी विदित्व त्राणं अहमेव चैषाम् ।
 न चैव मे ते श्रुणि सर्वि बाला यथापि कामेषु विलग्नबुद्धयः ॥८८॥
 उपायकौशल्यमहं प्रयोजयी यानानि त्रीणि प्रवदामि चैषाम् ।
 ह्यात्वा च त्रैधातुकि नेकदोषान् निर्धावनार्थाय वदाम्युपायम् ॥८९॥
 मां चैव ये निश्चित भोन्ति पुत्राः पडभिन्नत्रैविद्यमहानुभावाः ।
 प्रत्येकबुद्धाश्च भवन्ति येऽत्र अविवर्तिका ये चिह्न बोधिसत्त्वाः ॥९०॥
 समान पुत्राण हु तेष तत्क्षणमिमेन दृष्टान्तवरेण पण्डित ।
 वदामि एकं इमु बुद्धानं परिगृह्यथा सर्वि जिना भविष्यथ ॥९१॥
 तच्चा वरिष्ठं सुमनोरमं च विशिष्टरूपं चिह्न सर्वलोके ।
 बुद्धानं ज्ञानं द्विपदोत्तमानामुदाररूपं तथ वन्दनीयम् ॥९२॥
 बलानि ध्यानानि तथा विमोक्षाः समाधिनां कोटिशता च नैका ।
 अयं रथो ईदृशको वरिष्ठो रमन्ति येनो^५ सद बुद्धपुत्राः ॥९३॥
 क्रीडन्त^६ एतेन क्षपेन्ति रात्रयो दिवसांश्च पश्चानृतवोऽथ मासान् ।
 संवत्सरानन्तरकल्पमेव च क्षपेन्ति कल्याण सहस्रकोट्यः ॥९४॥
 रत्नामयं यानमिदं वरिष्ठं गच्छन्ति येनो^५ इह बोधिमण्डे ।
 विक्रीडमाना बहुबोधिसत्त्वा ये चो गृणोन्ती^७ सुगतस्य श्रावकाः ॥९५॥
 एवं प्रजानाहि त्वमद्य तिष्य नास्तीह यानं द्विनित्यं काहचित् ।
 दिशो दशा^८ सर्वं गन्नेपयित्वा स्थापेत्बुपायं पुरुषोत्तमानाम् ॥९६॥

१ B तुष्टान्तमनाश्च

२ B एवमेव

३ B च

४ B च

५ B येन

६ B ०न्ति

७ B च श्रुणोन्ति

८ B दश

पुत्रा ममा^१ यूयमहं पिता वो मया च निष्कासित यूय दुःखात् ।
 परिदह्यमाना बहुकल्पकोट्यस्त्रैधानुकातो भयभैरवातः ॥९७॥
 एवं च हं तत्र वदामि निर्वृतिमनिर्वृता यूय तथैव चाद्य ।
 संसारदुःखादिह यूय मुक्ता बौद्धं तु यानं व^२ गवेषितव्यम् ॥९८॥
 ये बोधिसत्त्वाश्च इहास्ति केचिच्छृण्वन्ति सर्वे मम बुद्धनेत्रीम् ।
 उपायकौशल्यमिदं जिनस्य येनो विनेती^३ बहुबोधिसत्त्वान् ॥९९॥
 हीनेषु कामेषु जुगुप्सितेषु रता यदा भोन्तिमि अत्र^४ सत्त्वाः ।
 दुःखं तदा भाषति लोकनायको अनन्यथावादिरिहार्यसत्यम् ॥१००॥
 ये चापि दुःखस्य अजानमाना मूलं न पश्यन्ति ह बालबुद्धयः ।
 मार्गं हि तेषामनुदर्शयामि समुदागमस्तृष्ण^५ दुःखस्य सग्भवः ॥१०१॥
 तृष्णानिरोधो^६ सदा अनिश्रिता निरोधसत्यं तृप्तियं इदं मे ।
 अनन्यथा येन च मुच्यते नरो मार्गं हि भावित्व विमुक्त भोति ॥१०२॥
 कुतश्च ते शारिसुता विमुक्ता असन्तप्राहातु विमुक्त भोन्ति ।
 न च ताव ते सर्वत मुक्त भोन्ति अनिर्वृतांस्तान् वदतीह नायकः ॥१०३॥
 किकारणं नास्य वदामि मोक्षमप्राप्यिमा मुत्तम^७ मग्रबोधिमि ।
 ममैष छन्दो अहु धर्मराजा सुखापनार्थायिह लोकि जातः ॥१०४॥
 इय शारिपुत्रा^८ मम धर्ममुद्रा या पश्चिमे कालि मयाद्य^९ भाषिता ।
 हिताय लोकस्य सदेवकस्य दिशासु विदिशासु च देशयस्व ॥१०५॥
 यश्चापि ते भाषति^{१०} कश्चि सत्त्वो अनुमोदयामीति वदेत वाचम् ।
 मूर्ध्नेन श्वेदं प्रतिगृह्य सूत्रं अविवर्तिकं तं नरु धारयेस्त्वम् ॥१०६॥
 दृष्टाश्च तेनो^{११} पुरिमास्तथागताः सत्कारु तेषां च कृतो अभूषि ।
 धृतश्च धर्मो अयमेवरूपो य एत सूत्रं अभिध्रदधेत ॥१०७॥
 अहं च त्वं चैव भवेत दृष्टो अयं च सर्वो मम भिक्षुसंघः ।
 दृष्टाश्च सर्वे इमि बोधिसत्त्वा ये भ्रह्मधे भाषितमेत^{१२} मह्यम् ॥१०८॥

१ B मम

२ B च

३ B ०ति

४ B यत्र

५ J समुदागता०

६ B ०धार्थ

७ B मोक्षमप्राप्तिमामु०

८ B ०त्र

९ B पञ्चकाले मम अद्य

१० J भाषिति

११ B तेन

१२ B ०मग्रा

सूत्रं इमं बालजनप्रमोहनमभिज्ञज्ञानान मि एतु^१ भाषितम् ।
 विषयो हि नैवास्तिह श्रावकाणां प्रत्येकबुद्धान गतिर्न चात्र ॥१०९॥
 अधिमुक्तिसारस्तुव शारिपुत्र किंवा पुनर्मह्य इमेऽन्यथायकाः ।
 एतेऽपि श्रद्धाय ममैव यान्ति प्रत्यात्मिकं ज्ञानु न चैव विद्यते ॥११०॥
 मा चैव त्वं स्तम्भिषु मा च मानिषु मायुक्तयोगीन वदेसि एतत् ।
 बाला हि कामेषु सदा प्रमत्ता अज्ञानका धर्मु क्षिपेयु भाषितम् ॥१११॥
 उपायकौशल्य क्षिपित्व^२ मह्यं या बुद्धनेत्री सद लोकि संस्थिता ।
 भृकुटिं करित्वान क्षिपित्व यानं विपाकु तस्येह शृणोहि तीव्रम् ॥११२॥
 क्षिपित्व सूत्रं इदमेवरूपं मयि तिष्ठमाने परिनिर्वृते वा ।
 भिक्षूषु वा तेषु खिलानि कृत्वा तेषां विपाकं ममिहं^३ शृणोहि ॥११३॥
 च्युत्वा मनुष्येषु अवीचि तेषां प्रतिष्ठ भोती परिपूर्णकल्पात्^४ ।
 ततश्च भूयोऽन्तरकल्पनेकांश्च्युताश्च्युतास्तत्र पतन्ति^५ बालाः ॥११४॥
 यदा च नरकेषु च्युता भवन्ति ततश्च तिर्यक्षु व्रजन्ति भूयः ।
 सुदुर्बलाः श्वानशृगालभूताः परेषु^६ क्रीडापनका भवन्ति ॥११५॥
 वर्णेन ते कालक तत्र भोन्ति कल्माषका द्राणिक कण्डुलाश्च ।
 निर्लोमका दुर्बल भोन्ति भूयो विद्वेषमाणा मम अग्रबोधिम ॥११६॥
 जुगुप्सिता प्राणिषु नित्य भोन्ति लोष्टप्रहाराभिहता रुदन्तः ।
 दण्डेन^७ सन्त्रासित तत्र तत्र क्षुधापिपासाहत शुष्कगात्राः ॥११७॥
 उपद्रुथ वा गर्दभ भोन्ति भूयो भारं वहन्तः कशदण्डताडिताः ।
 आहारचिन्तामनुचिन्तयन्तो ये बुद्धनेत्री क्षिपि बालबुद्ध्यः ॥११८॥
 पुनश्च ते क्रोष्टुक भोन्ति तत्र बीभत्सकाः काणकु कुण्डकाश्च^८ ।
 उत्पीडिता ग्रामकुमारकेहि लोष्टप्रहाराभिहताश्च बालाः ॥११९॥
 ततश्च्यवित्वान च भूयु बालाः पञ्चाशतीनां सम योजनानाम् ।
 दीर्घात्मभावा हि भवन्ति प्राणिनो जडाश्च मूढाः परिवर्तमानाः ॥१२०॥

१ B ज्ञात्वा न ममेत

२] ०त्वा

३] मयिहं

४ B ०कल्पान्

५ B ०श्च्युताश्च तत्र प्रप०

६] परेषु

७ B दरडेणु

८] कुरठकाश्च ; Tib. २३८२३ ।

अपादका भोन्ति च कोडसक्किनो विखाद्यमाना बहुप्राणिकोटिभिः ।
 सुदारुणां ते अनुभोन्ति वेदनां क्षिपित्व सूत्रं इदमेवरूपम् ॥१२१॥
 पुरुषात्मभावं च यदा लभन्ते ते कुण्डका लङ्कक भोन्ति तत्र ।
 कुब्जाथ काणा च जडा जघन्या अश्रद्घन्ता इम सूत्र मह्यम् ॥१२२॥
 अपत्यनीयाश्च भवन्ति लोके पूतीमुखात्तेषु प्रवाति गन्धः ।
 यक्षग्रहो उक्रमि तेषु काये अश्रद्घन्तानिम बुद्धबोधिम ॥१२३॥
 दरिद्रका पेषणकारकाश्च उपस्थायका नित्य परस्य दुर्बलाः ।
 आबाध तेषां बहुकाश्च भोन्ति अनाथभूता विहरन्ति लोके ॥१२४॥
 यस्यैव ते तत्र करोन्ति सेवनामदातुकामो भवती स तेषाम् ।
 दत्तं चो नश्यति क्षिप्रमेव फलं हि पापस्य इमेवरूपम् ॥१२५॥
 यद्यापि ते तत्र लभन्ति औषधं सुयुक्तरूपं कुशलेहि दत्तम् ।
 तेनापि तेषां रुजु भूय वर्धते सो व्याधिरन्तं न कदाचि गच्छति ॥१२६॥
 अन्येहि चौर्याणि कृतानि भोन्ति डमराथ डिम्बास्तथ विग्रहाश्च ।
 द्रव्यापहाराश्च कृतास्तथान्यैर्निपतन्ति तस्योपरि पापकर्मणः ॥१२७॥
 न जातु सो पश्यति लोकनाथं नरेन्द्रराजं महि शासमानम् ।
 तस्याक्षणेणैव हि वासु भोति इमां क्षिपित्वा मम बुद्धनेत्रीम् ॥१२८॥
 न चापि सो धर्मं शृणोति बालो बधिरश्च सो भोति अचेतनश्च ।
 क्षिपित्व बोधीमिममेवरूपामुपशान्ति तस्या न कदाचि भोति ॥१२९॥
 सहस्रनेका नयुतांश्च भूयः कल्पान कोट्यो यथ गङ्गबालिकाः ।
 जडात्मभावो विकलश्च भोति क्षिपित्व सूत्रं इमु पापकं फलम् ॥१३०॥
 उद्यानभूमी नरकोऽस्य भोति निवेशनं तस्य अपायभूमिः ।
 खरसूकरा क्रोष्टुक भूमिसूचकाः प्रतिष्ठितस्येह भवन्ति नित्यम् ॥१३१॥
 मनुष्यभावत्वमुपेत्य चापि अन्धत्व बधिरत्व जडत्वमेति ।
 परप्रेष्य सो भोति दरिद्र नित्यं तत्कालि तस्याभरणानिमानि ॥१३२॥
 वस्त्राणि चो व्याधयु¹ भोन्ति तस्य व्रणान कोटीनयुताश्च काये ।
 विचर्चिका कण्डु तथैव पामा कुष्ठं किलासं तथ आमगन्धः ॥१३३॥
 सत्कायवृष्टिश्च घनास्य भोति उदीर्यते क्रोधबलं च तस्य ।
 संरागु तस्यातिभृशं च भोति तिर्याण योनीषु च सो सदा रमी ॥१३४॥

सच्चेदहं शारिसुताद्य तस्य परिपूर्णकल्पं प्रवक्ष्ये दोषान् ।
यो ही ममा^१ एतु क्षिपेत^२ सूत्रं पर्यन्तु दोषाण न शक्य गन्तुम् ॥१३५॥
संपश्यमानो इदमेव चार्थं त्वां संदिशामी अहु शारिपुत्र ।
मा हैव त्वं बालजनस्य अग्रतो भाषिष्यसे सूत्रमिमेवरूपम् ॥१३६॥
ये तू इह व्यक्त बहुश्रुताश्च स्मृतिमन्तु^३ ये पण्डित ज्ञानवन्तः ।
ये प्रस्थिता उत्तममप्रबोधिं तान् श्रावयेस्त्वं परमार्थमेतत् ॥१३७॥
दृष्टाश्च येही बहुबुद्धकोट्यः कुशलं च यै रोपितमप्रमेयम् ।
अध्याशयश्चा दृढ येष चो^४ स्यात्तान् श्रावयेस्त्वं परमार्थमेतत् ॥१३८॥
ये वीर्यवन्तः सद् मैत्रचित्ता भावेन्ति मैत्रीमिह दीर्घरात्रम् ।
उत्सृष्टकाया तथ जीविते च तेषामिदं सूत्र भणोः समक्षम् ॥१३९॥
अन्योन्यसंकल्प सगौरवाश्च तेषां^५ च बालेहि न संस्तवोऽस्ति ।
ये चापि तुष्टा गिरिकन्दरेषु तान् श्रावयेस्त्वं इद सूत्र भद्रकम् ॥१४०॥
कल्याणमित्रांश्च निषेवमाणाः पापांश्च मित्रान् परिवर्जयन्ताः ।
यानीदृशान् पश्यसि बुद्धपुत्रांस्तेषामिदं सूत्र प्रकाशयेसि ॥१४१॥
अच्छिद्रशीला मणिरत्नसादृशा वैपुल्यसूत्राण परिग्रहे स्थिताः ।
पश्येसि यानीदृश बुद्धपुत्रांस्तेषाग्रतः सूत्रमिदं वदेसि ॥१४२॥
अक्रोधना ये सद् आर्जवाश्च कृपासमन्वागत सर्वप्राणिषु ।
सगौरवा ये सुगतस्य अन्तिके तेषाग्रतः सूत्रमिदं वदेसि ॥१४३॥
यो धर्मु भावे परिषाय मध्ये असङ्गप्राप्तो वदि युक्तमानसः ।
दृष्टान्तकोटीनयुतैरनेकैस्तस्येद सूत्रं उपदर्शयेसि ॥१४४॥
मूर्धाञ्जलिं यश्च करोति बद्ध्वा सर्वज्ञभावं परिमार्गमाणः ।
दशो दिशो^६ योऽपि च चङ्कमेत सुभाषितं भिक्षु गवेपमाणः ॥१४५॥
वैपुल्यसूत्राणि च धारयेत न चास्य रुच्यन्ति कदाचिदन्ये ।
एकांपि गाथां न च धारयेऽन्यतस्तं श्रावयेस्त्वं^७ धरसूत्रमेतत् ॥१४६॥

1 B मया

2 B क्षिपेय

3 B ०मन्त

4 B चो

5 B येषां

6 B दिशो दश

7 B ०न्यतः संश्रावयेस्त्वं

तथागतस्यो¹ यथ धातु धारयेत्तथैव यो मार्गति कोचि तं नरः ।
 एमेव यो मार्गति सूत्रमीदृशं लभित्व चो² मूर्धनि धारयेत ॥१४७॥
 अन्येषु सूत्रेषु न काचि चिन्ता³ लोकायतैरन्यतरैश्च शास्त्रैः ।
 बालान एतादृश भोन्ति गोचरास्तांस्त्वं विवर्जित्व प्रकाशयेरिदम् ॥१४८॥
 पूर्णं पि कल्पं अहु शारिपुत्र वदेयमाकारसहस्रकोट्यः ।
 ये प्रस्थिता उत्तममग्रबोधिं तेषाग्रतः सूत्रमिदं वदेसि ॥१४९॥

इत्यार्यसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याय औपम्यपरिचर्तौ नाम तृतीयः ॥३॥

---

1 B •तस्य

2 B च

3 B न कदाचि चिन्ता

अधिमुक्तिपरिवर्तः

अथ खल्वायुष्मान् सुभूतिरायुष्मांश्च महाकात्यायन आयुष्मांश्च महाकाश्यप आयुष्मांश्च महामौद्गल्यायन इममेवंरूपमश्रुतपूर्वं धर्मं श्रुत्वा भगवतोऽन्तिकान् संमुखमायुष्मतश्च शारिपुत्रस्य व्याकरणं श्रुत्वानुत्तरायां सग्यक्संयोधावप्रतिप्राप्ता अद्भुतप्राप्ता औद्विल्यप्राप्तास्तस्यां वेलायामुत्थायासनेभ्यो येन भगवांस्तेनोपसंक्रामन्नुपसंक्राम्यैकांसमुत्तरासङ्गं¹ कृत्वा दक्षिणं जानु पृथिव्यां प्रतिष्ठाय येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणय² भगवन्तमभिमुखमुल्लोक्यमाना अवन्तकाया अभिनतकायाः प्रणतकायास्तस्यां वेलायां भगवन्तमेतदयोचन्³ ।

वयं हि भगवन् जीर्णा वृद्धा महलुका अस्मिन् भिक्षुसंघे स्थविरसंमता जगजीर्णाभूता निर्वाणप्राप्ताः स्म इति भगवन्निरुद्यमा अनुत्तरायां सग्यक्संयोधावप्रतिप्राप्ताः स्माप्रतिवीर्याग्भाः स्म । यदापि भगवान् धर्मं देशयति⁴ चिरं निपण्णश्च भगवान् भवति वयं च तस्यां धर्मदेशनायां प्रत्युपस्थिता भवामः । तदायस्माकं भगवन् चिरं निपण्णानां भगवन्तं चिरं पर्युपासितानामङ्गप्रत्यङ्गानि दुःखन्ति सन्धिविसन्धयश्च दुःखन्ति । ततो वयं भगवन् भगवतो धर्मं देशयमानस्यः शून्यतानिमित्ताप्रणिहितं स्वयमाविष्कुर्मो नास्माभिरेषु बुद्धधर्मेषु बुद्धश्रेवव्युद्हेषु वा बोधिसत्त्वविक्रीडितेषु वा तथागतविक्रीडितेषु वा स्पृहोत्पादिता । तन् कस्य हेतोः । यथास्माद्भगवंस्त्वैधानुक्रान्निर्धाविता निर्वाणसंज्ञिनो वयं च जगजीर्णाः । ततो भगवन्स्माभिरप्यन्ये बोधिसत्त्वा अववदिता अभूवन्ननुत्तरायां सग्यक्संयोधावनुशिष्टाश्च न च भगवंस्तत्रास्माभिरेकमपि स्पृहाचित्तमुत्पादितमभूत् । ते वयं भगवन्नेतर्हि भगवतोऽन्तिकच्छ्रावकाणामपि व्याकरणमनुत्तरायां सग्यक्

1] भगवांस्तेनोपसंक्राम्यैकांसमु०

2] प्रणामयित्वा

3] अबोचत्

4] देशयत्

* M. [de] śayamānasy[a]

† M. e=aiva Bhagavāṃ ti(a)llh

‡ M. na ca Bhagavāṃ asmebhi

संबोधौ भवतीति श्रुत्वाश्चर्याद्भुतप्राप्ता महालाभप्राप्ताः* स्म भगवन्नद्य सहस्रैवेम-
मेवंरूपमश्रुतपूर्वं तथागतघोषं श्रुत्वा महारत्नप्रतिलब्धाश्च स्म भगवन्नप्रमेय-
रत्नप्रतिलब्धाश्च स्म । भगवन्नमार्गितमपर्येषमचिन्तितमप्रार्थित¹ चास्माभिः†
भगवन्निदमेवंरूपं महारत्नं प्रतिलब्धम् । प्रतिभाति नो भगवन् प्रतिभाति
नः सुगत ।

तद् यथापि नाम भगवन् कश्चिदेव पुरुषः पितुरन्तिकादपक्रामेत् ‡ सोऽपक्राम्या-
न्यतरं जनपदप्रदेशं गच्छेत् । स तत्र बहूनि वर्षाणि विप्रवसेद् विंशतिं वा
त्रिंशद्वा चत्वारिंशद् वा पञ्चाशद् वा । अथ स भगवन् महान् पुरुषो भवेत्
स च दरिद्रः स्यात् स च वृत्तिं पर्येषमाण § आहारचीवरहेतोर्दिशो विदिशः²
प्रक्रामन्नन्यतरं जनपदप्रदेशं गच्छेत् । तस्य च स पितान्यतमं जनपदं¶ प्रक्रान्तः
स्याद् बहुधनधान्यहिरण्यकोशकोष्ठागारश्च भवेद् बहुसुवर्णरूप्यमणिमुक्तावैडूर्य-
शङ्खशिलाप्रवाडजातरूपरजतसमन्वागतश्च भवेद् बहुदासीदासकर्मकर-
पौरुषेयश्च भवेद् बहुहस्त्यश्वरथगवेडकसमन्वागतश्च* भवेन्महापरिवारश्च**
भवेन्महाजनपदेषु च धनिकः स्यादायोगप्रयोगकृषिवणिज्यप्रभूतश्च भवेत् ।

अथ खलु भगवन् स दरिद्रपुरुष आहारचीवरपर्येषिहेतोर्ग्रामनगरनिगम-
जनपदराष्ट्रराजधानीषु ††पर्यटमानोऽनुपूर्वेण यत्नासौ पुरुषो बहुधनहिरण्य-

1 B °मपर्येषिष्टमचि°

2 B °र्दश दिशः

* M. āścārya prāptā mahā lābh

† M. pratilabdhās ca asmebh[ī] ... ryeṣ. c ... asme [bhī]

‡ M. Bhagavāṃ kaścīd eva daha[ro] ... [sā]ntikāto
pakrame ... pad,

§ M. sa Bhagavāṃ mahanto puru ... [pu]traṣc a.....vṛtti
paryeṣ ... [ā]hā[ra]

¶ M. na . prakrānto bhaveyaṃ ... kāra-prabh[ūtas] ca
[bhare]jyāṃ bahu suva(r)ṇa ... [sā]kh(a)śil[ā]

§ M. [gar]eḍakaprabhūtas ca bhaveyāṃ

** M. bhaveyāṃ mahā janapada pra ṣu ca dha ... n(t)ko
bhaveyā

†† M. [na]gara nigama rā [ja] ... [s]u vicaranto yena sa
puriṣo mahā dhano bah ... (u) hiraṇya(ko)

सुवर्णकोशकोष्ठागारस्तस्यैव पिता वसति तन्नगरमनुप्राप्तो भवेत् । अथ खलु भगवन् स दरिद्रपुरुषस्य पिता बहुधनहिरण्यकोशकोष्ठागारस्तस्मिन् नगरे वसमानस्तं पञ्चाशद्वर्षेण पुत्रं सततसमितमनुसरेत्* समनुस्मरणञ्च न कस्यचिदाचक्षेदन्यत्रैक एवात्मनाध्यात्मं संतप्येदेवं च चिन्तयेत् । अहमस्मि जीर्णो वृद्धो महल्लुकः प्रभूतं मे हिरण्यसुवर्णधनधान्यकोशकोष्ठागारं† संविद्यते न च मे पुत्रः कश्चिदस्ति । मा हैव मम कालक्रिया भवेत् सर्वमिदमपरिभुक्तं विनश्येत् । स तं पुनः पुनः पुत्रमनुसरेत् । अहो नामाहं निर्वृतिप्राप्तो ‡ भवेयं यदि मे स पुत्र इमं धनस्कन्धं परिभुञ्जीत ।

अथ खलु भगवन् स दरिद्रपुरुष आहारचीवरं पर्यगमाणोऽनुपूर्वण§ येन तस्य प्रभूतहिरण्यसुवर्णधनधान्यकोशकोष्ठागारस्य समृद्धस्य पुरुषस्य॥ निवेशनं तेनोपसंक्रामेत्॥ । अथ खलु भगवन् स तस्य दरिद्रपुरुषस्य पिता स्वके निवेशनद्वारे महत्या ब्राह्मणक्षत्रियविद्शूद्रपरिपदा परिवृत्तः पुरस्कृतो महासिंहासने** सपादपीठे सुवर्णरूप्यप्रतिमण्डित उपविष्टो हिरण्यकोटीशतसहस्रैर्धनवहारं कुर्वन् बालव्यजनेन वीज्यमानो विततविताने पृथिवीप्रदेशे मुक्तकुसुमाभिकीर्णं रत्नदामाभिप्रलम्बिते†† महत्यज्जोपविष्टः स्यात् । अद्राक्षीत् स भगवन् दरिद्रपुरुषस्तं स्वकं पितरं स्वके निवेशनद्वारे एयंरूपयज्जोपविष्टं महता जनकायेन परिवृत्तं गृहपतिकृत्यं कुर्वाणम् । दुष्टा‡‡ च पुनर्भान्त्वत्तः संविद्यः संहृष्टरोमकूपजात उद्विग्नमानस एवमनुविचिन्तयामास । सह-

- * M. [ko]śa koṣṭākāraṃ ... māna satatam pameśa varṣa palāvitaṃ pu ... tra[m] anusma
 † M. evaṃ ca cinteyāṃ a[haṃ] ... mahalako bahūṃ ca mānā(ma) hiraṇya ... kośa koṣṭākā
 ‡ M. kta vinaśyeyāṃ sa (ca) ... anusmareyāṃ ahaṃ hi nāma godrṣe ... (n)irv(b)āna pr.
 § M. paryeṣṭi paryeṣamān(o)
 * M. hiraṇya kośa koṣṭākārasya pu
 ‡ M. [nive]śa[na]ṃ te
 ** M. pariśāyāṃ gṛha pati ... [para] śkrta...parivṛta maha mā (?)
 †† M. ...iru(?) vejīyam pṛthivī pra pralambhi [te]
 ‡‡ M. riddhīye anupraviṣṭa ...drṣiv [i]

सैवायं मया राजा वा राजमात्रो वासादितो नास्त्यस्माकमिह किञ्चित् कर्म ।
गच्छामो वयम् । येन दरिद्रवीथीः तत्रास्माकमाहारत्रीवरमल्पकृच्छ्रेणैव
उत्पत्स्यते । अलं मे त्रिरं त्रिलम्बितेन । मा हैवाहमिह वैष्टिको वा गृह्येयान्य-
तरं वा दोषमनुप्राप्नुयाम् ।

अथ खलु भगवन् स दरिद्रपुरुषो दुःखपरंपरामनसिकारभयभीतस्त्वरमाणः[†]
प्रक्रामेत् पलायेन्न तत्र संतिष्ठेत् । अथ खलु भगवन् स आढ्यः पुरुषः स्वके
निवेशनद्वारे सिंहासन उपविष्टस्तं स्वकं पुत्रं सहदर्शनेनैव प्रत्यभिजानीयात् ।
दृष्ट्वा च पुनस्तुष्ट उदग्रः[‡] आत्मनस्कः प्रमुदितः प्रीतिसौमनस्यजातो भवेदेवं च
चिन्तयेत् । आश्चर्यं यावद् यत्र हि नामास्य महतो हिरण्यसुवर्णधनधान्य-
कोशकोष्ठागारस्य परिभोक्तोपलब्धः । अहं चैतमेव पुनः^१ पुनः समनुस्मरामि ।
अयं च स्वयमेवेहागतः । अहं च जीर्णो वृद्धो महल्लकः[§] ।

अथ खलु भगवन् स पुरुषः पुत्रतृणासंपीडितस्तस्मिन् क्षणलवमुहूर्ते
जवनान् पुरुषान् संप्रेषयेत् । गच्छत मार्गा एतं पुरुषं शीघ्रमानयध्वम् । अथ
खलु भगवन्स्ते पुरुषाः सर्व एव जवेन प्रधावितास्तं^२ दरिद्रपुरुषमध्यालम्बेयुः^३ ।
अथ खलु दरिद्रपुरुषस्तस्यां^{*} बेलायां भीतस्त्रस्तः संविश्रः संहृष्टरोमकृपजात
उद्विग्नमानसो दारुणमार्तस्वरं मुञ्चेदारवेद् विग्वेत् । नाहं युष्माकं किञ्चिद-
पराध्यामीति^३वाचं भाषेत् । अथ खलु ते पुरुषा बलान्कारेण तं दरिद्रपुरुषं विर-
वन्ममप्याकर्षेयुः^{**} । अथ खलु स दरिद्रपुरुषो भीतस्त्रस्तः ^{††}संविश्र उद्विग्नमानस
एवं च चिन्तयेत् । मा तावदहं वध्यो दण्ड्यो भवेयं नश्यामीति । स मूर्च्छितो

1 J. पनः

2 J. प्रधावित्वा तं

3 B. अपराध्यमिति

* M. [ra] yaṃ yena daridra vīdik

† M. manasi kārebhi tvāra

‡ M. (pu)na udāgra cint

§ M. r...vṛddho mahalako sa tṛṣṇa prā. ... tasmī(p) samaye
tasmīṃ k(s)a(p)e tasmī la

¶ M. tvā taṃ puruṣaṃ adyālabhēyuh

* M. [pu]rūṣas tāyāṃ velāyaṃ dhāruṇa ārtta svaram [mu]

** M. na ākaṇḍeyuh atha sa daridra

†† M. udvigno nyun āhaṃ vadyo nirnīyām iti

भरण्यां प्रपतेत् विसंभ्रद्वच* स्यादासन्ने चास्य स पिता भवेत् । स तान् पुरुषानेवं वदेत् । मा भवन्त एतं पुरुषमानयन्त्विति** तमेनं शीतलेन वारिणा परिसिञ्चित्वा† न भूय आलपेत् । तत् कस्य हेतोः । जानाति स गृहपतिस्तस्य दरिद्रपुरुषस्य हीनाधिमुक्तिकतामात्मनश्चोदारस्थामतां जानीते च ममैषः‡ पुत्र इति ।

अथ खलु भगवन् स गृहपतिरुपायकौशल्येन§ न कस्यचिदाचक्षेन्ममैष§ पुत्र इति । अथ खलु भगवन् स गृहपतिरन्यतरं पुरुषमामन्त्रयेत् । गच्छ त्वं भोः पुरुष । एनं दरिद्रपुरुषमेवं वदस्व । गच्छ त्वं भोः पुरुष येनाकाङ्क्षन्ति मुक्तोऽसि । एवं वदति स पुरुषस्तस्मै प्रतिश्रुत्य येन स दरिद्रपुरुषस्तेनोपसंक्रामेदुपसंकरय तं दरिद्रपुरुषमेवं वदेत् । गच्छ त्वं भोः पुरुष येनाकाङ्क्षन्ति मुक्तोऽसीति । अथ खलु स दरिद्रपुरुष ¶ इदं वचनं श्रुत्वाश्चर्याद्भुतप्राप्तो भवेत् । स *** उत्थाय तस्मात् पृथिवीप्रदेशाद् येन†† दरिद्रवीथी तेनोपसंक्रामेदाहार-चीवरपर्येष्टिहेतोः । अथ खलु स गृहपतिस्तस्य दरिद्र§§ पुरुषस्याकर्षणहेतोरुपाय-कौशल्यं प्रयोजयेत्§§§ । स तत्र द्वौ पुरुषौ प्रयोजयेद्¶¶ दुर्धर्णावल्गौजम्कौ । गच्छतां भवन्तौ योऽसौ पुरुष इहागतोऽभूत् । तं युवां त्रिगुणया विद्यन्मुद्रयात्म-वचनेनैव भरयित्वेह मम निवेशनेः¶¶¶ कर्म कारापयेथाम् । सचेत् स एवं वदेत् किं कर्म कर्तव्यमिति स युवाभ्यामेवं वक्तव्यः संक्राम्यानं गोवयिनः सहायाभ्या-

* M. [mā] rechā āgaccheyā [m] vis

** M. (tam) puruṣaṃ anayavatha nam e

† M. [pa]riṣiṃcītvā na bhūyaṃ ālape) yā ... [ka]sya heto jānāti [s]o

‡ M. jānāti ca mam eṣa putra

§ M. (pur)uṣa upāya kau...

§ M. (ācā) kṣati mama eṣo pu

¶ M. si atha daridra pu

*** M. (prā)pto bhavexām usthāya pṛthi...

†† M. yena tam daridrā ve §§ M. puruṣasya ā

§§ M. ... (k)au(śa)lyam prayoja(ye)yām

¶¶ M. samprayoc ¶¶¶ M. [i] ha niv.

मिति । अथ तौ पुरुषौ तं दरिद्रपुरुषं पर्येषयित्वा* तथा क्रियया संपादयेताम्† । अथ खलु तौ द्वौ पुरुषौ स च दरिद्रपुरुषो वेतनं गृहीत्वा तरय महाधनस्य पुरुषस्यान्तिकान्तस्मिन्नेव निवेशने संस्कारधानं शोधयेयुः । तस्यैव च महाधनस्य पुरुषस्य गृहपरिसरे कटपल्लिकुञ्चिकायां वासं कल्पयेयुः । स चाढ्यः‡ पुरुषो गवाक्षवातायनेन तं स्वकं पुत्रं पश्येत् संस्कारधानं शोधयमानम् । दृष्ट्वा च पुनराश्चर्यप्राप्तो भवेत् ।

अथ खलु स गृहपतिः स्वकान्निवेशनादवतीर्यापनयित्वा माल्याभरणान्यपनयित्वा मृदुकानि वस्त्राणि चौराण्युदारगणि मलिनानि वस्त्राणि प्रावृत्य** दक्षिणेन पाणिना पिटकं परिगृह्य§ पांसुना स्वगात्रं दूषयित्वा दूरत एव संभाषमाणो येन स दरिद्रपुरुषस्तेनोपसंक्रामेदुपसंक्राम्यैवं वदेत् । वहन्तु भवन्तः पिटकानि मा तिष्ठत हरत पांसूनि । अनेनोपायेन¶ तं पुत्रमालपेत्§ संलपेचञ्चैनं वदेत् । इहैव त्वं भोः पुरुष कर्म कुरुष्व मा भूयोऽन्यत्र गमिष्यसि । सविशेषं तेऽहं वेतनकं †† दास्यामि । येन येन च ते कार्यं भवेत्तद्विध्रब्धं§§ मां याचेर्यदि वा कुण्डमूल्यान यदि वा कुण्डिकामूल्यान यदि वा स्थालिकामूल्यान यदि वा काष्ठमूल्यान यदि वा लवणमूल्यान यदि वा भोजनेन यदि वा प्रावरणेन । ††† अस्ति मे भोः पुरुष जीर्णशाटी । सचेत्तया ते कार्यं§§§ स्याद् याचेरहं तेऽनुप्रदास्यामि¶¶ । येन येन ते भोः पुरुष

1 B संभाषयमाणो

- * M. (pa)ryeṣitvā ..... + M. sampādeyāsu
 † M. sa ca ādhya puruṣo .....
 ** M. dh(ā)ṣita gātra s.m.
 § M. ca dakṣ ..... [piṭa] kam ādhāyā paṃsu
 • M. (a)pāye (na) ..... § M. .s, putram āl.
 †† M. viśeṣan te vet. §§ M. ...k. bhaveyā visra. yācey
 †† M. na asti ca me bh. §§ M. saci taṃ kārya bhaveyā a
 •• M. dāsyām i(ti)

कार्यमेवंरूपेण परिष्कारेण तं तमेवाहं ते सर्वमनुप्रदास्यामि* । निर्वृतस्त्वं भोः पुरुष भव यादृशस्ते† पिता तादृशस्तेऽहं मन्तव्यः । तत् कस्य हेतोः‡ । अहं§ च वृद्धस्त्वं च दहरो मम च त्वया बहु कर्म कृतमिमं संकारधानं शोधयता¶ न च त्वया§ भोः पुरुषात्** कर्म कुर्वता शाश्व्यं वा वक्रता वा कौटिल्यं वा मानो वा घ्नश्चो वा कृतपूर्वः करोषि वा । सर्वथा ते भोः पुरुषः§§ न समनुपश्याभ्ये-कमपि पापकर्मः‡‡ यथैषामन्येषां पुरुषाणां कर्म कुर्वतामिमे द्रोयाः संविद्यन्ते । यादृशो मे पुत्र औरसस्तादृशस्त्वं ममाद्याग्रेण भवसि†† ।

अथ खलु भगवन् स†† गृहपतिस्तस्य दरिद्रपुरुषस्य पुत्र† इति नाम कुर्यात् स च दरिद्रपुरुषस्तस्य§§ गृहपतेरन्तिके पितृसंज्ञामुत्पादयेत् । अनेन भगवन् पर्यायेण स गृहपतिः पुत्रकामतृपितो विंशतिवर्षाणि तं पुत्रं संकारधानं शोधा-पयेत्*** । अथ विशतेर्वर्षाणामत्ययेन स दरिद्रपुरुषस्तस्य गृहपतेर्निवेशनं विश्रब्धो भवेन्निष्क्रमणप्रवेशे तत्रैव च कटपल्लिकुञ्चिकायां वासं कल्पयेत् ।

अथ खलु भगवंस्तस्य गृहपतेर्गार्ह्यं प्रत्युपस्थितं भवेत् स मरणकाल-समयं चात्मनः प्रत्युपस्थितं समनुपश्येत् । स तं दरिद्रपुरुषमेवं वदेत् । आगच्छ त्वं भोः पुरुष । इदं मम प्रभूतं हिरण्यसुवर्णधनधान्यकोशकोष्ठागार-

1 J •स्तस्य पुत्र

* M. sarvamaṁ dāsyām iti nivṛt.

† M. ṣa bhavāhi yādṛśas te

‡ M. kasya heto

§ M. aha(m) y

• M. r. dhānam sodhayamānena tv.

§ M. ca tvayā priya cakṣu..... ** M. puruṣa ...tra gaṭa

§§ M. ḥ karosi vā sarvbas te bho puru

†† M. pi pāpa dharmā yathā imeṣām any. ... (puru)ṣānān gatamānānām

++ M. (bhar)āhi ** M. atha sa Bhagavaṁ ādhyā pu

×§ M. tasya daridra puruṣasya nām u ta. eya s. ... pu-ṣo sya a

*** M. (ādhyā puruṣaḥ putra-kāma-tṣita vi (m) ... (a) tī varṣāni putro saṁkāra-dhānam sodh. ey (ām)

मस्त्यहं वाढग्लान इच्छाम्येतं यस्य दातव्यं यतश्च ग्रहीतव्यं यच्च निधातव्यं भवेत् सर्वं संजानीयाः। तत् कस्य हेतोः। यादृश एवाहमस्य द्रव्यस्य स्वामी तादृशस्त्वमपि मा च मे त्वं किञ्चिदतो विप्रणाशयिष्यसि।

अथ खलु भगवन् स दरिद्रपुरुषोऽनेन पर्यायेण तच्च तस्य गृहपतेः प्रभूतं हिरण्यसुवर्णधनधान्यकोशकोष्ठागारं संजानीयादात्मना च ततो निःस्पृहो भवेन्न च तस्मान् किञ्चित् प्रार्थयेदन्तशः सक्तु प्रस्थमूल्यमात्रमपि तत्रैव च कटपलिकुञ्चिकायां वासं कल्पयेत्तामेव दरिद्रचिन्तामनुविचिन्तयमानः।

अथ खलु भगवन् स गृहपतिस्तं पुत्रं शक्तं परिपालकं परिपक्वं विदित्वाव-
मर्दितचित्तमुदारसंज्ञया च पौर्विकया दरिद्रचिन्तयार्तीयन्तं जेह्वीयमाणं जुगुप्स-
मानं विदित्वा मरणकालसमये प्रत्युपस्थिते तं दरिद्रपुरुषमानाद्य महतो
ज्ञातिसंश्रयोपनामयित्वा राज्ञो वा राजमात्रस्य वा पुरतो नैगमजानपदानां च
संमुखमेवं संश्रावयेत्। शृण्वन्तु भवन्तोऽयं मम पुत्र औरसो मयैव जनितः।
अमुकं नाम नगरं तस्मादेव पञ्चाशद्वयं नष्टः। अमुको नामैव नास्नाहम-
प्यमुको नाम। ततश्चाहं नगरादेतमेव मार्गमाण इहागतः। एव मम पुत्रोऽह-
मस्य पिता। यः कश्चिन्ममोपभोगोऽस्ति तं सर्वमस्मै पुरुषाय निर्यातयामि यच्च
मे किञ्चिदस्ति प्रत्यात्मकं धनं तत् सर्वमेव एव जानाति।

अथ खलु भगवन् स दरिद्रपुरुषस्तस्मिन् समय इममेवंरूपं घोषं श्रुत्वाश्चर्या-
द्भुतप्राप्तो भवेदेवं च विचिन्तयेत् सहस्रैव मयेदमेव तावद् हिरण्यसुवर्णधन-
धान्यकोशकोष्ठागारं प्रतिलब्धमिति।

एवमेव भगवन् वयं तथागतस्य पुत्रप्रतिरूपकाः। तथागतश्चास्माकमेवं
वदति पुत्रा मम यूयमिति यथा स गृहपतिः। वयं च भगवांस्तिसृभिर्दुःख-
ताभिः संपीडिता अभूम। कतमाभिस्तिसृभिर्भ्यदुत दुःखदुःखतया संस्कारदुःख-
तया विपरिणामदुःखतया च संसारे च हीनाधिमुक्तिकाः। ततो वयं भगवता
वह्मन् धर्मान् प्रत्यवरान् संस्कारधानसदृशाननुविचिन्तयिताः। तेषु चास्म
प्रयुक्ता घटमाना व्यायच्छमाना निर्वाणमात्रं च वयं भगवन् दिवसमुद्रामिव
पर्येषमाणा मार्गामः। तेन च वयं भगवन्निर्वाणेन प्रतिलब्धेन तुष्टा भवामो बहु
च लब्धमिति मन्यामहे तथागतस्यान्तिकादेशु धर्मेष्वभियुक्ता घटित्वा व्याय-
मित्वा। प्रजानाति च तथागतोऽस्माकं हीनाधिमुक्तिकतां ततश्च भगवानस्मानु-
पेक्षते न संभिनन्ति नाचष्टे योऽयं तथागतस्य ज्ञानकोश एव एव युष्माकं
भविष्यतीति। भगवांश्चास्माकमुपायकौशल्येनास्मिस्तथागतज्ञानकोशे दायादान्

संस्थापयति । निःस्पृहाश्च वयं भगवंस्तत एव जानीम एतदेवास्माकं बहुकरं यद्वयं तथागतस्यान्तिकादिवसमुद्रामिव निर्वाणं प्रतिलभामहे । ते वयं भगवन् बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां तथागतज्ञानदर्शनमारभ्योदारां धर्मदेशानां कुर्मस्तथागतज्ञानं विवरामो दर्शयाम उपदर्शयामो वयं भगवंस्ततो निःस्पृहाः समानाः । तत् कस्य हेतोः । उपायकौशल्येन तथागतोऽस्माकमधिमुक्तिं प्रजानाति । तच्च वयं न जानीमो न बुध्यामहे यदिदं भगवतैर्हि कथितं यथा वयं भगवंतो भूताः पुत्रा भगवांश्चास्माकं स्मारयति तथागतज्ञानदायादान् । तत् कस्य हेतोः । यथापि नाम वयं तथागतस्य भूताः पुत्रा इति । अपि^१ तु खलु पुनर्हीनाधिमुक्ताः सचेद् भगवानस्माकं पश्येदधिमुक्तिबलं बोधिसत्त्वशब्दं भगवानस्माकमुदाहरेद् वयं पुनर्भगवता द्वे कार्ये कारापिता बोधिसत्त्वानां चाग्रतो हीनाधिमुक्तिका इत्युक्तास्ते चोदारायां बुद्धबोधौ समादापिताः । अस्माकं चेदानीं भगवानधिमुक्तिबलं ज्ञात्वेदमुदाहृतवाननेन वयं भगवन् पर्यायेणैव वदामः । सहसैवास्माभिर्निःस्पृहैराकाङ्क्षितममार्गितमपर्येषितमचिन्तितमप्रार्थितं सर्वज्ञतारत्नं प्रतिलब्धं यथापीदं तथागतस्य पुत्रैः ।

अथ खल्वायुष्मान् महाकाश्यपस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत ।

आश्चर्यभूता स्म तथाद्भुताश्च औद्विल्यप्राप्ता स्म श्रुणित्व घोषम् ।

सहसैव अस्माभिरयं तथाद्य मनोज्ञघोषः श्रुतु नायकस्य ॥१॥

विशिष्टरत्नान महन्तराशिर्मु हूर्तमात्रेणयमद्य लब्ध ।

न चिन्तितो नापि कदाचि प्रार्थितस्त्वं श्रुत्व आश्चर्यगता स्म सर्वे ॥२॥

यथापि बालः पुरुषो भवेत उन्प्लावितो बालजनेन सन्तः ।

पितुः सकाशानु अपक्रमेत अन्यं च देशं व्रजि सो सुदुग्म ॥३॥

१] भूताः पुत्राः । अपि

2	M.	...r...tna...mahanta-r	...	...	...	1
		...	...	...	...	11
3	M.	...[bhava]y (a)m utpādi(to)...la...nena bālah	...	...	...	1
		pito sakāśā[to]	...	...	...	11

पिता च तं शोचति तस्मि काले पलायितं ज्ञात्व स्वकं हि पुत्रम् ।
 शोचन्तु सो दिग्विदिशासु अंचे¹ वर्षाणि पञ्चाशदनूनकानि ॥४॥
 तथा च सो पुत्र गवेषमाणो अन्यं महन्तं नगरं हि गत्वा ।
 निवेशनं मापिय तत्र तिष्ठेत् समर्पितो कामुगणेहि पञ्चभिः ॥५॥
 बहु० हिरण्यं च सुवर्णरूप्यं धान्यं धनं शङ्खशिलाप्रवाङ्गम् ।
 हस्ती च अश्वाश्च पदातयश्च गावः पशूश्चैव तथैङ्काश्च ॥६॥
 प्रयोग आयोग तथैव क्षेत्रा दासी च दासा बहु प्रेष्यवर्गः ।
 सुसत्कृतः प्राणिसहस्रकोटिभी राक्षश्च सो बल्लभु नित्यकालम् ॥७॥
 कृताञ्जली तस्य भवन्ति नागरा ग्रामेषु ये चापि वसन्ति ग्रामिणः ।
 बहुवाणिजास्तस्य व्रजन्ति अन्तिके बह्वहि कार्येहि कृताधिकाराः ॥८॥
 एतादृशो ऋद्धिमतो नरः स्याज्जीर्णश्च वृद्धश्च महल्लक्षश्च ।
 स पुत्रशोकं अनुचिन्तयन्तः क्षपेय रात्रिं दिव नित्यकालम् ॥९॥
 स तादृशो दुर्मति मह्य पुत्रः पञ्चाश वर्षाणि² तदा पलानकः³ ।
 अयं च कौशो विपुलो ममास्ति कालक्रिया चो मम प्रत्युपस्थिता ॥१०॥

1 B हंचे

2 B & J वर्षाणि

3 B पलायकः

- 4 M. ... .. putram ।
 ... (ā)vidiśāsu aṇḍat. pañcāśa varṣāṇi anūnakāni ॥
- 5 M. ...a [tha] ... .. ।
 ... .. [gu] ṇebhi pañcabhi ॥
- 6 M. bahu hiranyaṃ ca suvarṇa tasya dhānya-dhana-mukti-
 śil (ā) pravāṅgam ।
 ... .. [āśv]...c. ॥
- 7 M. ... .. [dāsī] ś ca dā ... hu-preṣya-vargā ।
 susaṃskṛ ta prān(a) sahasra-koṭibhi- rājñaśca val
 labha nitya kāl ... .. ॥
- 8 M. ... .. [nā]garā grāmeṣu ... ।
 nikas tasya vrajanti sāntike ba kārye bhi bahu-prakāraiḥ ॥
- 9 M. etādṛśa ṛ[ddhi] m. ... naras tadā ।
 ... [pu] tra-śokā anuci ... kālām ॥
- 10 M. sa tādrśo durmatim... [paṇ] cāśa varṣāṇi tadā palāpitaḥ ।
 ayaṃ ... .. vipu.pasthitā ॥

सो चापि बालो तद् तस्य पुत्रो दरिद्रकः कृपणकु नित्यकालम् ।
 ग्रामेण ग्रामं अनुचक्रमन्तः पर्येषते भक्त तथापि चोड़म् ॥११॥
 पर्येषमाणोऽपि कदाचि किञ्चिल्लमेत किञ्चित् पुन नैव किञ्चित् ।
 स शुष्यते परशरणेषु^१ बालो दद्रूय कण्डूय च दिग्धगात्रः^२ ॥१२॥
 सो च व्रजेन्तं नगरं यहि पिता अनुपूर्वशो तत्र गतो भवेत् ।
 भक्तं च चोड़ं च गवेषमाणो निवेशनं यत्र पितु स्वकस्य ॥१३॥
 सो^३ चापि आढ्यः पुरुषो महाधनो द्वारस्मि सिंहासनि संनिषण्णः ।
 परिवारितः प्राणिशतैरनेकैर्वितान तस्या^४ विततोऽन्तरीक्षे ॥१४॥
 आसो जनश्चास्य समन्ततः स्थितो धनं हिरण्यं च गणन्ति केचित् ।
 केचित्तु लेखानपि लेखयन्ति केचित् प्रयोगं च प्रयोजयन्ति ॥१५॥
 सो चा दरिद्रो तहि एतु दृष्ट्वा विभूषितं गृहपतिनो निवेशनम् ।
 कर्हि नु अद्य अहमत्र आगतो राजा अयं मेप्यति राजमात्रः ॥१६॥
 मा दानि दोषं पि लभेयमत्र गृह्णित्व वेष्टिं पि च कारयेयम् ।
 अनुचिन्तयन्तः स पलायते नरो दरिद्रवीथीं परिपुच्छमानः ॥१७॥

1 B परस०   2 B ०य विदिग्धगात्रः   3 B स   4 B तस्य

-
- 11 M. sa ca...   ...[dari]...draka kṛpaṇaka nitya-kāla-m t
 grame ... grāmaṃ anucaṅkramanta paryeṣati bhakta
 tatha-aiva co...   ॥
- 12 M. ...   ...   [ta]bhate ca kiṃ ci puna n niva ki... t
 ...   ...   dadruya kaṇḍūya kilānta-gātra ca ॥
- 13 M. ca vrajet taṃ nagaraṃ yahi pitā anupurvbaśas tatra t
 .....āṇo ni(r) e... i ...   ॥
- 14 M. ...[pu]ruṣo mahā-dhano dvārasmi siṃh-āsani āṇiṣāṇaḥ t
 parivārīta prāṇa śatair bahubhir (vi)tā   ...   ॥
- 15 M. ...   .   ॥
 ...cātra lekhāni likhanti kāryye ke-ci prayogaṇi prayo-
 jayanti   ॥
- 16 M. so ca dari...putra vā   ...   ...   ॥
 ...   .   ॥
- 17 M. mā dāni doṣā pi ...   eyam. atra ...   veṣṭiṃ va gṛhya
 pa bahu kāriyeya   ...   ...   ॥

सो चा धनी तं स्वकु पुत्र दृष्ट्वा सिंहासनस्थश्च भवेत् प्रहृष्टः ।
 स दूतकान् प्रेषयि तस्य अन्तिके आनेथ एतं पुरुषं दरिद्रम् ॥१८॥
 समनन्तरं तेहि गृहीतु सो नरो गृहीतमात्रोऽथ च^१ मूर्च्छं गच्छेत् ।
 ध्रुवं खु मह्यं वधका उपास्थिताः किं मह्यं^२ चोडेन थ भोजनेन वा ॥१९॥
 दृष्ट्वा च सो पण्डितु तं महाधनी हीनाधिमुक्तो अयु बाल दुर्मतिः ।
 न श्रद्धी मह्यमिमां विभूषितां^३ पिता ममायं ति न चापि श्रद्धीत् ॥२०॥
 पुरुषांश्च सो तत्र प्रयोजयेत वङ्गाश्च ये काणक कुण्ठकाश्च ।
 कुचैलका कृष्णक हीनसत्त्वाः पर्येषथा तं नरु कर्मकारकम् ॥२१॥
 संकारधानं इमु मह्य पूतिकमुच्चारप्रस्त्रावविनाशितं च ।
 तं शोधनार्थाय करोहि कर्म द्विगुणं च ते वेतनकं प्रदास्ये ॥२२॥
 एतादृशं घोष श्रुणित्व सो नरो आगत्य संशोधयि तं प्रदेशम् ।
 तत्रैव सो आवसथं च कुर्यान्निवेशनस्योपरि कुञ्चिकेऽ^४स्मिन् ॥२३॥
 सो चा धनी तं पुरुषं निरीक्षेद् गवाक्ष ओलोकनकेपि^५ नित्यम् ।
 हीनाधिमुक्तो अयु मह्य पुत्रः संकारधानं शुचिकं करोति ॥२४॥

१ B ०त्तो अथ

२ B किमद्य

३ J विभूतां

४ B ०शनस्य पलिकु०

५ B ०हि

18	M.	... .. na-stho bhaviya prahr̥ṣṭa	1
		so dūtaka, esayi tasya s̄antike ānetha etā puruṣa daridram ॥	
19	M.	... .. [gr̥]hita-mātras tatra mu[r̥]cchagacch	1
		... tā kiṃ mahya coṭena ca bhojane	॥
20	M.	dr̥ṣṭvāna so paṇḍita taṃ mahā-dhano hīnādhimukta	
		(b)āl. [d] u	1
		... .. bhūṣi naçāpi okalpa	॥
21	M.	... tatra prayojayeyāṃ dvamkā t. kāṇa ka-khuṭṭakās ca	
		duṣcoṭakaḥ khaṃjana hīna...paryeṣa	॥
22	M.	... .. nam ida mahya paśca	1
		... .. dhanārth kar[o]hi karma (d̥r̥)(g)uṇaṃ ca te	
		vedanakaṃ pradāsye	॥
23	M.	etād̥r̥ṣaṃ ghoṣa B3) śruṇitva so na [ro] syaiv...	1
		... .. [s]m[im̄]	॥
24	M.	so ca dha(n)i taṃ puruṣaṃ nirīkṣati gavākṣa-oloka-	
		nakena nityaṃ	1
		hīn-ādhim. (kt)a	॥

स ओतरित्वा पिटकं गृहीत्वा मलिनानि वस्त्राणि च प्रावरित्वा ।
 उपसंक्रमेत्तस्य नरस्य अन्तिके अवभृत्सयन्तो न करोथ कर्म ॥२५॥
 द्विगुणं च ते वेतनकं ददामि द्विगुणां च भूयस्तथ पाक्त्रक्षणम् ।
 सलोणभक्तं च ददामि तुभ्य शाकं च शाटिं च पुनर्ददामि ॥२६॥
 एवं च तं भर्त्सिय^१ तस्मि काले संश्लेषयेत्तं पुनरेव पण्डितः ।
 सुष्टु खलू^२ कर्म करोषि अत्र पुत्रोऽसि व्यक्तं मम नात्र संशयः ॥२७॥
 स स्तोत्रस्तोकं च गृहं प्रवेशयेत् कर्म च कारापयितं मनुष्यम् ।
 विंशच्च वर्षाणि सुपूरितानि क्रमेण विश्रम्भयि तं नरं सः ॥२८॥
 हिरण्यु सो मौक्तिकु स्फाटिकं च प्रतिशामयेत्तत्र^३ निवेशनस्मिन् ।
 सर्वं च सो संगणनां करोति अर्थं च सर्वं अनुचिन्तयेत् ॥२९॥
 बहिर्धा सो तस्य निवेशनस्य कुटिकाय एको वसमानु बालः ।
 दरिद्रचिन्तामनुचिन्तयेत् न मेऽस्ति एतादृश भोगु केचित् ॥३०॥
 ज्ञात्वा च सो तस्य इमेवरूपमुदारसंज्ञाभिगतो मि पुत्रः ।
 स आनयित्वा सुहृद्भातिसंघं निर्यातयिष्याम्यहु सर्वमर्थम् ॥३१॥
 राजान सो नैगमनागरांश्च समानयित्वा बहुवाणिजांश्च ।
 उवाच एवं^४ परिपाय मध्ये पुत्रो ममायं चिर विप्रनष्टकः ॥३२॥
 पञ्चाश वर्षाणि सुपूर्णकानि अन्ये चऽतो^५ विंशतिये मि दृष्टः ।
 अमुकातु नगरातु ममैव नष्टो अहं च मार्गान्त इष्टैवमागतः ॥३३॥

1 B भर्त्सयि

2 B खलु

3 B प्रतिशामयोत्तत्र

4 B एवं उवाच

5 B घतो

---

25 M. ca ... ..
 pran(u) xī mī tasya narasya sântike utsadyayanîtas ca
 karoṣi karma
 27 M. evaṃ ca ... .. tsayaṃ tasmai kâle olahnayi sa pun ... ..
 ... ..
 28 M. ... ..
 idham viś taṃ nara karmena vi ... ..

सर्वस्य द्रव्यस्य अयं प्रभुर्मे एतस्य निर्यातयि सर्वशेषतः^१ ।
 करोतु कार्यं च पितुर्धनेन सर्वं कुटुम्बं च वदामि एतत् ॥३४॥
 आश्चर्यप्राप्तश्च भवेन्नरोऽसौ दरिद्रभावं पुरिमं स्मरित्वा ।
 हीनाधिमुक्लिं च पितुश्च तान् गुणाँल्लब्ध्वा कुटुम्बं सुखितोऽस्मि अद्य ॥३५॥
 तथैव चास्माकं विनायकेन हीनाधिमुक्तित्वं विजानियान् ।
 न श्रावितं बुद्ध भविष्यथेति यूयं किल श्रावकं मह्यं पुत्राः ॥३६॥
 अस्माँश्च अध्येषति लोकनाथो ये प्रस्थिता उत्तममग्रबोधिमि ।
 तेषां वदे काश्यप मार्गनुत्तरं यं मार्गं भावित्वं भवेयु बुद्धाः ॥३७॥
 वयं च तेषां सुगतेन प्रेषिता बहुबोधिसत्त्वान् महाबलानाम् ।
 अनुत्तरं मार्गं प्रदर्शयाम दृष्टान्तहेतूनयुतानकोटिभिः ॥३८॥
 श्रुत्वा च अस्माकु^२ जिनस्य पुत्रा बोधाय भावेन्ति सुमार्गमग्रम् ।
 ते व्याक्रियन्ते च क्षणस्मि तस्मिन् भविष्यथा बुद्ध इमस्मि लोके ॥३९॥
 एतादृशं कर्म करोम तायिनः संरक्षमाणा इमं धर्मकोशम् ।
 प्रकाशयन्तश्च जिनात्मजानां वैश्वसिकस्तस्य यथा नरः सः ॥४०॥
 दरिद्रचिन्ताश्च विचिन्तयाम विश्राणयन्तो इमु^३ बुद्धकोशम्^४ ।
 न चैव प्रार्थेम जिनस्य ज्ञानं जिनस्य ज्ञानं च प्रकाशयामः ॥४१॥
 प्रत्यात्मिकीं निर्वृतिं कल्पयाम एतावता ज्ञानमिदं न भूयः ।
 नास्माकं हर्षोऽपि कदाचि भोति क्षेत्रेषु बुद्धान् श्रुणित्वं ब्रूहान् ॥४२॥
 शान्ताः किला^५ सर्विमि धर्मऽनास्रवा निरोध उतपादविवर्जिताश्च ।
 न चात्र कश्चिद् भवतीह धर्मो एवं तु चिन्तेत्वं न भोति श्रद्धा ॥४३॥
 सुनिःस्पृहा स्मा^६ वयं दीर्घरात्रं बौद्धस्य ज्ञानस्य अनुत्तरस्य ।
 प्रणिधानमस्माकं न जातु तत्र इयं परा निष्ठ जिनेन उक्ता ॥४४॥
 निर्वाणपर्यन्ति समुच्छ्रयेऽस्मिन् परिभाविता शून्यत दीर्घरात्रम् ।
 परिमुक्तं त्रैधानुकदुःखपीडिताः कृतं च अस्माभि जिनस्य शासनम् ॥४५॥
 यं हि प्रकाशेम जिनात्मजानां ये प्रस्थिता भोन्ति इहाग्रबोधौ ।
 तेषां च यत्किञ्चि वदाम धर्मं स्पृहं तत्र अस्माकं न जातु भोति ॥४६॥

१] सर्वऽशेषतः

२ B अस्माकं

३ B इमं

४] षोषम्

५ B किल

६ B स्म

तं चास्म लोकाचरियः स्वयंभूरुपेक्षते कालमवेक्षमाणः ।
 न भाषते भूत पदार्थसंधिं अधिमुक्तिमस्माकु^१ गवेषमाणः ॥४७॥
 उपायकौशल्य यथैव तस्य महाधनस्य पुरुषस्य काले ।
 हीनाधिमुक्तः सततं दमेति दमियान चास्मै प्रददाति वित्तम् ॥४८॥
 सुदुष्करं कुर्वति लोकनाथो उपायकौशल्य प्रकाशयन्तः ।
 हीनाधिमुक्तान् दमयन्तु पुत्रान् दमेत्व च ज्ञानमिदं ददाति ॥४९॥
 आश्चर्यप्राप्ता सहसा स्म अद्य यथा दरिद्रो लभियान वित्तम् ।
 फलं च प्राप्तं इह बुद्धशासने प्रथमं विशिष्टं च अनास्रवं च ॥५०॥
 यच्छीलमस्माभि च दीर्घरात्रं संरक्षितं लोकविदुष्य शासने ।
 अस्माभि लब्धं फलमद्य तस्य शीलस्य पूर्वं चरितस्य नाथ ॥५१॥
 यद् ब्रह्मचर्यं परमं विशुद्धं निषेवितं शासनि नायकस्य ।
 तस्यो विशिष्टं फलमद्य लब्धं शान्तं उदारं च अनास्रवं च ॥५२॥
 अद्यो वयं श्रावकभूतनाथ संश्रावयिष्यामथ चाग्रयोधिम् ।
 बोधीय शब्दं च प्रकाशयामस्तेनो वयं श्रावक भीष्मकल्पाः ॥५३॥
 अर्हन्तभूता वयमद्य नाथ अर्हामहे पूज सदेवकातः ।
 लोकात् समारातु सब्रह्मकातः सर्वेष सत्त्वान च अन्तिकातः ॥५४॥
 को नाम शक्तः प्रतिकर्तुं तुभ्यमुद्युक्तरूपो बहुकल्पकोट्यः ।
 सुदुष्कराणीदृशका करोषि सुदुष्करान् यानिह मर्त्यलोके ॥५५॥
 हस्तेहि पादेहि शिरेण चापि प्रतिप्रियं दुष्करकं हि कर्तुम् ।
 शिरेण अंसेन च यो धरेत्^२ परिपूर्णकल्पान् यथ गङ्गवालिकाः ॥५६॥
 खाद्यं ददेद् भोजनवस्त्रपानं शयनासनं चो^३ विमलोत्तरच्छदम् ।
 विहार कारापथि चन्दनामयान् संस्तीर्य चो दृष्ययुगेहि दद्यात् ॥५७॥
 गिलानभैषज्य बहुप्रकारं पूजार्थं दद्यात् सुगनस्य नित्यम् ।
 ददेय कल्पान् यथ गङ्गवालिका नैवं कदाचित् प्रतिकर्तुं शक्यम् ॥५८॥

महात्मधर्मा अतुलानुभावा महर्द्धिकाः क्षान्तिबले प्रतिष्ठिताः^१ ।
 बुद्धा महाराज अनास्रवा जिना^२ सहन्ति बालान^३ इमीदृशानि ॥५९॥
 अनुवर्तमानस्तथ नित्यकालं निमित्तचारीण ब्रवीति धर्मम् ।
 धर्मेश्वरो ईश्वरु सर्वलोके महेश्वरो लोकविनायकेन्द्रः ॥६०॥
 प्रतिपत्तिं दर्शति बहुप्रकारं सत्त्वान स्थानानि प्रजानमानः ।
 नानाधिमुक्तिं च विदित्व तेषां हेतूसहस्रोहि ब्रवीति धर्मम् ॥६१॥
 तथागतश्चर्यं प्रजानमानः सर्वेषु सत्त्वान थ पुद्गलानाम् ।
 बहुप्रकारं हि ब्रवीति धर्मं निदर्शयन्तो इममग्रबोधिम् ॥६२॥

इत्यार्यसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याय अधिमुक्तिपरिवर्तो नाम चतुर्थः ॥४॥

१ B ०मो अतुलानु भावो महर्द्धिकः क्षान्तिबले प्रतिष्ठितः

२ B ०द्धो महाराज अनास्रवो जिना

३ B बाला न

ओषधीपरिवर्तः

अथ खलु भगवानायुष्मन्तं महाकाश्यपं तांश्चान्यान् स्थविरान् महाभाव-
कानामन्त्रयामास । साधु साधु महाकाश्यप साधु खलु पुनर्युष्माकं काश्यप
यद्ययं तथागतस्य भूतान् गुणवर्णान् भाषध्वे । एते च काश्यप तथागतस्य
भूता गुणा अतश्चान्येऽप्रमेया असंख्येया येषां न सुकरः पर्यन्तोऽधिगन्तुम-
परिमितानपि कल्पान् भाषमाणैः । धर्मस्वामी काश्यप तथागतः सर्वधर्माणां
राजा प्रभुर्बुद्धी । यं च काश्यप तथागतो धर्मं यत्रोपनिक्षिपति स तथैव
भवति । सर्वधर्मांश्च काश्यप तथागतो युक्तोपनिक्षिपति¹ । तथागत-
ज्ञानेनोपनिक्षिपति² । यथा ते धर्माः सर्वज्ञभूमिमेव गच्छन्ति । सर्वधर्मार्थ-
गतिं च तथागतो व्यवलोकयति । सर्वधर्मार्थवशिताप्राप्तः सर्वधर्माध्याशय-
प्राप्तः सर्वधर्मविनिश्चयकौशल्यज्ञानपरमपारमिताप्राप्तः सर्वज्ञज्ञानसंदर्शकः सर्वज्ञ-
ज्ञानावतारकः सर्वज्ञज्ञानोपनिक्षेपकः काश्यप तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः ।

तद् यथापि नाम काश्यपास्यां त्रिसाहस्रमहासाहस्रायां लोकधातौ यावन्त-
स्तृणगुल्मौषधिवनस्पतयो नानावर्णा नानाप्रकारा ओषधिग्रामा नानानामधेयाः
पृथिव्यां जाताः पर्वतगिरिकन्दरेषु वा मेघश्च महावारिपरिपूर्णं उन्नमेद् उन्नमित्वा
सर्वावतीं त्रिसाहस्रमहासाहस्रां लोकधातुं संछादयेत् संछाद्य च सर्वत्र
समकालं वारि प्रमुञ्चेत् । तत्र काश्यप ये तृणगुल्मौषधिवनस्पतयोऽस्यां
त्रिसाहस्रमहासाहस्रलोकधातौ तत्र ये तरुणाः कोमलनाडशाखापत्रपलाशा-
स्तृणगुल्मौषधिवनस्पतयो द्रुमा महाद्रुमाः सर्वे ते ततो महामेघप्रमुक्ताहारिणो
यथावलं यथाविषयमवधातुं प्रत्यापिबन्ति ते चैकरसेन वारिणा प्रभूतेन मेघ-
प्रमुक्तेन यथाबीजमन्वयं विवृद्धिं विरूढिं विपुलतामापद्यन्ते तथा च पुष्प-
फलानि प्रसवन्ति ते च पृथक्पृथक् नानानामधेयानि प्रतिलभन्ते । एकधरणी-
प्रतिष्ठिताश्च ते सर्वे ओषधिग्रामा बीजग्रामा एकरसतोयामिष्यन्दिताः ।
एवमेव काश्यप तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोक उत्पद्यते । यथा महामेघः

1 B युक्तोपदिशत्युपनिक्षिपति ; Tib. རྟོ་ལྷོ་འཛོལ་གྱི།

2 J adds तथोपनिक्षिपति

3 B & J प्रभूतेनेकमेघः

उन्नमते तथा तथागतोऽप्युत्पद्य सर्वावन्तं सदेवमानुषासुरं लोकं स्वरेणाग्नि-
 विज्ञापयति । तद् यथापि नाम काश्यप महामेघः सर्वावतीं त्रिसाहस्र-
 महासाहस्रां लोकधातुमवच्छादयति । एवमेव काश्यप तथागतोऽर्हन् सम्यक्-
 संबुद्धः सदेवमानुषासुरस्य लोकस्य पुरत एव शब्दमुदीरयति घोषमनुश्रावयति ।
 तथागतोऽस्मि भवन्तो देवमनुष्या अर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तीर्णस्तारयामि^१ मुक्तो
 मोक्षयाम्याश्वस्त आश्वासयामि परिनिर्वृतः परिनिर्वापयामि । अहमिमं च
 लोकं परं च लोकं सम्यक्प्रज्ञया यथाभूतं प्रजानामि सर्वज्ञः सर्वदर्शी ।
 उपसंक्रामन्तु मां भवन्तो देवमनुष्या धर्मश्रवणाय । अहं मार्गस्याख्यातां
 मार्गदेशिको मार्गविन्मार्गकोविदः^२ । तत्र काश्यप बहूनि प्राणिकोटी-
 न्युत्तशतसहस्राणि तथागतस्य धर्मश्रवणायोपसंक्रामन्ति । अथ तथागतोऽपि
 तेषां सत्त्वानामिन्द्रियवीर्यपरापरवैमात्रतां ज्ञात्वा तांस्तान् धर्मपर्यायानुप-
 संहरति तां तां धर्मकथां कथयति बहूनि विचित्रां हर्षणीयां परितोषणीयां
 प्रामोद्यकरणीयां^३ हितसुखसंवर्तनकरणीयां^४ यया कथया ते सत्त्वा इष्ट
 एव धर्मे सुखिता भवन्ति कालं च कृत्वा सुगतीषूपपद्यन्ते यत्र प्रभूतांश्च
 कामान् परिभुञ्जन्ते धर्मं च शृण्वन्ति । श्रुत्वा च तं धर्मं विगतनीवरणा भवन्त्यनु-
 पूर्वेण च सर्वज्ञधर्मेष्वभियुज्यन्ते यथाबलं यथाविषयं यथास्थानम् ।

तद् यथापि नाम काश्यप महामेघः सर्वावतीं त्रिसाहस्रमहासाहस्रां लोक-
 धातुं संछाद्य समं वारि प्रमुञ्चति सर्वांश्च तृणगुल्मौषधिवनस्पतीन् वारिणा
 संतर्पयति यथाबलं यथाविषयं यथास्थामं च ते तृणगुल्मौषधिवनस्पतयो
 वार्यापिबन्ति स्वकस्वकां च जातिप्रमाणतां गच्छन्ति । एवमेव काश्यप
 तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो यं धर्मं भाषते सर्वः स धर्मं एकरसो यदुत
 विमुक्तिरसो विरागरसो निरोधरसः सर्वज्ञज्ञानपर्यवसानः । तत्र काश्यप ये
 ते सत्त्वास्तथागतस्य धर्मं भाषमाणस्य शृण्वन्ति धारयन्त्यभिसंयुज्यन्ते न त
 आत्मनात्मानं जानन्ति वा वेदयन्ति वा बुध्यन्ति वा । तत् कस्य हेतोः । तथागत
 एव काश्यप तान् सत्त्वांस्तथा जानाति ये च ते यथा च ते यादृशाश्च ते । यं
 च ते चिन्तयन्ति यथा च ते चिन्तयन्ति येन च ते चिन्तयन्ति । यं च ते
 भावयन्ति यथा च ते भावयन्ति येन च ते भावयन्ति । यं च ते प्राप्नुवन्ति

1 J • स्तीर्णास्तारयामि

2 B & J मार्गविन्मार्गश्रवणे मार्गको०

3 B प्रामोद्यकरणीं

4 B • नकरां

यथा च ते प्राप्नुवन्ति येन च ते प्राप्नुवन्ति । तथागत एव काश्यप तन्न
प्रत्यक्षः प्रत्यक्षदर्शी यथा च दर्शी तेषां सत्त्वानां तासु तासु भूमिषु स्थितानां
तृणगुल्मैषधिवनस्पतीनां हीनोत्कृष्टमध्यमानाम् । सोऽहं काश्यप एकरसधर्मं
विदित्वा यदुत विमुक्तिरसं निर्द्वृतिरसं निर्वाणपर्यवसानं नित्यपरिनिर्दृतमेक-
भूमिकमाकाशगतिकमधिमुक्तिं सत्त्वानामनुरक्षमाणो न सहसैव सर्वज्ञानं
संप्रकाशयामि । आश्चर्यप्राप्ता अद्भुतप्राप्ता यूयं काश्यप यद् यूयं संघाभाषितं
तथागतस्य न शक्नुथावतरितुम् । तत् कस्य हेतोः । तुर्विभ्यं काश्यप तथा-
गतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानां संघाभाषितमिति ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिममेवार्थं भूयस्या मात्रया संदर्शयमान
इमा गाथा अभ्यासत ।

धर्मराजा अहं लोक उत्पन्नो भवमर्वनः ।
धर्मं भाषामि सत्त्वानामधिमुक्तिं विज्ञानिय ॥१॥
धीरबुद्धी महावीरा चिरं रक्षन्ति भाषितम् ।
रहस्यं चापि धारेन्ति न च भाषन्ति प्राणिनाम् ॥२॥
दुर्योध्नं चापि तज्ज्ञानं सहसा ध्रुत्व बालिशः ।
काङ्क्षां कुर्युः सुदुर्मैधास्ततो भ्रष्टा भ्रमेयु ते ॥३॥
यथाविषयु भाषामि यस्य यादृशकं बलम् ।
अन्यमन्येहि अर्थेहि दृष्टि कुर्वामि उज्जुकाम् ॥४॥
यथापि काश्यपा मेघो लोकधातुय उन्नतः ।
सर्वमोनहती चापि छादयन्तो वसुंधराम् ॥५॥
सो च वारिस्य संपूर्णो विद्युन्माली महाम्बुदः ।
निर्नादयन्त शब्देन हर्षयेत् सर्वपैहिनः ॥६॥
सूर्यरश्मी निवारित्वा शीतलं कृत्व मण्डलम् ।
हस्तप्राप्तोऽवतिष्ठन्तो वारि मुञ्चेत् समन्ततः ॥७॥
स चैव मम मुञ्चेत् आपस्कन्धमनल्पकम् ।
प्राखरन्तः^१ समन्तेन तर्पयेन्मेदिनीमिमाम् ॥८॥
इह या काचि^२ मेदिन्यां जाता ओषधयो भवेत् ।
तृणगुल्मवनस्पत्यो द्रुमा वाथ महाद्रुमाः ॥९॥

१ Pali: पग्घरन्तो ; पक्खरन्तो

२] काचि

सस्यानि विविधान्येव यद्वापि हरितं भवेत् ।

पर्वते कन्दरे चैव निकुञ्जेषु च यद्भवेत् ॥१०॥

सर्धान् संतर्पयेन्मेघस्तृणगुल्मवनस्पतीन् ।

तृपितां धरणीं तर्पेत् परिषिञ्चति चौषधीः ॥११॥

तच्च एकरसं वारि मेघमुक्तमिह स्थितम् ।

यथाबलं यथाविषयं तृणगुल्मा पिबन्ति तत् ॥१२॥

द्रुमाश्च ये केचि महाद्रुमाश्च खुद्राक मध्याश्च यथावयाश्च^१ ।

यथाबलं सर्वे पिबन्ति वारि पिबन्ति वर्धन्ति यथेच्छक्रामाः ॥१३॥

काण्डेन नाडेन त्वचा यथैव शाखाप्रशाखाय तथैव पत्रैः ।

वर्धन्ति पुष्पेहि फलेहि चैव मेघामिवृष्टेन महौषधीयः ॥१४॥

यथाबलं ता विषयश्च यादृशो यासां च यद् यादृशकं च बीजम् ।

स्वकस्वकं ताः प्रसवं ददन्ति वारिं च तं एकरसं प्रमुक्तम् ॥१५॥

एमेव बुद्धोऽपि ह लोकि काश्यप उत्पद्यते वारिधरो व लोके ।

उत्पद्य च^२ भाषति लोकनाथो भूतां चरिं दर्शयते च प्राणिनाम् ॥१६॥

एवं च संश्रावयते महर्षिः पुरस्कृतो लोकि सदेवकेस्मिन् ।

तथागतोऽष्टं द्विपदोत्तमो जिनो उत्पन्नु लोकसि यथैव मेघः ॥१७॥

संतर्पयिष्याम्यहु सर्वसत्त्वान् संशुष्कगात्रांस्त्रिभवे विलम्बान् ।

दुःखेन शुष्यन्त सुखे स्थपेयं कामांश्च दास्याम्यहु निर्वृतिं च ॥१८॥

शृणोथ मे देवमनुष्यसंघा उपसंक्रमध्वं मम दर्शनाय ।

तथागतोऽष्टं भगवाननाभिभूः संतारणार्थं इह लोकि जातः ॥१९॥

भाषामि च प्राणिसहस्रकोटिनां धर्मं विशुद्धं अभिदर्शनीयम् ।

एका च तस्यो^३ समता तथस्त्वं यद्विदं विमुक्तिश्चथ निर्वृती च ॥२०॥

खरेण चैकेन वदामि धर्मं बोधिं निदानं करियान नित्यम् ।

समं हि एतद्विषमत्व नास्ति न कश्चि विद्वेषु न रागु विद्यते ॥२१॥

अनुनीयता मया न काचिदस्ति^४ प्रेमा च दोषश्च न मे कर्हिचित् ।

समं च धर्मं प्रवदामि देहिनां यथैकसत्त्वस्य तथा परस्य ॥२२॥

1 B •वशाश्च ; Tib. ཀ་ཚོ་དྲུ་མི་བཞི་ཀྱི་དུ།

2 J लो

3 B तस्य

4 B न कदाचिदस्ति

अनन्यकर्मा प्रवदामि धर्मं गच्छन्तु तिष्ठन्तु निषीदमानः ।
 निषण्णशय्यासनमाबहित्वा किलासिता मद्य न जातु विद्यते ॥२३॥
 संतर्पयामी इमु सर्वलोकं मेघो व वारिं सम मुञ्चमानः ।
 आर्येषु नीचेषु च तुल्यबुद्धिदुःशीलभूतेष्वथ शीलवत्सु ॥२४॥
 विनष्टचारित्र तथैव ये नराश्चारित्र-आचारसमन्विताश्च ।
 दृष्टिस्थिता ये च विनष्टदृष्टी सम्यग्दृशो ये चाविशुद्धदृष्टयः^१ ॥२५॥
 हीनेषु चोत्कृष्टमतीषु^२ चापि मृद्धिन्द्रियेषु^३ प्रवदामि धर्मम् ।
 किलासितां सर्वं विवर्जयित्वा सम्यक् प्रमुञ्चाम्यह्नु धर्मवर्षम् ॥२६॥
 यथाबलं च श्रुणियान मद्यं विविधासु भूमीषु प्रतिष्ठहन्ति ।
 देवेषु मर्त्येषु मनोरमेषु शक्रेषु ब्रह्मेष्वथ चक्रवर्तिषु ॥२७॥
 क्षुद्रानुक्षुद्रा इम ओषधीयो क्षुद्रीक एता इह याव^४ लोके ।
 अन्या च मध्या महती च ओषधी शृणोथ ताः सर्वं प्रकाशयिष्ये ॥२८॥
 अनास्त्रवं धर्मं प्रजानमाना निर्वाणप्राप्ता विहरन्ति ये नराः ।
 षडभिन्नैविद्य भवन्ति ये च सा क्षुद्रिका ओषधिं संप्रवुत्ता ॥२९॥
 गिरिकन्दरेषु विहरन्ति ये च प्रत्येकबोधिं स्पृहयन्ति ये नराः ।
 ये ईदृशा मध्यविशुद्धबुद्धयः सा मध्यमा ओषधिं संप्रवुत्ता ॥३०॥
 ये प्रार्थयन्ते पुरुषर्षभत्वं बुद्धो भविष्ये नरदेयनाथः ।
 वीर्यं च ध्यानं च निषेवमाणाः सा ओषधी अग्र इयं प्रवुञ्चति ॥३१॥
 ये चापि युक्ताः सुगतस्य पुत्रा मैत्रीं निषेवन्तिह शान्तचर्याम् ।
 निष्काङ्क्षप्राप्ता पुरुषर्षभत्वे अयं द्रुमो बुच्यति एवरूपः ॥३२॥
 अविवर्तिचक्रं हि प्रवर्तयन्ता ऋद्धीबलस्मिन् स्थित ये च धीराः ।
 प्रमोक्षयन्तो बहुप्राणिकोटी महाद्रुमो सो च प्रवुञ्चते हि ॥३३॥
 समग्र्य सो धर्मं जिनेन भाषितो मेघेन वा वारिं समं प्रमुक्तम् ।
 चित्रा अभिज्ञा इम एवरूपा यथौषधीयो धरणीतलस्थाः ॥३४॥
 अनेन दृष्टान्तनिदर्शनेन उपायु जानाहि तथागतस्य ।
 यथा च सो भाषति एकधर्मं नानानिरुक्ती जलबिन्दवो वा ॥३५॥

१ B & J च विशुद्ध० २ B चो श्रेष्ठमतोषु ३ B ऋद्धिन्द्रियेषु ; Tib.. ५५५, २१]

४ J या च

ममापि चो वर्धतु धर्मवर्षं लोको ह्ययं तर्पितु भोति सर्वः ।
 यथाबलं चानुविचिन्तयन्ति सुभाषितं एकरसं पि धर्मम् ॥३६॥
 तृणगुल्मका वा यथ वर्धमाणे मध्या पि वा ओषधियो यथैव ।
 द्रमा पि वा ते च महाद्रुमा वा यथ शोभयन्ते दशदिक्षु सर्वे ॥३७॥
 इयं सदा लोकहिताय धर्मता तर्पेति धर्मेणिमु सर्वलोकम् ।
 संतर्पितश्चाप्यथ सर्वलोकः प्रमुञ्चते ओषधि पुष्पकाणि ॥३८॥
 मध्यापि च^१ ओषधियो विवर्धयी अर्हन्त ये ते स्थित आत्मवक्षये ।
 प्रत्येकबुद्धा घनषण्डचारिणो निष्पादयो धर्ममिमं सुभाषितम् ॥३९॥
 बहुबोधिसत्त्वाः स्मृतिमन्त धीराः सर्वत्र त्रैधातुकि ये गतिंगताः ।
 पर्येषमाणा इममग्रबोधिं द्रमा व वर्धन्ति ति^२ नित्यकालम् ॥४०॥
 य ऋद्धिमन्तश्चतुध्यानध्यायिनो ये शून्यतां श्रुत्व जनेन्ति प्रीतिम् ।
 रक्ष्मीसदृस्त्राणि प्रमुञ्चमानास्ते चैव बुद्धान्ति महाद्रुमा इह ॥४१॥
 एतादृशी काश्यप धर्मदेशना मेघेन वा वारि समं प्रमुक्तम् ।
 बह्वी^३ विवर्धन्ति महौषधीयो मनुष्यपुष्पाणि अनन्तकानि ॥४२॥
 स्वप्रत्ययं धर्मं प्रकाशयामि कालेन दर्शोमि च बुद्धबोधिम् ।
 उपायकौशल्यु ममैतदग्रं सर्वेष चो लोकविनायकानाम् ॥४३॥
 परमार्थ एवं^४ मय^५ भूतभाषितो ते^६ श्रावकाः सर्वि न^७ एन्ति निर्धृतिम् ।
 चरन्ति एते घरबोधिचारिकां बुद्धा भविष्यन्तिमि सर्वश्रावकाः ॥४४॥

पुनरपरं काश्यप तथागतः सस्वविनये समो न चासमः । तद्यथा काश्यप
 चन्द्रसूर्यप्रभा सर्वलोकप्रभवभासयति कुशलकारिणमकुशलकारिणं चोर्ध्वावस्थित-
 मधरावस्थितं च सुगन्धि दुर्गन्धि स सर्वत्र समं प्रभा निपतति न विषमम् ।
 एवमेव काश्यप तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानां सर्वज्ञानचित्तप्रभा सर्वेषु
 पञ्चगत्युपपन्नेषु सत्त्वेषु यथाधिमुक्तिं महायानिकप्रत्येकबुद्धयानिकश्रावक-

१ J मध्यानि च

२ B ते

३ B बह्वी

४ B एषा ; Tib. འདི་ལྷ་རྩེ་དམ་ཡང་དག་ངས་བཤད་པ།

५ B मम

६ B ये

७ B त्त ; Tib. ཉན་ཐོས་དེ་ཀུན་ལྷ་ངན་མ།

यानिकेषु सद्धर्मवेशना समं प्रवर्तते । न च तथागतस्य ज्ञानप्रभाया उन्नता वातिरिक्ता वा यथा पुण्यज्ञानसमुदागमाय संभवति । न सन्ति काश्यप त्रीणि यानानि केवलमन्योन्यचरिताः सत्त्वास्तेन त्रीणि यानानि प्रह्वयन्ते ।

एवमुक्त आयुष्मान् महाकाश्यपो भगवन्तमेतदवोचत् । यदि भगवन् सन्ति त्रीणि यानानि किं कारणं प्रत्युत्पन्नेऽध्वनि ध्रावकप्रत्येकबुद्धबोधिसत्त्वानां प्रह्वसिः प्रह्वयते ।

एवमुक्ते भगवानायुष्मन्तं महाकाश्यपमेतदवोचत् । तद्यथा काश्यप कुम्भकारः समासु मृत्तिकासु भाजनानि करोति । तत्र कानिचिद्गुडभाजनानि भवन्ति कानिचिद् घृतभाजनानि कानिचिद् दधिक्षीरभाजनानि कानिचिद् ह्रीनान्यशुचिभाजनानि भवन्ति । न च मृत्तिकाया नानात्वमथ च द्रव्य-प्रक्षेपमात्रेण भाजनानां नानात्वं प्रह्वयते । एवमेव काश्यपैकमेवेदं यानं यदुत बुद्धयानं न द्वितीयं न तृतीयं वा यानं संविद्यते ।

एवमुक्त आयुष्मान् महाकाश्यपो भगवन्तमेतदवोचत् । यद्यपि भगवन् सत्त्वा नानाधिमुक्तयो ये त्रैधातुकाग्निःसृताः किं तेषामेकं निर्वाणमुत द्वे त्रीणि वा । भगवानाह सर्वधर्मसमतावबोधाद्धि काश्यप निर्वाणम् । तच्चैकं न द्वे न त्रीणि । तेन हि काश्यपोपमां ते करिष्याभ्युपमयेहैकत्या विह्वपुरुषा भाषितस्यार्थमाजानन्ति ।

तद्यथा काश्यप जात्यन्धः पुरुषः स एवं भूयान्न सन्ति सुवर्णदुर्वर्णानि रूपाणि न सन्ति सुवर्णदुर्वर्णानां रूपाणां द्रष्टारो न स्तः सूर्याचन्द्रमसौ न सन्ति नक्षत्राणि न सन्ति ग्रहा न सन्ति ग्रहाणां द्रष्टारः । अथान्ये पुरुषास्तस्य जात्यन्धस्य पुरुषस्य पुरत एवं वदेयुः । सन्ति सुवर्णदुर्वर्णानि रूपाणि सन्ति सुवर्णदुर्वर्णानां रूपाणां द्रष्टारः स्तः सूर्याचन्द्रमसौ सन्ति नक्षत्राणि सन्ति ग्रहाः सन्ति ग्रहाणां द्रष्टारः । स च जात्यन्धः पुरुषस्तेषां पुरुषाणां न श्रद्दध्यान्नोक्तं गृह्णीयात् । अथ कश्चिद् वैद्यः सर्वव्याधिह्नः स्यात् । स तं जात्यन्धं पुरुषं पश्येत् तस्यैवं स्यात् । तस्य पुरुषस्य पूर्वपापेन कर्मणा व्याधिस्तपन्नः । ये च केचन व्याधय उत्पद्यन्ते ते सर्वे अनुविधा वातिकाः पैत्तिकाः श्लैष्मिकाः साक्षिपातिकाश्च । अथ स वैद्यस्तस्य व्याधेर्व्युपशमनार्थं पुनः पुनरुपायं चिन्तयेत् तस्यैवं स्यात् । यानि खल्विमानि द्रव्याणि प्रचरन्ति न तैः शक्योऽयं व्याधिश्चिकित्सितुं सन्ति तु हिमवति पर्वतराजे चतस्र ओपधयः । कतमाश्चतस्रः । तद्यथा

प्रथमा सर्ववर्णरसस्थानानुगता नाम द्वितीया सर्वव्याधिप्रमोचनी नाम तृतीया सर्वविषयिनाशनी नाम चतुर्थी यथास्थानस्थितसुखप्रदा नाम । इमाश्चतस्रः ओषधयः । अथ स वैद्यस्तस्मिन् जात्यन्धे कारुण्यमुत्पाद्य तादृशमुपायं चिन्तयेद् येनोपायेन हिमवन्तं पर्वतराजं शकनुयाद् गन्तुम् । गत्वा चोर्ध्वमप्यारोहेदधोऽप्यवतरेत्सिर्गगपि प्रविचिनुयात् । स एवं प्रविचिन्वंस्ताश्चतस्र ओषधीरारागयेदारोग्यं च काञ्चिदन्तैः क्षोदितां कृत्वा दद्यात् काञ्चित् पेषयित्वा दद्यात् काञ्चिद्व्यद्रव्यसंयोजितां पाचयित्वा दद्यात् काञ्चिदामद्रव्यसंयोजितां कृत्वा दद्यात् काञ्चिच्छलाकया शरीरस्थानं विद्ध्वा दद्यात् काञ्चिदग्निना परिदाह्य दद्यात् काञ्चिद्व्योन्मद्रव्यसंयुक्तां यावत् पानभोजनादिष्वपि योजयित्वा दद्यात् । अथ स जात्यन्धपुरुषस्तेनोपाययोगेन चक्षुः प्रतिलभेत । स प्रतिलब्धचक्षुर्बहिरध्यात्मं दूर आसन्ने च चन्द्रसूर्यं प्रभां नक्षत्राणि प्रह्वान् सूर्यरूपाणि च पश्येत् । एवं च वदेत् । अहो वताहं मूढो योऽहं पूर्वमाचक्षमाणानां न श्रद्धानि नोक्तं गृह्णामि । सोऽहमिदानीं सर्वं पश्यामि मुक्तोऽस्मि अन्धभावात् प्रतिलब्धचक्षुश्चास्मि न च मे कश्चिद् विशिष्टतरोऽस्तीति । तेन च समयेन पञ्चामिज्ञा ऋषयो भवेयुर्दिव्यचक्षुर्दिव्यश्रोत्रपरचित्तज्ञानपूर्वनिवासानुस्मृतिज्ञानर्द्धिविमोक्षक्रियाकुशल्लास्ते तं पुरुषमेवं वदेयुः । केवलं भोः पुरुष त्वया चक्षुः प्रतिलब्धं न तु भवान् किञ्चिज्जानाति । कुतोऽभिमानस्ते समुत्पन्नः । न च तेऽस्ति प्रज्ञा न चासि पण्डितः । तमेनमेवं वदेयुः । यदा त्वं भोः पुरुषान्तर्गृहं निषण्णो बहिरन्यानि रूपाणि न पश्यसि न च जानासि नापि ते ये सत्त्वाः स्निग्धचित्ता वा दुग्धचित्ता वा । न विजानीषे पञ्चयोजनान्तरस्थितस्य जनस्य भाषमाणस्य । भेरीशङ्खादीनां शब्दं न प्रजानासि न शृणोषि । क्रोशान्तरमप्यनुत्क्षिप्य पादौ न शक्नोषि^१ गन्तुम् । जातसंबुद्धश्चासि मातुः कुक्षौ तां च क्रियां न स्मरसि । तत् कथमसि पण्डितः कथं च सर्वं पश्यामीति वदसि । तत् साधु भोः पुरुष यदन्धकारं तत्प्रकाशमिति संजानीषे यच्च प्रकाशं तदन्धकारमिति संजानीषे ।

अथ स पुरुषस्तान् ऋषीनेवं वदेत् । क उपायः किं वा शुभं कर्म कृत्वेदृशीं प्रज्ञां प्रतिलभेयं युष्माकं प्रसादाच्चैतान् गुणान् प्रतिलभेयः । अथ

खलु त ऋषयस्तस्य पुरुषस्यैव कथयेयुः । यदीच्छस्यरण्ये वस पर्वतगुहासु
वा निषण्णो धर्मं चिन्तय क्लेशाश्च ते प्रहातव्याः । तथा धृतगुणसमन्वागतो-
ऽभिज्ञाः प्रतिलप्स्यसे । अथ स पुरुषस्तमर्थं गृहीत्वा प्रव्रजितः । अरण्ये वसन्
एकाग्रचित्तो लोकतृष्णां प्रहाय पञ्चाभिज्ञाः प्राप्नुयात् । प्रतिलब्धाभिज्ञश्च चिन्त-
येत् । यदहं पूर्वमन्यत् कर्म कृतवान् तेन मे न कश्चिद् गुणोऽधिगतः । इदानीं
यथाचिन्तितं गच्छामि पूर्वं चाहमल्पप्रज्ञोऽल्पप्रतिसंवेद्यन्धभूतोऽस्मयासीत् ।

इति हि काश्यपोपमैषा कृतास्यार्थस्य विद्वत्तये । अयं च पुनरत्रार्थो द्रष्टव्यः ।
जात्यन्ध इति काश्यप षड्गतिसंसारस्थितानां सत्त्वानामेतदधिवचनं ये सद्धर्मं
न जानन्ति क्लेशतमोऽन्धकारं च संवर्धयन्ति ते चाविद्यान्धा अविद्यान्धाश्च
संस्कारानुपविचिन्वन्ति संस्कारप्रत्ययं च नामरूपं यावदेवमस्य केवलस्य
महतो दुःखस्कन्धस्य समुद्रयो भवति ।

एवमविद्यान्धास्तिष्ठन्ति सत्त्वाः संसारे तथागतस्तु करुणां जनयित्वा
त्रैधातुकाग्निःसृतः पितेव प्रिय एकपुत्रके करुणां जनयित्वा त्रैधातुकेऽवतीर्थं
सत्त्वान् संसारचक्रे पारेभ्रमतः संपश्यति न च संसाराग्निःसरणं प्रजानन्ति ।
अथ भगवांस्तान् प्रज्ञाचक्षुषा पश्यति दृष्ट्वा च जानाति । अमी सत्त्वाः पूर्वं
कुशलं कृत्वा मन्दद्वेषास्तीव्ररागा मन्दरागास्तीव्रद्वेषाः केचिदल्पप्रज्ञाः केचिन्
पण्डिताः केचिन् परिपाकशुद्धाः केचिन्मिथ्यादृष्ट्यस्तेषां सत्त्वानां तथागत
उपायकौशल्येन त्रीणि यानानि देशयति ।

तत्र यथा त ऋषयः पञ्चाभिज्ञा विशुद्धचक्षुष एव बोधिसत्त्वा बोधिचित्ता-
न्युत्पाद्यानुत्पत्तिकीं धर्मक्षान्तिं प्रतिलभ्यानुत्तरां सम्यक्संयोधिप्रभिसं-
बुध्यन्ते ।

तत्र यथासौ महायैत्र एव तथागतो द्रष्टव्यः । यथामो जात्यन्धस्तथा
मोहान्धा सत्त्वा द्रष्टव्याः । यथा घानपित्तश्लेष्माण एव रागद्वेषमोहाः ।
द्वापष्टि च दृष्टिकृतानि द्रष्टव्यानि । यथा चतस्र ओषधयस्तथा शून्यता-
निमित्ताप्रणिहितनिर्वाणद्वारं च द्रष्टव्यम् । यथा यथा द्रव्याण्युपयुज्यन्ते तथा
तथा व्याधयः प्रशाम्यन्तीति । एवं शून्यतानिमित्ताप्रणिहितानि विमोक्ष-
मुखानि भावयित्वा सत्त्वा अधिद्यां निरोधयन्ति । अधिद्यानिरोधान् संस्कार-
निरोधः । यावदेवमस्य केवलस्य महतो दुःखस्कन्धस्य निरोधो भवति एषं
चास्य चित्तं न कुशले तिष्ठति न पापे ।

यथान्धब्रह्मः प्रतिलभते तथा श्रावकप्रत्येकबुद्धयानीयो द्रष्टव्यः । संसार-
 क्लेशबन्धनानि च्छिनत्ति क्लेशबन्धनान्निर्मुक्तः प्रमुच्यते षड्गतिकात् त्रैधातु-
 कात् । तेन श्रावकयानीय एवं जानात्येव च वाचं भाषते । न सन्त्यपरे
 धर्मा अभिसंबोद्धव्या निर्वाणप्राप्तोऽस्सीति । अथ खलु तथागतस्तस्मै धर्मं
 वैशयति । येन सर्वधर्मा न प्राप्ताः कुतस्तस्य निर्वाणमिति । तं भगवान् बोधौ
 समादापयति । स उत्पन्नबोधिचित्तो न संसारस्थितो न निर्वाणप्राप्तो भवति ।
 सोऽवबुध्य त्रैधातुकं दशसु दिक्षु शून्यं निर्मितोपमं मायोपमं स्वप्नमरीचि-
 प्रतिश्रुत्कोपमं लोकं पश्यति । स सर्वधर्माननुत्पन्नाननिरुद्धानबद्धानमुक्तान-
 नतमोऽन्धकारान् नप्रकाशान् पश्यति । य एव गम्भीरान् धर्मान् पश्यति स
 पश्यत्यपश्यनया सर्वत्रैधातुकं परिपूर्णमन्योन्यसत्त्वाशयाधिमुक्तम् ।¹

अथ खलु भगवानिममेवार्थं भूयस्या मात्रया संदर्शयमानस्तस्यां वेलायामिमा
 गाथा अभाषत ।

चन्द्रसूर्यप्रभा यद्वन्निपतन्ति समं नृषु ।

गुणवत्स्वथ पापेषु प्रभाया नोनपूर्णता ॥४५॥

तथागतस्य प्रज्ञाभासमा ह्यादित्यन्तद्रवत्² ।

सर्वसत्त्वान् विनयते न चोना नैव चाधिका ॥४६॥

यथा कुलालो मृदभाण्डं कुर्वन् मृत्सु समास्वपि ।

भवन्ति भाजना तस्य गुडक्षीरघृताम्भसाम् ॥४७॥

अशुचेः कानिचित्तत्र³ दध्नोऽन्यानि भवन्ति तु⁴ ।

मृदमेकां स गृह्णाति कुर्वन् भाण्डानि भार्गवः ॥४८॥

यादृक् प्रक्षिप्यते द्रव्यं भाजनं तेन लक्ष्यते ।

सत्त्वाविशेषेऽपि तथा रुचिमेदात्तथागताः ॥४९॥

यानमेदं वर्णयन्ति बुद्ध्यानं तु निश्चितम् ।

संसारचक्रस्याहानान्निर्वृति न विजानते ॥९०॥

१०५ . यस्तु शून्यान् विजानाति धर्मानात्मविधर्जितान् ।

संशुद्धानां भगवतां बोधि जानाति तत्त्वतः ॥९१॥

1 The reading should be परिपूर्णमन्यान्यसत्त्वाशयाधिमुक्तम् ।

2 B प्रज्ञा च भासदादि० ; Tib. ཤེས་རབ་ལེན་པུ་མེས་པ།

3] कानिचिदर्थे

4] च

प्रज्ञामध्यव्यवस्थानात् प्रत्येकजिन उच्यते ।
 शून्यज्ञानविहीनत्वाच्छ्रावकः संप्रभाष्यते ॥५२॥
 सर्वधर्मावबोधान्तु सम्यक् संबुद्ध उच्यते ।
 तेनोपायशतैर्नित्यं धर्मं देशेति प्राणिनाम् ॥५३॥
 यथा हि कश्चिज्जात्यन्धः सूर्येन्दुग्रहतारकाः ।
 अपश्यन्न वेमाहासौ नास्ति रूपाणि सर्वशः ॥५४॥
 जात्यन्धे तु महावैद्यः कारुण्यं संनिवेश्य ह ।
 हिमवन्तं स गत्वान^१ तिर्यगूर्ध्वमधस्तथा ॥५५॥
 सर्ववर्णरसस्थाना^२ नगाल्लभत ओषधीः ।
 एवमादीश्चतस्रोऽथ प्रयोगमकरोत्ततः ॥५६॥
 दन्तैः संचूर्ण्य काञ्चित्तु पिष्ट्वा चान्यां तथापराम्^३ ।
 सूच्यग्रेण प्रवेश्याङ्गे जात्यन्धाय प्रयोजयेत् ॥५७॥
 स लब्धचक्षुः संपश्येत् सूर्येन्दुग्रहतारकाः ।
 एवं चास्य भवेत् पूर्वमज्ञानात्तदुदाहृतम् ॥५८॥
 एवं सत्त्वा महाज्ञाना जात्यन्धाः संसरन्ति हि ।
 प्रतीत्योत्पादचक्रस्य अज्ञप्नाद्दुःखवर्त्मनः^४ ॥५९॥
 एवमज्ञानसंमूढे लोके सर्वविदुत्तमः ।
 तथागतो महावैद्य उत्पन्नः करुणात्मकः ॥६०॥
 उपायकुशलः शास्ता सद्गमं देशयत्यसौ ।
 अनुत्तरां बुद्धबोधिं देशयत्यप्रयानिके ॥६१॥
 प्रकाशयति मध्यां तु मध्यप्रज्ञाय नायकः ।
 संसारभीरवे बोधिप्रन्यां संवर्णयत्यपि^५ ॥६२॥
 त्रैधातुकाग्निःसृतस्य श्रावकस्य विजानतः ।
 भवत्येवं मया प्राप्तं निर्वाणममलं शिवम् ॥६३॥

१ B गत्वा च ; J गत्वाथ

२ B ०स्थामा ; Tib. ལ་དུག་རྩོ་ཀུན་གཤམ་ལྔ་རྩེ།

३ J कश्चित् पिष्ट्वा चान्यास्तथापराः

४ B ०धर्मणः ; Tib. ལས།

५ B ०तोऽपि

तामेव तत्र प्रकाशेभि नैतन्निर्वाणमुच्यते ।
 सर्वधर्मावबोधात्तु निर्वाणं प्राप्यतेऽमृतम् ॥६४॥
 महर्षयो यथा तस्मै करुणां सन्निवेश्य वै ।
 कथयन्ति च मूढोऽसि मा तेऽभूज्ज्ञानवानहम् ॥६५॥
 अभ्यन्तरावस्थितस्त्वं यदा भवसि कोष्ठके ।
 बहिर्यद्वर्तते तद्वै न जानीषे त्वमल्पधीः ॥६६॥
 योऽभ्यन्तरेऽवस्थितस्तु बहिर्भात^१ कृताकृतम् ।
 सो अद्यापि न जानाति कुतस्त्वं वेत्स्यसेऽल्यधीः
 पञ्चयोजनमात्र तु यः शब्दो निश्चरेदिह ।
 तं श्रोतुं न समर्थोऽसि प्रागेवान्यं विदूरतः ॥६८॥
 त्वयि ये पापचित्ता वा अनुनीतास्तथापरे ।
 ते न शक्यं त्वया ज्ञानुमभिमानः कुतोऽस्ति ते ॥६९॥
 क्रोशमात्रेऽपि गन्तव्ये पदवीं न विना गतिः ।
 मातुः कुक्षौ च यद्वृत्तं विस्मृतं तत्तदेव ते ॥७०॥
 अभिज्ञा यस्य पञ्चैताः स सर्वज्ञ इहोच्यते ।
 त्वं मोहादप्यकिञ्चिज्ज्ञः सर्वज्ञोऽसीति भाषसे ॥७१॥
 सर्वज्ञत्वं प्रार्थयसे यद्यभिज्ञाभिनिर्हरेः^२ ।
 तं चाभिज्ञाभिनिर्हारमरण्यस्थो विचिन्तय ।
 धर्मं विशुद्धं तेन त्वमभिज्ञाः प्रतिलप्स्यसे ॥७२॥
 सोऽर्थं गृह्य गतोऽरण्यं चिन्तयेत् सुसमाहितः ।
 अभिज्ञाः प्राप्तवान् पञ्च न चिरेण गुणान्वितः ॥७३॥
 तथैव श्रावकाः सर्वे प्राप्तनिर्वाणसंज्ञिनः ।
 जिनोऽथ देशयेत्तस्मै विश्रामोऽयं न निर्वृतिः ॥७४॥
 उपाय एष बुद्धानां वदन्ति यदिमं^३ नयम् ।
 सर्वज्ञत्वमृते नास्ति निर्वाणं तत् समारम्भ ॥७५॥
 त्र्यध्यज्ञानमनन्तं च पट् च पारमिताः शुभाः ।
 शून्यतामनिमित्तं च प्रणिधानविवर्जितम् ॥७६॥

१] ०ज्ञेयं

२] ०भिज्ञानं हि निर्हर

३] यदिदं

बोधिचित्तं च ये चान्ये धर्मा निर्वाणगामिनः ।
 सास्त्रवानास्त्रवाः शान्ताः सर्वे गगनसंनिभाः ॥७७॥
 ब्रह्मविहाराश्चत्वारः संग्रहा ये च कीर्तिताः ।
 सत्त्वानां विनयार्थाय कीर्तिताः परमर्षिभिः ॥७८॥
 यश्च धर्मान् विजानाति मायास्वप्नस्वभावकान् ।
 कदलीस्कन्धनिःसारान् प्रतिश्रुत्का समानकान् ॥७९॥
 तत्स्वभावं च जानाति त्रैधातुकमशेषतः ।
 अबद्धमविमुक्तं च न^१ विजानाति निर्वृतिम् ॥८०॥
 सर्वधर्मान् समान् शून्याग्निर्नानाकरणात्मकान् ।
 न चैतान्^२ प्रेक्षते नापि किञ्चिद्धर्मं विपश्यति ॥८१॥
 स पश्यति महाप्रज्ञो धर्मकायमशेषतः ।
 नास्ति यानत्रयं किञ्चिदेकयानमिहास्ति तु ॥८२॥
 सर्वधर्माः समाः सर्वे समाः समसमाः सदा ।
 एवं ज्ञात्वा विजानाति निर्वाणममृतं शिवम् ॥८३॥

इत्यार्यसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याय ओषधीपरिवर्तं
 नाम पञ्चमः ॥९॥

व्याकरण-परिवर्तः

अथ खलु भगवानिमा गाथा भाषित्वा सर्वावन्तं भिक्षुसंघमामन्त्रयते स्म । आरोचयामि वो भिक्षवः प्रतिवेद्यामि । अयं मम श्रावकः काश्यपो भिक्षु-
खिंशतो बुद्धकोटीसहस्राणामन्तिके सत्कारं करिष्यति गुरुकारं माननां
पूजनामर्चनामपचायनां करिष्यति तेषां च बुद्धानां भगवतां सद्धर्मं धारयिष्यति ।
स पश्चिमे समुच्छ्रय अवभासप्राप्तायां लोकधातौ महाव्यूहे कल्पे रश्मि-
प्रभासो नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोके भविष्यति विद्याचरण-
संपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषद्वयसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च
बुद्धो भगवान् । द्वादश चास्यान्तरकल्पानायुष्ममाणं भविष्यति । विंशतिं
चास्यान्तरकल्पान् सद्धर्मः स्थास्यति । विंशतिमेवान्तरकल्पान् सद्धर्मप्रति-
रूपकः स्थास्यति । तच्चास्य बुद्धक्षेत्रं शुद्धं भविष्यति शुच्यपगतपाषाणशर्कर-
कठल्यमपगतश्वभ्रप्रपातमपगतस्यन्दनिकागूथोडिगल्ल¹ । समं रमणीयं प्रासादिकं
दर्शनीयं वैदूर्यमयं रत्नवृक्षप्रतिमण्डितं सुवर्णसूत्राष्टापदनिबद्धं पुष्पाभि-
कोर्णम् । बहूनि च तत्र बोधिसत्त्वशतसहस्राण्युत्पत्स्यन्ते । अप्रमेयाणि च
तत्र श्रावककोटीनयुतशतसहस्राणि भविष्यन्ति । न च तत्र मारः पापीयान-
वतारं लप्स्यते न च मारपर्षत् प्रज्ञास्यते । भविष्यति² तत्र खलु पुनर्मारश्च
मारपर्षदश्च । अपि तु खलु पुनस्तत्र लोकधातौ तस्यैव भगवतो रश्मिप्रभासस्य
तथागतस्य शासने सद्धर्मपरिग्रहायाभियुक्ता भविष्यन्ति ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत ।

पश्याम्यहं भिक्षव बुद्धचक्षुषा स्थविरो ह्ययं काश्यप बुद्ध मेप्यति ।

अनागतेऽध्वानि असंख्यकल्पे कृत्वान पूजां द्विपदोत्तमानाम् ॥१॥

त्रिंशत्सहस्राः परिपूर्णकोट्यो जिानानयं द्रक्ष्यति काश्यपो ह्ययम् ।

चरिष्यती तत्र च ब्रह्मचर्यं बौद्धस्य ज्ञानस्य कृतेन भिक्षवः ॥२॥

1 Cf. Pali: Oligalla=a dirty pool.

2] न च तत्र मारः पापीयान् मारपर्षा वा प्रज्ञास्यते । भविष्यन्ति

कृत्वान पूजां द्विपदोत्तमानां समुदानिय ज्ञानमिदं अनुत्तरम् ।
 स पश्चिमे चोच्छ्रियि^१ लोकनाथो भविष्यते अप्रतिमो महर्षिः ॥३॥
 क्षेत्रं च तस्य प्रवरं भविष्यति विचित्रं शुद्धं शुभ दर्शनीयम् ।
 मनोज्ञरूपं सद प्रेमणीयं सुवर्णसूत्रैः समलंकृतं च ॥४॥
 रत्नामया वृक्ष तर्हि विचित्रा अष्टापदसि तहि एकमेके ।
 मनोज्ञगन्धं च विमुञ्चमाना मेप्यन्ति क्षेत्रसि इमस्मि भिक्षो ॥५॥
 पुष्पप्रकारैः समलंकृतं च विचित्रपुष्पैरुपशोभितं च ।
 श्वभ्रप्रपाता न च तत्र सन्ति समं शिवं मेप्यति दर्शनीयम् ॥६॥
 तहि^२ बोधिसत्त्वान सहस्रकोट्यः सुदान्तचित्तान महर्षिकानाम् ।
 वैपुल्यसूत्रान्तधराण तायिनां बहू भविष्यन्ति सहस्रनेके ॥७॥
 अनास्रवा अन्तिमदेहधारिणो मेप्यन्ति ये श्रावक धर्मराज्ञः ।
 प्रमाणु तेषां न कदाचि विद्यते दिव्येन ज्ञानेन गणित्व कल्पान् ॥८॥
 सो द्वादश अन्तरकल्प^३ स्थास्यति सद्धर्मं विंशान्तरकल्प स्थास्यति ।
 प्रतिरूपकश्चान्तरकल्पविंशति रश्मिप्रभासस्य वियूह मेप्यति ॥९॥

अथ खल्वायुष्मान् महामौद्गल्यायनः स्थविर आयुष्मांश्च सुभूतिरायुष्मांश्च
 महाकात्यायनः प्रवेपमानैः कार्यैर्भगवन्तमनिमिषैर्नैत्रैर्व्यवलोकयन्ति स्म । तस्यां
 च वेलायां पृथक् पृथङ्मनःसंगीत्येमा गाथा अभायन्त ।

अर्हन्त हे महावीर शाक्यसिंह नरोत्तम ।
 अस्माकमनुकम्पाय बुद्धशब्दमुदीरय ॥१०॥
 अवश्यमवसरं ज्ञात्वा अस्माकं पि नरोत्तम ।
 अमृतेनेव सिञ्चित्वा व्याकुरुष्व विभो जिन ॥११॥
 दुर्भिक्षादागतः^४ कश्चिन्नरो लब्ध्वा सुभोजनम् ।
 प्रतीक्ष भूय उच्येत हस्तप्राप्तसि भोजने ॥१२॥
 एवमेवोत्सुका अस्मो हीनयानं विचिन्तय ।
 दुष्कालभुक्तसत्त्वा^५ या बुद्धज्ञानं लभामहे ॥१३॥

१ चोच्छ्रियि for समुच्छ्रये

२ B तेहि

३ B अन्तरकल्प०

४ B दुर्भिक्ष आगतः

५ B ० भ्रमसत्त्वा ; Tib. དུས་ངན་སེམས་ཅན་ཟས་ཉེད་འིན།

न तावदस्मान् संबुद्धो व्याकरोति महामुनिः ।

यथा हस्तस्मि प्रक्षिप्तं न तद् भुञ्जीत भोजनम् ॥१४॥

एवं च उत्सुका वीर श्रुत्वा घोषमनुत्तरम् ।

व्याकृता यद् भेष्यामस्तदा भेष्याम निर्वृताः ॥१५॥

व्याकरोहि महावीर हितैषी अनुकम्पकः ।

अपि दारिद्र्यचित्तानां भवेदन्तो महामुने ॥१६॥

अथ खलु भगवांस्तेषां महाश्रावकाणां स्थविराणामिममेवंरूपं चेतसैव चेतःपरिवितर्कमाज्ञाय पुनरपि सर्वावन्तं भिक्षुसंघमामन्त्रयते स्म । अयं मे भिक्षवो महाश्रावकः स्थविरः सुभूतिस्त्रिंशत् एव^१ बुद्धकोटीनयुतशतसहस्राणां सत्कारं करिष्यति गुरुकारं माननां पूजनामर्चनामपचायनां करिष्यति । तत्र च ब्रह्मचर्यं चरिष्यति बोधिं च समुदानयिष्यति । एवंरूपांश्चाधिकारान् कृत्वा पश्चिमे समुच्छ्रये शशिकेतुर्नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोके भविष्यति विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान् ।

रत्नसंभवं च नामास्य तद्बुद्धक्षेत्रं भविष्यति । रत्नावभासश्च नाम स कल्पो भविष्यति । समं च तद्बुद्धक्षेत्रं भविष्यति रमणीयं स्फटिकमयं रत्नवृक्षविचित्रितमपगतश्वभ्रप्रपातमपगतगूथोडिगल्लं मनोज्ञं पुष्पाभिकीर्णम् । कूटागारपरिभोगेषु चात्र पुरुषा वासं कल्पयिष्यन्ति । बहवश्चास्य श्रावका भविष्यन्त्यपरिमाणा येषां न शक्यं गणनया पर्यन्तोऽधिगन्तुम् । बहूनि चात्र बोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणि भविष्यन्ति । तस्य च भगवतो द्वादशान्तरकल्पानायुष्ममाणं भविष्यति । विंशतिं चान्तरकल्पान् सद्धर्मः स्थास्यति । विंशतिमेवान्तरकल्पान् सद्धर्मप्रतिरूपकः स्थास्यति । स च भगवान् वैहायसमन्तरीक्षे स्थित्वा अभीक्ष्णं धर्मं देशयिष्यति बहूनि च बोधिसत्त्वशतसहस्राणि बहूनि च श्रावकशतसहस्राणि विनेष्यति ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां ब्रह्मायामिमा गाथा अभाषत ।

आरोचयामि अहमद्य भिक्षवः प्रतिवेदयाम्यद्य ममा गृणोथ^२ ।

स्थविरः सुभूतिर्मम श्रावकोऽयं भविष्यते बुद्ध अनागतेऽध्वनि ॥१७॥

बुद्धांश्च पश्यित्व महानुभावान् त्रिंशच्च पूर्णा नयुतान कोटीः ।
 चरिष्यते चर्यं तदानुलोमिकीमिमस्य ज्ञानस्य कृतेन चैषः^१ ॥१८॥
 स पश्चिमे वीर समुच्छ्रयस्मिन् द्वात्रिंशतीलक्षणरूपधारी ।
 सुवर्णयूपप्रतिमो महर्षिर्भविष्यते लोकहितानुकम्पी ॥१९॥
 सुदर्शनीयं च सुक्षेत्र मेष्यति इष्टं मनोज्ञं च महाजनस्य ।
 विहरिष्यते यत्र स लोकबन्धुस्तारित्व प्राणीनयुतान कोटीः ॥२०॥
 बहुबोधिसत्त्वात् महानुभावा अविवर्त्यच्चक्रस्य प्रवर्तितारः ।
 तीक्ष्णेन्द्रियास्तस्य जिनस्य शासने ये^२ शोभयिष्यन्ति त बुद्धक्षेत्रम् ॥२१॥
 बहुश्रावकास्तस्य न संख्य तेषां प्रमाणु नैवास्ति कदाचि तेषाम् ।
 षडभिज्ञत्वाविद्यमहर्षिकाश्च अष्टाविमोक्षेषु प्रतिष्ठिताश्च ॥२२॥
 अचिन्तित्यं क्रद्धिबलं च मेष्यति प्रकाशयन्तस्यिममप्रबोधिम् ।
 देवा मनुष्या यथ गङ्गवालिका मेष्यन्ति तस्यो सततं कृताञ्जली ॥२३॥
 सो द्वादशो अन्तरकल्प स्थास्यति सद्धर्मुं विंशान्तरकल्प स्थास्यति ।
 प्रतिरूपको विंशतिमेव स्थास्यति कल्पान्तराणि द्विपदोत्तमस्य ॥२४॥

अथ खलु भगवान् पुनरेव सर्वावन्तं भिक्षुसंघमामन्त्रयते स्म । आरो-
 चयामि वो भिक्षवः प्रतिवेद्यामि । अयं मम श्रावकः स्थविरो महाकात्या-
 यनोऽष्टानां बुद्धकोटीशतसहस्राणामन्तिके सत्कारं करिष्यति गुरुकारं माननां
 पूजनामर्चनामपचायनां करिष्यति । परिनिर्वृतानां च तेषां तथागतानां
 स्तूपान् करिष्यति योजनसहस्रं समुच्छ्रयेण पञ्चाशद्योजनानि परिणाहेन
 सप्तानां रत्नानाम् । तद् यथा सुवर्णस्य रूप्यस्य वैडूर्यस्य स्फटिकस्य लोहित-
 मुक्तेरेष्मगर्भस्य मुसारगत्वस्य सप्तमस्य रत्नस्य । तेषां च स्तूपानां पूजां
 करिष्यति पुष्पधूपगन्धमाल्यविलेपनचूर्णञ्जीवरच्छत्रध्वजपताकावैजयन्तीभिश्च^३ ।
 ततश्च भूयः परेण परतरेण पुनर्विंशतीनां बुद्धकोटीनामन्तिके पयंरूपमेव सत्-
 कारं करिष्यति गुरुकारं माननां पूजनामर्चनामपचायनां करिष्यति । स
 पश्चिमे समुच्छ्रये पश्चिम आत्मभावप्रतिलम्भे जाम्बूनदप्रभासो नाम तथा-
 गतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोके भविष्यति विद्यान्तरणसंपन्नः सुगतो लोक-
 विदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान् ।

१ B चैषाम्

२ B य

३ B ० विजयन्तीभिश्च

परिशुद्धं चास्य बुद्धक्षेत्रं भविष्यति समं रमणीयं प्रासादिकं दर्शनीयं स्फटिक-
मयं रत्नवृक्षाभिविचित्रितं सुवर्णसूत्राच्छोडितं^१ पुष्पसंस्तरसंस्तृतमपगतनिरय-
तिर्यग्योनियमलोकासुरकायं बहुनरदेवप्रतिपूर्णं बहुश्रावकशतसहस्रोपशोभितं
बहुबोधिसत्त्वशतसहस्रालंकृतम् । द्वादश चास्यान्तरकल्पानायुष्ममाणं भवि-
ष्यति । विंशतिं चास्यान्तरकल्पान् सद्धर्मः स्थास्यति । विंशतिमेवान्तरकल्पान्
सद्धर्मप्रतिरूपकः स्थास्यति ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां बेलायामिमा गाथा अभाषत ।

शृणोथ मे भिक्षव अद्य सर्वे उदाहरन्तस्य गिरामनन्यथाम् ।
कात्यायनः स्थविर अयं मि श्रावकः करिष्यते पूज विनायकानाम् ॥२५॥
सत्कारं तेषां च बहुप्रकारं बहुविधं^२ लोकविनायकानाम् ।
स्तूपांश्च कारापयि निर्वृतानां पुष्पेहि गन्धेहि च पूजयिष्यति ॥२६॥
लभित्व सो पश्चिमकं समुच्छ्रयं परिशुद्धक्षेत्रस्मि जिनो भविष्यति ।
परिपूरयित्वा इममेव ज्ञानं देशेष्यते प्राणिसहस्रकोटिनाम् ॥२७॥
स सत्कृतो लोकि सदेवकस्मिन् प्रभाकरो बुद्ध विभुर्भविष्यति ।
जाम्बूनदाभासु स चापि नाम्ना संतारको देवमनुष्यकोटिनाम् ॥२८॥
बहुबोधिसत्त्वास्तथ श्रावकाश्च अमिता असंख्यापि च तत्र क्षेत्रे ।
उपशोभयिष्यन्ति ति^३ बुद्धशासनं भवप्रहीणा विभवाश्च सर्वे ॥२९॥

अथ खलु भगवान् पुनरेव सर्वावन्तं भिक्षुसंग्रामान्त्रयते स्म । आरो-
चयामि वो भिक्षवः प्रतिवेद्यामि । अयं मम श्रावकः स्थविरो महामौद्-
गल्यायनोऽष्टाविंशतिबुद्धसहस्राण्या^४ रागयिष्यति तेषां च बुद्धानां भगवतां
विविधं सत्कारं करिष्यति गुरुकारं माननां पूजनामर्चनामपचायनां करि-
ष्यति । परिनिर्वृतानां च तेषां बुद्धानां भगवतां स्तूपान् कारयिष्यति
सत्तरत्नमयान् । तद् यथा सुवर्णस्य रूप्यस्य वैडूर्यस्य स्फटिकस्य लोहित-
मुक्तेरस्मगर्भस्य मुसारगल्वस्य । योजनसहस्रं समुच्छ्रयेण पञ्चयोजनशतानि
परिणाहेन । तेषां च स्तूपानां विविधां पूजां करिष्यति पुष्पधूपगन्धमाल्य-
विलेपनचूर्णचीवरच्छत्रध्वजपताकावैजयन्तीभिः । ततश्च भूयः परेण पर-
तरेण विंशतेर्बुद्धकोटीशतसहस्राणामेवंरूपमेव सत्कारं करिष्यति गुरुकारं

१ Tib. ལྷིས་པ།

२ B बहुविधं

३ B ते

४ B •बुद्धक्षेत्रसह•

माननां पूजनामर्चनामपचायनां करिष्यति । पश्चिमे चात्मभावप्रतिलभ्ये तमाल-
पत्रचन्दनगन्धो नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोके भविष्यति विद्याचरण-
संपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदभ्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च
बुद्धो भगवान् । मनोऽभिरामं च नामास्य तद्बुद्धक्षेत्रं भविष्यति । रतिप्रपूर्णश्च
नाम स कल्पो भविष्यति । परिशुद्धं चास्य तद्बुद्धक्षेत्रं भविष्यति समं रमणीयं
प्रासादिकं सुदर्शनीयं स्फटिकमयं रत्नवृक्षाभिविचित्रितं मुक्तकुसुमाभिकीर्णं
बहुनरदेवप्रतिपूर्णमृषिशतसहस्रनिषेवितं यदुत श्रावकैश्च बोधिसत्त्वैश्च ।
चतुर्विंशति चास्यान्तरकल्पानायुष्यमाणं भविष्यति । चत्वारिंशच्चान्तरकल्पान्
सद्धर्मः स्थास्यति । चत्वारिंशदेवान्तरकल्पान् सद्धर्मप्रतिरूपकः स्थास्यति ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभायत ।

मौद्गल्यगोत्रो मम श्रावकोऽयं जहित्व मानुष्यकमात्मभावम् ।
विंशत्सहस्राणि जिनान् तायिनामन्यांश्च अष्टौ विरजान् द्रक्ष्यति ॥३०॥
चरिष्यते तत्र च ब्रह्मचर्यं बौद्धं इमं ज्ञान गवेषमाणः ।
सत्कारु तेषां द्विपदोत्तमानां विविधं तदा काहि विनायकानाम्^१ ॥३१॥
सद्धर्मं तेषां विपुलं प्रणीतं धारेत्त्व कल्पान सहस्रकोट्यः ।
पूजां च स्तूपेषु करिष्यते तदा परिनिर्वृतानां सुगतान् तेषाम् ॥३२॥
रत्नामयान् स्तूप सर्वैजयन्तान् करिष्यते तेप जिनोत्तमानाम् ।
पुष्पेहि गन्धेहि च पूजयन्तो वाद्येहि वा लोकहितानुकम्पिनाम् ॥३३॥
तत्पश्चिमे चैव^२ समुच्छ्रयस्मिन् प्रियदर्शने तत्र मनोऽभेदे ।
भविष्यते लोकहितानुकम्पी तमालपत्रचन्दनगन्धनाम्ना ॥३४॥
चतुर्विंशत्पूर्णांतर कल्प तस्य आयुष्यमाणं सुगतस्य मेष्यति ।
प्रकाशयन्तस्यिम् बुद्धनेत्रीं मनुजेषु देवेषु च नित्यकालम् ॥३५॥
बहुश्रावकास्तस्य जिनस्य तत्र कोटी सहस्रा यथ गङ्गाधालिकाः ।
षडभिन्नैर्बौधिसत्त्वैर्हृदिकाश्च अभिज्ञप्राप्ताः सुगतस्य शासने ॥३६॥
अवैवर्तिकाश्चो^३ बहुबोधिसत्त्वा आरब्धवीर्याः सद्^४ संप्रजानाः ।
अभियुक्तरूपाः सुगतस्य शासने तेषां सहस्राणि षड्द्विंशति तत्र ॥३७॥

१] काहिति विनाय०

२ B चैष

३ B ०काय

४ B सत ; Tib. ५५१५ ।

परिनिर्वृतस्यापि जिनस्य तस्य सद्धर्मु संस्थास्यति तस्मि काले ।
 विंशच्च विंशान्तरकल्प पूर्णा एतत्प्रमाणं प्रतिरूपकस्य ॥३८॥
 महर्द्धिकाः पञ्च मि श्रावका ये निर्दिष्ट ये ते मय^१ अग्रबोधये ।
 अनागतेऽध्वानि जिना स्वयंभुवस्तेषां च चर्या शृणुथा ममान्तिकात् ॥३९॥

इत्यार्यसद्धर्मपुराणडरीके धर्मपर्याये व्याकरणपरिवर्तो नाम षष्ठः ॥६॥

पूर्वयोग-परिवर्तः

भूतपूर्वं भिक्षवोऽतीतेऽध्वन्यसंख्येयैः कल्पैरसंख्येयतरैर्विपुलैरप्रमेयैरचिन्त्यैर-
परिमितैरप्रमाणैस्ततः परेण परतरेण यदासीत्तेन कालेन तेन समयेन महाभिज्ञा-
ज्ञानाभिभूनाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः
सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः* शास्ता देवानां च मनुष्याणां च
बुद्धो भगवान् संभवायां लोकधातौ महारूपे कल्पे । कियञ्चिरोत्पन्नः स
भिक्षवस्तथागतोऽभूत् । तद् यथापि नाम † भिक्षवो यावानिह त्रिसाहस्र-
महासाहस्रे लोकधातौ पृथिवीधातुस्तं कश्चिदेव पुरुषः सर्वं चूर्णीकुर्यान्मयि
कुर्यात् । अथ खलु स पुरुषस्तस्माल्लोकधातोरेकं परमाणुरजो गृहीत्वा पूर्वस्यां
दिशि‡ लोकधातुसहस्रमतिक्रम्य तदेकं परमाणुरज उपनिक्षिपेत् । अथ स
पुरुषो द्वितीयं च परमाणुरजो गृहीत्वा ततः परेण परतरं लोकधातुसहस्रमति-
क्रम्य॥ द्वितीयं परमाणुरज उपनिक्षिपेत् । अनेन पर्यायेण स पुरुषः सर्वावन्तं
पृथिवीधातुमुपनिक्षिपेत् पूर्वस्यां दिशि । तत् किं मन्यध्वे भिक्षवः शक्यं तेषां
लोकधातूनामन्तो§ वा पर्यन्तो वा गणनयाधिगन्तुम् । न आहुः । नो हीदं
भगवन्नो हीदं सुगत । भगवानाह । शक्यं पुनर्भिक्षवस्तेषां लोकधातूनां
केनचिद् गणकेन वा गणकमहामात्रेण** वा गणनया पर्यन्तोऽधिगन्तुं येषु
§§वोपनिक्षिप्तानि तानि परमाणुरजांसि येषु वा नोपनिक्षिप्तानि । न त्वेव तेषां
कल्पकोटीनयुतशतसहस्राणां शक्यं गणनायोगेन पर्यन्तोऽधिगन्तुम् । यावन्तः
कल्पास्तस्य भगवतो महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवस्तथागतस्य परिनिर्वृतस्यैतावान्††

* M. l (o) ke udapā (dī r) idyā/ca-raṇa saṃpanna sugato loka/
vida anuttara pu (ru)

† M. (bhikṣa) ve so tathāgato utpanno abhuṣi imasmim (t) ṛ
s(y)ād yath āpi nāma

‡ M. s (o) puruṣo tato loka dhātuto ekaṃ paramāṇu rajaṃ gṛhṇ-
itvā pūrvbāyāṃ diś.....

§ M. ṇu rajaṃ gṛhṇi tato pareṇa paratarāṃ loka dhātu sahas-
raṃ atikkramitvā tad api

§ M. kṣipeyāṃ pūrvbāyāṃ diśāyāṃ tat ki manyatha bhikṣavaḥ
śukya teṣāṃ lo.....

** M. [pu]na bhikṣave teṣāṃ loka dhātuna ke na cid eva gaṇa-
kena vā gaṇa(ka)

§§ M. māṇu rajā upanikṣiptā yatra ca nopanikṣiptā yāvan tā
s (o)

†† M. bhagavāṃ tathāgato Mahā abhijña jñānābhībhū par (ni)

स कालोऽभूदेवमचिन्त्य एवमप्रमाणः । तं चाहं भिक्षवस्तथागतं तावच्चिरं
परिनिर्वृतमनेन तथागतज्ञानदर्शनबलाधानेन यथाद्य श्वो वा परिनिर्वृत-
मनुस्मरामिः ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत ।

अभू अतीता बहु कल्पकोट्यो अनुस्मरामि द्विपदानमुत्तमम् ।

अभिज्ञज्ञानाभिभुवं महामुनिमभूषि तत्कालमनुत्तमो जिनः ॥१॥

यथा त्रिसाहस्रिम लोकधातुं कश्चिद् रजं कुर्य अणुप्रमाणम् ।

परमाणुमेकं च ततो गृहीत्वा क्षेत्रं सहस्रं गमियान निक्षिपेत् ॥२॥

द्वितीयं तृतीयं पि च एव निक्षिपेत् सर्वं पि सो निक्षिपि^१ तं रजो गतम् ।

रिक्ता भवेता इय लोकधातुः सर्वश्च सो पांसु भवेत क्षीणः ॥३॥

यो लोकधातुषु भवेत तासु पांसु रजो यस्य प्रमाणु नास्ति ।

रजं करित्वान अशेषतस्तं लक्ष्यं ददे कल्पशते गते च^२ ॥४॥

एवाप्रमेया बहु कल्पकोट्यः परिनिर्वृतस्य सुगतस्य तस्य ।

परमाणु सर्वे न भवन्ति लक्ष्यास्तावद्बहु क्षीण भवन्ति कल्पाः ॥५॥

तावच्चिरं निर्वृतु तं विनायकं तान् श्रावकांस्तांश्चपि बोधिसत्त्वान् ।

पतादृशं ज्ञानु तथागतानां स्मरामि वृत्तं यथ^३ अद्य श्वो वा ॥६॥

‡ M. ...na yathā adya-m-eva paraniṣṭam

... ..

1 M. [Abhi] jña jñan ābhibhu loka naya [ko] ... ..

... ..

2 M. ... .. kṣipe ... ..

3 dvitiya tṛtīyam pi ... ..

... ..

4 M. ...pamsu rajo yasya pramāṇa nāsti ... ..

... ..

... ..

5 M. paramāṇavā sarvve na bhonti lakṣās tāva bahu kalpā ... ..

6 ... .. to jinaḥ ... ..

... ..

1 B निक्षिपि

2 J गतेस्मिन्

3 B सर्वोप्यथ

पतादृशं भिक्षव ज्ञानमेतदनन्तज्ञानस्य तथागतस्य ।

बुद्धं मया कल्पशतैरनेकैः स्मृतीयं सूक्ष्माय अनास्रवाय ॥७॥

तस्य खलु पुनर्भिक्षवो महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवस्तथागतस्यार्हतः सम्यक् संबुद्धस्य चतुष्पञ्चाशत्कल्पकोटीनयुतशतसहस्राण्यायुष्प्रमाणमभूत्* ।

पूर्वे च स भगवान् महाभिज्ञाज्ञानाभिभूस्तथागतोऽनभिसंबुद्धोऽनुत्तरां सम्यक् संबोधिं बोधिमण्डवराग्रगत एव सर्वां मारसेनां† प्राभञ्जीत् पराजैषीत् प्रभञ्जयित्वा पराजयित्वानुत्तरां सम्यक् संबोधिमभिसंभोत्स्यामीति । न च तावत्तस्य ते धर्मा आमुखीभवन्ति स्म । स बोधिवृक्षमूले बोधिमण्ड एक-मन्तरकल्पमस्थात् । द्वितीयमप्यन्तरकल्पमस्थात् न च तावदनुत्तरां‡ सम्यक् संबोधिमभिसंबुध्यते । तृतीयमपि चतुर्थमपि पञ्चममपि षष्ठमपि सप्तमप्यष्टममपि§ नवममपि दशमप्यन्तरकल्पं बोधिवृक्षमूले बोधिमण्डेऽस्थात् सकृद्वर्तनेन पर्यङ्केनान्तरादव्युत्थितः । अनिञ्जमानेन चित्तेनाचलमानेनावेष-मानेन** कायेनास्थान्न च तावदस्य ते धर्मा आमुखीभवन्ति स्म ।

तस्य खलु पुनर्भिक्षवो भगवतो बोधिमण्डवराग्रगतस्य 'देवैस्त्रयस्त्रिंशैर्महा-सिंहासनं प्रहसतमभूद्††' योजनशतसहस्रसमुच्छ्रयेण यत्र स भगवान् निषद्यानु-त्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धः । समनन्तरनियण्णस्य च खलु पुनस्तस्य भगवतो

7 M. ...etādr̥ṣaṃ jñānam idan tu bhikṣava ananta jñ(ā)n 1

... .. ॥

* M. bhijñā jñān ābhibho tathāgatasy ārhatāḥ samyak sambu-
ddhaḥ caṭṭṣ.

† M. [sa]myak sambodhi bodhi maṇḍa vara gata evaṃ sarva
Mārāṃ Māras

‡ M. so bodhi vṛkṣa mūle bodhi maṇḍe eka abhyāntara kalpa
asthāsi na ca tāva

§ M. [bo]dhim abhisambudhyati tṛtīyam api caturtham api
pañcam api ṣaṣṭam apis...

** M. [ke] na anantarāṃ atyutthahanto anipcamāṇena cittaena
acalam.

†† M. [vṛ]kṣa mūle devehi tāva triṣehi mahā siṃhāsana prajñ-
a)ptam abhū [ṣ]1

बोधिमण्डे अथ ब्रह्मकायिका देवपुत्रा दिव्यं पुष्पवर्षमभिप्रवर्षयामासुर्बोधि-
मण्डस्य परिसामन्तकेन योजनशतमन्तरिक्षे च वातान् प्रमुञ्चन्ति ये तं
जीर्णपुष्पमवकर्षयन्ति । यथाप्रवर्षितं च तत् पुष्पवर्षं तस्य भगवतो बोधिमण्डे
निषण्णस्याव्युच्छिन्नं प्रवर्षयन्ति परिपूर्णान् दशान्तरकल्पांस्तं भगवन्तमभ्यव-
किरन्ति स्म । तथा प्रवर्षितं च तत् पुष्पवर्षं प्रवर्षयन्ति यावत् परिनिर्वाण-
कालसमये तस्य भगवतस्तं भगवन्तमभ्यवकिरन्ति । चातुर्महाराजकायिकाश्च
देवपुत्रा दिव्यां देवदुन्दुभिर्मभिप्रवादयामासुस्तस्य भगवतो बोधिमण्डवराग्र-
गतस्य सत्कारार्थमव्युच्छिन्नं प्रवादयामासुः परिपूर्णान् दशान्तरकल्पांस्तस्य
भगवतो निषण्णस्य । तत उत्तरि तानि दिव्यानि तूर्याणि सततसमितं प्रवादया-
मासुर्यावत्तस्य भगवतो महापरिनिर्वाणकालसमयात् ।

अथ खलु भिक्षवो दशानामन्तरकल्पानामत्ययेन स भगवान् महाभिज्ञा-
ज्ञानाभिभूस्तथागतोऽर्हन् सम्यक् संबुद्धोऽनुत्तरां सम्यक् संबोधिमभिसंबुद्धः ।
समनन्तराभिसंबुद्धं च तं विदित्वा ये तस्य भगवतः कुमारभूतस्य षोडश पुत्रा
अभूवन्नौरसा ज्ञानाकरो नाम तेषां ज्येष्ठोऽभूत् । तेषां च खलु पुनर्भिक्षवः
षोडशानां राजकुमाराणामेकैकस्य च विविधानि क्रीडनकानि रामणीयकान्य-
भूवन् विचित्राणि दर्शनीयानि । अथ खलु भिक्षवस्ते षोडश राजकुमारा-
स्तानि विविधानि क्रीडनकानि रामणीयकानि विसर्जयित्वा तं भगवन्तं
महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धमनुत्तरां सम्यक्संबोधि-
मभिसंबुद्धं विदित्वा मातृभिर्धातृभिश्च रुदन्तीभिः परिवृताः पुरस्कृतास्तेन च
महाराज्ञा चक्रवर्तिनार्यकेण महाकोशेन राजामात्यैश्च बहुभिश्च प्राणिकोटीन-
युतशतसहस्रैः परिवृताः पुरस्कृता येन भगवान् महाभिज्ञाज्ञानाभिभूस्तथागतो-
ऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो बोधिमण्डवराग्रगतस्तेनोपसंक्रामन्ति स्म । तस्य भगवतः
सत्कारार्थाय गुरुकारार्थाय माननार्थाय पूजनार्थायार्चनार्थायापचायनार्था-
योपसंक्रान्ता उपसंक्रम्य तस्य भगवतः पादौ शिरोभिर्वन्दित्वा तं भगवन्तं
त्रिष्वक्षणीकृत्याञ्जलिं प्रगृह्य तं भगवन्तं संमुखमाभिर्गाथाभिः सारूप्याभि-
रभिन्दुवन्ति स्म ।

महाभिषट्कोऽसि अनुत्तरोऽसि अनन्तकल्पैः समुदागतोऽसि ।

उत्तारणार्थायिह सर्वदेहिनां परिपूर्णं संकल्पु अयं ति भद्रकः ॥८॥

सुदुष्करा अन्तरकल्पिमान्^१ दश कृतानि^२ एकासनि सन्निषद्य ।
 न च तेऽन्तरा कायु कदाचि चालितो न हस्तपादं न पि चान्यदङ्गम् ॥९॥
 चित्तं पि ते शान्तगतं सुसंस्थितमनिअभूतं सद् अप्रकम्प्यम् ।
 विक्षेपु नैवास्ति कदाचि पि तव^३ अत्यन्तशान्तस्थितु त्वं अनास्रवः ॥१०॥
 दिष्ट्यासि क्षेमेण च स्वस्तिना च अविहेटितः प्राप्त इमाप्रबोधिम् ।
 अस्माकमृद्धी इयमेवरूपा दिष्ट्या च वर्धाम नरेन्द्रसिंह ॥११॥
 अनाधिकेयं प्रज सर्वदुःखिता उत्पाटिताक्षी व निहीनसौख्या^४ ।
 मार्गं न जानन्ति दुखान्तगामिनं न मोक्षहेतोर्जनयन्ति वीर्यम् ॥१२॥
 अपाय वर्धन्ति च दीर्घरात्रं दिव्याश्च कायाः परिहाणधर्माः ।
 न ध्रूयते जातु जिनेन शब्दस्तमोऽन्धकारो अयु सर्वलोकः ॥१३॥
 प्राप्तं च ते लोकविदू इहाद्य शिवं पदं उत्तमनास्रवं च ।
 वयं च लोकश्च अनुगृहीतः^५ शरणं च त्वा एति ब्रजाम नाथ ॥१४॥

अथ खलु भिक्षवस्ते षोडश राजकुमाराः कुमारभूता एव बालकास्त
 भगवन्तं महाभिज्ञानानाभिभुवं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धमाभिः सारूप्याभि-
 र्गाथाभिः संमुखमभिष्टुत्य तं भगवन्तमध्येषन्ते स्म । धर्मचक्रप्रवर्तनतायै
 देशयतु भगवान् धर्मं देशयतु सुगतो धर्मं बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानु-
 कम्पायै महतो जनकायस्यार्थाय हिताय सुखाय देवानां च मनुष्याणां च ।
 तस्यां च वेलायामिमा गाथा अभाषन्त ।

देशेहि धर्मं शतपुण्यलक्षणा विनायका अप्रतिमा महर्षे ।
 लब्धं ति ज्ञानं प्रवरं विशिष्टं प्रकाशया लोकि सदेवकस्मिन् ॥१५॥
 अस्मांश्च तारेहि इमांश्च सस्वान् निदर्शय ज्ञानु तथागतानाम् ।
 यथा वयं पि इममप्रबोधिं अनु प्राप्नुयामोऽथ इमे च सस्वाः ॥१६॥
 चर्यां च ज्ञानं पि च सर्वं जानसि अध्याशयं पूर्वकृतं च पुण्यम् ।
 अधिमुक्ति जानासि च सर्वप्राणिनां प्रवर्तया चक्रवरं अनुत्तरम् ॥१७॥

इति ।

तेन खलु पुनर्भिक्षवः समयेन तेन भगवता महाभिज्ञानानाभिभुवा तथागते-

१ B ०कल्पिमे

२ B कृता त

३ B कदाचित्तव

४] विहीन०

५] अनूगृहीता

नार्हता सम्यक्संबुद्धेनानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्यमानेन दशसु दिक्ष्वे-
कैकस्यां दिशि पञ्चाशल्लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्राणि षड्विकारं प्रकम्पि-
तान्यभूवन् महता चावभासेन स्फुटान्यभूवन् । सर्वेषु च तेषु लोकधातुषु
या लोकान्तरिकास्तासु य अक्षणाः संवृता अन्धकारतमिस्रा यत्रेमावपि
चन्द्रसूर्यावेवं महर्द्धिकावेवं महानुभावावेवं महौजस्कावाभयाप्याभां नानु-
भवतो वर्णेनापि वर्णं तेजसापि तेजो नानुभवतः । तास्वपि तस्मिन् समये
महतोऽवभासस्य प्रादुर्भावोऽभूत् । येऽपि तासु लोकान्तरिकासु सत्त्वा
उपपन्नास्तेऽप्यन्योन्यमेवं पश्यन्त्यन्योन्यमेवं संजानन्ति । अन्येऽपि बत भोः
सत्त्वाः सन्तीहोपपन्नाः । अन्येऽपि बत भोः सत्त्वाः सन्तीहोपपन्ना इति ।
सर्वेषु च तेषु लोकधातुषु यानि देवभवनानि देवविमानानि च यावद् ब्रह्म-
लोकात् षड्विकारं प्रकम्पितान्यभूवन् महता चावभासेन स्फुटान्यभूवन्नतिक्रम्य
देवानां देवानुभावम् । इति हि भिक्षवस्तस्मिन् समये तेषु लोकधातुषु महतः
पृथिवीचालस्य महतश्चोदारिकस्यावभासस्य लोके प्रादुर्भावोऽभूत् ।

अथ पूर्वस्यां दिशि तेषु पञ्चाशत्सु लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेषु यानि
ब्राह्मणि विमानानि तान्यतीव भ्राजन्ति तपन्ति विराजन्ति श्रीमन्त्योजस्वीनि
च । अथ खलु भिक्षवस्तेषां महाब्रह्मणामेतदभवत् । इमानि खलु पुनर्ब्राह्मणि
विमानान्यतीव भ्राजन्ति तपन्ति विराजन्ति श्रीमन्त्योजस्वीनि च । कस्य
खल्विदं पूर्वनिमित्तं भविष्यतीति । अथ खलु भिक्षवस्तेषु पञ्चाशत्सु लोकधातु-
कोटीनयुतशतसहस्रेषु ये महाब्रह्माणस्ते सर्वेऽन्योन्यभवनानि गत्वारोचया-
मासुः ।

अथ खलु भिक्षवः सर्वसत्त्वत्ताता नाम महाब्रह्मा तं महान्तं ब्रह्मगणं
गाथाभिरध्यभाषत ।

अतीव नो हर्षित अद्य सर्वे विमानश्रेष्ठा इमि प्रज्वलन्ति ।

श्रिया द्युतीया च मनोरमा ये^१ किं कारणं ईदृशु मेप्यतेऽद्य ॥१८॥

साधु गवेषामथ पतमर्थं को देवपुत्रो उपपन्नु अद्य ।

यस्यानुभावो अयमेवरूपो अभूतपूर्वो अयमद्य दृश्यते ॥१९॥

यदि वा भवेद् बुद्ध नरेन्द्रराजा उत्पन्नु लोकस्मि कर्हिचिदद्य ।

यस्यो निमित्तं इममेवरूपं श्रिया दशो दिक्षु ज्वलन्ति अद्य ॥२०॥

अथ खलु भिक्षवस्तेषु पञ्चाशत्सु लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेषु ये महाब्रह्माणस्ते सर्वे सहिताः समग्रास्तानि दिव्यानि स्वानि स्वानि ब्राह्मणि विमानान्यभिरुह्य दिव्यांश्च सुमेरूमात्रान् पुष्पपुटान् गृहीत्वा चतसृषु दिक्ष्वनुचक्रन्तोऽनुविचरन्तः पश्चिमं दिग्भागं प्रकान्ताः । अद्राक्षुः खलु पुनस्तेषु पञ्चाशत्सु लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेषु भिक्षवस्ते महाब्रह्माणः पश्चिमे दिग्भागे तं भगवन्तं महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं बोधिमण्डवराग्रगतं बोधिवृक्षमूले सिंहासनोपविष्टं परिवृतं पुरस्कृतं देवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगमनुष्यामनुष्यैस्तैश्च पुत्रैः षोडशभी राजकुमारैरध्येष्यमाणं धर्मचक्रप्रवर्तनतायै । दृष्ट्वा च पुनर्येन स भगवांस्तेनोपसंक्रान्ताः । उपसंक्रम्य तस्य भगवतः पादौ शिरोभिर्धन्वित्वा तं भगवन्तमनेकशतसहस्रकृत्यः प्रदक्षिणीकृत्य तैश्च सुमेरूमात्रैः पुष्पपुटैस्तं भगवन्तमभ्यवकिरन्ति स्माभिप्रकिरन्ति स्म तं च बोधिवृक्षं दशयोजनप्रमाणम् । अभ्यवकीर्य तानि ब्राह्मणि विमानानि तस्य भगवतो निर्यातयामासुः । परिगृह्णातु भगवानिमानि ब्राह्मणि विमानान्यस्माकमनुकम्पामुपादाय । परिभुञ्जतु सुगत इमानि ब्राह्मणि विमानान्यस्माकमनुकम्पामुपादाय ।

अथ खलु भिक्षवस्ते महाब्रह्माणस्तानि स्वानि स्वानि विमानानि तस्य भगवतो निर्यात्य तस्यां वेलायां तं भगवन्तं संमुखमाभिर्गाथाभिः सारूप्याभिरभिष्टुवन्ति स्म ।

आश्चर्यभूतो जिन अप्रमेयो उत्पन्न लोकस्मि द्वितानुकम्पी ।

नाथोऽसि शास्तासि गुरु सि जातो अनुग्रहीता दशिमा दिशोऽद्य ॥२१॥

पञ्चाशती कोटिसहस्रपूर्णा या' लोकधातून इतो भवन्ति ।

यतो वयं वन्दन आगता जिनं विमानश्रेष्ठान् प्रजद्वित्य सर्वशः ॥२२॥

पूर्वेण क्रमेण कृतेन अस्मिन्^१ विचित्रचित्रा द्वि इमे विमानाः ।

प्रतिगृह्य अस्माकमनुग्रहार्थं परिभुञ्जतां लोकविदु यथेष्टम् ॥ २३॥

अथ खलु भिक्षवस्ते महाब्रह्माणस्तं भगवन्तं महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं संमुखमाभिः सारूप्याभिर्गाथाभिरभिष्टुत्य तं भगवन्तमेतदुचुः । प्रवर्तयतु भगवान् धर्मचक्रं प्रवर्तयतु सुगतो धर्मचक्रं लोके

देशयतु भगवान् निर्वृतिं तारयतु भगवान् सत्त्वाननुगृह्णातु भगवानिमं लोकं देशयतु भगवान् धर्मस्वामी धर्ममस्य^१ लोकस्य समारकस्य सब्रह्मकस्य सभ्रमणब्राह्मणिकायाः प्रजायाः सदेवमानुषासुरायाः । तद् भविष्यति बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पायै महतो जनकायस्यार्थाय हिताय सुखाय देवानां च मनुष्याणां च ।

अथ खलु भिक्षवस्तानि पञ्चाशद्ब्रह्मकोटीनयुतशतसहस्राण्येकस्वरेण सम-
संगीत्या तं भगवन्तमाभिः सारूप्याभिर्गाथाभिरध्यभाषन्त ।

देशेहि भगवन् धर्मं देशेहि द्विपदोत्तम ।

मैत्रीबलं च देशेहि सत्त्वांस्तारेहि दुःखितान् ॥२४॥

दुर्लभो लोकप्रद्योतः पुष्पमौदुम्बरं यथा ।

उत्पन्नोऽसि महावीर अध्येषामस्तथागतम् ॥२५॥

अथ खलु भिक्षवः स भगवांस्तेषां महाब्रह्मणां तूष्णीम्भावेनाधिवासयति स्म ।

तेन खलु पुनर्भिक्षवः समयेन पूर्वदक्षिणे दिग्भागे तेषु पञ्चाशत्सु लोकधातु-
कोटीनयुतशतसहस्रेषु यानि ब्राह्म्याणि विमानानि तान्यतीव भ्राजन्ति तपन्ति
विराजन्ति श्रीमन्त्योजस्वीनि च । अथ खलु भिक्षवस्तेषां ब्रह्मणामेतद्भवत् ।
इमानि खलु पुनर्ब्राह्म्याणि विमानान्यतीव भ्राजन्ति तपन्ति विराजन्ति
श्रीमन्त्योजस्वीनि च । कस्य खल्विदं पूर्वनिमित्तं भविष्यतीति । अथ खलु
भिक्षवस्तेषु पञ्चाशत्सु लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेषु ये महाब्रह्मणस्तेऽपि
सर्वेऽन्योन्यभवनानि गत्वारोचयामासुः । अथ खलु भिक्षवोऽधिमात्रकारणिको
नाम महाब्रह्मा तं महान्तं ब्रह्मगणं गाथाभिरव्यभाषत^२ ।

कस्य पूर्वनिमित्तेन मारिषा अद्य दृश्यते ।

विमानाः सर्वि भ्राजन्ति अधिमात्रं यशस्विनः ॥२६॥

यदि वा देवपुत्रोऽद्य पुण्यवन्त इहागतः ।

यस्येमे अनुभावेन विमानाः सर्वि शोभिताः ॥२७॥

अथ वा बुद्ध लोकेऽस्मिन्नुत्पन्नो द्विपदोत्तमः ।

अनुभावेन यस्याद्य विमान इमि ईदृशाः ॥२८॥

सहिताः सर्वि मार्गामो नैतत् कारणमल्पकम् ।

न खल्वेतादृशं पूर्वं निमित्तं जातु दृश्यते ॥२९॥

चतुर्विंशं प्रपद्यामो अञ्चामः क्षेत्रकोटियो ।

व्यक्तं लोकेऽद्य बुद्धस्य प्रादुर्भावो भविष्यति ॥३०॥

अथ खलु भिक्षवस्तान्यपि पञ्चाशद्ब्रह्मकोटीनयुतशतसहस्राणि तानि स्वानि स्वानि दिव्यानि ब्राह्म्याणि विमानान्यभिरुह्य दिव्यांश्च सुमेष्मात्मान् पुष्प-पुटान् गृहीत्वा चतसृषु दिक्ष्वनुचक्रमन्तोऽनुविचरन्त उत्तरपश्चिमं दिग्भागं प्रक्रान्ताः । अद्राक्षुः खलु पुनर्भिक्षवस्ते महाब्रह्म्याण उत्तरपश्चिमे दिग्भागे तं भगवन्तं महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवं तथागतमर्हन्तं सगयकसंबुद्धं बोधिप्रण्डवराप्र-गतं बोधिवृक्षमूले सिंहासनोपविष्टं परिवृतं पुरस्कृतं देवनागयक्षगन्धर्वासुरगण्ड-किन्नरमहोरगमनुष्यामनुष्यैस्तैश्च पुत्रैः षोडशभी राजकुमारैरभ्येच्यमाणं धर्म-चक्रप्रवर्तनतायै । दृष्ट्वा च पुनर्येन स भगवान् महाभिज्ञाज्ञानाभिभूस्तथागतोऽ-र्हन् सम्यक्संबुद्धस्तेनोपसंक्रान्ताः । उपसंक्रम्य च तस्य भगवतः पादौ शिरोभि-र्वन्दित्वा तं भगवन्तमनेकशतसहस्रकृत्वः प्रदक्षिणीकृत्य तैः सुमेष्मात्तैः पुष्पपुटैस्तं भगवन्तमभ्यवकिरन्ति स्माभिप्रकिरन्ति स्म तं च बोधिवृक्षं दशयोजनप्रमाणम् । अभ्यवकीर्य तानि ब्राह्म्याणि विमानानि तस्य भगवतो निर्यातयामासुः । परिगृह्णातु भगवानिमानि ब्राह्म्याणि विमानान्यस्माकमनुकम्पामुपादाय । परि-भुञ्जतु सुगत इमानि ब्राह्म्याणि विमानान्यस्माकमनुकम्पामुपादाय ।

अथ खलु भिक्षवस्ते महाब्रह्म्याणस्तानि स्वानि स्वानि विमानानि तस्य भगवतो निर्यात्य तस्यां बेलायां तं भगवन्तं संमुखभाभिः सारूप्याभिर्गाथाभि-रभिष्टुवन्ति स्म ।

नमोऽस्तु ते अप्रतिमा महर्षे देवातिदेवा कलविद्धसुस्वरा ।

विनायका लोकि सदेवकस्मिन् वन्दामि^१ ते लोकहितानुकम्पी ॥३१॥

आश्चर्यभूतोऽसि कथंचिलोके^२ उत्पन्नो अद्यो सुचिरेण नाथ ।

कल्पान पूर्णां शत शून्य आसीदशीति बुद्धैरयु जीवलोकः ॥३२॥

शून्यश्च आसीद्विपदोत्तमेहि अपायभूमी तद् उत्सदासि ।

दिव्याश्च कायाः परिहायिषू तदा^३ अशीतिकल्पान शता सुपूर्णा ॥३३॥

1] वन्दाम

2 B ०.लोके

3 Tib. ५१।५-सदा

सो दानि चक्षुश्च गतिश्च लेनं त्राणं पिता चो^१ तथ बन्धुभूतः ।

उत्पन्न लोकासि हितानुकम्पी अस्माक पुण्यैरिह धर्मराजा ॥३४॥

अथ खलु भिक्षवस्ते महाब्रह्माणस्तं भगवन्तं महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवं तथागतमहन्तं सम्यक्संबुद्धं संमुखमाभिः सारूप्याभिर्गाथाभिरभिष्टुत्य तं भगवन्तमेतदूचुः । प्रवर्तयतु भगवान् धर्मचक्रं प्रवर्तयतु सुगतो धर्मचक्रं लोके देशयतु भगवान् निर्वृतिं तारयतु भगवान् सत्त्वान् अनुगृह्णातु भगवानिमं लोकं देशयतु भगवान् धर्ममस्य^२ लोकस्य समारकस्य सब्रह्मकस्य सभ्रमणब्राह्मणिकायाः प्रजायाः सदेवमानुषासुरायाः । तद् भविष्यति बहु-जनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पायै महतो जनकायस्यार्थाय हिताय सुखाय देवानां च मनुष्याणां च ।

अथ खलु भिक्षवस्तानि पञ्चाशद्ब्रह्मकोटीनयुतशतसहस्राण्येकस्वरेण सम-संगीत्या तं भगवन्तमाभ्यां सारूप्याभ्यां गाथाभ्यामध्यभाषन्त ।

प्रवर्तया^३ चक्रवरं महामुने प्रकाशया^४ धर्मं दशादिशासु ।

तारेहि सत्त्वान् दुखधर्मपीडितान् प्रामोद्यहर्षं जनयस्व देहिनाम् ॥३५॥

यं श्रुत्व बोधीय भवेयु लाभिनो दिव्यानि स्थानानि ब्रजेयु चापि ।

हायेयु चो^५ आसुरकाय सर्वे शान्ताश्च दान्ताश्च सुखी भवेयुः ॥३६॥

अथ खलु भिक्षवः स भगवांस्तेषामपि महाब्रह्मणां तूष्णींभावेनाधिवासयति स्म ।

तेन खलु पुनर्भिक्षवः समयेन दक्षिणस्यां दिशि तेषु पञ्चाशत्सु लोकधातु-कोटीनयुतशतसहस्रेषु यानि ब्राह्मणि विमानानि तान्यतीव भ्राजन्ति तपन्ति विराजन्ति श्रीमन्त्योजस्वीनि च । अथ खलु भिक्षवस्तेषां महाब्रह्मणामेतद-भषत् । इमानि खलु पुनर्ब्राह्मणि विमानान्यतीव भ्राजन्ति तपन्ति विराजन्ति श्रीमन्त्योजस्वीनि च । कस्य खल्विदमेवंरूपं पूर्वनिमित्तं भविष्यति । अथ खलु भिक्षवस्तेषु पञ्चाशत्सु लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेषु ये महाब्रह्मणस्ते सर्वेऽन्योन्यभवनानि गत्वारोचयामासुः । अथ खलु भिक्षवः सुधर्मो नाम महाब्रह्मा तं महान्तं ब्रह्मगणं गाथाभ्यामध्यभाषन्त ।

१ B च

२ B धर्ममस्य सदेवकस्य

३ B प्रवर्तय

४ B प्रकाशय

५ B च

नाहेतु नाकारणमद्य मार्षाः सर्वे विमाना इह जाज्वलन्ति ।
 निमित्त¹ दर्शन्ति ह किम्पि लोके साधु गवेषाम तमेतमर्थम् ॥३७॥
 अनून कल्पान शत ह्यतीता नैतादृशं जातु निमित्तमासीत् ।
 यदि वोपपन्नो इह देवपुत्रो उत्पन्नु लोके यदि वेह बुद्धः ॥३८॥

अथ खलु भिक्षवस्तेषु पश्चाशत्सु लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेषु ये
 महाब्रह्माणस्ते, सर्वे सहिताः समग्रास्तानि दिव्यानि स्वानि स्वानि ब्राह्म्याणि
 विमानान्यभिरुह्य दिव्यांश्च सुमेरुमात्रान् पुष्पपुटान् गृहीत्वा चतसृषु दिक्ष्वनु-
 चक्रमन्तोऽनुविचरन्त उत्तरं दिग्भागं प्रक्रान्ताः । अद्राक्षुः खलु पुनर्भिक्षवस्ते
 महाब्रह्माण उत्तरं दिग्भागं तं भगवन्तं महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवं तथागतमर्हन्तं
 सम्यक्संबुद्धं बोधिमण्डवराग्रगतं बोधिवृक्षमूले सिंहासनोपविष्टं परिवृतं
 पुरस्कृतं देवनागयक्षगन्धर्वासुरगण्डकिन्नरमहोरगमनुष्यामनुष्यैस्तैश्च पुत्रैः षोड-
 षमी राजकुमारैरप्येष्यमाणं धर्मचक्रप्रवर्तनतायै । दृष्ट्वा च पुनर्येन स
 भगवांस्तेनोपसंक्रान्ताः । उपसंक्रम्य तस्य भगवतः पादौ शिरोभिर्बन्धित्वा तं
 भगवन्तमनेकशतसहस्रकृत्वः प्रदक्षिणीकृत्य तैः सुमेरुमात्रैः पुष्पपुटैस्तं भगवन्त-
 मभ्यवकिरन्ति स्माभिकिरन्ति स्म । तं च बोधिवृक्षं दशयोजनप्रमाणम्
 अभ्यवकीर्य तानि ब्राह्म्याणि दिव्यानि विमानानि तस्य भगवतो निर्यातयामासुः ।
 परिगृह्णतु भगवानिमानि ब्राह्म्याणि विमानान्यस्माकमनुकम्पामुपादाय । परि-
 भुञ्जतु सुगत इमानि ब्राह्म्याणि विमानान्यस्माकमनुकम्पामुपादाय ।

अथ खलु भिक्षवस्तेऽपि महाब्रह्माणस्तानि स्वानि स्वानि विमानानि तस्य
 भगवतो निर्यात्य तस्यां वेलायां तं भगवन्तं संमुखमाभिः सारूप्याभिर्गाथाभि-
 रभिष्टुवन्ति स्म ।

सुदुर्लभं दर्शनं नायकानां स्वभ्यागतं ते भवरागमर्वन ।
 सुचिरस्य ते दर्शनमद्य लोके परिपूर्णकल्पान शतेभि दृश्यसे ॥३९॥
 तृषितां प्रजां तर्पय लोकनाथ अदृष्टपूर्वोऽसि कथंचि दृश्यसे ।
 औदुम्बरं पुष्प यथैव दुर्लभं तथैव दृष्टोऽसि कथंचि नायक ॥४०॥
 विमान अस्माकमिमा विनायक तवानुभावेन विशोभिताद्य ।
 परिगृह्य एतानि समन्तचक्षुः परिभुञ्ज चास्माकमनुग्रहार्थम् ॥४१॥

अथ खलु भिक्षवस्ते महाब्रह्माणस्तं भगवन्तं महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवं

तथागतमर्हन्त' सम्यक्संबुद्धं संमुखमाभिः सारूप्याभिर्गाथाभिरभिन्दुत्य तं भगवन्तमेतदूचुः । प्रवर्तयतु भगवान् धर्मचक्रं लोके देशयतु भगवान् निर्वृतिं तारयतु भगवान् सत्त्वानुगृह्णातु भगवानिमं लोकं देशयतु भगवान् धर्ममस्य' लोकस्य समारकस्य सब्रह्मकस्य सभ्रमणब्राह्मणिकायाः प्रजायाः सदेवमानुषासुरायाः । तद् भविष्यति बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानु-
कम्पायै महतो जनक्रायस्यार्थाय हिताय सुखाय देवानां च मनुष्याणां च ।

अथ खलु भिक्षवस्तानि पञ्चाशद्ब्रह्मकोटीनयुतशतसहस्राण्येकस्वरेण सम-
संगीत्या तं भगवन्तमाभ्यां सारूप्याभ्यां गाथाभ्यामध्यभाषन्त ।

देशेहि धर्मं भगवन् विनायक प्रवर्तया धर्ममयं च चक्रम् ।

निर्नाद्या धर्ममयं च दुन्दुभिं तं धर्मशङ्कं च प्रपूरयस्व ॥४२॥

सद्धर्मवर्ष वर्षयस्व लोके वल्गुस्वरं भाष सुभाषितं च ।

अध्येषितो धर्ममुदीरयस्व मोचेहि सत्त्वानयुतान कोट्यः ॥४३॥

अथ खलु भिक्षवः स भगवांस्तेषां महाब्रह्मणां तूर्णीभावेनाधिवासयति स्म ।
पेयालम् । एवं दक्षिणपश्चिमायां दिश्येवं पश्चिमायां दिश्येवं पश्चिमोत्तरस्यां
दिश्येवमुत्तरस्यां दिश्येवमुत्तरपूर्वस्यां दिश्येवमधोदिशि ।

अथ खलु भिक्षव ऊर्वायां दिशि तेषु पञ्चाशत्सु लोकधातुकोटीनयुतशत-
सहस्रेषु यानि ब्राह्मणि विमानानि तान्यतीव भ्राजन्ति तपन्ति विराजन्ति
श्रीमन्त्योजस्वीनि च । अथ खलु भिक्षवस्तेषां महाब्रह्मणामेतदभवत् । इमानि
खलु पुनर्ब्राह्मणि विमानान्यतीव भ्राजन्ति तपन्ति विराजन्ति श्रीमन्त्योजस्वीनि
च । कस्य खल्विदमेवंरूपं पूर्वनिमित्तं भविष्यतीति । अथ खलु भिक्षवस्तेषु
पञ्चाशत्सु लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेषु ये महाब्रह्माणस्ते सर्वेऽन्योन्य-
भवानि गत्वारोचयामासुः । अथ खलु भिक्षवः शिखी नाम महाब्रह्मा तं
महान्तं ब्रह्मणं गाथाभिरध्यभाषत ।

किं कारणं मार्ष इदं भविष्यति येना विमानानि परिस्फुटानि ।

ओजेन वर्णेन घृतीय चापि अधिमात्रवृद्धानि किमत्र कारणम् ॥४४॥

न ईदृशं नो अभिदृष्टपूर्वं श्रुतं च केनो तथ पूर्वं आसीत् ।

ओजस्फुटानि यथ अद्य पता अधिमात्र भ्राजन्ति किमत्र कारणम् ॥४५॥

यदि वां तु कश्चिद्भवि देवपुत्रः शुभेन कर्मण समन्वितो^१ इह ।

उपपन्नु तस्यो अयमानुभावो यदि वा भवेद् बुद्ध कदाचि लोके ॥४६॥

अथ खलु भिक्षवस्तेषु पञ्चाशत्सु लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेषु ये महाब्रह्माणस्ते सर्वे सहिताः समग्रास्तानि दिव्यानि स्वानि स्वानि ब्राह्माणि विमानान्यभिरुह्य दिव्यांश्च सुमेरुमात्रान् पुष्पपुटान् गृहीत्वा चतसृषु दिक्ष्व-
नुचक्रमन्तोऽनुविचरन्तो येनाधोदिग्भागस्तेनोपसंक्रान्ताः । अद्राक्षुः खलु
पुनर्भिक्षवस्ते महाब्रह्माणोऽधोदिग्भागे तं भगवन्तं महाभिज्ञानानाभिभुवं
तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं बोधिमण्डवराप्रगतं बोधिवृक्षमूले सिंहासनोपविष्टं
परिवृतं पुरस्कृतं देवनागयक्षगन्धर्वासुरगण्डुकिन्नरमहोरगमनुष्यामनुष्यैस्तैश्च
पुत्रैः षोडशभी राजकुमारैरध्येप्यमाणं धर्मचक्रप्रवर्तनतायै । दृष्ट्वा च पुनर्येन
स भगवांस्तेनोपसंक्रान्ताः । उपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरोभिर्वन्दित्वा तं
भगवन्तमनेकशतसहस्रकृत्वः प्रदक्षिणीकृत्य तैः सुमेरुमात्रैः पुष्पपुटैस्तं भगवन्त-
मभ्यवकिरन्ति स्माभिप्रकिरन्ति स्म तं च बोधिवृक्षं दशयोजनप्रमाणम् ।
अभ्यवकीर्य तानि दिव्यानि स्वानि स्वानि ब्राह्माणि विमानानि तस्य भगवतो
निर्यातयामासुः । प्रतिगृह्णातु भगवानिमानि ब्राह्माणि विमानान्यस्माकमनु-
कम्पामुपादाय । परिभुञ्जत सुगत इमानि ब्राह्माणि विमानान्यस्माकमनु-
कम्पामुपादायेति ।

अथ खलु भिक्षवस्तेऽपि महाब्रह्माणस्तानि स्वानि स्वानि विमानानि तस्य
भगवतो निर्यात्य तस्यां वेलायां तं भगवन्तं संमुखमाभिः सारूपाभिर्गाथाभि-
रभिण्डुवन्ति स्म ।

साधुदर्शनं बुद्धानां लोकनाथानं तायिनाम् ।

त्रैधातुकस्मि बुद्धा वै सर्वानां ये प्रमोचकाः ॥४७॥

समन्तचक्षु लोकेन्द्रा व्यवलोकेन्ति दिशो दश ।

विररित्वामृतद्वारमोतारेन्ति बहून् जनान् ॥४८॥

शून्या अचिन्तियाः कल्पा अतीताः पूर्वि ये अभूः ।

अदर्शना जिनेन्द्राणां अन्धा आसीद्विशो दश ॥४९॥

वर्धन्ति नरकास्तीव्रास्तिर्यग्योनिस्तथासुगाः ।

प्रेतेषु चोपपद्यन्ते प्राणिकोऽयः सहस्रशः ॥५०॥

१ B समन्वितो ; Tib. དུལ་འཕྲི་ལས་དང་ལྔ་པ་ ।

दिव्याः कायाश्च हीयन्ते^१ च्युता गच्छन्ति दुर्गतिम् ।
 अश्रुत्वा धर्मं बुद्धानां गत्येषां भोति पापिका ॥५१॥
 चर्यांशुद्धिगतिप्रज्ञा हीयन्ते^१ सर्वप्राणिनाम् ।
 सुखं विनश्यती तेषां सुखसंज्ञा च नश्यति ॥५२॥
 अनाचाराश्च ते भोन्ति असद्धर्मं प्रतिष्ठिताः ।
 अदान्ता लोकनाथेन दुर्गतिं प्रपतन्ति ते ॥५३॥
 दुष्टोऽसि लोकप्रद्योत सुचिरेणासि आगतः ।
 उत्पन्नु सर्वसत्त्वानां कृतेन अनुकम्पकः ॥५४॥
 दिष्ट्या क्षमेण प्राप्तोऽसि बुद्धज्ञानमनुत्तरम् ।
 वयं ते अनुमोदामो लोकश्चैव सदेवकः ॥५५॥
 विमानानि सुचित्राणि अनुभावेन ते विभो ।
 ददाम ते महावीर प्रतिगृह्ण महामुने ॥५६॥
 अस्माकमनुकम्पार्थं परिभुञ्ज विनायक ।
 वयं च सर्वसत्त्वाश्च अग्रां बोधिं स्पृशेमहि ॥५७॥

अथ खलु भिक्षवस्ते महाब्रह्माणस्तं भगवन्तं महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवं तथा-
 गतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं संमुखमाभिः सारूच्याभिर्गाथाभिरभिष्टुत्य त
 भगवन्तमेतदूचुः । प्रवर्तयतु भगवान् धर्मचक्रं प्रवर्तयतु सुगतो धर्मचक्रं
 देशयतु भगवान् निर्वृतिं तारयतु भगवान् सर्वसत्त्वाननुगृह्णातु भगवानिमं
 लोकं देशयतु भगवान् धर्ममस्य^१ लोकस्य^२ समारकस्य सग्रह-
 कस्य सश्रमगव्राह्मणिकायाः प्रजायाः सदेवमानुषासुरायाः । तद् भविष्यति
 बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पायै महतो जनकायस्यार्थाय हिताय
 सुखाय देवानां च मनुष्याणां च ।

अथ खलु भिक्षवस्तानि पञ्चाशद्ब्रह्मकोटीनयुतशतसहस्राण्येकखरेण
 समसंगीत्या तं भगवन्तमाभ्यां सारूच्याभ्यां गाथाभ्यामध्यभाषन्त ।

प्रवर्तया^४ चक्रवरमनुत्तरं पराहनस्वा^५ अमृतस्य दुन्दुभिम् ।

प्रमोचया^६ दुःखशतैश्च सत्त्वान् निर्वाणमार्गं च प्रदर्शयस्व ॥५८॥

१ B हायन्ते

२ B & J धर्ममस्य सदेवकस्य

३ J drops लोकस्य

४ B प्रवर्तय

५ B पराहनस्व

६ B प्रमोचय

अस्माभिरध्येषितु भाष धर्ममस्माननुगृह्ण इमं च लोकम् ।

बलुखरं चो' मधुरं प्रमुञ्च समुदानितं कल्पसहस्रकोटिभिः ॥५९॥

अथ खलु भिक्षवः स भगवान् महाभिक्षाज्ञानाभिभूस्तथागतोऽर्हन् सख्यक् संबुद्धस्तेषां ब्रह्मकोटीनयुतशतसहस्राणामध्येषणां विदित्वा तेषां च षोडशानां पुत्राणां राजकुमाराणां तस्यां वेलायां धर्मचक्रं प्रवर्तयामास त्रिपरिवर्तं द्वादशाकारमप्रवर्तितं श्रमणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेण वा ब्रह्मणा वान्येन वा केनचित् पुनर्लोकं सह धर्मेण । यदिद् दुःखमयं दुःखसमुद्योऽयं दुःखनिरोध इयं दुःखनिरोधगामिनी प्रतिपदार्यसत्यमिति । प्रतीत्यसमुत्पाद-प्रवृत्तिं च विस्तरेण संप्रकाशयामास । इति हि भिक्षवोऽविद्याप्रत्ययाः संस्काराः संस्कारप्रत्ययं विज्ञानं विज्ञानप्रत्ययं नामरूपं नामरूपप्रत्ययं पड़ायतनं पड़ायतनप्रत्ययः स्पर्शः स्पर्शप्रत्यया वेदना वेदनाप्रत्यया तृष्णा तृष्णा-प्रत्ययमुपादानमुपादानप्रत्ययो भवो भवप्रत्यया जातिर्जातिप्रत्यया जरामरण-शोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायासाः संभवन्ति । एवमस्य केवलस्य महतो दुःखस्कन्धस्य समुद्यो भवति । अविद्यानिरोधात् संस्कारनिरोधः संस्कार-निरोधाद् विज्ञाननिरोधो विज्ञाननिरोधानामरूपनिरोधो नामरूपनिरोधात् पड़ायतननिरोधः पड़ायतननिरोधात् स्पर्शनिरोधः स्पर्शनिरोधाद् वेदाननिरोधो वेदाननिरोधान्तृष्णानिरोधस्तृष्णानिरोधानुपादाननिरोध उपादाननिरोधाद् भव-निरोधो भवनिरोधाजातिनिरोधो जातिनिरोधाज्जरामरणशोकपरिदेवदुःख-दौर्मनस्योपायासा निरुध्यन्ते । एवमस्य केवलस्य महतो दुःखस्कन्धस्य निरोधो भवति ।

सहप्रवर्तितं चेद् भिक्षवस्तेन भगवता महाभिक्षाज्ञानाभिभुवा तथागते-नार्हता सख्यक्संबुद्धेन धर्मचक्रं सदेवकस्य लोकस्य समारकस्य सप्रहस्यकस्य सश्रमणब्राह्मणिकायाः प्रजायाः सदेवमानुपासुरायाः पर्यद् पुरस्तात् । अथ तस्मिन्नेव क्षणलवमुहूर्ते पट्टेः प्राणिकोटीनयुतशतसहस्राणामनुपादायारूपेभ्य-श्चित्तानि विमुक्तानि सर्वे च ते त्रैविद्याः पडुभिन्ना अष्टधिमोक्षध्यायिनः संवृत्ताः । पुनरनुपूर्वेण भिक्षवः स भगवान् महाभिक्षाज्ञानाभिभूस्तथागतोऽर्हन् सख्यक्-संबुद्धो द्वितीयां धर्मदेशनामकार्यान् तृतीयामपि धर्मदेशनामकार्यान् चतुर्थीमपि धर्मदेशनामकार्यान् ।

अथ खलु भिक्षवस्तस्य भगवतो महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवस्तथागतस्यार्हतः सग्यक्संबुद्धस्यैकैकरयां धर्मदेशनायां गङ्गानदीवालुकासमानां प्राणिकोटीनयुतशतसहस्राणामनुपादायास्त्रवेभ्यश्चित्तानि विमुक्तानि । ततः पश्चाद् भिक्षवस्तस्य भगवतो गणनासमतिक्रान्तः श्रावकसंघोऽभूत् ।

तेन खलु पुनर्भिक्षवः समयेन ते षोडश राजकुमाराः कुमारभूता एव समानाः श्रद्धयागारादनागारिकां प्रव्रजिताः सर्वे च ते श्रामणेरा अभूवन् पण्डिता व्यक्ता मेधाविनः कुशला बहुबुद्धशतसहस्रचरिताविनोऽर्थिनश्चानुसरायाः सग्यक्संबोधेः । अथ खलु भिक्षवस्ते षोडश श्रामणेरास्तं भगवन्तं महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवं तथागतमर्हन्तं सग्यक्संबुद्धमेतद्बुधुः । इमानि खलु पुनर्भगवंस्तथागतस्य बहूनि श्रावककोटीनयुतशतसहस्राणि महर्द्धिकानि महानुभावानि महेशाख्यानि भगवतो धर्मदेशनया परिनिष्पन्नानि । तत् साधु-भगवांस्तथागतोऽर्हन् सग्यक्संबुद्धोऽस्माकमनुकम्पामुपादायानुत्तरां सग्यक्संबोधिमारभ्य धर्मं देशयतु यद्वयमपि तथागतस्यानुशिक्षेमहि । अर्थिनो वयं भगवंस्तथागतज्ञानदर्शनेन । भगवानेवास्माकमस्मिन्नेवार्थे साक्षी त्वं च भगवन् सर्वसत्त्वाशयज्ञो जानीषे अस्माकमध्याशयमिति ।

तेन खलु पुनर्भिक्षवः समयेन तान् बालान् दारकान् राजकुमारान् प्रव्रजितान् श्रामणेरान् दृष्ट्वा यावांस्तस्य राक्षश्चक्रवर्तिनः परिवारस्ततोऽर्धः प्रव्रजितोऽभूदशीतिप्राणिकोटीनयुतशतसहस्राणि ।

अथ खलु भिक्षवः स भगवान् महाभिज्ञाज्ञानाभिभूस्तथागतोऽर्हन् सग्यक्संबुद्धस्तेषां श्रामणेराणामध्याशयं विदित्वा विंशतेः कल्पसहस्राणामत्ययेन सद्धर्मपुण्डरीकं नाम धर्मपर्यायं सूत्रान्नं महावैपुल्यं बोधिसत्त्वाववादं सर्वबुद्धपरिग्रहं विस्तरेण संप्रकाशयामास तासां सर्वासां चतसृणां पर्षदाम् ।

तेन खलु पुनर्भिक्षवः समयेन तस्य भगवतो भाषितं ते षोडश राजकुमाराः श्रामणेरा उद्गृहीतवन्तो धारितवन्त आराधितवन्तः पर्यासवन्तः ।

अथ खलु भिक्षवः स भगवान् महाभिज्ञाज्ञानाभिभूस्तथागतोऽर्हन् सग्यक्संबुद्धस्तान् षोडश श्रामणेरान् व्याकार्षिदनुत्तरायां सग्यक्संबोधौ । तस्य खलु पुनर्भिक्षवो महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवस्तथागतस्यार्हतः सग्यक्संबुद्धस्येमं

1 Tib. ལྷོངས་སོ་བརྒྱུང་འོ་ཀུན་ལྷན་པར་ བུས་སོ།

सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं भाषमाणस्य श्रावकाश्चाधिमुक्तवन्तः । ते च षोडश श्रामणेरा बहूनि च प्राणिकोटीनयुतशतसहस्राणि विचिकित्साप्राप्तान्यभूवन् ।

अथ खलु भिक्षवः स भगवान् महाभिज्ञाज्ञानाभिभूस्तथागतोऽर्हन् सायक-संबुद्ध इमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायमष्टौ कल्पसहस्राण्यविश्रान्तो भाषित्वा विहारं प्रविष्टः प्रतिसंलयनाय तथा प्रतिसंलीनश्च भिक्षवः स तथागतश्चतु-रशीतिकल्पसहस्राणि विहारस्थित एवासीत् ।

अथ खलु भिक्षवस्ते षोडश श्रामणेरास्तं भगवन्तं महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवं तथागतं प्रतिसंलीनं विदित्वा पृथक् पृथक् धर्मासनानि सिंहासनानि प्रज्ञाप्य तेषु निषण्णास्तं भगवन्तं महाभिज्ञाज्ञानाभिभुवं तथागतं नमस्कृत्य तं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं विस्तरेण चतसृणां पर्यदां चतुरशीतिकल्प-सहस्राणि संप्रकाशितवन्तः । तत्र भिक्षव एकैकः श्रामणेरो बोधिसत्त्वः पट्टिपट्टिगङ्गानदीवालुकासमानि प्राणिकोटीनयुतशतसहस्राण्यनुत्तरायां सायक-संबोधौ परिपाचितवान् समादापितवान् संहर्षितवान् समुत्तेजितवान् संप्रहर्षितवानवतारितवान् ।

अथ खलु भिक्षवः स भगवान् महाभिज्ञाज्ञानाभिभूस्तथागतोऽर्हन् सायक-संबुद्धस्तेषां चतुरशीतेः कल्पसहस्राणामत्ययेन स्मृतिमान् संप्रजानंस्तस्मान् समाधेर्व्युत्तिष्ठेद् व्युत्थाय च स भगवान् महाभिज्ञाज्ञानाभिभूस्तथागतो येन तद्धर्मासनं तेनोपसंक्रामदुपसंक्राय प्रहस्य एवासने न्यपीदत् ।

समनन्तरनिषण्णश्च खलु पुनर्भिक्षवः स भगवान् महाभिज्ञाज्ञानाभिभूस्तथा-गतस्तस्मिन् धर्मासनेऽथ तावदेव सर्वावन्तं पर्यन्मण्डलमवलोक्य भिक्षुसंघ-मामन्त्रयामास । आश्चर्यप्राप्ता भिक्षवोऽद्भुतप्राप्ता इमे षोडश श्रामणेराः प्रज्ञावन्तो बहुबुद्धकोटीनयुतशतसहस्रपर्युपासिताश्चीर्णचरिता बुद्धज्ञानपर्युपा-सका^३ बुद्धज्ञानप्रतिग्राहका बुद्धज्ञानावतारका बुद्धज्ञानसंदर्शकाः । पर्युपासध्वं भिक्षव एतान् षोडश श्रामणेरान् पुनः पुनर्यं केचिद् भिक्षवः श्रावकयानिका वा प्रत्येकबुद्धयानिका वा बोधिसत्त्वयानिका वैषां कुलपुत्राणां धर्मदेशनां न प्रतिश्लेषस्यन्ति न प्रतिबाधिष्यन्ते सर्वे ते क्षिप्रमनुत्तरायाः सायकसंबोधे-र्लाभिनो भविष्यन्ति सर्वे च ते तथागतज्ञानमनुप्राप्स्यन्ति ।

१ Tib. བློ་མཁེ་ལ་བཟུང་གྱིས་ཤོད།

२] ०व्युत्तिष्ठन्

३] ०पासिका

तैः खलु पुनर्भिक्षवः षोडशभिः कुलपुत्रैस्तस्य भगवतः शासनेऽयं सद्धर्म-
पुण्डरीको धर्मपर्यायः पुनः पुनः संप्रकाशितोऽभूत् । तैः खलु पुनर्भिक्षवः
षोडशभिः श्रामणेरैर्वोधिसत्त्वैर्महासत्त्वैर्यानि तान्येकैकेन बोधिसत्त्वेन महा-
सत्त्वेन षष्टिषष्टिगङ्गानदीवालुकासमानि सत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणि बोधाय
समादापितान्यभूवन् सर्वाणि च तानि तैरेव सार्धं तासु तासु जातिष्वनु-
प्रव्रजितानि तान्येव समनुपश्यन्तस्तेषामेवान्तिकाद्धर्ममश्रौषुः । तैश्चत्वारिंशद्
बुद्धकोटीसहस्राण्यारागतानि केचिद्द्याप्यारागयन्ति ।

आरोचयामि वो भिक्षवः प्रतिवेदयामि वो ये ते षोडश राजकुमाराः
कुमारभूता ये तस्य भगवतः शासने श्रामणेरा धर्मभाणका अभूवन् सर्वे
तेऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धाः सर्वे च त एतर्हि तिष्ठन्ति ध्रियन्ते याप-
यन्ति दशसु दिक्षु नानाबुद्धक्षेत्रेषु बहूनां श्रावकबोधिसत्त्वकोटीनयुतशत-
सहस्राणां धर्मं देशयन्ति यदुत पूर्वस्यां दिशि भिक्षवोऽभिरत्यां लोकधाता-
वक्षोभ्यो नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो मेरुकूटश्च नाम तथागतोऽर्हन्
सम्यक्संबुद्धः । पूर्वदक्षिणस्यां दिशि भिक्षवः सिंहघोषश्च नाम तथागतोऽर्हन्
सम्यक्संबुद्धः सिध्धजश्च नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः । दक्षिणस्यां
दिशि भिक्षव आकाशप्रतिष्ठितश्च नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो नित्यपरि-
निर्वृतश्च नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः । दक्षिणपश्चिमायां दिशि भिक्षव
इन्द्रध्वजश्च नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो ब्रह्मध्वजश्च नाम तथागतोऽर्हन्
सम्यक्संबुद्धः । पश्चिमायां दिशि भिक्षवोऽमितायुश्च नाम तथागतोऽर्हन्
सम्यक्संबुद्धः सर्वलोकधातूपद्रवोद्भवेगप्रत्युत्तीर्णश्च नाम तथागतोऽर्हन्
सम्यक्संबुद्धः । पश्चिमोत्तरस्यां दिशि भिक्षवस्तमालपत्रचन्दनगन्धाभिन्नश्च
नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो मेरुकल्पश्च नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्-
संबुद्धः । उत्तरस्यां दिशि भिक्षवो मेघस्वरदीपश्च नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्-
संबुद्धो मेघस्वरराजश्च नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः । उत्तरपूर्वस्यां
दिशि भिक्षवः सर्वलोकभयच्छम्भितत्वविध्वंसनकरश्च^१ नाम तथागतोऽर्हन्
सम्यक्संबुद्धोऽहं च भिक्षवः शाक्यमुनिर्नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः
षोडशामो मध्ये खल्वस्यां सहायां लोकधातावनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभि-
संबुद्धः ।

१] ०म्भितत्वध्वंसनकरश्च

ये पुनस्ते भिक्षवस्तदास्माकं श्रामणेरभूतानां सत्त्वा धर्मं श्रुतवन्तस्तस्य भगवतः शासन एकैकस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य बहूनि गङ्गानदीवालुकासमानि सत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणि यान्यस्माभिः समादापितान्यनुत्तरायां सायक्संबोधौ तान्येतानि भिक्षवोऽद्यापि श्रावकभूमावेवावस्थितानि परिपाच्यन्त एवानुत्तरायां सायक्संबोधौ । एषैवैगामानुपूर्व्यनुत्तरायाः सायक्संबोधेरभिसंबोधनाय । तत् कस्य हेतोः । एवं दुरधिमोक्ष्यं हि भिक्षवस्तथागतज्ञानम् । कतमे च ते भिक्षवः सत्त्वा ये मया बोधिसत्त्वेन तस्य भगवतः शासने अप्रमेयाण्यसंख्येयानि गङ्गानदीवालुकासमानि सत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणि सर्वज्ञताधर्ममनुश्रावितानि । यूयं ते भिक्षवस्तेन कालेन तेन समयेन सत्त्वा अभूवन् ।

ये च मम परिनिर्वृतस्यानागतेऽध्वनि श्रावका भविष्यन्ति बोधिसत्त्वन्वरीं च श्रोष्यन्ति न चावभोत्स्यन्ते बोधिसत्त्वा वयमिति । किं चापि ते भिक्षवः सर्वे परिनिर्वाणसंज्ञिनः परिनिर्वारयन्ति । अपि तु खलु पुनर्भिक्षवो यद्दहमन्यासु लोकधातुष्वन्योन्यैर्नामधेयैर्विहरामि तत्र ते पुनरुत्पत्स्यन्ते तथागतज्ञानं पर्येषमाणास्तत्र च ते पुनरेवैतां क्रियां श्रोष्यन्ति । एकमेव तथागतानां परिनिर्वाणं नास्त्यन्यद् द्वितीयमितो वह्निर्निर्वाणम् । तथागतानाम् एतद्भिक्षव उपायकौशल्यं वेदिन्यं धर्मदेशनाभिनिर्हारश्च । यस्मिन् भिक्षवः समये तथागतः परिनिर्वाणकालसमयमात्मनः समनुपश्यति परिशुद्धं च पर्यङ्गं पश्यत्यधिमुक्तिसारां शून्यधर्मगतिं गतां ध्यानवतीं महाध्यानवतीम् । अथ खलु भिक्षवस्तथागतोऽयं काल इति विदित्वा सर्वान् बोधिसत्त्वान् सर्वश्रावकांश्च संनिपात्य पश्चादेतमथं संश्रावयति । न भिक्षवः किञ्चिदस्ति लोके द्वितीयं नाम यानं परिनिर्वाणं वा कः पुनर्वादस्तृतीयस्य । उपायकौशल्यं खल्विदं भिक्षवस्तथागतानामर्हतां दूरप्रनष्टं^१ सत्त्वधातुं विदित्वा हीनाभिरतान् कामपङ्कमग्नान्स्तन एषां भिक्षवस्तथागतस्तन्निर्वाणं भावते यदधिमुच्यन्ते ।

तद् यथापि नाम भिक्षव इह स्यात् पञ्चयोजनशतिकमटवीकान्तारं महांश्चात्र जनकायः प्रतिपन्नो भवेद् रत्नद्वीपं गमनाय । देशिकश्चैगामेको भवेद् व्यक्तः पण्डितो निपुणो मेधावी कुशलः खल्वटवीदुर्गाणां स च तं सार्थ-

मटवीमवक्रामयेत् । अथ खलु स महाजनकायः श्रान्तः क्लान्तो भीतस्त्रस्तः एवं वदेत् । यत् खल्वार्यं देशिक परिणायक जानीया वयं हि श्रान्ताः क्लान्ता भीतास्त्रस्ता अनिर्बृताः । पुनरेव प्रतिनिवर्तयिष्यामोऽतिदूरमितोऽटवीकान्तारमिति । अथ खलु भिक्षवः स देशिक उपायकुशलस्तान् पुरुषान् प्रतिनिवर्तितुकामान् विदित्वा एवं चिन्तयेत् । मा खल्विमे तपस्विनस्तादृशं महारत्नद्वीपं न गच्छेयुरिति । स तेषामनुकम्पार्थमुपायकौशल्यं प्रयोजयेत् । तस्या अटव्या मध्ये योजनशतं वा द्वियोजनशतं वा त्रियोजनशतं वातिक्रम्यर्द्धिमयं नगरमभिनिर्मिमीयात् । ततस्तान् पुरुषानेव वदेत् । मा भवन्तो भ्रष्ट मा निवर्तध्वमयमसौ महाजनपदोऽत्र विश्राम्यत । अत्र वो यानि कानिचित् करणीयानि तानि सर्वाणि कुरुध्वमत्र निर्वाणप्राप्ता विहरध्वमत्र विश्रान्ताः । यस्य पुनः कार्यं भविष्यति स तं महारत्नद्वीपं गमिष्यति ।

अथ खलु भिक्षवस्ते कान्तारप्राप्ताः सत्त्वा आश्चर्यप्राप्ता अद्भुतप्राप्ता भवेयुर्मुक्ता वयमटवीकान्तारादिह निर्वाणप्राप्ता विहरिष्याम इति । अथ खलु भिक्षवस्ते पुरुषास्तदृद्धिमयं नगरं प्रविशेयुरागतसंज्ञिनश्च भवेयुर्निस्तीर्णसंज्ञिनश्च भवेयुः । निर्बृताः शीतीभूता स्म इति मन्येरन् । ततस्तान् देशिको विश्रान्तान् विदित्वा तदृद्धिमयं नगरमन्तर्धागयेदन्तर्धापयित्वा च तान् पुरुषानेव वदेत् । आगच्छन्तु भवन्तः सत्त्वा अभ्यासन्न एव महारत्नद्वीपः । इदं तु मया नगरं युष्माकं विश्रामणार्थमभिनिर्मितमिति ।

एवमेव भिक्षवस्तथागतोऽर्हन् सत्यकृसंबुद्धो युष्माकं सर्वसत्त्वानां च देशिकः । अथ खलु भिक्षवस्तथागतोऽर्हन् सत्यकृसंबुद्ध एवं पश्यति । महदिदं क्लेशकान्तारं निर्गन्तव्यं निष्कान्तव्यं प्रहातव्यम् । मा खल्विम एकमेव बुद्धज्ञानं श्रुत्वा द्रवेणैव प्रतिनिवर्तयेयुर्नैवोपसंक्रमेयुः । बहुपङ्क्तेशमिदं बुद्धज्ञानं समुदानयितव्यमिति । तत्र तथागतः सत्त्वान् दुर्बलाशयान् विदित्वा यथा स देशिकस्तदृद्धिमयं नगरमभिनिर्मिमीते तेषां सत्त्वानां विश्रामणार्थं विश्रान्तानां चैवामेवं कथयतीदं खलुद्धिमयं नगरमिति । एवमेव भिक्षवस्तथागतोऽप्यर्हन् सत्यकृसंबुद्धो महोपायकौशल्येनान्तरा द्वे निर्वाणभूमी सत्त्वानां विश्रामणार्थं देशयति संप्रकाशयति । यदिदं श्रावकभूमिं प्रत्येकबुद्धभूमिं च । यस्मिंश्च भिक्षवः समये ते सत्त्वास्तत्र स्थिता भवन्ति । अथ खलु भिक्षवस्तथागतोऽप्येवं संश्रावयति । न खलु पुनर्भिक्षवो यूयं कृतकृत्याः

कृतकरणीयाः । अपि तु खलु पुनर्भिक्षवो युष्माकमभ्यासः । इतस्तथागतज्ञानं व्यवलोकयञ्चं भिक्षवो व्यवचारयञ्चं यद् युष्माकं निर्वाणं नैव निर्वाणम् । अपि तु खलु पुनरुपायकौशल्यमेतद् भिक्षवस्तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानां यत् त्रीणि यानानि संप्रकाशयन्तीति ।

अथ खलु भगवानिममेवार्थं भूयस्या मात्रयोपदर्शयमानस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभ्राषत ।

अभिज्ञानानाभिभु लोकनायको यद्बोधिमण्डस्मि निषण्ण आसीत् ।

दशेह सो अन्तर कल्प पूर्णान् न लप्सि बोधिं परमार्थदर्शी ॥६०॥

देवाथ नागा असुराथ गुह्यका उद्युक्त पूजार्थं जिनस्य तस्य ।

पुष्पाण वर्षं प्रमुमोच्चु तत्र बुद्धे च बोधिं नरनायकेऽस्मिन् ॥६१॥

उपरिं च खे दुन्दुभयो विनेदुः सत्कारपूजार्थं जिनस्य तस्य ।

सुदुःखिता चापि जिनेन तत्र चिरबुध्यमानेन अनुत्तरं पदम् ॥६२॥

दशान चो अन्तरकल्प अत्ययात् स्पृशे स बोधिं भगवाननाभिभूः ।

दृष्टा उदग्रास्तद् आसु सर्वे देवा मनुष्या भुजगासुराश्च ॥६३॥

वीराः कुमारा अथ तस्य षोडश पुत्रा गुणाढ्या नरनायकस्य ।

उपसंक्रमी प्राणिसहस्रकोटिभिः पुरस्कृतास्तं द्विपदेन्द्रमप्रयम् ॥६४॥

वन्दित्व पादौ च विनायकस्य अध्येषिषु धर्मं प्रकाशयस्व ।

अस्मांश्च तर्पेहि इमं च लोकं सुभाषितेनेह नरेन्द्रसिंह ॥६५॥

चिरस्य लोकस्य दशदिशेऽस्मिन् विदितोऽसि उत्पन्नो महाविनायक ।

निमित्तसंचोदनहेतु प्राणिनां ब्राह्मा विमानानि प्रकम्पयन्तः ॥६६॥

विशाय पूर्वाय सहस्रकोट्यः क्षेत्राण पञ्चाशदभूपि कम्पिताः ।

तत्रापि ये ब्राह्मविमान अग्रास्ते तेजवन्तो अधिमात्रमासि ॥६७॥

विदित्व ते पूर्वनिमित्तमीदृशमुपसंक्रमी लोकविनायकेन्द्रम् ।

पुष्पैरिहाभ्योकिरियाण नायकमर्पेन्ति ते सर्वे विमान तस्य ॥६८॥

अध्येषिषु चक्रप्रवर्तनाय गाथाभिगीतेन अभिसंस्तर्षिसु ।

तूर्णीं च सो आसि नरेन्द्रराजा न ताव कालो मम धर्मं भाषितुम् ॥६९॥

एवं दिशि दक्षिणियां पि^१ तत्र अथ पश्चिमा हेष्टिम उत्तरस्याम् ।

उपरिष्टिमार्यां विदिशासु चैव आगत्य ब्रह्माण सहस्रकोट्यः ॥७०॥

१ B दिशा दक्षिणापि

पुण्येभि अभ्योकिरियाण नायकं पादौ च वन्दित्व विनायकस्य ।
 निर्यातयित्वा च विमान सर्वानभिष्टवित्वा पुनरभ्ययाच्चि ॥७१॥
 प्रवर्तया चक्रमनन्तचक्षुः सुदुर्लभस्त्वं बहुकल्पकोटिभिः ।
 दर्शोहि मैत्रीबल पूर्वसेवितमपावृणोही अमृतस्य द्वारम् ॥७२॥
 अध्येषणां ज्ञात्व अनन्तचक्षुः प्रकाशते धर्म बहुप्रकारम् ।
 चत्वारि सत्यानि च विस्तरेण प्रतीत्य सर्वे इमि भाव उत्थिताः ॥७३॥
 अविद्य आदी करियाण चक्षुमान् प्रभाषते स मरणान्तदुःखम् ।
 जातिप्रसूता इमि सर्वदोषा मृत्युं च मानुष्यमिमेव जानथ ॥७४॥
 समनन्तरं भाषितु धर्म तेन बहुप्रकारा विविधा अनन्ताः ।
 श्रुत्वानशीतीनयुतान कोट्यः सत्त्वाः स्थिताः श्रावक भूतले लघुम् ॥७५॥
 क्षणं द्वितीयं अपरं अभूषि जिनस्य तस्यो बहुधर्म भाषतः ।
 विशुद्धसत्त्वा यथ गङ्गवालुकाः क्षणेन ते श्रावकभूत आसीत् ॥७६॥
 ततोत्तरी अगणियु तस्य आसीत् संघस्तदा लोकविनायकस्य ।
 कल्पान कोटीन्ययुता^१ गणेन्त एकैक नो चान्तु लमेय तेषाम् ॥७७॥
 ये चापि ते षोडश राजपुत्रा ये ओरसा चैलकभूत सर्वे ।
 ते भ्रामणेरा अर्वाचिसु तं जिनं प्रकाशया नायक अग्रधर्मम् ॥७८॥
 यथा वयं लोकविद् भवेम यथैव त्वं सर्वजिनानमुत्तम ।
 इमे च सत्त्वा भवि सर्वि एव^२ यथैव त्वं वीर विशुद्धचक्षुः ॥७९॥
 सो चा जिनो आशयु ज्ञात्व तेषां कुमारभूतान तथात्मजानाम् ।
 प्रकाशयो उत्तममप्रबोधिं दृष्टान्तकोटीनयुतैरनेकैः ॥८०॥
 हेतूसहस्रैरुपदर्शयन्तो अभिज्ञानं च प्रवर्तयन्तः ।
 भूतां चरिं दर्शयि लोकनाथो यथा चरन्तो विदु बोधिसत्त्वाः ॥८१॥
 इदमेव सद्धर्मसुपुण्डरीकं वैपुल्यसूत्रं भगवानुवाच ।
 गाथासहस्रेहि अनल्पकेहि येषां प्रमाणं यथ गङ्गवालिकाः ॥८५॥
 सो चा जिनो भाषिय सूत्रमेतद्विहारु प्रविशित्व विलक्षयीत ।
 पूर्णानशीतिञ्चतुरब्ध कल्पान् समाहितैकासनि लोकनाथः ॥८३॥
 ते भ्रामणेराब्ध विदित्व नायकं विहारि आसन्नमनिष्कमन्तम् ।
 संभाषयिसु बहुप्राणिकोटिनां बौद्धं इमं ज्ञानमनास्त्रवं शिषम् ॥८४॥

१ B कोटीनयुता

२ J एवं

पृथक्पृथगासन प्रहृष्टपित्वा अभाषि तेषामिदमेव सूत्रम् ।
 सुगतस्य तस्य तद् शासनस्मिन् अधिकार कुर्वन्तिममेघरूपम् ॥८५॥
 गङ्गा यथा बालुक अप्रमेया सहस्रषष्टिं तद् श्रावयिसु ।
 एकैकु तस्य सुगतस्य पुत्रो विनेति सत्त्वानि अनल्पकानि ॥८६॥
 तस्यो जिनस्य परिनिर्वृतस्य चरित्व ते पश्यिसु बुद्धकोट्यः ।
 तेही तदा श्रावितकेहि सार्धं कुर्वन्ति पूजां द्विपदोत्तमानाम् ॥८७॥
 चरित्व चर्यं विपुलां विशिष्टां बुद्धा च ते बोधि दशह्रिशासु ।
 ते षोडश तस्य जिनस्य पुत्रा दिशासु सर्वासु द्वयो द्वयो जिनाः ॥८८॥
 ये चापि संश्रावितका तदासी ते श्रावका तेष जिनान सर्वे ।
 इममेव बोधिं उपनामयन्ति क्रमक्रमेण विविधैरुपायैः ॥८९॥
 अहं पि अभ्यन्तरि तेष आसीन्मयापि संश्रावित सर्वि यूयम् ।
 तेनो मम श्रावक यूयमद्य बोधावुपायेनिह^१ सर्वि नेमि ॥९०॥
 अयं खु हेतुस्तद् पूर्व आसीदयं प्रत्ययो येन हु धर्म भाषे ।
 नयाम्यहं येन ममाग्रबोधिं मा भिक्षवो उन्नसथेह स्थाने ॥९१॥
 यथाटवी उग्र भवेय दारुणा शून्या निरालम्ब निराश्रया च ।
 बहुभ्वापदा चैव अपानिया च बालान सा भीषणिका भवेत् ॥९२॥
 पुरुषाण चो^२ तत्र सहस्रनेका ये प्रस्थितास्तामटवीं भवेयुः ।
 अटवी च सा^३ शून्य भवेत् दीर्घा पूर्णानि पञ्चाशत् योजनानि ॥९३॥
 पुरुषश्च आढ्यः स्मृतिमन्तु व्यक्तो धीरो विनीतश्च विशारदश्च ।
 यो देशिकस्तेष भवेत् तत्र अटवीय दुर्गाय सुभैरवाय ॥९४॥
 ते चापि खिन्ना बहुप्राणिकोऽप्य उवाच तं देशिक तस्मि काले ।
 खिन्ना वयं आर्यं न शक्नुयाम निवर्तनं अद्यिह रोचते नः ॥९५॥
 कुशलश्च सो पि तद् पण्डितश्च प्रणायकोपाय तदा विचिन्तयेत् ।
 धिक् कष्ट रत्नैरिमि सर्वि बाला अश्यन्ति आत्मान निवर्तयन्तः ॥९६॥
 यन्नून हं ऋद्धिबलेन वाद्य नगरं महन्तं अभिनिर्मिणेयम् ।
 प्रतिमण्डितं वेष्मसहस्रकोटिभिर्विहार उद्यानुपशोभितं च ॥९७॥
 वापी नदीयो अभिनिर्मिणेयम् आरामपुष्पे प्रतिमण्डितं च ।
 प्राकारद्वारैरुपशोभितं च नारीनरैश्चाप्रतिमैरुपेतम् ॥९८॥

निर्माणं कृत्वा इति तान् वदेय मा भायथा हर्षं करोथ चैव ।
 प्राप्ता भवन्तो नगरं वरिष्ठं प्रविश्य कार्याणि कुरुष्व क्षिप्रम् ॥१९॥
 उदग्रचित्ता भणथेह निर्वृता निस्तीर्ण सर्वा अटवी अशेषतः ।
 आश्वासनार्थाय वदेति वाचं कथं न प्रत्यागत सर्वि अस्या ॥१००॥
 विश्रान्तरूपांश्च विदित्व सर्वान् समानयित्वा च पुनर्ब्रवीति ।
 आगच्छथ महा शृणोथ भाषतो ऋद्धीमयं नगरमिदं विनिर्मितम् ॥१०१॥
 युष्माक खेदं च मया विदित्वा निवर्तनं मा च^१ भविष्यतीति ।
 उपायकौशल्यमिदं ममेति जनेथ वीर्यं गमनाय द्वीपम् ॥१०२॥
 एमेव हं भिक्षव देशिको वा प्रणायकः प्राणिसहस्रकोटिनाम् ।
 खिद्यन्त पश्यामि तथैव प्राणिनः क्लेशाण्डकोशं न प्रभोन्ति मेत्तुम् ॥१०३॥
 ततो मया चिन्तितु एष अथो विश्रामभूता इमि निर्वृतीकृताः ।
 सर्वस्य दुःखस्य निरोध एष अर्हन्तभूमौ कृतकृत्य यूयम् ॥१०४॥
 समये यदा तु स्थित अत्र स्थाने पश्यामि यूयामर्हन्त तत्र सर्वान्^२ ।
 तदा च^३ सर्वानिह संनिपास्य भूतार्थमाख्यामि यथैष धर्मः ॥१०५॥
 उपायकौशल्य विनायकानां यद्यान देशेन्ति त्रयो महर्षी ।
 एकं हि यानं न द्वितीयमस्ति विश्रामणार्थं तु द्वि-यान देशिता ॥१०६॥
 ततो वदेमि अहमद्य भिक्षवो जनेथ वीर्यं परमं उदारम् ।
 सर्वज्ञज्ञानेन^४ कृतेन यूयं नैतावता निर्वृति काचि भोति ॥१०७॥
 सर्वज्ञज्ञानं तु यदा स्पृशिष्यथ दशो बला ये च जिज्ञान धर्माः ।
 द्वात्रिंशतीलक्षणरूपधारी बुद्धा भवित्वान भवेथ निर्वृताः ॥१०८॥
 एतादृशी देशन नायकानां विश्रामहेतोः प्रवदन्ति निर्वृतिम् ।
 विश्रान्त ज्ञात्वान च निर्वृतीये सर्वज्ञज्ञाने उपनेन्ति सर्वान् ॥१०९॥

इत्यार्यसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये पूर्वयोगपरिवर्तों

नाम सप्तमः ॥७॥

I09 M. ... na tu ni[r]vrt. ... .. ॥

1] मा बु

2] ०मर्हन्तसर्वान्

3] ततो नु

4] सर्वज्ञज्ञानस्य

पञ्चभिक्षुशत-व्याकरणपरिवर्तः

अथ खल्वायुष्मान् पूर्णो मन्नायणीपुत्रो *भगवतोऽन्तिकादिदमेवंरूपमुपाय-
कौशल्यज्ञानदर्शनं संधाभाषितनिर्देशं श्रुत्वैषां च महाश्रावकाणां व्याकरणं
श्रुत्वेमां** च पूर्वयोगप्रतिसंयुक्तां कथां श्रुत्वेमां च भगवतो वृषभतां श्रुत्वाश्चर्य-
प्राप्तोऽभूदद्भुतप्राप्तोऽभून्निरामिषेण च चित्तेन प्रीतिप्रामोद्येन स्फुटोऽभूत्†।
महता च प्रीतिप्रामोद्येन महता च धर्मगौरवेणोत्थायासनाद् भगवत्श्रवणयोः
प्रणिपत्यैवं चित्तमुत्पादितवान्। आश्चर्यं भगवन्नाश्चर्यं सुगत परमदुष्करं††
तथागता अर्हन्तः सम्यक् संबुद्धाः कुर्वन्ति य इमं नानाधातुकं लोकमनुवर्त-
यन्ते बहुभिक्षोपायकौशल्यज्ञाननिर्देशनैः सत्त्वानां धर्मं देशयन्ति तस्मि-
न्स्तस्मिञ्च सत्त्वान् विलग्नानुपायकौशल्येन प्रमोचयन्ति। किमत्र भगवन्-
स्माभिः शक्यं कर्तुम्। तथागत एवास्माकं जानीत आशयं पूर्वयोगचर्यां
च। स भगवतः पादौ शिरसाभिवन्द्यैकान्ते स्थितोऽभूद् भगवन्तमेव
नमस्कुर्वन्ननिमिषाभ्यां च नेत्राभ्यां संप्रेक्षमाणः।

अथ खलु भगवानायुष्मतः पूर्णस्य मैत्रायणीपुत्रस्य चित्ताशयमवलोक्य
सर्वावन्तं भिक्षुसंघमामन्त्रयते स्म। पश्यथ भिक्षवो यूयमिमं श्रावकं पूर्णं
मन्नायणीपुत्रं यो मयास्यः‡ भिक्षुसंघस्य धर्मकथिकानामप्रमो निर्दिष्टो बहुभिक्ष
भूतैर्गुणैरभिष्टुतो बहुभिक्ष प्रकारैरस्मिन् मम शासने सज्जर्मपरिग्रहायाभि-
युक्तः। §चतस्रणां पर्षदां संहर्षकः समादापकः समुत्तेजकः संप्रहर्षकोऽह्लान्तो
धर्मदेशनया अलमस्य¹ धर्मस्याख्याता अलमनुग्रहीता सब्रह्मचारिणाम्।

* M. Bhagavataḥ s. ... to idam...

** M. dhāyāṃ imāś ca pū(r)va/yoga/pr.

† M. [a] bhūṣi mahatā ca prīti

†† M. duṣkaraṃ tathāgato

‡ M. imasmiṃ bh.

§ M. [ca]turṇāṃ pariṣāṇāṃ saṃ

मुक्त्वा भिक्षवस्तथागतं* नान्यः शक्तः पूर्णं मैत्रायणीपुत्रमर्थतो वा व्यञ्जनतो वा पर्यादातुम् । तत् किं मन्यध्वे भिक्षवो ममैवायं सद्धर्मपरिग्राहक इति । न खलु पुनर्भिक्षवो युष्माभिरिवं द्रष्टव्यम् । तत् कस्य हेतोः । अभिजानाम्यहं भिक्षवोऽतीतेऽध्वनि नवनवतीनां बुद्धकोटीनां यत्नानेनैव¹ तेषां बुद्धानां भगवतां शासने सद्धर्मः परिगृहीतः । तद् यथापि नाम ममैतर्हि सर्वत्रा चाग्रयो धर्मकथिकानामभूत् सर्वत्र च शून्यतागतिगतोऽभूत् सर्वत्र च प्रति-संविदां लाभ्यभूत्ः सर्वत्र च बोधिसत्त्वाभिज्ञासु गतिगतोऽभूत् । सुविनिश्चित-धर्मदेशको निर्विचिकित्सधर्मदेशकः परिशुद्धधर्मदेशकश्चाभूत् । §तेषां च बुद्धानां भगवतां शासने यावदायुष्ममाणं ब्रह्मचर्यं चरितवान् सर्वत्र च श्रावक इति संज्ञायते स्म । स खल्वनेनोपायेनाप्रमेयाणामसंख्येयानां सत्त्व-कोटीनयुतशतसहस्राणामर्थमकार्षीदप्रमेयानसंख्येयांश्च सत्त्वान् परिपाचित-वाननुत्तरायां सम्यक्संबोधौ । सर्वत्र च बुद्धकृत्येन सत्त्वानां प्रत्युपस्थितो-ऽभूत् सर्वत्र चात्मनो बुद्धक्षेत्रं परिशोधयति स्म सत्त्वानां च परिपाकायाभि-युक्तोऽभूत् । एषामपि भिक्षवो विपश्चियप्रमुखानां सप्तानां तथागतानां येषामहं सप्तम एष एवाग्रयो धर्मकथिकानामभूत् ।

यदपि तद्भिक्षवो भविष्यत्यनागतेऽध्वन्यस्मिन् भद्रकल्पे चतुर्भिर्बुद्धैरूनं बुद्धसहस्रं तेषामपि शासन एषैव पूर्णो मैत्रायणीपुत्रोऽग्रयो धर्मकथिकानां भविष्यति सद्धर्मपरिग्राहकश्च भविष्यति । एवमनागतेऽध्वन्यप्रमेयाणाम-संख्येयानां बुद्धानां भगवतां सद्धर्ममाधारयिष्यति अप्रमेयाणामसंख्येयानां सत्त्वानामर्थं करिष्यत्यप्रमेयानसंख्येयांश्च सत्त्वान् परिपाचयिष्यत्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ । सततसमितं चाभियुक्तो भविष्यत्यात्मनो बुद्धक्षेत्र-परिशुद्धये सत्त्वपरिपाचनाय । स इमामेवंरूपां बोधिसत्त्वचर्यां परिपूर्याप्रमे-यरसंख्येयैः कल्पैरनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यते । धर्मप्रभासो

* M. yitvā ca bhikṣave Tathāgataṃ

† M. sarvatra
ca a. dharmā/kathikā/nām/

‡ M. lābhī-m-abh[ūṣī] ... ..

§ M. (t) eṣāṇi

नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोके भविष्यति विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवानस्मिन्नेव बुद्धक्षेत्रे उत्पत्स्यते ।

तेन खलु पुनर्भिक्षवः समयेन गङ्गानदीवालुकोपमास्त्रिसाहस्रमहासाहस्र-लोकधातव एकं बुद्धक्षेत्रं भविष्यति । समं पाणितलजातं सत्तरत्नमयमप-गतपर्वतं सत्तरत्नमयैः कूटागारैः परिपूर्णं भविष्यति । देवविमानानि चाकाश-स्थितानि भविष्यन्ति देवा अपि मनुष्यान् द्रक्ष्यन्ति मनुष्या अपि देवान् द्रक्ष्यन्ति । तेन खलु पुनर्भिक्षवः समयेनेदं बुद्धक्षेत्रमपगतपापं भविष्यत्य-पगतमातृग्रामं च । सर्वे च ते सत्त्वा औपपादुका भविष्यन्ति ब्रह्मचारिणो मनोमयैरात्मभावैः स्वयंप्रभा ऋद्धिमन्तो वैहायसंगमा वीर्यवन्तः स्मृतिमन्तः प्रज्ञावन्तः सुवर्णवर्णैः समुच्छ्रयैर्द्वारिंशद्भिर्महापुरुषलक्षणैः समलंकृतविप्रहाः । तेन खलु पुनर्भिक्षवः समयेन तस्मिन् बुद्धक्षेत्रे तेषां सत्त्वानां द्वावाहारी भविष्यतः । कतमौ द्वौ । यदुत धर्मप्रीत्याहारो ध्यानप्रीत्याहारश्च । अप्र-मेयाणि चासंख्येयानि बोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणि भविष्यन्ति सर्वेषां च महाभिज्ञाप्राप्तानां प्रतिसंविद्गतिं गतानां सत्त्वाववादकुशलानाम् । गणनासमतिक्रान्ताश्चास्य श्रावका भविष्यन्ति महर्द्धिका महानुभावा अष्ट-विमोक्षध्यायिनः । एवमपरिमितगुणसमन्वागतं तद्बुद्धक्षेत्रं भविष्यति । रत्नावभासश्च नाम स कल्पो भविष्यति । सुविशुद्धा च नाम सा लोक-धातुर्भविष्यति । अप्रमेयानसंख्येयांश्चास्य कल्पानायुष्ममाणं भविष्यति । परि-निर्वृतस्य च तस्य भगवतो धर्मप्रभासस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य सद्धर्मश्चिरस्थायी भविष्यति । रत्नमयैश्च स्तूपैः सा लोकधातुः स्फुटा भविष्यति । एवमचिन्त्यगुणसमन्वागतं भिक्षवस्तस्य भगवतस्तद्बुद्धक्षेत्रं भविष्यति । इदम-वोचद् भगवान् । इदं वदित्वा सुगतो हाथापरमेतदुवाच शास्ता ।

शृणोथ मे भिक्षव एतमर्थं यथा चरी मह्य सुतेन चीर्णा ।

उपायकौशल्य सुशिक्षितेन यथा च चीर्णा इय बोधिन्वर्था ॥१॥

हीनाधिमुक्ता इम सत्त्व ज्ञात्वा उदारयाने च समुत्सृजन्ति ।

तनु श्रावका भोन्तिमि बोधिसत्त्वाः प्रत्येकबोधिं च निदर्शयन्ति ॥२॥

उपायकौशल्यशतैरनेकैः परिपाचयन्ति बहु बोधिसत्त्वान् ।

एवं च भाषन्ति वयं हि श्रावका दूरे वयं उत्तममप्रबोधिया ॥३॥

एतां चरिं तेष्वनुशिक्षमाणाः परिपाकु गच्छन्ति हि सत्त्वकोटयः ।
 हीनाधिमुक्ताश्च कुसीदरूपा अनुपूर्वं ते सर्वि भवन्ति बुद्धाः ॥४॥
 अज्ञानचर्यां च चरन्ति एते वयं खलु भ्रावक अल्पकृत्याः ।
 निर्विण्ण सर्वासु चुरतोपपत्तिषु स्वकं च क्षेत्रं परिशोधयन्ति ॥५॥
 सरागतामात्म निदर्शयन्ति सदोषतां चापि समोहतां च ।
 दृष्टीविलग्नांश्च विदित्व सत्त्वांस्तेषां पि दृष्टीं समुपाश्रयन्ति ॥६॥
 एवं चरन्तो बहु मद्य भ्रावकाः सत्त्वानुपायेन विमोचयन्ति ।
 उन्मादु^१ गच्छेयु नरा अविद्वसू सचैव सर्वं चरितं प्रकाशयेत् ॥७॥
 पूर्णो अयं भ्रावक मद्य भिक्षवश्चरितो पुरा बुद्धसहस्रकोटिषु ।
 तेषां च सद्धर्मं परिग्रहीषीद्^२ बौद्ध इदं ज्ञान गवेषमाणः ॥८॥
 सर्वत्र चैषो अभु अग्रभ्रावको बहुश्रुतश्चित्तकथी विशारदः ।
 संहर्षकश्चा अकिलासि नित्यं सद बुद्धकृत्येन च प्रतुप्रस्थितः ॥९॥
 महाअभिज्ञासु सदा गतिंगतः प्रतिसंविदानां च अभूषि लाभी ।
 सत्त्वान चो इन्द्रियगोचरञ्चो धर्मं च वेदोति सदा विशुद्धम् ॥१०॥
 सद्धर्मं श्रेष्ठं च प्रकाशयन्तः परिपाचयी सत्त्व सहस्रकोटयः ।
 अनुत्तरस्मिन्निह अग्रयाने क्षेत्रं स्वकं श्रेष्ठु विशोधयन्तः ॥११॥
 अनागते चापि तथैव अश्वे पूजेष्यती बुद्ध सहस्रकोटयः ।
 सद्धर्मं श्रेष्ठं च परिग्रहीष्यति स्वकं च क्षेत्रं परिशोधयिष्यति ॥१२॥
 वेदोष्यती धर्मं सदा विशारदो उपायकौशल्यसहस्रकोटिभिः ।
 बहूश्च सत्त्वान् परिपाचयिष्यति सर्वज्ञज्ञानस्मि अनास्रवस्मिन् ॥१३॥
 सो पूज कृत्वा नरनायकानां सद्धर्मश्रेष्ठं सदा धारयित्वा ।
 भविष्यती बुद्ध स्वयंभु लोके धर्मप्रभासो विशतासु विभ्रुतः ॥१४॥
 क्षेत्रं च तस्य सुविशुद्ध मेष्यती रत्नान सतान सदा विशिष्टम् ।
 रत्नावभासश्च स करुण मेष्यती सुविशुद्ध सो मेष्यति लोकघातुः ॥१५॥
 बहुबोधिसत्त्वान सहस्रकोट्यो महाअभिज्ञासु सुकोविदानाम् ।
 येहि स्फुटो मेष्यति लोकघातुः सुविशुद्ध शुद्धेहि महर्षिकेहि ॥१६॥
 अथ भ्रावकाणां पि सहस्रकोटयः संघस्तदा मेष्यति नायकस्य ।
 महर्षिकानष्टविमोक्षध्यायिनां प्रतिसंविदासू च गतिंगतानाम् ॥१७॥

१ B उत्पादु

२ B परिग्रहेषीव

सर्वे च सत्त्वास्तद्भि बुद्धक्षेत्रे शुद्धा भविष्यन्ति च ब्रह्मचारिणः ।
 उपपादुकाः सर्वा सुवर्णवर्णा द्वात्रिंशतीलक्षणरूपधारिणः ॥१८॥
 आहारसंज्ञा च न तत्र भेष्यति अन्यत्र धर्मे रति ध्यानप्रीतिः ।
 न मातृग्रामोऽपि च तत्र भेष्यति न चाप्यपायान च दुर्गतीभयम् ॥१९॥
 पतादृशं क्षेत्रवरं भविष्यति पूर्णस्य संपूर्णगुणान्वितस्य ।
 आकीर्णं सत्त्वेहि सुभद्रकेहि यत्किञ्चिमात्रं पि इदं प्रकाशितम् ॥२०॥

अथ खलु तेषां द्वादशानां वशीभूतशतानामेतदभवत् । आश्चर्यप्राप्ता
 स्माद्भुतप्राप्ताः स्म । सत्त्वेदस्माकमपि भगवान् यथेमेऽन्ये महाश्रावका व्याकृता
 एवमस्माकमपि तथागतः पृथक् पृथक् व्याकुर्यात् । अथ खलु भगवांस्तेषां
 महाश्रावकाणां चेतसैव चेतः परिवितर्कमाज्ञायायुष्मन्तं महाकाश्यपमामन्त्र-
 यते स्म । इमानि काश्यप द्वादश वशीभूतशतानि येषामहमेतर्हि संमुखीभूतः
 सर्वाण्येतान्यहं काश्यप द्वादश वशीभूतशतान्यनन्तरं व्याकरोमि । तत्र
 काश्यप कोण्डिन्यो भिक्षुर्महाश्रावको द्वापष्टीनां बुद्धकोटीनयुतशतसहस्राणां
 परेण परतरं समन्तप्रभासो नाम तथागतोऽहं न सम्यक्संबुद्धो लोके भविष्यति
 विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च
 मनुष्याणां च बुद्धो भगवान् । तत्र काश्यपानेनैकेन नामधेयेन पञ्च तथागत-
 शतानि भविष्यन्ति । अतः पञ्च महाश्रावकशतानि सर्वाण्यनन्तरमनु-
 त्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यन्ते सर्वाण्येव समन्तप्रभासनामधेयानि
 भविष्यन्ति । तद् यथा गयाकाश्यपो नदीकाश्यप उरुवित्त्वकाश्यपः कालः
 कालोदाय्यनिरुद्धो रेवतः कप्फिणो वक्कुलञ्चुन्दः स्वागत इत्येवंप्रमुखानि पञ्च
 वशीभूतशतानि ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभ्रायत ।

कोण्डिन्यगोत्रो मम श्रावकोऽयं तथागतो भेष्यति लोकनाथः ।
 अनागतेऽध्वानि अनन्तकल्पे विनेष्यते प्राणिसहस्रकोट्यः ॥२१॥
 समन्तप्रभो नाम जिनो भविष्यति क्षेत्रं च तस्य परिशुद्धं भेष्यति ।
 अनन्तकल्पस्मि अनागतेऽध्वनि दृष्टान् बुद्धान् बहवो ह्यनन्तान् ॥२२॥
 प्रभास्वरो बुद्धबलेनुपेतो विद्युष्टशस्त्रो दशसु हिशासु ।
 पुरस्कृतः प्राणिसहस्रकोटिभिर्देशेष्यती उत्तममप्रबोधिम् ॥२३॥

ततु^१ बोधिसत्त्वा अभियुक्तरूपा विमानधोष्ठान्यभिरुह्य चापि ।
 विहरन्त तन्न अनुचिन्तयन्ति विशुद्धशीला सद साधुवृत्तयः ॥२४॥
 ध्रुत्वाम धर्मं द्विपदोत्तमस्य अन्यानि क्षेत्राण्यपि चो सदा ते ।
 व्रजन्ति ते बुद्धसहस्रवन्दकाः पूजां च तेषां विपुलां करोन्ति ॥२५॥
 क्षणेन ते चापि तदास्य क्षेत्रं प्रत्यागमिष्यन्ति विनायकस्य ।
 प्रभासनामस्य नरोत्तमस्य चर्याबलं तादृशकं भविष्यति ॥२६॥
 षष्टिः सहस्रा परिपूर्णकल्पानायुष्ममाणं सुगतस्य तस्य ।
 ततश्च भूयो द्विगुणेन तायिनः परिनिर्वृतस्येह स धर्मं स्थास्यति ॥२७॥
 प्रतिरूपकश्चास्य भविष्यते पुनस्त्रिगुणं ततो एतकमेव कालम् ।
 सद्धर्मभ्रष्टे तद् तस्य तायिनो दुःखिता भविष्यन्ति नरा मरु च ॥२८॥
 जिनाम तेषां समनामकानां समन्तप्रभाणां पुरुषोत्तमानाम् ।
 परिपूर्णपञ्चाशतनायकानां एते भविष्यन्ति परंपराय ॥२९॥
 सर्वेष एतादृशकाश्च व्यूहा ऋद्धीबलं च तथ बुद्धक्षेत्रम् ।
 गणश्च सद्धर्मं तथैव ईदृशः सद्धर्मस्थानं च समं भविष्यति ॥३०॥
 सर्वेषमेतादृशकं भविष्यति नामं तदा लोकि सदेवकस्मिन् ।
 यथा मया पूर्वं प्रकीर्तितासीत् समन्तप्रभासस्य नरोत्तमस्य ॥३१॥
 परंपरा एव तथान्यमन्यं ते व्याकरिष्यन्ति हितानुकम्पी ।
 अनन्तरायं मम अद्य भेष्यति यथैव शास्ताभ्यहु सर्वलोकम् ॥३२॥
 एवं सु एते त्वमिहाद्य काश्यप धारेहि पञ्चाशतनूनकानि ।
 वशिभूत ये चापि ममान्यध्रावकाः कथयाहि चान्येष्वपि ध्रावकेषु ॥३३॥

29	M.	...	...	...	...	[pu]	ruṣottam[ā]nāṃ	
		pa	...	...	...	...	...	
30	M.	...	...	ca	...	...	...	
		...va	edr[sa]	ḥ	saddharma[sthā]naṃ	ca	samaṃ bhaviṣyati	
32	M.	parampa	[rā]	yāṃ	tatha	anyam	...	[vy]ākariṣyanti hit-
		ānukamp	...	...	...	...	...	
		...	...	...	...	...	...	
33	M.	...	...	...	r[e]h[i]	paṃcāśata	nūnakāni	
		vaśi...	ta...	mama	śrāvakānye	kathay	...	

अथ खलु तानि पञ्चार्हच्छतानि भगवतः संमुखमात्मनो व्याकरणानि* श्रुत्वा तुष्टा उद्व्रा आत्तमनसः** प्रमुदिताः प्रीतिसौमनस्यजाता येन भगवांस्तेनोपसंक्रान्ता उपसंक्राय भगवतः पादयोः शिरोभिर्निपत्यैवमाहुः*** । अत्ययं वयं भगवन् देशयामो †यैरस्माभिर्भगवन्नो वं सततसमितं चित्तं परि- भावितमिदमस्माकं परिनिर्वाणम् । परिनिर्वृता वयमिति यथापीदं भगवन्न- व्यक्ता†† अकुशला अविधिज्ञाः । तत् कस्य हेतोः††† । यैर्नामास्माभिर्भगवन्स्तथा- गतज्ञानेऽभिसंबोद्धव्य एवंप्रकारेण परीक्षेन ज्ञानेन परितोषं गताः स्म ।

तद् यथापि नाम भगवन् § कस्यचिदेव पुरुषस्य कंचिदेव मित्तगृहं प्रविष्टस्य § § मत्तस्य वा सुप्तस्य वा स मित्तोऽनर्घमणिरत्नं वस्त्रान्ते बध्नीयादस्येदं मणिरत्नं भवत्विति । अथ खलु भगवन् स पुरुष उत्थायासनात् प्रकामेत् । सोऽन्यं जनपदप्रदेशं † प्रपद्येत । स तत्र कृच्छ्रप्राप्तो भवेदाहारचीवरपर्येष्टिहेतोः † † † कृच्छ्र- मापद्येत । महता च व्यायामेन कथंचित् कंचिदाहारं प्रतिलमेत तेन च सन्तुष्टो भवेदात्तमनस्कः प्रमुदितः । अथ § खलु भगवन्स्तस्य पुरुषस्य स पुराण- मित्तः § § पुरुषो येन तस्य तदनर्घेयं मणिरत्नं वस्त्रान्ते बद्धं स तं पुनरेव पश्येत्- मेवं वदेत् । किं त्वं भोः पुरुष कृच्छ्रमापद्यसे आहारचीवरपर्येष्टिहेतोर्यदा ¶ यावद् भोः पुरुष मया ¶ ¶ तव सुखविहारार्थं सर्वकामनिवर्तकमनर्घेयं मणिरत्नं

- * M. n. vyākaraṇaṃ. tvā hr̥ṣ [tā]
 ** M. ā tta.....ditā
 prīti-prāmodya [s]o
 *** M. [eta]d avocaṃ atyayaṃ Bha
 † M. o.....s [m]ābhi ci.
 †† M. vayaṃ Bhagavāṃ avaruktā ak.
 ††† M. tat kasya heto yena nāma ...
 § M. [Bhagav]āṃ kasya cid eva puruṣasya
 § § M. viṣṭasya mattasya suptasya an. ka ma
 ‡ M. pradeśaṃ palāpeyaṃ so
 †† M. [bha] veyā [m] āhāra paryeṣṭi ni...
 ca kṛcchra
 § M. atha Bhaga vāṃtasya
 § § M. ṇa mittro yena
 tadā anarḡha [ra]tna.
 ¶ M. ra paryeṣṭi nimittaṃ yad.
 ¶ ¶ M. yaṃ mayā navā yeva sarvha phāṣa[vi]

वखान्त उपनिबद्धम् । निर्यातितं ते भोः पुरुष ममैतन्मणिरत्नम् । तदेवमुप-
निबद्धमेव भोः पुरुष वखान्ते मणिरत्नम् । न च नाम* त्वं भोः पुरुष प्रत्यवे-
क्षसे । किं मम** बद्धं केन वा बद्धं को हेतुः किं निदानं वा बद्धम् । एतद्-
बालजातीयस्त्वं भोः पुरुष यस्त्वं कृच्छ्रेणाहारचीवरं पर्येषमाणस्तुष्टिमा-
पद्यसे । गच्छा त्वं भोः पुरुषैतन्मणिरत्नं ग्रहाय महानगरं गत्वा परिवर्तयस्व ।
तेन च धनेन सर्वाणि धनकरणीयानि कुरुष्वेति ।

एवमेव †† भगवन्नस्माकमपि तथागतेन पूर्वमेव बोधिसत्त्वचर्यां चरता ‡सर्व-
ज्ञताच्चित्तान्युत्पात्रितान्यभूवन् तानि च वयं भगवन्न जानीमो न बुध्यामहे । ते
वयं भगवन्नर्हद्भूमौ निर्वृताः स्म इति संजानीमः‡‡ । वयं कृच्छ्रं जीवामो यद्वयं
भगवन्नेवं परीक्षेन ज्ञानेन परितोषमापद्यामः सर्वज्ञज्ञानप्रणिधानेन सदा
अधिनष्टेन ते वयं भगवंस्तथागतेन संबोध्यमानाः । मा§ यूयं भिक्षव एतन्निर्वाणं
मन्यध्वं§§ संविद्यन्ते भिक्षवो युष्माकं¶ सन्ताने कुशलमूलानि यानि मया पूर्वं
परिपाचितानि । एतर्हि च ममैवेदमुपायकौशल्यं धर्मदेशनाभिलापेन यद् यूय-
मेतर्हि निर्वाणमिति मन्यध्वे । एवं¶¶ च वयं भगवता संबोधयित्वाद्यानुत्तरायां
सम्यक्संबोधौ ध्याकृताः ।

अथ खलु तानि पञ्चवशीभूतशतान्याज्ञातकौण्डिन्यप्रमुखानि तस्यां§ बेलाया-
मिमा गाथा अभाषन्त§§ ।

-
- * M. [e] vaṃ na tvaṃ bho puruṣa etaṃ
 ** M. mama etaṃ kasya heto
 kiṃ nidāna [s] au. (?)
 † M. gaccha tvaṃ bho puruṣa etaṃ ma mahā nagaraṃ gatvā
 parivarttehi tena ca
 †† M. m. Bhagavat[ā] an[u]ttara ...
 pūrvam evaṃ bodhi
 ‡ M. caramāṇena sa [rvbajñā]t[ā]...
 ‡‡ M. saṃjānāma kṛcchraṃ jīvāma vayaṃ etat tena ... ta...
 § M. mā etaṃ bhikṣav.
 §§ M. manyatha santi yuṣmākaṃ tāni kuśala
 ¶ M. [yu] śme ei n.
 ¶¶ M. [ma]nyatha evaṃ ca vayaṃ Bhagavatāṃ sambodhayitvā
 addhyaṃ anu
 § M. [tā] yāṃ vailāyā [ṃ]
 §§ M. [i] māni gāthāni bhāṣi

दृष्टा प्रहृष्टा स्म श्रुणित्व एतां आश्वासनामीदृशिकामनुत्तराम् ।
यं व्याकृता स्म परमाग्रबोधये नमोऽस्तु ते नायक नन्तचक्षुः ॥३५॥
देशेमहे अत्ययु तुभ्यमन्तिके यथैव बाला अविदू अजानकाः ।
यं वै वयं निर्वृतिमात्रकेण परितुष्ट आसीत् सुगतस्य शासने ॥३५॥
यथापि पुरुषो भवि कश्चिदेव प्रविष्ट स स्यादिह मित्रशालम् ।
मित्रं च तस्य धनवन्तमाढ्यं सो तस्य दद्याद् बहु खाद्यभोज्यम् ॥३६॥
संतर्पयित्वान च भोजनेन अनेकमूल्यं रतनं स दद्यात् ।
बद्धान्तरीये वसनान्ति ग्रन्थि दत्त्वा च तस्येह भवेत तुष्टः ॥३७॥
सो चापि प्रक्रान्तु भवेत बालो उत्थाय सोऽन्यं नगरं व्रजेत ।
सो कृच्छ्रप्राप्तः कृपणो गवेषी आहार पर्येषति खिद्यमानः ॥३८॥
पर्येषित भोजननिर्वृतः स्याद् भक्तं उदारं अविचिन्तयन्तः ।
तं चापि रत्नं हि भवेत विस्मृतं बद्धान्तरीये स्मृतिरस्य नास्ति ॥३९॥
तमेव सो पश्यति पूर्वमित्तो येनास्य दत्तं रतनं गृहे स्वे ।
तमेव^१ सुष्टू परिभाषयित्वा दर्शेति रत्नं वसनान्तरस्मिन् ॥४०॥
दृष्ट्वा च सो परमसुखैः समर्पितो रत्नस्य तस्यो अनुभाव ईदृशः ।
महाधनी कोशबली च सो भवेत् समर्पितः कामगुणेहि पञ्चहि ॥४१॥

34	M.	t...hr̥ṣṭa.prahṣṭa sma śruṇitva e.	...	...	!
35	M.	...	...	yathaiva bālā a [c] i u ajūnakā	...
				ye ca vay	
36	M.	...	...	khādya bhojyam	!
37	M.	saṃtar	...	...	!
38	M.	...	...	āya so nagara vrajeya	!
		anyam so kṛ [cch] ra	...	...	
39	M.	...	...	...	!
		...	...	[a] ntariya smi smṛti sya nāsti	
40	M.	tame	...	...	!
41	M.	...	...	samarpito anubhāva tasya ratanasya e	...

एमेव भगवन् वयमेधरूपम् अजानमाना प्रणिधानपूर्वकम् ।
 तथागतेनैव इदं हि दत्तं भवेषु पूर्वेष्विह दीर्घरात्रम् ॥४२॥
 वयं च भगवन्निह बालबुद्धयो अजानका स्मो^१ सुगतस्य शासने ।
 निर्वाणमात्रेण वयं हि तुष्टा न उत्तरी प्रार्थयि नापि च्छिन्तयि ॥४३॥
 वयं च संबोधित लोकबन्धुना न एष एतादृश काचि निर्वृतिः ।
 ज्ञानं प्रणीतं पुरुषोत्तमानां या निर्वृतीयं परमं च सौख्यम् ॥४४॥
 इदं चुदारं विपुलं बहुविधं अनुत्तरं व्याकरणं च श्रुत्वा ।
 प्रीतो उदग्रा विपुला स्म जाताः परस्परं व्याकरणाय नाथ ॥४५॥

इत्यार्यसद्धर्मपुराणरीके धर्मपर्याये पञ्चभिधुशतव्याकरण-
 परिषतो नामाष्टमः* ॥८॥

42	M.	...	...	...	...	1
		...	naiva idam pradattam bhavesu purvbesu	...	r ...	॥
43	M.	...	...	...	...	1
		...	...	...	[ci]ntayī	॥
44	M.	vayam ca sanbodhita	...	...	...	1
		...	...	...	...	॥
45	M.	dam ... an [u] ttara	...	...	...	1
*	M.	[nā]ma samā ptaḥ				

आनन्दादि-व्याकरणपरिवर्तः

अथ खल्वायुष्मानानन्दस्तस्यां बेलायामेवं चिन्तयामास । अप्येव नाम वयमेवंरूपं व्याकरणं प्रतिलभेमहि* । एवं च †चिन्तयित्वानुविचिन्त्य प्रार्थयित्वोत्थायासनाद् भगवतः पादयोर्निपत्य आयुष्मांश्च राहुलोऽप्येवं चिन्तयित्वानुविचिन्त्य प्रार्थयित्वा भगवतः पादयोर्निपत्यैवं वाचमभाषत । अस्माकमपि तावद् भगवन्नवसरो भवत्वस्माकमपि तावत् सुगतावसरो भवतु । अस्माकं हि भगवान् पिता जनको नयनं त्राणं च । वयं हि भगवन् सदेवमानुषासुरे लोकेऽतीव चिद्वीकृताः । भगवतश्चैते पुत्रा भगवतश्चोपस्थायका भगवतश्च धर्मकोशं‡ धारयन्तीति । तन्नाम भगवन् क्षिप्रमेव प्रतिरूपं भवेद् यद् भगवानस्माकं व्याकुर्यादनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ ।

अन्ये च द्वे भिक्षुसहस्रे सातिरेके ¶शैक्षाशैक्षाणां श्रावकाणामुत्थायासनेभ्य एकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वाञ्जलिं प्रगृह्य भगवतोऽभिमुखं भगवन्तमुल्लोकयमाने तस्थतुरेतामेव चिन्तामनुविचिन्तयमाने§ यदुतेदमेव बुद्धज्ञानम् । अप्येव नाम वयमपि व्याकरणं प्रतिलभेमह्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधाविति ।

**अथ खलु भगवानायुष्मन्तमानन्दमामन्त्रयते स्म । भविष्यसि त्वमानन्दानागतेऽध्वनि सागरवरधरबुद्धिविक्रीडिताभिन्नो नाम तथागतोऽहं न सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान् । द्वापयीनां बुद्धकोटीनां सत्कारं कृत्वा गुरुकारं माननां पूजनां च कृत्वा तेषां बुद्धानां भगवतां सद्धर्मं धारयित्वा ††शासनपरिग्रहं च कृत्वानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यसि । स

* M. lābheyām iti evaṃ ca cint.

† M. tvā Bhagava ta pā

‡ M. m api tā

§ M. [ko]śa dharā iti tan.

¶ M. Kāni

śaikṣ āśaikṣāṇāṃ śrāvakāṇāṃ utth.

§ M. mānāḥ

atha khalu [Bhaga] vāṃ āyuṣmantāṃ Ānandam eta

** M. sampannaḥ

sugato [lo]ka vi [da a]nuttaraḥ ... śa'dāmya sū

†† M. haṃ kṛtvā anuttarā.

त्वमानन्द अनुसरां सम्यक्संबुद्धः समानो विंशतिगङ्गानदीवालुकासमानि बोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणि परिपाचयिष्यस्यनुसरायां सम्यक्संबोधौ । समृद्धं च ते बुद्धक्षेत्रं भविष्यति वैदूर्यमयं च । अनवनामितवैजयन्ती च नाम* सा लोकधानुर्भविष्यति । मनोह्रशब्दाभिगर्जितश्च नाम स कल्पो भविष्यति । अपरिमितांश्च कल्पांस्तस्य भगवतः सागरवरधरबुद्धिविक्रीडिताभिहस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्यायुष्माणं भविष्यति येषां कल्पानां न शक्यं गणनया पर्यन्तोऽधिगन्तुम् । तावदसंख्येयानि तानि †कल्पकोटीनयुतशतसहस्राणि‡ तस्य भगवत आयुष्माणं भविष्यति । यावच्चानन्द तस्य भगवतः सागरवरधरबुद्धिविक्रीडिताभिहस्यः तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्यायुष्माणं भविष्यति । तद्दिगुणं परिनिर्वृतस्य सद्धर्मः स्थास्यति । यावांस्तस्य भगवतः सद्धर्मः स्थास्यति तद्दिगुणं सद्धर्मप्रतिरूपकं स्थास्यति । तस्य खलु पुनरानन्द सागरवरधरबुद्धिविक्रीडिताभिहस्य तथागतस्य दशसु दिक्षु बहूनि गङ्गानदीवालुकासमानि बुद्धकोटीनयुतशतसहस्राणि^१ वर्णं भाविष्यन्ति ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमाऽ गाथा अभषत ।

आरोचयामी अहु भिक्षुसंघे आनन्दभद्रो मम धर्मधारकः ।

अनागतेऽध्वानि जिनो भविष्यति पूजित्व षष्टिं सुगतान कोट्यः ॥१॥

नामेन सो सागरबुद्धिधारी अभिज्ञप्राप्तो इति तत्र विश्रुतः ।

परिशुद्धक्षेत्रस्मि सुदर्शनीये अनोनतायां ध्वजवैजयन्त्याम् ॥२॥

तद्दि बोधिसत्त्वा यथ गङ्गवालिकास्ततश्च भूयो परिपाचयिष्यति ।

महर्षिकश्चो^२ स जिनो भविष्यति दशदिशे लोकविद्युष्टशब्दः ॥३॥

अमितं च तस्यायु तदा भविष्यति यः स्थास्यते लोकहितानुकम्पकः ।

परिनिर्वृतस्यापि जिनस्य ताथिनो द्विगुणं च सद्धर्मं स तस्य स्थास्यति ॥४॥

* M. *śuddham, e. ddha kṣe [tra].....*

† M. *y.ya kalpak [o]ṭi nayuta*

‡ M. *[k] riḍita [r]āj ābhijñāsyā
tathāgatasya a*

‡ M. *bhagavata Sāgara dhara buddi vikriḍita rā*

§ M. *atha khalu Bhagavāṃ tāyāṃ velāyāṃ*

प्रतिरूपकं तद्विगुणेन भूयः संस्थास्यते तस्य जिनस्य शासने ।

तदापि सत्त्वा यथ गङ्गवालिका हेतुं जनेष्यन्तिह बुद्धबोधौ ॥५॥

अथ खलु तस्यां पर्वदि नवयानसंप्रस्थितानामष्टानां बोधिसत्त्वसहस्राणामेतदभवत् । न बोधिसत्त्वानामपि तावदस्माभिरेवमुदारं व्याकरणं श्रुतपूर्वकः पुनर्वादः श्रावकाणाम् । कः खल्वत्र हेतुर्भविष्यति कः प्रत्यय इति । अथ खलु भगवांस्तेषां बोधिसत्त्वानां चेतसैव चेतः परिश्रितकमाज्ञाय तान् बोधिसत्त्वानामन्त्रयामास । सममस्माभिः कुलपुत्रा एकक्षण एकमुद्धर्ते मया चानन्देन चानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पादितं धर्मगगनाभ्युद्गत-राजस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य संमुखम् । तत्रैष कुलपुत्रा बाहुश्रुत्ये च सततसमितमभियुक्तोऽभूदहं च वीर्यारम्भेऽभियुक्तः । तेन मया क्षिप्रतरमनुत्तरा सम्यक्संबोधिरभिसंबुद्धा । अयं पुनरानन्दभद्रो बुद्धानां भगवतां सद्धर्मकोशधर एव भवति स्म । यदुत बोधिसत्त्वानां परिनिष्पत्तिहेतोः प्रणिधानमेतत् कुलपुत्रा अस्य कुलपुत्रस्येति ।

अथ खल्वायुष्मानानन्दो भगवतोऽन्तिकादात्मनो व्याकरणं श्रुत्वानुत्तरायां सम्यक्संबोधावात्मनश्च बुद्धक्षेत्रगुणव्यूहान् श्रुत्वा पूर्वप्रणिधानचर्यां च श्रुत्वा तुष्ट उदग्र आत्तमनस्कः प्रमुदितः प्रीतिसौमनस्यजातोऽभूत् । तस्मिंश्च समये बहूनां बुद्धकोटीनयुतशतसहस्राणां सद्धर्ममनुस्सरति स्मात्मनश्च पूर्वप्रणिधानम् ।

अथ खल्वायुष्मानानन्दस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभायत ।

आश्चर्यभूता जिन अप्रमेया ये स्सारयन्ति मम धर्मदेशनाम् ।

परिनिर्वृतानां हि जिनान तायिनां समनुस्सरामी यथ अद्य श्वो वा ॥६॥

निष्काङ्क्षप्राप्तोऽस्मि स्थितोऽस्मि बोधये उपायकौशल्य ममेदमीदृशम् ।

परिच्चारकोऽहं सुगतस्य भोमि सद्धर्म धारेमि च बोधिकारणात् ॥७॥

अथ खलु भगवानायुष्मन्तं राहुलभद्रमामन्त्रयते स्म । भविष्यसि त्वं राहुल-भद्रानागतेऽध्वनि सतरत्नपद्मविक्रान्तगामी नाम तथागतोऽहं न् सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान् । दशलोकधातुपरमाणुरजःसर्मास्तथागतानर्हन्तः सम्यक्संबुद्धान् सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पृजयित्वाचर्यित्वा सदा तेषां

बुद्धानां भगवतां ज्येष्ठपुत्रो भविष्यसि तद्यथापि नाम ममैतर्हि । तस्य खलु पुना राहुलभद्र भगवतः सत्तरत्नपद्मविक्रान्तगामिनस्तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्यैवंरूपमेवायुष्ममाणं भविष्यत्येवंरूपैव सर्वाकारगुणसम्पद् भविष्यति तद्यथापि नाम तस्य भगवतः सागरवरधरबुद्धिविक्रीडिताभिन्नस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य सर्वाकारगुणोपेता बुद्धक्षेत्रगुणव्यूहा भविष्यन्ति । तस्यापि राहुल सागरवरधरबुद्धिविक्रीडिताभिन्नस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य त्वमेव ज्येष्ठपुत्रो भविष्यसि । ततः पश्चात् परेणानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यसीति ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत ।

अथं ममा^१ राहुल ज्येष्ठपुत्रो यो औरसो आसि कुमारभावे ।

बोधिं पि^२ प्राप्तस्य ममैष पुत्रो धर्मस्य दायाद्यधरो महर्षिः ॥८॥

अनागतेऽध्वे बहुबुद्धकोट्यो यान् द्रक्ष्यसे^३ येष प्रमाणु नास्ति ।

सर्वेष तेषां हि जिनान पुत्रो भविष्यती^४ बोधि गवेषमाणः ॥९॥

अह्नात चर्या इय राहुलस्य प्रणिधानमेतस्य अहं प्रजानमि ।

करोति संवर्णन लोकबन्धुषु^५ अहं किला^६ पुत्र तथागतस्य ॥१०॥

गुणान कोटीनयुताप्रमेयाः प्रमाणु येषां न कदाचिदस्ति ।

ये राहुलस्येह^७ ममौरसस्य तथा हि एषो स्थितु बोधिकारणात् ॥११॥

अद्राक्षीत् खलु पुनर्मगवांस्ते द्वे श्रावकसहस्रे शैक्षाशैक्षाणां श्रावकाणां भगवन्तमवलोकयमानेऽभिमुखं प्रसन्नचित्ते मृदुचित्ते मार्दवचित्ते । अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामायुष्मन्तमानन्दमामन्त्रयते स्म । पश्यासि त्वमानन्दैते द्वे श्रावकसहस्रे शैक्षाशैक्षाणां श्रावकाणाम् । आह । पश्यामि भगवन् पश्यामि सुगत । भगवानाह । सर्व एवैत आनन्द द्वे भिक्षुसहस्रे समं बोधिसत्वचर्यां समुदानयिष्यन्ति पञ्चाशल्लोकधातुपरमाणुरजःसमांश्च बुद्धान् भगवतः सत्कृत्य गुरुकृत्य मानयित्वा पूजयित्वाचर्ययित्वापचायित्वा सद्धर्मं च धारयित्वा पश्चिमे समुच्छ्रय एकक्षणेनैकमुहूर्तेनैकलवेनैकसंनिपातेन दशसु दिक्ष्वन्योन्यासु लोकधातुषु स्वेषु स्वेषु बुद्धक्षेत्रेष्वनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यन्ते । रत्नकेतुराजा^८ नाम तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धा भविष्यन्ति ।

१ B मम

२ B'मि

३ B ०ते

४ B ०ति

५ B ०ष

६ B किल

७ B ०हुकस्ये०

८ B राजो

परिपूर्णं चैषां कल्पमायुष्यमाणं भविष्यति । समाश्चैषां बुद्धक्षेत्रगुणव्यूहा
भविष्यन्ति । समः श्रावकगणो बोधिसत्त्वगणश्च भविष्यति । समं चैषां
परिनिर्वाणं भविष्यति । समश्चैषां सद्धर्मः स्थास्यति ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां बेलायामिमा गाथा अभाषत ।

*द्वे वै सहस्रे इमि श्रावकाणां आनन्द ये ते मम अग्रतः स्थिताः ।

तान् व्याकरोमी अहमद्य पण्डिताननागतेऽध्वानि तथागतत्वे ॥१२॥

अनन्तऔपम्यनिदर्शनेहि बुद्धान अग्रं करियाण पूजाम् ।

आरागयिष्यन्ति ममाग्रबोधिं स्थित्व चरिमस्मि समुच्छ्रयस्मिन् ॥१३॥

एकेन नामेन दशदिशासु क्षणस्मि एकस्मि तथा मुहूर्ते ।

निषद्य चः द्रुमप्रवराण मूले बुद्धा भविष्यन्ति स्पृशित्व ह्वानम् ॥१४॥

एकं च तेषामिति नाम भेष्यति रत्नस्य केतूतिह' लोकि विभ्रुताः ।

समानि क्षेत्राणि वराणि तेषां समो गणः श्रावकबोधिसत्त्वाः ॥१५॥

ऽऋद्धिप्रभूता इह सर्वि लोके समन्ततस्ते दशसु दिशासु ।

धर्मं प्रकाशेत् यदापि निर्वृताः सद्धर्मु तेषां सममेव स्थास्यति ॥१६॥

अथ खलु ते शैक्षाशैक्षाः श्रावका भगवतोऽन्तिकात् संमुखं स्वानि स्वानि
व्याकरणानि ॥ श्रुत्वा तुष्टा उदग्रा आत्तमनस्काः प्रमुदिताः प्रीतिसौमनस्यजाता
भगवन्तं गाथाभ्यामध्यभाषन्त ।

तृप्ता स्म लोकप्रद्योत श्रुत्वा व्याकरणं इदम् ।

अमृतेन यथा सिक्ताः सुखिता स्म तथागतः ॥१७॥

नास्माकं काङ्क्षा विमतिर्न मेप्याम नरोत्तमाः ।

अद्यास्माभिः सुखं प्राप्तं श्रुत्वा व्याकरणं इदम् ॥१८॥

इत्यार्यसद्धर्मपुण्डरीके** धर्मपर्याय आनन्दराहुलाभ्यामन्याभ्यां च

द्वाभ्यां भिक्षुसहस्राभ्यां व्याकरणपरिवर्ते नाम नवमः ॥९॥

* M. bhā si dv. ai sr. imi

† M. na a.m. [kari] yāna pūjām ārā

‡ M. dru ma pravaraṇa mūle buddhā bhaviṣyanti spr

§ M. ṛddhi prabhūtā tahi sarvba loke samant.

¶ M. [ś] rutvā tuṣṭā udāgrā āttamanā prīti prāmod [ya]

§ M. Tathāgata iti

** M. Saddharmo-paṇḍarī [ke]

धर्मभाणक-परिवर्तः

अथ खलु भगवान् भैषज्यराजं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमारभ्य तान्यशीतिं बोधिसत्त्वसहस्राण्यामन्त्रयते* स्म । पश्यसि त्वं भैषज्यराजास्यां पर्षदि बहुदेवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगमनुष्यामनुष्यान्† भिक्षुभिक्षुण्युपासकोपासिकाः श्रावकयानीयान्‡ प्रत्येकबुद्धयानीयान् बोधिसत्त्वयानीयांश्च यैरयं धर्मपर्यायस्तथागतस्य संमुखं श्रुतः । आह । पश्यामि भगवन् पश्यामि सुगत । भगवानाह । §सर्वे खल्वेते भैषज्यराज बोधिसत्त्वा महासत्त्वा यैरस्यां पर्षद्यन्तश एकापि §गाथा श्रुतैकपदमपि श्रुतं यैर्वा पुनरन्तश एकचित्तोत्पादेनाप्यनुमोदितमिदं सूत्रं सर्वा एता अहं भैषज्यराज **चतस्रः पर्षदो व्याकरोम्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ । येऽपि केचिद् भैषज्यराज तथागतस्य परिनिर्वृतस्येमं‡‡ धर्मपर्यायं श्रोष्यन्त्यन्तश §§एकगाथामपि ¶श्रुत्वान्तश एकेनापि चित्तोत्पादेनाभ्यनुमोदयिष्यन्ति तानप्यहं भैषज्यराज कुलपुत्रान् वा कुलदुहितृर्वा व्याकरोम्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ । परिपूर्णबुद्धकोटीनयुतशतसहस्रपर्युपासितायिनस्ते भैषज्यराज कुलपुत्रा वा कुलदुहितरो वा भविष्यन्ति । बुद्धकोटीनयुतशतसहस्रकृतप्रणिधानास्ते भैषज्यराज कुलपुत्रा वा कुलदुहितरो वा भविष्यन्ति । सत्त्वानामनुकम्पार्थमस्मिन् §§ जम्बुद्वीपे मनुष्येषु प्रत्याजाता वेदितव्याः । य इतो धर्मपर्यायादन्तश एकगाथामपि धारयिष्यन्ति वाचयिष्यन्ति

* M. [ā] mantrayati sma Bhaiṣaj

† M. amanuṣyā bhikṣu [bhi] kṣuṇī up

‡ M. pratyekabuddhayānikā va bodhisatvayāni[kā]...

§ M. [sa]rvbāṃ vā sarvbe te Bhaiṣajyarāja samaṃ bodhisatvā mahāsatvā ;

M. [Bhai] ṣajya rājā samā bodhisatvā mahā s

§ M. gāthāmapi śrutām ekapadam api śruta antama[śo]...

** M. ete catvāra pariṣū ahaṃ vyākaro.mi anuttar ;

M. catvāraḥ pariṣū ahaṃ vyākaro.mi anuttarāyām [sa] myak saṃ

‡‡ M. tasya imaṃ dharmaparyyāyaṃ ṇi

§§ M. antamaśa ekām gāthām api

¶¶ M. pi śrutvā ca ekenāpi cittotpādena anum.

§§ M. [anu] kampārtha manuṣyesu upaṇa[ā]. ye i [to]

प्रकाशयिष्यन्ति संग्राहयिष्यन्ति लिखिष्यन्ति लिखित्वा चानुस्मरिष्यन्ति कालेन च कालं व्यवलोकयिष्यन्ति । तस्मिंश्च पुस्तके तथागतगौरवमुत्पादयिष्यन्ति शास्त्रगौरवेण सत्करिष्यन्ति §गुरुकरिष्यन्ति मानयिष्यन्ति पूजयिष्यन्ति । तं च पुस्तकं §पुष्पधूपगन्धमाल्यविलेपनचूर्णचीवरच्छत्रध्वजपताकावाद्यादिभिर्नमस्काराञ्जलिकर्मभिश्च पूजयिष्यन्ति । ये केचिद् भैषज्यराज कुलपुत्रा वा कुलदुहितरो वेतो धर्मपर्यायादन्तश्च एकगाथामपि धारयिष्यन्तनुमोदयिष्यन्ति वा सर्वांस्तानहं भैषज्यराज व्याकरोम्यनुस्तरायां सम्यक्संबोधौ ।

तत्र भैषज्यराज† यः कश्चिदन्यतरः पुरुषो वा स्त्री वैवं¹ वदेत् । कीदृशाः खल्वपि ते सत्त्वा भविष्यन्तनागतेऽध्वनि तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धा इति । §तस्य भैषज्यराज पुरुषस्य वा स्त्रिया वा स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा दर्शयितव्यः ।** य इतो धर्मपर्यायादन्तश्चतुष्पादिकामपि गाथां धारयिता श्रावयिता वादेशयिता वा सगौरवो वेद् धर्मपर्याये । अयं स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा यो ह्यनागतेऽध्वनि तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो भविष्यति । एवं पश्य । तत् कस्य हेतोः†† । स हि भैषज्यराज कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा तथागतो वेदितव्यः सदेवकेन लोकेन । तस्य च तथागतस्यैवं सत्कारः कर्तव्यो§§ यः खल्वस्माद्धर्मपर्यायादन्तश्च एकगाथामपि धारयेत् कः पुनर्वादो य इमं धर्मपर्यायं सकलसमाप्तमुद्गृह्णीयाद् धारयेद्वा वाचयेद् वा पर्यवाप्नुयाद्‡‡ वा प्रकाशयेद् वा लिखेद् वा लिखापयेद् वा लिखित्वा चानुस्मरेत् तत्र च पुस्तके सत्कारं कुर्याद् गुरुकारं कुर्यान्माननां पूजनामर्चनामपचायनां §§पुष्पधूपगन्धमाल्य-

† M. likhitam yā anusmarisyanti vyapalokayi tatra ;

‡ M. likhitam vāṃ anusmarisyanti vya.

§ M. [u]tpādayisyanti satkarisyanti ca gurukarisyanti ca tūni

* M. [pu]ṣp(e)bhi gandhebhi [mā]lye]bhi vile

§ M. jā yaḥ kaści anyo pi puruṣa...ke.c, e...

** M. evaṃ abhyanumoditvā evaṃ tathāgata bhaviṣyati tasyai.

†† M. [da]rśayitavyaṃ ayaṃ bho puruṣa kulaputra anāgāte

§§ M. paśyāhi tat kasya heto iti hi Bhaiṣ.

‡‡ M. satkāraṃ karaṇiyaṃ ya i o

§§ M. puneya vā prav...vā dhā

M. yā puṣpebhi gandhi [mā]lyebhi vilepanehi cūrṇebhi dhūpe

M. [vi]lepanehi cūrṇeh[ri] hi

*विलेपनचूर्णवीवरच्छत्रध्वजपताकावाद्याञ्जलिनमस्कारैः प्रणामैः । †परिनिष्पन्नः स भैषज्यराज कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वानुत्तरायाः‡ सम्यक्संबोधौ वेदितव्यस्तथागतदर्शी च वेदितव्यो§ लोकस्य हितानुकम्पकः प्रणिधानवशेनोपपन्नोऽस्मिन् जम्बुद्वीपे मनुष्येष्वस्य धर्मपर्यायस्य संप्रकाशनतायै । ¶यः स्वयमुदारं धर्माभिसंस्कारमुदारं च बुद्धक्षेत्रोपपत्तिं स्थापयित्वास्य धर्मपर्यायस्य¹ संप्रकाशनहेतोर्मयि परिनिर्वृते** सत्त्वानां हितार्थमनुकम्पायं चेहोपपन्नो†† वेदितव्यस्तथागतदूतः स भैषज्यराज कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा वेदितव्यः । तथागतकृत्यकरस्तथागतसंप्रेषितः स भैषज्यराज कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा संज्ञातव्यो य इमं‡‡ धर्मपर्यायं तथागतस्य परिनिर्वृतस्य संप्रकाशयेदन्तशो रहसि चौर्येणापि कस्यचिदेकसस्वस्यापि संप्रकाशयेदाचक्षीत वा ।

यः खलु पुनर्भैषज्यराज§§ कश्चिदेव सत्त्वो दुष्टचित्तः पापचित्तो रौद्रचित्तस्तथागतस्य संमुखं कल्पमवर्णं भाषेत् । यश्च तेषां तथारूपाणां धर्मभागकानामस्य सूत्रान्तस्य धारकाणां¶¶ गृहस्थानां वा प्रव्रजितानां वैकामपि वाचमप्रियां संश्रावयेद् भूतां वाभूतां वा² । इदमागादतरं पापकं कर्मेति वदामि । तत् कस्य हेतोः । तथागताभरणप्रतिमण्डितः स भैषज्यराज कुलपुत्रो वा कुलदुहिता§§

† M. [na] maskāryā pariniṣpannaḥ so kulaputra

‡ M. [a] nultarāyāṃ samyak sambodhāyām tathā...dayitavya hi

§ M. śyī ca vedayitavyaṃ hitānukampakaś ca lokasya praṇi

¶ M. kāśanāyāṃ so svakaṃ udāraṃ karmābhisamskāraṃ udārāṃ
M. [u]dāraḥkarmābhisamskāraṃ udārāṃ ca buddhakṣem pa.
ti...pa tyā i

** M. samprakāśanaheto mama parnirvḥṛtasa satvā[nām] hi

†† M. no (?) vedayitavyas Tathāgata dūtaḥ s. ...ṣita so Bhaiṣajya

‡‡ M. samjāneyāsi. ya idaṃ dharma pa .....ya Tathāgatasya parini [r]vṛ

§§ M. Bheṣajya rājā kaś cid evaṃ pāpa duṣṭa citto rodro citto Tathāgatasya

¶¶ M. [dhā]rakānām gṛhasthānām pravrajitānām ekavāram api apriyāṃ śrāveyā

§§ M. [ku]ladhītā vā vedayitavya Tathāgata so Bhaiṣajyā rājā ansena harati so ye

1] drops धर्मपर्यायस्य

2] येद् भूतां वा

वा वेदितव्यः । तथागतं स भैषज्यराजांसेन परिहरति य इमं धर्मपर्यायं
 लिखित्वा पुस्तकगतं कृत्वांसेन परिहरति । स येन येनैव प्रक्रामेत्तेन तेनैव
 सत्त्वैरञ्जलीकरणीयः सत्कर्तव्यो गुरुकर्तव्यो मानयितव्यः पूजयितव्योऽर्चयि-
 तव्योऽपचायितव्यो दिव्यमानुष्यकैः *पुष्पधूपगन्धमाल्यविलेपनचूर्णचीवरच्छल-
 ध्वजपताकावाद्यखाद्यभोज्यान्नपानयानैरग्रप्राप्तैश्च दिव्यै रत्नराशिभिः । स धर्म-
 भाणकः सत्कर्तव्यो गुरुकर्तव्यो मानयितव्यः पूजयितव्यो दिव्याश्च रत्नराशय-
 स्तस्य धर्मभागकस्योपनामयितव्याः । तत् कस्य हेतोः † अप्येव नामैकवारम-
 पीमं धर्मपर्यायं संश्रावयेद् यं श्रुत्वाप्रमेया असंख्येयाः सत्त्वाः क्षिप्रमनुत्तरायां
 सम्यक्संबोधौ परिनिष्पद्येयुः ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमाऽ गाथा अभायत ।

बुद्धत्वे स्थातुकामेन स्वयंभूद्भानमिच्छता ।

सत्कर्तव्याश्च ते सत्त्वा ये धारेन्ति इमं नयम् ॥१॥

सर्वज्ञत्वं च यो इच्छेत् कथं शीघ्रं भवेदिति ।

स इमं धारयेत् सूत्रं सत्कुर्याद् वापि धारकम् ॥२॥

प्रेषितो लोकनाथेन सत्त्ववैनेयकारणात् ।

सत्त्वानामनुकम्पार्थं सूत्रं यो वाचयेदिदम् ॥३॥

उपपत्तिं शुभां त्यक्त्वा स धीर इह आगतः ।

सत्त्वानामनुकम्पार्थं सूत्रं यो धारयेदिदम् ॥४॥

* M. pus (p)ebhi gandhebh(v) mālyehi (v)lepamñehi dhūpeh
vastrehi vādye

† M. kula putrasya upanāmayitavya tat kasya heto apy eva
nāma

‡ M. [kha]l[u] Bhagavāṃ tāyāṃ velā(yāṃ) imāni gūthāni
bhāṣi

1 M. buddhatve sthātu kām 1

2 M. ... .. bhavet ... 1
sa idaṃ sūtra dhā[re]jyāṃ satka[re]jyā vā dhāraka ... ॥

3 M. preṣito loka nāthebhi 1

4 M. ... .. āgata 1

satvā(nā)m anu. pārth y(a) sūtra ima dhārayeṃt ... ॥

उपपत्ति वशा^१ तस्य येन सो दृश्यते तद्दि ।

पश्चिमे कालि भाषन्तो इदं सूत्रं निरुत्तरम् ॥१॥

दिव्येहि पुण्येहि च^१ सत्करेत मानुष्यकैश्चापि हि सर्वगन्धैः ।

दिव्येहि वस्त्रेहि च^२ छादयेया रत्नेहि अभ्योकिरि धर्मभाणकम् ॥६॥

कृताञ्जली तस्य भवेत नित्यं यथा जिनेन्द्रस्य स्वयम्भुवस्तथा ।

यः पश्चिमे कालि सुभैरवेऽस्मिन् परिनिर्वृतस्य इदं सूत्रं धारयेत् ॥७॥

खाद्यं च भोज्यं च तथाभ्रपानं विहारशय्यासनवस्त्रकोट्यः ।

ददेय पूजार्थं जिनात्मजस्य अप्येकवारं पि वदेत सूत्रम् ॥८॥

तथागतानां करणीयं कुर्वते मया च सो प्रेषित मानुषं भवम् ।

यः सूत्रमेतच्चरिमस्मि काले लिखेय धारेय ध्रुणेय वापि ॥९॥

यश्चैव स्थित्वेह जिनस्य संमुखं भ्रावेदवर्णं परिपूर्णं कल्पम् ।

प्रदुष्टचित्तो भृकुटिं करित्वा बहुं नरोऽसौ प्रसवेत पापम् ॥१०॥

यश्चापि सूत्रान्तधराणं तेषां प्रकाशयन्तानिह सूत्रमेतत् ।

अवर्णमाक्रोश वदेय तेषां बहुतरं तस्य वदामि पापम् ॥११॥

नरश्च यो संमुखं संस्तवेया कृताञ्जली मां परिपूर्णकल्पम् ।

गाथान कोटीनयुतैरनेकैः पर्येषमाणो इममप्रबोधिमि ॥१२॥

बहुं खु सो तत्र लभेत पुण्यं मां संस्तवित्वान् प्रहर्षजातः ।

अतश्च सो बहुतरकं लभेत यो वर्णं तेषां प्रवदेन्मनुष्यः ॥१३॥

5	M.	upapatti vasi	...	...	...	...	...	...	...
6	M.	...	...	[mā]nuṣyakaiś ca tatha sarva ...	...	ndhai	...	...	...
				divyebhi vastrebhi na cchādayeyāṃ ratane...	...	...	...	...	...
7	M.	...	...	subheravasmiṃ parinirvṛtasya mama sūtra dhārayet	...	...	...	...	...
8	M.	...	...	khādyam ca bhojyam ca	...	...	...	...	...
9	M.	...	...	tasya karaṇīya kurvati mayā ca so preṣita manuṣa bhava	...	...	...	...	...
				ya sūtra	...	...	...	...	...
10	M.	...	...	...	...	...	...	...	[k]lpam
				praduṣṭacitto bhṛkuṭim karitvā bahun tu pāpa prasaveya so nara	...	...	...	...	...
12	M.	...	...	sāmukham naram kṛtañjali māṃ paripūrṇa kalpaṃ	...	...	...	...	...
				gāthāna ko	...	...	...	...	...
13	M.	...	...	kam [abh]eta yo varṇa teṣāṃ bhāṇe paṇḍitānām	...	...	...	...	...

अष्टादश कल्पसहस्रकोट्यो यस्तेषु पुस्तेषु करोति पूजाम् ।

शब्देहि रूपेहि रसेहि चापि दिव्यैश्च गन्धैश्च स्पर्शैश्च दिव्यैः ॥१४॥

करित्स्व पुस्तान तथैव पूजां अष्टादश कल्पसहस्रकोट्यः ।

यदि श्रुणो एकश एत सूत्रं आश्चर्यलाभोऽस्य भवेन्महानिति ॥१५॥

आरोचयामि ते भैषज्यराज प्रतिवेदयामि ते । बहवो हि मया भैषज्यराज*
धर्मपर्याया भाषिता भाषामि भाषिष्ये च । सर्वेषां च तेषां भैषज्यराज धर्म-
पर्यायाणामयमेव धर्मपर्यायः सर्वलोकविप्रत्यनीकः सर्वलोकाश्रद्धनीयः† ।
तथागतस्याप्येतद् भैषज्यराज आध्यात्मिकधर्मरहस्यं तथागतबलसंरक्षितमप्रति-
भिन्नपूर्वमनाचक्षितपूर्वमनाख्यातमिदं स्थानम् । बहुजनप्रतिक्षितोऽयं भैषज्यराजः‡
धर्मपर्यायस्तिष्ठतोऽपि तथागतस्य कः पुनर्वादः परिनिर्वृतस्य ।

अपि तु खलु पुनर्भैषज्यराज तथागतचीवरच्छन्नास्ते कुलपुत्रा वा कुल-
दुहितरो वा वेदितव्याः । अन्यलोकधातुस्थितैश्च § तथागतैरवलोकिताश्चा-
धिष्ठिताश्च । प्रत्यात्मिकं च तेषां श्रद्धाबलं भविष्यति कुशलमूलबलं च
प्रणिधानबलं च । तथागतविहारैकस्थाननिवासिनश्च ते भैषज्यराज कुलपुत्रा
वा कुलदुहितरो वा भविष्यन्ति । तथागतपाणिपरिमार्जितमूर्धानश्च ते
भविष्यन्ति । य इमं धर्मपर्यायं तथागतस्य परिनिर्वृतस्य श्रद्धधिष्यन्ति
वाचयिष्यन्ति लिखिष्यन्ति सत्करिष्यन्ति गुरुकरिष्यन्ति परेषां च संधावधि-
ष्यन्ति ।

यस्मिन् खलु पुनर्भैषज्यराज पृथिवीप्रदेशेऽयं धर्मपर्यायो भाष्येत
वा वेद्येत वा लिख्येत वा स्वाध्यायेत¹ वा संगायेत वा तस्मिन्
भैषज्यराज पृथिवीप्रदेशे तथागतचैत्यं कारयितव्यं महन्नं रत्नमयमुच्चं प्रगृहीतं
न च तस्मिन्नवश्यं तथागतशरीराणि प्रतिष्ठापयितव्यानि । तत् कस्य हेतोः ।
एकघनमेव तस्मिन् तथागतशरीरमुपनिक्षिप्तं भवति । यस्मिन् पृथिवीप्रदेशेऽयं

15 M. ... .. dadā pi so nara aṣṭā, ... 1
... . sutra vividhā prakāṣitā ॥

* M. bahu mayā Bhaiṣajya [arājā]

† M. sarva loka aśraddhanīyam

‡ M. [pa]ryāyaṃ Bhaiṣajya r[ājā]

§ M. [bh]i avalo

1 B लिख्येत वा लिखितो वा पुस्तकगतः स्वाध्या०

धर्मपर्यायो भाष्येत वा देश्येत वा पठ्येत वा संगार्येत वा लिख्येत वा लिखितो वा पुस्तकगतस्तिष्ठेत् तस्मिंश्च स्तूपे सत्कारो गुरुकारो मानना पूजनार्चना करणीया सर्वपुष्पधूपगन्धमाल्यविलेपनचूर्णचीवरच्छत्रध्वजपताकावैजयन्तीभिः सर्वगीतवाद्यनृत्यतूर्यताड्यावचरसंगीतिसंप्रवादितैः पूजा करणीया । ये च खलु पुनर्भैषज्यराज सत्त्वास्तं तथागतचैत्यं लभेरन् वन्दनाय पूजनाय दर्शनाय वा सर्वे ते भैषज्यराज अभ्यासस्त्रीभूता वेदितव्या अनुत्तरायाः सम्यक्संबोधेः । तत् कस्य हेतोः । बहवो भैषज्यराज गृहस्थाः प्रव्रजिताश्च बोधिसत्त्वचर्यां चरन्ति न च पुनरिमं धर्मपर्यायं लभन्ते दर्शनाय वा श्रवणाय वा लिखनाय वा पूजनाय वा । न तावन्ते भैषज्यराज बोधिसत्त्वचर्यायां कुशला भवन्ति यावन्नेमं धर्मपर्यायं शृण्वन्ति । ये त्विमं धर्मपर्यायं शृण्वन्ति श्रुत्वा चाधिसुच्यन्त्यवतरन्ति विजानन्ति परिगृह्णन्ति तस्मिन् समये त आसन्नस्थायिनो भविष्यन्त्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधावभ्याशीभूताः ।

तद् यथापि नाम भैषज्यराज कश्चिदेव पुरुषो भवेदुदकाथ्युदकगवेपी । स उदकार्थमुज्जङ्गले पृथिवीप्रदेश उदपानं खानयेत् । स यावत् पश्येच्छुष्कं पाण्डरं पांसुं निर्वाह्यमानं तावज्जानीयात् दूर इतस्तावदुदकमिति । अथ परेण समयेन स पुरुष आर्द्रपांसुमुदकसंमिश्रं कर्दमपङ्कभूतमुदकविन्दुभिः स्रवद्भिर्निर्वाह्यमानं *पश्येत् तांश्च पुरुषानुदपानखानकान् कर्दमपङ्कदिग्धाङ्गान् । अथ खलु पुनर्भैषज्यराज स पुरुषस्तत्पूर्वनिमित्तं दृष्ट्वा निष्काङ्क्षो भवेन्निर्विचिकित्स आसन्नमित्तं खलूदकमिति । एवमेव †भैषज्यराज दूरे ते बोधिसत्त्वा महासत्त्वा भवन्त्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ यावन्नेमं धर्मपर्यायं शृण्वन्ति नोद्गृह्णन्ति नावतरन्ति नावगाहन्ते न चिन्तयन्ति । यदा खलु पुनर्भैषज्यराज बोधिसत्त्वा महासत्त्वा इमं‡ धर्मपर्यायं शृण्वन्त्युद्गृह्णन्ति धारयन्ति वाचयन्त्यवतरन्ति स्वाध्यायन्ति चिन्तयन्ति भावयन्ति तदा तेऽभ्याशीभूता भविष्यन्त्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ । सत्त्वानामितो भैषज्यराज धर्मपर्यायादनुत्तरा॥सम्यक्संबोधिराजायते । तत् कस्य हेतोः । परमसन्धाभाषितविवरणो ह्ययं धर्मपर्यायस्तथागतैर्हृद्भिः

* M. paśyeyā[m]

† M. [Bh]aiṣajyarājā dūre tāvat te

‡ M. [kha]l(u) imaṃ dharmā paryāy [am]

¶ M. [samyā]k sambodhi āyaktā

सभ्यक्संबुद्धैर्धर्मनिगूढस्थानमाख्यातं बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां परिनिष्पत्ति-
हेतोः । यः कश्चिद् भैषज्यराज बोधिसत्त्वोऽस्य धर्मपर्यायस्योत्तसेत् संत्रसेत्
संत्रासमापद्येन्नवयानसंप्रस्थितः स भैषज्यराज बोधिसत्त्वो महासत्त्वो वेदितव्यः ।
सचेत् पुनः श्रावकयानीयोऽस्य धर्मपर्यायस्योत्तसेत् संत्रसेत् संत्रासमापद्येदधि-
मानिकः स भैषज्यराज श्रावकयानिकः पुद्गलो वेदितव्यः ।

यः कश्चिद् भैषज्यराज बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तथागतस्य परिनिर्घृतस्य
पश्चिमे काले पश्चिमे समय इमं धर्मपर्यायं चतसृणां पर्षदां संप्रकाशयेत्तेन
भैषज्यराज बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन तथागतलयनं प्रविश्य तथागतचीवरं
प्रावृत्य तथागतस्यासने निषद्यायं धर्मपर्यायश्चतसृणां पर्षदां संप्रकाशयितव्यः ।
कतमश्च भैषज्यराज तथागतलयनम् । सर्वसत्त्वमैत्रीविहारः खलु पुनर्भैषज्यराज
तथागतलयनम् । तत्र तेन कुलपुत्रेण प्रवेष्टव्यम् । कतमश्च भैषज्यराज तथा-
गतचीवरम् । महाक्षान्तिसौरत्यं खलु पुनर्भैषज्यराज तथागतचीवरम् ।
तत्तेन कुलपुत्रेण वा कुलदुहित्वा वा प्रावरितव्यम् । कतमश्च भैषज्यराज
तथागतस्य धर्मासनम् । सर्वधर्मशून्यताप्रवेशः खलु पुनर्भैषज्यराज तथागतस्य
धर्मासनम् । तत्र तेन कुलपुत्रेण निषत्तव्यं निषद्य चायं धर्मपर्यायश्चतसृणां
पर्षदां संप्रकाशयितव्यः । अनवलीनचित्तेन बोधिसत्त्वेन पुरस्ताद् बोधिसत्त्व-
गणस्य बोधिसत्त्वयानसंप्रस्थितानां चतसृणां पर्षदां संप्रकाशयितव्यः । अन्य-
लोकधातुस्थितश्चाहं भैषज्यराज तस्य कुलपुत्रस्य निर्मितैः पर्षदः समावर्तयि-
ष्यामि । निर्मितांश्च भिक्षुभिक्षुण्युपासकोपासिकाः संप्रेषयिष्यामि धर्मश्रवणाय ।
ते तस्य धर्मभाणकस्य भाषितं न प्रतिबाधिष्यन्ति न प्रतिश्लेष्यन्ति । सचेत्
खलु पुनररण्यगतो भविष्यति तत्राप्यहमस्य बहुदेवनागयक्षगन्धर्वासुरगण-
किन्नरमहोरगान् संप्रेषयिष्यामि धर्मश्रवणाय । अन्यलोकधातुस्थितश्चाहं भैषज्य-
राज तस्य कुलपुत्रस्य मुखमुपदर्शयिष्यामि । यानि चास्यास्ताद्धर्मपर्यायात् पद-
व्यञ्जनानि परिभ्रष्टानि भविष्यन्ति तानि तस्य स्वाध्यायतः प्रत्युच्चारयिष्यामि ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत ।

लीयनां सर्वं वर्जित्वा शृणुयात् सूत्रमीदृशम् ।

दुर्लभो वैश्रवो ह्यस्य अधिमुक्ती पि दुर्लभा ॥१६॥

उदकार्थी यथा कश्चित् खानयेत् कूप जङ्गले ।
 शुष्कं च पांसु पश्येत खान्यमाने पुनः पुनः ॥१७॥
 सो दृष्ट्वा चिन्तयेत्तत्र दूरे वारि इतो भवेत् ।
 इदं निमित्तं दूरे स्यात् शुष्कपांसुरितोच्छृतः ॥१८॥
 तदा तु आर्द्रं पश्येत पांसुं स्निग्धं पुनः पुनः ।
 निष्ठा तस्य भवेत्तत्र नास्ति दूरे जलं इह ॥१९॥
 एवमेव तु ते दूरे बुद्धज्ञानस्य तादृशाः ।
 अशृण्वन्त इदं सूत्रमभावित्वा पुनः पुनः ॥२०॥
 यदा तु गम्भीरमिदं श्रावकाणां विनिश्चयम् ।
 सूत्रराजं श्रुणिष्यन्ति चिन्तयिष्यन्ति वासकृत् ॥२१॥
 ते भोन्ति सन्निकृष्टा वै बुद्धज्ञानस्य पण्डिताः ।
 यथैव चार्द्रं पांसुस्मिन् आसन्नं जलमुच्यते ॥२२॥
 जिनस्य लेनं प्रविशित्वा प्रावरित्वा मि चीवरम् ।
 ममासने निषीदित्वा अभीतो भाषि पण्डितः ॥२३॥
 मैत्रीबलं च लयनं क्षान्तिसौरत्य चीवरम् ।
 शून्यता चासनं मह्यमत्र स्थित्वा हि देशयेत् ॥२४॥
 लोष्टं दण्डं वाथ शक्ती आक्रोश-तर्जनाथ वा ।
 भाषन्तस्य भवेत्तत्र स्वरन्तो मम ता सहेत् ॥२५॥
 क्षेत्रकोटीसहस्रेषु आत्मभावो दृढो मम ।
 देशेमि धर्मं सत्त्वानां कल्पकोटीरचिन्तियाः ॥२६॥
 अहं पि तस्य वीरस्य यो मह्य परिनिर्वृते ।
 इदं सूत्रं प्रकाशेया प्रेषेप्ये बहुनिर्मितान् ॥२७॥
 भिक्षवो भिक्षुणीया च उपासका उपासिकाः ।
 तस्य पूजां करिष्यन्ति पर्षदश्च समा अपि ॥२८॥
 लोष्टं दण्डांस्तथाक्रोशांस्तर्जनां परिभाषणाम् ।
 ये चापि तस्य दास्यन्ति धारिष्यन्ति^१ स्य निर्मिताः ॥२९॥
 यदापि चैको विहरन् स्वाध्यायन्तो भविष्यति ।
 नरैर्विरहिते देशे अटव्यां पर्षतेषु वा ॥३०॥

१] वारिष्यन्ति ; Tib. ལྷོ།

ततोऽस्य अहं दर्शिये आत्मभाव प्रभास्वरम् ।

स्खलितं चास्य स्वाध्यायमुञ्चारिये पुनः पुनः ॥३१॥

तर्हि च स्य^१ विहरतो एकस्य वनचारिणः ।

देवान् यक्षांश्च प्रेषिये सहायांस्तस्य नैकशः ॥३२॥

एतादृशास्तस्य गुणा भवन्ति चतुर्णं पर्माणं प्रकाशकस्य^२ ।

एको विहारे^३ वनकन्दरेषु स्वाध्यायं कुर्वन्तु ममाहि^४ पश्येत् ॥३३॥

प्रतिभान तस्य^५ भवती असङ्गं निष्क्तिधर्माणं बहु प्रजानति ।

तोषेति सो प्राणिसहस्रकोट्यः यथापि^६ बुद्धेन अधिष्ठितत्वात्^७ ॥३४॥

ये चापि तस्याश्रित भोन्ति सत्त्वास्ते बोधिसत्त्वा लघु भोन्ति सर्वे ।

तत्संगतिं चापि निषेवमाणाः पश्यन्ति बुद्धान यथ^८ गङ्गवालिकाः ॥३५॥

इत्यार्यसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये धर्मभाणकपरिवर्तो नाम दशमः ॥१०॥

१ B च से ; चस्य for चास्य

२ J प्रकाशयन्तः ३ B विहारी

४ J ममं हि

५ J तस्या ६ J •कोट्यस्तथापि

७ J •ष्ठतत्वात्

८ B बुद्धान् यथ

स्तूपसंदर्शन-परिवर्तः

अथ खलु भगवतः पुरस्तात्ततः पृथिवीप्रदेशात् पर्षन्मध्यात् सत्तरत्नमयः स्तूपोऽभ्युदगतः* पञ्चयोजनशतान्युच्चैस्त्वेन तदनु रूपेण च परिणाहेन । अभ्युद्गम्य वैहायसमन्तरीक्षे समवातिष्ठच्चित्रो दर्शनीयः पञ्चभिः पुष्पग्रहणीयवेदिकासहस्रैः स्वभ्यलंकृतो बहुतोरणसहस्रैः† प्रतिमण्डितः पताकावैजयन्तीसहस्राभिः प्रलम्बितो‡ रत्नदामसहस्राभिः प्रलम्बितः पट्टघण्टासहस्रैः प्रलम्बितस्तमालपत्र-‡ चन्दनगन्धं § प्रमुञ्चमानस्तेन च गन्धेन सर्वावतीर्य लोकधातुः समूर्च्छिताभूत् । छत्रावली चास्य यावञ्चातुर्महाराजकायिकदेवभवनानि समुच्छ्रिताभूत् सत्तरत्नमयी । तद् यथा सुवर्णस्य § रूप्यस्य वैडूर्यस्य मुसारगल्वस्याश्मगर्भस्य लोहितमुक्तेः कर्कतनस्य । तस्मिंश्च स्तूपे त्रायस्त्रिंशत्कायिका देवपुत्रा दिव्यैर्मान्दारवमहामान्दारवैः पुष्पैस्तं रत्नस्तूपमवकिरन्त्यभ्यवकिरन्त्यभिप्रकिरन्ति¶ । तस्माच्च रत्नस्तूपादेवंरूपः § शब्दो निश्चरति स्म । साधु साधु भगवन् शाक्यमुने । सुभाषितस्तेऽयं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः । एवमेतद् भगवन्नेवमेतत् सुगत** ।

अथ खलु ताश्चतस्रः पर्षदस्तं †† रत्नस्तूपं दृष्ट्वा वैहायसमन्तरीक्षे स्थितं संजातहर्षाः प्रीतिप्रामोद्यप्रसादप्राप्ताः । तस्यां वेलायामुत्थायासनेभ्योऽञ्जलिं प्रगृह्यावस्थिताः ।

* M. [ra]tnamayam sthūpaṃ abhyudgacch.

† M. [puṣ]pagr...adi [sa]hasrebhiḥ svalamkṛta : bahu/to

‡ M. [sa]hasrebhi pralambhita tamālapatra (ca)ndanagan-[dh]a pramumeam.

§ M. bhavana anuprāptānām ratnānām syā[ḍ] yathe]daṃ suvarṇa

¶ M. ca puspavarṣebhi abhyavakiranti ca ra[tn]e[bhi] nāgaya-
yakṣa.

§ M. bhi vilepanacehatradhvajapatā[k]ehi vādyanṛtyehi tatra
sthū [p]e

** M. [Bhaga]vām Śākya munim ya imam bodhisatvā, sugra-
ham mahā jñāna samatasara.

†† M. [ni]rdisasi atha khalu tā catvāri [pa]riṣūṃ tam mahā
ratna sthūpaṃ paśyitvā r. s.

अथ खलु तस्यां बेलयां महाप्रतिभानो नाम बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सदेवमानुषासुर* लोकं कौतूहलप्राप्तं विदित्वा भगवन्तमेतदवोचत् । को भगवन् हेतुः कः प्रत्ययोऽस्यैवंरूपस्य महारत्नस्तूपस्य लोके प्रादुर्भावाय । को वा भगवन्नस्मान्महारत्नस्तूपादेवंरूपं† शब्दं निश्चारयति । एवमुक्ते भगवान् महाप्रतिभानं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत् । अस्मिन् महाप्रतिभान महारत्नस्तूपे तथागतस्यात्मभावस्तिष्ठत्येकघनस्तस्यैषः‡ स्तूपः । स एष शब्दं निश्चारयति । अस्ति महाप्रतिभानाधस्तायां दिश्यसंख्येयानि लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्राण्यतिक्रम्य रत्नविशुद्धा नाम लोकधातुः । तस्यां प्रभूतरत्नो नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धोऽभूत् । तस्यैतद् भगवतः§ पूर्वप्रणिधानमभूत् । अहं खलु पूर्वं' बोधिसत्त्वचर्यां चरमाणो न तावन्निर्यातोऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ यावन्मयायं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायो बोधिसत्त्वाववादो न श्रुतोऽभूत्¶ । यदा तु मयायं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः श्रुतस्तदा पश्चादहं परिनिष्पन्नोऽभूवमनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ । तेन खलु पुनर्महाप्रतिभान भगवता प्रभूतरत्नेन" तथागतेनार्हता सम्यक्संबुद्धेन परिनिर्वाणकालसमये सदेवकस्य लोकस्य समारकस्य सब्रह्मकस्य' सश्रमण-ब्राह्मणिकायाः प्रजायाः पुरस्तादेवमारोचितम् । मम खलु भिक्षवः परिनिर्वृतस्यास्य तथागतात्मभावविग्रहस्यैको महारत्नस्तूपः कर्तव्यः । शेषाः पुनस्तूपा ममोद्दिश्य§ कर्तव्याः । तस्य खलु पुनर्महाप्रतिभान भगवतः प्रभूतरत्नस्य तथा-

* M. [velā]yāṃ Mahāpratibhāno nāma bodhisatvo mahāsattvaḥ sadevamānusy āsur.

† M. [evaṃ rūpa]sya mahantasya ratnasthūpasya prādurbhā-āya kiṃ vā Bhagavāṃ ato.

‡ M. [Mahā pra]tibhāna sthūpe Tathāgatasya ātmābhāva pratilābha ekaghana tasye

§ M. nāma tathā tathāgato-m-abhuṣi Ratnavisuddhāyāṃ lokadhātāu tasya bhagavataḥ

¶ M. yāva me na ayaṃ Saddharmapaṇḍarikaṃ dharmaparyāyaṃ bodhisatvopā-ṭaṃ śru[tam]

§ M. tathāgata ātmāna vighrahasya ekaṃ mahantaṃ sthūpaṃ karttavyaṃ śeṣā uddiś.

गतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्यैतदधिष्ठानमभूत् । अयं मम स्तूपो दशसु विश्वु
सर्वलोकधातुषु येषु बुद्धक्षेत्रेष्वयं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः संप्रकाश्येत* तेषु
तेष्वयं ममात्मभावविग्रहस्तूपः समभ्युद्गच्छेत् । तैस्तैर्बुद्धैर्भगवद्भिरस्मिन्
सद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये भाष्यमाणे पर्वन्मण्डलस्योपरिवैहायसं तिष्ठेत् ।
तेषां च बुद्धानां भगवतामिमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं भाषमाणानामयं
ममात्मभावविग्रहस्तूपः साधुकारं दद्यात्† । तदयं महाप्रतिभान तस्य भगवतः
प्रभूतरत्नस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य शरीरस्तूपोऽस्यां सहायां
लोकधातावस्मिन् सद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये मया भाष्यमाणेऽस्मात् पर्वन्मण्डल-
मध्याद्भ्युद्गम्योपर्यन्तरीक्षे वैहायसं स्थित्वा साधुकारं ददाति स्म ।

अथ खलु महाप्रतिभानो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवन्तमेतदवोचत्** ।
पश्याम वयं भगवन्नेतं तथागतविग्रहं भगवतोऽनुभावेन । एवमुक्ते भगवान्
महाप्रतिभानं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत् । तस्य खलु पुनर्महाप्रतिभान
भगवतः प्रभूतरत्नस्य†† तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य प्रणिधानं गुह्यकमभूत् ।
एतदस्य प्रणिधानम् । यदा खल्वन्येषु बुद्धक्षेत्रेषु बुद्धा भगवन्त इमं सद्धर्म-
पुण्डरीकं धर्मपर्यायं भाषेयुस्तदायं ममात्मभावविग्रहस्तूपोऽस्य सद्धर्मपुण्डरीकस्य
धर्मपर्यायस्य श्रवणाय गच्छेत्तथागतानामन्तिकम्‡ । यदा पुनस्ते बुद्धा भगवन्तो
ममात्मभावविग्रहमुद्घाट्य दर्शयितुकामा भवेयुश्चतसृणां पर्यदाम् अथ
तैस्तथागतैर्दशसु दिक्वन्योन्येषु बुद्धक्षेत्रेषु य आत्मभावावनिर्मितास्तथागतविग्रहा
अन्योन्यनामधेयास्तेषु तेषु बुद्धक्षेत्रेषु सत्त्वानां धर्मं देशयन्ति तान् सर्वान् संनि-
पात्य तैरात्मभावावनिर्मितैस्तथागतविग्रहैः§ साधुं पश्चादयं ममात्मभावविग्रहस्तूपः

* M. [ya]tra ayaṃ Saddharmapaṇḍarikam dharmaparyā-
yaṃ samprakāśeyām tatra

† M. sādhuṃ kāraṃ dadeyāṃ sa eṣa Mahāpratibhā tasya
tathā

** M. [Ma]hāpratibhāno bodhisatvo mahāsatvo Bhagavantam
eta[d]

†† M. [ma]hāsatvam etaḍ avocat tasya tu Mahāpratibhāna
Prabhū

‡ M. ...[t] i...sapa. śruṇanāya yaś ca tathāga...

§ M. tebhi tathāgata vighrahebbhi.

समुद्घात्र्योपदर्शयितव्यश्चतसृणां पर्वदाम् । तःमयापि महाप्रतिभान् बहुवस्तथा-
गतविग्रहा निर्मिता ये दशसु दिक्ष्वन्योन्येषु बुद्धश्रेणेषु लोकधातुसहस्रेषु
सत्त्वानां धर्मं देशयन्ति ते सर्वे खल्विहानयितव्या भविष्यन्ति ।

अथ खलु महाप्रतिभानो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवन्तमेतद्वोचत् ।
तानपि तावद् भगवंस्तथागतात्मभावांस्तथागतनिर्मितान् सर्वान् वन्दामहे ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामूर्णाकोशाद् रश्मिं प्रामुञ्चत् । यया रश्म्या
समनन्तरप्रमुक्तया पूर्वस्यां दिशि पञ्चाशान्सु गङ्गानदीवालुकासमेषु लोकधातु-
कोटीनयुतशतसहस्रेषु ये बुद्धा भगवन्तो विहरन्ति स्म ते सर्वे संदृश्यन्ते स्म ।
तानि च बुद्धश्रेत्राणि स्फटिकमयानि संदृश्यन्ते स्म रत्नवृक्षैश्च चित्राणि
संदृश्यन्ते स्म द्रूप्यपट्टदामसमलंकृतानि बहुबोधिसत्त्वशतसहस्रपरिपूर्णानि
वितानविततानि सप्तरत्नहेमजालप्रतिच्छन्नानि । तेषु तेषु बुद्धा भगवन्तो
मधुरेण वल्गुना स्वरेण सत्त्वानां धर्मं देशयमानाः संदृश्यन्ते स्म । बोधिसत्त्व-
शतसहस्रैश्च परिपूर्णानि तानि बुद्धश्रेत्राणि संदृश्यन्ते स्म । एवं पूर्वदक्षिणस्यां
दिशि । एवं दक्षिणस्यां दिशि । एवं दक्षिणपश्चिमायां दिशि । एवं
पश्चिमायां दिशि । एवं पश्चिमोत्तरायां दिशि । एवमुत्तरायां दिशि ।
एवमुत्तरपूर्वस्यां दिशि । एवमधस्तायां दिशि । एवमूर्ध्वायां दिशि ।
एवं समन्ताद्दशसु दिक्ष्वेकैकस्यां दिशि यद्दृग्नि गङ्गानदीवालुकोपमानि
बुद्धश्रेत्रकोटीनयुतशतसहस्राणि बहुषु गङ्गानदीवालुकोपमेषु लोकधातुकोटी-
नयुतशतसहस्रेषु ये बुद्धा भगवन्तस्तिष्ठन्ति ते सर्वे संदृश्यन्ते स्म ।

अथ खलु ते दशसु दिक्षु तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः स्वान् स्वान्
बोधिसत्त्वगणानामन्त्रयन्ति स्म । गन्तव्यं खलु पुनः कुलपुत्रा भविष्यत्यस्माभिः
सहां लोकधातुं भगवतः शाक्यमुनेस्तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्यान्तिकं
प्रभूतरत्नस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य शरीरस्तूपवन्दनाय । अथ खलु
ते बुद्धा भगवन्तः स्वैः स्वैरुपस्थायकैः सार्धमात्मद्वितीया आत्मतृतीया इमां सहं
लोकधातुमागच्छन्ति स्म । इति हि तस्मिन् समये इयं सर्वावती लोकधातु
रत्नवृक्षप्रतिमण्डिताभूद् वैदूर्यमयी सप्तरत्नहेमजालसंछन्ना महारत्नगन्धधूपन-
धूपिता मान्दारवमहामान्दारवपुष्पसंस्तीर्णा किङ्किणीजालालंकृता सुवर्णसूत्राष्टा-
पद्मनिबद्धा अपगत-ग्रामनगरनिगम-जनपद्रापट्टराजधानी अपगत-कालपर्वताप-
गतमुचिलिन्दमहामुचिलिन्दपर्वतापगतचक्रवाड-महाचक्रवाड-पर्वतापगतसुमेरु-

पर्वतापगततदन्य-महापर्वतापगत-महासमुद्रापगत-नदी-महानदी-परिसंस्थिता-
 भूदपगतदेवमनुष्यासुरकायापगतनिरयतिर्यग्योनियमलोका । इति हि तस्मिन्
 समये येऽस्यां सहायां लोकधातौ षड्गत्युपपन्नाः सत्त्वांस्ते सर्वेऽन्येषु लोकधातु-
 ब्रूपनिक्षिप्ता अभूवन् स्थापयित्वा ये तस्यां पर्वदि संनिपतिता अभूवन् । अथ खलु
 ते बुद्धा भगवन्त उपस्थायकद्वितीया उपस्थायकतृतीया इमां सहां लोकधातु-
 मागच्छन्ति स्म । आगतागताश्च ते तथागता रत्नवृक्षमूले सिंहासनमुपनिश्चित्य
 विहरन्ति स्म । एकैकश्च रत्नवृक्षः पञ्चयोजनशतान्युच्चैस्त्वेनाभूदनुपूर्वशाखा-
 पत्रपलाशपरिणाहः पुष्पफलप्रतिमण्डितः । एकैकस्मिंश्च रत्नवृक्षमूले सिंहासनं
 प्रह्वत्तमभूत् पञ्चयोजनशतान्युच्चैस्त्वेन महारत्नप्रतिमण्डितम् । तस्मिन्नेकैक-
 स्तथागतः पर्यङ्कं बद्ध्वा निषण्णोऽभूत् । अनेन पर्यायेण सर्वस्यां त्रिसाहस्र-
 महासाहस्रायां लोकधातौ सर्वरत्नवृक्षमूलेषु तथागताः पर्यङ्कं बद्ध्वा निषण्णा
 अभूवन् ।

तेन खलु पुनः समयेनेयं त्रिसाहस्रमहासाहस्री लोकधातुस्तथागत-
 परिपूर्णाभून्न तावद् भगवतः शाक्यमुनेस्तथागतस्यात्मभावनिर्मिता एकस्मादपि
 दिग्भागात् सर्व आगता अभूवन् । अथ खलु पुनर्भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतो-
 ऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तेषां तथागतविग्रहाणामागतागतानामवकाशं निर्मिमीते
 स्म । समन्तादष्टभ्यो दिग्भ्यो विंशतिबुद्धक्षेत्रकोटीनयुतशतसहस्राणि
 सर्वाणि वैडूर्यमयानि सत्तरत्नहेमजालसंलभानि किङ्किणीजालालंकृतानि
 मान्दारवमहामान्दारवपुष्पसंस्तीर्णानि दिव्यवितानविततानि दिव्यपुष्पदामाभि-
 प्रलम्बितानि दिव्यगन्धधूपनधूपितानि । सर्वाणि च तानि विंशतिबुद्धक्षेत्र-
 कोटीनयुतशतसहस्राण्यपगत-ग्रामनगरनिगमजनपद-राष्ट्रराजधानीन्यपगतकाल-
 पर्वतान्यपगतमुचिलिन्दमहामुचिलिन्द-पर्वतान्यपगतचक्रवाडमहाचक्रवाडपर्वता-
 न्यपगत-सुमेरुपर्वतान्यपगततदन्यमहापर्वतान्यपगतमहासमुद्रापगतनदीमहा-
 नदीनि परिसंस्थापयत्यपगतदेवमनुष्यासुरकायान्यपगतनिरयतिर्यग्योनियम-
 लोकानि । तानि च सर्वाणि बहुबुद्धक्षेत्राण्येकमेव बुद्धक्षेत्रमेकमेव पृथिवी-
 प्रदेशं परिसंस्थापयामास समं रमणीयं सत्तरत्नमयैश्च वृक्षैश्चित्त्रितं तेषां
 च रत्नवृक्षाणां पञ्चयोजनशतान्यारोहपरिणाहोऽनुपूर्वशाखापत्रपुष्पफलो-

पेतः । सर्वसिद्ध रत्नवृक्षमूले पञ्चयोजनशतान्यारोहपरिणाहं दिव्य-
रत्नमयं विचित्रं दर्शनीयं सिंहासनं प्रहस्यमभूत् । तेषु रत्नवृक्षमूले-
व्वागतागतास्तथागताः सिंहासनेषु पर्यङ्कं बद्धा निषीदन्ते स्म । अनेन
पर्यायेण पुनरपराणि विंशतिलोकधातुकोटीनयुतशतसहस्राण्येकैकस्यां दिशि
शाक्यमुनिस्तथागतः परिशोधयति स्म । तेषां तथागतानामागतागतानामव-
काशार्थं तान्यपि विंशतिलोकधातुकोटीनयुतशतसहस्राण्येकैकस्यां दिश्यपगत-
ग्रामनगरनिगमजनपदराष्ट्र-राजधानीन्यपगतकाल-पर्वतान्यपगतमुच्चिलिन्दमहा-
मुच्चिलिन्दपर्वतान्यपगतचक्रवाडमहाचक्रवाडपर्वतान्यपगतसुमेरुपर्वतान्यपगततद-
न्यमहापर्वतान्यपगतमहासमुद्राण्यपगतनदीमहानदीनि परिसंस्थापयत्यपगतदेव-
मनुष्यासुरकायान्यपगतनिरयतिर्यग्योनियमलोकानि । ते च सर्वसत्त्वा
अन्येषु लोकधातुषूपनिक्षिप्ताः । तान्यपि बुद्धश्रेत्राणि वैदूर्यमयानि सत्तरत्न-
हेमजालप्रतिच्छन्नानि किङ्किणीजालारूतानि मान्दारवमहामान्दारवपुष्प-
संस्तीर्णानि दिव्यवितानविततानि दिव्यपुष्पदामाभिप्रलभ्यतानि दिव्यगन्धधूपन-
धूपितानि रत्नवृक्षोपशोभितानि । सर्वे च ते रत्नवृक्षाः पञ्चयोजनशतप्रमाणाः
पञ्चयोजनप्रमाणानि च सिंहासनान्यभिनिर्मितानि । ततस्ते तथागता निषीदन्ते
स्म पृथक् पृथक् सिंहासनेषु रत्नवृक्षमूलेषु पर्यङ्कं बद्धा ।

तेन खलु पुनः समयेन भगवता शाक्यमुनिना ये निर्मितास्तथागताः पूर्वस्यां
दिशि सत्त्वानां धर्मं देशयन्ति स्म गङ्गानदीवालुकोपमेषु बुद्धक्षेत्रकोटीनयुतशत-
सहस्रेषु ते सर्वे समागता दशभ्यो दिग्भ्यस्ते चागता अष्टासु दिक्षु निषण्णा
अभूवन् । तेन खलु पुनः समयेनैकैकस्यां दिशि त्रिंशल्लोकधातुकोटीशत-
सहस्राण्यष्टभ्यो दिग्भ्यः समन्तात्तैस्तथागतैराक्रान्ता अभूवन् । अथ खलु ते
तथागताः स्वेषु स्वेषु' सिंहासनेषूपविष्टाः स्वान् स्वानुपस्थापकान् संप्रेषयन्ति
स्म भगवतः शाक्यमुनेरन्तिकं रत्नपुष्पपुटान् दत्त्वैवं वदन्ति स्म । गच्छत यूयं
गृध्रकूटं पर्वतं गत्वा च पुनस्तस्मिंस्तं भगवन्तं शाक्यमुनिं तथागतमर्हन्तं
सम्यक्संबुद्धं वन्दित्वास्मद्वचनादल्पाबाधतां मन्दग्लानतां च बलं च स्पर्श-
विहारतां च परिपृच्छध्वं सार्धं बोधिसत्त्वगणेन श्रावकगणेन । अनेन च रत्न-
राशिनाभ्यवकिरध्वमेवं च वदध्वम् । ददाति खलु पुनर्भगवांस्तथागतश्छन्दमस्य

महारत्नस्तूपस्य समुद्घाटने । एवं ते तथागताः सर्वे खान् खानुपस्थायकान्
संप्रेषयामासुः ।

अथ खलु भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतस्तस्यां वेलायां स्वान्निर्मितान-
शेषतः समागतान् विदित्वा पृथक्पृथक्सिंहासनेषु निषण्णांश्च विदित्वा
तांश्रोपस्थायकांस्तेषां तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानामागतान् विदित्वा
छन्दं च तैस्तथागतैरर्हद्भिः सम्यक्संबुद्धैरारोचितं विदित्वा तस्यां वेलायां
स्वकाद्धर्मासनादुत्थाय वैहायसमन्तरीशेऽतिष्ठत् । ताश्च सर्वाश्चतस्रः परिषदः
उत्थायासनेभ्योऽञ्जलीः परिगृह्य भगवतो मुखमुल्लोकयन्तस्तस्थुः^१ । अथ खलु
भगवांस्तं महान्तं रत्नस्तूपं वैहायसं स्थितं दक्षिणया हस्ताङ्गुल्या मध्ये समुद्-
घाटयति स्म समुद्घाट्य च द्वे भिस्ती प्रविसारयति स्म । तद्यथापि नाम
महानगरद्वारेषु महाकपाटसंपुटावर्गालविमुक्तौ प्रविसार्येते । एवमेव भगवांस्तं
महान्तं रत्नस्तूपं वैहायसं स्थितं दक्षिणया हस्ताङ्गुल्या मध्ये समुद्घाट्या-
पावृणोति स्म । समनन्तरविवृतस्य खलु पुनस्तस्य महारत्नस्तूपस्य ।
अथ खलु भगवान् प्रभूतरत्नस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः सिंहासनो-
पविष्टः पर्यङ्कं बद्ध्वा परिशुष्कगात्रः संघटितकायो यथा समाधि-
समापन्नस्तथा संदृश्यते स्म । एवं च वाचमभाषत । साधु साधु भगवन् शाक्य-
मुने । सुभाषितस्तेऽयं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः । साधु खलु पुनस्त्वं
भगवन् शाक्यमुने यस्त्वमिमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं पर्यन्मध्ये भाषसे ।
अस्यैवाहं भगवन् सद्धर्मपुण्डरीकस्य धर्मपर्यायस्य श्रवणायेहागतः ।

अथ खलु ताश्चतस्रः पर्यदस्तं भगवन्तं प्रभूतरत्नं तथागतमर्हन्तं सम्यक्-
संबुद्धं बहुकल्पकोटीनयुतशतसहस्रपरिनिर्वृतं तथा भाषमाणं दृष्ट्वाश्चर्यप्राप्ता
अद्भुतप्राप्ता अभूवन् । तस्यां वेलायां तं भगवन्तं प्रभूतरत्नं तथागतमर्हन्तं
सम्यक्संबुद्धं तं च भगवन्तं शाक्यमुनिं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं
दिव्यमानुष्यकै रत्नराशिभिरभ्यवकिरन्ति स्म । अथ खलु भगवान् प्रभूतरत्न-
स्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो भगवतः शाक्यमुनेस्तथागतस्यार्हतः सम्यक्-
संबुद्धस्य तस्मिन्नेव सिंहासनेऽर्धासनमदासीत्तस्यैव महारत्नस्तूपाभ्यन्तर एव

१ B drops ताश्च सर्वाश्चतस्रः परिषदः उत्थायासनेभ्योऽञ्जलीः परिगृह्य भगवतो मुख-
मुल्लोकयन्तस्तस्थुः ।

च वदति । इहैव भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतो निषीदतु । अथ खलु भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतस्तस्मिन्नर्धासने निपसाद तेनैव तथागतेन सार्धमुभौ च तौ तथागतौ तस्य महारत्नस्तूपस्य मध्ये सिंहासनोपविष्टौ वैहायस-मन्तरीक्षस्थौ संदृश्येते ।

अथ खलु तासां चतसृणां पर्षदामेतदभवत् । दूरस्था वयमाभ्यां तथा-गताभ्याम् । यन्नूनं वयमपि तथागतानुभावेन वैहायसमभ्युद्गच्छेम इति । अथ खलु भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतस्तासां चतसृणां पर्षदां चेतसैव चेतः-परिवितर्कमाज्ञाय तस्यां वेलायामृद्धिबलेन ताश्चतस्रः पर्षदो वैहायसमुपर्यन्तरीक्षे प्रतिष्ठापयति स्म । अथ खलु भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतस्तस्यां वेलायां ताश्चतस्रः पर्षद आमन्त्रयते स्म । को भिक्षवो युष्माकमुत्सहते तस्यां सहायां लोकधाताविमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं संप्रकाशयितुम् । अयं स कालोऽयं-स समयः संमुखीभूतस्तथागतः परिनिर्वायितुकामो भिक्षवस्तथागत इमं सद्धर्म-पुण्डरीकं धर्मपर्यायमुपनिश्चिष्य ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभायत ।

अयमागतो निर्वृतको महर्षी रतनामयं स्तूप प्रविश्य नायकः ।
 श्रवणार्थं धर्मस्य इमस्य भिक्षवः को धर्महेतोर्न जनेन वीर्यम् ॥१॥
 बहुकल्पकोटीपरिनिर्वृतोऽपि सो नाम अद्यापि शृणोति धर्मम् ।
 तर्हि तर्हि गच्छति धर्महेतोः सुदुर्लभो धर्म यमेवरूपः ॥२॥
 प्रणिधानमेतस्य विनायकस्य निषेवितं पूर्वभवे यदासीत् ।
 परिनिर्वृतोपी^१ इमु सर्वलोकं पर्यंपती सर्वदशदिशासु ॥३॥
 इमे च सर्वे मम आत्मभावाः सहस्रकोट्यो यथ गङ्गवालिकाः ।
 ते धर्मकृत्यस्य कृतेन आगताः परिनिर्वृतं च इमु द्रष्टुं नाथम् ॥४॥
 छोरित्व क्षेत्राणि स्वकस्वकानि तथ श्रावकाश्चरमरुतश्च सर्वान् ।
 सद्धर्मसंरक्षणहेतु सर्वे कथं^२ चिरं तिष्ठिय धर्मनेत्री ॥५॥
 एतेषु बुद्धान् निषीदनाथं बहुलोकधातूनं सहस्रकोट्यः ।
 संक्रामिता मे तथ सर्वसत्त्वा ऋद्धीबलेन परिशोधिताश्च ॥६॥

१ B पि

२ B यथा ; Tib.

एतादृशी उत्सुकता इयं मे कथं प्रकाशेदिय धर्मनेत्री ।
 इमे च बुद्धा स्थित अप्रमेया द्रमाण मूले यथ पञ्चराशिः ॥७॥
 दुममूलकोटीय अनल्पकायो^१ सिंहासनस्थेहि विनायकेहि ।
 शोभन्ति तिष्ठन्ति च नित्यकालं हुताशनेनेव^२ यथान्धकारम् ॥८॥
 गन्धो मनोज्ञो दशसू दिशासु प्रवायते लोकविनायकानाम् ।
 येना इमे मूर्च्छित सर्वसत्त्वा वाते प्रवाते इह नित्यकालम् ॥९॥
 मयि निर्वृते यो एतं धर्मपर्यायु धारयेत् ।
 क्षिप्रं व्याहरतां वाचं लोकनाथान संमुखम् ॥१०॥
 परिनिर्वृतो हि संबुद्धः प्रभूतरतनो मुनिः ।
 सिंहनादं श्रुणे तस्य व्यवसायं करोति यः ॥११॥
 अहं द्वितीयो बहवो इमे च ये कोटियो आगत नायकानाम् ।
 व्यवसाय श्रोष्यामि जिनस्य पुत्रात् यो उत्सहेद्धर्ममिमं प्रकाशितुम् ॥१२॥
 अहं च तेन भवि पूजितः सदा प्रभूतरत्नश्च जिनः स्वयम्भूः ।
 यो गच्छते दिशविदिशासु नित्यं श्रवणाय धर्मं इममेवरूपम् ॥१३॥
 इमे च ये आगत लोकनाथा विचित्रिता यैरिय शोभिता भूः ।
 तेषां पि पूजा विपुला अनल्पका कृता भवेत् सूत्रप्रकाशनेन ॥१४॥
 अहं च दृष्टो इह आसनस्मिन् भगवांश्च योऽयं स्थितु स्तूपमध्ये ।
 इमे च अन्ये बहुलोकनाथा ये आगताः क्षेत्रशतैरनेकैः^३ ॥१५॥
 चिन्तेथ कुलपुत्रा हो सर्वसत्त्वानुकम्पया ।
 सुदुष्करमिदं स्थानमुत्सहन्ति विनायकाः ॥१६॥
 बहुसूत्रसहस्राणि यथा गङ्गायवाल्मिकाः ।
 तानि कश्चित् प्रकाशेत न तद् भवति दुष्करम् ॥१७॥
 सुमेरुं यश्च हस्तेन अध्यालम्बित्व मुष्टिना ।
 क्षिपेत क्षेत्रकोटीयो न तद् भवति दुष्करम् ॥१८॥
 यश्च इमां त्रिसाहस्रीं पादाङ्गुष्ठेन कम्पयेत् ।
 क्षिपेत क्षेत्रकोटीयो न तद् भवति दुष्करम् ॥१९॥

१] अनल्पि का०

२] ०नैव

३ B क्षेत्रसहस्रकोटिभिः ; Tib. ལྷིན་པ་རྒྱ་ལྔ་མ་དག་ནས་གང་ལྷགས་པ།

- भवाग्रे यश्च तिष्ठित्वा धर्मं भाषेन्नरो इह ।
 अन्यं सूत्रसहस्राणि न तद् भवति दुष्करम् ॥२०॥
 निर्वृतस्मिन् तु लोकेन्द्रे पश्चात् काले सुदारुणे ।
 य इदं धारयेत् सूत्रं भाषेद्वा तत् सुदुष्करम् ॥२१॥
 आकाशधातुं यः सर्वामेकमुष्टिं तु निक्षिपेत् ।
 प्रक्षिपित्वा च गच्छेत न तद् भवति दुष्करम् ॥२२॥
 यस्तु ईदृशकं सूत्रं निर्वृतस्मिन् तदा मयि ।
 पश्चात्काले लिखेष्वापि इदं भवति दुष्करम् ॥२३॥
 पृथिवीधातुं च यः सर्वां नखाग्रे संप्रवेशयेत् ।
 प्रक्षिपित्वा च गच्छेत ब्रह्मलोकं पि आरुहेत् ॥२४॥
 न दुष्करं हि सो कुर्यान्न च वीर्यस्य तत्तकम् ।
 तं दुष्करं करित्वान सर्वलोकस्थिहाग्रतः ॥२५॥
 अतोऽपि दुष्करतरं निर्वृतस्य तदा मम ।
 पश्चात्काले इदं सूत्रं वदेया यो मुहुर्नकम् ॥२६॥
 न दुष्करमिदं लोके कल्पदाहस्मि यो नरः ।
 मध्ये गच्छेद्दह्यन्तस्तृणभारं^१ वहेत च ॥२७॥
 अतोऽपि दुष्करतरं निर्वृतस्य तदा मम ।
 धारयित्वा इदं सूत्रमेकसत्त्वं पि श्रावयेत् ॥२८॥
 धर्मस्कन्धसहस्राणि चतुरशीति धारयेत्^२ ।
 सोपवेशान् यथाप्रोक्तान् देशयेन् प्राणिकोटिनाम् ॥२९॥
 न ह्येतं दुष्करं भोति तस्मिन् कालस्मि भिक्षुणाम् ।
 विनयेच्छ्रावकान् मह्यं पञ्चाभिज्ञासु स्थापयेत् ॥३०॥
 तस्येवं दुष्करतरं इदं सूत्रं च धारयेत् ।
 श्रद्दधेदधिमुच्येद्वा भाषेद्वापि पुनः पुनः ॥३१॥
 कोटीसहस्रान् बहवः अर्हन्त्वे योऽपि स्थापयेत् ।
 षड्भिज्ञान्महाभागान् यथा गङ्गायवालिकाः ॥३२॥

१ B गच्छेत दश०

२ B चतुरशीति पिषा०

अतो बहुतरं कर्म करोति स नरोत्तमः ।

निर्वृतस्य हि यो मह्यं सूत्रं धारयते वरम् ॥३३॥

लोकधातुसहस्रेषु बहु मे धर्म भाषिताः ।

अद्यापि चाहं भाषामि बुद्धज्ञानस्य कारणात् ॥३४॥

इदं तु सर्वसूत्रेषु सूत्रमग्रं प्रबुध्यते ।

धारेति यो इदं सूत्रं स धारे जिनविग्रहम् ॥३५॥

भाषध्वं कुलपुत्राहो संमुखं वस्तथागतः ।

य उत्सहति वः कश्चित् पश्चात् कालस्मि धारणम् ॥३६॥

महत्प्रियं कृतं भोति लोकनाथान सर्वशः ।

दुराधारमिदं सूत्रं धारयेद् यो मुहूर्तकम् ॥३७॥

संवर्णितश्च सो भोति^१ लोकनाथेहि सर्वदा ।

शूरः शौदीर्यवांश्चापि क्षिप्राभिन्नश्च बोधये ॥३८॥

धुरावाहश्च^२ सो भोति लोकनाथान औरसः ।

दान्तभूमिमुप्राप्तः सूत्रं धारेति यो इदम् ॥३९॥

चक्षुभूतश्च सो भोति लोके सामरमानुषे ।

इदं सूत्रं प्रकाशित्वा निर्वृते नरनायके ॥४०॥

वन्दनीयश्च सो भोति सर्वसत्त्वान पण्डितः ।

पश्चिमे कालि यो भाषेत् सूत्रमेकं मुहूर्तकम् ॥४१॥

अथ खलु भगवान् कृत्स्नं बोधिसत्त्वगणं ससुरासुरं च लोक-
मामन्थैतदवोचत् । भूतपूर्वं भिक्षवोऽतीतेऽध्वन्यहमप्रमेयासंख्येयान् कल्पान्
सद्धर्मपुण्डरीकं सूत्रं पर्येपितवानखिन्नोऽविश्रान्तः । पूर्वं चाहमनेकान्
कल्पाननेकानि कल्पशतसहस्राणि राजाभूवम् । अनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ
कृतप्रणिधानो न च मे चित्तव्यावृत्तिरभूत् । षण्णां च पारमितानां परिपूर्य^३
उद्युक्तोऽभूवमप्रमेयदानप्रदः सुवर्णमणिमुक्तावैडूर्यशङ्खशिलाप्रवाडुजातरूपरजता-
हमगर्भमुसारगल्वलोहितमुक्ताप्रामनगरनिगमजनपदराष्ट्रराजधानीभार्यापुत्रदुहितृ-
दासीदासकर्मकरपौरुषेयहस्त्यश्वरथयावदात्मशरीरपरित्यागी करचरणशिरो-
त्तमाङ्गप्रत्यङ्गजीवितदाता । न च मे कदाचिदाग्रहचित्तमुत्पन्नम् । तेन

१ B भाति

२ J धृत०

३ B ०पूर्या

च समयेनायं लोको दीर्घायुरभूदनेकवर्षशतसहस्रजीवितेन चाहं कालेन धर्मार्थं राज्यं कारितवान् न विषयार्थम् । सोऽहं ज्येष्ठं कुमारं राज्येऽभिषिच्य चतुर्दिशं ज्येष्ठधर्मगवेषणायोद्युक्तोऽभूवमेवं घण्टया घोषापयितवान् । यो मे ज्येष्ठं धर्ममनुप्रदास्यत्यर्थं चाख्यास्यति तस्याहं दासो भूयासम् । तेन च कालेनर्षिरभूत् स मामेतदवोचत् । अस्ति महाराज सद्धर्मपुण्डरीकं नाम सूत्रं ज्येष्ठधर्मनिर्देशकम् । तद्यदि दास्यमभ्युपगच्छसि ततस्तेऽहं तं धर्मं श्रावयिष्यामि सोऽहं श्रुत्वा तस्यर्षेर्वचनं हृष्टस्तुष्ट उदग्र आत्तमनाः प्रीतिसौमनस्य-जातो येन स ऋषिस्तेनोपेयिवानुपेत्यावोचत् । यत्ते दासेन कर्म करणीयं तत् करोमि । सोऽहं तस्यर्षेर्दासभावमभ्युपेत्य तृणकाष्ठपानीयकन्दमूलफलादीनि प्रेष्यकर्माणि कृतवान् यावद्द्वाराध्यक्षोऽप्यहमासम् । दिवसं चैवंविधं कर्म कृत्वा रात्रौ शयानस्य मञ्चके पादान् धारयामि । न च मे कायक्लमो न चेतसि क्लमोऽभूत् । एवं च मे कुर्वतः परिपूर्णं वर्षसहस्रं गतम् ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामेतमेवार्थं परिद्योतयन्निमा गाथा अभाषत ।

कल्पानतीतान् समनुस्मरामि यदाहमासं धार्मिको^१ धर्मराजा ।

राज्यं च मे धर्महेतोः कृतं तन्न च कामहेतोर्ज्येष्ठधर्महेतोः ॥४२॥

चतुर्दिशं मे कृतं घोषणोऽयं धर्मं वचेद् यस्तस्य दास्यं व्रजेयम् ।

आसीदृषिस्तेन कालेन धीमान् सूत्रस्य सद्धर्मनाम्नः प्रवक्ता ॥४३॥

स मामवोचद् यदि ते^२ धर्मकाङ्क्षा उपेहि दास्यं धर्ममतः^३ प्रवक्ष्ये ।

तुष्टश्चाहं वचनं तं निशाम्य कर्माकरोद्दासयोग्यं तदा यं^४ ॥४४॥

न कायचित्तक्लमथो स्पृशेन्मां सद्धर्महेतोर्दासमागतस्य ।

प्रणिधिस्तदा मे भवि सत्तुहेतोर्नात्मानमुद्दिश्य न कामहेतोः ॥४५॥

स राज आसीत्तदा लब्धवीर्यो^५ अनन्यकर्माणि दशदिशासु^६ ।

परिपूर्णकल्पान सहस्रखिन्नो^७ यावत् सूत्रं लब्धवान् धर्मनामं^८ ॥४६॥

तत् किं मन्यध्वे भिक्षवोऽन्यः स तेन कालेन तेन समयेन राजाभूत् । न खलु पुनरेवं द्रष्टव्यम् । तत् कस्य हेतोः । अहं स तेन कालेन तेन समयेन

१ B धर्मिको	२ J ति	३ B धर्म ततः	४ B यत्
५ J तावदारब्धवीर्यो	६ J अनन्यकर्माऽधिदश० ;	B दशादिशासु	
७ सहस्र + अखिन्नो	८ B धर्मनाम		

राजाभूवम् । स्यात् खलु पुनर्भिक्षवोऽन्यः स तेन कालेन तेन समयेनपरिभूत् । न खलु पुनरेवं द्रष्टव्यम् । अयमेव स तेन कालेन तेन समयेन देवदत्तो भिक्षु-
 ऋषिरभूत् । देवदत्तो हि भिक्षवो मम कल्याणमित्तम् । देवदत्तमेव चागम्य
 मया षट् पारमिताः परिपूरिता महामैत्री महाकरुणा महामुदिता महोपेक्षा
 द्वात्रिंशन्महापुरुषलक्षणान्यशीत्यनुव्यञ्जनानि सुवर्णवर्णच्छविता दशबलानि
 चत्वारि वैशारद्यानि चत्वारि संग्रहवस्तून्ग्र्यादशावेणिकबुद्धधर्मा महर्द्धिवलता
 दशदिकसत्तुनिस्तारणता सर्वमेतद्देवदत्तमागम्य । आरौंचयामि वो भिक्षवः
 प्रतिवेदयाम्येव देवदत्तो भिक्षुरनागतेऽध्वन्यप्रमेयैः कल्पैरसंख्येयैर्देवराजो नाम
 तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो भविष्यति विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोक-
 विदनुत्तरः पुरुषपदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च भगवान् देव-
 सोपानायां लोकधातौ । देवराजस्य खलु पुनर्भिक्षवस्तथागतस्य विंशत्यन्तर-
 कल्पानायुष्ममाणं भविष्यति । विस्तरेण च धर्मं देशयिष्यति । गङ्गानदीवालुका-
 समाश्च सत्त्वाः सर्वकलेशप्रहाणादर्हत्त्वं साक्षात्करिष्यन्ति । अनेके च सत्त्वाः
 प्रत्येकबोधौ चित्तमुत्पादयिष्यन्ति । गङ्गानदीवालुकासमाश्च सत्त्वा अनुत्तरायां
 सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पादयिष्यन्त्यवैवर्तिकक्षान्तिप्रतिलब्धाश्च भविष्यन्ति ।
 देवराजस्य खलु पुनर्भिक्षवस्तथागतस्य परिनिर्वृतस्य विंशत्यन्तरकल्पान्
 सद्धर्मः स्थास्यति । न च शरीरं धातुभेदेन भेत्स्यते । एकघनं चास्य शरीरं
 भविष्यति सत्तरत्नस्तूपं प्रविष्टम् । स च स्तूपः पण्ड्रियोजनशतान्युच्छ्रैस्त्वेन
 भविष्यति चत्वारिंशद्योजनान्यायामेन । सर्वे च तत्र देवमनुष्याः पूजां
 करिष्यन्ति पुष्पधूपगन्धमाल्यविलेपनचूर्णञ्चीवरच्छत्रध्वजपताकाभिर्गाथाभिर्गीतेन
 चाभिष्टोष्यन्ति । ये च तं स्तूपं प्रदक्षिणं करिष्यन्ति प्रणामं वा तेषां केचिदग्र-
 फलमर्हत्त्वं साक्षात्करिष्यन्ति केचित् प्रत्येकबोधिमनुप्राप्स्यन्ते । अचिन्त्याश्चा-
 प्रमेया देवमनुष्या अनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तान्युत्पाद्याविनिवर्तनीया
 भविष्यन्ति ।

अथ खलु भगवान् पुनरेव भिक्षुसंघमामन्त्रयते स्म । यः कश्चिद् भिक्षवोऽ-
 नागतेऽध्वनि कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वेदं सद्धर्मपुण्डरीकं सूत्रपरिवर्त^१
 श्रोष्यति श्रुत्वा च न काङ्क्षिष्यति न विचिकित्सिष्यति विशुद्धचित्तश्चाधि^२-
 मोक्ष्यते । तेन तिसृणां दुर्गतीनां द्वारं पिथितं भविष्यति । नरकतिर्यग्द्योनि-

यमलोकोपपत्तिषु न पतिष्यति । दशादिग्वुद्धक्षेत्रौपपन्नश्चेदमेव सूत्रं जन्मनि जन्मनि श्रोष्यति । देवमनुष्यलोकोपपन्नस्य चास्य विशिष्टस्थानप्राप्तिर्भविष्यति । यस्मिंश्च बुद्धक्षेत्रे उपपत्स्यते तस्मिन्नौपपादुके सत्तरत्नमये पद्म उपपत्स्यते तथागतस्य स'मुखम् ।

अथ खलु तस्यां वेलायामधस्ताद्दिशः प्रभूतरत्नस्य तथागतस्य बुद्धक्षेत्रादागतः प्रज्ञाकूटो नाम बोधिसत्त्वः । स तं प्रभूतरत्नं तथागतमेतदवोचत् । गच्छामो भगवन् स्वकं बुद्धक्षेत्रम् । अथ खलु भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतः प्रज्ञाकूटं बोधिसत्त्वमेतदवोचत् । मुहूर्तं तावत् कुलपुत्रागमयस्व यावन्मदीयेन बोधिसत्त्वेन मञ्जुश्रिया कुमारभूतेन सार्धं कञ्चिदेव धर्मविनिश्चयं कृत्वा पश्चात् स्वकं बुद्धक्षेत्रं गमिष्यसि । अथ खलु तस्यां वेलायां मञ्जुश्रीः कुमारभूतः सहस्रपत्रे पद्मे शकटचक्रप्रमाणमात्रे निपण्णोऽनेकबोधिसत्त्वपरिवृतः पुरस्कृतः समुद्रमध्यात् सागरनागराजभवनाद्भ्युद्गम्योपरि वैहायसं खगपथेन गृध्रकूटे पर्वते भगवतोऽन्तिकमुपसंक्रान्तः । अथ मञ्जुश्रीः कुमारभूतः पद्मादवतीर्य भगवतः शाक्यमुनेः प्रभूतरत्नस्य च तथागतस्य पादौ शिरसाभिवन्दित्वा येन प्रज्ञाकूटो बोधिसत्त्वस्तेनोपसंक्रान्त उपसंक्रम्य प्रज्ञाकूटेन बोधिसत्त्वेन सार्धं संमुखं संमोदनीं संरञ्जनीं^१ विविधां कथामुपसंगृह्यैकान्ते न्यपीदत् । अथ खलु प्रज्ञाकूटो बोधिसत्त्वो मञ्जुश्रियं कुमारभूतमेतदवोचत् । समुद्रमध्यगतेन त्वया मञ्जुश्रीः कियान् सत्त्वधातुर्विनीतः । मञ्जुश्रीराह । अनेकाण्यप्रमेयाण्यसंख्येयानि सत्त्वानि विनीतानि । तावदप्रमेयाण्यसंख्येयानि यावद्वाचान शक्यं विज्ञापयितुं चित्तेन वा चिन्तयितुम् । मुहूर्तं तावत् कुलपुत्रागमयस्व यावत् पूर्वनिमित्तं द्रक्ष्यसि । समनन्तरभाषिता चेयं मञ्जुश्रिया कुमारभूतेन वाक् तस्यां वेलायामनेकानि पद्मसहस्राणि समुद्रमध्याद्भ्युद्गतान्युपरिवैहायसं तेषु च पद्मेष्वनेकानि बोधिसत्त्वसहस्राणि संनिपण्णानि । अथ ते बोधिसत्त्वास्तेनैव खगपथेन येन गृध्रकूटः पर्वतस्तेनोपसंक्रान्ता उपसंक्रम्य ततश्चोपरिवैहायसं स्थिताः संदृश्यन्ते स्म । सर्वे च ते मञ्जुश्रिया कुमारभूतेन विनीता अनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ । तत्र ये बोधिसत्त्वा महायानसंप्रस्थिताः पूर्वमभूवन्स्ते महायानगुणान् पट्टपारमिताः संवर्णयन्ति । ये श्रावकपूर्वा बोधिसत्त्वास्ते श्रावकयानमेव संवर्णयन्ति । सर्वे च ते सर्व-

धर्मान् शून्यानिति संजानन्ति स्म महायानगुणांश्च । अथ खलु मञ्जुश्रीः
कुमारभूतः प्रज्ञाकूटं बोधिसत्त्वमेतदवोचत् । सर्वोऽयं कुलपुत्र मया समुद्र-
मध्यगतेन सत्त्वविनयः कृतः स चायं स दृश्यते । अथ खलु प्रज्ञाकूटो बोधि-
सत्त्वो मञ्जुश्रियं कुमारभूतं गाथाभिर्गीतेन परिपृच्छति स्म ।

महाभद्र प्रह्वया सूरनामन्नसंख्येया ये विनीतास्त्वयाद्य ।

सत्त्वा अमी कस्य चायं प्रभावस्तद्ब्रूहि पृष्टो नरदेव त्वमेतत् ॥४७॥

कं वा धर्मं देशितवानसि त्वं किं वा सूत्रं बोधिमार्गीपदेशम् ।

यच्छ्रुत्वामी बोधये जातचित्ताः सर्वज्ञत्वे निश्चितं लब्धगाथाः ॥४८॥

मञ्जुश्रीराह । समुद्रमध्ये सद्धर्मपुण्डरीकं सूत्रं भाषितवान्न चान्यत् ।
प्रज्ञाकूट आह । इदं सूत्रं गम्भीरं सूक्ष्मं दुर्दृशं न चानेन सूत्रेण किंचि-
दन्यत् सूत्रं सममस्ति । अस्ति कश्चित् सत्त्वो यः इदं सूत्ररत्नं सत्कुर्यादव-
बोद्धुमनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबोद्धुम् । मञ्जुश्रीराह । अस्ति
कुलपुत्र सागरस्य नागराज्ञो दुहिताष्टवर्षा जाता महाप्रज्ञा तीक्ष्णेन्द्रिया ज्ञान-
पूर्वगमेन कायवाङ्मनस्कर्मणा समन्वागता सर्वतथागतभाषितव्यञ्जनार्थो-
द्ग्रहणे धारणीप्रतिलब्धा सर्वधर्मसत्त्वसमाधानसमाधिसहस्रैकक्षणप्रति-
लाभिनी । बोधिचित्ताविनिवर्तिनी विस्तीर्णप्रणिधाना सर्वसत्त्वेष्वात्म-
प्रेमानुगता गुणोत्पादने च समर्था न च तेभ्यः परिहीयते । स्मितमुखी पर-
मया शुभवर्णपुष्करतया समन्वागता मैत्रचित्ता कर्षणां च वाचं भाषते ।
सा सम्यक्संबोधिमभिसंबोद्धुं समर्था । प्रज्ञाकूटो बोधिसत्त्व आह ।
दृष्टो मया भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतो बोधाय घटमानो बोधिसत्त्वभूतोऽने-
कानि पुण्यानि कृतवाननेकानि च कल्पसहस्राणि न कदाचिद् वीर्यं संसित-
वान् । त्रिसाहस्रमहासाहस्रायां लोकधातौ नास्ति कश्चिदन्तशः सर्षपमात्रो-
ऽपि पृथिवीप्रदेशो यत्रानेन शरीरं न निक्षिप्तं सत्त्वहितहेतोः । पश्चाद् बोधि-
मभिसंबुद्धः । क एवं श्रद्दध्याद् यदनया शक्यं मुहूर्तेनानुत्तरां सम्यक् संबोधि-
मभिसंबोद्धुम् ।

अथ खलु तस्यां बेलायां सागरनागराजदुहिताप्रतः स्थिता संदृश्यते स्म ।
सा भगवतः पादौ शिरसाभिवन्द्यैकान्तेऽस्थात् । तस्यां बेलायामिमा गाथा
अभाषत ।

पुण्यं पुण्यं गम्भीरं च दिशः स्फुरति सर्वशः ।
 सूक्ष्मं शरीरं द्वात्रिंशलक्षणैः समलंकृतम् ॥४५॥
 अनुव्यञ्जनयुक्तं च सर्वसत्त्वनमस्कृतम् ।
 सर्वसत्त्वाभिगम्यं च अन्तरापणवद् यथा ॥५०॥
 यथेच्छया मे संबोधिः साक्षी मेऽत्र तथागतः ।
 विस्तीर्णं देशयिष्यामि धर्मं दुःखप्रमोचनम् ॥५१॥

अथ खलु तस्यां वेलायामायुष्मान् शारिपुत्रस्तां सागरनागराजदुहितर-
 मेतदवोचत् । केवलं कुलपुत्रि बोधाय चित्तमुत्पन्नमविवर्त्याप्रमेयप्रज्ञा चासि
 सम्यक्संबुद्धत्वं तु दुर्लभम् । अस्ति कुलपुत्रि स्त्री न च वीर्यं संसयत्यनेकानि
 च कल्पशतान्यनेकानि च कल्पसहस्राणि पुण्यानि करोति षट्पारमिताः परि-
 पूरयति न चाद्यापि बुद्धत्वं प्राप्नोति । किं कारणम् । पञ्च स्थानानि स्यद्यापि
 न प्राप्नोति । कतमानि पञ्च । प्रथमं ब्रह्मस्थानं द्वितीयं शक्रस्थानं तृतीयं
 महाराजस्थानं चतुर्थं चक्रवर्तिस्थानं पञ्चममवैवर्तिकबोधिसत्त्वस्थानम् ।

अथ खलु तस्यां वेलायां सागरनागराजदुहितुरेको मणिरस्ति यः कृत्स्नां
 महासाहस्रां लोकधातुं मूल्यं क्षमते । स च मणिस्तया सागरनागराजदुहिता
 भगवते दत्तः । स भगवता चानुकम्पामुपादाय प्रतिगृहीतः । अथ सागर-
 नागराजदुहिता प्रज्ञाकूटं बोधिसत्त्वं स्थविरं च शारिपुत्रमेतदवोचत् । योऽयं
 मणिर्मया भगवतो दत्तः स च भगवता शीघ्रं प्रतिगृहीतो नेति । स्थविर आह ।
 त्वया च शीघ्रं दत्तो भगवता च शीघ्रं प्रतिगृहीतः । सागरनागराजदुहिताह ।
 यद्यहं भदन्त शारिपुत्र महर्द्धिकी स्यां शीघ्रतरं सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्येयं
 न चास्य मणेः प्रतिग्राहकः स्यात् ।

अथ तस्यां वेलायां सागरनागराजदुहिता सर्वलोकप्रत्यक्षं स्थविरस्य च
 शारिपुत्रस्य प्रत्यक्षं तत् स्त्रीन्द्रियमन्तर्हितं पुरुषेन्द्रियं च प्रादुर्भूतं बोधिसत्त्वभूतं
 चात्मानं संदर्शयति । तस्यां वेलायां दक्षिणां दिशं प्रक्रान्तः । अथ दक्षिणस्यां
 दिशि विमला नाम लोकधातुस्तत्र सप्ततमये बोधिवृक्षमूले निषण्णमभिसंबुद्ध-
 मात्मानं संदर्शयति स्म द्वात्रिंशलक्षणधरं सर्वानुव्यञ्जनरूपं प्रभया च दशदिशं
 स्फुरित्वा धर्मदेशनां कुर्वाणम् । ये च सहायां लोकधातौ सत्त्वास्ते सर्वे तं
 तथागतं पश्यन्ति स्म सर्वेऽत्र देवनागयक्षगन्धर्वासुरगण्डकिन्नरप्रनुष्यामनुष्यै-
 र्नेमस्यमानं धर्मदेशनां च कुर्वन्तम् । ये च सत्त्वास्तस्य तथागतस्य धर्मदेशनां

शृण्वन्ति सर्वे तेऽविनिवर्तनीया भवन्त्यनुत्तरायां सगयक्संबोधौ । सा
 च विमला लोकधातुरियं च सहा लोकधातुः षड्विकारं प्राकल्पत् ।
 भगवतश्च शाक्यमुनेः पर्षन्मण्डलानां त्रयाणां प्राणिसहस्राणामनुत्पत्तिक्रम-
 क्षान्तिप्रतिलाभोऽभूत् । त्रयाणां च प्राणिशतसहस्राणामनुत्तरायां सगयक्-
 संबोधौ व्याकरणप्रतिलाभोऽभूत् ।

अथ प्रज्ञाकृतो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः स्थविरश्च शारिपुत्रस्तूष्णीमभूताम् ।

इत्यार्यसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये

स्तूपसंदर्शनपरिवर्तौ

नामैकादशमः ॥११॥

उत्साहपरिवर्तः

अथ खलु भैषज्यराजो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महाप्रतिभानश्च बोधिसत्त्वो महासत्त्वो विंशतिबोधिसत्त्वशतसहस्रपरिवारो भगवतः संमुखमिमां वाचमभा-
 वेताम् । अल्पोत्सुको भगवान् भवत्वस्मिन्नर्थे । वयमिमं भगवन् धर्मपर्यायं
 तथागतस्य परिनिर्बृतस्य सत्त्वानां देशयिष्यामः संप्रकाशयिष्यामः । किं
 चापि भगवन् शठकाः सत्त्वास्तस्मिन् काले भविष्यन्ति परीत्तकुशलमूला अधि-
 मानिका लाभसत्कारसंनिश्रिता अकुशलमूलप्रतिपन्ना दुर्दमा अधिमुक्तिविर-
 हिता अनधिमुक्तिबहुलाः । अपि तु खलु पुनर्वयं भगवन् क्षान्तिबलमुपदर्श-
 यित्वा तस्मिन् काल इदं सूत्रमुद्देश्यामो धारयिष्यामो देशयिष्यामो लिखिष्यामः
 सत्करिष्यामो गुरुकरिष्यामो मानयिष्यामः पूजयिष्यामः कायजीवितं च
 वयं भगवन्नुत्सृज्येदं सूत्रं प्रकाशयिष्यामः । अल्पोत्सुको भगवान् भव-
 त्विति ।

अथ खलु तस्यां पर्यदि शैक्षाशैक्षाणां भिक्षुणां पञ्चमात्राणि भिक्षुशतानि
 भगवन्तमेतद्दृचुः । वयमपि भगवन्नुत्सहामह इमं धर्मपर्यायं संप्रकाशयितुमपि तु
 खलु पुनर्भगवन्न्यासु लोकधातुष्विति । अथ खलु यावन्तस्ते भगवतः श्रावकाः
 शैक्षाशैक्षा भगवता व्याकृता अनुत्तरायां सम्यक्संबोधायै भिक्षुसहस्राणि
 सर्वाणि तानि येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणमय्य भगवन्तमेतद्दृचुः । अल्पोत्सुको
 भगवान् भवतु वयमपि धर्मपर्यायं संप्रकाशयिष्यामस्तथागतस्य परिनिर्बृतस्य
 पश्चिमे काले पश्चिमे समयेऽपि त्वन्यासु लोकधातुषु । तत् कस्य हेतोः । अस्यां
 भगवन् सहायां लोकधातावधिमानिकाः सत्त्वा अल्पकुशलमूला नित्यं व्याप-
 न्नाचित्ताः शठा वङ्कजातीयाः ।

अथ खलु महाप्रजापती गौतमी भगवतो मातृभगिनी पद्भिर्भिक्षुणीसहस्रैः
 सार्धं शैक्षाशैक्षाभिर्भिक्षुणीभिरुत्थायासनाद् येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणमय्य
 भगवन्तमुलोकयन्ती स्थिताभूत् । अथ खलु भगवांस्तस्यां बेलायां महाप्रजापतीं
 गौतमीमामन्त्रयामास । किं त्वं गौतमि दुर्मनस्विनी स्थिता तथागतं द्यव-
 लोकयसि । नाहं परिकीर्तिता व्याकृता चानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ । अपि

नु^१ खलु पुनर्गौतमि सर्वपर्यद्ब्याकरणेन व्याकृतासि । अपि तु खलु पुनस्त्वं गौतमि इत उपादायाष्टात्रिंशतां बुद्धकोटीनयुतशतसहस्राणामन्तिके सत्कारं गुरुकारं माननां पूजनामर्चनामपचायनां कृत्वा बोधिसत्त्वो महासत्त्वो धर्म-भाणको भविष्यसि । इमान्यपि षड्भिक्षुणीसहस्राणि शैशाशैक्षाणां भिक्षुणीनां त्वयैव सार्धं तेषां तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानामन्तिके बोधिसत्त्वा धर्मभाणका भविष्यन्ति । ततः परेण परतरेण बोधिसत्त्वचर्यां परिपूर्णं सर्व-सत्त्वप्रियदर्शनो नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोके भविष्यसि विद्याचरण-संपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान् । स च गौतमि सर्वसत्त्वप्रियदर्शनस्तथागतोऽर्हन् सम्यक् संबुद्धस्तानि षड्बोधिसत्त्वसहस्राणि परंपराव्याकरणेन व्याकरिष्यत्यनु-त्तरायां सम्यक्संबोधौ ।

अथ खलु राहुलमातुर्यशोधराया भिक्षुण्या पतदभवत् । न मे भगवता नामधेयं परिकीर्तितम् । अथ खलु भगवान् यशोधराया भिक्षुण्याश्चेतश्चैव चेतःपरिवितर्कमाज्ञाय यशोधरां भिक्षुणीमेतद्वोचत् । आरोचयामि ते यशोधरे प्रतिवेदयामि ते । त्वमपि दशानां बुद्धकोटीसहस्राणामन्तिके सत्कारं गुरुकारं माननां पूजनामर्चनामपचायनां कृत्वा बोधिसत्त्वो धर्म-भाणको भविष्यसि । बोधिसत्त्वचर्यां चानुपूर्वेण परिपूर्णं रश्मिशतसहस्रपरिपूर्ण-ध्वजो नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोके भविष्यसि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान् भद्रायां लोकधातौ । अपरिमितं च तस्य भगवतो रश्मिशतसहस्र-परिपूर्णध्वजस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्यायुष्प्रमाणं भविष्यति ।

अथ खलु महाप्रजापती गौतमी भिक्षुणी षड्भिक्षुणीसहस्रपरिवारा यशोधरा च भिक्षुणी चतुर्भिक्षुणीसहस्रपरिवारा भगवतोऽन्तिकत् स्वकं व्याकरणं श्रुत्वानुत्तरायां सम्यक्संबोधावाश्चर्यप्राप्ता अद्भुतप्राप्ताश्च तस्यां वेलायामिमां गाथामभाषन्त ।

भगवन् विनेतासि विनायकोऽसि शास्तासि लोकस्य सदेवकस्य ।

आश्वासदाता नरदेव पूजितो वयम्पि संतोषित अद्य नाथ ॥१॥

अथ खलु ता भिक्षुण्य इमां गाथां भाषित्वा भगवन्तमेतदूचुः ।

वयमपि भगवन् समुत्सहामह इमं धर्मपर्यायं संप्रकाशयितुं पश्चिमे काले पश्चिमे समयेऽपित्वन्यासु लोकधातुष्विति ।

अथ खलु भगवान् येन तान्यशीतिबोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणि धारणीप्रतिलब्धानां बोधिसत्त्वानामवैवर्तिकधर्मचक्रप्रवर्तकानां तेनावलोकयामास ।

अथ खलु ते बोधिसत्त्वा महासत्त्वाः समनन्तरावलोकिता भगवता उत्थायासनेभ्यो येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणाम्यैवं चिन्तयामासुः । अस्माकं भगवान् अध्येषत्यस्य धर्मपर्यायस्य संप्रकाशनतायै । ते खल्वेवमनुविचिन्त्य संप्रकम्पिताः परस्परमूचुः । कथं वयं कुलपुत्राः करिष्यामो यद् भगवानध्येषत्यस्य धर्मपर्यायस्यानागतेऽध्वनिं संप्रकाशनतायै । अथ खलु ते कुलपुत्रा भगवतो गौरव्हेनात्मनश्च पूर्वचर्याप्रणिधानेन भगवतोऽभिमुखं सिंहनादं नदन्ते स्म । वयं भगवन्ननागतेऽध्वनीमं धर्मपर्यायं तथागते परिनिर्वृते दशसु दिक्षु गत्वा सर्वैस्त्वाँल्लेखयिष्यामः पाठयिष्यामश्चिन्तापयिष्यामः प्रकाशयिष्यामो भगवत एवानुभावेन । भगवांश्चास्माकमन्यलोकधातुस्थितो रक्षावरणगुप्तिं करिष्यति ।

अथ खलु ते बोधिसत्त्वा महासत्त्वाः समं संगीत्या भगवन्तमाभिर्गाथाभिरध्यभाषन्त ।

अल्पोत्सुकस्त्वं भगवन् भवस्व वयं तदा ते परिनिर्वृतस्य ।

स्वं पश्चिमे¹ कालि सुभैरवस्मिन् प्रकाशयिष्यामिद् सूत्रमुत्तमम् ॥२॥

आक्रोशांस्तर्जनांश्चैवं दण्ड-उद्गूरणानि च ।

बालानां संसहिष्यामोऽधिवासिष्याम नायक ॥३॥

दुर्बुद्धिनश्च वङ्गाश्च शठा बालाधिमानिनः ।

अप्राप्ते प्राप्तसंज्ञी च घोरे कालसि पश्चिमे ॥४॥

अरण्यवृत्तकाश्चैव कन्यां प्रावरियाण च ।

संलेखवृत्तिचारि स्म³ एवं वक्ष्यन्ति दुर्मती ॥५॥

1 B अपश्चिमे

2] ०स्तर्जनाथैव

3 B संलेखचरिता अस्मे

रत्नेषु गृह्य सक्ताश्च गृहीणां धर्मं देशयी ।
 सत्कृताश्च भविष्यन्ति षडभिज्ञा यथा तथा ॥६॥
 रौद्रचित्ताश्च दुष्टाश्च गृह्यवित्तविचिन्तकाः^१ ।
 अरण्यगुप्तिं प्रविशित्वा अस्माकं परिवादकाः ॥७॥
 अस्माकं चैव वक्ष्यन्ति लाभसत्कारनिश्चिताः ।
 तीर्थिका वृत्तिमे भिक्षू स्वानि काव्यानि देशयुः ॥८॥
 स्वयं सूत्राणि ग्रन्थित्वा लाभसत्कारहेतवः ।
 पर्षायमध्ये भाषन्ते अस्माकमनुकुट्टकाः ॥९॥
 राजेषु राजपुत्रेषु राजामात्येषु वा तथा ।
 विप्राणां गृहपतीनां च अन्येषां चापि भिक्षुणाम् ॥१०॥
 वक्ष्यन्त्यवर्णमस्माकं तीर्थ्यवाद् च कारयी^२ ।
 सर्वं वयं क्षमिष्यामो गौरवेण महर्षिणाम् ॥११॥
 ये चास्मान् कुत्सयिष्यन्ति तस्मिन् कालस्मि दुर्मती ।
 इमे बुद्धा भविष्यन्ति क्षमिष्यामथ सर्वशः ॥१२॥
 कल्पसंक्षोभ भीष्मस्मिन् दारुणस्मि महाभये ।
 यक्षरूपा बहू भिक्षू अस्माकं परिभाषकाः ॥१३॥
 गौरवेणेह लोकेन्द्रे उत्सहाम सुदुष्करम् ।
 क्षान्तीय कक्ष्यां बन्धित्वा सूत्रमेतं प्रकाशये ॥१४॥
 अनर्थिका स्म कायेन जीवितेन च नायक ।
 अर्थिकाश्च स्म बोधीय तव निक्षेपधारकाः ॥१५॥
 भगवानेव जानीते यादृशाः पापभिक्षवः ।
 पश्चिमे कालि मेष्यन्ति संधाभाष्यमजानकाः ॥१६॥
 भृकुटी सर्वं सोढव्या अप्रहसिः पुनः पुनः ।
 निष्कासनं विहारेभ्यो बन्धकुट्टी^३ बह्वविधा ॥१७॥
 आह्वसिं लोकनाथस्य स्मरन्ता कालि पश्चिमे ।
 भाषिष्याम इदं सूत्रं पर्षन्मध्ये विशारदाः ॥१८॥

१ B °चिन्तावि० ; Tib. བྱིས་དང་མེད་ལ་རྣམ་པར་སེམས། ।

२ B चारयी

३ B बहु० ; Tib. བཅའ། ।

नगरेष्वथ^१ ग्रामेषु ये मेष्यन्ति इहार्थिकाः ।
 गत्वा गत्वास्य दास्यामो निक्षेपं तव^२ नायक ॥१९॥
 प्रेषणं तव लोकेन्द्र करिष्यामो महामुने ।
 अल्पोत्सुको भव त्वं हि शान्तिप्राप्तो सुनिर्वृतः ॥२०॥
 सर्वे च लोकप्रद्योता आगता ये दिशो दश ।
 सत्यां वाचं प्रभाषामो अधिमुक्तिं विजानसि ॥२१॥

इत्यार्यसङ्घर्मपुण्डरीके धर्मपर्याय उत्साहपरिवर्तौ नाम द्वादशमः ॥१२॥

सुखविहारपरिवर्तः

अथ खलु मञ्जुश्रीः कुमारभूतो भगवन्तमेतदवोचत् । दुष्करं भगवन्
¹परमदुष्करमेभिर्बोधिसत्त्वैर्महासत्त्वैरुत्सोढं भगवतो गौरवेण । कथं भगवन्नेभि-
 बोधिसत्त्वैर्महासत्त्वैरयं धर्मपर्यायः पश्चिमे काले पश्चिमे समये संप्रकाशयि-
 तव्यः । एवमुक्ते भगवान् मञ्जुश्रियं कुमारभूतमेतदवोचत् । चतुर्षु मञ्जुश्री-
 र्धर्मेषु प्रतिष्ठितेन बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनायं धर्मपर्यायः पश्चिमे काले पश्चिमे
 समये संप्रकाशयितव्यः । कतमेषु चतुर्षु । इह मञ्जुश्रीबोधिसत्त्वेन महा-
 सत्त्वेनाचारगोचरप्रतिष्ठितेनायं धर्मपर्यायः पश्चिमे काले पश्चिमे समये²
 संप्रकाशयितव्यः । कथं च मञ्जुश्रीबोधिसत्त्वो महासत्त्व आचारगोचर-
 प्रतिष्ठितो भवति । यदा च मञ्जुश्रीबोधिसत्त्वो महासत्त्वः क्षान्तो
 भवति दान्तो दान्तभूमिमनुप्राप्तोऽनुत्तस्तासंस्तमना³ अनभ्यस्यको यदा च
 मञ्जुश्रीबोधिसत्त्वो महासत्त्वो न कस्मिंश्चिद्धर्मे चरति⁴ यथाभूतं च धर्माणां
 खलक्षणं व्यवलोकयति । या रूत्वेषु धर्मेष्वविचारणाऽविकल्पना⁵ अयमुच्यते
 मञ्जुश्रीबोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्याचारः । ःकतमश्च मञ्जुश्रीबोधिसत्त्वस्य
 महासत्त्वस्य गोचरः । यदा च मञ्जुश्रीबोधिसत्त्वो महासत्त्वो न राजानं
 संसेवते⁶ न राजपुत्राञ्च राजमहामात्राञ्च राजपुरुषान् संसेवते⁶ न भजते न
 पर्युपास्ते नोपसंक्रामति §नान्यतीर्थ्यांश्चरकपरिग्राजकाजीवकनिर्ग्रन्थाञ्च
 काव्यशास्त्रप्रस्तान् सत्त्वान् संसेवते⁶ न भजते न पर्युपास्ते । न च लोकायत-
 मन्त्रधारकाञ्च लोकायतिकान् सेवते न भजते न पर्युपास्ते न च तैः सार्धं
 संस्तवं करोति । न चण्डालाञ्च मौष्टिकाञ्च सौकरिकाञ्च कौक्कुटिकाञ्च
 ¶मृगलुब्धकाञ्च मांसिकाञ्च नटनृत्तकाञ्च श्ललाञ्च मल्लान्नान्यानि परेषां रति-

† M. t (i) yathā bhū (tam)

‡ M. ś ca Mañju śrī bodhisatvasya (go) caro yadā Ma

§ M. na anya tīrtthikaś caraka (pa)rivrājakāṃ (na ca), ni(r)
gr anthān ...

¶ M. mṛga lubdhakāṃ ma naṭāṃ name ṭṭak. n na jhalān

1 G. सुदुष्कः०

2 G. omits पश्चिमे काले पश्चिमे समये

3 G. omits असंस्तः०

4 B रज्यति

5 G धर्मेष्वाचाराणा०

6 G सेवते

पुनरपरं मञ्जुश्रीबोधिसत्त्वो महासत्त्वः सर्वधर्मान् शून्यान् व्यवलोकयति* यथावत्प्रतिष्ठितान् धर्मानविपरीतस्थायिनो^१ यथाभूतस्थितानचलानकम्प्यान् विवर्त्यान्परिवर्तान् सदा^२ यथाभूतस्थितानाकाशस्वभावाभिरुक्तिव्यवहार- विवर्जितानजातानभूतान् अनसंभूतान् असंस्कृतान् असन्तानान् असत्ताभिलाप^३प्रव्याहृतानसंगस्थानस्थितान् संज्ञाविपर्यासप्रादुर्भूतान् । एवं हि मञ्जुश्री- बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽभीक्ष्णं^४ सर्वधर्मान् व्यवलोकयन् विहरति^५ । अनेन विहारेण विहरन् बोधिसत्त्वो महासत्त्वो गोचरे स्थितो भवति । अयं मञ्जुश्रीबोधिसत्त्वस्य द्वितीयो गोचरः ।

§अथ खलु भगवानेतमेवार्थं भूयस्या मात्रया संदर्शयमानस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत ।

यो बोधिसत्त्व इच्छेया पश्चात्काले सुदारुणे ।

इदं सूत्रं प्रकाशेतुं अनोलीनो विशारदः ॥१॥

आचारगोचरं §रक्षेदसं सृष्टः शुचिर्भवेत् ।

वर्जयेत् संस्तवं नित्यं राजपुत्रेहि^६ राजभिः ॥२॥

ये चापि राजपुरुषाः कुर्यात्तेहि न संस्तवम् ।

चण्डालमुष्टिकैः शौण्डैस्तीर्थिकैश्चापि सर्वशः** ॥३॥

अधिमानीन्न सेवेत विनये चागमे स्थितान्^७ ।

• अर्हन्तसंमतान् भिक्षून् दुःशीलांश्चैव वर्जयेत् ॥४॥

* M. yatī yathāva pratiṣṭhitā aviparī(ta)sthāyino yathā- bhūta sthīnā

† M. ajātā abhūtā asaṃbhūtāṃ (a) saṃkhyātā asaṃt ābhilapa pra.

‡ M. abhiṣṇiṇ vyapalokayamā[no] [a]nena vihāreṇa abhi- ṣṇaṃ bo.

§ M. atha khalu Bhagavāṃ etad evaṃ (bhūya)so mātrayā saṃda [rā]ya

¶ M. ...[pra] kāsetu[m] anolino viśārada ॥

§ M. ācāra gocaraṃ rakṣe ... s. ... ।

** M. [ca] ṇḍāla mauṣṭikāis c āpi ti o kebhiś ca sarvbaśaḥ. ॥

1 G adds यथा समतया

2 B समादाय ; J समदा

3 B •भूतासं संस्कृतासंस्कृतासं सतो ना सतोऽनभिलाप० ; Tib. མ་གྲུང་བ་

ཡང་དག་བར་མ་གྲུང་བ་མེད་བ་འདུས་མ་གྲུས་བ་རྒྱུ་མེད་བ་ མེད་བ་བ་ཚོག་ གིས་ བརྗོད་བ།

4 G व्यवलोकयन् स्थितो भवति

5 G •पुत्रेण

6 B विनये च दाग० ; J विनयेष्वागम०

भिक्षुर्णी^१ वर्जयेन्नित्यं हास्यसंलापगोचराम्^२ ।
 उपासिकाश्च वर्जेत प्राकटा या अवस्थिताः ॥५॥
 या निर्वृतिं गवेषन्ति दृष्टे धर्मे उपासिकाः ।
 वर्जयेत् संस्तवं ताभिः आचारो अयमुच्यते ॥६॥
 यश्चैनमुपसंक्रम्य धर्मं पृच्छेऽप्रबोधये ।
 तस्य भाषेत् सदा धीरो अनोलीनो अनिश्चितः ॥७॥
 स्त्रीपण्डकाश्च ये सत्त्वाः संस्तवं तैर्विवर्जयेत् ।
 कुलेषु चापि वधुकां कुमार्यंश्च विवर्जयेत् ॥८॥
 न ताः संमोदयेज्जातु कौशल्यं हास^३ पृच्छितुम् ।
 संस्तवं तेहि वर्जेत सौकरौरभिकैः सह ॥९॥
 ये चापि विविधान् प्राणीन् हिंसेयुर्भोगकारणात् ।
 मांसं सूनाय^४ विक्रान्तिं संस्तवं तैर्विवर्जयेत् ॥१०॥
 स्त्रीपोषकाश्च ये सत्त्वा वर्जयेत्तेहि संस्तवम् ।
 नटेभिर्हस्तैर्लुमल्लेभिर्ये चान्ये तादृशा जनाः^५ ॥११॥
 वारमुख्या न सेवेत ये चान्ये भोगवृत्तिनः^६ ।
 प्रतिसंमोदनं^७ तेभिः सर्वशः परिवर्जयेत् ॥१२॥
 यदा च धर्मं देशेया मातृग्रामस्य पण्डितः ।
 न चैकः प्रविशेत्तत्र नापि हास्यस्थितो भवेत् ॥१३॥
 यदापि प्रविशेद् ग्रामं भोजनार्थां पुनः पुनः ।
 द्वितीयं भिक्षु मार्गेत बुद्धं वा समनुस्सरेत् ॥१४॥

-
- 5 M. ... hā...[sya] sa [ṇ]lāpa gocarah
 * upāsikāś ca varjeyāṃ pr ... ..
 7 M. ... k. (ra)mya dharmam pṛcche gra bodha
 tasya bhāṣi ... ..
 9 M. ... kauśalyam hā ... ..
 11 M. s (tr)ī po[śakāś] ... ..

1 J भिक्षुण्यो

2 J गोचरा

3 B & J साधु

4 Tib. བཟའ་ལྷོར།

5 B भवेत्

6 G वृत्तयः

7 G मोक्षता

आचारगोचरो ह्येष प्रथमो मे निदर्शितः ।
 विहरन्ति येन सप्रज्ञा^१ धारेन्ता सूत्रमीदृशम् ॥१५॥
 यदा न चरते धर्मं हीन उत्कृष्टमध्यमे ।
 संस्कृतासंस्कृते चापि भूताभूते च सर्वशः ॥१६॥
 स्त्रीति नाचरते धीरो पुरुषेति न कल्पयेत् ।
 सर्वधर्म अजातत्वाद्^२ गवेषन्तो न पश्यति ॥१७॥
 आचारो हि अयं उक्तो बोधिसत्त्वान सर्वशः ।
 गोचरो यादृशस्तेषां तं शृणोथ प्रकाशतः ॥१८॥

असन्तका धर्म इमे प्रकाशिता^३ अप्रादुभूताश्च अजात सर्वे^४ ।
 शून्या निरीहा स्थित नित्यकालं अयं गोचरो उच्यति पण्डितानाम् ॥१९॥
 विपरीतसंज्ञीहि इमे विकल्पिता असन्तसन्ताहि अभूतभूततः ।
 अनुत्थिताश्चापि^५ अजातधर्मा जाताथ भूता^६ विपरीतकल्पिताः ॥२०॥
 एकाग्रचित्तो हि समाहितः^७ सदा सुमेरुकूटो यथ सुस्थितश्च ।
 एवं स्थितश्चापि हि तान् निरीक्षेदाकाशभूतानिम^८ सर्वधर्मान् ॥२१॥
 सदापि आकाशसमानसारकान् अनिज्जितान्मन्यनवर्जितांश्च^९ ।
 स्थिता हि धर्मा इमि नित्यकालं अयु गोचरो उच्यति पण्डितानाम् ॥२२॥
 ईर्यापथं यो मम रक्षमाणो भवेत भिक्षु मम निर्वृतस्य ।
 प्रकाशयेत् सूत्रमिदं हि लोके न चापि संलीयन तस्य काचित् ॥२३॥
 कालेन वा चिन्तयमानु पण्डितः^{१०} प्रविश्य लेनं^{११} तथ घट्टयित्वा ।
 विपश्य धर्मं इमु सर्वं योनिशो उत्थाय देशेत अलीनचित्तः ॥२४॥
 राजान तस्येह करोन्ति रक्षां ये राजपुत्राश्च शृणोन्ति धर्मं म् ।
 अन्येऽपि चो गृहपतिब्राह्मणाश्च परिवार्य सर्वेऽस्य स्थिता भवन्ति ॥२५॥

पुनरपरं मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तथागतस्य परिनिर्वृतस्य पश्चिमे

- 1 B सत्प्र०   2 B अजातत्वा ग०   3 G इमे च देशिता
 4 B अजातकाश्च   5 B अनुत्थिता० ; J अनुच्छिता० ; Tib. མ་ཕྱེད་པ།
 6 B अभूता   7 G ०चित्तो सुसमा०   8 J ०मि
 9 B सदापि आकाशसमा न सारका अनिज्जिता मन्यनवर्जिताश्च
 10 B कालेन चो चिन्तयमातु   11 G लयनं

काले पश्चिमे समये^१ सद्धर्मविप्रलोपे वर्तमाने इमं धर्मपर्यायं संप्रकाश-
यितुकामः सुखस्थितो भवति । स सुखस्थितश्च धर्मं भाषते कायगतं
वा पुस्तकगतं वा । परेषां च देशयमानो नाधिमात्रमुपालम्भजातीयो^२
भवति न चान्यान् धर्मभाणकान् भिक्षून् परिवदति न चावर्णं भाषते न चावर्णं
निश्चारयति न चान्येषां श्रावकयानीयानां भिक्षूणां नाम गृहीत्वा^३ अवर्णं भाषते
न चावर्णं^४ चारयति न च तेषामन्तिके प्रत्यर्थिकसंज्ञी^५ भवति । तत् कस्य
हेतोः । यथापीदं सुखस्थानस्थितत्वात् । स आगतागतानां धार्मश्रावणि-
कानामनुपरिग्राहिकया^६ अनभ्यसूयया^७ धर्मं देशयति । अविद्वदमानो न च प्रश्नं
पृष्टः श्रावकयानेन विसर्जयति । अपि तु खलु पुनस्तथा विसर्जयति यथा
बुद्धज्ञानमभिसं बुध्यते ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभ्राषत ।

सुखस्थितो भोति सदा विचक्षणः सुखं निषण्णस्तथ धर्मं भाषते ।

उदार प्रहस्य करित्व आसनं चौक्षे मनोह्रे पृथिवीप्रदेशे ॥२६॥

चौक्षं च।सो चीवर प्रावरित्वा सुरक्करङ्गं सुप्रशस्तरङ्गैः ।

आसेवकां^८ कृष्ण तथाददित्वा महाप्रमाणं च^९ निवासयित्वा ॥२७॥

सपादपीठस्मि निषद्य आसने विचित्रदूप्येहि सुसंस्तुतस्मिन्^{१०} ।

सुधौतपादश्च उपारुहित्वा स्निग्धेन शीर्षेण मुखेन चापि ॥२८॥

धर्मासने चात्र निषीदियान^{११} एकाग्रसत्त्वेषु समागतेषु ।

उपसंहरेच्चित्रकथा बहूश्च भिक्षूण चो^{१२} भिक्षुणिकान^{११} चैव ॥२९॥

उपासकानां च उपासिकानां राज्ञां तथा राजसुतान चैव ।

विचित्रितार्थां मधुरां कथेया अनभ्यसूयन्तु सदा स पण्डितः ॥३०॥

१ B & J insert पश्चिमायां पञ्चाशत्यां

२ G ०रमभजा०

३ G नामं गृह्य

४ G drops भाषते न चावर्णं

५ G केषामन्तिकप्रत्यर्थिकार्थसं०

६ B ०हिका

७ G अनभ्यसूचरतया

८ B आसेवक ; Tib. ཨ་ཤེ་ལྷ་མོ་=सङ्घट्टिका

९ G महाब्राह्मणश्च

१० G घुमंस्तुतेस्मिन्

११ B ०दयान

१२ B & J चा

१३ B & J ०णियान

पृष्टोऽपि चासौ तद् प्रश्नं तेहि अनुलोममर्थं पुनर्निर्दिशेत्^१ ।
 तथा च देशेय तमर्थजातं^२ यथ श्रुत्वा बोधीय भवेयु लामिनः ॥३१॥
 किलासितां चापि विवर्जयित्वा^३ न चापि उत्पादयि खेदसंज्ञाम् ।
 अरतिं च सर्वां विजहेत पण्डितो मैत्रीबलं वा परिषाय भावयेत् ॥३२॥
 भाषेच्च रात्रिदिवमप्रधर्मं दृष्टान्तकोटीनयुतैः स पण्डितः ।
 संहर्षयेत् पर्षं तथैव तोषयेन्न चापि किञ्चित्तु जातु प्रार्थयेत्^४ ॥३३॥
 खाद्यं च भोज्यं च तथास्नपानं वस्त्राणि शय्यासनचीवरं वा ।
 गिलानभैषज्यं न चिन्तयेत न विद्मपेया परिषाय किञ्चित् ॥३४॥
 अन्यत्र चिन्तेय सदा विचक्षणो भवेय बुद्धोऽहमिमे च सत्त्वाः ।
 एतन्ममो^५ सर्वसुखोपधानं यं धर्म^६ श्रावेमि हिताय लोके ॥३५॥
 यश्चापि भिक्षू मम निर्वृतस्य अनीर्षुको एत^७ प्रकाशयेया ।
 न तस्य दुःखं न च अन्तरायो शोकोपयासा^८ न भवेत् कदाचित् ॥३६॥
 न तस्य संत्रासन कश्चि^९ कुर्यान्न ताडनां नापि अवर्णं भाषेत्^{१०} ।
 न चापि निष्कासन जातु तस्य तथा हि सो क्षान्तिबले प्रतिष्ठितः ॥३७॥
 सुखस्थितस्यो^{११} तद् पण्डितस्य^{१२} एवं स्थितस्यो^{११} यथ भाषितं मया ।
 गुणान कोटीशत भोन्त्यनेके न शक्यते कल्पशतेहि वक्तुम् ॥३८॥

पुनरपरं मञ्जुश्रीबोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तथागतस्य परिनिर्वृतस्य सद्धर्म-
 क्षयान्तकाले वर्तमान इदं सूत्रं धारयमाणो बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽनीर्षुको
 भवत्यशतोऽमायावी न चान्येषां बोधिसत्त्वयानीयानां पुद्गलानामवर्णं भाषते
 नापवदति नावसादयति । न चान्येषां भिक्षुभिक्षुण्युपासकोपासिकानां
 श्रावकयानीयानां वा प्रत्येकबुद्धयानीयानां वा बोधिसत्त्वयानीयानां वा
 कौकृत्यमुपसंहरति । दूरे यूयं कुलपुत्रा अनुत्तरायाः सम्यक्संबोधेन तस्यां

१ G०दिशेय	२ G ०ज्ञातं
३ B & J ०येत	४ J प्रार्थयेत
५ B एवं सम०	६ B & J सत्त्वसुखोपधानं सद्धर्म
७ B एव	८ G ०रायो न शोकुपायासा
९ G जातु	१० G ताडनं नापि अवर्णं भाषे
११ B ०स्य	१२ G पिरिड

यूयं संदृश्यध्वे । अस्यन्तप्रमादविहारिणो यूयम्^१ । न यूयं^२ प्रतिबलास्तं ज्ञान-
मभिसंबोद्धुमित्येवं न कस्यचिद् बोधिसत्त्वयानीयस्य कौकृत्यमुपसंहरति । न च
धर्मविवादाभिरतो भवति न च धर्मविवादं करोति सर्वसत्त्वानां चान्तिके
मैत्रीबलं न विजहाति । सर्वतथागतानां चान्तिके पितृसंज्ञामुत्पादयति
सर्वबोधिसत्त्वानां चान्तिके शास्तृसंज्ञामुत्पादयति । ये च दशसु दिक्षु लोके
शोधिसत्त्वा महासत्त्वास्तानभीक्षणमध्याशयेन गौरवेण च नमस्कुर्वते । धर्मं
च देशयमानोऽनूनमनधिकं धर्मं देशयति समेन धर्मप्रेम्णा न च कस्यचिदन्तशो
धर्मप्रेम्णाप्यधिकतरमनुग्रहं करोतीमं धर्मपर्यायं संप्रकाशयमानः ।

अनेन मञ्जुश्रीस्तृतीयेन धर्मेण समन्वागतो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तथा-
गतस्य परिनिर्वृतस्य सद्धर्मपरिक्षयान्तकाले वर्तमान इमं धर्मपर्यायं संप्रका-
शयमानः सुखस्पर्शं विहरत्यविहेठितध्वेन धर्मपर्यायं संप्रकाशयति । भवन्ति
चास्य धर्मसंगीत्यां सहायका उत्पत्स्यन्ते चास्य धार्मश्रावणिका येऽस्येयं धर्म-
पर्यायं श्रोष्यन्ति श्रद्धास्यन्ति पत्नीयिष्यन्ति धारयिष्यन्ति पर्यधाप्यन्ति
लिखिष्यन्ति लिखापयिष्यन्ति पुस्तकगतं च कृत्वा सत्करिष्यन्ति गुरुकरिष्यन्ति
मानयिष्यन्ति पूजयिष्यन्ति ।

इदमवोचद् भगवानिदं वदित्वा सुगतो ह्यथापरमेतदुवाच शास्ता ।

शास्त्र्यं च मानं तथ कूटनां च अक्षेपतो उज्झय धर्मभागकः ।

ईर्ष्यां न कुर्यात्तथ जातु पण्डितो य इच्छते सूत्रमिवं प्रकाशितुम् ॥३९॥

अवर्णं जातु^३ न वदेय कस्यचिद्दृष्टीविवादं च न जातु कुर्यात् ।

कौकृत्यस्थानं च न जातु कुर्यान्न लस्यसे ज्ञानमनुत्तर त्वम् ॥४०॥

सदा च सो आर्जवु मार्दवश्च क्षान्तश्च भोती सुगतस्य पुत्रः ।

धर्मं प्रकाशेतु पुनः पुनश्चिमं न तस्य खेदो भवती कदाचित् ॥४१॥

ये बोधिसत्त्वा दशसू^४ दिशासु सत्त्वानुकम्पाय चरन्ति लोके ।

ते सर्वा शास्ता भवन्ति मह्यं गुरुगौरवं तेषु जनेत पण्डितः ॥४२॥

स्मरित्व बुद्धान् द्विपदानमुत्तमान् जिनेषु नित्यं पितृसंज्ञं कुर्यात् ।

अधिमानसंज्ञां च विहाय सर्वां न तस्य भोती तद् अन्तरायः ॥४३॥

1 G अत्यन्तमप्रमत्तविहारिणो यूयम्

2 B & J drop यूयं

3 B जातु

4 B दशसु

श्रुणित्व धर्म इममेवरूपं स रक्षितव्यस्तद पण्डितेन ।

सुखं विहाराय समाहितश्च सुरक्षितो भोति च प्राणिकोटिभिः ॥४४॥

पुनरपरं मञ्जुश्रीबोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तथागतस्य परिनिर्वृतस्य सद्धर्म-
प्रतिक्षणान्तकाले वर्तमान इमं धर्मपर्यायं धारयितुकामस्तेन भिक्षुणा गृहस्थ-
प्रव्रजितानामन्तिकान् दूरेण दूरं^१ विहर्तव्यं मैत्रीविहारेण च विहर्तव्यम् । ये च
सत्त्वा बोधाय संग्रथिता भवन्ति तेषां सर्वेषामन्तिके स्पृहोत्पादयितव्या । एवं
चानेन चित्तमुत्पादयितव्यम् । महादुष्प्रजातीया बतेमे सत्त्वा ये तथागत-
स्योपायकौशल्यं संधाभाषितं न शृण्वन्ति न जानन्ति न बुध्यन्ते न पृच्छन्ति न
श्रद्धान्ति नाधिसुच्यन्ते । किं चाप्येते सत्त्वा इमं धर्मपर्यायं नावतरन्ति न
बुध्यन्ते । अपि तु खलु पुनरहमेतामनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्य यो
यस्मिन् स्थितो भविष्यति तं तस्मिन्नेवर्द्धिबलेनावर्जयिष्यामि पत्नीयापयि-
ष्याम्यवतारयिष्यामि परिपाचयिष्यामि ।

अनेनापि मञ्जुश्रीश्चतुर्थेन धर्मेण समन्वागतो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तथा-
गतस्य परिनिर्वृतस्येवं धर्मपर्यायं संप्रकाशयमानोऽव्याबाधो भवति सत्कृतो
गुह्यतो मानितः पूजितो भिक्षुभिक्षुण्युपासकोपासकानां राज्ञां राजपुत्राणां
राजामात्यानां राजमहामात्राणां नैगमजानपदानां ब्राह्मणगृहपतीनाम् । अन्त-
रीक्षावचराध्यास्य देवताः श्राद्धाः^२ पृष्ठतोऽनुबद्धा भविष्यन्ति धर्मश्रवणाय देव-
पुत्राध्यास्य सदानुबद्धा भविष्यन्त्यारक्षायै ग्रामगतस्य वा विहारगतस्य वोप-
संक्रमिष्यन्ति रात्रिदिवं धर्मं परिपृच्छकास्तस्य च व्याकरणेन तुष्टा उदग्रा
आप्तमनस्का भविष्यन्ति । तत् कस्य हेतोः । सर्वबुद्धाधिष्ठितोऽयं मञ्जुश्री-
धर्मपर्यायः । अतीतानागतप्रत्युत्पन्नैर्मञ्जुश्रीस्तथागतैरर्हद्भिः सम्यक्-
संबुद्धैरयं धर्मपर्यायो नित्याधिष्ठितः । दुर्लभोऽस्य मञ्जुश्रीधर्मपर्यायस्य
बहुषु लोकधातुषु शब्दो वा घोषो वा नामश्रवो वा ।

तद् यथापि नाम मञ्जुश्री राजा भवति बलचक्रवर्ती बलेन तं स्वकं राज्यं
निर्जिनाति । ततोऽस्य प्रत्यर्थिकाः प्रत्यमित्राः प्रतिराजानस्तेन सार्धं विभ्रहमा-
पन्ना भवन्ति । अथ तस्य राज्ञो बलचक्रवर्तिनो विविधा योधा भवन्ति । ते
तैः शत्रुभिः सार्धं युध्यन्ते । अथ स राजा तान् योधान् युध्यमानान् दृष्ट्वा तेषां

१] drops दूरं

२] श्राद्धाः

योधानां प्रीतो भवत्यात्तमनस्कः । स प्रीत आत्तमनाः समानस्तेषां योधानां विविधानि दानानि ददाति । तद् यथा ग्रामं वा ग्रामक्षेत्राणि वा ददाति नगरं नगरक्षेत्राणि वा ददाति वस्त्राणि ददाति वेष्टनानि हस्ताभरणानि पादाभरणानि कण्ठाभरणानि कर्णाभरणानि सौवर्णसूत्राणि हारार्धहारानि हिरण्यसुवर्णमणिमुक्तावैडूर्यशङ्खशिलाप्रवाङ्गान्यपि ददाति हस्त्यश्वरथपत्तिदासीदासानपि ददाति यानानि शिविकाश्च ददाति । न पुनः कस्यचिच्चूडामणिं ददाति । तत् कस्य हेतोः । एक एव हि स चूडामणी राज्ञो मूर्धस्थायी । यदा पुनर्मञ्जुश्री राजा तमपि चूडामणिं ददाति तदा स सर्वो राज्ञश्चतुरङ्गबलकाय आश्चर्यप्राप्तो भवत्यद्भुतप्राप्तः । एवमेव मञ्जुश्रीस्तथागतोऽप्यर्हन् सम्यक्संबुद्धो धर्मस्वामी धर्मराजा स्वेन बाहुबलनिर्जितेन पुण्यबलनिर्जितेन त्रैधातुके धर्मेण धर्मराज्यं कारयति । तस्य मारः पापीयांस्त्रैधातुकमाक्रामति । अथ खलु तथागतस्याप्यार्या योधा मारेण सार्धं युध्यन्ते । अथ खलु मञ्जुश्रीस्तथागतोऽप्यर्हन् सम्यक्संबुद्धो धर्मस्वामी धर्मराजा तेषामार्याणां योधानां युध्यतां दृष्ट्वा विविधानि सूत्रशतसहस्राणि भाषते स्म चतसृणां पर्वदां संहर्षणार्थम् । निर्वाणनगरं चैषां महाधर्मनगरं ददाति । निर्वृत्या चैतान् प्रलोभयति स्म । न पुनरिममेवंरूपं धर्मपर्यायं भाषते स्म । तत्र मञ्जुश्रीर्यथा स राजा बलचक्रवर्ती तेषां योधानां युध्यतां महता पुरुषकारेण विस्मापितः समानः पश्चात्तं सर्वस्वभूतं पश्चिमं चूडामणिं ददाति सर्वलोकाश्रद्धेयं विस्मयभूतम् । यथा मञ्जुश्रीस्तस्य राज्ञः स चूडामणिश्चिररक्षितो मूर्धस्थायी एवमेव मञ्जुश्रीस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्त्रैधातुके धर्मराजो धर्मेण राज्यं कारयमाणो यस्मिन् समये पश्यति श्रावकांश्च बोधिसत्त्वांश्च स्कन्धमारेण वा क्लेशमारेण वा सार्धं युध्यमानान् तैश्च सार्धं युध्यमानैर्यदा रागद्वेषमोहक्षयः सर्वत्रैधातुकाग्निःस्वरणं सर्वमारनिर्घातनं महापुरुषकारः कृतो भवति तदा तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धोऽप्यारागितः समानस्तेषामार्याणां योधानामिममेवंरूपं सर्वलोकाविप्रत्यनीकं सर्वलोकाश्रद्धेयमभाषितपूर्वमनिर्दिष्टपूर्वं धर्मपर्यायं भाषते स्म । सर्वेषां सर्वहताहारकं महाचूडामणिप्रस्थं तथागतः श्रावकेभ्योऽनुप्रयच्छति स्म । एषा हि मञ्जुश्रीस्तथागतानां परमा धर्मदेशनाय पश्चिमस्तथागतानां धर्मपर्यायः सर्वेषां धर्मपर्यायाणामयं धर्मपर्यायः सर्वगम्भीरः सर्वलोकाविप्रत्यनीकः । योऽयं मञ्जुश्रीस्तथागतेनाद्य तेनैव राज्ञा बलचक्रवर्तिना चिर-

परिरक्षितञ्चूडामणिरवमुच्य योधेभ्यो दत्तः । एवमेव मञ्जुश्रीस्तथागतोऽपीमं
धर्मगुह्यं चिरानुरक्षितं सर्वधर्मपर्यायाणां मूर्धस्थाधि तथागतविज्ञेयं तदिदं
तथागतेनाद्य संप्रकाशितमिति ।

अथ खलु भगवानेतमेवार्थं भूयस्या मात्रया संदर्शयमानस्तस्यां बेलायामिमा
गाथा अभाषत ।

मैत्रीबलं चो^१ सद दर्शयन्तः कृपायमाणः सद सर्वसत्त्वान् ।
प्रकाशयेद्धर्ममिमेवरूपं सूत्रं विशिष्टं सुगतेहि वर्णितम् ॥४५॥
गृहस्थ^२ ये प्रव्रजिताश्च ये स्युरथ बोधिसत्त्वास्तद् कालि पश्चिमे ।
सर्वेषु मैत्रीबल सो हि दर्शयी मा द्वैव क्षेप्स्यन्ति ध्रुणित्व धर्मम् ॥४६॥
अहं तु बोधिमनुप्रापुणित्वा यदा स्थितो मेष्यि^३ तथागतत्वे ।
ततो उपानेष्यि उपायि स्थित्वा^४ संभ्रावयिष्ये इममप्रबोधिम ॥४७॥
यथापि राजा बलचक्रवर्ती योधान दद्याद् विविधं द्विरण्यम् ।
हस्तीश्च अश्वान्श्च रथान् पदातीन् नगराणि ग्रामान्श्च ददाति तुष्टः ॥४८॥
केषांचि हस्ताभरणानि प्रीतो ददाति रूप्यं च सुवर्णसूत्रम् ।
मुक्तामणिं शङ्खशिलाप्रवाडं विविधान्श्च दासान् स ददाति प्रीतः ॥४९॥
यदा तु सो उत्तमसाहसेन विस्मापितो केनचि तत्र भोति ।
विज्ञाय आश्चर्यमिदं कृतं ति मुकुटं स मुञ्चित्व मणिं ददाति ॥५०॥
तथैव बुद्धो अहु धर्मराजा क्षान्तीबलः प्रह्नप्रभूतकोशः ।
धर्मेण शासामिमु सर्वलोकं हितानुकम्पी करुणायमानः ॥५१॥
सत्त्वांश्च दृष्ट्वाथ विहन्यमानान् भाषामि सूत्रान्त सहस्रकोटयः ।
पराक्रमं जानिय तेष प्राणिनां ये शुद्धसत्त्वा इह ह्येराघातिनः ॥५२॥
अथ धर्मराजापि महाभिषट्कः पर्यायकोटीशत भाषमाणः ।
ज्ञात्वा च सत्त्वान् बलवन्तु ज्ञानी चूडामणिं वा इम सूत्र देशयी ॥५३॥
इमु पश्चिमुं लोकि ववामि सूत्रं सूत्राण सर्वेष ममाप्रभूतम् ।
संरक्षितं मे न च जातु प्रोक्तं तं श्रावयाग्यद्य शृणोथ सर्वे ॥५४॥

१ B च

२ J गृहस्थ

३ B भो०

४ B उपाययित्वा

५ J पश्चिमं

चत्वारि धर्मा इमि एवरूपा मयि निर्वृते ये च निषेवितव्याः ।
 ये चार्थिका उत्तममप्रबोधौ व्यापारणं ये च करोन्ति मह्यम् ॥५५॥
 न तस्य शोको न पि चान्तरायो दौरर्णिकं नापि गिलानकत्वम् ।
 न च च्छवी कृष्णिक तस्य भोति न चापि हीने नगरस्मि घासः ॥५६॥
 प्रियदर्शनोऽसौ सततं महर्षी तथागतो वा यथ पूज्य भोति ।
 उपस्थायकास्तस्य भवन्ति नित्यं ये देवपुत्रा दहरा भवन्ति ॥५७॥
 न तस्य शस्त्रं न विषं कदाचित् काये क्रमे नापि च दण्डलोष्टम् ।
 संमीलितं तस्य मुखं भवेय यो तस्य आक्रोशमपी^१ वदेया ॥५८॥
 सो बन्धुभूतो भवतीह प्राणिनामालोकजातो विचरन्तु मेदिनीम् ।
 तिमिरं हरन्तो बहुप्राणकोटिनां यो सूत्र धारे इमु निर्वृते मयि ॥५९॥
 सुपिनस्मि^२ सो पश्यति भद्ररूपं^३ भिक्षूंश्च सो पश्यति भिक्षुणीम् ।
 सिंहासनस्थं च तथात्मभावं धर्मं प्रकाशेन्तु बहुप्रकारम् ॥६०॥
 देवांश्च यक्षान् यथ गङ्गवालिका असुरांश्च नागांश्च बहुप्रकारान् ।
 तेषां च सो भाषति अग्रधमं सुपिनस्मि सर्वेष कृताञ्जलीनाम् ॥६१॥
 तथागतं सो सुपिनस्मि पश्यति देशेन्त धर्मं बहुप्राणिकोटिनाम् ।
 रश्मीसहस्राणि प्रमुञ्चमानं वल्गुस्वरं काञ्चनवर्णनाथम् ॥६२॥
 सो चा तद्दी भोति कृताञ्जलिस्थितो अभिष्टवन्तो द्विपदुत्तमं मुनिम् ।
 सो चा जिनो भाषति अग्रधमं चतुर्ण पर्षाण महाभिषट्कः ॥६३॥
 सो च प्रहृष्टो भवती श्रुणित्वा प्रामोद्यजातश्च करोति पूजाम् ।
 सुपिने च सो धारणि प्रापुणोति अविवर्तियं ज्ञान स्पृशित्व क्षिप्रम् ॥६४॥
 ज्ञात्वा च सो आशयु लोकनाथस्तं व्याकरोती पुरुषर्षभत्वे ।
 कुलपुत्र त्वं पीह अनुत्तरं शिवं स्पृशिश्यसि ज्ञानमनागतेऽध्वनि ॥६५॥
 तवापि क्षेत्रं विपुलं भविष्यति पर्षांश्च चत्वारि यथैव मह्यम् ।
 श्रोष्यन्ति धमं विपुलं अनास्रवं सगौरवा^४ भूत्व कृताञ्जली च ॥६६॥
 पुनश्च सो पश्यति आत्मभावं भावेन्त धर्मं गिरिकन्दरेषु ।
 भावित्व धर्मं च स्पृशित्व धर्मतां समाधि सो लब्धु
 जिनं च पश्यति ॥६७॥

1 B ०पि

2 B ०नाश्च

3 B बुद्ध

4] सुगौरवा

सुवर्णवर्णं शतपुण्यलक्षणं सुपिनसि दृष्ट्वा च शृणोति धर्मम् ।
 श्रुत्वा च तं पर्षदि संप्रकाशयी सुपिनो ह्यु तस्यो अयमेवरूपः ॥६८॥
 स्वप्नेऽपि सर्वं प्रजहित्व राज्यमन्तःपुरं ह्यातिगणं तथैव ।
 अभिनिष्कमी सर्वं जहित्व कामानुपसंक्रमी येन च बोधिमण्डम् ॥६९॥
 सिंहासने तत्र निषीदियानो द्रुमस्य मूले तद्दि बोधि अर्थिकः ।
 दिवसान सप्तान तथात्ययेन अनुप्राप्स्यते ज्ञानु तथागतानाम् ॥७०॥
 बोधिं च प्राप्तस्ततु व्युत्थित्वा प्रवर्तयी चक्रमनास्रवं हि ।
 चतुर्ण पर्षाण सधर्मं देशयी अचिन्तिया कल्पसहस्रकोट्यः ॥७१॥
 प्रकाशयित्वा तद्दि धर्मं नास्रवं निर्वापयित्वा बहुप्राणिकोट्यः ।
 निर्वायती^१ हेतुक्षये व दीपः सुपिनो अयं सो भवतेवरूपः ॥७२॥
 बहु आनुशासाश्च अनन्तकाश्च ये मञ्जुघोषा सद तस्य भोन्ति ।
 यो पश्चिमे कालि इममप्रधर्मं सूत्रं प्रकाशेय मया सुदेशितम् ॥७३॥

इत्यार्यसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये सुखविहारपरिवर्तो
 नाम त्रयोदशमः ॥१३॥

बोधिसत्त्वपृथिवीविवरसमुद्गम-परिवर्तः

अथ खल्वन्यलोकधात्वागतानां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानामष्टौ गङ्गानदी-
वालुकासमा बोधिसत्त्वा महासत्त्वास्तस्मिन् समये ततः पर्षन्मण्डलाद्भ्युत्थिताः
अभूवन् । तेऽञ्जलिं प्रगृह्य भगवतोऽभिमुखा भगवन्तं नमस्यमाना भगवन्त-
मेतदूचुः । सचेद् भगवानस्माकमनुजानीयाद् वयमपि भगवन्निमं धर्मपर्यायं
तथागतस्य परिनिर्वृतस्य तस्यां सहायां लोकधातौ संप्रकाशयेम वाचयेम लेख-
येम पूजयेम अस्मिञ्च धर्मपर्याये योगमापद्येमहि । तत् साधु भगवानस्माकम-
पीमं धर्मपर्यायमनुजानातु । अथ खलु भगवांस्तान् बोधिसत्त्वानेतदवोचत् ।
अलं कुलपुत्राः किं युष्माकमनेन कृत्येन । सन्ति कुलपुत्रा इह ममैवास्यां
सहायां लोकधातौ षष्टिगङ्गानदीवालुकासमानि बोधिसत्त्वसहस्राण्येकस्य
बोधिसत्त्वस्य परिवारः । एवंरूपाणां च बोधिसत्त्वानां षष्ट्येव गङ्गानदी-
वालुकासमानि बोधिसत्त्वसहस्राणि येषामेकैकस्य बोधिसत्त्वस्येयानेव परिवारो
ये मम परिनिर्वृतस्य पश्चिमे काले पश्चिमे समय इमं धर्मपर्यायं धारयिष्यन्ति
वाचयिष्यन्ति संप्रकाशयिष्यन्ति ।

समनन्तरभाषिता चेयं भगवता वाक् । अथेयं सहा लोकधातुः समस्तात्
स्फुटिता विस्फुटिताभूत् तेभ्यश्च स्फोटान्तरेभ्यो बहूनि बोधिसत्त्वकोटीनयुतशत-
सहस्राण्युत्तिष्ठन्ते स्म । सुवर्णवर्णैः कायैर्द्वात्रिंशद्भिर्महापुरुषलक्षणैः समन्या-
गता येऽस्यां महापृथिव्यामध आकाशधातौ विहरन्ति स्म । इमामेव सहां
लोकधातुं निश्चित्य ते खल्विममेवंरूपं भगवतः शब्दं श्रुत्वा पृथिव्या अधः
समुत्थिताः । येषामेकैको बोधिसत्त्वः षष्टिगङ्गानदीवालुकोपमबोधिसत्त्वपरिवारो
गणी महागणी गणाचार्यः । तादृशानां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां गणीनां
महागणीनां गणाचार्याणां षष्टिगङ्गानदीवालुकोपमानि बोधिसत्त्वकोटीनयुतशत-
सहस्राणि य इतः सहाया लोकधातोर्धरणीविवरेभ्यः समुन्मज्जन्ते स्म । कः
पुनर्वादः पञ्चाशद्गङ्गानदीवालुकोपमबोधिसत्त्वपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां
महासत्त्वानाम् । कः पुनर्वादश्चत्वारिंशद्गङ्गानदीवालुकोपमबोधिसत्त्व-
परिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम् । कः पुनर्वादस्त्रिंशद्गङ्गानदी-
वालुकोपमबोधिसत्त्वपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम् । कः पुनर्वादो
विंशतिबोधिसत्त्वपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम् । कः पुनर्वादो

दशगङ्गानदीवालुकोपमबोधिसत्त्वपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम् ।
 कः पुनर्वादः पञ्चचतुस्त्रिंशद्भिर्गङ्गानदीवालुकोपमबोधिसत्त्वपरिवाराणां बोधि-
 सत्त्वानां महासत्त्वानाम् । कः पुनर्वादः एकगङ्गानदीवालुकोपमबोधिसत्त्व-
 परिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम् । कः पुनर्वादोऽर्धगङ्गानदीवालुको-
 पमबोधिसत्त्वपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम् । कः पुनर्वादश्चतुर्भाग-
 षड्भागाष्टभाग-दशभाग-विंशतिभाग-त्रिंशद्भागचत्वारिंशद्भाग-पञ्चाशद्भाग-
 शतभागसहस्रभागशतसहस्रभागकोटीभाग-कोटीशतभागकोटीसहस्रभागकोटी-
 शतसहस्रभागकोटीनयुतशतसहस्रभाग-गङ्गानदीवालुकोपमबोधिसत्त्वपरिवाराणां
 बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम् । कः पुनर्वादो बहुबोधिसत्त्वकोटीनयुतशत-
 सहस्रपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम् । कः पुनर्वादः कोटीपरिवाराणां
 बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम् । कः पुनर्वादः शतसहस्रपरिवाराणां
 बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम् । कः पुनर्वादः सहस्रपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां
 महासत्त्वानाम् । कः पुनर्वादः पञ्चशतपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम् ।
 कः पुनर्वादश्चतुःशतत्रिंशद्विशतपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम् ।
 कः पुनर्वादः एकशतपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम् । कः पुनर्वादः
 पञ्चाशद्बोधिसत्त्वपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम् । पेयालम् । कः
 पुनर्वादश्चत्वारिंशत्त्रिंशद्द्विंशतिदशपञ्चचतुस्त्रिंशद्बोधिसत्त्वपरिवाराणां बोधि-
 सत्त्वानां महासत्त्वानाम् । कः पुनर्वाद आत्मद्वितीयानां बोधिसत्त्वानां महा-
 सत्त्वानाम् । कः पुनर्वादोऽपरिवाराणामेकविहारिणां बोधिसत्त्वानां महा-
 सत्त्वानाम् । न तेषां संख्या वा गणना वोपमा वोपनिषद्वोपलभ्यते य इह
 सहायां लोकधातौ धरणीविवरेभ्यो बोधिसत्त्वा महासत्त्वाः समुन्मज्जन्ते स्म ।
 ते चोन्मज्जोन्मज्ज येन स महारत्नस्तूपो वैहायसमन्तरीक्षे स्थितो यस्मिन् स
 भगवान् प्रभूतरत्नस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः परिनिर्घृतो भगवता शाक्य-

1 G कः पुनर्वादः पञ्चचत्वारस्तयो द्वौ । कः पुनर्वादः एक गङ्गानदीवालुकोपमबोधि-
 सत्त्वपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम् । कः पुनर्वादोऽर्धगङ्गानदीवालुकोपमबोधि-
 सत्त्वानां परिवाराणाम् । कः पुनर्वादश्चतुर्भाग-षड्भागाष्टभाग-सहस्रभाग-कोटिशतभाग-
 कोटिनयुतशतसहस्रभाग-गङ्गानदीवालुकोपमबोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम् । कः पुनर्वादः शत-
 सहस्रपरिवाराणां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानाम् ।

मुनिना तथागतेनार्हता सम्यक्संबुद्धेन सार्धं सिंहासने निषण्णस्तेनोपसंक्रामन्ति स्म । उपसंक्रम्य चोभययोस्तथागतयोरर्हतोः सम्यक्संबुद्धयोः पादौ शिरोभिर्वन्दित्वा सर्वांश्च तान् भगवतः शाक्यमुनेस्तथागतस्यात्मीयान् निर्मितांस्तथागतविग्रहान् ये ते समन्ततो दशसु दिक्षुन्योन्यासु लोकधातुषु संनिपतिता नानारत्नवृक्षमूलेषु सिंहासनोपविष्टाः । तान् सर्वानभिवन्द्य नमस्कृत्य चानेकशतसहस्रकृत्वस्तांस्तथागतानर्हतः सम्यक्संबुद्धान् प्रदक्षिणीकृत्य नानाप्रकारैर्बोधिसत्त्वस्तवैरभिष्टुत्यैकान्ते तस्थुरञ्जलिं^१ प्रगृह्य भगवन्तं शाक्यमुनिं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं भगवन्तं च प्रभूतरत्नं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धमभिसंमुखं नमस्कुर्वन्ति स्म ।

तेन खलु पुनः समयेन तेषां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां पृथिवीविवरेभ्य उन्मज्जतां तथागतांश्च वन्दमानानां नानाप्रकारैर्बोधिसत्त्वस्तवैरभिष्टुवतां परिपूर्णाः पञ्चाशदन्तरकल्पा गच्छन्ति स्म । तांश्च पञ्चाशदन्तरकल्पान् स भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तूष्णीमभूत् । ताश्चतस्रः पर्षदस्तानेव पञ्चाशदन्तरकल्पांस्तूष्णीभावेनावस्थिता अभूवन् । अथ खलु भगवांस्तथारूपमृद्भ्यभिसंस्कारमकरोद् यथा रूपेणर्द्धभिसंस्कारेणाभिसंस्कृतेन ताश्चतस्रः पर्षदस्तमेवैकं पश्चाद् भक्तं संजानन्ते स्म । इमां च सहां लोकधातुं शतसहस्राकाशपरिगृहीतां बोधिसत्त्वपरिपूर्णामद्राक्षुः । तस्य खलु पुनर्महतो बोधिसत्त्वगणस्य महतो बोधिसत्त्वराशेश्चत्वारो बोधिसत्त्वा महासत्त्वा ये प्रमुखा अभूवन् तद्यथा विशिष्टचारित्रश्च नाम बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽनन्तचारित्रश्च नाम बोधिसत्त्वो महासत्त्वो विशुद्धचारित्रश्च नाम बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सुप्रतिष्ठितचारित्रश्च नाम बोधिसत्त्वो महासत्त्वः । इमे चत्वारो बोधिसत्त्वा महासत्त्वास्तस्य महतो बोधिसत्त्वगणस्य महतो बोधिसत्त्वराशेः प्रमुखा अभूवन् । अथ खलु चत्वारो बोधिसत्त्वा महासत्त्वास्तस्य महतो बोधिसत्त्वगणस्य महतो बोधिसत्त्वराशेरग्रतः स्थित्वा भगवतोऽभिमुखमञ्जलिं प्रगृह्य भगवन्तमेतदूषुः । कश्चिद् भगवतोऽल्पाबाधता मन्दग्लानता सुखसंस्पर्शविहारता च । कश्चिद् भगवन् सत्त्वाः स्वाकाराः सुविज्ञापकाः सुविनेयाः सुविशोधकाः । मा ह्येव भगवतः स्नेदमुत्पादयन्ति ।

अथ खलु ते चत्वारो बोधिसत्त्वा महासत्त्वा भगवन्तमाभ्यां गाथाभ्या-
मध्यभाषन्त ।

कश्चित् सुखं विहरसि लोकनाथ प्रभंकर ।

आबाधविप्रमुक्तोऽसि स्पर्शः काये तवानघ ॥१॥

स्वाकाराश्चैव ते सत्त्वाः सुविनेयाः सुशोधकाः ।

मा ह्रैव खेदं जनयन्ति लोकनाथस्य भाषतः ॥२॥

अथ खलु भगवांस्तस्य महतो बोधिसत्त्वगणस्य महतो बोधिसत्त्वराशेः
प्रमुखांश्चतुरो बोधिसत्त्वान् महासत्त्वानेतदवोचत् । एवमेतत् कुलपुत्रा एव-
मेतत् । सुखसंस्पर्शविहारोऽस्म्यल्पाबाधो मन्दग्लानः स्वाकाराश्च ममैव ते
सत्त्वाः सुविज्ञापकाः सुविनेयाः सुविशोधका न च मे खेदं जनयन्ति विशोध्य-
मानाः । तत् कस्य हेतोः । ममैव ह्येते कुलपुत्राः सत्त्वाः पौर्वकेषु सम्यक्
संबुद्धेषु कृतपरिकर्माणो दर्शनादेव हि कुलपुत्राः श्रवणाच्च ममाधिमुच्यन्ते बुद्ध-
ज्ञानमवतरन्त्यवगाहन्ते । यत्र येऽपि श्रावकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा कृतपरि-
चर्या अभूवन्तेऽपि मयैवैतर्हि बुद्धधर्मज्ञानमवतारिता संश्राविताश्च परमार्थम् ।

अथ खलु ते बोधिसत्त्वा महासत्त्वास्तस्यां वेलायामिमे गाथे अभाषन्त ।

साधु साधु महावीर अनुमोदामहे वयम् ।

स्वाकारा येन ते सत्त्वाः सुविनेयाः सुशोधकाः ॥३॥

ये चेदं ज्ञानगम्भीरं शृण्वन्ति तव नायक ।

श्रुत्वा च अधिमुच्यन्ते उत्तरन्ति च नायक ॥४॥

एवमुक्ते भगवांस्तस्य महतो *बोधिसत्त्वगणस्य महतो बोधिसत्त्वराशेः
प्रमुखेभ्यश्चतुर्भ्यां बोधिसत्त्वेभ्यो महासत्त्वेभ्यः साधुकारमदात् । साधु साधु
कुलपुत्रा ये यूयं तथागतमभिनन्दथेति ।

†तेन खलु पुनः समयेन मैत्रेयस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यान्येषां चाष्टानां
गङ्गानदीवालुकोपमानां बोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणामेतदभवत् । अदृष्ट-

3 M. ... .. te vay[am] ।

... y[e]na te suāgarā satva suvaineयāḥ. ॥

* M. to bo[ddhisa]tvagaṇāṣya mahato bodhisatvarāṣeḥ
pramukh.

† M. [na]ndatha

‡ M. tena ca samayeṇa Maitreyasya bodhisa

1 B गाथेऽभाषन्त

पूर्वोऽयमस्माभिर्महाबोधिसत्त्वगणो महाबोधिसत्त्वरशिर्भ्रुतपूर्वश्च § योऽयं पृथिवीविवरेभ्यः समुन्मज्य भगवतः पुरतः स्थित्वा भगवन्तं सत्कुर्वन्ति गुरु-कुर्वन्ति मानयन्ति पूजयन्ति भगवन्तं च प्रतिसंमोदन्ते । कुतः खल्विमे बोधिसत्त्वा महासत्त्वा आगताः ॥ इति ।

अथ खलु मैत्रेयो § बोधिसत्त्वो महासत्त्व आत्मना विचिकित्सां कथं कथां विदित्वा तेषां गङ्गानदीवालुकोपमानां बोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणां चेतसैव चेतःपरिवितर्कमाहाय तस्यां बेलायामञ्जलिं प्रगृह्य* भगवन्तं गाथा-भिगीतेनैतमेवार्थं परिपृच्छति स्म ।

बहुसहस्रा नयुताः कोटीयो च अनन्तकाः ।

अपूर्वा बोधिसत्त्वानामाख्याहि द्विपदोत्तम ॥५॥

कुतो इमे कथं वापि आगच्छन्ति महर्द्धिकाः ।

महात्मभावा रूपेण कुत एतेष आगमः^१ ॥६॥

धृतिमन्ताश्चिमे सर्वे स्मृतिमन्तो महर्षयः ।

प्रियदर्शनाश्च रूपेण कुत एतेष आगमः^१ ॥७॥

एकैकस्य च लोकेन्द्र बोधिसत्त्वस्य विज्ञिनः ।

अप्रमेयपरिवारो^२ यथा गङ्गाय वालिकाः ॥८॥

गङ्गावालिकसमा षष्टि परिपूर्णा यशस्विनः ।

परिवारो^२ बोधिसत्त्वस्य सर्वे बोधाय प्रस्थिताः ॥९॥

एवंरूपाण वीराणां पर्यवन्तान तायिनाम् ।

षष्टिरेव प्रमाणेन गङ्गावालिकया इमे ॥१०॥

§ M. bhi evarūpo bodhisatvagāṇaṃ bodhisatvarāṣi aśruta

¶ M. ime āgata

§ M. atha khalu Maitreyo bodhi.

* M. ... yāṃ tāyāṃ velāyā aṃjalīm pratigrhya ...

5 M. ... .. dvipadottama ... ॥

6 M. kuta ime kathaṃ vāpi āgacchantimāh. |

7 M. ... na kuta eteṣa āgatam ... .. ॥

8 M. ekaikasya ca lokendra bodhisa ... .. ॥

9 M. ... bodhisatvasya sarvbe bodhāya praśthitāḥ ... .. ॥

10 M. eva rūpāṇa ... .. |

अतो बहुतराश्चान्ये परिवारैरनन्तकैः ।
 पञ्चाशतीय गङ्गाय चत्वारिंशच्च त्रिंशति ॥११॥
 समो^१ विंशतिगङ्गाया परिवारः समन्ततः ।
 अतो बहुतराश्चान्ये येषां दश च पञ्च च ॥१२॥
 एकैकस्य परीवारो बुद्धपुत्रस्य तायिनः ।
 कुतोऽयमीदृशी पर्वदागताद्य विनायक ॥१३॥
 चत्वारि त्रीणि द्वे चापि गङ्गावालिकया समाः ।
 एकैकस्य परीवारा येऽनुशिक्षा^२सहायकाः ॥१४॥
 अतो बहुतराश्चान्ये गणना येष्वनन्तिका^३ ।
 कल्पकोटीसहस्रेषु उपमेतुं न शक्नुयात् ॥१५॥
 अर्धगङ्गा त्रिभागश्च दशविंशतिभागिकः ।
 परिवारोऽथ वीराणां बोधिसत्त्वान तायिनाम् ॥१६॥
 अतो बहुतराश्चान्ये प्रमाणैषां^४ न विद्यते ।
 एकैकं गणयन्तेन कल्पकोटीशतैरपि ॥१७॥
 अतो बहुतराश्चान्ये परिवारैरनन्तकैः ।
 कोटी कोटी च कोटी च अर्धकोटी तथैव च ॥१८॥
 गणनाव्यतिवृत्ताश्च अन्ये भूयो महर्षिणाम् ।
 बोधिसत्त्वा महाप्रज्ञाः स्थिताः सर्वे सगौरवाः ॥१९॥
 परिवारसहस्रं च शतपञ्चाशदेव च ।
 गणना नास्ति एतेषां कल्पकोटीशतैरपि ॥२०॥
 विंशतिदश पञ्चाथ चत्वारि त्रीणि द्वे तथा ।
 परिवारोऽथ वीराणां गणनैषां न विद्यते ॥२१॥

11	M.	yo ku pañcāsati	...	(Gaṅgā ... catuṣṣati	॥
15	...	śakṇumaḥ	...	...	॥
17	M.	ato ba ...	pramāṇ.	...	।
18	M.	(koṭī) ca arddhakoṭī ca yeṣa ca	...	...	॥
19	M.	gaṇanā veti	...	...	।
20	M.	...	śatā pañcāśam eva ca	...	।
		gaṇanā nāsti eṣāṃ kalpa	...	...	॥

१ J समा

२ J शिञ्जी

३ B येष तत्तिका

४ J प्रमाण एषां

चरन्त्येकात्मका ये च शान्तिं विदन्ति चैककाः ।
 गणना तेष नैवास्ति ये इहाद्य समागताः ॥२२॥
 गङ्गावालिकासमान् कल्पान् गणयेत यदी नरः ।
 शलाकां गृह्य हस्तेन पर्यन्तं नैव सो लभेत् ॥२३॥
 महात्मनां च सर्वेषां वीर्यवन्तान तायिनाम् ।
 बोधिसत्त्वान वीराणां कुत एतेष संभवः ॥२४॥
 केनैषां देशितो धर्मः केन बोधीय स्थापिताः ।
 रोचन्ति शासनं कस्य कस्य शासनधारकाः ॥२५॥
 भित्त्वा हि पृथिवीं सर्वां समन्तेन चतुर्दिशम् ।
 उन्मज्जन्ति महाप्रज्ञा ऋद्धिमन्ता विचक्षणाः ॥२६॥
 जर्जरा लोकधात्वेयं समन्तेन कृता मुने ।
 उन्मज्जमानैरेतैर्हि बोधिसत्त्वैर्विशारदैः ॥२७॥
 न ह्येते जातु अस्माभिर्दृष्टपूर्वाः कदाचन ।
 आख्याहि नो तस्य नाम लोकधातोर्धिर्नायक ॥२८॥
 दशादिशा^१ हि अस्माभिरञ्जितायो^२ पुनः पुनः ।
 न च दृष्टा इमेऽस्माभिर्बोधिसत्त्वाः कदाचन ॥२९॥
 दृष्टो न जातुरस्माभिरेकोऽपि तनयस्तव ।
 इमेऽद्य सहसा दृष्टा आख्याहि चरितं मुने ॥३०॥
 बोधिसत्त्वसहस्राणि शतानि नयुतानि च ।
 सर्वे कौतूहलप्राप्ताः पश्यन्ति द्विपदोत्तमम् ॥३१॥

22	M.	...	ekātmakās ca ye santi ranti vindanti ekakūh	1
23	M.	gṛhṇitvā paryyantā neva gacchiṣu	...	11
24	M.	mahātman(a)ṃ	... ..	1
25	M.	...	... .. sthāpitān	1
		...	... kasya śāsana rocanti kasya	11
27	M.	...	... yaṃ samantena kṛtā mune	1
		unmajjantebhi etebhi bo	... ..	11
29	M.	cāya asmābhi kaṅṭhitayi punaḥ punaḥ	...	1
31	M.	bodhisatvasahasrāṇi	... ..	1

व्याकुरुष्व महावीर अप्रमेय निरोपधे ।

कुत एन्ति इमे शूरा बोधिसत्त्वा विशारदाः ॥३२॥

तेन खलु पुनः समयेन* ये ते तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धा अन्येभ्यो लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेभ्योऽभ्यागता भगवतः †शाक्यमुनेस्तथागतस्य निर्मिता येऽन्येषु लोकधातुषु सत्त्वानां धर्मं देशयन्ति स्म ये भगवतः शाक्यमुनेस्तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य समन्तादष्टभ्यो दिग्भ्यो रत्नवृक्षमूलेषु महारत्नसिंहासनेषूपविष्टाः पर्यङ्कबद्धाः तेषां ‡तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानां ये स्वकस्वका उपस्थायकास्तेऽपि तं महान्तं बोधिसत्त्वगणं बोधिसत्त्वादिं दृष्ट्वा समन्तात् पृथिवीविवरेभ्य उन्मज्जन्तमाकाशधातुप्रतिष्ठितं तेऽप्याश्चर्यप्राप्तास्तान् स्वान् स्वांस्तथागतानेतदुचुः । कुतो भगवन्प्रियन्तो बोधिसत्त्वा महासत्त्वा आगच्छन्त्यप्रमेया असंख्येयाः§ । एवमुक्तास्ते तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धास्तान् स्वान् स्वानुपस्थायकानेतदुचुः । आगमयध्वं यूयं कुलपुत्रा मुहूर्तम् । एष मैत्रेयो नाम बोधिसत्त्वो¶ महासत्त्वो भगवतः शाक्यमुनेरनन्तरं व्याकृतोऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ । स एतं §भगवन्तं शाक्यमुनिं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धमेतमयं परिपृच्छत्येष च भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो व्याकरिष्यति । ततो यूयं श्रोष्यथेति ।

अथ खलु भगवान् मैत्रेयं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमामन्त्रयते स्म । साधु

32 M. ...vīrā [bodh]isatvā viśāradā ... ॥

* M. tena ca sama

† M. [Sākyam]un(ṛ)nā nirmitā anyasu lokadhātuṣu dharmā(m) deśayanti te tathā

‡ M. [tathāga]tānā[m] samyaksambuddhānāṃ ye te svakā upasthāyakās te pi taṃ mahantaṃ bodhisatvaga[ṇam]

§ M. tathāgata etad avocu : kuto [Bhagā]vāṃ ime etā bodhisatvā āgacchanti apramey[a]

¶ M. [a]vocu : āgametha yuṣme ku. ā muhurttamātraṃ eṣa Maitreyo bodhisatvo

§ M. Bhagavanta Sākyamuno etam[artham] (pa)ripr̥cchati eṣa Bhagavaṃ vy [āka]riṣyati śr[ṇutha]

साध्वजित । उदारमेतद्वजित *स्थानं यत्त्वं मां परिपृच्छसि । अथ खलु भगवान्
सर्वावन्तं बोधिसत्त्वगणमामन्त्रयते स्म । तेन हि कुलपुत्राः सर्व एव प्रयता भवध्वं
सुसंनद्धा दृढस्थामाश्च भवध्वं सर्वध्यायं बोधिसत्त्वगणः । तथागतज्ञानदर्शनं**
कुलपुत्रास्तथागतोऽहंन् सम्यक्संबुद्धः संप्रतं संप्रकाशयति तथागतवृषभितं
तथागतकर्म तथागतविक्रीडितं तथागतविजृम्भितं तथागतपराक्रममिति ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभषत† ।

प्रयता भवध्वं कुलपुत्र सर्व इमां प्रमुञ्चामि गिरामनन्यथाम् ।

मा खू विषादं कुरुथेह पण्डिता अचिन्तियं ज्ञानु तथागतानाम् ॥३३॥

धृतिमन्त भूत्वा स्मृतिमन्त सर्वे समाहिताः सर्वि स्थिता भवध्वम् ।

अपूर्वधर्मो' श्रुणितव्यु अद्य आश्चर्यभूतो हि तथागतानाम् ॥३४॥

विचिकित्स मा जानु कुरुध्व सर्वे अहं हि युष्मान् परिस्स्थपेमि ।

अनन्यथावादिरहं विनायको ज्ञानं च मे यस्य न काचि संख्या ॥३५॥

गम्भीरधर्माः सुगतेन बुद्धा अतर्किया येष प्रमाणु नास्ति ।

तानद्य हं धर्मं प्रकाशयिष्ये शृणोथ मे यादृशका यथा च ते ॥३६॥

अथ खलु भगवानिमा गाथा भाषित्वा तस्यां वेलायां मैत्रेयं बोधिसत्त्वं
महासत्त्वमामन्त्रयते स्म । आरोचयामि तेऽजित प्रतिवेदयामि । य इमेऽजित
बोधिसत्त्वा अप्रमेया असंख्येया अचिन्त्या अनुल्या अगणनीया ये युष्माभिर-
दृष्टपूर्वा य एतर्हि पृथिवीविवरेभ्यो निष्क्रान्ताः । मयैतेऽजित सर्वे बोधिसत्त्वा
महासत्त्वा अस्यां सहायां लोकधातावनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्य
समादापिताः‡ समुत्तेजिताः संप्रहर्षिता ¶अनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ परिणा-

* M. ta Ajita sthāna yas ((ra)ṃ [pari]pṛccha(si) teṇa hi
ku[lapu]trāḥ pra

** M. [darśa]nā kulaputras tathāgata [saṃ]p[ra]ti sampra
kā[śa]yisyati.

† M. tayāṃ velāyāṃ imā[ṃ] gāthāni bhāṣit

34 M. dhṛtivanta [bha]vatha [smṛti]vanta sarvāḥ samādhiy... †

35 M. ... [a] haṃ tu y...e [pemi] ... ... †
ananyathā vādi ... ... †

‡ M. bhi adṛṣṭapū[rv]b. [e]ta[rhi] pṛthivīvivar[e]bhy.

§ M. [a]bhisaṃbudhita sa[māda] pitā ...

¶ M. anuttarā ... ...

मिताः । मया चैते कुलपुत्रा अस्मिन् बोधिसत्त्वधर्मे परिपाचिताः § प्रतिष्ठापिता निवेशिताः परिसंस्थापिता अवतारिताः परिवोधिताः परिशोधिताः । एते चाजित बोधिसत्त्वा महासत्त्वा अस्यां सहायां लोकधातावधस्तादाकाशधातु-परिग्रहे प्रतिवसन्ति । *खाध्यायोद्देशचिन्ता-योनिशो-मनसिकारप्रवृत्ता एते कुलपुत्रा असङ्गणिकारामा †असंसर्गाभिरता अनिक्षितधुरा आरब्धवीर्याः । एतेऽजित कुलपुत्रा विवेकारामा विवेकाभिरताः । नैते कुलपुत्रा देवमनुष्या-नुपनिश्राय विहरन्त्यसंसर्गचर्याभिरताः । एते कुलपुत्रा ‡धर्मारामाभिरता बुद्धज्ञानेऽभियुक्ताः ।

§ अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत ।

ये बोधिसत्त्वा इमि अप्रमेया अचिन्तिया येष प्रमाणु नास्ति ।

ऋद्धीय प्रज्ञाय श्रुतेनुपेता बहुकल्पकोटीचरिताश्च ज्ञाने ॥३७॥

परिपाचिताः सर्वि मयैति बोधये ममैव क्षेत्रसि वसन्ति चैते ।

परिपाचिताः सर्वि मयैव एते ममैव पुत्राश्चिमि बोधिसत्त्वाः ॥३८॥

सर्वे ति आरण्यधुताभियुक्ताः संसर्गभूमिं सद वर्जयन्ति ।

असङ्गचारी^१ च ममैति पुत्रा ममोत्तमां चर्यनुशिक्षमाणाः ॥३९॥

वसन्ति आकाशपरिग्रहेऽस्मिन्^२ क्षेत्रस्य हेष्टा परिचारि वीराः^३ ।

समुदानयन्ता इममग्रबोधिं उद्युक्त रात्रिदिवमप्रमत्ताः ॥४०॥

§ M. [pra]tiṣṭhāpitā parisamsthāpi[ta] avataramti paribodhi [tā]

* M. samtā svāddhyāyantā cin[taya]nto yo[ni]ś (o)...na....r.

† M. saṅ abhiratā ete kulaputrā [a]ni [kṣipta] dhurā āna

‡ M. dharmāramaratiratā buddhajñātā.

§ M. atha khalu Bha[garām] tāyāṃ v.

37 M. [r] dāhiya prajñāya śruteṅ ruṣā, [ba]hak[ot] i ca. iṭṭhā ca jñāne

38 M. ... [ma]n aiva putra imi bodhisat. ... ॥

39 M. sarvbe ti āraṇya dhut ādhimuktā saṃsarga[bhū] miṃ s,

40 M. [vasa]nti akāśaparigrahasmi ! [kṣe]trasya hiṣṭā ca imasya paṇḍitaḥ ... ॥
samudāna ... ॥

1] असर्ग०

2 B ० महस्मिन्=Tib. ཡོངས་སུ་འདྲིན་པ་འདྲིར།

3 भागि०, Tib. རིང་འདྲིའི་འོག་ན་དབང་རྣམས་ཡོངས་སུ་སྤྱད།

आरब्धवीर्या स्मृतिमन्त सर्वे प्रज्ञाबलस्मिन् स्थित अप्रमेये ।
 विशारदा धर्म कथेन्ति चैते प्रभास्वरा पुत्र ममैति सर्वे ॥४१॥
 मया च प्राप्य इममग्रबोधिं नगरे गयायां द्रुममूलि तत्र ।
 अनुत्तरं वर्तिय धर्मचक्रं परिपाचिताः सर्वि इहाग्रबोधौ ॥४२॥
 अनास्त्रवा भूत इयं मि वाचा श्रुणित्व सर्वे मम श्रद्धध्वम् ।
 एवं चिरं प्राप्त मयाग्रबाधि परिपाचिताश्चैति मयैव सर्वे ॥४३॥

अथ खलु मैत्रेयो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तानि च संबहुलानि बोधिसत्त्व-
 कोटीनयुतशतसहस्राण्याश्चर्यप्राप्तान्यभूवन् अद्भुतप्राप्तानि विस्मयप्राप्तानि । कथं
 नाम भगवतानेन क्षणविहारेणाल्पेन कालान्तरेणामी एतावन्तो बोधिसत्त्वा महा-
 सत्त्वा असंख्येयाः समादापिताः परिपाचिताश्चानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ । अथ
 खलु मैत्रेयो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवन्तमेतदवोचत् । कथमिदानीं भगव-
 स्तथागतेन कुमारभूतेन कपिलवस्तुनः शाक्यनगरान्निष्क्रम्य गयानगरान्नातिदूरे
 बोधिमण्डवराग्रगतेनानुत्तरा सम्यक्संबोधिरभिसंबुद्धा । तस्याद्य भगवन्
 कालस्य सातिरिंकाणि चत्वारिंशद्वर्षाणि । तत् कथं भगवंस्तथागतेनेयता
 कालान्तरेणेदमपरिमितं तथागतकृत्यं कृतं तथागतेन तथागतवृषभिता तथागत-
 पराक्रमः कृतः । योऽयं बोधिसत्त्वगणो बोधिसत्त्वराशिरियता भगवन्
 कालान्तरेणानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ समादापितः परिपाचितश्चास्य भगवन्
 बोधिसत्त्वगणस्य बोधिसत्त्वराशेर्गण्यमानस्य कल्पकोटीनयुतशतसहस्रैरप्यन्तो
 नोपलभ्यते । एवमप्रमेया भगवन्निमे बोधिसत्त्वा महासत्त्वा एवमसंख्येया-
 दिचरचरितप्रसन्नचर्या बहुबुद्धशतसहस्रावरोपितकुशलमूला बहुकल्पशान-
 सहस्रपरिनिष्पन्नाः ।

तद्यथापि नाम भगवन् कश्चिदेव पुरुषो नवो दहरः शिशुः कृष्णकेशः
 प्रथमेन वयसा समन्यागतः पञ्चविंशतिवर्षो जात्या भवेत् । स वर्षशतिकान्
 पुत्रानादर्शयेदेवं च वदेत् । एते कुलपुत्रा मम पुत्रा इति । ते च वर्षशतिकाः
 पुरुषा एवं च वदेयुः । एयोऽस्माकं पिता जनक इति । तस्य च पुरुषस्य

41 M. ... [apra]meyā ।
 viśārādā dharmā kathenti citraṃ prabhaṅkarā putra
 mameti ... ॥

भगवंस्तद्वचनमश्रद्धेयं भवेल्लोकस्य दुःश्रद्धेयम् । एवमेव भगवानचिराभि-
संबुद्धोऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिमिमं च बोधिसत्त्वा महासत्त्वा बह्वप्रमेया बहुकल्प-
कोटीनयुतशतसहस्रचूर्णचरितब्रह्मचर्या दीर्घरात्रं हि कृतनिश्चया बुद्धज्ञाने
समाधिमुखशतसहस्रसमापद्यनवुत्थानकुशला महाभिज्ञापरिकर्मनिर्याता महा-
भिज्ञाकृतपरिकर्माणः पण्डिता बुद्धभूमौ संगीतकुशलास्तथागतधर्माणामाश्चर्या-
द्भुता लोकस्य महावीर्यबलस्थामप्राप्ताः । तांश्च भगवानेवं वदति । मयैत
आदित एव समादापिताः समुत्तेजिताः परिपाचिताः परिणामिताश्चास्यां
बोधिसत्त्वभूमाविति । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धेन मयैव सर्ववीर्य-
पराक्रमः कृत इति । किं चापि वयं भगवंस्तथागतस्य वचनं श्रद्धया
गमिष्यामः । अनन्यथावादी तथागत इति । तथागत एवैतमर्थं जानीयात् । नव-
यानसंप्रस्थिताः खलु पुनर्भगवन् बोधिसत्त्वा महासत्त्वा विचिकित्सामापद्यन्ते ।
अत्र स्थाने परिनिर्वृते तथागत इमं धर्मपर्यायं श्रुत्वा न पत्तीयिष्यन्ति न श्रद्धा-
स्यन्ति नाधिमोक्ष्यन्ति । ततस्ते भगवन् धर्मव्यसनसंबर्तनीयेन कर्माभिसंस्कारेण
समन्वागता भविष्यन्ति । तत् साधु भगवन्नेतमेवार्थं देशय यद्वयं निःसंशया
अस्मिन् धर्मे भवेम अनागतेऽध्वनि बोधिसत्त्वयानीयाः कुलपुत्रा वा कुल-
दुहितरो वा श्रुत्वा न विचिकित्सामापद्येरन्निति ।

अथ खलु मैत्रेयो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्यां वेलायां भगवन्तमाभिर्गाथाभि-
रभ्यभाषत ।

यदासि जातो कपिलाह्वयस्मिन् शाक्याधिवासे अभिनिष्क्रमित्वा ।
प्राप्तोऽसि बोधिं नगरे गयाह्वये कालोऽयमल्पोऽत्र तु^१ लोकनाथ ॥४४॥
इमे च ते आर्यविशारदा बहू ये कल्पकोटीचरिता महागणी ।
ऋषीबले च स्थित अप्रकम्पिताः सुशिक्षिताः प्रह्वबले गतिगताः ॥४५॥
अनूपलिताः पदुमं व वारिणा भित्त्वा महीं ये इह अद्य आगताः ।
कृताञ्जली सर्वि स्थिताः सगौरवाः स्मृतिमन्त लोकाधिपतिस्य पुत्राः ॥४६॥
कथं इमं अद्भुतमीदृशं ते तं श्रद्धधिष्यन्तिमि बोधिसत्त्वाः ।
विचिकित्सनिर्घातनहेतु भाष तं त्वं चैव देशेहि यथैव अर्थः ॥४७॥
यथा हि पुरुषो इह कश्चिदेव दहरो भवेया शिशु कृष्णकेशः ।
जात्या च सो विंशतिवस्तरे वा दर्शति पुत्रान् शतवर्षजातान् ॥४८॥

१] कालोऽयमलस्तु

वलीहि पलितेहि च ते उपेता एषो च नो देहकरो ति ब्रूयुः ।
दुःश्रद्धं तद्भवि लोकनाथ दहरस्य पुत्रा इमि एवरूपाः ॥४९॥
एमेव भगवांश्च नवो वयस्थः^१ इमे च विज्ञा बहुबोधिसत्त्वाः ।
स्मृतिमन्त प्रज्ञाय विशारदाश्च सुशिक्षिताः कल्पसहस्रकोटिषु ॥५०॥
धृतिमन्त प्रज्ञाय विचक्षणाश्च प्रासादिका दर्शनियाश्च सर्वे ।
विशारदा धर्मविनिश्चयेषु परिसंस्तुता लोकविनायकेहि ॥५१॥
असङ्गचारी पवनेव सन्ति^२ आकाशघातौ सततं अनिश्रिताः ।
जानेन्ति^३ वीर्यं सुगतस्य पुत्राः पर्येषमाणा इम बुद्धभूमिम् ॥५२॥
कथं नु श्रद्धेयमिदं भवेया परिनिर्वृते लोकविनायकस्मिन् ।
विचिकित्स अस्माक न काचिदस्ति शृणोमथा संमुख^४ लोकनाथा^५ ॥५३॥
विचिकित्स कृत्वान इमस्मि स्थाने गच्छेयु मा दुर्गति बोधिसत्त्वाः ।
त्वं व्याकुरुष्व^६ भगवन् यथावत् कथ बोधिसत्त्वाः परिपाचिता इमे ॥५४॥

इत्यार्यसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये बोधिसत्त्वपृथिवीविवर-
समुद्गमपरिवर्तो नाम चतुर्दशमः ॥१४॥

1 B एमेव भगवंश्च न बोधयेम ; Tib: བཞེས་ལྷན་པ་འདུས་ཀྱང་སྐྱབས་ལེན་པ་ལ།

2 B असङ्गचारीव बने वमन्ति ; Tib: རྒྱུང་ལྷན་ཆགས་པ་མ་སེའི་སྐྱུ་

བ་སྡེ།

3 B जानन्ति

4] संमुखी

5 B •नाथ

6 B •व्याकुरुष्व

पृथिवीधातून् कुर्यात् सर्वाणि च तानि पृथिवीधातुपरमाणुरजांस्यनेन पर्यायेणा-
नेन च लक्षनिक्षेपेण पूर्वस्यां दिश्युपनिक्षिपेत् । तत् किं मन्यञ्चे कुलपुत्राः
शक्यं ते लोकधातवः केनचिच्चिन्तयितुं वा गणयितुं वा तुलयितुं वोपलक्षयितुं
वा । एवमुक्ते मैत्रेयो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः स च सर्वावान् बोधिसत्त्वगणो
बोधिसत्त्वराराशिर्भगवन्तमेतदवोचत् । असंख्येयास्ते भगवँल्लोकधातवोऽगण-
नीयाश्चित्तभूमिसमतिक्रान्ताः । सर्वश्रावकप्रत्येकबुद्धैरपि भगवन्नायेण ज्ञानेन
न शक्यं चिन्तयितुं वा गणयितुं वा तुलयितुं वोपलक्षयितुं वा । अस्माकमपि
तावद् भगवन्नवैवर्त्यभूमिस्थितानां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानामस्मिन् स्थाने
चित्तगोचरो न प्रवर्तते । तावदप्रमेया भगवन्स्ते लोकधातवो भवेयुरिति ।

एवमुक्ते भगवांस्तान् बोधिसत्त्वान् महासत्त्वानेतदवोचत् । आरोचयामि
वः कुलपुत्राः प्रतिवेदयामि वो यावन्तः कुलपुत्रास्ते लोकधातवो येषु तेन
पुद्गले तानि परमाणुरजांस्युपनिक्षिप्तानि येषु च नोपनिक्षिप्तानि सर्वेषु तेषु
कुलपुत्रा लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेषु न तावन्ति परमाणुरजांसि संविद्यन्ते
यावन्ति मम कल्पकोटीनयुतशतसहस्राण्यनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धस्य ।
यतः प्रभृत्यहं कुलपुत्रा अस्यां सहायां लोकधातौ सत्त्वानां धर्मं देशयाग्यन्येषु
च लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेषु । ये च मया कुलपुत्रा अत्रान्तरा तथागता
अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः परिकीर्तिता दीपंकरतथागतप्रभृतयस्तेषां च तथा-
गतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानां परिनिर्वाणानि^१ मयैव तानि कुलपुत्रा उपाय-
कौशल्यधर्मदेशनाभिनिर्हारनिर्मितानि । अपि तु खलु पुनः कुलपुत्रास्तथागत
आगतागतानां सत्त्वानामिन्द्रियवीर्यवैमात्रतां^२ व्यवलोफ्य तस्मिन्-
स्मिन्नात्मनो^३ नाम व्याहरति तस्मिन्स्तरिमंश्चात्मनः परिनिर्वाणं व्याहरति तथा
तथा च सत्त्वान् परितोपयति नानाविधैर्धर्मपर्यायैः । तत्र कुलपुत्रास्तथागतो
नानाधिमुक्तानां सत्त्वानामल्पकुशलमूलानां बहूपफ्लेशानामेवं वदति । दहरोऽह-
मस्मि भिक्षवो जात्याभिनिष्क्रान्तोऽचिराभिसंबुद्धोऽस्मि भिक्षवोऽनुत्तरां सम्यक्-
संबोधिम् । यत् खलु पुनः कुलपुत्रास्तथागत एवं चिराभिसंबुद्ध एवं व्याहरति

१ B परिनिर्वाणाय

२ B ० यपरापरज्ञतां वीर्यारब्धिमात्र ० ; Tib. དབང་པོ་དང་བརྗེས་འགྲུལ་གྱི་

अच्चिराभिसंबुद्धोऽहमस्मीति नान्यत्र सत्त्वानां परिपाचनार्थमवतारणार्थमेते
 धर्मपर्याया भाषिताः । सर्वे च ते कुलपुत्रा धर्मपर्यायास्तथागतेन सत्त्वानां
 विनयार्थाय भाषिताः । यां च कुलपुत्रास्तथागतः सत्त्वानां विनयार्थवाचं
 भाषत आत्मोपदर्शनेन वा परोपदर्शनेन^२ वात्मारम्बणेन वा परारम्बणेन वा यत्-
 किञ्चित्तथागतो व्याहरति सर्वे ते धर्मपर्यायाः सत्यास्तथागतेन भाषिता नास्त्यत्र
 तथागतस्य मृषावादः । तत् कस्य हेतोः । दृष्टं हि तथागतेन त्रैधातुकं यथाभूतं न
 जायते न म्रियते न च्यवते नोपपद्यते न संसरति न परिनिर्वाति न भूतं नाभूतं
 न सन्तं नासन्तं^३ न तथा नान्यथा न वितथा नावितथा । न^४ तथा
 त्रैधातुकं तथागतेन दृष्टं यथा बालपृथग्जनाः पश्यन्ति^५ प्रत्यक्षधर्मा तथागतः
 खल्वस्मिन् स्थानेऽसंप्रमोषधर्मा । तत्र तथागतो यां कांचिद्वाचं व्याहरति सर्वं
 तत् सत्यं न मृषा नान्यथा । अपि तु खलु पुनः सत्त्वानां नानाचरितानां
 नानाभिप्रायाणां संज्ञाविकल्पचरितानां कुशलमूलसंजननार्थं विविधान् धर्म-
 पर्यायान् विविधैरारम्बणैर्व्याहरति । यद्धि कुलपुत्रास्तथागतेन कर्तव्यं तत्तथा-
 गतः करोति । तावच्चिराभिसंबुद्धोऽपरिमितायुष्माणस्तथागतः^६ सदा स्थितः ।
 अपरिनिर्वृतस्तथागतः परिनिर्वाणमादर्शयति वैनैयवशेन^७ । न च तावन्मे कुल-
 पुत्रा अद्यापि पौर्विकी बोधिसत्त्वचर्यापरिनिष्पादितायुष्माणमप्यपरिपूर्णम् ।
 अपि तु खलु पुनः कुलपुत्रा अद्यापि तद्विगुणेन मे कल्पकोटीनयुतशतसहस्राणि
 भविष्यन्त्यायुष्माणस्यापरिपूर्णत्वात् । इदानीं खलु पुनरहं कुलपुत्रा अपरि-
 निर्वायमाण एव परिनिर्वाणमारोचयामि । तत् कस्य हेतोः । सत्त्वानहं कुल-
 पुत्रा अनेन पर्यायेण परिपाचयामि मा हँव मेऽतिचिरं तिष्ठतोऽभीक्षणदर्शनेना-
 कृतकुशलमूलाः सत्त्वाः पुण्यविरहिता दरिद्रभूताः कामलोलुपा अन्धा दृष्टि-
 जालसंछन्नास्तिष्ठति तथागत इति विदित्वा किलीकृतसंज्ञा^८ भवेयुर्न च
 तथागते दुर्लभसंज्ञामुत्पादयेयुरासन्ना वयं तथागतस्येति वीर्यं नारमेयु-
 स्त्रैर्धातुकाभिःसरणार्थं न च तथागते दुर्लभसंज्ञामुत्पादयेयुः । ततः कुलपुत्राः
 तथागत उपायकौशल्येन तेषां सत्त्वानां दुर्लभप्रादुर्भावो भिक्षवस्तथागत इति

१] विनयनार्थं

३ B न सत्तं नासत्तं

५ B ०ना न पश्यन्ति

७] ०वशात्

२ B drops वा परोपदर्शनेन

४ B नावितथा नान्यथा न

६ B ०माणं तथा ०

८] क्लिषी ०

वाचं व्याहरति स्म । तत् कस्य हेतोः । तथा हि तेषां सत्त्वानां बहुभिः कल्प-
कोटीनयुतशतसहस्रैरपि तथागतदर्शनं भवति वा न वा । ततः खल्वहं
कुलपुत्रास्तदारम्भणं कृत्वैवं वदामि । दुर्लभप्रादुर्भावा हि भिक्षवस्तथागता
इति । ते भूयस्या मात्रया दुर्लभप्रादुर्भावांस्तथागतान् विदित्वाश्चर्यसंज्ञामुत्-
पादयिष्यन्ति शोकसंज्ञामुत्पादयिष्यन्ति । अपश्यन्तश्च तथागतानर्हतः सम्यक्-
संबुद्धान् कृषिता भविष्यन्ति तथागतदर्शनाय । तेषां तानि तथागतारम्भण-
मनस्कारकुशलमूलानि दीर्घरात्रमर्थाय हिताय सुखाय च भविष्यन्ति एतमर्थं
विदित्वा तथागतोऽपरिनिर्वार्यन्नेव परिनिर्वाणमारोचयति सत्त्वानां घृनेयवश-
मुपादाय । तथागतस्यैष कुलपुत्रा धर्मपर्यायो' यदेवं व्याहरति नास्त्यत्र
तथागतस्य मृषावादः ।

तद् यथापि नाम कुलपुत्राः कश्चिदेव वैद्यपुरुषो भवेत् पण्डितो व्यक्तो
मेधावी सुकुशलः सर्वव्याधिप्रशमनाय । तस्य च पुरुषस्य बहवः पुत्रा भवेयु-
र्दश वा विंशतिर्वा त्रिंशद्वा चत्वारिंशद् वा पञ्चाशद् वा शतं वा । स च वैद्यः
प्रयासगतो भवेत् ते चास्य सर्वे पुत्रा गरपीडा वा विषपीडा वा भवेयुः । तेन
गरेण वा विषेण वा दुःखाभिर्वेदनाभिरभितूर्णा भवेयुः । ते तेन गरेण वा विषेण
वा दह्यमानाः पृथिव्यां प्रपतेयुः । अथ स तेषां वैद्यः पिता प्रवासादागच्छेत् ते
चास्य पुत्रास्तेन गरेण वा विषेण वा दुःखाभिर्वेदनाभिरार्ताः । केचिद्विपरीत-
संज्ञिनो भवेयुः केचिद्विपरीतसंज्ञिनो भवेयुः । सर्वे च ते तेनैव दुःखेनार्तास्तं
पितरं दृष्ट्वाभिनन्देयुरेवं चैनं वदेयुः । दिष्ट्यासि तात क्षेमस्वस्तिभ्यामागतः ।
तदस्माकमस्मादात्मोपरोधाद्' गराद्वा विषाद् वा परिमोचयस्व । ददस्व नस्तात
जीवितमिति । अथ खलु स वैद्यस्तान् पुत्रान् दुःखार्तान् दृष्ट्वा वेदनाभिभूतान्
दह्यतः पृथिव्यां परित्येष्टमानान् ततो महाभैषज्यं समुदानयित्वा वर्णसंपन्नं गन्ध-
सम्पन्नं रससंपन्नं' च शिलायां पिष्ट्वा तेषां पुत्राणां पानाय दद्यादेवं खैनान्
वदेत् । पिबथ पुत्रा इदं महाभैषज्यं वर्णसंपन्नं गन्धसंपन्नं रससंपन्नम् । इत्थं यूयं
पुत्रा महाभैषज्यं पीत्वा क्षिप्रमेवास्माद् गराद्वा विषाद् वा परिमोक्ष्यध्वे स्वस्था

1 B देशना० ; Tib. ཚེས་ཀྱི་རྣམ་གུངས་དེ ।

2 B तदस्मादात्मनोऽपरोधाद् ; Tib. བདག་ཅུག་གི་ལུས་འཛིག་པར་བྱེད་
པའ་དེ་ལས ।

3 J drops रममम्पन्न'

भविष्यधारोगाश्च । तत्र ये तस्य वैद्यस्य पुत्रा अविपरीतसंज्ञिनस्ते भैषज्यस्य वर्णं च दृष्ट्वा गन्धं चाघ्राय रसं चास्वाद्य श्लिप्रमेवाभ्यवहरेयुः । ते चाभ्यवहरन्तस्तस्मादावाधात् सर्वेण सर्वं विमुक्ता भवेयुः । ये पुनस्तस्य पुत्रा विपरीतसंज्ञिनस्ते तं पितरमभिनन्देयुरेन चैवं वदेयुः । दिष्ट्यासि तात क्षेमस्वस्तिभ्यामागतो यस्त्वमत्साकं चिकित्सक इति । ते चैवं वाचं भाषेरन् तच्च भैषज्यमुपनामितं न पिबेयुः । तत् कस्य हेतोः । तथाहि तेषां तथा विपरीतसंज्ञया तद् भैषज्यमुपनामितं वर्णेनापि न रोचते गन्धेनापि रसेनापि न रोचते । अथ खलु स वैद्यपुरुष एव चिन्तयेत् । इमे मम पुत्रा अनेन गरेण वा विषेण वा विपरीतसंज्ञिनः । ते खल्विदं महाभैषज्यं न पिबन्ति मां चाभिनन्दन्ति । यन्न्वहमिमान् पुत्रानुपायकौशल्येनेदं भैषज्यं पाययेयमिति । अथ खलु स वैद्यस्तान् पुत्रानुपायकौशल्येन तद्भैषज्यं पाययितुकाम एव वदेत् । जीर्णोऽहमस्मि^१ कुलपुत्रा वृद्धो महल्लकः कालक्रिया च मे प्रत्युपस्थिता । मा च यूयं पुत्रा शोचिष्ट मा च क्लममापद्यध्वम् । इदं वो मया महाभैषज्यमुपनीतम् । सचेदाकाङ्क्षध्वे तदेव भैषज्यं पिबध्वम् । स एव तान् पुत्रानुपायकौशल्येनानुशिष्याम्यतरं जनपदप्रदेशं प्रकान्तः । तत्र गत्वा कालगतमात्मानं येषां म्लानानां पुत्राणामारोचयेत् । ते तस्मिन् समयेऽतीव शोचयेयुरतीव परिदेवेयुः । यो ह्यत्साकं पिता नाथो जनकोऽनुकम्पकः सोऽपि नामैकः कालगतस्तेऽद्य वयमनाथाः संवृत्ताः । ते खल्वनाथभूतमात्मानं समनुपश्यन्तोऽशरणमात्मानं समनुपश्यन्तोऽभीक्ष्णं शोकार्ता भवेयुस्तेषां च तथाभीक्ष्णं शोकार्ततया^२ सा विपरीतसंज्ञाविपरीतसंज्ञा भवेत् । यच्च तद्भैषज्यं वर्णगन्धरसोपेतं तद्वर्णगन्धरसोपेतमेव संजानीयुः । ततस्तस्मिन् समये तद्भैषज्यमभ्यवहरेयुस्ते चाभ्यवहरन्तस्तस्मादावाधात् परिमुक्ता भवेयुः । अथ खलु स वैद्यस्तान् पुत्रान्नाबाधविमुक्तान् विदित्वा पुनरेवात्मानमुपदर्शयेत् । तत् किं मन्यध्वे कुलपुत्रा मा ह्येष तस्य वैद्यस्य तदुपायकौशल्यं कुर्वतः कश्चिन्मृगावादेन संचोदयेत् । आहुः । नो हीदं भगवन्नो हीदं सुगत । आह । एवमेव कुलपुत्रा अहमप्यप्रमेयासंख्येयकल्पकोटीनयुतशतसहस्राभिसंबुद्ध इमामनुत्तरां सम्यक्संबोधिमपि तु खलु पुनः कुलपुत्रा अहमन्तरान्तरमेधंरूपाण्युपायकौशल्यानि सर्वानामुपदर्शयामि विनयार्थं न च मे कश्चिदन्न स्थाने मृगावादो भवति ।

१] जीर्णोऽहमस्मि

२] शोकार्तया

अथ खलु भगवानिमामेवार्थगतिं भूयस्या मात्रया संदर्शयमानस्तस्यां
वेलायामिमा गाथा अभाषत ।

अचिन्तिया कल्पसहस्रकोट्यो
यासां प्रमाणं न कदाचि विद्यते ।
प्राप्ता मया एष तदाग्रबोधि-
धर्मं च देशेभ्यहु नित्यकालम् ॥१॥
समादपेमी बहुबोधिसत्त्वान्
बौद्धस्मि^१ ज्ञानस्मि स्थपेमि चैव ।
सत्त्वान कोटीनयुताननेकान्
परिपाचयामी बहुकल्पकोट्यः ॥२॥
निर्वाणभूमिं चुपदर्शयामि
विनयार्थं सत्त्वान वदाभ्युपायम् ।
न चापि निर्वाभ्यहु तस्मि काले
इहैव चो धर्मं प्रकाशयामि ॥३॥
तत्रापि चात्मानमधिष्ठहामि
सर्वांश्च सत्त्वान^२ तथैव चाहम् ।
विपरीतबुद्धी च नरा विमूढाः
तत्रैव तिष्ठन्तु न पश्यिषू माम् ॥४॥
परिनिर्वृतं दृष्ट्वा ममात्मभावं
धातुषु पूजां विविधां करोन्ति ।
मां चा अपश्यन्ति^३ जनेन्ति तृष्णां
ततोर्जुकं चित्तं प्रभोनि तेषाम् ॥५॥
ऋजू यदा ते मृदुमार्दवाश्च
उत्सृष्टकामाश्च भवन्ति सत्याः ।
ततो अहं श्रावकसंग्रहं कृत्वा
आत्मान दर्शयिषु गृध्रकृटे ॥६॥

१ B बौधस्मि

२] सत्त्वानपि

३ B मां च अपश्यन्ति

एवं च हं तेष वदामि पश्चात्
 इहैव नाहं तद आसि निर्वृतः ।
 उपायकौशल्य ममेति भिक्षवः
 पुनः पुनो भोग्यहु जीवलोके ॥७॥
 अन्येहि सत्त्वेहि पुरस्कृतोऽहं
 तेषां प्रकाशेमि ममाग्रबोधिम् ।
 यूयं च शब्दं न शृणोथ मह्यं
 अन्यत्र सो निर्वृतु लोकनाथः ॥८॥
 पश्याम्यहं सत्त्व विहन्यमानां
 न चाहु दर्शेमि तदात्मभावम् ।
 स्पृहेन्तु तावन्मम दर्शनस्य
 तृषितान सद्धर्मुं प्रकाशयिष्ये ॥९॥
 सदाधिष्ठानं मम एतदीदृशं
 अचिन्तिया कल्पसहस्रकोट्यः ।
 न च च्यवामी इतु गृध्रकूटात्
 अन्यासु शय्यासनकोटिभिश्च ॥१०॥
 यदापि सत्त्वा इम लोकधातुं
 पश्यन्ति कल्पेन्ति च दह्यमानम् ।
 तदापि चेदं मम बुद्धश्रेत्रं
 परिपूर्णं भोती मरुमानुषाणाम् ॥११॥
 क्रीडा रती तेष विचित्र भोति
 उद्यानप्रासादविमानकोट्यः ।
 प्रतिमण्डितं रत्नमयैश्च पर्वतै-
 र्द्रुमैस्तथा पुष्पफलैरुपेतैः ॥१२॥
 उपरि च देवाऽभिहनन्ति तूर्यान्
 मन्दारवर्षं च विसर्जयन्ति ।
 ममं च^१ अभ्योकिरि ध्रावकांश्च
 ये चान्य बोधाविह प्रस्थिता विदु ॥१३॥

एवं च मे क्षेत्रमिदं सदा स्थितं
 अन्ये च कल्पेन्तिमु^१ दह्यमानम् ।
 सुभैरवं पश्यिषु लोकधातुं
 उपद्रुतं शोकशताभिकीर्णम् ॥१४॥
 न चापि मे नाम शृणोन्ति जातु
 तथागतानां बहुकल्पकोटिभिः ।
 धर्मस्य वा मह्य गणस्य चापि
 पापस्य कर्मस्य फलेवरूपम् ॥१५॥
 यदा तु सत्त्वा मृदु मार्दवाश्च
 उत्पन्न भोन्तीह मनुष्यलोके ।
 उत्पन्नमात्राश्च शुभेन कर्मणा
 पश्यन्ति मां धर्मुं प्रकाशयन्तम् ॥१६॥
 न चाहु भाषामि कदाचि तेषां
 इमां क्रियामीदृशिकीमनुत्तराम् ।
 तेनो अहं दृष्ट चिरस्य भोमि
 ततोऽस्य^२ भाषामि सुदुर्लभा जिनाः ॥१७॥
 एतादृशं ज्ञानबलं मयेदं
 प्रभास्वरं यस्य न कश्चिदन्तः ।
 आयुश्च मे दीर्घमनन्तकल्पं
 समुपार्जितं पूर्वं चरित्व चर्याम् ॥१८॥
 मा संशयं अत्र कुरुध्व पण्डिता
 विचिकित्सितं चो^३ जहथा अक्षेपम् ।
 भूतां प्रभापागयहमेत वाचं
 मृया ममा^४ नैव कदाचि वाग् भवेत् ॥१९॥
 यथा हि सो वैद्य उपायशिक्षितो
 विपरीतसंज्ञीन सुतान हेतोः ।

१ B ०म

३ B च

२ B ०तोपि

४ B मम

जीवन्तमात्मान मृतेति ब्रूयात्
 तं वैदुष्यं विद्वो^१ न मृषेण चोदयेत् ॥२०॥
 यमेव हं लोकपिता स्वयम्भूः
 चिकित्सकः सर्वप्रजान नाथः ।
 विपरीतमूढांश्च विदित्वा बालान्
 अनिर्वृतो निर्वृत दर्शयामि ॥२१॥
 किं कारणं मह्यमभीक्ष्णदर्शनाद्
 विश्रद्ध भोन्ती अबुधा अजानकाः ।
 विश्वस्त कामेषु प्रमत्त भोन्ती
 प्रमादहेतोः प्रपतन्ति दुर्गतिम् ॥२२॥
 चरिं चरिं जानिय नित्यकालं
 वदामि सत्त्वान तथा तथाहम् ।
 कथं नु बोधाबुपनामयेयं
 कथं बुद्धधर्माण भवेयु लाभिनः ॥२३॥

इत्यार्यसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये तथागतायुष्प्रमाण-
 परिवर्तो नाम पञ्चदशमः ॥६५॥

पुण्यपर्यायपरिवर्तः

अस्मिन् खलु पुनस्तथागतायुष्ममाणनिर्देशे निर्दिश्यमानेऽप्रमेयाणाम-
संख्येयानां सत्त्वानामर्थः कृतोऽभूत् । अथ खलु भगवान् मैत्रेयं बोधिसत्त्वं
महासत्त्वमामन्त्रयते स्म । अस्मिन् खलु पुनरजित तथागतायुष्ममाणनिर्देश-
धर्मपर्याये निर्दिश्यमानेऽष्टषष्टिगङ्गानदीवालुकासमानां बोधिसत्त्वकोटीनयुत-
शतसहस्राणामनुत्पत्तिकधर्मक्षान्तिरूपम्ना । एभ्यः सहस्रगुणेन येषां
बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां धारणीप्रतिलम्भोऽभूत् । अन्येषां च साहस्रिक-
लोकधातुपरमाणुरजःसमानां* बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानामिमं धर्मपर्यायं श्रुत्वा
असङ्गप्रतिभानता-प्रतिलम्भोऽभूत् । अन्येषां च द्विसाहस्रिकलोकधातुपरमाणु-
रजःसमानां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां कोटीनयुतशतसहस्रपरिषर्ताया
धारण्याः प्रतिलम्भोऽभूत्** । अन्ये च त्रिसाहस्रिकलोकधातुपरमाणुरजःसमा
बोधिसत्त्वा महासत्त्वा इमं धर्मपर्यायं श्रुत्वावैवर्त्यधर्मचक्रं प्रवर्तयामासुः ।
अन्ये च मध्यमकलोकधातुपरमाणुरजःसमा† बोधिसत्त्वा महासत्त्वा इमं धर्म-
पर्यायं श्रुत्वा विमलनिर्भासचक्रं प्रवर्तयामासुः । अन्ये च क्षुद्रकलोकधातु-
परमाणुरजःसमा बोधिसत्त्वा महासत्त्वा इमं धर्मपर्यायं श्रुत्वाष्टजाति[प्रति]बद्धा
अभूवन्ननुत्तरायां†† सम्यक्संबोधौ । अन्ये च चतुश्चातुर्द्वीपिका लोकधातु'पर-
माणुरजःसमा बोधिसत्त्वा महासत्त्वा इमं धर्मपर्यायं श्रुत्वा चतुर्जातिप्रतिबद्धा
अभूवन्ननुत्तरायां सम्यक्संबोधौ । अन्ये च त्रिचातुर्द्वीपिका लोकधातु'परमाणुर-
जःसमा बोधिसत्त्वा महासत्त्वा इमं धर्मपर्यायं श्रुत्वा त्रिजातिप्रतियद्धा अभूवन्ननु-
त्तरायां सम्यक्संबोधौ । अन्ये††† च द्विचातुर्द्वीपिकाः‡ लोक'धातुपरमाणुरजः-

* M. lokadhātuparamāṇura

** M. sahasra ananta (va)rttāyām dhāraṇyām prati

† M. madhyimika lokadhātu para [mā ṇu] raja sam'

†† M. aṣṭa[jāti]prati[ba]ddhā abhūṣit anutta

††† M. [anuttarāy]yām samyak saṃbodhāy [ā]ṃ [ā]ny[ā]

‡ M. ca dvica [turdvī] pika lokadhātu param.

1 B अन्ये चतुर्द्वीपकलोक०

2 B' ० त्रिचतुर्द्वीपकलोक०

3 B द्विचतुर्द्वीपकलोक०

समा बोधिसत्त्वा महासत्त्वा इमं धर्मपर्यायं श्रुत्वा द्विजातिप्रतिबद्धा अभूवन्न-
नुत्तरायां सम्यक्संबोधौ । अन्ये चैकचातुर्द्वीपिकालोक'धातुपुरमाणुरजःसमा
बोधिसत्त्वा महासत्त्वाः॥ इमं धर्मपर्यायं श्रुत्वैकजातिप्रतिबद्धा अभूवन्ननुत्तरायां
सम्यक् संबोधौ । अष्टत्रिंसाहस्रमहासाहस्रलोकधातुपुरमाणुरजःसमैश्च बोधि-
सत्त्वैर्महासत्त्वैरिमं धर्मपर्यायं श्रुत्वानुत्तरायां सम्यक्संबोधौः॥ चित्तानुत्त-
पादितानि ।

अथ समनन्तरनिर्दिष्टे भगवतैषां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां धर्माभिसमये
प्रतिष्ठाने अथ तावदेवोपरिवैहायसादन्तरीक्षान्मान्दारवमहामान्दारवाणां*
पुष्पाणां पुष्पवर्षमभिप्रवृष्टं तेषु च लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेषु यानि तानि
बुद्धकोटीनयुतशतसहस्राण्यागत्य रत्नवृक्षमूलेषु सिंहासनोपविष्टानि तानि
सर्वाणि चावकिरन्ति स्माभ्यवकिरन्ति स्माभिप्रकिरन्ति स्म । भगवन्तं** च
शाक्यमुनिं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं तं च भगवन्तं प्रभूतरत्नं तथागतमर्हन्तं
सम्यक्संबुद्धं परिनिर्वृतं सिंहासनोपविष्टमवकिरन्ति स्माभ्यवकिरन्ति स्माभि-
प्रकिरन्ति स्म । तं च सर्वोन्नतं बोधिसत्त्वगणं ताश्चतस्रः पर्यदोऽवकिरन्ति**
स्माभ्यवकिरन्ति स्माभिप्रकिरन्ति स्म । दिव्यानि च चन्दनागरुचूर्णान्यन्त-
रीक्षात् प्रवर्षन्ति स्पोपरिष्ठाञ्चान्तरीक्षे वैहायसं महादुन्दुभयोऽघट्टिताः
प्रणेदुर्मनोह्रमधुरगम्भीरनिर्घोषाः । दिव्यानि§ च दूष्ययुग्मशतसहस्राण्युप-
रिष्ठादन्तरीक्षात् प्रपतन्ति स्म । हारार्धहारमुक्ताहारमणिरत्नमहारत्नानि चोप-
रिष्ठाद्वैहायसमन्तरीक्षे समन्तात् सर्वासु दिक्षु प्रलम्बन्ति§§ स्म । समन्ताच्चानर्घ-
प्राप्तस्य धूपस्य घटिकासहस्राणि रत्नमयानि स्वयमेव प्रविचरन्ति स्म । एकैकस्य
च तथागतस्य रत्नमयीं छत्रावलीं§§§ यावद् ब्रह्मलोकादुपरिवैहायसमन्तरीक्षे

†† M. [para]māṇu rajasumā bodhisatvā mahā

††† M. [paryā]yaṃ śrutvā anuttarāyāṃ samyak sambodh [āyāṃ]

* M. [anta]rīkṣāto mandāra mahāmandāra

** M. tāni sarvāṇi-m-abhyavakiranti Bhagav.

*** M. [bo]dhisatva gaṇāṃ tās ca catasra pariṣādikāṃ

§ M. manojña madhuraṃ gambhīraṃ nirghoṣaṃ di

§§ M. [antarī]kṣāto samantena tavebhi (P) diśābhiḥ prala

§§§ M. [ra]tnamayānāṃ cchatra pāṭipāṭiya.

बोधिसत्त्वा महासत्त्वा धारयामासुः । अनेन पर्यायेण सर्वेषां तेषामप्रमेयाणाम-
संख्येयानां बुद्धकोटीनयुतशतसहस्राणां ते बोधिसत्त्वा महासत्त्वा रत्नमयीं
छत्रावलीं यावद् ब्रह्मलोकादुपरिवैहायसमन्तरीक्षे धारयामासुः । पृथक्
पृथग्गाथाभिनिर्द्धारैर्भूतैर्बुद्धस्तवैस्तांस्तथागतानभिष्टुवन्ति* स्म ।

अथ खलु मैत्रेयो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्यां बेलायामिमा गाथा अभाषत ।

आश्चर्यं धर्मः सुगतेन श्रावितो न जातु अस्माभिः श्रुतैव पूर्वम् ।

महात्मता यादृशि नायकानां आयुष्प्रमाणं च यथा अनन्तम् ॥१॥

एवं च धर्मं श्रुणियान अद्य विभज्यमानं सुगतेन संमुखम् ।

प्रीतिस्फुटाः प्राणसहस्रकोट्यो य औरसा लोकविनायकस्य ॥२॥

अविघर्तिया केचि स्थिताप्रबोधौ केचि स्थिता धारणिये वरायाम् ।

असङ्गप्रतिभाणि स्थिताश्च केचित् कोटीसहस्राय च धारणीये ॥३॥

परमाणु क्षेत्रस्य तथैव चान्ये ये प्रस्थिता उत्तमबुद्धज्ञाने ।

केचिच्च जातीभि तथैव चाष्टभि जिना भविष्यन्ति अनन्तदर्शिनः ॥४॥

केचित्तु चत्वारि अतिक्रमित्वा केचित्त्रिभिश्चैव द्विभिश्च अन्ये ।

लप्स्यन्ति बौधि परमार्थदर्शिनः श्रुणित्व धर्मं इमु नायकस्य ॥५॥

केचापि एकाय स्थित्व जात्या सर्वज्ञ भोष्यन्ति भवान्तरेण ।

श्रुणित्व आयु इमु नायकस्य एतादृशं लब्धु फलं अनास्रवम् ॥६॥

अष्टान क्षेत्राण यथा रजो भवेत् एवाप्रमाणा गणनाय तत्तकाः ।

याः सत्त्वकोट्यो हि श्रुणित्व धर्मं उत्पादयिस्^२ वरबोधिसत्त्वम् ॥७॥

* M. prthak prthak tāṃs tathāgatāṃ abhis

1 M. ... ... pūrvham 1

1 mahātmatā yādṛśi ... ya [kānām] ... ॥

2 M. ... ... [au]rasā lokavinūyakasya ॥

3 M. avivartti... ... ॥

4 M. ... [a] nye ye saṃsthītā uttamo buddha [jñā] ne 1

ke cā [pi] ... ॥

5 M. ... ... na dharmā ima nā [ya] kasya ॥

7 M. ... ... [gaṇa] nāya yāttakam 1

1 B धारयाम् ; Tib. མཚོལ་ཡ། ।

2 B उत्पादयित्वा

पताहशं कर्म कृतं महर्षिणा प्रकाशयन्तेनिम बुद्धबोधिम' ।
 अनन्तकं यस्य प्रमाणु नास्ति आकाशधातू च यथाऽप्रमेयः ॥८॥
 मान्दारवाणां च प्रवर्षि वर्षं बहुदेवपुत्राण सहस्रकोट्यः ।
 शकाश्च ब्रह्मा यथ गङ्गवालिका ये आगता क्षेत्रसहस्रकोटिभिः ॥९॥
 सुगन्धचूर्णानि च चन्दनस्य अगुरुस्य चूर्णानि च मुञ्चमानाः ।
 चरन्ति आकाशि यथैव पक्षी अभ्योकिरन्ता विधिवज्जिनेन्द्रान् ॥१०॥
 उपरि च वैहायसु दुन्दुभीयो निनादयन्तो मधुरा अघट्टिताः ।
 दिव्यान वृष्याण सहस्रकोट्यः क्षिपन्ति भ्रामेन्ति च नायकानाम् ॥११॥
 अनर्घमूल्यस्य च धूपनस्य रत्नामयी घटिकसहस्रकोट्यः ।
 स्वयं समन्तेन विचेरु तत्र पूजार्थं लोकाधिपतिस्त्य तायिनः ॥१२॥
 उष्णान् महन्तान् रतनामयांश्च छत्राण कोटीनयुताननन्तान् ।
 धारन्तिमे पण्डित बोधिसत्त्वाः अवतंसकान् यावत् ब्रह्मलोकात् ॥१३॥
 सर्वैजयन्तांश्च सुदर्शनीयान् ध्वजांश्च ओरोपयि नायकानाम् ।
 गाथासहस्रैश्च अभिष्टुवन्ति प्रहृष्टचित्ताः सुगतस्य पुत्राः ॥१४॥
 पताहशाभ्यर्च्यविशिष्ट अद्भुता विचित्र दृश्यन्तिमि अद्य नायकाः ।
 आयुष्माणस्य निदर्शनेन प्रामोद्यलब्धा इमि सर्वसत्त्वाः ॥१५॥
 विपुलोऽद्य अर्थो दशसु दिशासु घोषश्च अभ्युद्गतु नायकानाम् ।
 संतर्पिताः प्राणसहस्रकोट्यः कुशलेन बोधाय समन्विताश्च ॥१६॥

अथ खलु भगवान् मैत्रेयं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमामन्त्रयते स्म ।
 यैरजितास्मिंस्तथागतायुष्माणनिर्देशधर्मपर्याये निर्दिश्यमाने सत्त्वैरेकचित्तोत्-
 पादिकाप्यधिमुक्तिरुत्पादिताभिश्चहृधानता वा कृता कियत्ते कुलपुत्रा वा
 कुलदुहितरो वा पुण्यं प्रसवन्तीति । तच्छृणु साधु च सुष्टु च मनसिकुरु ।
 भाषिष्येऽहं यावत् पुण्यं प्रसवन्तीति । तद् यथापि नामाजित कश्चिदेव
 कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिकाङ्क्षमाणः पञ्चसु
 पारमिताखण्डौ कल्पकोटीनयुतशतसहस्राणि चरेत् । तद् यथा दानपार-
 मितायां शीलपारमितायां क्षान्तिपारमितायां वीर्यपारमितायां ध्यानपार-
 मितायां विरहितः ब्रह्मापारमितया । येन चाजित कुलपुत्रेण वा कुलदुहित्वा
 वेमं तथागतायुष्माणनिर्देशं धर्मपर्यायं ध्रुत्वैकचित्तोत्पादिकाप्यधिमुक्तिरु-

पादिकाभिभ्रह्दानता वा कृता । अस्य पुण्याभिसंस्कारस्य कुशलाभिसंस्कार-
स्यासौ पौर्विकः पुण्याभिसंस्कारः कुशलाभिसंस्कारः पञ्चपारमिताप्रति-
संयुक्तोऽष्टकल्पकोटीनयुतशतसहस्रपरिनिष्पन्नः शततमीमपि कलां नोपयाति
सहस्रतमीमपि शतसहस्रतमीमपि कोटीशतसहस्रतमीमपि कोटीनयुतसहस्र-
तमीमपि कोटीनयुतशतसहस्रतमीमपि कलां नोपयाति संख्यामपि कलामपि
गणनामप्युपमामप्युपनिषामपि न क्षमते । एवंरूपेणाजित पुण्याभिसंस्कारेण
समन्वागतः कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा विवर्ततेऽनुत्तरायाः सम्यक्संबोधेरिति
नैतत्स्थानं विद्यते ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत ।

यश्च पारमिताः पञ्च समादायेह वर्तते ।

इदं ज्ञानं गवेषन्तो बुद्धज्ञानमनुत्तरम् ॥१७॥

कल्पकोटीसहस्राणि अष्टौ पूर्णानि युज्यते ।

दानं ददन्तो बुद्धेभ्यः श्रावकेभ्यः पुनः पुनः ॥१८॥

प्रत्येकबुद्धांस्तर्पन्तो बोधिसत्त्वान् कोटियः ।

खाद्यभोज्यान्नपानेहि वस्त्रशय्यासनेहि च ॥१९॥

प्रतिश्रयान् विहारान्श्च चन्दनस्येह कारयेत् ।

आरामान् रमणीयांश्च चक्रमस्थानशोभितान् ॥२०॥

एतादृशं ददित्वान् दानं चित्रं बहुविधम् ।

कल्पकोटीसहस्राणि दत्त्वा बोधाय नामयेत् ॥२१॥

पुनश्च शीलं रक्षेत शुद्धं संबुद्धवर्णितम् ।

अखण्डं संस्तुतं विद्मैर्बुद्धज्ञानस्य कारणान् ॥२२॥

पुनश्च क्षान्तिं भाषेत दान्तभूमौ प्रतिष्ठितः ।

धृतिमान् स्मृतिमांश्चैव परिभाषाः क्षमे बहूः ॥२३॥

ये चोपलम्बिकाः सत्त्वा अधिमाने प्रतिष्ठिताः ।

कुतसनं च सहेत्सेषां बुद्धज्ञानस्य कारणान् ॥२४॥

नित्योद्युक्तश्च वीर्यस्मिन् अभियुक्तो दृढस्मृतिः ।

अनन्यमनसंकल्पो भवेया कल्पकोटियः ॥२५॥

1. B बन्दनस्येह कारणात् ; Tib. ॐ ३५३ ।

अरण्यवासि तिष्ठन्तो चक्रमं^१ अभिरुह्य च ।
 स्त्यानमिद्धं च वर्जित्वा कल्पकोट्यो हि यश्चरेत् ॥२६॥
 यश्च ध्यायी महाध्यायी ध्यानारामः समाहितः ।
 कल्पकोट्यः स्थितो ध्यायेत् सहस्राण्यष्टऽनूनकाः ॥२७॥
 तेन ध्यानेन सो वीरः प्रार्थयेद् बोधिमुत्तमाम् ।
 अहं स्यामिति सर्वज्ञो ध्यानपारमितां गतः ॥२८॥
 यच्च पुण्यं भवेत्तेषां निषेवित्वा इमां क्रियाम् ।
 कल्पकोटीसहस्राणि ये पूर्वं परिकीर्तिताः ॥२९॥
 आयुं च मम यो श्रुत्वा स्त्री वापि पुरुषोऽपि वा ।
 एकक्षणं पि श्रद्धाति इदं पुण्यमनन्तकम् ॥३०॥
 विचिकित्सां च वर्जित्वा इज्जिता मन्यितानि च ।
 अधिमुच्येन्मुहुर्तं पि फलं तस्येदमीदृशम् ॥३१॥
 बोधिसत्त्वाश्च ये भोन्ति चरिताः कल्पकोटियः ।
 न ते व्रसन्ति श्रुत्वेदं मम आयुरचिन्तियम् ॥३२॥
 मूर्धेन च नमस्यन्ति अहमप्येदृशो भवेत् ।
 अनागतस्सिद्धध्वानि तारेयं प्राणिकोटियः ॥३३॥
 यथा शाक्यमुनिर्नाथः शाक्यसिंहो महामुनिः ।
 बोधिमण्डे निषीदित्वा सिंहनादमिदं नदेत् ॥३४॥
 अहमप्यनागतेऽध्वानि सत्कृतः सर्वदेहिनाम् ।
 बोधिमण्डे निषीदित्वा आयुं देशेभ्यमीदृशम् ॥३५॥
 अभ्याशयेन संपन्नाः श्रुताधाराश्च ये नराः ।
 संधाभाष्यं विजानन्ति काङ्क्षा तेषां न विद्यते ॥३६॥

पुनरपरमजित* य इमं तथागतायुष्प्रमाणनिर्देशं धर्मपर्यायं श्रुत्वावतरेदधि-

32	M.	[bo]dhisatvās ca ye bodhi caritvā ka.	...	1
33	M.	...	[tāro]ya prāṇa koṭaya	॥
35	M.	... ..	sa [r̥ba] prāṇinām	1
		bodhim.	...	॥
36	M.	... ..	[kāṅ] kṣa vidyate	॥
*	M.	punar apara [m] a.		

मुच्येतावगाहेतावबुध्येत सोऽस्माद्प्रमेयतरं* पुण्याभिसंस्कारं प्रसवेद् बुद्धज्ञान-
संवर्तनीयम्†। कः पुनर्वादो य इममेवंरूपं धर्मपर्यायं शृणुयाच्छ्रावयेद् वाच-
येद् धारयेद्वा लिखेद्वा लिखापयेद्वा पुस्तकगतं वा सत्कुर्याद् गुरुकुर्यान्मान-
येत् पूजयेत् सत्कारयेद्वा पुष्पधूपगन्धमाल्यविलेपनचूर्णचीवरच्छत्रध्वजाः-
पताकाभिस्तैलप्रदीपैर्वा घृतप्रदीपैर्वा गन्धतैलप्रदीपैर्वा‡ बहुतरं पुण्याभिसंस्कारं
प्रसवेद् बुद्धज्ञानसंवर्तनीयम्§ ।

यदा चाजितं सं कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वेमं तथागतायुष्ममाणनिर्देशं
धर्मपर्यायं श्रुत्वाध्याशयेनाधिमुच्यते तदा तस्येदमध्याशयलक्षणं वेदितव्यं यदुत॥
गृध्रकूटपर्वतगतं मां धर्मं निर्देशयन्तं द्रक्ष्यति बोधिसत्त्वगणपरिवृतं बोधिसत्त्व-
गणपुरस्कृतं श्रावकसंघमध्यगतम् । इदं च मे बुद्धक्षेत्रं सहां लोकधातुं वैदूर्य-
मयीं समप्रस्तरां द्रक्ष्यति*** सुवर्णसूत्राष्टापद्विनद्धां रत्नवृक्षैर्विचित्रिताम् ।
कृटागारपरिभोगेषु चात्र बोधिसत्त्वान् निवसतो द्रक्ष्यति । इदमजिताध्या-
शयेनाधिमुक्तस्य कुलपुत्रस्य वा कुलदुहितुर्वाध्याशयलक्षणं वेदितव्यम्†† ।

अपि तु खलु पुनरजितं तानप्यहमध्याशयाधिमुक्तान् कुलपुत्रान् ववामि
ये तथागतस्य परिनिर्वृतस्येमं धर्मपर्यायं श्रुत्वा न प्रतिक्षेप्यन्त्युत्तरि वाभ्यनु-
मोदयिष्यन्ति । कः पुनर्वादो ये धारयिष्यन्ति वाचयिष्यन्ति । ततस्तथागतं
सोऽसेन परिहरति य इमं धर्मपर्यायं पुस्तकगतं कृत्वासेन परिहरति । न मे
तेनाजितं कुलपुत्रेण वा कुलदुहित्वा वा स्तूपाः कर्तव्या न विहाराः कर्तव्या

* M. [at]o aprameyatarāṃ so puṃ

† M. r. [buddha] [da]rśana [saṃ]va

‡ M. gandhebbhi māly[ebhi] ... cchatrebbhi dhvaj,

§ M. s[am]varttaṃ[yaṃ]nasamvartaneṃ [a]

¶ M. yadā ca Ajita s[o]

§ M. [veda]yitavyaṃ yad idaṃ Gṛddhrakū[ta]

** M. drakṣyati suvarṇ[ṇ]asūtra-aṣṭapadi

†† M. ....samjā[ne] yūsi

न भिक्षुसंघाय ग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारास्तेनानुप्रदेया भवन्ति । तत् कस्य हेतोः । कृता मे तेनाजित कुलपुत्रेण* वा कुलदुहित्वा वा शरीरेषु शरीरपूजा सत्तरत्नमयाश्च †स्तूपाः कारिता यावद् ब्रह्मलोकमुच्चैस्त्वेनानुपूर्वपरिणाहेन सच्छत्रपरिग्रहाः सर्वैज्यन्तीका घण्टासमुद्गानुरताः^२ तेषां च शरीरस्तूपानां विविधाः सत्काराः कृता नानाविधैर्दिव्यैर्मानुष्यकैः पुष्पधूपगन्धमाल्य-विलेपनचूर्णञ्जीवरः‡च्छत्रध्वजपताकावैज्यन्तीभिर्विविधमधुरमनोह्रपटुपटहदुन्दुभि-महा§दुन्दुभिभिर्वाद्यताडनिनादनिर्घोषशब्दैर्नानाविधैश्च गीतनृत्यलास्यप्रकारै-र्वहुभिरपरिमितैर्बह्वप्रमेयाणि कल्पकोटीनयुतशतसहस्राणि सत्कारः कृतो भवति । इमं धर्मपर्यायं मम परिनिर्वृतस्य धारयित्वा वाचयित्वा लिखित्वा प्रकाशयित्वा विहारा अपि तेनाजित कृता भवन्ति विपुला विस्तीर्णाः प्रचृहीताश्च लोहित-चन्दनमया॥ द्वात्रिंशत्प्रासादा अष्टतला भिक्षुसहस्रावासा आरामपुष्पो-शोभिताश्चक्रमवनोपेताः शयनासनोपस्तब्धाः खाद्यभोज्यान्नपानग्लानप्रत्यय-भैषज्यपरिष्कारपरिपूर्णाः §सर्वसुखोपधानप्रतिमण्डिताः । ते च बह्वप्रमेया यदुत शतं वा **सहस्रं वा शतसहस्रं वा कोटी वा कोटीशतं वा कोटीसहस्रं वा कोटीशतसहस्रं वा कोटीनयुतशतसहस्रं वा । ते च मम संमुखं भ्रावक-संघस्य निर्यातितास्ते च मया परिभुक्ता वेदितव्याः । य इमं धर्मपर्यायं तथा-गतस्य परिनिर्वृतस्य†† धारयेद् वा वाचयेद्वा देशयेद्वा लिखेद्वा लेखयेद्वा तदने-

* M. 'ta cakula[pu]trebh[ī]

† M. [c]hatrapratākā sa vejay. also [dhva]japraka vejayantebh

‡ M. [te] śūṃ ca śaiṛasthūpānām vividhasatkūraṃ [k] ṛ.

§ M. [du]ndubhimahādundubhiś ca gītebhiś nṛtyebhiś ca vādyebhiś leśye [bhi]

॥ M. yaṃ mama paranirvṛtasya dh. also [parini]rvṛtasya dhārayitvā vā vācayitvā

§ M. [lohi]ta caudanā mayā dvātrīṃśa pr.

** M. bhaiṣajya paripūrṇām sarvasukho

†† M. śataṃ vā śata

नाहमजित पर्यायेणैवं वदामि । न मे तेन परिनिर्वृतस्य धातुस्तूपाः कारयितव्या न संघपूजा । कः पुनर्वादोऽजित य इमं धर्मपर्यायं धारयन् दानेन वा संपादयेच्छीलेन वा क्षयान्त्या वा वीर्येण वा ध्यानेन वा प्रज्ञया वा संपादयेद्बहुतरं पुण्याभिसंस्कारं स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा प्रसवेद् बुद्धज्ञानसंवर्त्तनीयमप्रमेयमसंख्येयमपर्यन्तम् । तद् यथापि नामाजिताकाशधातुरपर्यन्तः पूर्वदक्षिणपश्चिमोत्तराधरोर्धासु दिक्षु विदिक्ष्वेवमप्रमेयासंख्येयान् स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा पुण्याभिसंस्कारान् प्रसवेद् बुद्धज्ञानसंवर्त्तनीयान् य इमं धर्मपर्यायं धारयेद्वा वाचयेद्वा देशयेद्वा लिखेद्वा लिखापयेद्वा । तथागतचैत्यसत्कारार्थं चाभियुक्तो भवेत्तथागतभ्रातृकाणां च वर्णं भाषेत बोधिसत्त्वानां च महासत्त्वानां गुणकोटीनयुतशतसहस्राणि परिकीर्तयेत् परेषां च संप्रकाशयेत् क्षयान्त्या च संपादयेच्छीलवांश्च भवेत् कल्याणधर्मः सुखसंवासः क्षान्तश्च भवेद्दान्तश्च भवेदनभ्यसूयकश्चापगतक्रोधमनस्कारोऽव्यापन्नमनस्कारः० स्मृतिमांश्च स्थामवांश्च भवेद् वीर्यवांश्च नित्याभियुक्तश्च भवेद् बुद्धधर्मपर्येष्ट्या ध्यायी च भवेत् प्रतिसंलयनगुरुकः¹ प्रतिसंलयनबहुलश्च प्रश्नप्रभेदकुशलश्च भवेत् प्रश्नकोटीनयुतशतसहस्राणां विसर्जयिता । यस्य कस्यचिदजित "योधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्येमं धर्मपर्यायं तथागतस्य परिनिर्वृतस्य धारयन् इम एवंप्रुपा गुणा भवेयुर्यं मया परिकीर्तितः सोऽजित कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वैवं वेदितव्यो" योधिमण्डसंप्रस्थितोऽयं कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा योधिमभिसंबोद्धुं योधि वृक्षमूलं गच्छति । यत्र चाजित स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा तिष्ठेद्वा निशीदेद्वा चक्रमेद् वाः तत्राजित तथागतमुद्दिश्य चैत्यं कर्तव्यं तथागतस्तूपोऽयमिति च स वक्तव्यः सदेवकेन लोकेनेति ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत ।

पुण्यस्कन्धो अपर्यन्तो वर्णितो मे पुनः पुनः² ।

य इदं धारयेत् सूत्रं निर्वृते नरनायके ॥३७॥

* M. [a]vyūpanna m.

† M. [ku]la putra evaṇ

‡ M. [īay]yā[m] vā kalpe [yām] tatra caityaṇ Tath[āgataṇ]

37 M. ... [m]e p[n]uḥ punaḥ ।

ya im [am s]ūtr[am] ... ॥

पूजाश्च मे कृतास्तेन धातुस्तूपाश्च कारिताः ।
 रत्नामया विचित्राश्च दर्शनीयाः सुशोभनाः ॥३८॥
 ब्रह्मलोकसमा उच्चा छत्रावङ्गिभिरन्विताः ।
 परिणाहवन्तः धीमन्तो वैजयन्तीसमन्विताः ॥३९॥
 पटुघण्टा रणन्तश्च पट्टदामोपशोभिताः ।
 वातेरितास्तथा घण्टा शोभन्ति जिनधातुषु ॥४०॥
 पूजा च विपुला तेषां पुष्पगन्धविलेपनैः ।
 कृता वाद्यैश्च वस्त्रैश्च दुन्दुभीभिः पुनः पुनः ॥४१॥
 मधुरा वाद्यभाण्डा च वादिता तेषु धातुषु ।
 गन्धतैलप्रदीपाश्च दत्तास्ते पि^१ समन्ततः ॥४२॥
 य इदं धारयेत् सूत्रं क्षयकालि च देशयेत् ।
 ईदृशी मे कृता तेन विविधा पूजनन्तिका ॥४३॥
 अग्रा विहारकोट्योपि बहुश्चन्दनकारिताः^१ ।
 द्वात्रिंशती च प्रासादा उच्चैस्त्वेनाष्टवत्तलाः ॥४४॥
 शय्यासनैरुपस्तब्धाः खाद्यभोज्यैः समन्विताः ।
 प्रवेणी प्रणीत प्रज्ञप्ता आवासाश्च सहस्रशः ॥ ४५ ॥
 आरामाश्चक्रमा दत्ताः पुष्पारामोपशोभिताः ।
 बहु उच्छुद्धकाश्चैव बहुरूपविचित्रिताः ॥४६॥
 संघस्य विविधा पूजा कृता मे तेन संमुखम् ।
 य इदं धारयेत् सूत्रं निर्वृतस्मिन् विनायके ॥४७॥
 अधिमुक्तिसारो यो स्यादतो बहुतरं हि सः ।
 'पुण्यं' लभेत यो पतत् सूत्रं वाचेह्लिखेत वा ॥४८॥

39	M.	...	...	[pa]	riṇāhavanto	nupūrvbaṇi	vaijya-	[anti]	॥
41	M.	...	...	...	...	...	...	...	punaḥ ॥
42	M.	ma	[dhurā]						॥
48	M.	...	[la]	bh[e]	ta.			...	॥

१ B बहुवचन्दनकारिताः

लिखापयेन्नरः कश्चित् सुनिरुक्तं च पुस्तके ।
 पुस्तकं पूजयेत्तच्च गन्धमाल्यविलेपनैः ॥४९॥
 दीपं च दद्याद् यो नित्यं गन्धतैलस्य पूरितम् ।
 जात्युत्पलातिमुक्तैश्च प्रकरैश्चम्पकस्य च ॥५०॥
 कुर्यादेतादृशीं पूजां पुस्तकेषु च यो नरः ।
 बहु प्रसवते पुण्यं प्रमाणं यस्य नो भवेत् ॥५१॥
 यथैवाकाशधातौ हि प्रमाणं नोपलभ्यते ।
 दिशासु दशासू नित्यं पुण्यस्कन्धोऽयमीदृशः ॥५२॥
 कः पुनर्वादो यश्च स्यात् क्षान्तो दान्तः समाहितः ।
 शीलवाञ्छैव ध्यायी च प्रतिसंलानगोचरः ॥५३॥
 अक्रोधनो अपिशुनश्चैत्यस्मिन् गौरवे स्थितः ।
 भिक्षूणां प्रणतो नित्यं नाधिमानो न चालसः ॥५४॥
 प्रज्ञावाञ्छैव धीरश्च प्रश्नं पृष्टो न कुप्यति ।
 अनुलोमं च देशेति कृपाबुद्धी च प्राणिषु ॥५५॥
 य ईदृशो भवेत् कश्चिद् यः सूत्रं धारयेद्विदम् ।
 न तस्य पुण्यस्कन्धस्य प्रमाणमुपलभ्यते ॥५६॥
 यदि कश्चिन्नरः पश्येदीदृशं धर्मभाणकम् ।
 धारयन्तमिदं सूत्रं कुर्याद्वैतस्य सत्कियाम् ॥५७॥
 दिव्यैश्च पुष्पैस्तथ ओकिरेत
 दिव्यैश्च वस्त्रैरभिच्छादयेत ।
 मूर्ध्नेन वन्दित्व च तस्य पादौ
 तथागतोऽयं जनयेत संज्ञाम् ॥५८॥

53	M.	...	...yo asyām kṣānto dān [taḥ]	...	I
55	M.	...	[pr]ṣṭ[o] na kupyat[ṛ]	...	I
			[a] nulomāś ca deśe [t]	...	II
57	M.	[dhā] rayanta imam ...	...	...	II

दृष्ट्वा च तं चिन्तयि तस्मि काले
 गमिष्यते एष द्रुमस्य मूलम् ।
 बुध्यिष्यते बोधिमनुत्तरां शिवां
 हिताय लोकस्य सदेवकस्य ॥५९॥
 यस्मिंश्च सो चंकमि तादृशो विदुः
 तिष्ठेत वा यत्र निषीदयेद्वा ।
 शय्यां च कल्पेय कर्हिंचि धीरो
 भायन्तु गाथां पि तु एकसूत्रात् ॥६०॥
 यस्मिंश्च स्तूपं पुरुषोत्तमस्य
 कारापयेच्चिन्न सुदर्शनीयम् ।
 उद्दिश्य बुद्धं भगवन्त नायकं
 पूजां च चित्रां तद्दि कारयेत्तथा ॥६१॥
 मया स भुक्तः पृथिवीप्रदेशो
 मया स्वयं चंकमितं च^१ तत्र ।
 तन्नोपविष्टो अहमेव च स्यां^२
 यत्र स्थितः सो भवि बुद्धपुत्रः ॥६२॥
 इति श्रीसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये पुण्यपर्याय-
 परिचर्तो नाम षोडशमः ॥ १६ ॥

59 M.... [kā] le gami... ..

1] चंकमितश्च

2 B चास्या

अनुमोदनापुण्यनिर्देशपरिवर्तः

अथ खलु मैत्रेयो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवन्तमेतदवोचत् । यो भगवन्निमं धर्मपर्यायं देख्यमानं श्रुत्वानुमोदेत् कुलपुत्रो वा कूलदुहिता वा कियन्तं स भगवन् कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा पुण्यं प्रसवेदिति ।

अथ खलु मैत्रेयो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्यां बेलायामिमां गाथामभाषत ।

यो निर्वृते महावीरे शृणुयात् सूत्रमीदृशम् ।

श्रुत्वा चाभ्यनुमोदेया कियन्तं कुशलं भवेत् ॥१॥

अथ खलु भगवान् मैत्रेयं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत् । यः कश्चिद्भजित कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा तथागतस्य परिनिर्वृतस्येयं धर्मपर्यायं देख्यमानं संप्रकाश्यमानं शृणुयाद् भिक्षुर्वा भिक्षुणी वोपासको वोपासिका वा विहङ्गपुरुषो वा कुमारको वा कुमारिका वा श्रुत्वा चाभ्यनुमोदेत् । सचेत्ततो धर्मश्रवणादुत्थाय प्रकामेत् स च विहारगतो वा गृहगतो वारण्यगतो वा वीथीगतो वा ग्रामगतो वा जनपदगतो वा तान् हेतूस्तानि कारणानि तं धर्मं यथाश्रुतं यथोद्गृहीतं यथाबलमपरस्य सत्त्वस्याचक्षीत मातुर्वा पितुर्वा ज्ञातेर्वा संमोदितस्य वान्यस्य वा संस्तुतस्य कस्यचित् सोऽपि यदि श्रुत्वानुमोदेत् अनुमोघ च पुनरन्यस्मा आचक्षीत । सोऽपि यदि श्रुत्वानुमोदेत् अनुमोघ च सोऽन्यपरस्मा आचक्षीत । सोऽपि तं श्रुत्वानुमोदेत् । इत्यनेन पर्यायेण यावत् पञ्चाशत् परंपरया । अथ खल्वजित योऽसौ पञ्चाशत्तमः पुरुषो भवेत् परंपराश्रयानुमोदकस्तस्यापि तावद्दहमजित कुलपुत्रस्य वा कुलदुहितुर्यानुमोदनासहगतं पुण्याभिसंस्कारमभिनर्देक्ष्यामि । तं शृणु साधु च सुष्टु च मनसिकुरु । भाषिष्येऽहं ते ।

तद्यथापि नामाजित चतुर्षु लोकधातुष्वसंख्येशतसहस्रेषु ये सत्याः सन्तः संविद्यमानाः पट्सु गतिपूपपन्ना अण्डजा या जगयुजा वा संस्वेदजा

1] ज्ञातेर्वा संमोदितस्य वा संस्तुतस्य वान्यस्य वा कस्यचित्

2] परम्परा श्रयानुमोदकस्तस्यापि ; Tib. བསྐྱེད་ཀྱི་མཁའ་ལོ་སྒྲིབ་ལུ་རྒྱུ་རྒྱུ་ལ།

व्रीषपादुका वा रूपिणो वारूपिणो वा संशिनो वासंशिनो वा नैवसंशिनो वा नासंशिनो वापदा वा द्विपदा वा चतुष्पदा वा बहुपदा वा यावदेव सत्त्वाः सत्त्वधातौ संग्रहसमवसरणं गच्छन्ति। अथ कश्चिदेव पुरुषः समुत्पद्येत पुण्यकामो हितकामस्तस्य सत्त्वकायस्य सर्वकामक्रीडारतिपरिभोगानिष्ठान् कान्तान् प्रियान् मनापान् दद्यात्। एकैकस्य सत्त्वस्य जम्बुद्वीपं परिपूर्णं दद्यात् कामक्रीडारतिपरिभोगाय हिरण्यसुवर्णरूप्यमणिमुक्तावैडूर्यशङ्खशिलाप्रवाङ्गानश्वरथगोरथहस्तिरथान् दद्यात् प्रासादान् कूटागारान्। अनेन पर्यायेणाजित स पुरुषो दानपतिर्महादानपतिः परिपूर्णान्यशीतिं वर्षाणि दानं दद्यात्। अथ खल्वजित स पुरुषो दानपतिर्महादानपतिरेवं चिन्तयेत्। इमे खलु सत्त्वाः सर्वे मया क्रीडापिता रमापिताः सुखं जीवापिताः। इमे च ते भवन्तः सत्त्वा बलिनाः पलितशिरसो जीर्णवृद्धा महल्लका अशीतिवर्षिका जात्याभ्याशीभूताश्चैते कालक्रियायाः। यन्वहमेतांस्तथागतप्रवेदिते धर्मविनयेऽवतारयेयमनुशासयेयम्। अथ खल्वजित स पुरुषस्तान् सर्वसत्त्वान् समादापयेत् समादापयित्वा च तथागतप्रवेदिते धर्मविनयेऽवतारयेद् ग्राहयेत्। तस्य ते सत्त्वास्तं च धर्मं शृणुयुः श्रुत्वा चैकक्षणेनैकमुहूर्तेनैकलवेन सर्वे स्रोत-आपन्नाः स्युः स्रुदागामिनोऽनागामिनोऽनागामिफलं प्राप्नुयुर्यावदर्हन्तो भवेयुः क्षीणारूढा ध्यायिनो महाध्यायिनोऽष्टविमोक्षध्यायिनः। तत् किं मन्यसेऽजित अपि नु स पुरुषो दानपतिर्महादानपतिस्तनो निदानं बहु पुण्यं प्रसवेदप्रमेयमसंख्येयम्। एवमुक्ते मैत्रेयो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवन्तमेतदवोचत्। एवमेतद् भगवन्नो वमेतत् सुगत। अनेनैव तावद् भगवन् कारणेन स पुरुषो दानपतिर्महादानपतिर्यद्बहुपुण्यं प्रसवेद् यस्तावतां सत्त्वानां सर्वसुखोपधानं दद्यात् कः पुनर्वादो यदुत्तर्यर्हत्त्वे प्रतिष्ठापयेत्।

एवमुक्ते भगवानजितं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत्। आरोचयामि तेऽजित प्रतिषेदयामि यश्च स दानपतिर्महादानपतिः पुरुषश्चतुर्षु लोकधातुष्वसंख्येयशतसहस्रेषु सर्वसत्त्वानां सर्वसुखोपधानैः परिपूर्णाहंत्त्वे प्रतिष्ठाप्य पुण्यं प्रसवेद् यश्च पञ्चाशत्तमः पुरुषः परंपराश्रवानुगतः श्रवणेनेतो धर्मपर्यायादेकामपि गाथामेकपदमपि श्रुत्वानुमोदेत्। यश्चैतस्य पुरुषस्यानुमोदनासहगतं पुण्यक्रियावस्तु यश्च तस्य पुरुषस्य दानपतेर्महादानपतेर्दानसहगतमर्हत्त्वं प्रतिष्ठापनासहगतपुण्यक्रियावस्त्वदमेव ततो बहुतरम्। योऽयं पुरुषः पञ्चाशत्तमस्ततः पुरुषः परंपरात इतो धर्मपर्यायादेकामपि गाथामेकपदमपि श्रुत्वानु-

मोदेत् । अस्यानुमोदनासहगतस्याजित पुण्याभिसंस्कारस्य कुशलमूलाभिसंस्कारस्यानुमोदनासहगतस्याग्रतः असौ पौर्विको दानसहगतभ्राह्मणत्वप्रतिष्ठापनासहगतश्च पुण्याभिसंस्कारः शततमीमपि कलां नोपयाति^१ सहस्रतमीमपि शतसहस्रतमीमपि कोटीतमीमपि कोटीशततमीमपि कोटीसहस्रतमीमपि कोटीशतसहस्रतमीमपि कोटीनयुतशतसहस्रतमीमपि कलां नोपयाति^१ संस्थामपि कलामपि^१ , गणनामप्युपमामप्युपनिषदमपि न क्षमते । एवमप्रमेयमसंख्येयमजित सोऽपि तावत् पञ्चशतमः परंपराश्रवणे पुरुष इतो धर्मपर्यायादन्तश्च एकगाथामप्येकपदमप्यनुमोद्य च पुण्यं प्रसवति । कः पुनर्वादोऽजित योऽयं मम संमुखमिमं धर्मपर्यायं शृणुयाच्छ्रुत्वा चाभ्यनुमोदेत् । अप्रमेयतरमसंख्येयतरं तस्याहमजित तं पुण्याभिसंस्कारं वदामि ।

• यः खलु पुनरजितास्य धर्मपर्यायस्य श्रवणार्थं कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा स्वगृहान्निष्क्रम्य विहारं गच्छेत् । स च गत्वा तस्मिन्निमं धर्मपर्यायं मुहूर्तकमपि शृणुयात् स्थितो वा निषण्णो वा स सत्त्वस्तन्मात्रेण पुण्याभिसंस्कारेण कृतेनोपचितेन जातिविनिवृत्तो द्वितीये समुच्छ्रये द्वितीये आत्मभावप्रतिलम्भे गोरथानां लाभी भविष्यत्यश्वरथानां हस्तिरथानां शिविकानां गोयानानां-सृषभयानानां दिव्यानां च विमानानां लाभी भविष्यति । सचेत् पुनस्तत्र धर्मश्रवणे मुहूर्तमात्रमपि निषद्येमं धर्मपर्यायं शृणुयात् परं वा निषाद्येदासनसंविभागं वा कुर्यादपरस्य सन्वस्य तेन स पुण्याभिसंस्कारेण लाभी भविष्यति शक्रासनानां ब्रह्मासनानां चक्रवर्तिसिंहासनानाम् । सचेत् पुनरजित कश्चिदेव कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वापरं पुरुषमेवं वदेदागच्छ त्वं भोः पुरुष सङ्घर्मपुण्डरीकं नाम धर्मपर्यायं शृणुष्व स च पुरुषस्तस्य तां प्रोत्साहनामागमय यदि मुहूर्तमात्रमपि शृणुयात् स सत्त्वस्तेन प्रोत्साहेन कुशलमूलेनाभिसंस्कृतेन धारणीप्रतिलम्भैर्बोधिसत्त्वैः सार्धं समवधानं प्रतिलभते । अजडश्च भवति तीक्ष्णेन्द्रियः प्रज्ञावान् न तस्य जातिशतसहस्रैरपि पूतिमुखं भवति न दुर्गन्धिः । नाप्यस्य जिह्वारोगो भवति न मुखरोगो भवति । न च श्यामदन्तो भवति न विषमदन्तो भवति न पीनदन्तो भवति न दुःसंस्थितदन्तो न खण्डदन्तो न पतितदन्तो न वक्रदन्तो न लम्बोष्ठो भवति नाभ्यन्तरोष्ठो न प्रसारितोष्ठो न

१] नोपैति

२ B कलनामपि

३ B गोपानाना०

खण्डोष्ठो न वङ्कोष्ठो न कृष्णोष्ठो न बीभत्सोष्ठो भवति । न चिपिठनासो भवति न वक्रनासो भवति । न दीर्घमुखो भवति न वङ्गमुखो भवति न कृष्णमुखो भवति नाप्रियदर्शनमुखः । अपि तु खल्वजित सूक्ष्मसुजातजिह्वा-
दन्तोष्ठो भवत्यायतनासः प्रणीतमुखमण्डलः सुभ्रूः सुपरिनिक्षिप्तललाटो भवति । सुपरिपूर्णपुरुषव्यञ्जनप्रतिलाभी च भवति । तथागतं चाववादानुशासकं प्रतिलभते क्षिप्रं च बुद्धैर्भगवद्भिः सह समवधानं प्रतिलभते । पश्याजितैक-
सत्त्वमपि नामोत्साहयित्वेयत् पुण्यं प्रसवति । क्रः पुनर्वादो यः सत्कृत्य शृणुयान् सत्कृत्य वाचयेत् सत्कृत्य देशयेत् सत्कृत्य प्रकाशयेदिति ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत ।

पञ्चाशिमो यश्च परंपरायां

सूत्रस्यिमस्यो^१ शृणुतेकगाथाम् ।

अनुमोदयित्वा^२ च प्रसन्नचित्तः

शृणुष्व पुण्यं भवि यत्तकं तत् ॥२॥

स चैव पुरुषो भवि दानदाता

सत्त्वान कोटीनयुतेषु नित्यम् ।

ये पूर्वमौपम्यकृता मया वै

तान् सर्वि तर्पेय अशीतिवर्षान् ॥३॥

सो दृष्ट्वा तेषां च जरामुपस्थितां

वली च खण्ड^३ च शिरश्च पाण्डरम् ।

हाहाधिमुप्यन्ति हि^४ सर्वसत्त्वा

यन्न न धर्मेण हु ओचदेयम् ॥४॥

सो तेष धर्मं वदतीह पञ्चा-

न्नैर्वाणभूमिं च प्रकाशयेत ।

सर्वे भवाः फेनमरीचिकल्पा

निर्विद्यथा सर्वभवेषु क्षिप्रम् ॥५॥

१ B ०स्य

३ B खण्डो

२] अनुमोदि भ्रुवा

४] हाहाधिशुप्यन्तिमि

ते सर्वसत्त्वाश्च श्रुणित्व धर्मं
 तस्यैव दातुः पुरुषस्य अन्तिकात् ।
 अर्हन्तभूता भवि एककाले
 क्षीणारूपा अन्तिमदेहधारिणः ॥६॥
 पुण्यं ततो बहुतरु तस्य हि स्यात्
 परंपरातः श्रुणि एकगाथाम् ।
 अनुमोदि वा यत्तकु तस्य पुण्यं
 कल पुण्यस्कन्धः पुरिमो न भोति ॥७॥
 एवं बहु^१ तस्य भवेत पुण्यं
 अनन्तकं यस्य प्रमाणु नास्ति ।
 गाथां पि श्रुत्वैक परंपराय
 किं वा पुनः संमुख यो श्रुणेया ॥८॥
 यश्चैकसत्त्वंपि वदेय तत्र
 प्रोत्साहये गच्छ शृणुष्व धर्मम् ।
 सुदुर्लभं सूत्रमिदं हि भोति
 कल्पान कोटीनयुतैरनेकैः ॥९॥
 स चापि प्रोत्साहितु तेन सत्त्वः
 श्रुण्येय सूत्रेण मुहूर्तकं पि ।
 तस्यापि धर्मस्य फलं शृणोहि
 मुखरोग^२ तस्य न कदाचि भोति ॥१०॥
 जिह्वापि तस्य न कदाचि दुःखति
 न तस्य दन्ता पतिता भवन्ति ।
 श्यामाथ पीता विषमा च जातु
 बीभत्सितोष्ठो न च जातु भोति ॥११॥
 कुटिलं च शुष्कं च न जातु दीर्घं
 मुखं न चिपिटं^३ स्य कदाचि भोति ।

१] बहुं

२] •रोग

३ B छ्चं ; Tib. ལྡོ་ཡེ་ལ།

सुसंस्थिता नास तथा ललाटं
 दन्ता च ओष्ठो मुखमण्डलश्च ॥१२॥
 प्रियदर्शनो भोति सदा नराणां
 पूर्तिं च वक्तुं न कदाचि भोति ।
 यथोत्पलस्येह सदा सुगन्धिः
 प्रवायते तस्य मुखस्य गन्धः ॥१३॥
 गृह्णाद्विहारं हि व्रजित्व धीरो
 गच्छेत सूत्रं श्रवणाय एतत् ।
 गत्वा च सो तत्र शृणे मुहूर्तं
 'प्रसन्नचित्तस्य फलं शृणोथ ॥१४॥
 सुगौरु तस्यो^२ भवतेत्मभावः
 परियाति चो^३ अश्वरथेहि धीरः ।
 हस्तीरथांश्चो^४ अभिरुह्य उच्चान्
 रतनेहि चित्राननुचं क्रमेया ॥१५॥
 विभूषितां सो शिविकां लभेत
 नरैरनेकैरिह वाह्यमानाम् ।
 गत्वापि धर्मं श्रवणाय तस्य
 फलं शुभं भोति च एवरूपम् ॥१६॥
 निपद्य चासौ परिषाय तत्र
 शुक्लेन कर्मेण कृतेन तेन ।
 शकासनानां भवते स लाभो
 ब्रह्मासनानां च नृपासनानाम् ॥१७॥

इति श्रीसद्धर्मपुराणरीके धर्मपर्यायेऽनुमोदनापुण्यनिर्देशपरिवर्तो नाम
 सप्तदशमः ॥१७॥

१ B शृणोन्सु०

३ B च

२ B तस्य

४ B ०श्च

धर्मभाणकानुशांसापरिवर्तः

अथ खलु भगवान् सततसमिताभियुक्तं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमाम्ब्रयामास ।
यः कश्चित् कुलपुत्र इमं धर्मपर्यायं धारयिष्यति वाचयिष्यति वा देशयिष्यति
वा लिखिष्यति वा स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वाष्टौ चक्षुर्गुणशतानि प्रतिल-
ल्पस्यते द्वादश श्रोत्रगुणशतानि प्रतिलप्स्यतेऽष्टौ घ्राणगुणशतानि प्रतिलप्स्यते
द्वादश जिह्वागुणशतानि प्रतिलप्स्यतेऽष्टौ कायगुणशतानि प्रतिलप्स्यते द्वादश
मनोगुणशतानि प्रतिलप्स्यते । तस्यैभिर्बहुभिर्गुणशतैः षडिन्द्रियप्रामः
परिशुद्धः सुपरिशुद्धो भविष्यति । स एवं परिशुद्धेन चक्षुरिन्द्रियेण प्राकृतेन
मांसचक्षुषा मातापितृसम्भवेन त्रिसाहस्रमहासाहस्रां लोकधानुं सान्तर्बहिः
सशैलवनवण्डामधो यावद्वीचिं महानिरयमुपादायोपरि च यावद् भवाग्रं
तत् सर्वं द्रक्ष्यति प्राकृतेन मांसचक्षुषा । ये च तस्मिन् सत्त्वा उपपन्नास्तान्
सर्वान् द्रक्ष्यति कर्मविपाकं च तेषां ज्ञास्यतीति ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां बेलायामिमा गाथा अभायत ।

य इमं सूत्र भाषेत पर्वासु च विशारदः ।
अनोलीनः प्रकाशेया गुणांस्तस्य शृणुष्व मे ॥१॥
अष्टौ गुणशतास्तस्य चक्षुषो भोन्ति' सर्वशः ।
येनास्य विमलं भोति शुद्धं चक्षुरनाविलम् ॥२॥
स मांसचक्षुषा तेन मातापितृकसंभुना ।
पश्यते लोकधान्वेमां सशैलवनकाननाम् ॥३॥
मेरुं सुमेरु सर्वा च चक्रबाडा स पश्यति ।
ये चान्ये पर्वताः खण्डाः समुद्रांश्चापि पश्यन्ति ॥४॥
यावानवीचिं हेष्टेन भवाग्रं चोपरिष्ठतः ।
सर्वं स पश्यते धीरो मांसचक्षुस्य ईदृशम् ॥५॥
न ताव दिव्यचक्षु स्य भोनि नो चापि जायते ।
विषयो मांसचक्षुस्य भवेत्तस्यायमीदृशः ॥६॥

पुनरपरं सततसमिताभियुक्तं स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वेमं धर्मपर्यायं
संप्रकाशयमानः परेषां च संश्रावयमानस्तैर्द्वाद्दशभिः श्रोत्रगुणशतैः समन्वा-
गतः । ये त्रिसाहस्रमहासाहस्रायां लोकधातौ विविधाः शब्दा निश्चरन्ति
यावद्बीचिर्महानिरयो यावच्च भवाग्रं सान्तर्बहिः । तद्यथा हस्तिशब्दा वाश्व-
शब्दा वोष्ट्रशब्दा वा गोशब्दा वाजशब्दा वा जनपदशब्दा वा रथशब्दा वा रुदित-
शब्दा वा शोकशब्दा वा भैरवशब्दा वा शङ्खशब्दा वा घण्टाशब्दा वा पटह-
शब्दा वा मेरीशब्दा वा कीडाशब्दा वा गीतशब्दा वा नृत्यशब्दा वा तूर्यशब्दा
वा वाद्यशब्दा वा स्त्रीशब्दा वा पुरुषशब्दा वा दारकशब्दा वा दारिकाशब्दा
वा धर्मशब्दा वाधर्मशब्दा वा सुखशब्दा वा दुःखशब्दा वा बालशब्दा
वार्यशब्दा वा मनोहशब्दा वामनोहशब्दा वा देवशब्दा वा नागशब्दा वा यक्ष-
शब्दा वा राक्षसशब्दा वा गन्धर्वशब्दा वासुरशब्दा वा गरुडशब्दा वा किन्नर-
शब्दा वा महोरगशब्दा वा मनुष्यशब्दा वामनुष्यशब्दा वाग्निशब्दा वा वायुशब्दा
वोदकशब्दा वा ग्रामशब्दा वा नगरशब्दा वा भिक्षुशब्दा वा श्रावकशब्दा वा
प्रत्येकबुद्धशब्दा वा बोधिसत्त्वशब्दा वा तथागतशब्दा वा । यावन्तः केचित्त्रि-
साहस्रमहासाहस्रायां लोकधातौ सान्तर्बहिः शब्दा निश्चरन्ति तान् शब्दांस्तेन
प्राकृतेन परिशुद्धेन श्रोत्रेन्द्रियेण शृणोति । न च तावद्विव्यं श्रोत्रमभि-
निर्हरति तेषां तेषां च सत्त्वानां कतान्यवबुध्यते विभावयति विभजति तेन च
प्राकृतेन श्रोत्रेन्द्रियेण तेषां तेषां च सत्त्वानां कतानि शृण्वतस्तस्य तैः सर्वशब्दैः
श्रोत्रेन्द्रियं नाभिभूयते । एवंरूपः सततसमिताभियुक्त तस्य बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य श्रोत्रेन्द्रियप्रतिलम्भो भवति न च तावद्विव्यं श्रोत्रमभिनिर्हरति ।

इदमत्रोवद् भगवानिदं वदित्वा सुगतो ह्यथापरमेतदुवाच शास्ता ।

श्रोत्रेन्द्रियं तस्य विशुद्धं भोति

अनाविलं प्राकृतकं च तावत् ।

विविधान् हि येनेह^१ शृणोति शब्दान्-

निह लोकधातौ हि अक्षोषतोऽयम्^२ ॥७॥

हस्तीन् अभ्वान् शृणोति शब्दान्

रथान् गोणान् अजैडकानाम् ।

मेरीमृदङ्गान सुघोषकानां
 वीणान वेणूनथ वल्लकीनाम् ॥८॥
 गीतं मनोह्रं मधुरं शृणोति
 न चापि सो सज्जति तत्र धीरः ।
 मनुष्यकोटीन शृणोति शब्दान्
 भाषन्ति यं यं च यद्भिं यद्भिं ते ॥९॥
 देवान चो नित्य शृणोति शब्दान्
 गीतस्वरं च मधुरं मनोह्रम् ।
 पुरुषाण इस्त्रीण रुतानि चापि
 तथ दारकाणामथ दारिकाणाम् ॥१०॥
 ये पर्वतेष्वेव गुहानिवासी
 कलविङ्कका कोकिलबर्हिणश्च ।
 पक्षीण ये जीवक जीवका हि
 तेषां च वल्गू शृणुते हि शब्दान् ॥११॥
 नरकेषु ये वेदन वेदयन्ति
 सुदारुणांश्चापि करोन्ति शब्दान् ।
 आहारदुःखैरवपीडितानां
 यान् प्रेत कुर्वन्ति तथैव शब्दान् ॥१२॥
 असुराश्च ये सागरमध्यवासिनो
 मुञ्चन्ति^१ घोषांस्तथ चान्यमन्यान् ।
 सर्वानिहस्थो स हि धर्मभाणकः
 शृणोति शब्दान् च ओस्तरयीयति^२ ॥१३॥
 तिर्याण योनीषु रुतानि यानि
 अन्योन्यसंभाषणतां करोन्ति ।
 इह स्थितस्तानपि^३ सो शृणोति
 विविधानि शब्दानि बहुविधानि ॥१४॥

१ B मुच्यन्ति

२ B ओस्तरयीयति

३ J *स्ता अपि

ये ब्रह्मलोके निवसन्ति देवा

अकनिष्ठ आभास्वर ये च देवाः ।

ये चान्यमन्यस्य करोन्ति घोषान्

शृणोति तत् सर्वमशेषतोऽसौ ॥१५॥

स्वाध्याय कुर्वन्तिह ये च भिक्षवः

सुगतानिह शासनि प्रव्रजित्वा ।

पर्षासु ये देशयते च धर्मं

तेषां पि शब्दं शृणुते स नित्यम् ॥१६॥

ये बोधिसत्त्वाश्चिह्न लोकधातौ

स्वाध्याय कुर्वन्ति परस्परेण ।

संगीति धर्मेषु च ये करोन्ति

शृणोति शब्दान् विविधांश्च तेषाम् ॥१७॥

भगवान् पि बुद्धो नरदम्यसारथिः

पर्षासु धर्मं ब्रुवते यमग्रम् ।

तं चापि सो शृण्वति एककाले

यो बोधिसत्त्वो इमु सूत्र धारयेत् ॥१८॥

सर्वे त्रिसाहस्रि इमस्मि क्षेत्रे

ये सत्त्व कुर्वन्ति बह्वं पि शब्दान् ।

अभ्यन्तरेणापि च बाहिरेण

अवीचि पर्यन्त भवाग्रमूर्ध्वम् ॥१९॥

सर्वेष सत्त्वान् शृणोति शब्दान्

न चापि क्षेत्रं उपरुध्यतेऽस्य ।

पट्विन्द्रियो^१ जानति स्थानस्थानं

श्रोत्रेन्द्रियं प्राकृतकं हि तावन् ॥२०॥

1 B षड्विन्द्रियो ; Tib. དབང་པོ་གསལ་ལྗོངས། ।

न च ताव दिव्यस्मि करोति यत्नं
 प्रकृत्य संतिष्ठति श्रोत्रमेतत् ।
 सूत्रं हि यो धारयते विशारदो
 गुणास्य एतादृशका भवन्ति ॥२१॥

पुनरपरं सततसमिताभियुक्तास्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्येयं धर्मपर्यायं धारयतः* प्रकाशयतः स्वाध्यायतो लिखितोऽष्टाभिर्गुणशतैः समन्वागतं घ्राणेन्द्रियं परिशुद्धं भवति । स तेन परिशुद्धेन घ्राणेन्द्रियेण† ये त्रिसाहस्रमहासाहस्रायां लोकधातौ सान्तर्बहिर्विधिविधगन्धाः संविद्यन्ते । तद् यथा पूतिगन्धा वा मनोह्रगन्धा वा नानाप्रकाराणां सुमनसां गन्धाः । तद् यथा** जातिकमल्लिका-चम्पकपाटलगन्धास्तान् गन्धान् घ्रायति । जलजानामपि पुष्पाणां विविधान् गन्धान् घ्रायति । तद् यथोत्पलपद्मकुमुदपुण्डरीकाणां गन्धान् घ्रायति । विविधानां पुष्पफलवृक्षाणां पुष्पफलगन्धान् घ्रायति । तद् यथा चन्दन-तमालपत्रतगरागरुसुरभिगन्धान्†† घ्रायति । नानाविकाराणि गन्धविकृति-शतसहस्राणि यान्येकस्थानस्थितः सर्वाणि घ्रायति । सत्त्वानामपि विविधान् गन्धान् घ्रायति । तद् यथा हस्यश्वगवेड्कपशुगन्धान् घ्रायति । विविधानां च तिर्यग्योनिगतानां प्राणिनामात्मभावगन्धान् घ्रायति । स्त्रीपुरुषात्मभाव-गन्धान् घ्रायति । दारकदारिकात्मभावगन्धान्‡ घ्रायति । दूरस्थानामपि तृणगुल्मौषधिवनस्पतीनां गन्धान् घ्रायति । भूतान् गन्धान् विन्दति न च तैर्गन्धैः संहियते न संमुह्यति । स इह स्थित एव देवानामपि गन्धान् घ्रायति । तद् यथा पारिजातकस्य क्रोविदारस्य मान्दारवमहामान्दारवमञ्जुकमहामञ्जु-पकानां दिव्यानां पुष्पाणां गन्धान्‡‡ घ्रायति । दिव्यानामगरुचूर्णचन्दनचूर्णानां गन्धान् घ्रायति । दिव्यानां च नानाविधानां पुष्पविकृतिशतसहस्राणां गन्धान्

- 21 M. ..[ya]tname prakṛtyam samt...[h t t]
 * M. dhāramānasya
 † M. [ghrā]nendriyena ye trsa[hasra]
 ** M. syād yathedaṃ jātigandha
 †† M. r surabhiḡandhā
 *† M. [ātma] bhāvagandha ghrā[yati]
 †* M. gandhā ghrāyati
 § M. [sa] hāsrānām dī.

घ्रायति*§ नामानि चैषां संजानीते । देवपुत्रात्मभावगन्धान् घ्रायति । तद् यथा शक्रस्य देवानामिन्द्रस्यात्मभावगन्धं§ घ्रायति । तं च जानीते यदि वा वैजयन्ते प्रासादे क्रीडन्तं रमन्तं परिचारयन्तं यदि वा सुधर्मायां देवसभायां देवानां त्रायस्त्रिशानां धर्मं देशयन्तं यदि वोद्यानभूमौ* निर्यान्तं क्रीडनाय । अन्येषां च देवपुत्राणां पृथक्पृथगात्मभावगन्धान् घ्रायति । देवकन्यानामपि देववधूनामप्यात्मभावगन्धान् घ्रायति§† । देवकुमाराणामप्यात्मभावगन्धान् घ्रायति । देवकुमारिकाणामप्यात्मभावगन्धान् घ्रायति । न च तैर्गन्धैः संहियते । अनेन पर्यायेण यावद् भवाप्रोपपन्नानामपि** सत्त्वानामात्मभावगन्धान् घ्रायति । ब्रह्मकायिकानामपि देवपुत्राणां महाब्रह्मणामपि चात्मभावगन्धान् घ्रायति । अनेन पर्यायेण सर्वदेवनिकायानामप्यात्मभावगन्धान् घ्रायति । श्रावकप्रत्येकबुद्धबोधिसत्त्वतथागतात्मभावगन्धान् घ्रायति । तथागतासनानामपि गन्धान् घ्रायति*† । यस्मिंश्च स्थाने ते तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धा विहरन्ति तच्च प्रजानाति । न चास्य तद् घ्राणेन्द्रियं तैस्तैर्विविधैर्गन्धैः प्रतिहन्यते नोपहन्यते*†† न संपीड्यत आकाङ्क्षमाणश्च तांस्तान् गन्धान् परेषामपि§ व्याकरोति न चास्य स्मृतिरुपहन्यते ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत†* ।

- †§ M. so gandha ghrāyati devaputra ātmābhāvanā ... pi syād yathedaṃ Śakraśya devā[nām]
- § M. [ātmābhā]vagandhaṃ ghrāyati
- * M. [Sudharmā]yām devasabhāvām trayastriṃśānām devaputrānām dharmam deśayati yadi vā ubhūmīy [a]
- §† M. [ghrāya]t [i] devakanyānā pi ātmābhāvagandham ghrāyat devavadhūnānām api ā
- ** M. mavāgra upapaunānām api Brahmakāyikanām ca devaputrānām Mahābrahmā [nām]
- *† M. ham (?) api gandham ghrāyati...jānāti ca yatra viharati .. na (c) āśya.
- †† M. [na pratiha]nyanti (i) upahanyati na sampīḍiyati ākāṃkṣamāṇa
- § M. [ga]ndham pareṣām vyākaroti. na (c) āśya smṛti u
- †* M. [bh]āṣi

घ्राणेन्द्रियं तस्य विशुद्ध भोति
 विविधांश्च गन्धान् बहु घ्रायतेऽसौ ।
 ये लोकधातौ हि इमस्मि सर्वे
 सुगन्धदुर्गन्ध भवन्ति केचित् ॥२२॥
 जातीय गन्धो अथ मल्लिकाया
 तमालपत्रस्य च चन्दनस्य ।
 तगरस्य गन्धो अगुरुष्य चापि
 विविधान पुष्पाण फलान चापि ॥२३॥
 सत्त्वान गन्धान् पि तथैव जानति
 नराण नारीण च दूरत स्थितः ।
 कुमारकाणां च कुमारिकाणां
 गन्धेन सो जानति तेष स्थानम् ॥२४॥
 राक्षां पि सो जानति चक्रवर्तिनां
 बलचक्रर्तनिथ मण्डलीनाम् ।
 कुमारकामात्य तथैव तेषां
 गन्धेन चान्तःपुर सर्व जानति ॥२५॥
 परिभोगरत्नानि बहुविधानि
 कुप्यानि भूमौ निहितानि यानि ।
 स्त्रीरत्नभूतानि भवन्ति यापि
 गन्धेन सो जानति बोधिसत्त्वः ॥२६॥

-
- 22 M. ghrāṇendriyaṃ tasya viśuddha bhōti
 . vividhāś ca gandhāṃ [ghr]āyati ... I
 ye lokadhā(tū) ya i(mā)sy sarvbaśaḥ
 suga II
- 23 M. [mā]l(i)kāyāṃ tamālapatrasya ca candanasya
 tvacasya gandhā [puṣpā]ṇa phalānāṃ cāpi.
 satvāna gandhā (p)ḥ tathaiva jānati n.
 24 M. [dūra]ta sthitaḥ kumārīkānāṃ pi kumārakānāṃ
 gandhena so jānati te
 25 M. cakra li.
 kumāramātyaṃ ca tathaiva teṣāṃ
 gandhena cāntaḥpura sarvba jānati
 26 M. pari-bhogaratnāni [bodhisat]tvā

तेषां च या आभरणा भवन्ति
 कायस्मि आमुक्त विचित्ररूपा ।
 वस्त्रं च माल्यं च विलेपनं च
 गन्धेन सो जानति बोधिसत्त्वः ॥२७॥
 स्थितां निषण्णां शयितां तथैव
 क्रीडारतिं क्रद्धिबलं च सर्वम् ।
 सो जानती घ्राणबलेन धीरो
 यो धारयेत् सूत्रमिदं वरिष्ठम् ॥२८॥
 सुगन्धतैलान् तथैव गन्धान्
 नानाविधान् पुष्पफलान् गन्धान् ।
 सकृत्स्थितो जानति घ्रायते च
 अमुकस्मि देशस्मि इमस्मि गन्धान्^२ ॥२९॥
 ये पर्वतानां विवरान्तरेषु
 बहु चन्दना पुष्पित तत्र सन्ति ।
 ये चापि तस्मिन् निवसन्ति सत्त्वाः
 सर्वेषु गन्धेन विदुर्विजानति ॥३०॥
 ये चक्रवाडस्य भवन्ति पार्श्वे
 ये सागरस्यो निवसन्ति मध्ये ।
 पृथिवीय ये मध्यि वसन्ति सत्त्वाः
 सर्वान् स गन्धेन विदुर्विजानति ॥३१॥

-
- 27 M. teṣā ca ye ābharāṇāṃ cavanti kāyasmi amukta
 28 M. kriḍārati ṛddhibalaṃ ca sarva
 so jānate (gh)rāṇabale[na]
 29 M. sakṛsthito jānati ghrāyate ca
 am(uka)smi deśasmi[m]i a ime sti gandhā
 30 M. ye pārvatānāṃ vi
 [satr]ā sarvbāṃ sa gandhena prajānati vidu
 31 M. ye cakkravāḍhu,
 [bhavan]t[i] pārsve y[e sā]garasya nivasanti madhye ।
 pṛthivīya ye m. ... .. ॥

सुरांश्च जानाति तथासुरांश्च
 असुराण कन्याश्च विजानतेऽसौ ।
 असुराण क्रीडाश्च रतिं च जानति
 घ्राणस्य तस्येदृशकं बलं हि ॥३२॥
 अटवीषु ये केचि चतुष्पदास्ति
 सिंहाश्च व्याघ्रास्तथ हस्तिनागाः ।
 महिषा गवा ये गवयश्च तत्र
 घ्राणेन सो जानति तेष वासम् ॥३३॥
 स्त्रियश्च या गुर्विणिका^१ भवन्ति
 कुमारकां वापि कुमारिकां वा ।
 धारेन्ति कुक्षौ हि किलान्तकाया
 गन्धेन सो जानति यं तर्हि स्यात् ॥३४॥
 आपन्नसत्त्वां पि विजानतेऽसौ
 विनाशधर्मां पि विजानतेऽसौ ।
 इयं पि नारी व्यपनीतदुःखा
 प्रसविष्यते पुण्यमयं कुमारम् ॥३५॥

-
- 32 M. asurāṁś ca jānati tathā surāṁś ca asurāṁ 1
 ṇ. kṛīḍā ca ratim ca jānati ghrāṇa dam idrśa[ka]ṁ 11
- 33 M. [catu]ṣpad[ā] .. [sindhā]ś ca vyā[ghrā] atha hastinō[gāh] 1
 ...[vā]sām 11
- 34 M. striyās ca ye garvbhīṣyo [bhava]nti
 kumārakā vāpi kumārikā vā ... 1
 dhārenti kuṣṣibhi kilāntakā[gā] ... 11
- 35 M. rmaṁ pi tathaiva jānati ... 1
 āyā[m] pi nārī vya. taduḥkhā prasaviṣya ; [another
 reading] ayaṁ pi nārī apapanītaduḥkhā prasaviṣyati
 puṇyabalam

पुरुषाण अभिप्रायु बहुं विजानते
 अभिप्रायगन्धं च तथैव घ्रायते ।
 रक्तान दुष्टान तथैव प्रक्षिणां
 उपशान्तचित्तान च गन्ध घ्रायते ॥३६॥
 पृथिवीय ये चापि निधान सन्ति
 धनं हिरण्यं च सुवर्णरूप्यम् ।
 मञ्जूष लोही च तथा सुपूर्णा^१
 गन्धेन सो घ्रायति बोधिसत्त्वः ॥३७॥
 हारार्धहारान्मणिमुक्तिकाश्च
 अनर्घप्राप्ता विविधा च रत्ना ।
 गन्धेन सो जानति तानि सर्वा
 अनर्घनामं द्युतिसंस्थितं च ॥३८॥
 उपरिं च देवेषु तथैव पुष्पा
 मन्दारवांश्चैव मञ्जूषकांश्च ।
 या पारिजातस्य च सन्ति पुष्पा
 इह स्थितो घ्रायति ता स धीरः ॥३९॥
 विमान ये यादृशकाश्च यस्य
 उदारह्रीनास्तथ मध्यमाश्च ।
 विचित्ररूपाश्च भवन्ति यत्र
 इह स्थिते^२ घ्राणबलेन घ्रायति ॥४०॥

- 36 M. [ta]thaive pakṣiṇām paśāntacittāna ca gandha ghrāyati ;
 [another reading] na duṣṭāna tathaiva mrakṣiṇām
 upaśāntacittāna ca gandha ghrā
- 37 M. pṛthiviya ye cāpi ... I
 [suva]rṇām gandhena so jānati yatra saṁsthita II
- 38 M. hārārdhahārā maṇiratna caivaṃ
 anarghaprapṭā vividhāni loke ... I
 gandhenā so jānati taṃ ca sa [rvaṃ] ... II
- 39 M. upare ca deveṣu tathaiva puṣpā mandāravās cātha majū
- 40 M. [yādṛśakā]ś ca yasya udārahīnās tatha madhyemās ca
 vicitra ye ... II

1 B. सुवर्णा ; Tib. ལྷ་བ་དག །

2 B स्थिता

उद्यानभूमिं च तथा प्रजानते
 सुधर्मदेवासनि वैजयन्ते^१ ।
 प्रासादश्रेष्ठे च तथा विजानते^२
 ये चो रमन्ते तहि देवपुत्राः ॥४१॥
 इह स्थितो घ्रायति गन्धु तेषां
 गन्धेन सो जानति देवपुत्रान् ।
 यो यत्न कर्म^३ कुरुते स्थितो वा
 शेते^४ वा गच्छति यत्न वापि ॥४२॥
 या देवकन्या बहुपुष्पमण्डिता
 आमुक्तमाल्याभरणा अलंकृताः ।
 रमन्ति गच्छन्ति च यत्र यत्र
 गन्धेन सो जानति बोधिसत्त्वः ॥४३॥
 यावद् भवाग्रादुपरिं च देवा
 ब्रह्मा महाब्रह्मविमानचारिणः ।
 तर्थापि गन्धेन तर्हि प्रजानते
 स्थितांश्च ध्याने अथ व्युत्थितान् वा ॥४४॥
 आभास्वराजानति देवपुत्रान्
 च्युतोपपन्नांश्च अपूर्वकांश्च ।
 घ्राणेन्द्रियं ईदृश तस्य भोति
 यो बोधिसत्त्वो इमु सूत्र धारयेत् ॥४५॥
 ये केचि भिक्षू सुगतस्य शासने
 अभियुक्तरूपा स्थित चक्रमेपु^५ ।
 उद्देश स्वाध्यायरताश्च भिक्षवो
 सर्वान् हि सो जानति बोधिसत्त्वः ॥४६॥
 ये श्रावका भोन्ति जिनस्य पुत्रा
 विहरन्ति केचित् सद् वृक्षमूले ।

41 M. [de ?]vāna ca Vejayantā prāsādaśreṣṭhā ca tathāiva jñānati

1] सुधर्म धर्माण म वै० ; Tib. རྩོམ་ བཟང་ལྷ་གང་འཁོད་པ།

2] प्रजानते 3 B कर्म 4 B & J शृणोति ; Tib. ཉལ། 5] ० मे च

गन्धेन सर्वान् विदु जानते तान्
 अमुत्र भिक्षू¹ अमुको स्थितो ति ॥४७॥
 ये बोधिसत्त्वाः स्मृतिमन्त ध्यायिनो
 उद्देशस्वाध्यायरताश्च ये सदा ।
 पर्षासु धर्मं च प्रकाशयन्ति
 गन्धेन तान् जानति बोधिसत्त्वः ॥४८॥
 यस्यां दिशायां सुगतो महामुनि-
 धर्मं प्रकाशेति हितानुकम्पकः ।
 पुरस्कृतः श्रावकसंघमध्ये
 गन्धेन सो जानति लोकनाथम् ॥४९॥
 ये चापि सत्त्वास्य शृणोति धर्मं
 श्रुत्वा च ये प्रीतमना भवन्ति
 इह स्थितो जानति बोधिसत्त्वो
 जिनस्य पर्षामपि तत्र सर्वांम् ॥५०॥
 एतादृशं घ्राणबलं स्य भोति
 न च ताव दिव्यं भवते स्य घ्राणम् ।
 पूर्वगमं तस्य तु एत भोति
 दिव्यस्य घ्राणस्य अनास्रवस्य ॥५१॥

पुनरपरं सततसमिताभियुक्त स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वेमं धर्मपर्यायं
 धारयमाणो देशयमानः प्रकाशयमानो लिखमानस्तैर्द्वादशभिर्जिह्वागुणशतैः
 समन्वागतं जिह्वेन्द्रियं प्रतिलप्स्यते । स तथारूपेण जिह्वेन्द्रियेण यान् यान्
 रसानास्वादयति यान् यान् रसान् जिह्वेन्द्रिय उपनिक्षेप्स्यति सर्वे ते दिव्यं
 महारसं मोक्षयन्ते । तथा चास्वादयिष्यति यथा न कंचिद् रसममन-आपा-
 मास्वादयिष्यति । येऽप्यमन-आपा रसास्तेऽपि तस्य जिह्वेन्द्रिये समुपनिक्षिप्ता
 दिव्यं रसं मोक्षयन्ते । यं च धर्मं व्याहरिष्यति पर्वन्मध्यगतस्तेन तस्य ते
 सत्त्वाः प्रीणितेन्द्रिया भविष्यन्ति तुष्टाः परमतुष्टाः प्रामोद्यजाताः । मधुरश्चास्य
 वस्गुमनोःस्वरो गम्भीरो निश्चरिष्यति हृदयंगमः प्रेमणीयः । तेनास्य ते सत्त्वा-

स्तुष्टा उद्ग्रचित्ता भविष्यन्ति । येषां च धर्मं देशयिष्यति ते चास्य मधुर-
निर्घोषं श्रुत्वा वल्गुमनोह्रं देवा अप्युपसंक्रमितव्यं मंस्यन्ते दर्शनाय वन्दनाय पर्यु-
पासनाय धर्मश्रवणाय च । देवपुत्रा अपि देवकन्या अप्युपसंक्रमितव्यं मंस्यन्ते
दर्शनाय वन्दनाय पर्युपासनाय धर्मश्रवणाय च । शका अपि ब्रह्माणोऽपि
ब्रह्मकायिका अपि देवपुत्रा उपसंक्रमितव्यं मंस्यन्ते दर्शनाय वन्दनाय पर्यु-
पासनाय धर्मश्रवणाय च । नागा नागकन्या अप्युपसंक्रमितव्यं मंस्यन्ते
दर्शनाय वन्दनाय पर्युपासनाय धर्मश्रवणाय च । असुरा असुरकन्या अप्युप-
संक्रमितव्यं मंस्यन्ते दर्शनाय वन्दनाय पर्युपासनाय धर्मश्रवणाय च । गरुडा
गरुडकन्या अप्युपसंक्रमितव्यं मंस्यन्ते दर्शनाय वन्दनाय पर्युपासनाय धर्म-
श्रवणाय च । किन्नराः किन्नरकन्या अपि महोरगा महोरगकन्या अपि यक्षा
यक्षकन्या अपि पिशाचाः पिशाचकन्या अप्युपसंक्रमितव्यं मंस्यन्ते दर्शनाय
वन्दनाय पर्युपासनाय धर्मश्रवणाय च । ते चास्य सत्कारं करिष्यन्ति
गुरुकारं माननां पूजनामर्चनामपचायनां करिष्यन्ति । भिक्षुभिक्षुण्यु-
पासकोपासिका अपि दर्शनकामा भविष्यन्ति । राजानोऽपि राजपुत्रा
अपि राजामात्या अपि राजमहामात्रा अपि दर्शनकामा भविष्यन्ति ।
बलचक्रवर्तिनोऽपि राजानश्चक्रवर्तिनोऽपि सप्तरत्नसमन्वागताः सकुमाराः
सामात्याः सान्तःपुरपरिवारा दर्शनकामा भविष्यन्ति सत्कारार्थिनः । ताव-
न्मधुरं स धर्मभाणको धर्मं भाषिष्यते यथाभूतं यथोक्तं तथागतेन । अन्येऽपि
ब्राह्मणगृहपतयो नैगमजानपदास्तस्य धर्मभाणकस्य सततसमितं समनुबद्धा
भविष्यन्ति यावदायुष्यवसानम् । तथागतश्रावका अप्यस्य दर्शनकामा
भविष्यन्ति । प्रत्येकबुद्धा अप्यस्य दर्शनकामा भविष्यन्ति । बुद्धा अप्यस्य
भगवन्तो दर्शनकामा भविष्यन्ति । यस्यां च दिशि स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता
वा विहरिष्यति तस्यां दिशि तथागताभिमुखं धर्मं देशयिष्यति बुद्धधर्माणां च
भाजनभूतो भविष्यति । एवं मनोहस्तस्य गम्भीरो धर्मशास्त्रो निश्चरिष्यति ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत ।

जिह्वेन्द्रियं तस्य विशिष्टु भोति

न जातु हीनं रस स्वादयेत ।

निश्चितमात्राश्च भवन्ति दिव्या

रसेन दिव्येन समन्विताश्च ॥१२॥

वल्गुस्वरां मधुर प्रभाषते गिरां
 श्रवणीयमिष्टां च मनोरमां च ।
 पर्याय मध्यस्मि ह प्रेमणीयं
 गम्भीरघोषं च सदा प्रभाषते ॥५३॥
 यश्चापि धर्मं शृणुतेऽस्य भाषतो
 दृष्टान्तकोटीनयुतैरनेकैः ।
 प्रामोद्य तद्वापि जनेति सोऽग्रं
 पूजां च तस्य कुर्वतेऽप्रमेयाम् ॥५४॥
 देवापि नागासुरगुह्यकाश्च
 द्रष्टुं तमिच्छन्ति च नित्यकालम् ।
 शृण्वन्ति धर्मं च सगौरवाश्च
 इमे गुणास्तस्य भवन्ति सर्वे ॥५५॥
 आकाङ्क्षमाणश्च' इम लोकधातुं
 स्वरेण सर्वामभिविज्ञपेया ।
 स्निग्ध स्वरोऽस्य मधुरश्च भोति
 गम्भीर वल्गुश्च सुप्रेमणीयः ॥५६॥
 राजान ये क्षितिपति चक्रवर्तिनः
 पूजार्थिकास्तस्युपसंक्रमन्ति ।
 सपुत्रदारा करियाण अञ्जलिं
 शृण्वन्ति धर्मस्य च नित्यकालम् ॥५७॥
 यक्षाण चो भोति सदा पुरस्कृतो
 नागान गन्धर्वगणान चैव ।
 पिशाचकानां च पिशाचिकानां
 सुसत्कृतो मानितु पूजितश्च ॥५८॥
 ब्रह्मापि तस्य वशवर्ति भोति
 महेश्वरो ईश्वर देवपुत्रः ।
 शकस्तथान्येऽपि च देवपुत्रा
 बहुदेवकन्याभ्युपसंक्रमन्ति ॥५९॥

बुद्धाश्च ये लोकहितानुकम्पकाः

सश्रावकास्तस्य निशाम्य घोषम् ।

करोन्ति रक्षां मुखदर्शनाय

तुष्टाश्च भोन्ति ब्रुवतोऽस्य धर्मम् ॥६०॥

पुनरपरं सततसमिताभियुक्त स बोधिसत्त्वो महासत्त्व इमं धर्मपर्यायं धारयमाणो वा वाचयमानो वा प्रकाशयमानो वा देशयमानो वा लिखमानो वाष्टौ कायगुणशतानि प्रतिलप्स्यति । तस्य कायः शुद्धः परिशुद्धो वैडूर्यपरिशुद्धच्छविर्गणो भविष्यति प्रियदर्शनः सत्त्वानाम् । स तस्मिन्नात्मभावे परिशुद्धे सर्वं त्रिसाहस्रमहासाहस्रलोकधातुं द्रक्ष्यति । ये च त्रिसाहस्रमहासाहस्रे लोकधातौ सत्त्वाश्चावन्त्युपपद्यन्ते च हीनाः प्रणीताश्च सुवर्णा दुर्वर्णाः सुगतौ दुर्गतौ ये च चक्रवाडमहाचक्रवाडेषु मेरुसुमेरुषु च पर्वतराजेषु सत्त्वाः प्रतिवसन्ति ये चाधस्तादवीच्याबुध्वं च यावद् भवाग्रं सत्त्वाः प्रतिवसन्ति तान् सर्वान् स्व आत्मभावे द्रक्ष्यति । ये चापि केचिदस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रे लोकधातौ श्रावका वा प्रत्येकबुद्धा वा बोधिसत्त्वा वा तथागता वा प्रतिवसन्ति यं च ते तथागता धर्मं देशयन्ति ये च सत्त्वास्तांस्तथागतान् पर्युपासन्ते सर्वेषां तेषां सर्वानामात्मभावप्रतिलम्भात् स्व आत्मभावे द्रक्ष्यति । तत् कस्य हेतोः । यथापीदं परिशुद्धत्वादात्मभावस्येति ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभायत ।

परिशुद्ध तस्यो^१ भवतेत्मभावो

यथापि वैडूर्यमयो विशुद्धः ।

सत्त्वान् नित्यं प्रियदर्शनश्च

यः सूत्र धारेति इदं उदारम् ॥६१॥

आदर्शपृष्ठे यथ बिम्बु पश्येत्

लोकोऽस्य काये अयु दृश्यते तथ्य ।

स्वयंभु^२ सो पश्यति नान्यि सत्त्वाः

परिशुद्धि कायस्मि इम एवरूपा^३ ॥६२॥

१ B तस्य

२ J तु ; Tib. སེམས་ཕན་གཞན་སྐྱོད་རང་གུང་།

३ B नान्य सत्त्वान् परिशुद्धि कायस्थियमेव० ; Tib. ཡོངས་སུ་དག་པའི་ལུས་

ये लोकधातौ हि इहास्ति सत्त्वा
 मनुष्यदेवासुरगुह्यका वा ।
 नरकेषु प्रेतेषु तिरश्चयोनिषु
 प्रतिबिम्बु^१ संदृश्यति तत्र काये ॥६३॥
 विमान देवान भवाग्र याव-
 ञ्छैलं^२ पि चो^३ पर्वत चक्रवाडम् ।
 हिमवान् सुमेरुश्च महांश्च मेरुः
 कायस्मि दृश्यन्तिमि सर्वथैव ॥६४॥
 बुद्धां पि सो पश्यति आत्मभावे
 सश्रावकान् बुद्धसुतांस्तथान्यान् ।
 ये बोधिसत्त्वा विहरन्ति चैकका
 गणे च ये धर्मं प्रकाशयन्ति ॥६५॥
 एतादृशी कायविशुद्धि तस्य
 यहि दृश्यते सर्विय लोकधातुः
 न च ताव सो दिव्य न प्राप्नुोति^४
 प्रकृतीय कायस्थियमीदृशी भवेत् ॥६६॥

पुनरपरं सततसमिताभियुक्तास्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य तथागते परि-
 निर्वृत इमं धर्मपर्यायं धारयतो देशयतः संप्रकाशयतो लिखतो वाचयतस्तै-
 र्द्वादशभिर्मनस्कारगुणशतैः समन्वागतं मन-इन्द्रियं परिशुद्धं भविष्यति । स
 तेन परिशुद्धेन मन-इन्द्रियेण यद्येकगाथामप्यन्तशः श्रोष्यति तस्य बहूर्थमा-
 ज्ञास्यति । स तामवबुध्य तन्निदानं^१ मासमपि धर्मं देशयिष्यति चतुर्मासमपि
 संवत्सरमपि धर्मं देशयिष्यति । यं च धर्मं भाषिष्यति सोऽस्य स्मृतो न स
 संप्रमोषं यास्यति । ये केचिद्भौकिका लोकव्यवहारा भाष्याणि वा मन्त्रा वा
 सर्वास्तान् धर्मनयेन संस्यन्दयिष्यति । यावन्तश्च केचित्त्रिसाहस्रमहासाहस्रायां
 लोकधातौ षट्सु गतिषूपपन्नाः सत्त्वाः संसरन्ति सर्वेषां तेषां सत्त्वानां चित्त-
 चरितविस्पन्दितानि ज्ञास्यति । इञ्जितमन्यितप्रपञ्चितानि ज्ञास्यति प्रविचि-

१ B °बिम्ब

२ B च

३ B त प्राप्नु०

४] तानि०

निष्पृति । अप्रतिलब्धे च तावदार्यज्ञान एवंप्रकारं चास्य मन-इन्द्रियं परिशुद्धं
प्रविष्यति । यां यां च धर्मनिवृत्तिमनुविचिन्त्य धर्मं देशयिष्यति सर्वं तद् भूतं
देशयिष्यति । सर्वं तत्तथागतभाषितं सर्वं पूर्वजिनसूत्रपर्यायनिर्विष्टं भाषति ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत ।

मन-इन्द्रियं तस्य विशुद्धं भोति

प्रभास्वरं शुद्धमनाविलं च ।

सो तेन धर्मान् विविधान् प्रजानति

हीनानथोत्कृष्टं तथैव मध्यमान् ॥६७॥

एकामपि गाथं श्रुणित्व धीरो

अर्थं बहुं जानति तस्य तत्र ।

समितं^१ च भूतं च सदा प्रभाषते

मासान् पि चत्वारि तथापि^२ वर्षम् ॥६८॥

ये चापि सत्त्वा इह लोकधातौ

अभ्यन्तरे बाहिरिये वसन्ति ।

देवा मनुष्यासुरगुह्यकाश्च

नागाश्च ये चापि तिरश्चयोनिषु ॥६९॥

पद्सु गतीषु^३ निवसन्ति सत्त्वा

विचिन्तितं तेष भवेत यं च ।

एकक्षणे सर्वि विदुर्विजानते

धारेत्वं सूत्रं इमं आनुशांसाः ॥७०॥

यं चापि बुद्धः शतपुण्यलक्षणो

धर्मं प्रकाशेदिदं सर्वलोके ।

तस्यापि शब्दं शृणुते विशुद्धं

यं चापि सो भाषति गृह्याते तन् ॥७१॥

बहून् विचिन्तेति च अग्रधर्मान्
 बहूश्च सो भाषति नित्यकालम् ।
 न चास्य संमोह कदाचि भोति
 धारेत्व सूत्रं इमि^१ आनुशंसाः ॥७२॥
 संधिं विसंधिं च विजानतेऽसौ
 सर्वेषु धर्मेषु विलक्षणानि ।
 प्रजानते अर्थं निरुक्तयश्च
 यथा च तं जानति भाषते तथा ॥७३॥
 यं भाषितं भोतिह दीर्घरात्रं
 पूर्वेहि लोकाचरियेहि सूत्रम् ।
 तं धर्मं सो भाषति नित्यकालं
 असंब्रसन्तो परिपाय मध्ये ॥७४॥
 मन-इन्द्रियं ईदृशमस्य भोति
 धारेत्व सूत्रं इमु वाचयित्वा ।
 न च ताव असङ्गं लभते ह ज्ञानं
 पूर्वगमं तस्य इमं तु भोति ॥७५॥
 आचार्यभूमौ हि स्थितश्च भोति
 सर्वेष सत्त्वान कथेय धर्मम् ।
 निरुक्तिकोटीकुशलश्च भोति
 इमु धारयन्तो सुगतस्य सूत्रम् ॥७६॥
 इति श्रीसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये धर्मभाणकानुशंसा -
 परिवर्तो नामाष्टादशमः ॥१८॥

- 73 M. visandhi ca
 74 M. [pu]rimebhi lokacariye[*bhu*]
 75 M. ca tasya jānān pūrvhaṅgam.
 * dharmabhānaka ānuśāns.

सदाऽपरिभूतपरिवर्तः

अथ खलु भगवान् महास्थामप्राप्तं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमामन्त्रयते स्म । अनेनापि तावन्महास्थामप्राप्तः पर्यायेणैवं वेदितव्यं यथा य इममेवंरूपं धर्मपर्यायं प्रतिश्लेष्यन्ति । एवंप्रकारं सूत्रान्तधारकांश्च भिक्षुभिक्षुण्युपासकोपासिकाः आक्रोशियन्ति परिभाषिष्यन्ति असत्यया परुषया वाचा समुदाचरिष्यन्ति तेषामेवमनिष्टो विपाको भविष्यति यो न शक्यं वाचा परिकीर्तयितुम् । ये चेममेवंरूपं सूत्रान्तं धारयिष्यन्ति वाचयिष्यन्ति देशयिष्यन्तिः पर्यावाप्स्यन्ति परेभ्यश्च विस्तरेण संप्रकाशयिष्यन्ति तेषामेवमिष्टो विपाको भविष्यति यादृशो मया पूर्वं परिकीर्तित एवंप्रकारं च चक्षुःश्रोत्रघ्राणजिह्वाकायमनःपरिशुद्धिमधिगमिष्यन्ति ।

भूतपूर्वं महास्थामप्राप्तातीतेऽध्वन्यसंख्येयैः कल्पैरसंख्येयतरैर्विपुलैरप्रमेयैरचिन्त्यैस्तेभ्यः परेण परतरेण यदासीत्तेन कालेन तेन समयेन भीष्मगर्जितस्वरराजो नाम तथागतोऽर्हन् ॥ सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान् विनिर्भोगे कल्पे महासंभवायां लोकधातौ § । स खलु पुनर्महास्थामप्राप्त भगवान् भीष्मगर्जितस्वरराजस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तस्यां महासंभवायां लोकधातौ सदेवमानुषासुरस्य लोकस्य पुरतो धर्मं देशयति स्म । यद्विदं श्रायकाणां चतुरार्यसत्यसंप्रयुक्तं धर्मं देशयति स्म जानिजराद्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपायाससमतिक्रमाय निर्वाणपर्यवसानं प्रतीत्यसमुत्पादप्रवृत्तिम् । बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां पट्टपारमिताप्रतिभंयुक्तानामनुत्तरां सम्यक्संबोधि-

* M. [Mā]hāsthāma prāpta paryā[ya]na

† M. upāsaka upāsik[ā]ṃ

‡ M. yanti deśayanti pary

§ M. [ya] mano viśuddhim nigacch[ati]

¶ M. [ta] bhāgato arhāṃ samya

§ M. yāṃ loka dhātāu

मारभ्य तथागतज्ञानदर्शनपर्यवसानं धर्मं देशयति स्म । तस्य खलु पुनर्महा-
 स्थामप्राप्त भगवतो भीष्मगर्जितस्वरराजस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य
 चत्वारिंशद् गङ्गानदीवालिकासमानि कल्पकोटीनयुतशतसहस्राण्यायुष्ममाण-
 मभूत् । परिनिर्वृतस्य जम्बुद्वीपपरमाणुरजःसमानि कल्पकोटीनयुतशतसहस्राणि
 सद्धर्मस्थितोऽभूच्चतुर्द्वीपपरमाणुरजःसमानि कल्पकोटीनयुतशतसहस्राणि सद्धर्म-
 प्रतिरूपकः स्थितोऽभूत् । तस्यां खलु पुनर्महास्थामप्राप्त महासंभवायां
 लोकधातौ भगवतो भीष्मगर्जितस्वरराजस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य
 परिनिर्वृतस्य सद्धर्मप्रतिरूपके चान्तर्हितेऽपरोऽपि भीष्मगर्जितस्वरराज एव
 तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोक-
 विदनुत्तरः पुरुषदभ्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान् ।
 अनया महास्थामप्राप्त परंपरया तस्यां महासंभवायां लोकधातौ भीष्मगर्जितस्वर-
 राजनाम्नां तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानां विंशतिकोटीनयुतशतसहस्राण्य-
 भूवन् । तत्र महास्थामप्राप्त योऽसौ तथागतः सर्वपूर्वकोऽभूद् भीष्मगर्जितस्वर-
 राजो नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविद-
 नुत्तरः पुरुषदभ्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान् ।
 तस्य भगवतः परिनिर्वृतस्य सद्धर्मेऽन्तर्हिते सद्धर्मप्रतिरूपके चान्तर्धीयमाने
 तस्मिन् शासनेऽधिमानिकमिक्ष्वध्याक्रान्ते सदाऽपरिभूतो नाम बोधिसत्त्वो भिक्षु-
 रभूत् । केन कारणेन महास्थामप्राप्त स बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सदाऽपरिभूत
 इत्युच्यते । स खलु पुनर्महास्थामप्राप्त बोधिसत्त्वो महासत्त्वो यं यमेव पश्यति
 भिक्षुं वा भिक्षुणीं वोपासकं वोपासिकां वा तं तमुपसंक्राम्यैवं वदति नाह-
 मायुष्मन्तो युष्माकं परिभवामि । अपरिभूता यूयम् । तन् कस्य हेतोः ।
 सर्वे हि भवन्तो बोधिसत्त्वचर्यां चरन्तु । भविष्यथ यूयं तथागता अर्हन्तः
 सम्यक्संबुद्धा इति । अनेन महास्थामप्राप्त पर्यायेण स बोधिसत्त्वो महासत्त्वो
 भिक्षुभूतो नोद्देशं करोति न स्वाध्यायं करोति अन्यत्र यं यमेव पश्यति दूरगतमपि
 सर्वं तमुपसंक्राम्यैवं संश्रावयति भिक्षुं वा भिक्षुणीं वोपासकं वोपासिकां वा तं
 तमुपसंक्राम्यैवं वदति । नाहं भगिन्यो युष्माकं परिभवामि । अपरिभूता यूयम् ।
 तत् कस्य हेतोः । सर्वा यूयं बोधिसत्त्वचर्यां चरध्वं भविष्यथ यूयं तथागता
 अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः । यं यमेव महास्थामप्राप्त स बोधिसत्त्वो महासत्त्व-
 स्तस्मिन् समये भिक्षुं वा भिक्षुणीं वोपासकं वोपासिकां वैवं संश्रावयति

सर्वेऽस्य यद्भूयस्त्वेन¹ कुध्यन्ति व्यापदन्त्यप्रसादमुत्पादयन्त्याक्रोशन्ति परिभाषन्ते । कुतोऽयमपृष्टो भिक्षुरपरिभवचित्तमित्यस्माकमुपदर्शयति । परिभूतमात्मानं करोति यदस्माकं व्याकरोत्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ असन्तमनाकाङ्क्षितं च । अथ खलु महास्थामप्राप्त तस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य बहूनि वर्षाणि तथाकुश्यतः परिभाष्यमाणस्य गच्छन्ति । न च कस्यचित् कुध्यति न व्यापादचित्तमुत्पादयति । ये चास्यैवं संश्रावयतो लोण्डं वा दण्डं वा क्षिपन्ति स तेषां दूरत एव उच्चैःस्वरं कृत्वा संश्राववति स्म । नाहं गुप्माकं परिभवामीति । तस्य ताभिरभिमालिकभिक्षुभिक्षुण्युपासकोपासिकाभिः सततसमितं संश्राव्यमाणाभिः सदापरिभूत इति नाम कृतमभूत् ।

तेन खलु पुनर्महास्थामप्राप्त सदाऽपरिभूतेन बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन कालक्रियायां प्रत्युपस्थितायां मरणकालसमये प्रत्युपस्थितेऽयं सद्गर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः श्रुतोऽभूत् । तेन च भगवता भीष्मगर्जितस्वरगाजेन तथागतेनार्हता सम्यक्संबुद्धेनायं धर्मपर्यायो विंशतिभिर्गाथाविंशतिकोटीनयुतशतसहस्रैर्भाषितोऽभूत् । स च सदाऽपरिभूतो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो मरणकालसमये प्रत्युपस्थितेऽन्तरीक्षनिर्घोषादिमं धर्मपर्यायमश्रौषीत् । येन केनचिद् भाषितमन्तरीक्षान्निर्घोषं श्रुत्वेमं धर्मपर्यायमुद्गृहीतवानिमां चैवंरूपां चक्षुर्विशुद्धिं श्रोत्रविशुद्धिं घ्राणविशुद्धिं जिह्वाविशुद्धिं कायविशुद्धिं मनोविशुद्धिं च प्रतिलब्धवान् । सहप्रतिलब्धाभिर्विशुद्धिभिः पुनरन्यानि विंशतिवर्षकोटीनयुतशतसहस्राण्यात्मनो जावितसंस्कारमधिष्टायेमं सद्गर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं संप्रकाशितवान् । ये च तेऽभिमानिकाः सत्त्वा भिक्षुभिक्षुण्युपासकोपासिका ये पूर्वं नाहं गुप्माकं परिभवामीति संश्राविता यैरस्येदं सदाऽपरिभूत इति नाम कृतमभूत्स्योदारर्द्धिवलस्थाम प्रतिज्ञाप्रतिभानयलस्थामं प्रकायलस्थामं च दृष्ट्वा सर्वेऽनुसहायीभूता अभूवन् धर्मश्रवणाय । सर्वे तेनान्यानि च बहूनि प्राणिकोटीनयुतशतसहस्राण्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ समादापितान्यभूवन् ।

स खलु पुनर्महास्थामप्राप्त बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्ततश्च्यवित्वा चन्द्रस्वराजसहनाम्नां तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानां विंशतिकोटीशतान्यारागित-

वान् सर्वेषु चेमं धर्मपर्यायं संप्रकाशयामास* । सोऽनुपूर्वेण तेनैव पूर्वकेण कुशलमूलेन पुनरप्यनुपूर्वेण दुन्दुभिस्वरराजसहनास्त्रां† तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानां विंशतिमेव तथागतकोटीनयुतशतसहस्राण्यारागितवान् सर्वेषु चेममेव सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायमारागितवान् संप्रकाशितवांश्चतसृणां पर्यदाम् । सोऽनेनैव पूर्वकेण कुशलमूलेन पुनरप्यनुपूर्वेण मेघस्वरराजसहनास्त्रां तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानां विंशतिमेव तथागतकोटीशतसहस्राण्यारागितवान् सर्वेषु चेममेव सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायमारागितवान् संप्रकाशितवांश्चतसृणां पर्यदाम् । सर्वेषु चैवंरूपया चक्षुःपरिशुद्धया समन्वागतोऽभूत् श्रोत्रपरिशुद्धया घ्राणपरिशुद्धया जिह्वापरिशुद्धया कायपरिशुद्धया मनःपरिशुद्धया समन्वागतोऽभूत् ।

स खलु पुनर्महास्थामप्राप्त सदाऽपरिभूतो बोधिसत्त्वो महासत्त्व इयतां तथागतकोटीनयुतशतसहस्राणां सत्कारं गुरुकारं माननां पूजनामर्चनामपचायनां कृत्वान्येषां च बहूनां बुद्धकोटीनयुतशतसहस्राणां सत्कारं गुरुकारं माननां पूजनामर्चनामपचायनां कृत्वा सर्वेषु च तेष्विममेव सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायमारागितवानारागयित्वा स तेनैव पूर्वकेण कुशलमूलेन‡ परिपक्वनानुसारां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धः । स्यात् खलु पुनस्ते महास्थाम§-प्राप्तैव काङ्क्षा वा विमतिर्वा विचिकित्सा वान्यः स तेन कालेन तेन समयेन सदापरिभूतो¶ नाम बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽभूद् यस्तस्य भगवतो भीष्मगर्जितस्वरराजस्य तथागतस्यार्हतः§ सम्यक्संबुद्धस्य शासने चतसृणां पर्यदां सदाऽपरिभूतः सम्मतोऽभूद् येन ते तावन्तस्तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धा आरागिता अभूवन् । न खलु पुनस्ते महास्थामप्राप्तैव द्रष्टव्यम् । तत् कस्य

* M. yāmāsa. sa.

† M. nāṃ tathā

‡ M. mūlena

§ M. [Ma]h[ā]sthāmaprapta.

¶ M. paribhū

* M. [t]athāgatasyā.

हेतोः । अहमेव स महास्थामप्राप्त तेन कालेन तेन समयेन सदाऽपरिभूतो नामः
 बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽभूवम् । यदा मया महास्थामप्राप्त पूर्वमयं धर्मपर्यायो
 नोद्गृहीतोऽभविष्यन्न धारितो नाहमेवं क्षिप्रमनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धोऽ-
 भविष्यमः । यतश्चाहं महास्थामप्राप्त पौर्विकाणां तथागतानामर्हतां । सम्यक्-
 संबुद्धानामन्तिकदिमं धर्मपर्यायं धारितवान् वाचितवान् देशितवांस्ततोऽहमेवं
 क्षिप्रमनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धः । यान्यपि तानि महास्थामप्राप्त तेन
 सदाऽपरिभूतेन बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन भिक्षुशतानि भिक्षुणीशतानि चोपासक-
 शतान्युपासिकाशतानि च तस्य भगवतः शासन इमं धर्मपर्यायं संश्रावितानि
 अभूवन् । नाहं युष्माकं परिभवामीति । सर्वे भवन्तो बोधिसत्त्वचर्यां चरन्तु ।
 भविष्यथ यूयं तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः । यैस्तस्य बोधिसत्त्वस्यान्तिके
 'ध्यापादचित्तमुत्पादितमभूत् तैर्विशतिकल्पकोटीनयुतशतसहस्राणि न जातु
 तथागतो दृष्टोऽभून्नापि धर्मशब्दो न संग्रशब्दः श्रुतोऽभूत् । दश च कल्प-
 सहस्राण्यवीचौ महानरके दारुणां वेदनां वेदयामासुः । ते च सर्वे तस्मात्
 कर्मावरणात् परिमुक्तास्तेनैव बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन परिपाचिता अनुत्तरायां
 सम्यक्संबोधौ । स्यात् खलु पुनस्ते महास्थामप्राप्त काङ्क्षा वा विमतिर्वा
 विचिकित्सा वा कतमे तेन कालेन तेन समयेन ते सत्या अभूवन् ये ते तं
 बोधिसत्त्वं महासत्त्वमुल्लापितवन्त उच्चगिघत्सवन्तः । अस्यामेव महास्थामप्राप्त
 पर्यदि भद्रपालप्रमुखानि पञ्चबोधिसत्त्वशतानि सिंहचन्द्राप्रमुखानि पञ्च-
 भिक्षुणीशतानि सुगतचेतनाप्रमुखानि पञ्चोपासिकाशतानि सर्वाण्यवैवर्तिकानि
 कृतान्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ । एवमियं महास्थामप्राप्त महाधर्मस्य धर्म

* M. nāma bodhisa.

‡ M. ni babhūvu te

† M. taḥ samya

§ M. pramukhā.

¶ M. k. anu

§ M. Mahāstbūmapr[āpta]

पर्यायस्य धारणा वाचना देशना* बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानामनुत्तरायाः
सम्यक्संबोधेराहारका† संवर्तते । तस्मात्तर्हि महास्थामप्राप्तार्यं धर्मपर्यायो
बोधिसत्त्वैर्महासत्त्वैस्तथागते परिनिर्वृत अभीक्षणं धारयितव्यो वाचयितव्यो
देशयितव्यः संप्रकाशयितव्य इति ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत ।

अतीतमध्वानमनुस्सरामि

भीष्मस्वरो राज जिनो यदासि ।

महानुभावो नरदेवपूजितः

प्रणायको नरमह्यक्षरक्षसाम् ॥१॥

तस्य जिनस्य परिनिर्वृतस्य

सद्धर्म संशोभ व्रजन्ति पश्चिमे ।

भिक्षु‡ अभूयी तद् बोधिसत्त्वो

नामेन सो सदपरिभूत उच्यते ॥२॥

उपसंक्रमित्वा तद् भिक्षु अन्यान्

उपलम्भदृष्टीन तथैव भिक्षुणी ।

परिभाव मह्यं न कदाचिदस्ति

यूयं हि चर्यां चरथाग्रबोधये ॥३॥

एवं च संश्रावयि नित्यकालं

आक्रोशपरिभाष सहन्तु तेपाम् ।

कालक्रियायां समुपस्थितायां

श्रुतं इदं सूत्रमभूयि तेन ॥४॥

* M. nanā [b]odhi.

† M. yai samva. t.

‡ M. [sa]hantu teṣā.

अकृत्व कालं तद् पण्डितेन
 अधिष्ठित्वा च सुदीर्घमायुः ।
 प्रकाशितं सूत्रमिदं तदासीत्
 तद्वि शासने तस्य विनायकस्य ॥५॥
 ते चापि सर्वे बहु ओपलम्बिका
 बोधाय तेन परिपाचितासीत् ।
 ततश्च्यवित्वान स बोधिसत्त्वो
 आरागयी बुद्धसहस्रकोट्यः ॥६॥
 अनुपूर्वपुण्येन कृतेन तेन
 प्रकाशयित्वा इमु सूत्र नित्यम् ।
 बोधिं स संप्राप्त जिनस्य पुत्रो
 अहमेव सो शाक्यमुनिस्तदासीत् ॥७॥
 ये चापि भिक्षू तद् ओपलम्बिका^१
 या भिक्षुणी ये च उपासका वा ।
 उपासिकास्तत्र च या तदासीद्^२
 ये बोधि संश्रावित पण्डितेन ॥८॥
 ते चापि^३ दृष्ट्वा बहुबुद्धकोट्य
 इमे च ते पञ्चशता अनूतकाः ।
 तथैव भिक्षूण च भिक्षुणी च
 उपासिकाश्चापि मि मह्य संमुखम् ॥९॥

5	M.	...r[tra kā; ...	...	...	...	...	1
		.. [sūtra]m idam tad ā[s]	...	...	...	...	॥
6	M.	.....kā bodhāya ...	...	...	...	...	1
		.....[sa]hasra ko[ya]h.	...	...	...	...	॥
7	M.	.....ca sa prāpta	...	...	...	...	॥

1 B औप०

2 B यावदा० ; Tib. དེ་ན་ངག་བསྐྱེད་ས་རྒྱལ་ལང་བྱུང་བ ། མཇུག་

བས་དེ་ཙྰ །

3] तेचापि

सर्वे मया श्रावित अग्रधर्मा^१
 ते चैव सर्वे परिपाचिता मे ।
 मयि निर्वृते चापिभि सर्वि धीरा
 इमु धारयिष्यन्ति ह सूत्रमग्रम् ॥१०॥
 कल्पान कोट्यो बहुभीरचिन्त्यै-
 र्न कदाचिदेतादृश धर्मं श्रूयते ।
 बुद्धान कोटीशत चैव भोन्ति
 न च ते पिमं सूत्र प्रकाशयन्ति ॥११॥
 तस्माच्छ्रुणित्वा इदमेवरूपं
 परिकीर्तितं धर्मं स्वयं स्वयम्भुवा ।
 आरागयित्वा च पुनः पुनश्चिमं
 प्रकाशयेत् सूत्र मयीह^२ निर्वृते ॥१२॥
 इति श्रीसद्धर्मपुण्डरीके* धर्मपर्याये सदाऽपरिभूतपरिवर्तो
 नामैकोनविंशतितमः ॥१९॥

* M. puṇḍarīke.

† M. vimśatimāḥ [sa]m[aptah]

तथागतर्ह्यभिसंस्कार-परिवतः

अथ खलु यानि तानि *साहस्रलोकधातुपरमाणुरजःसमानि बोधिसत्त्व-
कोटीनयुतशतसहस्राणि† पृथिवीविवरेभ्यो निष्क्रान्तानि तानि सर्वाणि
‡भगवतोऽभिमुखमञ्जलिं प्रगृह्य भगवन्तमेतदूचुः । वयं भगवन्निमं धर्मपर्यायं§
तथागतस्य परिनिर्वृतस्य सर्वबुद्धक्षेत्रेषु यानि यानि भगवतो बुद्धक्षेत्राणि यत्र
यत्र भगवान् परिनिर्वृतो भविष्यति तत्र तत्र संप्रकाशयिष्यामः । अर्थिनो
वयं भगवन्ननेनैवमुदारेण धर्मपर्यायेण धारणाय वाचनाय देशनाय संप्रकाशनाय
वा लिखनाय ।

अथ खलु मञ्जुश्रीप्रमुखानि बहूनि बोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणि
यान्यस्यां सहायां लोकधातौ वास्तव्यानि भिक्षुभिक्षुण्युपासकोपासिका देव-
नागयक्षगन्धर्वासुरगण्डकिन्नरमहोरगमनुष्यामनुष्या बहवश्च गङ्गानदीवालिको-
पमा बोधिसत्त्वा महासत्त्वा भगवन्तमेतदूचुः । वयमपि ¶भगवन्निमं धर्मपर्यायं
संप्रकाशयिष्यामस्तथागतस्य परिनिर्वृतस्यादृष्टेनात्मभावेन भगवन्नन्तरीक्षे
स्थिता घोषं संश्रावयिष्यामोऽनवरोपितकुशलमूलानां च सत्त्वानां कुशलमूलान्य-
वरोपयिष्यामः§ ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां बेलायां तेयां पाँर्विकाणां बोधिसत्त्वानां महा-
सत्त्वानां गणिनां महागणिनां गणाचार्याणामेकं प्रमुखं विशिष्टचारित्रं नाम
बोधिसत्त्वं महासत्त्वं गणिनं महागणिनं गणाचार्यमामन्त्रयामास । साधु साधु
विशिष्टचारित्र । एवं युष्माभिः करणीयमस्य धर्मपर्यायस्यार्थं । यूयं तथा-
गतेन परिपाचिताः ।

* M. ra mahāsā[hasra]

+ M. sahasrā[ni]

‡ M. [Bha]gavato bhi[mukhan]

§ M. [pa]ryāyaṃ Tath

¶ M. [Bha]gavan vaya[n]

§ M. [a]varopa[yi]

अथ खलु भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतः स च भववान् प्रभूतरत्नस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः परिनिर्वृतः स्तूपमध्ये सिंहासनोपविष्टौ द्वावपि स्मितं प्राबुस्कुरुतो मुखविवरान्तराभ्यां च जिह्वेन्द्रियं निर्णामयतः । ताभ्यां च जिह्वेन्द्रियाभ्यां यावद् ब्रह्मलोकमनुप्राप्नुतस्ताभ्यां च जिह्वेन्द्रियाभ्यां बहूनि रश्मिकोटीनयुतशतसहस्राणि निश्चरन्ति स्म । तासु च रश्मिष्वेकैकस्या रश्मेर्बहूनि बोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणि निश्चेदः सुवर्णवर्णः कायैर्द्वात्रिंशद्भिर्महापुरुषलक्षणैः समन्वागताः पद्मगर्भे सिंहासने निषण्णाः । ते च बोधिसत्त्वा दिग्विदिक्षु लोकधातुशतसहस्रेषु विसृताः सर्वासु दिग्विदिक्ष्वन्तरीश्रे स्थिता धर्मं देशयामासुः । यथैव भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो जिह्वेन्द्रियेणर्द्धिप्रातिहार्यं करोति प्रभूतरत्नञ्च तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तथैव ते सर्वे तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धा ये तेऽन्यलोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रेभ्योऽभ्यागता रत्नवृक्षमूलेषु पृथक् पृथक् सिंहासनोपविष्टा जिह्वेन्द्रियेणर्द्धिप्रातिहार्यं कुर्वन्ति ।

अथ खलु भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्ते च सर्वे तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धास्तमृद्ध्यभिसंस्कारं परिपूर्णं वर्षशतसहस्रं कृतवन्तः । अथ खलु वर्षशतसहस्रस्यात्ययेन ते तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धास्तानि जिह्वेन्द्रियाणि पुनरेवोपसंहृत्येकस्मिन्नेव श्रणलवमुहूर्ते समकालं सर्वमहासिंहोत्कासनशब्दः कृत एकश्चाच्छटासंघातशब्दः कृतस्तेन च महोत्कासनशब्देन महाच्छटासंघातशब्देन यावन्ति दशसु दिक्षु बुद्धक्षेत्रकोटीनयुतशतसहस्राणि तानि सर्वाण्याकम्पितान्यभूवन् प्रकम्पितानि संप्रकम्पितानि चलितानि प्रचलितानि संप्रचलितानि वेधितानि प्रवेधितानि संप्रवेधितानि । तेषु च सर्वेषु बुद्धक्षेत्रेषु यावन्तः सर्वसत्त्वा देवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगमनुष्यामनुष्यास्तेऽपि सर्वे बुद्धानुभावेन तत्रस्था एवमिमां सहां लोकधातुं पश्यन्ति स्म । तानि च सर्वतथागतकोटीनयुतशतसहस्राणि रत्नवृक्षमूलेषु पृथक् पृथक् सिंहासनोपविष्टानि भगवन्तं च शाक्यमुनिं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं तं च भगवन्तं प्रभूतरत्नं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं परिनिर्वृतं तस्य महारत्नस्तूपस्य मध्ये सिंहासनोपविष्टं भगवता

1 B महास्फोटा संघात० ; Tib. खो'पो'व[मो'दो'म'स'प'दो'क्ष]के'व'स' ।

शाक्यमुनिना तथागतेन सार्धं निषण्णं ताश्चतस्रः पर्षदः पश्यन्ति स्म ।
दृष्ट्वा चाश्चर्यप्राप्ता अद्भुतप्राप्ता औद्भिल्यप्राप्ता अभूवन् । एवं चान्तरीक्षाद्
श्रोत्रमश्रौषुः । एष मार्षा अप्रमेयाण्यसंख्येयानि लोकधातुकोटीनयुतशत-
सहस्राण्यतिक्रम्य सहा नाम लोकधातुस्तस्यां शाक्यमुनिर्नाम तथागतोऽर्हन्
सम्यक्संबुद्धः । स एतर्हि सद्धर्मपुण्डरीकं नाम धर्मपर्यायं सूत्रान्तं महा-
वैपुल्यं बोधिसत्त्वाववादं सर्वबुद्धपरिग्रहं बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां
संप्रकाशयति । तं यूयमध्याशयेनानुमोदध्वं तं च भगवन्तं शाक्यमुनिं तथा-
गतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं तं च भगवन्तं प्रभूतरत्नं तथागतमर्हन्तं सम्यक्-
संबुद्धं नमस्कुरुध्वम् ।

अथ खलु ते सर्वसत्त्वा 'इममेवंरूपमन्तरीक्षान्निर्घोषं' श्रुत्वा तत्रस्था एष नमो
भगवते शाक्यमुनये तथागतायार्हते सम्यक्संबुद्धायेति वाचं भाषन्ते
स्माञ्जलिं प्रगृह्य । विविधाश्च पुष्पधूपगन्धमाल्यविलेपनचूर्णचीवरच्छत्रध्वज-
पताकावैजयन्त्यो येनेयं सहा लोकधातुस्तेन क्षिपन्ति स्म नानाविधानि
चाभरणानि पिनद्धानि हारार्धहारमणिरत्नान्यपि क्षिपन्ति स्म भगवतः
शाक्यमुनेः प्रभूतरत्नस्य च तथागतस्य पूजाकर्मणे । अस्य च सद्धर्मपुण्डरी-
कस्य धर्मपर्यायस्य ताश्च पुष्पधूपगन्धमाल्यविलेपनचूर्णचीवरच्छत्रध्वजपताका-
वैजयन्त्यस्तानि च हारार्धहारमणिरत्नानि क्षिप्तानीमां सहां लोकधातु-
मागच्छन्ति स्म । तैश्च पुष्पधूपगन्धमाल्यविलेपनचूर्णचीवरच्छत्रध्वजपताका-
वैजयन्तीराशिभिर्हारार्धहारैर्मणिरत्नैश्चास्यां सहायां लोकधातौ साङ्गं
नैरन्यैर्लोकधातुकोटीनयुतशतसहस्रैरेकीभूतैर्यै तेषु तथागताः संनिषण्णास्तेषु
सर्वेषु वैहायसेऽन्तरीक्षे समन्तान्महापुष्पवितानं परिसंस्थितमभूत् ।

अथ खलु भगवांस्तान् विशिष्टचारित्रप्रमुखान् बोधिसत्त्वान्महासत्त्वा-
नामन्त्रयामास । अचिन्त्यप्रभावाः कुलपुत्रास्तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धाः ।
बहून्यप्यर्हं कुलपुत्राः कल्पकोटीनयुतशतसहस्राण्यस्य धर्मपर्यायस्य परीन्दनार्थं
नानाधर्मप्रमुखैर्बहूनानुशंसान् भाषेयं न चाहं गुणानां पारं गच्छेयमस्य
धर्मपर्यायस्य भाषमाणः । संश्लेषेण कुलपुत्राः सर्वयुद्धवृषभिता सर्वयुद्ध-
रहस्यं सर्वबुद्धगम्भीरस्थानं मयास्मिन् धर्मपर्याये वैशितम् । तस्मात्तर्हि

कुलपुत्रा युष्माभिस्तथागतस्य परिनिर्वृतस्य सत्कृत्यायं धर्मपर्यायो धारयित्व्यो देशयित्व्यो लिखित्व्यो वाचयित्व्यः प्रकाशयित्व्यो भावयित्व्यः पूजयित्व्यः । यस्मिंश्च कुलपुत्राः पृथिवीप्रदेशेऽयं धर्मपर्यायो वाच्येत वा प्रकाशयेत वा देशयेत वा लिख्येत वा चिन्त्येत वा भाष्येत वा स्वाध्यायेन वा पुस्तकगतो वा तिष्ठेद्वारामे वा विहारे वा गृहे वा वने वा नगरे वा वृक्षमूले वा प्रासादे वा लयने वा गुहायां वा तस्मिन् पृथिवीप्रदेशे तथागतमुद्दिश्य चैत्यं कर्तव्यम् । तत् कस्य हेतोः । सर्वतथागतानां हि स पृथिवीप्रदेशो बोधिमण्डो वेदितव्यस्तस्मिंश्च पृथिवीप्रदेशे सर्वतथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धा अनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धा इति वेदितव्यं तस्मिंश्च पृथिवीप्रदेशे सर्वतथागतैर्धर्मचक्रं प्रवर्तितं तस्मिंश्च पृथिवीप्रदेशे सर्वतथागताः परिनिर्वृता इति वेदितव्यम् ।

अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभाषत ।

अचिन्तिया लोकहितान धर्मता

अभिज्ञज्ञानस्मि प्रतिष्ठितानाम् ।

ये ऋद्धिं दर्शन्ति अनन्तचक्षुषः

प्रामोद्यहेतोरिह सर्वदेहिनाम् ॥१॥

जिह्वेन्द्रियं प्रापिय ब्रह्मलोकं^१

रश्मीसहस्राणि प्रमुञ्चमानाः ।

आश्चर्यभूता इह ऋद्धिं दर्शिताः

ते सर्वि^२ ये प्रस्थित अग्रबोधौ ॥२॥

उत्कासितं चापि करोन्ति बुद्धा

एकाच्छ्रुता ये च करोन्ति शब्दम् ।

ते विज्ञपेन्ती^३ इमु सर्वलोकं

दशो दिशायां इम लोकधातुम्^४ ॥३॥

1 B सर्व० ; Tib. རྒྱལ་ཡི་འཕྲི་ལ་རྒྱལ་ཤིང་།

2] इय ऋद्धिं दर्शिता तेषार्थि

3 B ०ति

4] दशो दिशा यावत् लोकधातुन्

एतानि चान्यानि च प्रातिहार्या
 गुणान्निदर्शन्ति द्वितानुकम्पकाः ।
 कथं नु ते हर्षित तस्मि काले
 धारेयु सूत्रं सुगतस्य निर्वृते ॥४॥
 बहूपि कल्पान सहस्रकोट्यो
 वदेय वर्णं सुगतात्मजानाम् ।
 ये धारयिष्यन्तिम सूत्रमग्रं
 परिनिर्वृते लोकविनायकस्मिन् ॥५॥
 न तेष पर्यन्त भवेद् गुणानां
 आकाशधातौ हि यथा दिशासु ।
 अन्निन्तिया तेष गुणा भवन्ति
 ये सूत्र धारेन्ति इदं शुभं सदा ॥६॥
 दृष्टो अहं सर्व इमे च नायका
 अयं च यो निर्वृतु लोकनायकः ।
 इमे च सर्वे बहुबोधिसत्त्वाः
 पर्याश्च चत्वारि अनेन दृष्टाः ॥७॥
 अहं च आरागितु तेनिहाय
 इमे च आरागित सर्वि नायकाः ।
 अयं च यो निर्वृतको जिनेन्द्रो
 ये चापि अन्ये दशसु दिशासु ॥८॥
 अनागतातीत तथा च बुद्धाः
 • तिष्ठन्ति ये चापि दशसु दिशासु ।
 ते सर्वि दृष्टाश्च सुपूजिताश्च
 भवेयु यो धारयि सूत्रमेतन् ॥९॥
 रद्वस्यज्ञानं पुरुगोत्तमानां
 यं बोधिमण्डसि विन्निन्तिनासीन् ।

अनुचिन्तयेत् सोऽपि तु क्षिप्रमेव
 यो धारयेत् सूत्रिमु भूतधर्मम् ॥१०॥
 प्रतिभानु तस्यापि भवेदनन्तं
 यथापि वायुर्न कर्हिञ्चि सज्जति ।
 धर्मेऽपि चार्थे च निरुक्ति जानति -
 यो धारयेत् सूत्रमिदं विशिष्टम् ॥११॥
 अनुसंधिसूत्राण सदा प्रजानति
 संधाय यं भाषितु नायकेहि ।
 परिनिर्वृतस्यापि विनायकस्य
 सूत्राण सो जानति भूतमर्थम् ॥१२॥
 चन्द्रोपमः सूर्यसमः स भाति
 आलोकप्रद्योतकरः स भोति ।
 विचरन्तु सो मेदिनि तेन तेन
 समादपेती बहुबोधिसत्त्वान् ॥१३॥
 तस्माद्धि ये पण्डित बोधिसत्त्वाः
 श्रुत्वानिमांसीदृश आनुशंसान्^१ ।
 धारेयु सूत्रं मम निर्वृतस्य
 न तेष बोधाय भवेत संशयः ॥१४॥

इति श्रीसद्धर्मपुराणरीके धर्मपर्याये तथागतर्क्ष्यभिसंस्कार-
 परिवर्तो नाम विंशतितमः ॥२०॥

धारणी-परिवर्तः

अथ खलु भैषज्यराजो बोधिसत्त्वो महासत्त्व उत्थायासनादेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा दक्षिणं जानुमण्डलं पृथिव्यां प्रतिष्ठाप्य येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणाम्य *भगवन्तमेतद्वोचत् । कियद् भगवन् स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा पुण्यं प्रसवेद् य इमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं धारयेत् कायगतं वा पुस्तकगतं† वा कृत्वा । एवमुक्ते भगवान् § भैषज्यराजं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतद्वोचत् । यः कश्चिद् भैषज्यराज कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वाशीतिगङ्गानदीवालिकासमानि तथागतकोटीनयुतशतसहस्राणि सत्कुर्याद् गुरुकुर्यान्मानयेत् पूजयेत् तत् किं मन्यसे भैषज्यराज कियत् कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा ततो निदानं बहु पुण्यं प्रसवेत् । भैषज्यराजो बोधिसत्त्वो महासत्त्व आह । बहु भगवन् बहु सुगत । भगवानाह । आरोचयामि ते भैषज्यराज प्रतिवेदयामि । यः कश्चिद् भैषज्यराज कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वास्मात् सद्धर्मपुण्डरीकाद् ‡धर्मपर्यायादन्तश्च एकामपि चतुष्पदीगाथां धारयेद्§ वाचयेत् पर्यवानुयात् प्रतिपत्त्या च संपादयेदतः स भैषज्यराज कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा ततो निदानं बहुतरं पुण्यं प्रसवेत् ।

अथ खलु भैषज्यराजो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्यां वेलायां भगवन्तमेतद्वोचत् । दास्यामो वयं भगवंस्तेषां कुलपुत्राणां कुलदुहितॄणां वा येषामयं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः कायगतो वा स्यात् पुस्तकगतो वा रक्षावरणगुणये धारणीमन्त्रपदानि । तद् यथा ।**

* M. [praṇā]mayitvā Bhagavantam etad uvo[cat] ketakam Bha...

† M. vā pusta gataṃ

§ M. Bhagavān āha...

‡ M. [dha]rmaparyā

§ M. [dhā]rey(ā) vāce [yā]

** M. [ya] thedaṃ ane. ma

अन्ये मन्थे मने ममने चित्ते चरिते समे समिता विशान्ते
मुक्ते मुक्ततमे समे अविषमे समसमे जये क्षये अक्षये अक्षिणे
शान्ते समिते धारणिः* आलोकभाषे प्रत्यवेक्षणि निधिरु
अभ्यन्तर निविष्टे अभ्यन्तर पारिशुद्धिमुत्कुले अरडे
परडे सुकाङ्क्षि असमसमे बुद्धविलोकिते धर्म-
परीक्षिते संघनिर्घोषणि निर्घोषि भयाभयविशोधनिः मन्त्रे
मन्त्राक्षयते रुते रुतकौशल्ये अक्षये अक्षयवनताये
वक्कुले वलोड् अमन्यनताये स्वाहा ।

इमानि भगवन् मन्त्रधारणीपदानि द्वापष्टिभिर्गङ्गानदीवालिकासमैर्बुद्धै-
र्भगवद्भिर्भाषितानिः । ते सर्वे बुद्धा भगवन्तस्तेन द्रुग्धाः स्युर्य एवंरूपान् धर्म-
भाणकानेवंरूपान् सूत्रान्तधारकानतिक्रामेत् ।

अथ खलु भगवान् भैषज्यराजाय बोधिसत्त्वाय महासत्त्वाय साधुकारमदात् ।
साधु साधु §भैषज्यराज सत्त्वानामर्थः कृतो धारणीपदानि भाषितानि सत्त्वाना-
मनुकम्पामुपादाय रक्षावरणगुप्तिः कृता ।

अथ खलु प्रदानशूरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो॥ भगवन्तमेतद्वोचत् । अहमपि
भगवन्नेवंरूपाणां धर्मभाणकानामर्थाय धारणीपदानि दास्यामि यत्तेषामेवं-
रूपाणां धर्मभाणकानां न कश्चिद्वतारप्रेक्ष्यवतारगवेष्यवतारं॥ लप्स्यते । तद्
यथा यक्षो वा राक्षसो वा पूतनो वा कृत्यो वा कुम्भाण्डो वा प्रेतो वावतार-
प्रेक्ष्यवतारगवेष्यवतारं न लप्स्यत इति ।

- * M. [dhā]raṇī-ālokabhāṣa pratyavekṣaṇe nivīṣṭe abhyantera
† M. bhāṣyābhāṣyā śoddhīrblu...mantra mantrakṣayā...ruda-
kausaalyā
‡ M. [tath]āgatebhir bhāṣitāni te [bu]ddhā bhagavantā drud-
dhā virā
§ M. sādhu Bhaiṣajyarājā bahūna te kulaputra sattvānāṃ a
¶ M. satvo Bhagavantam etad avocāt aham api Bha(ga)vaṃ
teṣāṃ
§ M. [avata]raprekṣī avatāraṃ labhiṣyati na kaścis teṣāṃ
tathārūpāṃ

अथ खलु प्रदानशूरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्यां वेलायामिमानि धारणी-
मन्त्रपदानि भाषते स्म । तद् यथा ।

ज्वले महाज्वले उक्के तुक्के मुक्के अडे अडावति नृत्ये
नृत्यावति इट्टिनि विट्टिनि चिट्टिनि नृत्यनि नृत्यावति स्वाहा ।

इमानि भगवन् धारणीपदानि भग्नानदीवालिकासमैस्तथागतैर्हृद्भिः
सम्यक्संबुद्धैर्भाषितान्यनुमोदितानि च । ते सर्वे तथागतास्तेन द्रुग्धाः
स्युर्यस्तानेयंरूपान् धर्मभाणकानतिक्रमेत ।

अथ खलु वैश्रवणो महाराजोः भगवन्तमेतदवोचत् । अहमपि भगवन्
धारणीपदानि भाषिष्ये तेषां धर्मभाणकानां हिताय सुखायानुक्म्पायै रक्षा-
वरणगुप्तये । तद् यथा ।

अट्टे तट्टे नट्टे वनट्टे अनडे नाडि कुनडि स्वाहा ।

एभिर्भगवन् धारणीपदैस्तेषां धर्मभाणकानां पुद्गलानां रक्षां करोमि
योजनशताब्दाहं तेषां कुलपुत्राणां कुलदुहितृणां चैवंरूपाणां सूत्रान्तधारकाणां ।
रक्षा कृता भविष्यति स्वस्त्ययनं कृतं भविष्यति ।

अथ खलु विरूढको महाराजो तस्यामेव पर्यदि सन्निपतितोऽभूत् सन्निषण्णश्च
कुम्भाण्डकोटीनयुतशतसहस्रैः परिवृतः पुरस्कृतः । स उत्थायासनादेकांस-
मुत्तरासङ्गं कृत्वा येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणाम्य भगवन्तमेतदवोचत् । अहमपि
भगवन् धारणीपदानि भाषिष्ये बहुजनहिताय तेषां च तथारूपाणां धर्म-
भाणकानामेवंरूपाणां सूत्रान्तधारकाणां रक्षावरणगुप्तये धारणीमन्त्रपदानि ।
तद् यथा** ।

* M. satvo tāyāṃ velāyāṃ ime dhāra(ṇi)padā bhāṣisyād
yathedaṃ

† M. padā Gaṅgānadivālika samebhi buddhebbhir bhagavan-
tebhi bhāṣit.

‡ M. (r)āj. [Bha]gavaṃ metad avocat aham api

§ M. ...konati imehi Bhagavāṃ

¶ M. [su]trāntadhārakānāṃ rakṣā kṛtā bhaviṣyati svastya-
yanam kṛt.

§ M. taḥ puraskṛto yena yena Bhagavāṃs tenopasaṃkrami
upasaṃkramitva

** M. syād yath eḍaṃ agane gane gori gandhāri caṇḍāli mā

अगणे गणे गौरि गन्धारि चण्डालि मातङ्गि
पुङ्गसि संकुले व्रूसलि सिसि स्वाहा ।

इमानि तानि भगवन् धारणीमन्त्रपदानि यानि द्वात्रिंशत्वारिंशद्भिर्बुद्धकोटीभि-
र्भाषितानि । ते सर्वे तेन द्रुग्धाः स्युर्यस्तानेवरूपान् *धर्मभाणकानति-
क्रमेत ।

अथ खलु लम्बा च नाम राक्षसी विलम्बा च नाम राक्षसी कूटदन्ती च
नाम राक्षसी पुष्पदन्ती च नाम राक्षसी मकुटदन्ती च नाम राक्षसी केशिनी
†च नाम राक्षस्यचला च नाम राक्षसी मालाधारी‡ च नाम राक्षसी कुन्ती च
नाम राक्षसी सर्वसत्त्वोजोहारी च नाम राक्षसी हारीती च नाम राक्षसी
सपुत्रपरिवारा एताः सर्वा राक्षस्यो येन‡ भगवांस्तेनोपसंक्रान्ता उपसंक्रम्य
सर्वास्ता राक्षस्य एकस्वरेण भगवन्तमेतद्वोचन् । वयमपि भगवन्तेषामेवं-
रूपाणां सुब्रान्तधारकाणां धर्मभाणकानां रक्षावरणगुप्तिं करिष्यामः स्वस्त्ययनं
च करिष्यामो§ यथा तेषां धर्मभाणकानां न कश्चिद्वतारप्रेक्ष्यवतारगन्धेयवतारं
लप्स्यतीति ।

अथ खलु ताः सर्वा राक्षस्य एकस्वरेण समं संगीत्या भगवत इमानि
धारणीमन्त्रपदानि प्रयच्छन्ति स्म । तद्यथा¶ ।

इति मे इति मे इति मे इति मे इति मे । निमे
निमे निमे निमे । रहे रहे रहे रहे
रहे । स्तुहे स्तुहे स्तुहे स्तुहे स्तुहे स्वाहा ।

इमं शीर्षं समारुह्य मा कश्चिद् द्रोही भवतु धर्मभाणकानां§ यक्षो
वा राक्षसो वा प्रेतो वा पिशाचो वा पूतनो वा हृत्यो वा वेताडो

* M. [bhaviṣ]yanti yo teṣāṃ dharmabhāukānāṃ atikra-
meyāṃ

† M. Kāṭada(n)t(i) ca nāma rākṣasī Keśinī ca nāma rākṣasī

‡ M. yena Bhagavāṃs tenopa, kramī a. harito bha

§ M. [s]yāmi ya teṣāṃ dharmabhāukanāṃ na kaścī, (ava)
tāraprekṣī ava

¶ M. syād yathedaṃ iti me iti me iti me iti me a(k)

§ M. ha na [bhav] eyāṃ...

(bhā) nakūnāṃ yakṣo vā rakṣaso vā preto vā

वा कुम्भाण्डो वा स्तब्धो वोमारको वोस्तारको वापस्सारको वा
यक्षकृत्यो वामनुष्यकृत्यो वा मनुष्यकृत्यो वा एकाहिको वा द्वैतीयको वा
त्रैतीयको वा चतुर्थको वा नित्यज्वरो वा विशमज्वरो वाग्तशः स्वप्रान्तरगत-
स्यापि स्त्रीरूपाणि वा पुंस्रूपाणि वा दारकरूपाणि वा दारिकारूपाणि वा
विहेटां कुर्युर्नैदं स्थानं विद्यते ।

अथ खलु ता राक्षस्य एकस्वरेण समं संगीत्या भगवन्तमाभिर्गाथाभिरध्य
भापन्त ।

सप्तधास्य स्फुटेन्मूर्धा अर्जकस्येव मञ्जरी ।
य इमं मन्त्रं श्रुत्वा वै अतिक्रमेद्धर्मभाणकम् ॥१॥
या गतिर्मातृघातीनां पितृघातीनां या^१ गतिः ।
तां गतिं प्रतिगच्छेद् यो धर्मभाणकमतिक्रमेत् ॥२॥
या गतिस्तिलपीडानां तिलकूटानां च या गतिः ।
तां गतिं प्रतिगच्छेद् यो धर्मभाणकमतिक्रमेत् ॥३॥
या गतिस्तुलकूटानां कांस्यकूटानां^२ या गतिः ।
तां गतिं प्रतिगच्छेद् यो धर्मभाणकमतिक्रमेत् ॥४॥

एवमुक्त्वा ताः कुन्तिप्रमुखा राक्षस्यो भगवन्तमेतद्वचुः । वयमपि भगवंस्तेषा-
मेवंरूपाणां धर्मभाणकानां रक्षां करिष्यामः स्वस्त्ययनं दण्डपरिहारं विषदूषणं
करिष्याम इति । एवमुक्ते भगवांस्ता राक्षस्य एतद्वचोचत् । साधु साधु
भगिन्यो यद् यूयं तेषां धर्मभाणकानां रक्षावरणगुप्तिं करिष्यध्वे येऽस्य धर्म-
पर्यायस्यान्तशो नामधेयमात्रमपि धारयिष्यन्ति । कः पुनर्वादो य इमं
धर्मपर्यायं सकलसमाप्तं धारयिष्यन्ति पुस्तकगतं वा सत्कुर्युः पुष्पधूपगन्ध-
माल्यविलेपनचूर्णञ्जीवरच्छत्रध्वजपताकावैजयन्तीभिस्तैलप्रदीपैर्वा घृतप्रदीपैर्वा
गन्धतैलप्रदीपैर्वा चम्पकतैलप्रदीपैर्वा वार्षिकतैलप्रदीपैर्वात्पलतैलप्रदीपैर्वा

1 B ०घातीनां च या

2 B मानकूटानां च या

सुमनातैलप्रदीपैर्वैद्वशैर्वहुविधैः पूजाविधानशतसहस्रैः सत्करिष्यन्ति गुरुकरि-
ष्यन्ति ते त्वया कुन्ति सपरिवारया रक्षितव्याः ।

अस्मिन् खलु पुनर्धारणीपरिवर्ते निर्दिश्यमान अष्टाषष्टीनां प्राणिसहस्राणा-
म* नुत्पत्तिकधर्मक्षान्तिप्रतिलाभोऽभूत् ।

इति श्रीसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये धारणीपरिवर्ते

† नामैकविंशतिमः ॥२१॥

---

* M. [saha]srāṇi

† M. parivartt(o) nāma trayoviśat (i)ma samāpta

भैषज्यराजपूर्वयोग-परिवर्तः

अथ खलु नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवन्तमेतद्वोचत् । केन कारणेन भगवन् भैषज्यराजो बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽस्यां सहायां लोकधातौ प्रविचरति बहूनि चास्य भगवन् दुष्करकोटीनयुतशतसहस्राणि संदृश्यन्ते । तत् साधु भगवान् देशयतु तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो भैषज्यराजस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य यत्किञ्चिच्चर्याप्रदेशमात्रं यच्छ्रुत्वा देवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगमनुष्यामनुष्यास्तदन्यलोकधात्वागताश्च बोधिसत्त्वा महासत्त्वा इमे च महाश्रावकाः श्रुत्वा सर्वे प्रीतास्तुष्टा उदग्रा आत्तमनसो भवेयुरिति ।

अथ खलु भगवान् नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्याध्वेषणां विदित्वा तस्यां बेलयां नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतद्वोचत् । भूतपूर्वं कुलपुत्रातीतेऽध्वनि गङ्गानदीवालिकासमैः कल्पैर्यदासीत्तेन कालेन तेन समयेन चन्द्रसूर्यविमलप्रभासश्रीर्नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुर्यदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान् । तस्य खलु पुनर्नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ भगवतश्चन्द्रसूर्यविमलप्रभामश्रियस्तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्याशीतिकोत्त्र्यो बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां महासंनिपातोऽभूद् द्वासप्ततिगङ्गानदीवालिकासमाश्वास्य श्रावकसंनिपातोऽभून् । अपगतमातृग्रामं च तत्प्रवचनमभूद्पगतनिरयतिर्यग्योनिप्रेतासुरकायं समं रमणीयं पाणितलजातं च तद्बुद्धक्षेत्रमभूद् दिव्यवैडूर्यमयभूमिभागं रत्नचन्दनवृक्षसमलंकृतं च रत्नजालसमीरितं चावसक्तपट्टदामाभिप्रलभितं च रत्नगन्धघटिकानिधूपितं च । सर्वेषु च रत्नवृक्षमूलेष्विषुश्रेपमानमात्रे रत्नव्योमकानि संस्थितान्यभूयन् सर्वेषु च रत्नव्योमकमूर्ध्निषु कोटीशनं देवपुत्राणां त्र्यंशान्नाड्यन्तरसंगीतिसंप्रभणितेनावस्थितमभूत्तस्य भगवतश्चन्द्रसूर्यविमलप्रभासश्रियस्तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य पूजाकर्मणे । स च भगवानिमं सङ्घर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं तेषां महाश्रावकाणां तेषां च बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां विस्तरेण संप्रकाशयति स्म सर्वसत्त्वप्रियदर्शनं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमधिष्ठानं कृत्वा । तस्य

खलु पुनर्नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्न भगवतश्चन्द्रसूर्यविमलप्रभासश्रियस्तथा-
गतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य द्वाचत्वारिंशत्कल्पसहस्राण्यायुष्प्रमाणमभूत्तेषां च
बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां तेषां च महाश्रावकाणां तावदेवायुष्प्रमाणमभूत् ।
स च सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्य भगवतः प्रवचने दुष्कर-
चर्याभियुक्तोऽभूत् । स द्वादश वर्षसहस्राणि चक्रमाभिरूढोऽभून्महावीर्यीरभ्येण
योगाभियुक्तोऽभूत् । स द्वादशानां वर्षसहस्राणामत्ययेन सर्वरूपसंदर्शनं नाम
समाधिं प्रतिलभते स्म । सहप्रतिलम्भाच्च तस्य समाधेः स सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो
बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तुष्ट उदप्र आत्तमनाः प्रमुदितः प्रीतिसौमनस्यजातस्तस्यां
वेलायामेवं चिन्तयामास । इमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायमागम्यायं मया सर्व-
रूपसंदर्शनः समाधिः प्रतिलब्धः । तस्यां वेलायां स सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो
बोधिसत्त्वो महासत्त्व एव चिन्तयति स्म । यन्वहं भगवतश्चन्द्रसूर्यविमल-
प्रभासश्रियस्तथागतस्य पूजां कुर्यामस्य च सद्धर्मपुण्डरीकस्य धर्मपर्यायस्य ।
स तस्यां वेलायां तथारूपं समाधिं समापन्नो यस्य समाधेः समनन्तरसमापन्नस्य
सर्वसत्त्वप्रियदर्शनस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्याथ तावदेवोपर्यन्तरीक्षान्मान्दा-
रवमहामान्दारवाणां पुष्पाणां महन्तं पुष्पवर्षमभिप्रवृष्टम् । कालानुसारि-
चन्दनमेघः कृत उरगसारचन्दनवर्षमभिप्रवृष्टम् । तादृशी च नक्षत्रराज-
संकुसुमिताभिन्न सा गन्धजातिर्यस्या एकः कर्म इमां सहालोकधातुं मूल्येन
क्षमति ।

अथ खलु पुनर्नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्न स सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो
महासत्त्वः स्मृतिमान् संप्रजानंस्तस्मात् समाधेर्व्युदतिष्ठद् व्युत्थाय चैवं
चिन्तयामास । न तद्विप्रातिहार्यसंदर्शनेन भगवतः पूजा कृता भवति यथात्म-
भावपरित्यागेनेति । अथ खलु पुनर्नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्न स सर्वसत्त्वप्रिय-
दर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्यां वेलायामगलुत्तुष्ककुन्दुष्करसं भक्षयति स्म
चम्पकतैलं च पिबति स्म । तेन खलु पुनर्नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्न पर्यायेण
तस्य सर्वसत्त्वप्रियदर्शनस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य सततसमितं गन्धं भक्षयत-
श्चम्पकतैलं च पिबतो द्वादशवर्षाण्यतिक्रान्तान्यभूवन् । अथ खलु नक्षत्रराज-
संकुसुमिताभिन्न स सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तेषां द्वादशानां
वर्षाणामत्ययेन तं स्वमात्मभावं दिव्यैर्वस्त्रैः परिवेष्य गन्धतैलश्लुतं कृत्वा
स्वकमधिष्ठानमकरोत् स्वकमधिष्ठानं कृत्वा स्वं कार्यं प्रज्वालयामास तथागतस्य

पूजाकर्मणेऽस्य च सद्धर्मपुण्डरीकस्य धर्मपर्यायस्य पूजार्थम् । अथ खलु नक्षत्र-
राज संकुसुमिताभिन्न तस्य सर्वसत्त्वप्रियदर्शनस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
ताभिः कायप्रदीपप्रभाज्वालाभिरशीतिगङ्गानदीवालिकासमा लोकधातवः
स्फुटा अभूवन् । तासु च लोकधातुष्वशीतिगङ्गानदीवालिकासमा एष बुद्धा
भगवन्तस्ते सर्वे साधुकारं ददन्ति स्म । साधु साधु कुलपुत्र साधु खलु
पुनस्त्वं कुलपुत्रायं स भूतो बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां वीर्यारम्भ इयं सा भूता
तथागतपूजा धर्मपूजा । न तथा पुष्पधूपगन्धमाल्यविलेपनचूर्णचीवरच्छत्रध्वज-
पताकापूजा नाप्यामिषपूजा नाप्युरगसारचन्दनपूजा । इयं तत्कुलपुत्राप्र-
प्रदानं न तथा राज्यपरित्यागदानं न प्रियपुत्रभार्यापरित्यागदानम् । इयं पुनः
कुलपुत्र विशिष्टाग्रा वरा प्रवरा प्रणीता धर्मपूजा योऽयमात्मभावपरित्यागः ।
अथ खलु पुनर्नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्न ते बुद्धा भगवन्त इमां वाचं भाषित्वा
तूष्णीमभूवन् ।

तस्य खलु पुनर्नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्न सर्वसत्त्वप्रियदर्शनात्मभावस्य
दीप्यतो द्वादश वर्षशतान्यतिक्रान्तान्यभूवन्न च प्रशमं गच्छति स्म । स
पश्चाद्द्वादशानां वर्षशतानामत्ययात् प्रशान्तोऽभूत् । स खलु पुनर्नक्षत्रराज-
संकुसुमिताभिन्न सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्व एवंप्रकारं तथागत-
पूजां च धर्मपूजां च कृत्वा ततश्च्युतस्तस्यैव भगवतश्चन्द्रसूर्यविमलप्रभासभ्रिय-
स्तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य प्रवचने राज्ञो विमलदत्तस्य गृह उपपन्न
औपपादिक उत्सङ्गे पर्यङ्केण प्रादुर्भूतोऽभूत् । समनन्तरोपपन्नश्च खलु पुनः स
सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्यां ब्रह्मायां स्वमातापितरौ गाथया-
ध्यभाषत ।

अयं ममा चक्रमु^१ राजश्रेष्ठ यस्मिन् मया स्थित्व समाधि लब्धः ।

वीर्यं हृदं^२ आरभितं महाव्रतं परित्यजित्वा प्रियमात्मभावम् ॥१॥

अथ खलु नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्न स सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो
महासत्त्व इमां गाथां भाषित्वा स्वमातापितरावेतद्वोचत् । अद्याप्यम्भ तात स
भगवांश्चन्द्रसूर्यविमलप्रभासभ्रीस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्ध एतर्हि तिष्ठति भ्रियते
यापयति धर्मं देशयति यस्य मया भगवतश्चन्द्रसूर्यविमलप्रभासभ्रियस्तथागतस्य

पूजां कृत्वा सर्वदत्तकौशल्यधारणी प्रतिलब्धाय च सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायोऽशीतिभिर्गाथाकोटीनयुतशतसहस्रैः कङ्करैश्च विषरैश्चाक्षोभ्यैश्च तस्य भगवतोऽन्तिकाच्छ्रुतोऽभूत् । साध्वम्ब तात गमिष्याम्यहं तस्य भगवतोऽन्तिकं तस्मिंश्च गत्वा भूयस्तस्य भगवतः पूजां करिष्यामीति । अथ खलु नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिश्च स सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्यां वेलायां सप्ततालमात्रं वैहायसमभ्युद्गम्य सप्तरत्नमये कूटागारे पर्यङ्कमाभुज्य तस्य भगवतः सकाशमुपसंक्रान्त उपसंक्रम्य तस्य भगवतः पादौ शिरसाभिवन्द्य तं भगवन्तं सप्तकृत्वः प्रदक्षिणीकृत्य येन स भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणाम्य तं भगवन्तं नमस्कृत्यानया गाथयामिष्टौति स्म ।

सुविमलवदना नरेन्द्र धीरा तव प्रभ राजतियं^१ दशद्विशासु ।

तुभ्य सुगत कृत्व अप्रपूजां अहमिह आगतु नाथ दर्शनाय ॥२॥

अथ खलु नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिश्च स सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्यां वेलायामिमां गाथां भाषित्वा तं भगवन्तं चन्द्रसूर्यविमलप्रभासश्रियं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धमेतदवोचत् । अद्यापि त्वं भगवन्स्तिष्ठसि । अथ खलु नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिश्च स भगवांश्चन्द्रसूर्यविमलप्रभासश्रीस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तं सर्वसत्त्वप्रियदर्शनं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत् । परिनिर्वाणकालसमयो मे कुलपुत्रानुप्राप्तः क्षयान्तकालो मे कुलपुत्रानुप्राप्तस्तद् गच्छ त्वं कुलपुत्र मम मञ्चं प्रहृष्यस्व परिनिर्वायिष्यामीति । अथ खलु नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिश्च स भगवांश्चन्द्रसूर्यविमलप्रभासश्रीस्तथागतस्तं सर्वसत्त्वप्रियदर्शनं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत् । इदं च ते कुलपुत्र शासनमनुपरिन्दामीमांश्च बोधिसत्त्वान्महासत्त्वानिमांश्च महाभाषकानिमांश्च बुद्धबोधिमिमांश्च लोकधानुमिमानि च रत्नव्योमकानीमानि च रत्नवृक्षाणीमांश्च देवपुत्रान्ममोपस्थायकाननुपरिन्दामि । परिनिर्धृतस्य च मे कुलपुत्र मे धातवस्ताननुपरिन्दामि । चात्मना च त्वया कुलपुत्र मम धातूनां विपुला पूजा कर्तव्या वैस्तारिकाश्च ते धातवः कर्तव्याः स्तूपानां च बहुनि सहस्राणि कर्तव्यानि । अथ खलु नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिश्च स भगवांश्चन्द्रसूर्यविमलप्रभासश्रीन्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तं सर्वसत्त्वप्रियदर्शनं बोधि-

स्त्व' महासत्त्वमेवमनुशिष्य तस्यामेव राज्यां पञ्चिमे यामेऽनुपधिरोषे निर्वाण-
घातौ पारनिर्वृतोऽभूत् ।

अथ खलु नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्न स सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो
महासत्त्वस्तं भगवन्तं चन्द्रसूर्यविमलप्रभासश्रियं तथागतं परिनिर्वृतं विदित्वो-
रगसारखन्दनचितां कृत्वा तं तथागतात्मभावं संप्रज्वालयामास । दग्धं
निशान्तं च तथागतात्मभावं विदित्वा ततो धातून् गृहीत्वा रोदति क्रन्दति
परिदेवते स्म । अथ खलु नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्न स सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो
बोधिसत्त्वो महासत्त्वो रुदित्वा क्रन्दित्वा परिदेवित्वा सप्तरत्नमयानि चतुरशीति-
कुम्भसहस्राणि कारयित्वा तेषु तांस्तथागतधातून् प्रक्षिप्य सप्तरत्नमयानि चतु-
रशीतिस्तूपसहस्राणि प्रतिष्ठापयामास यावद् ब्रह्मलोकमुच्चैस्त्वेन छन्नावली-
समलंकृतानि पट्टघण्टासमीरितानि च । स तान् स्तूपान् प्रतिष्ठाप्यैवं चिन्तया-
मास । कृता मया तस्य भगवतश्चन्द्रसूर्यविमलप्रभासश्रियस्तथागतस्य धातूनां
पूजा अतश्च भूय उत्तरिविशिष्टतरां तथागतधातूनां पूजां करिष्यामीति । अथ
खलु पुनर्नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्न स सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो महा-
सत्त्वस्तं सर्वावन्तं बोधिसत्त्वगणं तांश्च महाश्रावकांस्तांश्च देवनागयक्षगन्धर्वा-
सुरगरुडकिन्नरमहोरगमनुष्यामनुष्यगणानामन्त्रयामास । सर्वे यूयं कुलपुत्राः
समन्वाहरध्वं तस्य भगवतो धातूनां पूजां करिष्याम इति । अथ खलु नक्षत्रराज-
संकुसुमिताभिन्न स सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्यां वेलायां
तेषां चतुरशीतीनां तथागतधातुस्तूपसहस्राणां पुरस्ताच्छतपुण्यविचित्रितं स्वं
बाहुमादीपयामासादीप्य च द्वाप्ततिघर्षसहस्राणि तेषां तथागतधातुस्तूपानां
पूजामकरोत् । पूजां च कुर्वता तस्याः पर्यदोऽसंख्येयानि श्रावककोटीनयुतशत-
सहस्राणि विनीतानि सर्वैश्च तैर्बोधिसत्त्वैः सर्वरूपसंदर्शनसमाधिः प्रतिलब्धोऽ-
भूत् ।

अथ खलु नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्न स सर्वावान् बोधिसत्त्वगणस्ते च
सर्वे महाश्रावकास्तं सर्वसत्त्वप्रियदर्शनं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमङ्गहीनं दृष्ट्वा
अक्षुमुखा रुन्तः क्रन्दन्तः परिदेवमानाः परस्परमेतद्बुधुः । अयं सर्वसत्त्वप्रिय-
दर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽस्माकमाचार्योऽनुशासकः सोऽयं सांप्रतमङ्गहीनो
बाहुहीनः संवृत्त इति । अथ खलु नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्न स सर्वसत्त्वप्रिय-
दर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तान् बोधिसत्त्वांस्तांश्च महाश्रावकांस्तांश्च देव-

पुत्रानामन्त्रयामास । मा यूयं कुलपुत्रां मामङ्गहीनं दृष्ट्वा स्वत मा क्रन्दत मा
 परिदेवध्वम् । एषोऽहं कुलपुत्रा ये केचिद्दशसु दिक्ष्वनन्तापर्यन्तासु लोकधातुषु
 बुद्ध्वा भगवन्तस्तिष्ठन्ति धियन्ते यापयन्ति तान् सर्वान् बुद्धान् भगवतः साक्षिणः
 कृत्वा । तेषां पुरतः सत्याधिष्ठानं करोमि येन सत्येन सत्यवचनेन स्वं मम
 बाहुं तथागतपूजाकर्मणे परित्यज्य सुवर्णवर्णो मे कायो भविष्यति तेन सत्येन
 सत्यवचनेनायं मम बाहुर्यथा पौराणो भवत्वियं च महापृथिवी षड्विकारं प्रक-
 म्पत्वन्तरीक्षगताश्च देवपुत्रा महापुष्पवर्षं प्रवर्षन्तु । अथ खलु नक्षत्रराज-
 संकुसुमिताभिश्च समनन्तरकृतेऽस्मिन् सत्याधिष्ठाने तेन सर्वसत्त्वप्रियदर्शनेन
 बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनाथ खल्वियं त्रिसाहस्रमहासाहस्री लोकधातुः षड्विकारं
 प्रकम्पित उपर्यन्तरीक्षाश्च महापुष्पवर्षमधिप्रवर्षितम् । तस्य च सर्वसत्त्वप्रिय-
 दर्शनस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य स बाहुर्यथा पौराणः संस्थितोऽभूद् यदुत्
 तस्यैव बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य ज्ञानबलाधानेन पुण्यबलाधानेन च । स्यात्
 खलु पुनस्ते नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिश्च काङ्क्षा वा विमतिर्वा विचिकित्सा
 धान्यः स तेन कालेन तेन समयेन सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽ-
 भूत् । न खलु पुनस्ते नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिर्नैव द्रष्टव्यम् । तत् कस्य हेतोः ।
 अयं स नक्षत्रराज संकुसुमिताभिश्च भैषज्यराजो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तेन कालेन
 तेन समयेन सर्वसत्त्वप्रियदर्शनो बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽभूत् । इयन्ति नक्षत्र-
 राज संकुसुमिताभिश्च भैषज्यराजो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो तुष्करकोटीनयुतशत-
 सहस्राणि करोत्यात्मभावपरित्यागांश्च करोति । बहुतरं खल्वपि स नक्षत्रराज-
 संकुसुमिताभिश्च बोधिसत्त्वयानसंप्रस्थितः कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वेमामनुत्तरां
 सध्यकसंबोधिमाकाङ्क्षमाणो यः पादाङ्गुष्ठं तथागतचैत्येष्वादीपयेदेकां हस्ता-
 ङ्गुलिं पादाङ्गुलिं वैकाङ्गं वा बाहुमादीपयेद् बोधिसत्त्वयानसंप्रस्थितः स कुलपुत्रो
 वा कुलदुहिता वा बहुतरं पुण्याभिसंस्कारं प्रसवति न त्वेव राज्यपरित्यागान्न
 प्रियपुत्रदुहितभार्यापरित्यागान्न त्रिसाहस्रमहासाहस्रीलोकधातोः सवनसमुद्र-
 पर्वतोत्ससरस्तडागकूपारामायाः परित्यागात् । यश्च खलु पुनर्नक्षत्रराज-
 संकुसुमिताभिश्च बोधिसत्त्वयानसंप्रस्थितः कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वेमां
 त्रिसाहस्रमहासाहस्रीं लोकधातुं सत्तरत्नपरिपूर्णां कृत्वा सर्वबुद्धबोधिसत्त्व-
 भाषकप्रत्येकबुद्धेभ्यो दानं दद्यात् स नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिश्च कुलपुत्रो वा
 कुलदुहिता वा तावत् पुण्यं प्रसवति यावत् स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा यः

इतः सद्धर्मपुण्डरीकाद्धर्मपर्यायादन्तशश्चतुष्पादिकामपि गाथां धारयेत् । इमं तस्य बहुतरं पुण्याभिसंस्कारं वदामि न त्वेषेमां त्रिसाहस्रमहासाहस्रीं लोकधातुं सतरत्नपरिपूर्णां कृत्वा दानं ददतस्तस्य सर्वबुद्धबोधिसत्त्वश्रावकप्रत्येकबुद्धेभ्यः ।

तद् यथापि नाम नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्न सर्वेषामुत्ससरस्तद्गागानां महासमुद्रो मूर्धप्राप्तः । एवमेव नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्न सर्वेषां तथागतभाषितानां सूत्रान्तानामयं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायो मूर्धप्राप्तः । तद् यथापि नाम नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्न सर्वेषां कालपर्वतानां चक्रवाडानां महाचक्रवाडानां च सुमेरुः पर्वतराजो मूर्धप्राप्तः । एवमेव नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्नायं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः सर्वेषां तथागतभाषितानां सूत्रान्तानां राजा मूर्धप्राप्तः । तद् यथापि नाम नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्न सर्वेषां नक्षत्राणां चन्द्रमाः प्रभाकरोऽग्रप्राप्तः । एवमेव नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्न सर्वेषां तथागतभाषितानां सूत्रान्तानामयं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायश्चन्द्रकोटीनयुतशतसहस्रातिरेकप्रभाकरोऽग्रप्राप्तः । तद् यथापि नाम नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्न सूर्यमण्डलं सर्वं तमोऽन्धकारं विधमति । एवमेव नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्नायं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः सर्वाकुशलतमोऽन्धकारं विधमति । तद् यथापि नाम नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्न त्रायस्त्रिंशानां देवानां शक्रो देवानामिन्द्रः । एवमेव नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्नायं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः सर्वेषां तथागतभाषितानां सूत्रान्तानामिन्द्रः । तद् यथापि नाम नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्न ब्रह्मा सहांपतिः सर्वेषां ब्रह्मकायिकानां देवानां राजा ब्रह्मलोके पितृकार्यं करोति । एवमेव नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्नायं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः सर्वेषां सत्त्वानां शैक्षाशैक्षाणां च सर्वश्रावकाणां प्रत्येकबुद्धानां बोधिसत्त्वयानसंप्रस्थितानां च पितृकार्यं करोति । तद् यथापि नाम नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्न सर्वबालपृथग्जनानतिक्रान्तः स्रोत आपन्नः सकृदागाम्यनागाम्यहृत्प्रत्येकबुद्धश्च । एवमेव नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्नायं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः सर्वांस्तथागतभाषितान् सूत्रान्तानतिक्रम्याभ्युद्गतो मूर्धप्राप्तो वेदितव्यः । तेऽपि नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्न सत्त्वा मूर्धप्राप्ता वेदितव्ये ये झल्विमं सूत्रराजं धारयिष्यन्ति तद् यथापि नाम नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्न सर्वश्रावकप्रत्येकबुद्धानां बोधि-

सत्त्वोऽत्र आख्यायते । एवमेव नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञायं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः सर्वेषां तथागतभाषितानां सूत्रान्तानामत्र आख्यायते । तद् यथापि नाम नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ सर्वेषां श्रावकप्रत्येकबुद्धबोधिसत्त्वानां तथागतो धर्मराजः पट्टबद्धः । एवमेव नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञायं सद्धर्म-पुण्डरीको धर्मपर्यायस्तथागतभूतो बोधिसत्त्वयानसंप्रस्थितानाम् । त्वाता खल्वपि नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञायं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः सर्वसत्त्वानां सर्वभयेभ्यो विमोचकः सर्वदुःखेभ्यः । तद्भाग इव तृषितानामग्निरिव शीता-र्तानां चैलमिव नग्नानां सार्थवाह इव घणितानां मातेव पुत्राणां नौरिव पारगामिनां वैद्य इवातुराणां दीप इव तमोऽन्धकारावृतानां रत्नमिव धनार्थिनां चक्रवर्तीव सर्वकोट्टराजानां समुद्र इव सरितामुल्केव सर्वतमोऽन्धकार-विधमनाय । एवमेव नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञायं सद्धर्मपुण्डरीको धर्म-पर्यायः सर्वदुःखप्रमोचकः सर्वव्याधिच्छेदकः सर्वसंसारभयबन्धनसंकटप्रमो-चकः । येन चायं नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः श्रुतो भविष्यति यश्च लिखति यश्च लेखयति । एषां नक्षत्रराजसंकुसुमिता-भिज्ञ पुण्याभिसंस्काराणां बौद्धेन ज्ञानेन न शक्यं पर्यन्तोऽधिगन्तुम् । यावन्तं पुण्याभिसंस्कारं स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा प्रसविष्यति । य इमं धर्म-पर्यायं धारयित्वा वाचयित्वा वा देशयित्वा वा श्रुत्वा वा लिखित्वा वा पुस्तकगतं वा कृत्वा सत्कुर्याद् गुरुकुर्यान्मानयेत् पूजयेत् पुष्पधूपगन्धमाल्य-विलेपनचूर्णञ्जीवरच्छत्रध्वजपताकावैजयन्तीभिर्वाद्यवस्त्राञ्जलिकर्मभिर्वा घृत-प्रदीपैर्वा गन्धतैलप्रदीपैर्वा चम्पकतैलप्रदीपैर्वा सुमनातैलप्रदीपैर्वा पाटलतैल-प्रदीपैर्वा वार्षिकतैलप्रदीपैर्वा नवमालिकातैलप्रदीपैर्वा बहुविधाभिश्च पूजाभिः सत्कारं कुर्याद् गुरुकारं कुर्यात् माननां कुर्यात् पूजनां कुर्यात् ।

बहु स नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ बोधिसत्त्वयानसंप्रस्थितः कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा प्रसविष्यति य इमं भैषज्यराजपूर्वयोगपरिवर्तं धारयिष्यति वाचयिष्यति श्रोष्यति । सचेत् पुनर्नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ मातृग्राम इमं धर्मपर्यायं श्रुत्वाद्ब्रह्मीष्यति धारयिष्यति तस्य स एव पश्चिमः स्त्रीभावो

1 B ०र्ष्यतीमं

2 B drops बहुविधाभिश्च पूजाभिः

3 B drops माननां कुर्यात् पूजनां कुर्यात्

भविष्यति । यः कश्चिन्नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्नेमं भैषज्यराजपूर्वयोग-
परिवर्तं पश्चिमायां पञ्चाशत्यां श्रुत्वा मातृग्रामः प्रतिपत्स्यते स खल्वतश्च्युतः
सुखावत्यां लोकधाताबुपपत्स्यते । यस्यां स भगवानमितायुस्तथागतोऽर्हन्
सम्यक्संबुद्धो बोधिसत्त्वगणपरिवृतस्तिष्ठति ध्रियते यापयति । स तस्यां पद्म-
गर्भे सिंहासने निषण्ण उपपत्स्यते न च तस्य रागो व्याबाधिष्यते^१ न द्वेषो न
मोहो न मानो न मात्सर्यं न क्रोधो न व्यापादः । सहोपपन्नश्च पञ्चाभिन्नाः
प्रतिलप्स्यत अनुत्पत्तिकधर्मश्चान्तिं च प्रतिलप्स्यते । अनुत्पत्तिकधर्म-
श्चान्तिप्रतिलब्धः स खलु पुनर्नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्न बोधिसत्त्वो महासत्त्वो
द्वासप्ततिगङ्गानदीवालिका^२समांस्तथागतान् द्रक्ष्यति । तादृशं चास्य चक्षुरिन्द्रियं
परिशुद्धं भविष्यति येन चक्षुरिन्द्रियेण परिशुद्धेन तान् बुद्धान् भगवतो द्रक्ष्यति ।
ते चास्य बुद्धा भगवन्तः साधुकारमनुप्रदास्यन्ति । साधु साधु कुलपुत्र
यत्त्वया सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं श्रुत्वा तस्य भगवतः शाक्यमुनेस्तथागतस्या-
र्हतः सम्यक्संबुद्धस्य प्रवचन उद्दिष्टं स्वाध्यायितं भावितं चिन्तितं
मनसिद्धतं परसत्त्वानां च संप्रकाशितम् । अयं ते कुलपुत्र पुण्याभिसंस्कारो
न शक्यमग्निना दग्धुं नोदकेन हर्तुम्^३ । अयं ते कुलपुत्र पुण्याभिसंस्कारो न
शक्यं बुद्धसहस्रेणापि निर्देषुम् । विहतमारप्रत्यर्थिकस्थं कुलपुत्रोत्तीर्णभय-
संप्रामो^४ । मर्दितशत्रुकण्ठकः । बुद्धशतसहस्राधिष्ठितोऽसि । न तव कुलपुत्र
सदेवके लोके समारके सन्नहके सश्रमणब्राह्मणिकायां प्रजायां सदृशो विद्यते
तथागतमेकं विनिर्मुच्य । नान्यः^५ कश्चिच्छ्रावको वा प्रत्येकबुद्धो वा बोधिसत्त्वो
वा यस्त्वां शक्तः पुण्येन वा प्रह्वया वा समाधिना वाभिभयितुम् । एषं ज्ञान-
बलाधानप्राप्तः स नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्न बोधिसत्त्वो भविष्यति ।

यः कश्चिन्नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्नेमं भैषज्यराजपूर्वयोगपरिवर्तं भाष्यमाणं
श्रुत्वा साधुकारमनुप्रदास्यति तस्योत्पलगन्धो मुखाद्वारयति गात्रेभ्यश्चास्य

* M. na udakenā ha(rt)u(m) ayam api te

† M. sa tvam kulaputrabhūto nirjitaśatru

‡ M. (na) anyo koci śrāvako vā bodhisatvo vā yo tvayā sadīśo

§ M. Nakṣatrarājasamkusumita imasya Bhaiṣajyarājapūrva-
yogaparivartta

चन्दनगन्धो भविष्यति । य इह धर्मपर्याये साधुकारं* दास्यति तस्येव एवंप्रका
दृष्टधार्मिका गुणानुशांसा भविष्यन्ति ये मयैतर्हि निर्दिष्टाः । तस्मात्तर्हि नक्षत्र-
राजसंकुसुमिताभिज्ञानुपरिन्दायहृमिमं सर्वसत्त्वप्रियदर्शनस्य बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य पूर्वयोगपरिवर्तं† यथा पश्चिमे काले पश्चिमे समये पश्चिमायां
पञ्चाशत्यां वर्तमानायामस्मिन् जम्बुद्वीपे प्रचरेन्नान्तर्धानं गच्छेन्न च मारः
पापीयानवता लभेन्न मारकायिका देवता न नागा न यक्षा न गन्धर्वा न
कुम्भाण्डा अवतारं लभेयुः । ‡तस्मात्तर्हि नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञाधितिष्ठा-
मीमं धर्मपर्यायमस्मिन् जम्बुद्वीपे । भैषज्यभूतो भविष्यति ग्लानानां सत्त्वानां
व्याधिस्पृष्टानाम् । इमं धर्मपर्यायं श्रुत्वा व्याधिः काये न क्रमिष्यति§ न जरा
नाकालमृत्युः । सचेत् पुनर्नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ यः कश्चिद् बोधिसत्त्व-
यानसंप्रस्थितः पश्येदेवंरूपं सूत्रान्तधारकं भिक्षुं तं चन्दनचूर्णैर्नीलोत्पलैरभ्य-
कीरेद् अभ्यवकीर्य॥ चैवं चित्तमुत्पादयितव्यम् । गमिष्यत्ययं कुलपुत्रो बोधि-
मण्डम् । ग्रहीष्यत्ययं तृणानि प्रह्वपयिष्यत्ययं बोधिमण्डे तृणसंस्तरम् । करि-
ष्यत्ययं मारयक्षपराजयम् । प्रपूरयिष्यत्ययं धर्मशङ्कम् । §पराहनिष्यत्ययं धर्म-
भेरीमुत्तरिष्यत्ययं भवसागरम् । एवं नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञ तेन बोधि-
सत्त्वयानसंप्रस्थितेन कुलपुत्रेण वा कुलदुहित्वा वैवंरूपं सूत्रान्तधारकं भिक्षुं
दृष्ट्वा॥ चित्तमुत्पादयितव्यम् । इत्येतादृशाश्चास्य गुणानुशांसा भविष्यन्ति
यादृशास्तथागतेन निर्दिष्टाः ।

-
- * M. sādhumkāraṃ pradāsyanti tasya dr̥ṣṭadharmikā ime
guṇānuśāṃsā bha
- † M. parivarttaṃ ya paścime kāle paścime samaye paścimā-
yāṃ pañcāśā
- ‡ M. na yakṣā na kuṃbhāṇḍā tasmāt tarhi Nakṣatrarāja
saṅkusumita adhiṣṭhabhāmi idaṃ dh(ar)m(a)
- § M. maṣyati na jarā na vyādhi na maraṇaṃ sace Nakṣatra-
rājasaukusumita eva sūtrānta.
- ॥ M. abhyavakiritvā evaṃ cittam utpādayitvā tena bodhi-
satvayāna saṃprasthitena
- § M. [śaṃ]khaṃ parā[ha]niṣyati ayaṃ dharmabheri uttari-
syati ayaṃ bhava[śā] garaṃ taṃ tena

अस्मिन्* खलु पुनर्भैषज्यराजपूर्वयोगपरिवर्ते निर्दिश्यमाने चतुरशीतीनां बोधिसत्त्वसहस्राणां सर्वरुतकौशल्यानुगताया धारण्याः प्रतिलम्भोऽभूत् । स च† भगवान् प्रभूतरत्नस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः साधुकारमदात् । साधु साधु नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिश्च यत्र हि नाम त्वमेवमचिन्त्यगुणधर्मास्तथागतेन निर्दिष्टास्त्वं चाचिन्त्यगुणधर्मसमन्वागतं तथागतं परिपृच्छसीति ।

इति श्रीसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये भैषज्यराजपूर्वयोग-
परिवर्तो नाम द्वाविंशतिमः ॥२२॥

* M. imasmi ho puna Bhaiṣajyarājapūrvabayogaparivartte nirdī

† M. [bha]gavāṃ Prabhūtaratnaṣ tathāgatorhāṃ samyak sambuddho sādhumkāraṃ dadati sā

‡ M. [pau]ṇḍarike sūtre Bhaiṣajya rājapūrvabayogaparivartto nāma viṃśatima samāptaḥ

गद्गदस्वरपरिवर्तः

अथ खलु भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तस्यां बेलायां महापुरुषलक्षणाद् भ्रूविवरान्तरादूर्णाकोशात् प्रभां प्रमुमोच । यया प्रभया पूर्वस्यां दिश्यष्टादशगङ्गानदीवालिकासमानि बुद्धक्षेत्रकोटीनयुतशतसहस्राण्याभया स्फुटान्यभूवन् । तानि चाष्टादशगङ्गानदीवालिकासमानि बुद्धक्षेत्रकोटीनयुतशतसहस्राण्यतिक्रम्य वैरोचनरश्मिप्रतिमण्डिता नाम लोकधातुः । तत्र कमलदलविमलनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्नो नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तिष्ठति धियते यापयति विपुलेनायुष्ममाणेन विपुलेन बोधिसत्त्वसंधेन सार्धं परिवृतः पुरस्कृतो धर्मं देशयति स्म । अथ खलु या भगवता शाक्यमुनिना तथागतेनार्हता सम्यक्संबुद्धेनोर्णाकोशात् प्रभा प्रमुक्ता सा तस्यां बेलायां वैरोचनरश्मिप्रतिमण्डितां लोकधातुं महत्याभया स्फुरति स्म । तस्यां खलु पुनर्वैरोचनरश्मिप्रतिमण्डितायां लोकधातौ गद्गदस्वरो नाम बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रतिवसति स्मावरोपितकुशलमूलो दृष्टपूर्वाश्च तेन बहूनां तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानामेवंरूपा रश्म्यवभासाः । बहुसमाधिप्रतिलब्धश्च स गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः । तद् यथा ध्वजाग्रकेयूरसमाधिप्रतिलब्धः सद्धर्मपुण्डरीकसमाधिप्रतिलब्धो विमलदत्तसमाधिप्रतिलब्धो नक्षत्रराजविक्रीडितसमाधिप्रतिलब्धोऽनिलम्भसमाधिप्रतिलब्धो ज्ञानमुद्रासमाधिप्रतिलब्धश्चन्द्रप्रदीपसमाधिप्रतिलब्धः । सर्वरुतकौशल्यसमाधिप्रतिलब्धः सर्वपुण्यसमुच्चयसमाधिप्रतिलब्धः प्रसादवतीसमाधिप्रतिलब्ध ऋद्धिविक्रीडितसमाधिप्रतिलब्धो ज्ञानोल्कासमाधिप्रतिलब्धो व्यूहराजसमाधिप्रतिलब्धो विमलप्रभाससमाधिप्रतिलब्धो विमलगर्भसमाधिप्रतिलब्धोऽप्लुत्ससमाधिप्रतिलब्धः सूर्यावर्तसमाधिप्रतिलब्धः । पेयालं यावद् गङ्गानदीवालिकोपमसमाधिकोटीनयुतशतसहस्रप्रतिलब्धो गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः । तस्य खलु पुनर्गद्गदस्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य सा प्रभा काये निपतिताभूत् । अथ खलु गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्व उत्थायासनादेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा दक्षिणं जानुमण्डलं पृथिव्यां प्रतिष्ठाप्य येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणाम्य

तं भगवन्तं कमलदलविमलनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्नं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धमेतदवोचत् । गमिष्याम्यहं भगवंस्तां सहां लोकधातुं तं भगवन्तं शाक्यमुनिं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं दर्शनाय वन्दनाय पर्युपासनाय तं च मञ्जुश्रियं कुमारभूतं दर्शनाय तं च भैषज्यराजं बोधिसत्त्वं दर्शनाय तं च प्रदानशूरं बोधिसत्त्वं दर्शनाय तं च नक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्नं बोधिसत्त्वं दर्शनाय तं च विशिष्टचारित्रं बोधिसत्त्वं दर्शनाय तं च व्यूहराजं बोधिसत्त्वं दर्शनाय तं च भैषज्यराजसमुद्गतं बोधिसत्त्वं दर्शनाय ।

अथ खलु भगवान् कमलदलविमलनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्नस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तं गद्गदस्वरं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत् । न त्वया कुलपुत्रतस्यां सहायां लोकधातौ गत्वा हीनसंज्ञोत्पादयितव्या । सा खलु पुनः कुलपुत्रलोकधातुरुत्कूलनिकूला मृन्मयी कालपर्वताकीर्णा गूथोडिल्लपरिपूर्णा । स च भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो ह्रस्वकायस्ते च बोधिसत्त्वा ह्रस्वकायास्तव च कुलपुत्र द्वाचत्वारिंशद्योजनशतसहस्राण्यात्मभावप्रतिलाभः । मम च कुलपुत्राष्टपष्टियोजनशतसहस्राण्यात्मभावप्रतिलाभः । त्वं च कुलपुत्र प्रासादिको दर्शनीयोऽभिरूपः परमशुभवर्णपुष्करतया समन्वागतः पुण्यशतसहस्रातिरेकलक्ष्मीकः । तस्मात्तर्हि कुलपुत्र तां सहां लोकधातुं गत्वा मा हीनसंज्ञामुत्पादयिष्यसि तथागते च बोधिसत्त्वेषु च तस्मिंश्च बुद्धक्षेत्रे ।

एवमुक्ते गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तं भगवन्तं कमलदलविमलनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्नं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धमेतदवोचत् । तथाहं भगवन् करिष्ये यथा तथागत आज्ञापयति । गमिष्याम्यहं भगवंस्तां सहां लोकधातुं तथागताधिष्ठानेन तथागतबलाधानेन तथागतविकीर्णितेन तथागतव्यूहेन तथागताभ्युद्गतज्ञानेन । अथ खलु गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तस्यां वेलायामनुच्चलित एव तस्माद् बुद्धक्षेत्रादनुत्थितश्चैव तस्मादासनात्तथारूपं समाधिं समापद्यते स्म यस्य समाधेः समनन्तरसमापन्नस्य गद्गदस्वरस्य बोधिसत्त्वस्याथ तावदेवेह सहायां लोकधातौ गृध्रकूटे पर्वते तस्य तथागतधर्मासनस्य पुरस्ताच्चतुरशीतिपञ्चकोटीनयुतशतसहस्राणि प्रादुर्भूतान्यभूयन् सुवर्णदण्डानि रूपयन्त्राणि पञ्चकिंशुकवर्णानि संदृश्यन्ते स्म ।

अथ खलु मञ्जुश्रीः कुमारभूतस्तं पद्मव्यूहप्रादुर्भावं दृष्ट्वा भगवन्तं शाक्यमुनिं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धमेतदवोचत् । कस्येदं भगवन् पूर्वनिमित्तं येनेमानि चतुरशीतिपञ्चकोटीनयुतशतसहस्राणि संदृश्यन्ते स्म सुवर्णदण्डानि

रूप्यपत्राणि पद्मकिंशुकवर्णानि । एवमुक्ते भगवान् मञ्जुश्रियं कुमारभूतमेतद-
 वोचत् । एष मञ्जुश्रीः पूर्वस्माद्दिग्भागाद्द्वैरोचनरश्मिप्रतिमण्डिताया लीक-
 धातोस्तस्य भगवतः कमलदलविमलनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्नस्य तथागतस्या-
 र्हतः सम्यक्संबुद्धस्य बुद्धक्षेत्राद् गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वश्चतुरशीति-
 बोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्रैः परिवृतः पुरस्कृत इमां सहां लोकधातुमा-
 गच्छति । मम दर्शनाय वन्दनाय पर्युपासनायास्य च सद्धर्मपुण्डरीकस्य
 धर्मपर्यायस्य श्रवणाय । अथ खलु मञ्जुश्रीः कुमारभूतो भगवन्तमेतदवोचत् ।
 कस्तेन भगवन् कुलपुत्रेण कुशलसंभारः कृतो येन स कुशलसंभारेण कृतेनोप-
 चित्तेनायं विशेषः प्रतिलब्धः । कतमस्मिंश्च भगवन् समाधौ स बोधिसत्त्व-
 श्ररति । तं वयं भगवन् समाधिं शृणुयाम तत्र च वयं भगवन् समाधौ
 चरेम । तं च वयं भगवन् बोधिसत्त्वं महासत्त्वं पश्येम कीदृशस्तस्य बोधि-
 सत्त्वस्य वर्णः कीदृग् रूपं कीदृग् लिङ्गं कीदृक् संस्थानं कोऽस्याचार इति । तत्
 साधु भगवन् करोतु तथागतस्तथारूपं निमित्तं येन निमित्तेन संचोदितः समानः
 स बोधिसत्त्वो महासत्त्व इमां सहां लोकधातुमागच्छेत् ।

अथ खलु भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तं भगवन्तं
 प्रभूतरत्नं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं परिनिर्वृतमेतदवोचत् । करोतु भगवां-
 स्तथारूपं निमित्तं येन गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्व इमां सहां लोकधातु-
 मागच्छेत् । अथ खलु भगवान् प्रभूतरत्नस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः परि-
 निर्वृतस्तस्यां बेलायां तथारूपं निमित्तं प्रादुश्चकार गद्गदस्वरस्य बोधिसत्त्वस्य
 महासत्त्वस्य संचोदनार्थम् । आगच्छ कुलपुत्रेमां सहां लोकधातुमयं तु
 मञ्जुश्रीः कुमारभूतो दर्शनमभिनन्दति । अथ खलु गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो
 महासत्त्वस्तस्य भगवतः कमलदलविमलनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्नस्य तथागत-
 स्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य पादौ शिरसाभिवन्द्य त्रिष्वक्षिणीकृत्य साधं तैश्चतुर-
 शीतिबोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्रैः परिवृतः पुरस्कृतस्तस्या वैरोचनरश्मिप्रति-
 मण्डिताया लोकधातोर्न्तर्हित इमां सहां लोकधातुमागच्छति स्म प्रकम्पद्भिः
 श्रेतैः प्रवर्षद्भिः पद्मैः प्रवाद्यमानैस्तूर्यकोटीनयुतशतसहस्रैः । नीलोत्पलपद्म-
 नेत्रेण वदनेन सुवर्णवर्णेन कायेन पुण्यशतसहस्रालंकृतेनात्मभावेन श्रिया
 जाज्वल्यमानस्तेजसा देशीप्यमानो लक्षणैर्विचित्रितगात्रो नारायणसंहननकायः ।

सप्तरत्नमयं कूटागारमभिरुह्य वैहायसे सप्ततालमात्रेण बोधिसत्त्वगणपरिवृतः
 पुरस्कृत आगच्छति स्म । स येनेयं सहा लोकधातुर्येन च गृध्रकूटः पर्वतराज-
 स्तेनोपसंक्रामदुपसंक्रम्य तस्मात् कूटागारादवतीर्य शतसहस्रमूल्यं मुक्ताहारं
 गृहीत्वा येन भगवांस्तेनोपसंक्रामदुपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसाभिवन्द्य
 सप्तकृत्वः प्रदक्षिणीकृत्य तं मुक्ताहारं भगवतः पूजाकर्मणे निर्यातयामास
 निर्यात्य च भगवन्तमेतदवोचत् । कमलदलविमलनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिश्चो
 भगवांस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो भगवतः परिपृच्छत्यल्पाबाधताम् अल्पा-
 तङ्कतां लघूत्थानतां यात्रां बलं सुखसंस्पर्शविहारताम् । एवं च स भगवान-
 वोचत् । कश्चित्ते भगवन् क्षमणीयं कश्चिद् यापनीयं कश्चिद्भ्रातवः प्रतिकुर्वन्ति
 कश्चित्ते सत्त्वाः स्वाकाराः सुवैनेयाः सुचिकित्साः कश्चिच्छुचिकाया मातीव
 रागचरिता मातीव द्वेषचरिता मातीव मोहचरिता मातीव भगवन् सत्त्वा
 ईर्ष्यालुका मा मत्सरिणो माऽमातृक्षा माऽपितृक्षा माऽश्रामण्या माऽब्राह्मण्या
 मा मिथ्यादृष्टयो माऽदान्तचित्ता माऽगुप्तेन्द्रियाः । कश्चित्ते भगवन्निहतमार-
 प्रत्यर्थिका एते सत्त्वाः । कश्चिद् भगवन् प्रभूतरत्नस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः
 परिनिर्वृत इमां सहां लोकधातुमागतो धर्मश्रवणाय सप्तरत्नमये स्तूपे मध्यगतः ।
 तं च भगवन्तं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं स भगवान् परिपृच्छति । कश्चिद्
 भगवंस्तस्य भगवतः प्रभूतरत्नस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य क्षमणीयं
 कश्चिद् यापनीयं कश्चिद् भगवन् प्रभूतरत्नस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धश्चिरं
 स्थास्यति । वयमपि भगवंस्तस्य प्रभूतरत्नस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य
 धातुविग्रहं पश्येम । तत् साधु भगवान् दर्शयतु तथागतस्तस्य भगवतः
 प्रभूतरत्नस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य धातुविग्रहमिति ।

• अथ खलु भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तं भगवन्तं
 प्रभूतरत्नं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं परिनिर्वृतमेतदवोचत् । अयं भगवन्
 गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवन्तं प्रभूतरत्नं तथागतमर्हन्तं सम्यक्-
 संबुद्धं परिनिर्वृतं द्रष्टुकामः । अथ खलु भगवान् प्रभूतरत्नस्तथागतोऽर्हन्
 सम्यक्संबुद्धस्तं गद्गदस्वरं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत् । साधु साधु कुल-
 पुत्र यत्र हि नाम त्वं भगवन्तं शाक्यमुनिं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं द्रष्टु-
 कामोऽभ्यागत इमं च सज्जर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं श्रवणाय मञ्जुश्रियं च
 कुमारभूतं दर्शनायेति ।

अथ खलु पद्मश्रीबोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवन्तमेतदवोचत् । कीदृशं भगवन् गद्गदस्वरेण बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन पूर्वं कुशलमूलमवरोपितं कंस्य वा तथागतस्यान्तिके । अथ खलु भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः पद्मश्रियं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत् । भूतपूर्वं कुलपुत्रातीतेऽध्वन्यसंख्येये कल्पेऽसंख्येयतरे विपुलेऽप्रमेयेऽप्रमाणे यदासीत्तेन कालेन तेन समयेन मेघदुन्दुभिस्वरराजो नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोक उदपादि विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान् सर्वरूपसंदर्शनायां लोकधातौ प्रियदर्शने कल्पे । तस्य खलु पुनः कुलपुत्र भगवतो मेघदुन्दुभिस्वरराजस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य गद्गदस्वरेण बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन तूर्यशतसहस्रप्रवादितेन द्वादशवर्षशतसहस्राणि पूजा कृताभूत् । सत्तरत्नमयानां च भाजनानां चतुरशीतिसहस्राणि दत्तान्यभूवन् । तत्र कुलपुत्र मेघदुन्दुभिस्वरराजस्य तथागतस्य प्रवचने गद्गदस्वरेण बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनेयमीदृशी श्रीः प्राप्ता । स्यात् खलु पुनस्ते कुलपुत्र काङ्क्षा वा विमतिर्वा विचिकित्सा वान्यः स तेन कालेन तेन समयेन गद्गदस्वरो नाम बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽभूद् येन सा तस्य भगवतो मेघदुन्दुभिस्वरराजस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य पूजा कृता तानि चतुरशीतिभाजनसहस्राणि दत्तानि । न खलु पुनस्ते कुलपुत्रैव द्रष्टव्यम् । तत् कस्य हेतोः । अयमेव स कुलपुत्र गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽभूद् येन सा तस्य भगवतो मेघदुन्दुभिस्वरराजस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य पूजा कृता तानि चतुरशीतिभाजनसहस्राणि दत्तानि । एवं बहुबुद्धपर्युपासितः कुलपुत्र गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो बहुबुद्धशतसहस्रावरोपितकुशलमूलः कृतबुद्धपरिकर्मा । दृष्टपूर्वाधानेन गद्गदस्वरेण बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन गङ्गानदीवालिकासमा बुद्धा भगवन्तः । पश्यसि त्वं पद्मश्रीरेतं गद्गदस्वरं बोधिसत्त्वं महासत्त्वम् । पद्मश्रीराह । पश्यामि भगवन् पश्यामि सुगत । भगवानाह । एष खलु पुनः पद्मश्रीर्गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो बहुभी रूपैरिमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं देशयति स्म । तद् यथा क्वचिद् ब्रह्मरूपेण क्वचिद् रुद्ररूपेण क्वचिच्छक्ररूपेण क्वचिदीश्वररूपेण क्वचित् सेनापतिरूपेण क्वचिद् दैश्रवणरूपेण क्वचिश्चक्रवर्तिरूपेण क्वचित् कोट्टराजरूपेण क्वचिच्छ्रेष्ठिरूपेण क्वचिद् गृहपतिरूपेण क्वचिन्नैगमरूपेण क्वचिद् ब्राह्मण-

रूपेणैवं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं देशयति स्म । क्वचिद् भिक्षुरूपेण क्वचिद् भिक्षुणीरूपेण क्वचिदुपासकरूपेण क्वचिदुपासिकारूपेण क्वचिच्छू-
 ष्टिभार्यारूपेण क्वचिद् गृहपतिभार्यारूपेण क्वचिन्नैगमभार्यारूपेण क्वचिद्द्वारक-
 रूपेण क्वचिद्द्वारिकारूपेण गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्व इमं सद्धर्मपुण्डरीकं
 धर्मपर्यायं सत्त्वानां देशयति स्म । इयद्भिः कुलपुत्र रूपसंदर्शनैर्गद्गदस्वरो
 बोधिसत्त्वो महासत्त्व इमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं सत्त्वानां देशयति स्म ।
 यावत् केषांचिद् यक्षरूपेण गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्व इमं सद्धर्मपुण्डरीकं
 धर्मपर्यायं सत्त्वानां देशयति स्म । केषांचिदसुररूपेण केषांचिद् गरुडरूपेण
 केषांचित् किन्नररूपेण केषांचिन्महोरगरूपेण गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्व
 इमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं सत्त्वानां देशयति स्म । यावन्निरयतिर्यग्योनि-
 थमलोकाक्षणोपपन्नानामपि सत्त्वानां गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्व इमं
 सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं देशयन्त्याता भवति । यावदन्तःपुरमध्यगतानामपि
 सत्त्वानां गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः स्त्रीरूपमभिनिर्मायेमं सद्धर्मपुण्डरीकं
 धर्मपर्यायं सत्त्वानां देशयति स्म । अस्यां सहायां लोकधातौ सत्त्वानां धर्मं
 देशयति स्म । त्राता खल्वपि पद्मश्रीर्गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः
 सहायां लोकधातावुपपन्नानां सत्त्वानाम् । तस्यां च सहायां लोकधातावेव
 स गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्व इयद्भी रूपनिमित्तेरिमं सद्धर्मपुण्डरीकं
 धर्मपर्यायं सत्त्वानां देशयति । न चास्य सतपुरुषस्यर्द्धिहानिर्नापि प्रजाहानिः ।
 इयद्भिः कुलपुत्र ज्ञानावभासैर्गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽस्यां सहायां
 लोकधातौ प्रहायते । अन्येषु च गङ्गानदीवालििकासमेषु लोकधातुषु बोधि-
 सत्त्ववैनेयानां सत्त्वानां बोधिसत्त्वरूपेण धर्मं देशयति श्रावकवैनेयानां
 सत्त्वानां श्रावकरूपेण धर्मं देशयति । प्रत्येकबुद्धवैनेयानां सत्त्वानां प्रत्येक-
 बुद्धरूपेण धर्मं देशयति । तथागतवैनेयानां सत्त्वानां तथागतरूपेण धर्मं
 देशयति । यावत्तथागतधानुवैनेयानां सत्त्वानां तथागतधानुं दर्शयति ।
 यावत् परिनिर्वाणवैनेयानां सत्त्वानां परिनिर्वृतमात्मानं दर्शयति । एवं
 ज्ञानबलाधानप्राप्तः खलु पुनः पद्मश्रीर्गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः ।

अथ खलु पद्मश्रीर्बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवन्तमेतद्वोचत् । अवरोपित-
 कुशलमूलोऽयं भगवन् गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः । कतम एष भगवन्
 समाधिर्व्यस्मिन् समाधाववस्थितेन गद्गदस्वरेण बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनेत्यन्तः

सत्त्वा विनीता इति । एवमुक्ते भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्-
संबुद्धः पद्मश्रियं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत् । एष हि कुलपुत्र सर्वरूप-
संदर्शनो नाम समाधिः । अस्मिन् समाधाववस्थितेन गद्गदस्वरेण बोधिसत्त्वेन
महासत्त्वेनैवमप्रमेयः सत्त्वार्थः कृतः ।

अस्मिन् खलु पुनर्गद्गदस्वरपरिवर्ते निर्दिश्यमाने यानि गद्गदस्वरेण बोधि-
सत्त्वेन महासत्त्वेन साधं चतुरशीतिबोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणीमां सहां
लोकधातुमागतानि सर्वेषां तेषां सर्वरूपसंदर्शनस्य समाधेः प्रतिलम्भोऽभूत् ।
अस्यां च सहायां लोकधातौ गणनां समतिक्रान्तानां बोधिसत्त्वानां महा-
सत्त्वानां येषां सर्वरूपसंदर्शनस्य समाधेः प्रतिलम्भोऽभूत् ।

अथ खलु गद्गदस्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवतः शाक्यमुनेस्तथागत-
स्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य तस्य च भगवतः प्रभूतरत्नस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्-
संबुद्धस्य धातुस्तूपे विपुलां विस्तीर्णां पूजां कृत्वा पुनरपि सत्तरत्नमये कूटा-
गारेऽभिष्ट्य प्रकम्पद्भिः श्लेष्टैः प्रवर्षद्भिः पद्मैः प्रवाद्यमानैस्तूर्यकोटीनयुतशत-
सहस्रैः साधं तैश्चतुरशीतिबोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्रैः परिवृतः पुरस्कृतः
पुनरपि स्वं बुद्धश्लेष्टमभिगतः । समभिगम्य च तं भगवन्तं कमलदलविमलनक्षत्र-
राजसंकुसुमिताभिन्नं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धमेतदवोचत् । कृतो मे भगवन्
सहायां लोकधातौ सत्त्वार्थस्तस्य च भगवतः प्रभूतरत्नस्य तथागतस्यार्हतः
सम्यक्संबुद्धस्य धातुस्तूपो दृष्टो वन्दितश्च स च भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतो
दृष्टो वन्दितश्च स च मञ्जुश्रीः कुमारभूतो दृष्टः स च भैषज्यराजो बोधिसत्त्वो
महासत्त्वो वीर्यबलवेगप्राप्तः स च प्रदानशूरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो दृष्टः सर्वेषां
च तेषां चतुरशीतिबोधिसत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणां सर्वरूपसंदर्शनस्य समाधेः
प्रतिलम्भोऽभूत् ।

अस्मिन् खलु पुनर्गद्गदस्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य गमनागमन-
परिवर्ते भाष्यमाणे द्वात्रिंशतां बोधिसत्त्वसहस्राणामनुत्पत्तिकधर्म-
क्षान्तिप्रतिलम्भोऽभूत् । पद्मश्रियश्च बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य सद्धर्म-
पुण्डरीकस्य समाधेः प्रतिलम्भोऽभूत् ।

इति श्रीसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये गद्गदस्वरपरिवर्तो

नाम त्रयोविंशतिमः ॥२३॥

समन्तमुखपरिवर्तः

अथ खल्वक्षयमतिर्बोधिसत्त्वो महासत्त्व उत्थायासनादेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा दक्षिणं जानुमण्डलं पृथिव्यां प्रतिष्ठाप्य येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणारय भगवन्तमेतदबोचत् । केन कारणेन भगवन्नवलोकितेश्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽवलोकितेश्वर इत्युच्यते । एवमुक्ते भगवानक्षयमतिं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदबोचत् । इह कुलपुत्र यावन्ति सत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणि यानि दुःखानि प्रत्यनुभवन्ति तानि सचेदवलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य नामधेयं शृणुयुस्ते सर्वे तस्माद्दुःखस्कन्धाद् परिमुच्येरन् । ये च कुलपुत्र सत्त्वा अवलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य नामधेयं धारयिष्यन्ति सचेते महत्यग्निस्कन्धे प्रपतेयुः सर्वे तेऽवलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य तेजसा तस्मान्महतोऽग्निस्कन्धात् परिमुच्येरन् । सचेत् पुनः कुलपुत्र सत्त्वा नदीभिर्ह्यमाना अवलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्याक्रन्दं कुर्युः सर्वास्ता नद्यस्तेषां सत्त्वानां गाधं दद्युः । सचेत् पुनः कुलपुत्र सागरमध्ये वहनाभिरूढानां सत्त्वकोटीनयुतशतसहस्राणां हिरण्यसुवर्णमणिमुक्ता-वज्रवैडूर्य-शङ्खशिलाप्रवाडाश्मगर्भमुसारगल्वल्लोहितमुक्तादीनां कृतनिधीनां स पोतस्तेषां कालिकावातेन राक्षसीद्वीपे क्षिप्तः स्यात् तस्मिंश्च कश्चिदेवैकः सत्त्वः स्याद् योऽवलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्याक्रन्दं कुर्यात् सर्वे ते परिमुच्येरन्-स्तस्माद् राक्षसीद्वीपात् । अनेन खलु पुनः कुलपुत्र कारणेनावलोकितेश्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽवलोकितेश्वर इति संज्ञायते ।

सचेत् कुलपुत्र कश्चिदेव वध्योत्सृष्टोऽवलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्याक्रन्दं कुर्यात् तानि तेषां वध्यघातकानां शस्त्राणि विकीर्येरन् । सचेत् खलु पुनः कुलपुत्राय त्रिसाहस्रमहासाहस्रो लोकधानुर्यश्राराक्षसैः परिपूर्णो भवेत्तेऽवलोकितेश्वरस्य महासत्त्वस्य नामधेयग्रहणेन दुष्टचित्ता द्रष्टुमप्यशक्ताः स्युः । सचेत् खलु पुनः कुलपुत्र कश्चिदेव सत्त्वो दार्यायस्मर्यैर्हृदिनिगड्यन्धनैर्बद्धो भवेत्पराध्यानपराधी वा तस्यावलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य नामधेयग्रहणेन क्षिप्रं तानि हृदिनिगड्यन्धनानि विषयमनुग्रयच्छन्ति । ईदृशः कुलपुत्रावलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रभावः ।

सचेत् कुलपुत्राय त्रिसाहस्रमहासाहस्रो लोकधातुर्धूर्तै रमितैश्चौरैश्च शस्त्र-
पाणिभिः परिपूर्णां भवेत् तस्मिंश्चैकः सार्थवाहो महान्तं सार्थं रत्नाढ्यमनघ्यं
गृहीत्वा गच्छेत् । ते गच्छन्तस्तांश्चौरान् धूर्तान् शत्रूँश्च शस्त्रहस्तान् पश्येयुः ।
दृष्ट्वा च पुनर्भीतास्त्रस्ता अशरणमात्मानं संजानीयुः । स च सार्थवाहस्तं सार्थ-
मेवं ब्रूयात् । मा भैष्ट कुलपुत्रा मा भैष्टाभयंददमवलोकितेश्वरं बोधिसत्त्वं महा-
सत्त्वमेकस्वरेण सर्वे समाक्रन्दध्वम् । ततो यूयमस्माच्चौरभयादमित्त्रभयात् क्षिप्र-
मेव परिमोक्ष्यध्वे । अथ खलु सर्वे एव स सार्थं एकस्वरेणावलोकितेश्वर-
माक्रन्देत् । नमो नमस्तस्मा अभयंददायावलोकितेश्वराय बोधिसत्त्वाय महा-
सत्त्वायेति । सहनामग्रहणेनैव स सार्थः सर्वभयेभ्यः परिमुक्तो भवेत् । ईदृशः
कुलपुत्रावलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रभावः ।

ये कुलपुत्र रागचरिताः सत्त्वास्तेऽवलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महा-
सत्त्वस्य नमस्कारं कृत्वा विगतरागा भवन्ति । ये द्वेषचरिताः सत्त्वास्तेऽव-
लोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य नमस्कारं कृत्वा विगतद्वेषा भवन्ति ।
ये मोहचरिताः सत्त्वास्तेऽवलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य नमस्कारं
कृत्वा विगतमोहा भवन्ति । एवं महर्द्धिकः कुलपुत्रावलोकितेश्वरो बोधिसत्त्वो
महासत्त्वः ।

यश्च कुलपुत्रावलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य पुत्रकामो मातृ-
ग्रामो नमस्कारं करोति तस्य पुत्रः प्रजायतेऽभिरूपः प्रासादिको दर्शनीयः पुत्र-
लक्षणसमन्वागतो बहुजनप्रियो मनापोऽवरोपितकुशलमूलश्च भवति । यो
दारिकामभिनन्दति तस्य दारिका प्रजायतेऽभिरूपा प्रासादिका दर्शनीया
परमया शुभवर्णपुष्करतया समन्वागता दारिकालक्षणसमन्वागता बहुजनप्रिया
मनापावरोपितकुशलमूला च भवति । ईदृशः कुलपुत्रावलोकितेश्वरस्य बोधि-
सत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रभावः ।

ये च कुलपुत्रावलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य नमस्कारं
करिष्यन्ति नामधेयं च धारयिष्यन्ति तेषाममोघफलं भवति । यश्च कुलपुत्रा-
वलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य नमस्कारं करिष्यति नामधेयं च
धारयिष्यति । यश्च द्वापष्टीनां गङ्गानदीवालिकासमानां बुद्धानां भगवतां
नमस्कारं कुर्यान्नामधेयानि च धारयेद् यश्च तावतामेव बुद्धानां भगवतां
तिष्ठतां भ्रियतां यापयतां चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारैः

पूजां कुर्यात् । तत् किं मन्यसे कुलपुत्र कियन्तं स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा ततो निदानं पुण्याभिसंस्कारं प्रसवेत् । एवमुक्तेऽक्षयमतिबोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवन्तमेतद्वोचत् । बहु भगवन् बहु सुगत स कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा ततो निदानं बहु पुण्याभिसंस्कारं प्रसवेत् । भगवानाह । यश्च कुलपुत्र तावतां बुद्धानां भगवतां सत्कारं कृत्वा पुण्याभिसंस्कारो यश्चावलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यान्तश्च एकमपि नमस्कारं कुर्यान्नामधेयं च धारयेत् समोऽनधिकोऽनतिरेकः पुण्याभिसंस्कार उभयतो भवेत् । यश्च तेषां द्वाषष्टीनां गङ्गानदीवालिकासमानां बुद्धानां भगवतां सत्कारं कुर्यान्नामधेयानि च धारयेत् । यश्चावलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य नमस्कारं कुर्यान्नामधेयं च धारयेत् । एतावुभौ पुण्यस्कन्धौ न सुकरौ क्षपयितुं कल्प-क्रोटीनयुतशतसहस्रैरपि । एवमप्रमेयं कुलपुत्रावलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य नामधारणात् पुण्यम् ।

अथ खल्वक्षयमतिबोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवन्तमेतद्वोचत् । कथं भगवन्नवलोकितेश्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽस्यां सहायां लोकधातौ प्रविचरति । कथं सत्त्वानां धर्मं देशयति । कीदृशावलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्योपायकौशल्यविषयः । एवमुक्ते भगवानक्षयमति बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतद्वोचत् । सन्ति कुलपुत्र लोकधातवो येष्ववलोकितेश्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो बुद्धरूपेण सत्त्वानां धर्मं देशयति । सन्ति लोकधातवो येष्ववलोकितेश्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो बोधिसत्त्वरूपेण सत्त्वानां धर्मं देशयति । केवाञ्चित् प्रत्येकबुद्धरूपेणावलोकितेश्वरो* बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सत्त्वानां धर्मं देशयति । केवाञ्चिच्छ्रावकरूपेणावलोकितेश्वरो† बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सत्त्वानां धर्मं देशयति । केवाञ्चिद् ब्रह्मरूपेणावलोकितेश्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सत्त्वानां धर्मं देशयति । केवाञ्चिच्छक्ररूपेणावलोकितेश्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सत्त्वानां धर्मं देशयति । केवाञ्चिद् गन्धर्वरूपेणावलोकितेश्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सत्त्वानां धर्मं देशयति । यक्षवैनेयानां

* M. śvaro bodhisatvo mahāsatvaḥ satv[ā]nāṃ dharmāṃ deśayati keśā[mcit]

† M. śvaro bodhisatvo mahāsatva[ḥ] satvānāṃ dharmāṃ deśayati

सत्त्वानां* यक्षरूपेण धर्मं देशयति । ईश्वरवैनेयानां सत्त्वानामीश्वररूपेण महेश्वरवैनेयानां सत्त्वानां महेश्वररूपेण† धर्मं देशयति । चक्रवर्तिराजवैनेयानां सत्त्वानां चक्रवर्तिराजरूपेण धर्मं देशयति । पिशाचवैनेयानां सत्त्वानां पिशाचरूपेण धर्मं देशयति । वैश्रवणवैनेयानां‡ सत्त्वानां वैश्रवणरूपेण धर्मं देशयति । सेनापतिवैनेयानां सत्त्वानां सेनापतिरूपेण धर्मं देशयति । ब्राह्मणवैनेयानां सत्त्वानां§ ब्राह्मणरूपेण धर्मं देशयति । वज्रपाणिवैनेयानां सत्त्वानां वज्रपाणिरूपेण धर्मं देशयति । एवमचिन्त्यगुणसमन्वागतः कुलपुत्रावलोकितेश्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः । तस्मात्तर्हि कुलपुत्रावलोकितेश्वरं बोधिसत्त्वं महासत्त्वं पूजयध्वम् । एष कुलपुत्रावलोकितेश्वरो¶ बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भीतानां सत्त्वानामभयं ददाति । अनेन कारणेनाभयंदद इति संज्ञायत इह सहायां लोकधातौ ।

अथ §खल्वक्षयमतिर्बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवन्तमेतद्वोचत् । दास्यामो वर्य** भगवन्नवलोकितेश्वराय बोधिसत्त्वाय महासत्त्वाय धर्मंप्राभृतं†† धर्माच्छादम् । भगवानाह । यस्येदानीं कुलपुत्र कालं मन्यसे । अथ खल्वक्षयमतिर्बोधिसत्त्वो महासत्त्वः स्वकण्ठाद्वतार्य शतसहस्रमूल्यं मुक्ताहारमवलोकितेश्वराय बोधिसत्त्वाय महासत्त्वाय‡‡ धर्माच्छादमनुप्रयच्छति स्म । प्रतीच्छ §§सन्पुरुषेर्म धर्माच्छादं ममान्तिकात् । स न¶¶ प्रतीच्छति स्म । अथ खल्वक्षयमतिर्बोधि§§-

- * M. yānām satvānām yakṣarūpeṇa dharmam deśayati īśva ; also Iśvararūpeṇ [a]
 † M. ṇa dharmam deśayati cakravartivaineyānām satvā[nām]
 ‡ M. [Ucchre]pavaineyānām satvānām Ucchreparūpeṇa
 § M. satvānām brāhmaṇarūpeṇa dharmam deśayati
 ¶ M. [Ava]lokiteśvaro bodhisatvo mahāsata [val] ; also [Avalo]k[ī]tasvaro bodhisatvo ro bodhisatvo ; also [bhītā]nām sa[tvānām]
 § M. Iy Akṣaya [amatir]
 ** M. [va]yam Bhagavām Avalokitasvaras[ya]
 †† M. sya dharmā prabhṛtaḥ a..... ; [dhar]maprabhṛtaṁ. dharmācchādāma. [atha] kha.
 ‡‡ M. ōya mahāsatvāya dharmācchādāma anupra
 §§ M. [prati]ccha sat-puruṣa idaṁ dharmācchādāma ant
 ¶¶ M. na pratigṛhṇati atha Akṣaya b[o]dh[īsa]tv[o]
 §§ M. tir bodhisatvo mahāsataḥ Avalokiteśva [raṁ]

सत्त्वो महासत्त्वोऽवलोकितेश्वरं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत् । प्रतिगृह्णाण*
 त्वं कुलपुत्रेणं मुक्ताहारमस्माकमनुकम्पामुपादाय† । अथ खल्ववलोकितेश्वरो
 बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽक्षयमतेर्बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यान्तिकान्तात् तं मुक्ताहारं
 प्रतिगृह्णाति स्माक्षयमतेर्बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यानुकम्पामुपादाय‡ तासां च
 चतसृणां पर्वदां तेषां च देवनाग§ यक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगमनुष्या-
 मनुष्याणामनुकम्पामुपादाय । प्रतिगृह्य॥ च द्वौ प्रत्यंशौ कृतवान् कृत्वा चैकं
 प्रत्यंशं भगवते शाक्यमुनये ददाति स्म द्वितीयं प्रत्यंशं भगवतः प्रभूतरत्नस्य§
 तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य रत्नस्तूपे** समुपनामयामास । ईदृश्या कुल-
 पुत्र विकुर्वयावलोकितेश्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽस्यां सहायां†† लोक-
 धातावनुविचरति ।

. अथ खलु भगवांस्तस्यां वेलायामिमा गाथा अभायत ।

चित्रध्वज अक्षयोमती एतमर्थं परिपृच्छि² कारणात् ।

केना³ जिनपुत्र हेतुना उच्यते हि अवलोकितेश्वरः ॥१॥

* M. [prati]grhṇa kula-putra.....

† M. āya. atha khaly Avalokiteśvaro bodhisatvo

‡ M. an[u]kampam upādāyāṃ
 pratigrhṇa[ti] [anukam]pam upādāyāṃ Akṣayamatīsyā
 bodhisatvasyā

§ M. yakṣa gandharv[b]ā-sura-garuda-kinnara-m; also de[va]
 [nā]ga yakṣa gandharv[b] āsura
 [manu]ṣy āmanuṣyānām anukampam upādāyāṃ so

॥ M. [prat]i[gr]hṇitvā dvai pratyamśā akarsī ca
 ya pratigrhya ca dvau pratyamśau kṛtavau-kṛtvā caikaṃ
 pr.

§ M. [bha]gavataḥ Prabhūtaratnasya tathāgat.

** M. t stūpe u[pa]nā-nayām ā dṛśyā kulaputrā [o]iku
 [sam]yak sam[bu]ddhasyas s[th]ūpe upanāmesi teṣāṃ

†† M. [Sa]hāyāṃ lokadhātau pracarati

1] अथ खल्वक्षयमनिर्बोधिसत्त्वो महामत्त्वमस्यां

2 B परिपृच्छ

3 B केन

अथ स दिशता¹ विलोकिया प्रणिधीसागरु अश्रयोमति² ।
 चित्रध्वजोऽध्यभाषत³ शृणु चर्यामवलोकितेश्वरे ॥२॥
 कल्पशतनेककोट्य⁴ चिन्तिया बहुबुद्धान सहस्रकोटिभिः ।
 प्रणिधान यथा विशोधितं स्तथ⁵ शृण्वा हि⁶ मम प्रदेशतः ॥३॥
 श्रवणो अथ दर्शनोऽपि च अनुपूर्वं च तथा अनुस्मृतिः ।
 भवतीह अमोघ प्राणिनां सर्वदुःख भवशोकनाशकः ॥४॥
 सच्चि अग्निखदाय पातयेद् घतनार्थाय⁷ प्रदुष्टमानसः ।
 स्मरतो अवलोकितेश्वरं अभिसिक्तो इव अग्नि शाम्यति ॥५॥
 सच्चि सागरदुर्गि पातयेन्नागमकरसुरभूत⁸ आलये ।
 स्मरतो अवलोकितेश्वरं जलराजे न कदाचि सीदति ॥६॥
 सच्चि मेरुतलानु पातयेद्⁹ घतनार्थाय¹⁰ प्रदुष्टमानसः ।
 स्मरतो अवलोकितेश्वरं सूर्यभूतो व नमे प्रतिष्ठति ॥७॥
 वज्रामय पर्वतो यदि¹¹ घतनार्थाय हि¹² मूर्ध्नि ओपरेत् ।
 स्मरतो अवलोकितेश्वरं रोमकूप न प्रभोन्ति हिंसितुम् ॥८॥
 सच्चि शङ्खगणैः परीवृतः शस्त्रहस्तैर्वि¹³ हिंसचेतसैः¹³ ।
 स्मरतो अवलोकितेश्वरं मैत्रचित्त तद् भोन्ति तत्क्षणम् ॥९॥
 सच्चि आघतने¹⁴ उपस्थितो वध्यघातन¹⁵ वशंगतो भवेत् ।
 स्मरतो अवलोकितेश्वरं खण्डखण्ड तद् शस्त्र गच्छियुः ॥१०॥
 सच्चि दारुमयैरयोमयैर्हृदिनिगडैरिह वद्ध बन्धनैः ।
 स्मरतो अवलोकितेश्वरं क्षिप्रमेव विपटन्ति बन्धना ॥११॥

1 B तादृशता ; Tib. དེ་དཔལ་དེ་ཡེས་ཕྱོགས་རྣམས་ཀུན་བརྩམ་ཏི།

2 B •मति०

4 B •नेकचि०

6 B शृणुया

8 B •मकरभूत

10 J •भूतो नभे

12 B च

14 B आघातने

3 B •जमधिभाषते

5 B •धितस्त०

7 B घात०

9 B •तनानु०

11 B पर्वताशनो

13 B •हस्तेभि विहिं०

15 B •घातान

मन्त्राबलविद्य-औषधी भूतवेताल शरीरनाशका¹ ।
 स्मरतो अवलोकितेश्वरं तान्² गच्छन्ति यतः प्रवर्तिताः ॥१२॥
 सच्चि ओजहरैः परीवृतो नागयक्षसुरभूतराक्षसैः³ ।
 स्मरतो अवलोकितेश्वरं रोमकूप⁴ न प्रभोन्ति हिंसितुम् ॥१३॥
 सच्चि व्याडमृगैः परीवृतस्तीक्ष्ण दंष्ट्रनखरैर्महाभयैः ।
 स्मरतो अवलोकितेश्वरं क्षिप्र गच्छन्ति दिशा अनन्ततः⁵ ॥१४॥
 सच्चि दृष्टिविषैः परीवृतो ज्वलनाग्निशिखिदुष्टदारुणैः⁶ ।
 स्मरतो अवलोकितेश्वरं क्षिप्रमेव ते भोन्ति⁷ निर्विषाः ॥१५॥
 गम्भीर सविद्यु निश्चरी मेघवज्राशनि वारिप्रस्रवाः ।
 स्मरतो अवलोकितेश्वरं क्षिप्रमेव प्रशमन्ति तत्क्षणम् ॥१६॥
 बहुदुःखशतैरुपद्रुतान् सत्त्व दृष्ट्वा बहुदुःखपीडितान् ।
 शुभज्ञानबलो विलोकिया तेन त्रातह जगे सदेवके ॥१७॥
 ऋद्धीबलपारमिगतो विपुलज्ञान-उपायशिक्षितः ।
 सर्वत्र दशदिशी¹⁰ जगे सर्वक्षेत्रेषु अक्षेप दृश्यते ॥१८॥
 ये च अक्षणदुर्गतीभया नरकतिर्यग्यमस्य¹¹ शासने ।
 जातीजरव्याधिपीडिता अनुपूर्वं प्रशमन्ति प्राणिनाम् ॥१९॥

अथ खलु अक्षयमतिर्हृष्टतुष्टमना इमा गाथा अभाषत ।

शुभलोचन मैत्रलोचना प्रह्लाज्ञानविशिष्टलोचना
 कृपलोचन शुद्धलोचना प्रेमणीय¹² सुमुखा सुलोचना ॥२०॥
 अमलामल निर्मलप्रभा वितिमिरज्ञान दिवाकरप्रभा ।
 अपहृतानिलज्वलप्रभा¹³ प्रतपन्तो जगती विरोचसे ॥२१॥
 कृपसद्गुणमैत्रगर्जिता शुभगुण मैत्रमना महाघना ।
 क्लेशाग्नि शमेसि प्राणिनां धर्मवर्षं अमृतं प्रवर्षसि ॥२२॥

1 B ०शनाः	2 B तेन
3 B यक्षनागासुर०	4 B ०पं
6 J ० शिखंदुष्ट०	5 B समन्ततः
8 B दृष्टा	7 B तद् मन्ति
10 B दशादिशी	9 B त्राताह
12 B ०णीया	11 B ०तिर्यग्यमस्य
	13 B अपराहृतानलेजलप्रभा

कलहे च विवादविग्रहे नरसंप्रामगते^१ महाभये ।
 स्मरतो अवलोकितेश्वरं प्रशमेया अरिसंघपापका ॥२३॥
 मेघस्वर दुन्दुभिस्वरो जलधरगर्जित ब्रह्मसुस्वरः ।
 स्वरमण्डलपारमिगतः स्मरणीयो अवलोकितेश्वरः ॥२४॥
 स्मरथा स्मरथा म काङ्क्षथा^२ शुद्धसत्त्वं अवलोकितेश्वरम् ।
 मरणे व्यसने उपद्रवे त्राणु भोति शरणं परायणम् ॥२५॥
 सर्वगुणस्य^३ पारमिगतः सर्वसत्त्वरूपमैत्रलोचनो ।
 गुणभूत महागुणोद्धी वन्दनीयो अवलोकितेश्वरः ॥२६॥
 योऽसौ अनुकम्पको जगे बुद्ध भेष्यति अनागतेऽध्वनि ।
 सर्वदुःखभयशोकनाशकं प्रणमामी अवलोकितेश्वरम् ॥२७॥
 लोकेश्वर राज'नायको भिक्षु धर्माकरु लोकपूजितो ।
 बहुकल्पशतांश्चरित्व च^५ प्राप्तु^६ बोधि विरजां^७ अनुत्तराम् ॥२८॥
 स्थित दक्षिणवामतस्तथा वीजयन्त अमिताभनायकम् ।
 मायोपमता^८ समाधिना सर्वक्षेत्रे^९ जिन गत्व^{१०} पूजिषु ॥२९॥
 दिशि पश्चिमतः^{११} सुखाकरा लोकधानु विरजा सुखावती ।
 यत्र एष अमिताभनायकः^{१२} संप्रति तिष्ठति सत्त्वसारथिः ॥३०॥
 न च इच्छिण तत्र संभवो नापि च मैथुनधर्म सर्वशः ।
 उपपादुक ते जिनोरसाः पद्मगर्भेषु निषण्ण निर्मलाः ॥३१॥
 सो^{१३} चैव अमिताभनायकः पद्मगर्भे विरजे मनोरमे ।
 सिंहासनि संनिषण्णको शालराजो व^{१४} यथा विराजते ॥३२॥

१ B ०गतो

३ B ०गुणपा०

५ B चरित्वा नायको

७ B बोधिं वि०

९ B ०क्षेत्र

११ B दिश पश्चिम यत्र

१३ J स

२ B माका०

४ B ०रु

६ B ०स

८ B ०पम ते

१० B गन्ध

१२ J यत्र ह्यमि०

१४ J drops व

सोऽपि तथा लोकनायको यस्य नास्ति त्रिभवेऽस्मि सादृशः ।

यन्मे पुण्य स्तवित्व' संचितं क्षिप्र भोमि यथ त्वं नरोत्तम ॥३३॥ इति

अथ* खलु धरणिंधरो बोधिसत्त्वो महासत्त्व उत्थायासनादेकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा दक्षिणं जानुमण्डलं पृथिव्यां प्रतिष्ठाप्य येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणाम्य भगवन्तमेतद्वोचत् । न ते भगवन् सत्त्वाः अवरकेण कुशलमूलेन समन्वागताः भविष्यन्ति तेऽवलोकितेश्वरस्य ॥ बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्येयं धर्मपर्यायपरिवर्तं श्रोष्यन्त्यवलोकितेश्वरस्य ॥ बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य विकुर्वानिर्देशं समन्तमुखपरिवर्तं नामावलोकितेश्वरस्य बोधिसत्त्वस्य विकुर्वणप्रतिहार्यम् ।

अस्मिन् खलु पुनः समन्तमुखपरिवर्ते भगवता निर्देक्ष्यमाने** तस्याः पर्वद-
श्चतुरशीतीनां प्राणिसहस्राणामसमसमायामनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्ता-
न्युत्पन्नान्यभूवन् ।

इति श्रीसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये†† समन्तमुखपरिवर्तो ॥ नामावलोकितेश्वरविकुर्वणनिर्देशश्चतुर्विंशतिः ॥२४॥

* M. a[tha] [khal]u Dharāṇīndharo bodhisatvo u[stha]vāsānā ;
bodh satvo mahāsatvaḥ u...āsānād ekāmsam utt.

† M. tad a[r]o...na te bhagavan

‡ M. satvāḥ avarakeṇa kuśalam.

§ M. [sa]man[r]ā .....ye imam

¶ M. [Avalo]kitasvarasya bodhisatvasya pariva[rttam]

§ M. [śroṣya]nti Avalokitasvaravikurvāna[m]rde ; loka[teś-
vara]sya bodhisatvasya mahāsatvasya vikurvānirddēgam

** M. nirdeśe nirddiśyamāne tasyāḥ paśadaḥ catura ;

Samantamukha pari[var]t[te] nirde ;

[sya]māne tataḥ paśāvāṃ catura[śīti] [prāṇi] sahasā-
ṇāṃ asamasame sa.....

†† M. van !!! Saddharmapundarīke ma[h]ā

‡‡ M. parivartto nāmāvalokiteśvaravikurvā

§§ M. vartto nāma dvavimśati[mah] [samā] pta

शुभव्यूहराजपूर्वयोग-परिवर्तः

अथ खलु भगवान् सर्वावन्तं बोधिसत्त्वगणमामन्त्रयामास । भूतपूर्वं कुल-
 *पुत्रातीतेऽध्वन्यसंख्येयैः कल्पैरसंख्येयतरैर्यदासीत्तेन †कालेन तेन समयेन जल-
 धरगर्जितघोषसुखरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञोः‡ नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्-
 संबुद्धो लोक उदपादि §विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्य-
 सारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो भगवान् प्रियदर्शने कल्पे
 वैरोचनरश्मिप्रतिमण्डितायां लोकधातौ¶ । तस्य खलु पुनः कुलपुत्रा जलधर-
 गर्जितघोष§सुखरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिज्ञस्य तथागतस्य प्रवचने शुभव्यूहो
 नाम** राजाभूत् । तस्य खलु पुनः कुलपुत्रा राज्ञः शुभव्यूहस्य विमलदत्ता नाम
 भार्याभूत्†† । तस्य खलु पुनः कुलपुत्रा राज्ञः शुभव्यूहस्य‡‡ द्वौ पुत्रावभूतामेको
 §§विमलगर्भो नाम द्वितीयो विमलनेत्रो नाम । तौ च द्वौ दारकावृद्धिमन्तौ¶¶
 चाभूतां प्रज्ञावन्तौ च पुण्यवन्तौ च ज्ञानवन्तौ च §§बोधिसत्त्वत्रयायां चाभि-
 युक्तावभूताम्*** । तद् यथा दानपारमितायामभियुक्तावभूतां शीलपारमितायां

- * M. adhvane a kh.y.
 † M. smati [?] tena kālena tena samayena Jaladharagarjita ;
 also [kā] lena tena samayena Jaladharag
 ‡ M. bhijña nāma tathāg
 § M. nasampannaḥ s.
 ¶ M. lokadhātāu : Priyadārsane kalpe tasya hi puna kulapuṭr
 § M. ṣasusvarakṣatra-rā
 ** M. vyūh[o] nāma rājābhūt tasya Ś. [nā]ma rājā abhūṣi tasya
 hi puna kula ... rājño Subh.
 †† M. nāma bhāryyā abh[ūṣi]
 ‡‡ M. vyūhasya dvau putrau babhuvatu eko Vim.
 §§ M. eko Vimalagarbho nāma dvitiyo Vi[mala]netro nū[ma]
 ¶¶ M. ko irddhivan, abh.
 §§ M. dhisa [tva]caryāṃ cābhiyuktau babbhūvatu
 *** M. [abhū]ṣīt yad idaṃ dānapāramitāyā[m] ; abhiyuktā abhū-
 [ṣi]

श्रान्तिपारमितायां वीर्यपारमितायां *ध्यानपारमितायां प्रज्ञापारमितायामुपाय-
 कौशल्यपारमितायां मैत्र्यां करुणायां मुदितायामुपेक्षायां यावत् †सत्त्रिंशत्सु
 बोधिपक्षिकेषु धर्मेषु । सर्वत्र पारंगतावभूतां विमलस्य समाधेः ‡पारंगतौ नक्षत्र-
 राजादित्यस्य समाधेः पारंगतौ विमलनिर्भासस्य समाधेः पारंगतौ विमल-
 भासस्य समाधेः ¶पारंगतावलंकारशुभस्य समाधेः पारंगतौ महातेजोगर्भस्य
 समाधेः पारंगतावभूताम् । स च भगवांस्तेन कालेन तेन समयेनेमं सञ्जर्म-
 ऽपुण्डरीकं धर्मपर्यायं देशयामास तेषां सत्त्वानामनुकम्पायै तस्य च राष्ट्रः शुभ-
 व्यूहस्यानुकम्पायै** । अथ खलु कुलपुत्रा विमलगर्भो दारको विमलनेत्रश्च
 †††दारको येन स्वमाता‡‡ जनयित्री तेनोपसंक्रामतामुपसंक्रम्य दशनखमज्जलिं
 प्रगृह्य जनयित्रीमेतदवोचताम् । एहम्व ‡‡‡गमिष्यावस्तस्य भगवतो ¶¶जलधर-
 गर्जितघोपसुखरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्नस्य तथागतस्यार्हतः ‡‡‡सम्यक्संबुद्धस्य
 सकाशं तं भगवन्तं जलधरगर्जितघोपसुखरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्नं तथागत-
 मर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं दर्शनाय वन्दनाय ‡‡‡पर्युपासनाय । तत् कस्य हेतोः । एष'
 ह्यस्य स भगवान् जलधरगर्जितघोपसुखरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्नस्तथागतो-

- * M. [vīrya]pāramitāyāṃ dhyānapāramitāyāṃ pra[ḥ]ṇā
 † M. [ām] upāyak. pāramitāyā[m] maṅtrāyaṃ mahakarūṇ-
 [āyāṃ]
 ‡ M. [sa]ptātriṃśatsu bodhiṣu dharme[ṣu] sarvatra paraṃ-
 gatāvabbut.
 § M. Vimalāyāṃ sam[ā]dhi[ ] ; also y[a] param gata Naksat r[ā]
 rāja āditya; also [samā] dhiya pāraṃ ga[ta]
 ¶ M. pāraṃ gatā Maṅkā[ra] śubhāya samādhiy [a]pāraṃ gata;
 § M. [v]idaṃ Saddharmapaundarika . [dha]rmapatvāya[m]
 deśayati teṣāṃ sa
 ** M. āyāḥ atha
 †† M. t[ra] ca dārako ve .
 ‡‡ M. mātā janet[ri] teno upasamkrami , also [da]ṭṭa mata janetr.
 §§ M. [ga]miṣyā[ ]ma tasya bhagava.
 ¶¶ M. [Ja]la[dhar]agarjita ghoṣasusvaranaksatra
 §§ M. samyak sambu[ddhasya]
 *** M. [va]ndanā[ ]yāṃ pa ; also nayāṃ. Tat kasya hetoḥ hi so
 amba tathāgato

ऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः सदेवकस्य लोकस्य पुरतः सद्धर्मपुण्डरीकं नाम धर्मपर्यायं
विस्तरेण संप्रकाशयति । तं श्रवणाय *गमिष्यावः । एवमुक्ते कुलपुत्रा विमल-
दत्ता राजभार्या विमलगर्भं दारकं विमलनेत्रं च दारकमेतदवोचत् । एष खलु
कुलपुत्रौ युवयोः पिता राजा शुभव्यूहो †ब्राह्मणेष्वभिप्रसन्नस्तस्मान्न लप्स्यथ तं
तथागतं दर्शनायाभिगन्तुम् । अथ खलु कुलपुत्रा विमलगर्भो ‡दारको विमल-
नेत्रश्च दारको दशनखमञ्जलिं प्रगृह्य तां स्वमातरं ¶जनयित्रीमेतदवोचताम् ।
मिथ्यादृष्टिकुलेऽस्मिन्नावां जातावावां पुनर्धर्मराजपुत्राविति । §अथ खलु कुल-
पुत्रा विमलदत्ता राजभार्या तौ द्वौ दारकावेतदवोचत् । **साधु साधु कुलपुत्रौ
युवां तस्य स्वपितृ राज्ञः शुभव्यूहस्यानुकम्पायै किञ्चिदेव प्रातिहार्यं संदर्शय-
ताम्†† । अन्येव नाम युवयोरन्तिके प्रसादं कुर्यात् प्रसन्नचित्तश्चास्माकमनुजानी-
यात् तस्य भगवतो जलधरगर्जितघोषसुखरनक्षत्रराजं संकुसुमिताभिन्नस्य तथा-
गतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धमभिगन्तुम् ।

अथ खलु कुलपुत्रा विमलगर्भो ‡‡दारको विमलनेत्रश्च दारकस्तस्यां बेलयां
सप्ततालमात्रं वैहायसमभ्युदगम्य तस्य पितृ राज्ञः §§शुभव्यूहस्यानुकम्पायै
बुद्धानुज्ञातानि यमकानि प्रातिहार्याण्यकुरुताम् । तौ तत्रैवान्तरीक्षे गतौ
शय्यामरूपयतां तत्रैवान्तरीक्षे चंकमतस्तत्रैवान्तरीक्षे रजो व्यधुनीतां तत्रै¶¶-
वान्तरीक्षेऽधःकायाद्वारिधारं प्रमुमोचतुर्ध्वः\$कायादग्निस्कन्धं प्रज्वालयतः

* M. gamiṣyāma. Evam uktā Vimaladattarājabbhāryā Vim.

† M. traṃ ca dāraka[m].

‡ M. brāhmaṇeṣu abhiprasanno tena na.

§ M. Vimalagarbho dārak.

¶ M. [ja]netrī etad avocat. mithyā dṛṣṭikula[smim] vayan
jātā vayan[m].

§ M. atha khalu kulaputr.

** M. k[ra]putrāho etasya pito rājño Subhā t: śuṇasi

†† M. sa[m]darśayatha a

‡‡ M. dārako V. netr.

§§ M. rājño .....nārtthā

¶¶ M. antarī

§§ M. [kā]yāto

सोर्ध्रकायाद्वारिधारां प्रमुमोचतुरधःकायादग्निस्कन्धं प्रज्वालयतः स्म । तौ तस्मिन्नेवाकाशे महान्तौ भूत्वा खुडुकौ भवतः खुडुकौ भूत्वा महान्तौ भवतः तस्मिन्नेवान्तरीक्षेऽन्तर्धायतः पृथिव्यामुन्मज्जतः पृथिव्यामुन्मज्जित्वाकाश उन्मज्जतः । इयद्भिः खलु पुनः कुलपुत्रा ऋद्धिप्रातिहार्यैस्ताभ्यां द्वाभ्यां दारकाभ्यां स शुभव्यूहो राजा स्वपिता विनीतः । अथ खलु कुलपुत्राः स राज शुभव्यूहस्तयोर्दारकयोस्तमृद्धिप्रातिहार्यं दृष्ट्वा तस्यां वेलायां तुष्ट उदग्र आत्तमनाः प्रमुदितः प्रीतिसौमनस्यजातो दशनखमञ्जलिं प्रगृह्य तौ दारकावेतदवोचत् । को युवयोः कुलपुत्रौ शास्ता कस्य वा युवां शिष्याविति । अथ खलु कुलपुत्रास्तौ द्वौ दारकौ तं राजानं शुभव्यूहमेतदवोचत् । एष स महाराज भगवान् जलधरगर्जितघोषसुखरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्नस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संयुङ्क्षितप्रति धियते यापयति रत्नमये बोधिवृक्षमूले धर्मासनोपविष्टः सदेवकस्य लोकस्य पुरतः सद्धर्मपुण्डरीकं नाम धर्मपर्यायं विस्तरेण संप्रकाशयति । स आवयोर्भगवान् शास्ता तस्यावां महाराज शिष्यौ । अथ खलु कुलपुत्राः स राजा शुभव्यूहस्तौ दारकावेतदवोचत् । पश्यामो वयं कुलपुत्रौ तं युवयोः शास्तरम् । गमिष्यामो वयं तस्य भगवतः सकाशम् ।

अथ खलु कुलपुत्रास्तौ द्वौ दारकौ ततोऽन्तरीक्षादवतीर्य येन स्वमाता जनयित्री तेनोपसंक्रामतामुपसंक्राम्य दशनखमञ्जलिं प्रगृह्य स्वमातरं जनयित्रीमेतदवोचताम् । एष आवाभ्यामम्य विनीतः स्वपितानुत्तरायां सम्यक्संवोधौ । कृतमावाभ्यां पितुः शास्त्रकृत्यम् । तदिदानीमुत्सृष्टमर्हस्यावां तस्य भगवतः सकाशे प्रव्रजिष्याव इति ।

अथ खलु कुलपुत्रा विमलगर्भो दारको विमलनेत्रश्च दारकस्तस्यां वेलायां स्वमातरं जनयित्रीं गाथाभ्यामध्यभाषताम् ।

अनुजानीह्यावयोरम्ब' प्रव्रज्यामनगारिकाम ।

आवां वै प्रव्रजिष्यावो दुर्लभो हि तथागतः ॥६॥

औदुम्बरं यथा पुण्यं सुदुर्लभतरो' जिनः ।

उत्सृज्य प्रव्रजिष्यावो' दुर्लभा क्षणसंपदा ॥२॥

विमलदत्ता राजभार्याह ।

उत्सृजामि युवामद्य गच्छथा साधु दारकौ ।

वयं पि प्रव्रजिष्यामो दुर्लभो हि तथागतः ॥३॥ इति ।

अथ खलु कुलपुत्रास्तौ द्वौ दारकाविमे गाथे भाषित्वा तौ मातापितरावेत-
दवोचताम् । साध्वम्ब तातैत वयं सर्वे सहिता भूत्वा गमिष्यामस्तस्य भगवतो
जलधरगर्जितघोषसुखरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्नस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्
संबुद्धस्य सकाशमुपसंक्रमिष्यामस्तं भगवन्तं दर्शनाय वन्दनाय पर्युपासनाय
धर्मश्रवणाय । तन् कस्य हेतोः । दुर्लभो ह्यम्ब तात बुद्धोत्पाद उदुम्बर-
पुष्पसदृशो महार्णवयुगच्छिद्रकूर्मग्रीवाप्रवेशवत् । दुर्लभप्रादुर्भावा अम्ब
बुद्धा भगवन्तः । तस्मात्तर्ह्यम्ब तात परमपुण्योपस्तब्धा वयमीदृशे प्रवचन
उपपन्नाः । तन् साध्वम्ब तातोत्सृजध्वमावां गमिष्यावस्तस्य भगवतो जल-
धरगर्जितघोषसुखरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्नस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्
संबुद्धस्य सकाशे प्रव्रजिष्यावः । दुर्लभं ह्यम्ब तात तथागतानां दर्शनम् ।
दुर्लभो ह्यद्य कालः । ईदृशो धर्मराजा । परमदुर्लभेदृशी क्षणसंपत् ।

तेन खलु पुनः कुलपुत्राः समयेन तस्य राक्षः शुभव्यूहस्यान्तःपुराच्चतुर-
शीतिरन्तःपुरिकासहस्राण्यस्य सद्धर्मपुण्डरीकस्य धर्मपर्यायस्य भाजनभूता-
न्यभूवन् । विमलनेत्रश्च दारकोऽस्मिन् धर्मपर्याये चरितावी विमलगर्भश्च
दारको बहुकल्पकोटीनयुतशतसहस्राणि सर्वसत्त्वपापजहने समाधौ चरितो-
ऽभूत् किमिति सर्वसत्त्वाः सर्वपापं जहेयुरिति । सा च तयोर्दारकयोर्माता
विमलदत्ता राजभार्या सर्वबुद्धमंगीतिं सर्वबुद्धधर्मगुह्यस्थानानि च संजानीते
स्म । अथ खलु कुलपुत्रा राजा शुभव्यूहस्ताभ्यां द्वाभ्यां दारकाभ्यां तथा-
गतशासने विनीतोऽवतारितश्च परिपाचितश्च सर्वस्वजनपरिवारः सा च
विमलदत्ता राजभार्या सर्वस्वजनपरिवारा तौ च द्वौ दारकौ राक्षः शुभव्यूहस्य
पुत्रौ द्वाचत्वारिंशद्भिः प्राणिसहस्रैः सार्द्धं सान्तःपुरौ सामात्यौ सर्वे सहिताः
समग्रा येन भगवान् जलधरगर्जितघोषसुखरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्नस्तथा-
गतोऽर्हन् सम्यक् संबुद्धस्तेनोपसंक्रामन्नुपसंक्रम्य तस्य भगवतः पादौ शिरसा-
भिवन्द्य तं भगवन्तं त्रिष्कृत्वः प्रक्षिणीकृत्यैकान्ते तस्थुः ।

अथ खलु कुलपुत्राः स भगवान् *जलधरगर्जितघोषसुखरनक्षत्रराज-

संकुसुमिताभिन्नस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो राजानं शुभव्यूहं सपरिवारमुप-
संक्रान्तं विदित्वा धार्म्या कथया संदर्शयति समादापयति *समुत्तेजयति
संप्रहर्षयति । अथ खलु कुलपुत्रा राजा शुभव्यूहस्तेन भगवता धार्म्या
कथया साधु च सुष्ठु च संदर्शितः समादापितः समुत्तेजितः संप्रहर्षितस्तस्यां
वेलायां तुष्ट उद्ग्र आत्तमनाः प्रमुदितः प्रीतिसौमनस्यजातः कनीयसो भ्रातुः
पट्टं बद्ध्वा राज्ये प्रतिष्ठाप्य सपुत्रस्वजनपरिवारः सा च विमलदत्ता राजभार्या
*सर्वस्त्रीगणपरिवारा तौ च द्वौ दारकौ *साधं तैर्द्वौ चत्वारिंशद्भिः प्राणिसहस्रैः
सर्वे सहिताः समग्रास्तस्य भगवतो जलधरगर्जितघोषसुखरनक्षत्रराजसंकुसुमिता-
भिन्नस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य प्रवचने श्रद्धयागारादनगारिकां
प्रव्रजिताः । प्रव्रजित्वा* च राजा शुभव्यूहः *सपरिवारश्चतुरशीतिवर्षसहस्रा-
णवभियुक्तो विजहार इमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं चिन्तयन् भाषयन्
**पर्यवदापयन् । अथ खलु कुलपुत्राः स *राजा शुभव्यूहस्तेषां चतुरशीतीनां
वर्षसहस्राणामत्ययेन सर्वगुणालङ्कारव्यूहं नाम समाधिं प्रतिलभते स्म ।
*सहप्रतिलब्धाश्चास्य *समाधेरथ तावदेव समतालमात्रं वैहायसमभ्युद्-
गच्छति स्म ।

अथ खलु कुलपुत्राः स राजा शुभव्यूहो *गगनतले स्थितस्तं भगवन्तं
जल*धरगर्जितघोषसुखरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्नं तथागतमर्हन्तं सम्यक्-
संबुद्धमेतदवोचत् । इमौ भगवन् मम पुत्रौ शास्त्रार्थे भवतो यः यद्दहमाभ्यामृजि-

- * M. [sa]mutejesi sampra
- + M. [t]uṣṭa udāgra āttamano pramu[dita]
- † M. [sa]ryba istrigana parivāte
- ‡ M. sārddha
- M. i. ṣu pravrajitvā ca rāpaS
- § M. sapariv.
- M. pari paryodaveṣi atha.
- ++ M. [pu]tra rāja Subha
- †† M. [sa]ha pratilabdhaiva ca ta
- ‡‡ M. .sam[ā]dhiya a
- M. .gaganatale sthito te bhagavā.
- §§ M. ladhara garji taghoṣa
- M. ya ahaṃ etehi irddhi viku

प्रानिहार्येण तस्मान्महतो दृष्टिगताद्विनिवर्तितस्तथागतशासने च प्रतिष्ठापितः
परिपात्रितश्चावतारितश्च तथागतदर्शनाय च संचोदितः* । †कल्याणमित्रौ
भगवन् मम तौ द्वौ दारकौ पुत्ररूपेण मम गृह उपपन्नौ यदुत पूर्वकुशलमूल-
स्मरणार्थम् ।

एवमुक्ते भगवान् ‡जलधरगर्जितघोषसुखरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्नस्तथा-
गतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्तं राजानं शुभव्यूहमेतदवोचत् । एवमेतन्महाराजै-
वमेतद् यथा वदसि । अवरोपितकुशलमूलानां§ हि महाराज कुलपुत्राणां
कुलदुहितृणां च सर्वेषु भवगतिच्युत्युपपत्त्यायतनेषूपपन्नानां सुलभानि
भवन्ति कल्याणमित्राणि यानि शास्त्रकृत्येन ¶प्रत्युपस्थितानि भवन्ति ।
§यान्यनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ शासकान्यवतारकाणि परिपात्रकानि
भवन्ति । उदारमेतन्महाराज **स्थानं यदुत कल्याणमित्रपरिग्रह-
स्तथागतदर्शनसमादापकः । पश्यसि त्वं महाराजैतौ द्वौ दारकौ । आह ।
पश्यामि भगवन् पश्यामि सुगत । भगवानाह । एतौ खलु पुनर्महाराज
††कुलपुत्रौ पञ्चषष्टीनां ‡‡गङ्गानदीवालिकासमानां तथागतानामर्हतां सम्यक-
संबुद्धानामन्तिके पूजां करिष्यत इमं च सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं §§धारयिष्यतः
¶¶सत्त्वानामनुकम्पायै मिथ्यादृष्टीनां च सत्त्वानां सम्यग्दृष्टये वीर्यसंजननार्थम् ।
अथ खलु कुलपुत्राः स राजा शुभव्यूहस्ततो §§गगनतलादवतीर्य दशनखमञ्जलिं
प्रगृह्य तं भगवन्तं जलधरगर्जितघोषसुखरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्नं तथागत-

* M. darśanāya ca saṃcoditaḥ

† M. kalyā mitrā m.

‡ M. [jala]dhara garjita gho[sa]

§ M. .la mūlānām

¶ M. [pra]tyupasthitā bhavati

§ M. yāny anuttar.

** M. rāja sthānam yad idam kal

†† M. [kul]la putrā pañcaṣaṣṭīnām

‡‡ M. gaṅgā nadi vālik[ā]samā.

§§ M. dhārayiṣyanti ṣanti satvā

¶¶ M. anukampāyām

§§ M. [ta]lā avataritvā daśa kh m. jali pragrṇṇi[trā]

मर्हन्तं सम्यक्संबुद्धमेतदवोचत् । तत् साधु भगवन्^१ निर्दिशतु तथागतः कीदृशेन^२ ज्ञानेन समन्वागतस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो येन *मूर्धन्युष्णीषो विभाति विमलनेत्रश्च भगवान् भ्रुवोर्मध्ये चोर्णा विभाति शशिशङ्खपाण्डराभा सा च समसहिता दन्तावली वदनान्तरे विराजति । विम्बोष्ठश्च भगवांश्चारुनेत्रश्च सुगतः ।

अथ खलु कुलपुत्राः स राजा शुभव्यूह इयद्भिर्गुणैस्तं भगवन्तं जलधर-
गर्जितघोषसुस्वरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिश्च^३ तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धमभिष्टु-
त्यान्वैश्च गुणकोटीः नयुतशतसहस्रैस्तं भगवन्तमभिष्टुत्य तस्यां वेलायां तं
भगवन्तं जलधरगर्जितघोषसुस्वरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिश्च^३ तथागतमर्हन्तं
सम्यक्संबुद्धमेतदवोचत् । आश्चर्यं भगवन्^४ यावन्महार्थमिदं^५ तथागतशासनम-
चिन्त्यगुणसमन्वागतश्च तथागतप्रवेदितो धर्मविनयो यावत् सुप्रज्ञता च
तथागतशिक्षा । अद्याप्रेण वयं भगवन्न भूयश्चित्तस्य वशगा भविष्यामो न
भूयो मिथ्यादृष्टेर्वशगा भविष्यामो न भूयः क्रोशस्य वशगा भविष्यामो न भूयः
पापकानां चित्तोत्पादानां वशगा भविष्यामः । एभिर्हं भगवन्नियद्भिर्-
कुशलैर्धर्मैः^६ समन्वागतो नेच्छामि भगवतोऽन्तिकमुपसंक्रमितुम् ।

स तस्य भगवतो जलधरगर्जितघोषसुस्वरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिश्चस्य
तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्य पादौ शिरसाभिवन्द्यान्तरीश्रगत एवास्थान् ।
अथ खलु स राजा शुभव्यूहः सा च विमलदत्ता राजभार्या शतसहस्रमूल्यं
मुक्ताहारं भगवत उपर्यन्तरीश्रेऽक्षैःपूसीत् । समनन्तरश्चिमश्च स मुक्ताहार-
स्तस्य भगवतो मूर्ध्नि मुक्ताहारः कृटागारः संस्थितोऽभूच्चतुरस्रश्चतुःस्थूणः
समभागः सुविभक्तो दर्शनीयः । तस्मिंश्च कृटागारे पर्यङ्कः प्रादुर्भूतोऽनेक-
दृष्यशतसहस्रसंस्तृतस्तस्मिंश्च पर्यङ्के तथागतविग्रहः पर्यङ्कवद्धः संदृश्यते स्म ।

* M. [mū]rdhe uṣṇīṣam srabhā-santi vi. tro ca bhagavān.

† M. ti bimboṣṭam ca bhagavām cā a

‡ M. [naya]ta śata sahaśr(c)hī tam bhaga

§ M. .guṇa samanvāga[ta]

१] भगवान्

२ B भगवान् ; Tib. ལྔལ་ཤ།

३ B ०र्धमिदं ; Tib. རོ་རྒྱུ་ལོ་རྒྱུ།

अथ खलु राहः शुभव्यूहस्यैतदभवत् । महानुभावमिदं बुद्धज्ञानमविन्त्यगुण-
समन्वागतश्च तथागतो यत्र हि नामायं तथागतविग्रहः कूटागारमध्यगतः
संदृश्यते प्रासादिको दर्शनीयः परमशुभवर्णपुष्करतया समन्वागतः ।

अथ खलु भगवान् जलधरगर्जितघोषसुखरनक्षत्रराजसंकुसुमिताभिन्न-
स्तथागतश्चतस्रः पर्यदः आमन्त्रयते स्म । पश्यथ भिक्षवो यूयं शुभव्यूहं राजानं
गगनतलस्थं सिंहनादं नदन्तम् । आहुः । पश्यामो भगवन् । भगवानाह ।
एष खलु भिक्षवः शुभव्यूहो राजा मम शासने भिक्षुभावं कृत्वा शालेन्द्रराजो
नाम तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो लोके भविष्यति विद्याचरणसंपन्नः सुगतो
लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्यसारथिः शास्ता देवानां च मनुष्याणां च बुद्धो
भगवान् विस्तीर्णवत्यां लोकधातावभ्युदगतराजो नाम स कल्पो भविष्यति ।
तस्य खलु पुनर्भिक्षवः शालेन्द्रराजस्य तथागतस्यार्हतः सम्यक्संबुद्धस्याप्रमेयो
बोधिसत्त्वसंघो भविष्यत्यप्रमेयः श्रावकसंघः । समा पाणितलजाता च
वैडूर्यमयी सा विस्तीर्णवती लोकधातुर्भविष्यति । एवमचिन्त्यः स तथा-
गतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धो भविष्यति । स्यात् खलु पुनः कुलपुत्रा युष्माकं
काङ्क्षा वा विमतिर्वा विचिकित्सा वा अन्यः स तेन कालेन तेन समयेन शुभ-
व्यूहो नाम राजाभूत् । न खलु पुनः कुलपुत्रा युष्माभिरेवं द्रष्टव्यम् । तत्
कस्य हेतोः । अयमेव स पद्मश्रीबोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तेन कालेन तेन समयेन
शुभव्यूहो नाम राजाभूत् । स्यात् खलु पुनः कुलपुत्रा युष्माकं काङ्क्षा वा
विमतिर्वा विचिकित्सा वा अन्या सा तेन कालेन तेन समयेन विमलदत्ता
नाम राजभार्याभूत् । न खलु पुनः कुलपुत्रा युष्माभिरेवं द्रष्टव्यम् । तत्
कस्य हेतोः । अयं स वैरोचनरश्मिप्रतिमण्डितध्वजराजो नाम बोधिसत्त्वो
महासत्त्वस्तेन कालेन तेन समयेन विमलदत्ता नाम राजभार्याभूत् तस्य राहः
शुभव्यूहस्यानुकम्पायै तेषां च सत्त्वानां राहः शुभव्यूहस्य भार्यात्वमभ्युप-
गतोऽभूत् । स्यात् खलु पुनः कुलपुत्रा युष्माकं काङ्क्षा वा विमतिर्वा
विचिकित्सा वा अन्यौ तौ तेन कालेन तेन समयेन द्वौ दारकावभूताम् ।
न खलु पुनः कुलपुत्रा युष्माभिरेवं द्रष्टव्यम् । तत् कस्य हेतोः । इमौ तौ
भैषज्यराजश्च भैषज्यसमुद्गतश्च तेन कालेन तेन समयेन तस्य राहः शुभव्यूहस्य
पुत्रावभूताम् । एवमचिन्त्यगुणसमन्वागतौ कुलपुत्रा भैषज्यराजो भैषज्यसमुद्-
गतश्च बोधिसत्त्वौ महासत्त्वौ बहुबुद्धकोटीनयुतरातसहस्रावरोपितकुरालमूला-

वेतावुभावपि सतपुरुषावचिन्त्यधर्मसमन्वागतौ । ये चैतयोः सत्पुरुषयोर्नाम-
धेयं धारयिष्यन्ति ते सर्वे नमस्करणीया भविष्यन्ति सदेवकेन लोकेन ।

अस्मिन् खलु पुनः पूर्वयोगपरिवर्ते भाष्यमाणे चतुरशीतीनां प्राणिसहस्राणां
विरजो विगतमलं धर्मेषु धर्मचक्षुर्विशुद्धम् ।

इति श्रीसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये शुभव्यूहराजपूर्वयोगपरिवर्ते

नाम पञ्चविंशतिमः ॥२५॥

समन्तभद्रोत्साहन-परिवर्तः

अथ खलु समन्तभद्रो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः पूर्वस्यां दिशि गणनां समतिक्रान्तैर्बोधिसत्त्वैर्महासत्त्वैः सार्धं परिवृतः पुरस्कृतः प्रकम्पद्भिः क्षेत्रैः प्रवर्षद्भिः पद्भिः प्रवाचमानैस्तूर्यकोटीनयुतशतसहस्रैर्महता बोधिसत्त्वानुभावेन महत्या बोधिसत्त्वविकुर्वया महत्या बोधिसत्त्वर्द्धगा महता बोधिसत्त्वमाहात्म्येन महता बोधिसत्त्वसमाहितेन महता बोधिसत्त्वतेजसा जाज्वल्यमानेन महता बोधिसत्त्वयानेन महता बोधिसत्त्वप्रातिहार्येण महद्भिर्देवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगमनुष्यामनुष्यैः परिवृतः पुरस्कृत एवमचिन्त्यैर्कृद्भिः प्रातिहार्यैः समन्तभद्रो बोधिसत्त्वो महासत्त्व इमां लोकधातुं संप्राप्तः । स येन गृध्रकृतः पर्वतराजो येन च भगवांस्तेनोपसंक्रामदुपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसाभिवन्द्य सप्तकृत्वः प्रदक्षिणीकृत्य भगवन्तमेतद्वोचत् । अहं भगवंस्तस्य भगवतो रत्नतेजोऽभ्युद्गतराजस्य तथागतस्य बुद्धभेत्नादिहागत इह भगवन् सहायां लोकधातावयं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायो देश्यत इति तमहं श्रवणायागतो भगवतः शाक्यमुनेस्तथागतस्य सकाशममूनि च भगवन्नेतावन्ति बोधिसत्त्वशतसहस्राणीमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायं श्रवणायागतानि । तत् साधु भगवन् देशयतु तथागतोऽहंन् सम्यक्संबुद्ध इमं सद्धर्मपुण्डरीकं धर्मपर्यायमेषां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां विस्तरेण । एवमुक्ते भगवान् समन्तभद्रं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतद्वोचत् । उद्घटितश्चा हि कुलपुत्रैते बोधिसत्त्वा महासत्त्वाः । अपि त्वयं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायो यदुत्तासंभिन्नतथता । ते बोधिसत्त्वा आहुः । एवमेतद् भगवन्नेवमेतत् सुगत । अथ खलु यास्तस्यां पर्वदि भिक्षुभिक्षुण्युपासकोपासिकाश्च संनिपतितास्तासां सद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये प्रतिष्ठापनार्थं पुनरपि भगवान् समन्तभद्रं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतद्वोचत् । चतुर्भिः कुलपुत्र धर्मैः समन्वागतस्य मातृग्रामस्यायं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायो हस्तगतो भविष्यति । कतमैश्चतुर्भिः । यदुत बुद्धैर्भगवद्भिरधिष्ठितो भविष्यत्यवरोपितकुशलमूलश्च भविष्यति निरयराशिव्यवस्थितश्च भविष्यति सर्वसत्त्वपरित्नाणार्थमनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्-

पादयिष्यति । एभिः कुलपुत्र चतुर्भिर्धर्मैः समन्वागतस्य मातृग्रामस्यायं सद्धर्म-
पुण्डरीको धर्मपर्यायो हस्तगतो भविष्यति ।

अथ खलु समन्तभद्रो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवन्तमेतदवोचत् । अहं
भगवन् पश्चिमे काले पश्चिमे समये पश्चिमायां पञ्चशत्यां वर्तमानायामेवंरूपाणां
सूत्रान्तधारकाणां भिक्षूणां रक्षां करिष्यामि स्वस्त्ययनं करिष्यामि दण्डपरिहारं
करिष्यामि विषद्रूपणं करिष्यामि यथा न कश्चित्तेषां धर्मभाणकानामवतार-
प्रेक्ष्यवतारगवेष्यवतारं लप्स्यते न मारः पापीयानवतारप्रेक्ष्यवतारगवेष्यवतारं
लप्स्यते न मारपुत्रा न मारकायिका देवपुत्रा न मारकन्या न मारपार्षद्या यावन्न
भूयो मारपर्युत्थितो भविष्यति । न देवपुत्रा न यक्षा न प्रेता न पूतना न कृत्या
न वेताडास्तस्य धर्मभाणकस्यावतारप्रेक्षिणोऽवतारगवेषिणोऽवतारं लप्स्यन्ते ।
'अहं भगवंस्तस्य धर्मभाणकस्य सततसमितं नित्यकालं रक्षां करिष्यामि । यदा
च स धर्मभाणकोऽस्मिन् धर्मपर्याये त्रिन्यायोगमनुयुक्तश्चक्रमाभिरूढो भविष्यति
तदाहं भगवंस्तस्य धर्मभाणकस्यान्तिके श्वेतपद्दन्तं गजराजमभिरुह्य तस्य
धर्मभाणकस्य चक्रमकुटीमुपसंक्रमिष्यामि बोधिसत्त्वगणपरिवृतोऽस्य धर्मपर्याय-
स्यारक्षाय । यदा पुनस्तस्य धर्मभाणकस्यास्मिन् धर्मपर्याये त्रिन्तायोगमनु-
युक्तस्य सन इतो धर्मपर्यायादन्तशः पदव्यञ्जनं परिभ्रष्टं भविष्यति तदाहं
तस्मिन् श्वेतपद्दन्ते गजराजेऽभिरुह्य तस्य धर्मभाणकस्य संमुखमुपदर्शयित्वा
इमं धर्मपर्यायमविकलं प्रत्युच्चारयिष्यामि । स च धर्मभाणको ममात्मभायं
दृष्ट्वे मं च धर्मपर्यायमविकलं ममान्तिकाच्छ्रुत्वा तुष्ट उदग्र आत्तमनाः प्रमुदितः
प्रीतिसौमनस्यजातो भूयस्या मात्रयास्मिन् धर्मपर्याये वीर्यमारप्स्यते मम च
सहदर्शनेन समाधिं प्रतिलप्स्यते धारण्यावर्तां च नाम धारणीं प्रतिलप्स्यते
कोटीशतसहस्रावर्तां च नाम धारणीं प्रतिलप्स्यते सर्वरुतकौशल्यावर्तां च
नाम धारणीं प्रतिलप्स्यते ।

ये च भगवन् पश्चिमे काले पश्चिमे समये पश्चिमायां पञ्चशत्यां भिक्षवो वा
भिक्षुण्यो वोपासका वोपासिका वैवं सूत्रान्तधारका एवं सूत्रान्तलेखका एवं
सूत्रान्तमार्गका एवं सूत्रान्तवाचका ये पश्चिमे काले पश्चिमे समये पश्चिमायां
पञ्चशत्यामस्मिन् धर्मपर्याये त्रिसप्ताहमेकाविंशतिदिवसानि चक्रमाभिरूढा
अभियुक्ता भविष्यन्ति तेषामहं सर्वसत्त्वप्रियदर्शनमात्मभायं संदर्शयिष्यामि ।
तमेव श्वेतं पद्दन्तं गजराजमभिरुह्य बोधिसत्त्वगणपरिवृत एकविंशतिमे दिवसे

तेषां धर्मभाणकानां चक्रममागमिष्यामि आगत्य च तान् धर्मभाणकान् परि-
संहर्षयिष्यामि समादापयिष्यामि समुत्तेजयिष्यामि संप्रहर्षयिष्यामि । धारणीं
चैषां दास्यामि यथा ते धर्मभाणका न केनचिद्धर्षणीया भविष्यन्ति न चैषां
मनुष्या वामनुष्या वावतारं लप्स्यन्ते न च नार्योऽपसंहरिष्यन्ति । रक्षां चैषां
करिष्यामि स्वस्त्ययनं करिष्यामि दण्डपरिहारं करिष्यामि विषद्रूपणं करिष्यामि ।
तेषां च वयं भगवन् धर्मभाणकानामिमानी धारणीपदानि दास्यामि । तानि
भगवन् धारणीपदानि तद् यथा ।

अदण्डे दण्डपतिदण्डावर्तानि दण्डकुशले दण्डसुधारि सुधारि सुधारपति
बुद्धपश्यने सर्वधारणि आवर्तनि संवर्तनि संघपरीक्षिते संघनिर्घातनि
धर्मपरीक्षिते सर्वसत्त्व^१रुतकौशल्यानुगते सिंहविक्रीडिते अनुवर्ते वर्तनि
वर्तालि स्वाहा ।

इमानि तानि भगवन् धारणीपदानि यस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
श्रोत्रेन्द्रियस्यावभासमागमिष्यन्ति वेदितव्यमेतन् समन्तभद्रस्य बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्याधिष्ठानमिति ।

अयं च भगवन् सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायोऽस्मिन् जम्बुद्वीपे प्रचरमाणो
येषां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां हस्तगतो भविष्यति तैर्भगवन् धर्मभाण-
कैरेवं वेदितव्यम् । समन्तभद्रस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यानुभावेन
यदस्माकमयं धर्मपर्यायो हस्तगतः समन्तभद्रस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
तेजसा । समन्तभद्रस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य चर्यायास्ते भगवन् सत्त्वा
लाभिनो भविष्यन्ति बहुबुद्धावरोपितकुशलमूलाश्च ते सत्त्वा भविष्यन्ति तथा-
गतपाणिपरिमार्जितमूर्धानश्च ते भगवन् सत्त्वा भविष्यन्ति । य इदं सूत्रं
लिखिष्यन्ति धारयिष्यन्ति मम तैर्भगवन् प्रियं कृतं भविष्यति । य इदं सूत्रं
लिखिष्यन्ति ये चास्यार्थमनुभोत्स्यन्ते लिखित्वा च ते भगवन्निदं सूत्रमित-
श्च्युत्वा त्रयस्त्रिंशतां देवानां सभागतायोपपत्स्यन्ते सहोपपन्नानां चैषां चतुर-
शीतिरप्सरसां सहस्राण्युपसंक्रमिष्यन्ति । मेरीमात्रेण मुकुटेन ते देवपुत्रा-
स्तासामप्सरसां मध्ये स्थास्यन्ति । ईदृशः कुलपुत्रा इमं धर्मपर्यायं लिखित्वा
पुण्यस्कन्धः कः पुनर्वादो य एतमुद्देक्ष्यन्ति स्वाध्यायिष्यन्ति चिन्तयिष्यन्ति

1 J drops सत्त्व

2 B तेऽधिमा० ; Tib. ངོ་ཤོ་ཙམ །

मनसिकरिष्यन्ति । तस्मात्तर्हि कुलपुत्राः सत्कृत्यायं सद्धर्मपुण्डरीको धर्म-
पर्याको लिखितव्यः सर्वचेतः समन्वाहृत्य । यश्चाविक्षिप्तेन मनसिकारेण
लिखिष्यति तस्य बुद्धसहस्रं हस्तमुपनामयिष्यति मरणकाले चास्य बुद्धसहस्रं
संमुखमुपदर्शनं करिष्यति । न च दुर्गतिविनिपातगामी भविष्यति । इतश्च्युतश्च
तृपितानां देवानां सभागतायोपपत्स्यते यत्र स मैत्रेयो बोधिसत्त्वो महा-
सत्त्वस्तिष्ठति द्वात्रिंशद्वरलक्षणो बोधिसत्त्वगणपरिवृतोऽप्सरःकोटीनयुतशत-
सहस्रपुरस्कृतो धर्मं देशयति । तस्मात्तर्हि कुलपुत्राः पण्डितेन कुलपुत्रेण वा
कुलदुहित्वा वायं सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायः सत्कृत्य लिखितव्यः सत्कृत्यो-
द्देश्यः सत्कृत्य स्वाध्यायितव्यः सत्कृत्य मनसिकर्तव्यः । इमं कुलपुत्रा धर्म-
पर्यायं लिखित्वोद्दिश्य स्वाध्यायित्वा भावयित्वा मनसिकृत्वैवमप्रमेया गुणा
भविष्यन्ति । तस्मात्तर्हि तेन पण्डितेन भगवन् कुलपुत्रेण वा कुलदुहित्वा वायं
सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायो धारयितव्य एतावन्तस्तेषां गुणानुशंसा भविष्यन्ति ।
तस्मात्तर्हि भगवन्नहमपि तावदिमं धर्मपर्यायमधिष्ठास्यामि यथा भगवन्
ममाधिष्ठानेनायं धर्मपर्यायोऽस्मिन् जम्बुद्वीपे प्रचरिष्यतीति ।

अथ खलु तस्यां वेलायां भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः
समन्तभद्राय बोधिसत्त्वाय महासत्त्वाय साधुकारमदान् । साधु साधु समन्त-
भद्र यत्र हि नाम त्वमेवं बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुक्म्पायै महतो
जनकायस्यार्थाय हिताय सुखाय प्रतिपन्नः एवमचिन्त्यधर्मसमन्वागतोऽग्नि
महाकरुणासंगृहीतेनाध्याशयेनाचिन्त्यसंगृहीतेन चित्तोत्पादेन यस्त्वं स्वयमेव
तेषां धर्मभागकानामधिष्ठानं करोषि । ये केचित् कुलपुत्राः समन्तभद्रस्य
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य नामधेयं धारयिष्यन्ति वेदितव्यं तैः शाक्यमुनिस्तथा-
गतो दृष्ट इति । अयं च सद्धर्मपुण्डरीको धर्मपर्यायस्तस्य भगवतः शाक्यमुने-
रन्तिकारुण्यतः शाक्यमुनिश्च तथागतस्तैः पूजितः शाक्यमुनेश्च तथागतस्य
धर्मं देशयतः साधुकारोऽनुप्रदत्तः । अनुमोदितश्चायं धर्मपर्यायो भविष्यति ।
शाक्यमुनिना च तथागतेन तेषां मूर्ध्नि पाणिः प्रतिष्ठापितो भविष्यति ।
भगवांश्च शाक्यमुनिस्तैश्चीवरैरवच्छादितो भविष्यति । तथागतशासनपरि-
प्राहकाश्च ते समन्तभद्र कुलपुत्रा वा कुलदुहितरो वा वेदितव्याः । न च तेषां
लोकायते ऋचिर्भविष्यति न काव्यप्रसृताः सत्त्वास्तेषामभिरुचिता भविष्यन्ति न
नृसका न मल्ला नर्ल्लका न शौण्डिकीरभ्रिककौक्कुटिकसौकरिकस्त्रीपोषकाः

सत्त्वास्तेषामभिरुचिता भविष्यन्ति । ईदृशांश्च सूत्रान्तान् श्रुत्वा लिखित्वा धारयित्वा वाचयित्वा वा न तेषामन्यदभिरुचितं भविष्यति । स्वभार्वधर्म-समन्वागताश्च ते सत्त्वा वेदितव्याः । प्रत्यात्मिकश्च तेषां योनिशो मनसिकारो भविष्यति । स्वपुण्यबलाधाराश्च ते सत्त्वा भविष्यन्ति प्रियदर्शनाश्च ते भविष्यन्ति सत्त्वानाम् । एवं सूत्रान्तधारकाश्च ये भिक्षवो भविष्यन्ति । न तेषां रागो व्याबाधिष्यति न द्वेषो न मोहो नेर्ष्या न मात्सर्यं न क्रशो न मानो नाधिमानो न मिथ्यामानः । स्वलाभसंतुष्टाश्च ते समन्तभद्र धर्मभणका भविष्यन्ति । यः समन्तभद्र पश्चिमे काले पश्चिमे समये पश्चिमायां पञ्चशत्यां वर्तमानायामस्य सद्धर्मपुण्डरीकस्य धर्मपर्यायस्य धारकं भिक्षुं पश्येत् एवं चित्त-मुत्पादयितव्यम् । गमिष्यत्ययं कुलपुत्रो बोधिमण्डं निर्जैष्यत्ययं कुलपुत्रो मारकलिचक्रं प्रवर्तयिष्यत्ययं धर्मचक्रं पराहनिष्यत्ययं धर्मदुन्दुभिं प्रपूरयिष्यत्ययं धर्मशङ्खं प्रवर्षयिष्यत्ययं धर्मवर्षमभिरोक्ष्यत्ययं धर्मसिंहासनम् । य इमं धर्म-पर्यायं पश्चिमे काले पश्चिमे समये पश्चिमायां पञ्चशत्यां वर्तमानायां धारयि-ष्यन्ति न ते भिक्षवो लुब्धा भविष्यन्ति न चीवरगृह्णा न पात्रगृह्णा भविष्यन्ति । ऋजुकाश्च ते धर्मभाणका भविष्यन्ति त्रिविमोक्षलाभिनश्च ते धर्मभाणका भविष्यन्ति । दृष्टधार्मिकं च तेषां' निर्वर्तिष्यति । य एवंसूत्रान्तधारकाणां धर्मभाणकानां भिक्षूणां मोहं दास्यन्ति जात्यन्धास्ते सत्त्वा भविष्यन्ति । ये चैवंरूपाणां सूत्रान्तधारकाणां भिक्षूणामवणं संश्रावयिष्यन्ति तेषां दृष्ट एव धर्मं कायश्चित्तो भविष्यति । य एवं सूत्रान्तलेखकानामुच्चग्रधनं करिष्यन्त्युल्लुपिष्यन्ति ते खण्डदन्ताश्च भविष्यन्ति विरलदन्ताश्च भविष्यन्ति बीभत्सोष्ठाश्च भविष्यन्ति चिपिटनासाश्च भविष्यन्ति विपरीतहस्तपादाश्च भविष्यन्ति विपरीतनेत्राश्च भविष्यन्ति दुर्गन्धिकयाश्च भविष्यन्ति गण्डपिटकविचर्चिद्द्रु-कण्डाकीर्णशरीराश्च भविष्यन्ति । य ईदृशानां सूत्रान्तलेखकानां सूत्रान्तवाच-कानां च सूत्रान्तधारकाणां च सूत्रान्तदेशकानां चाप्रियां वाचं भूतामभूतां वा संश्रावयिष्यन्ति तेषामिदमागादतरं पापकं कर्म वेदितव्यम् । तस्मात्तर्हि समन्तभद्रास्य धर्मपर्यायस्य धारकाणां भिक्षूणां दूरत एव प्रत्युत्थातव्यं यथा तथागतस्यान्तिके गौरवं कर्तव्यं तथा तेषामेव सूत्रान्तधारकाणां भिक्षूणामेव गौरवं कर्तव्यम् ।

अस्मिन् खलु पुनः समन्तभद्रोत्साहनपरिवर्ते निर्दिश्यमाने गङ्गानंदी-
वाल्मिकासमानां बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां कोटीशतसहस्रावर्तीया धारण्याः
प्रतिलम्भोऽभूत् ।

इति श्रीसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्याये समन्तभद्रोत्साहनपरिवर्तो
नाम षड् विंशतिमः ॥२६॥

अनुपरीन्दनापरिवर्तः

अथ खलु भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्ध उत्थाय तस्माद्दर्मासनात् सर्वांस्तान् बोधिसत्त्वान् पिण्डीकृत्य दक्षिणेन पाणिनर्द्धग्रभिसंस्कारपरिनिष्पन्नेन दक्षिणहस्तेष्वध्यालम्ब्य तस्यां वेलायामेतदवोचत् । इमामहं कृलपुत्रा असंख्येयकल्पकोटीनयुतशतसहस्रसमुदानीतामनुत्तरां सम्यक्संबोधिं युष्माकं हस्ते परिन्दाभ्यनुपरिन्दामि निक्षिपाम्यनुपनिक्षिपामि । यथा विपुला वैस्तारिकी भवेत्तथा युष्माभिः कुलपुत्राः करणीयम् ।

द्वैतीयकमपि त्रैतीयकमपि भगवान् सर्वावन्तं बोधिसत्त्वगणं दक्षिणेन पाणिनाध्यालम्ब्यैतदवोचत् । इमामहं कुलपुत्रा असंख्येयकल्पकोटीनयुतशतसहस्रसमुदानीतामनुत्तरां सम्यक्संबोधिं युष्माकं हस्ते परिन्दाभ्यनुपरिन्दामि निक्षिपाम्यनुपनिक्षिपामि । युष्माभिः कुलपुत्रा उद्ग्रहीतव्या धारयितव्या वाचयितव्या पर्यवाप्तव्या देशयितव्या प्रकाशयितव्या सर्वैसत्त्वानां च संश्रावयितव्या । अमात्सर्योऽहं कुलपुत्रा अपरिगृहीतचित्तो विशारदो बुद्धज्ञानस्य दाता तथागतज्ञानस्य स्वयंभूज्ञानस्य दाता । महादानपतिरहं कुलपुत्रा युष्माभिरपि कुलपुत्रा ममैवानुशिक्षितव्यममत्सरिभिर्भूत्वेमं तथागतज्ञानदर्शनं महोपायकौशल्यमागतानां कुलपुत्राणां कुलदुहितृणां चायं धर्मपर्यायः संश्रावयितव्यः । ये चाश्राद्धाः सत्त्वास्तेऽस्मिन् धर्मपर्याये समादापयितव्याः । एवं युष्माभिः कुलपुत्रास्तथागतानां प्रतिकारः कृतो भविष्यति ।

एवमुक्तास्ते बोधिसत्त्वा महासत्त्वा भगवता शाक्यमुनिना तथागतेनार्हता सम्यक्संबुद्धेन महता प्रीतिप्रामोचेन स्फुटा अभूवन् महच्च गौरवमुत्पाद्य येन भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धस्ते नावनतकायाः प्रणतकायाः संनतकायाः शिरांस्यवनाम्याञ्जलिं प्रगृह्य सर्वे एकस्वरनिर्घोषेण भगवन्तं शाक्यमुनिं तथागतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धमेतदृचुः । तथा भगवन् करिष्यामो यथा तथागत आज्ञापयति । सर्वेषां च तथागतानामाज्ञां करिष्यामः परिपूरयिष्यामः । अल्पोत्सुको भगवान् भवतु यथासुखविहारी । द्वैतीयकमपि त्रैतीयकमपि स सर्वावान् बोधिसत्त्वगण एकस्वरनिर्घोषेणैवं भाषते स्म । अल्पोत्

सुको भगवान् भवतु यथासुखविहारी । तथा भगवन् करिष्यामो 'यथा-
तथागन् आह्वापयति । सर्वेषां च तथागतानामाह्वां परिपूरयिष्यामः ।

अथ खलु भगवान् शाक्यमुनिस्तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः सर्वांस्तांस्तथा-
गतानर्हंतः सम्यक्संबुद्धानन्येभ्यो लोकधातुभ्यः समागतान् विसर्जयति स्म
यथासुखविहारं च तेषां तथागतानामारोचयति स्म यथासुखं तथागता
विहरन्त्वर्हन्तः सम्यक् संबुद्धा इति । तं च तस्य भगवतः प्रभूतरत्नस्य
तथागतस्यार्हंतः सम्यक्संबुद्धस्य रत्नस्तूपं यथाभूमौ स्थापयामास तस्यापि
तथागतस्यार्हंतः सम्यक्संबुद्धस्य यथासुखविहारमारोचयामास ।

इदमबोचद् भगवानात्तमनास्ते चाप्रमेया असंख्येयास्तथागता अर्हन्तः
सम्यक्संबुद्धा अन्यलोकधात्वागता रत्नवृक्षमूलेषु सिंहासनोपविष्टाः प्रभूत-
रत्नश्च तथागतोऽर्हन् सम्यक्संबुद्धः स च सर्वावान् बोधिसत्त्वगणस्ते च
'विशिष्टवारित्प्रमुखा अप्रमेया असंख्येया बोधिसत्त्वा महासत्त्वा ये पृथिवी-
विवरेभ्योऽभ्युद्गतास्ते च महाश्रावकास्ताश्च चतस्रः पर्षदः सदेवमानुषासुर-
गन्धर्वश्च लोको भगवतो भाषितमभ्यनन्दन्निति ।

इति श्रीसद्धर्मपुण्डरीके धर्मपर्यायेऽनुपरीन्दनापरिवर्तौ नाम सप्त-

विंशतिमः समाप्तः ॥२७॥

ये धर्मा^१ हेतुप्रभवा हेतुं तेषां तथागतो ह्यवदन् ।

तेषां च यो निरोध^२ एवं वादि महाश्रमणः ॥

INDEX

अकनिष्ठ	२३६	अन्तरकल्प	५२, ६७
अकिलासि	१३६	अन्तेवासी	१८
अक्षण	७०, ११४	अनागामिन्	२२८
अक्षयमति	२, २८६, २६५	अनादिकर्मिक	५२
अक्षोभ्य	१२६	अनाभिभू	६२
अमिखदा	५५, २६४	अनिक्षिप्तधुर	२, २०२
अप्रबोधि	६	अनिमित्त	७३
अप्रयान	४८, ६६	अनिरुद्ध	१
अचला	२६८	अनुकृष्टक	१७८
अच्छटा	२६२	अनुज्ञाताविन्	६७
अच्छिद्रशील	७१	अनुत्पत्तिकधर्मज्ञान्ति	१७४, २१५, २७६
अजरथ	५५	अनुपधि	१७, २७५
अजात	१८२, १८४	अनुपममति	३
अजातशत्रु	३	अनुपरोन्दन	३१४
अजित	१३, १६, २०१, २१८, २२७	अनुप्रजित	१२६
अतर्कबचर	३०	अनुमोदना	२२७
अद्भुत	२३, ३४	अनुव्यञ्जन	१७०
अधिकार	१०४	अनुशासक	२७५
अधिमातकारुणिको नाम महाब्रह्म	११६	अनुमन्थि	२६४
अधिमान	७, ४१, ४४, १७५, १८७, २२४, ३१२	अपस्मारक	२६६
अधिसुक्ति	२०, २४, ४१, ७४, ८०, ८६, ११३	अप्रतिपुद्गल	५४
अध्याशय	२२०	अप्रतिभिन्न	१५३
अनन्तचरित	१६५	अप्रत्यनीय	७०
अनन्तनिर्देश	१८	अपायभूमि	११७
अनन्तमति	१४	अफल्यु	२६
अनन्तविकामिन्	२	अभयन्दद	२६०
अनभ्यस्य	१८५	अभिगीत	१२६
अनवतप्त	२	अभिज्ञानाभिभुव	११०
अनवनामितवैजयन्ती	१४४	अभिनिर्हार	१०७
		अभिमान	२८, १५३
		अभिरति	१२६

ऋभिभ्रद्धानता	२१८	आचार्यभूमि	२५०
अभ्युदगतराज	३०६	आच्छोषित	१०६
अमात्सर्य	३१४	आजानेय	१
अमिताभ	२६६	आजीवक	१८०
अमितायु	१२६	आज्ञातकौण्डिन्य	१, २६
अमोघदर्शिन	२	आत्मदृष्टि	५४
अरूपिन्	२२८	आत्मभाव	४३, १०५, १०७, १८७ १६५, २१२, २५६, २७२
अर्हदुभूमि	१३२, १४०,	आत्मभावप्रतिलम्भ	५७
अल्पाबाधता	१६३, २८५	आत्मभावविग्रह	१५६, १६०
अल्पोत्सुक	१७५, १७६, ३१४	आत्मविग्रहस्तूप	१६०
अवतार	२६८	आनन्द	१
अवतंसक	२१८	आनन्दभद्र	१४४
अवलोकितेश्वर	२, २८६, २६५	आनुलोमिकी	१०५
अवहेठित	११३	आयोग	८२
अविद्या	५७, ६७, १२३	आर्यसत्य	१३, १४, ६८, १३०, २५१
अविवर्तिक	२६, ६७, ६३	आयुष्कषाय	३२
अविवर्य	१०५, १८२	आरण्यधुत	२०२
अवैवल्या	१०७, २१४	आरम्भण	२३, ३१
अशौच	१, १४३	आलेख्य	३८, ३६
अशमगर्भ	१५८	आवेणिक	२३
अश्वजित्	१	आवेणिकबुद्धधर्म	५७
अष्टजातिप्रतिबन्दा	२१५	आसेवक	१८५
अष्टविमोक्ष	२८८	आहार-चीवर	७४, ७६
अष्टापद	५१	इतिवृत्तक	३४
असङ्गज्ञान	४८	इन्द्रदत्त	२
असङ्गशिकाराम	२०२	इन्द्रध्वज	१२६
असङ्गप्रतिभान	२१५	इष्टामय	३७
असङ्गिन्	२२८	ईर्यापथ	१८४
असम्भिन्नतथता	३०८	ईश्वर	२
असंस्कृत	१८२, १८४	ईश्वरवैनेय	२६२
असुर	३	उच्चरघन	३१२
आकाशधातु	१६७	उच्चित	२५५
आकाशप्रतिष्ठित	१२६	उच्छ्रदक	२२४
आकाशस्वभाव	१८२	उज्ज्वल	१५४
आन्वारगोचर	१८०, १८२, १८४		

INDEX

			३१६
			०
उज्जुक	६१	एकाहिक	२६६
उत्पलक	२	एकोत्सव	३६
उत्पाटिताक्षी	१३१	श्रीद्विगुल्ल	१०२
उत्तरमति	२	श्रीमारक	२६६
उत्तरासङ्ग	७३	श्रीरसा	१६, २८
उद्गुरण	१७७	श्रीलोकनक	८४
उद्घटितज्ञ	३०८	श्रीषधी	८६
उपक्लेश	२०७	श्रीस्तरक	२६६
उपदेश	३४	श्रीद्विल्यप्राप्त	८१
उपनन्द	१	श्रीपलम्भिक	२५७
उपनिषा	२१६	श्रीपपादुक	१३५
उपपत्ति	३०४	श्रीरत्रिक	१८३
उपरिष्ठिम	१२६	कटपलिकुञ्चिका	७८
उपलम्भिक	२१६	कटसो	३५
उपस्तब्ध	२२२	कथङ्कथा	२७, ५४, १६७
उपस्थायक	१६२, १६३, २००	कन्य	१७७
उपायकौशल्य	४, २२, २३, ४०	कपर्ण	१३७
उपायकौशल्यपारमिता	२६६	कपिलवस्तु	२०३
उपालम्भ	१८५	कर्केतन	१५८
उल्लापित	२५५	कर्मावरण	२५५
उपेक्षा	२६६	कलविङ्कक	२३५
उरुविल्वकारयप	१, १३७	कल्प	२०
उष्णीष	३०५	कल्पकषाय	३२, ५१
ऊर्णा	५	कल्पसंज्ञोभ	१७८
ऋद्धि-प्रातिहार्य	३०१	कल्याणमित्र	७१, ३०४
ऋद्धिबल	५७	कषाय	३२, ४४
ऋद्धिमत्	१३५	कात्यायन	१०६
ऋद्धिविक्रीडित	२८२	कृत्या	३०६
ऋग्वेदक	३११	कारण	६६, ५४, ६८
ऋषिपतन	५४	कालोदायिन्	१३७
एकधन	१५३, १५६, १७०	काव्य	१८०, ३११
एकजातिप्रतिबद्ध	२१६	काश्यप	१०२, १३७
एकयान	३०, ३६	काष्ठमूल्य	७८
एकरस	६०, ६४	किसर	३
एकात्मका	१६६	किलासिता	१०, ६३, १८६

किलीकृत	२०८	गण	१४७
कूटी	३०६	गणकमहामात्र	१०६
कूटदन्ती	२६८	गणाचार्य	२५६
कुम्भकटलेपन	५४	गणिन्	१६३, २५६
कुरङ्गमूल्य	७८	गरुड	३१२
कुसुप	६२	गति (षट्)	५, ४२
कुरङ्गक	७०	गद्गदस्वर	२८२
कुन्ती	२६८	गङ्गित	६१
कुन्दरक	२७२	गन्धर्व	३
कुम्भारुड	२६६	गया	२०३
कुलपुत्राहो	१६८	गयाकाश्यप	१३७
कूटना	१८७	गरपीडा	२०६
केशिनी	२६८	गरुड	३
कोकिल	२३५	गरुडेन्द्र	३
कोटी	२१८	गर्वापति	१
कोट्टराज	२७८, २८६	गाथा	३४
कोशसकिन्	७०	गिलान	८, १८६
कोश	१६	गुह्यक	१२६
कौक्कुटिक	१८०, ३११	गुह्यगुप्त	२
कौकृत्य	१८६	गूधोङ्गिगल्ल	१०२, २८३
कौण्डिन्यगोल	१३७	गुप्तकूट	१, २८५, ३०८
कौष्ठिल	१	गृहस्थ	१५०, १५४, १६०
कौसोद्य	२२	गेय	३४
क्रीडापन	६४	गोचर	१८१
क्रीडारति	२२८	गोपानसी	६१
क्रम	२१०	गौतमी	१७५
क्रेश	१२८	घोषमति	१४
क्रेशकषाय	३२	चक्रवर्तिन्	२८
चान्ति	३६	चक्रवाड	१६१, २३३, २४७
चान्तिपारमिता	२१८	चंक्रम	७, ३०६
चान्तिबल	८८	चन्द्र	२
चौयासुब	१	चन्द्रप्रदीप	१३, २८२
स्वरस्कन्ध	३	चन्द्रसूर्यप्रदीप	१३
सुङ्गक	३०१	चन्द्रसूर्यविमलप्रभासश्री	२७१
गजराज	३०६	चन्द्रार्कदीप	२०

INDEX

०३२१

चम्पकतैल	२७२	छिम्ब	७०
चरिताविन्	१२४	तथत्व	६२
चर्याप्रदेश	२७१	तथागत	१०४
चातुर्वर्षिक	२१५	तथागतचीवर	१५५
चातुर्मेहाराज	११२	तथागतचैत्य	१५४
चारिका	६४	तथागतज्ञानदर्शन	३०, ३१, ८१,
चित्तव्यावृत्ति	१६८		२०१, २५२
चित्तोत्पाद	३११	तथागतपाणिपरिमार्जित	१५३
चित्र	३८, १४३	तथागतबल	५६
चित्तध्वज	२६३	तथागतलयन	१५५
चीवर	१३६	तथागतविग्रह	१६०, ३०६
चुन्द	१३७	तथागतायुष्प्रमाण	२०६
चूडामणि	१८६	तमाल	१०७
चैलकभूत	१३०	तक्षक	२
चैत्य	१५४	ताड	३६
चौत्त	७८, १८५	तायिन्	२१
छन्दराग	३५	तिरश्चयोनि	२४८
छध्व	२३१	तिर्यग्	२६५
छम्भितत्व	४६	तिलकूटा	२६६
जनयित्नी	२६६	तिलपीडा	६१
जम्बुद्वीप	१४८, २२८, २५२, ३१०	तिष्ठ	१८०
जलभर	२६८	तीर्थ	१७८
जातक	३४	तीर्थिक	२७२
जाम्बूनदाभास	१०६	तुरुष्क	२६६
जिनविग्रह	१६८	तुलकूट	४७
जिभारमज	८६	तुल्यनामधातु	३११
जिनेन्द्र	७	तुषित	६८
ज्येष्ठधर्मनिर्देश	१६६	तृष्णा	१००
ज्योतिष्प्रभ	२	त्रयध्व	१२३
ज्ञानबल	५७, २७६	त्रिपरिवर्त	६२
ज्ञानमुद्रासमाधि	२८२	त्रिभव	३२, ६५
ज्ञानाकर	११२	त्रियान	३१२
ज्ञानोल्का	२८२	त्रिविमोक्ष	८६
झञ्ज	१८०, १८३	त्रिसाइल	२६६
डमर	७०	त्रैतीयक	

वैधातुक	५६, ६०, ६७	धर्मचक्र	४६, ४६, ५३, ११३, ११४,
वैलोक्यविक्रामिन्	२		१२२, २०३, २६३
वैविध्य	६३	धर्मदायाद	४७
दरिद्रबोधि	७६, ७७	धर्मधर	२
दानपति	२२८, ३१४	धर्मनय	२४८
दानपारमिता	२१८	धर्मनिर्मित	४७
दिवसमुद्रा	७७, ८०	धर्मनिरुक्ति	२४६
दिवाविहार	८	धर्मनेत्री	५
दिष्ट्या	११३, १२२, २०६, २१०	धर्मपर्याय	१४८, १५३, २०८
दीपङ्कर	२१, २०७	धर्मपूजा	२७३
दुन्दुभिस्वर	२५४	धर्मप्रभास	१३४, १३५
दुष्करचर्या	२७२	धर्मप्राभृत	१६२
दुष्यवर	६६	धर्मभागक	१५, २१, १२५, १४८, १५०,
दुःखदुःखता	८०		१७६, १८५, २२५, २३३,
दुर्ग तिविनिपात	३११		२६६, २६७, ३०६
दुरभिमोच्य	१२७	धर्मरहस्य	१५३
देवदत्तभिन्नु	१७०	धर्मराजन्	१६६
देवदाहस्तूप	३७	धर्मलक्षण	२३
देवसोपान	१७०	धर्मश्रवणिक	१६
देशिक	१२८, १३१	धर्मशंख	३१२
द्वेष	५७	धर्मसंगीति	१८७
दृक्स्थाम	२०१	धर्मस्कन्ध	१६७
दृष्टधार्मिक	५८, २८०, ३१२	धर्मस्तूप	२७४
दृष्टान्त	३४, ४१, ४६, ७१, १३०,	धर्मस्वामिन्	८६
	१८६	धर्माभिसमय	२१६
दृष्टान्तहेतु	५	धर्मासन	१५५
दृष्टिकषाय	३२	धातु	६
दृष्टिकृत	६७	धातुविग्रह	२८५
दृष्टिस्थित	६३	धातुस्तूप	४, २२३, २२४, २८८
द्रुग्धचित्त	६६	धारणी	१७७, २६५, २८१, ३०६
धरणीन्धर	२, २६७	धारणीपद	२६६, २६७, ३१०
धर्मकथिक	१३३, १३४	धारणीप्रतिलम्भ	२१५
धर्मकोरा	२०, ८६, १४३	धारणीमन्त्रपद	२६८
धर्मकृत्य	६५	धारणयावर्ता	३०६
धर्मगगन	१४५	धुरावाह	१६८

INDEX

३२३

धृतगुण	६७	निष्पलाव	२६, ३३
धूर्त	२६०	नीवरण	५६
धृतराष्ट्र	२	नैगम	६६
धृति	५२	नैगमजानपद	१८८
ध्यान	३७	पञ्चकामगुण	५६
ध्यानपारमिता	२६६	पञ्चगति	६४
ध्यानप्रीत्याहार	१३५	पञ्चाभिज्ञ	६६
ध्याप्रकेयूर	२८२	पटह	३६
नदीकाश्यप	१, १३७	पणव	३६
नन्द	२	पदव्यञ्जन	१८
नरदत्त	२	पद्मप्रभ	५०, ५१
नरादित्य	२२	पद्मवृषभकामिन्	५२
नृवाङ्ग	३४	पद्मश्री	२, २८६, २८७, ३०६
नक्षत्रराज	२	परिमहनिदान	५७
नक्षत्रराज-संकुमुमिताभिज्ञ	२७१, २६८	परिनिर्वाण	११२, १२७, २०७, १८७
नानाधातुक	१३३	परिनिर्जृत	२५६, २६२, २८४, २८५
नानाधिसुक्त	३४	परिव्राजक	१८०
नामरूप	१२३	परिनिष्पन्न	१५६
नारायण	२८४	परिनिष्पत्ति	१५५
निक्षेप	१७६	परिभूत	२५३
नित्यज्वर	२६६	परिषा	२३२
नित्यपरिनिर्जृत	१२६	परिष्कार	७६
निदान	३४	परिसामन्तक	११२
निरामिष	१३३	परीत्त	१७५
निरुपादान	५६	परीन्दन	२६१
निरीहक	६	पर्यङ्क	३
निरुक्ति	२३, ३१, २४६, २५०	पर्याय	१६०
निरोपधि	२००	पर्येष्टिनिदान	५७, ५८
निर्ग्रन्थ	१८०	पामा	७०
निर्वाण	१७, २०, २७, ३४, ४८, ५४, ८०, १००, १४२, २५१	पारमिगत	२६६
निर्वाणनगर	१८६	पारमिता	१००, २१८, २५१, २६६
निर्वाणपर्यवसान	६१	पिटक	३१२
निर्वाणभूमि	४४, २११	पिएडपात	२६०
निर्वाणमार्ग	१२२	पितृज्ञा	२८५
		पिलिन्दबतस	१

विधित	१७०	प्रत्येकबुद्धभूमि	१२८
पिशाचक	६२	प्रत्येकबुद्धयान	२७, ६०
पुरायबलाधान	२७६	प्रत्येकबुद्धयानिक	६४
पुरयाभिसंस्कार	२१६	प्रत्येकबोधि	२७
पुष्करता	२६०	प्रत्येकयान	५
पुष्पदन्ती	२६८	प्रदानशूर	२, २८३
पुस्तक	१४६, १५४, १२१, २२५	प्रभाकर	१०६
पुस्तकगत	२६२, २६५, २७८	प्रभास	१३५
पूतन	२६६	प्रभूतरत्न	१५६, १६५, २६०, २८४, २६३, ३१५
पूर्तिस्तम्भ	५५	प्रब्रज्या	३०१
पूर्णचन्द्र	२	प्रब्रजित	१५०, १५४, १६०
पूर्णमैत्रायणीपुत्र	१३३	प्रस्कन्द	४१
पूर्वप्रणिधानचर्या	१४५	प्रातिहार्य	४, ३००
पूर्वयोग	२७८	प्रावरण	७८
पूर्वयोगचर्या	१३३	प्रियदर्शन	१७६, १६७, २८६
पेयाल	१२०	प्रेत	६३
पेषणकारक	७०	बङ्गुल	१
पैत्तिक	६५	बन्धकुटी	१७८
प्रज्ञप्ति	६३, ३१	बल	२३, २४, २७, ३५, ६३
प्रज्ञाकूट	१७१	बलचक्रवर्तिन	३
प्रज्ञापारमिता	१३, २१८	बली	३
प्रणिधान	५१	बाहुश्रुत्य	१०५
प्रतिभान	२६४	बाष्प	१
प्रतिरूपक	५२	बीजप्राप्त	८६
प्रतिलम्भ	१०५, १०७	बुद्धपुत्र	३४
प्रतिसंलयन	१२५, २८१	बुद्धबोधि	४३
प्रतिसंलीन	१२५	बुद्धभूमि	२०४
प्रतिसंविद्	१३५	बुद्धयान	३१, ३२, ६७
प्रतीत्यसमुत्पाद्	१३, १४, १२३, २५१	बुद्धयानिक	१२५
प्रतीत्योत्पाद्	६६	बुद्धक्षेत्र	३
प्रत्यक्षदर्शी	६१	बोध	१२६
प्रत्यय	१३१	बोधि	२०४
प्रत्यात्मिक	६१, ६६, ३१२	बोधिचर्या	२५२
प्रत्यात्मिकी	८६	बोधिचित्त	६८
प्रत्येकजिन	६६		

INDEX

, ३२५

बोधिसत्त्विकधर्म	२६६	भूमिसूचक	७०
बोधिमण्ड	११, २७, ४०, ४८, १११, ११२, २२३, २२६, ३१२	भृकृटी	१५२, १७८
बोधिवृत्त	११६	भेरुण्डक	६३
बोधिसत्त्वभिन्नु	६	भैषज्य	२१०
बोधिसत्त्वयान	५७, १४८	भैषज्यराज	२, १४८, १७५, २६५, २७१, २८३, ३०६
बोधिसत्त्वयानिक	१२५	मकुटदन्ती	२६८
बोधिसत्त्वयानीय	१८७	मण्ड	४०
बोधिसत्त्वरहस्य	५०	मण्डलिन्	३, २३६
बोधिसत्त्वाववाद	१५, ५०, १२४, १५६, २६१	मन्त्रधारक	१८०
बोधिसत्त्वाववादमहानिर्देश	२	मन्त्रधारणीपद	२६६
बोधिप्रस्थित	२२	मन्त्रपद	२६६
• बोध्यज्ञ	२३	मन्त्रबलविद्या	२६५
बौद्ध	१०७	मन्दरलान	१६५, १६६
ब्रह्मन्	४२, ६३	मन्दरलानता	१६३
ब्रह्मकायिक	२	मञ्जुघोष	१६२
ब्रह्मचर्य	१०७	मञ्जुश्री	२, ४, १७१, १८०, २८३, २८४
ब्रह्मध्वज	१२६	मञ्जुस्वर	१०
ब्रह्मलोक	११४	मञ्जुषूक	३
ब्रह्मविहार	१०१	मरु	२१२
ब्राह्म	११४	मल्ल	१८०, १८३, ३१२
ब्राह्मणी	२८५	मषि	१०६
भद्रकल्प	१३४	महल्लक	७३, ७६, ८२, १२८
भद्रपाल	२	महाकरुणा	१७०
भद्रा	१७६	महाकात्यायन	१, १०५
भद्रिक	१	महाकारयप	१, ८१, ८६
भरद्वाज	१	महाकौष्ठिल	१
भवदृष्टि	५४	महागणिन्	१६३
भवाप्र	१६७, २३२	महातेजोर्गर्भ	२६६
भार्गव	६८	महाधर्म	२, १२
भिन्नु	२१, ६६, २५२	महाध्यायिन्	२२८
भिन्नुणी	२२, २५२	महात्मभाव	१६७
भीष्मकल्प	८७	महानन्द	१
भीष्मार्जित-स्वरराज	२५१	महानामन्	१
भूतवेताल	२६५	महानिर्देश	३, १५

महापूर्य	३	मानदारव	३
महाप्रजापती गीतमी	१७५	मार	० ७
महाप्रतिभान	२, १५६, १७५	मारसेना	१११
महाब्रह्मन्	११४	मारकलिचक्र	३१२
महाभिज्ञा	१३५	मारकायिक	२८०
महाभिज्ञाज्ञानाभिभू	१०६, ११५	मारपर्षद	१०२
महाभिज्ञापरिकर्मे	५२, २०४	मारयज्ञ	२८०
महाभिषट्क	११२, १६१	मारिष	११६
महामञ्जूषक	३	मालाधारी	२६८
महामानदारव	३	मिथ्यादृष्टिकुल	३००
महामुचिलिन्द	३६१	मुक्तकुसुम	१०७
महामुदिता	१७०	मुचिलिन्द	१६१, १६२, १६३
महामैत्री	१७०	मुदिता	१७०
महामौद्गलयन	१, १०६	मुष्टिक	१८२
महारज	५१	मुसारगल्व	१०५, १०६
महारजस्तुप	१५६	मेघदुन्दुभि	२६८
महारजद्वीप	१२८	मेघदुन्दुभिराज	२८६
महाराजकायिक	११२	मेघस्वर	१२६
महारूप	१०६	मेरु	२४७
महाविक्रामिन्	२	मैत्रचित्त	७१
महावैपुल्य	१५, २६१	मैत्रायनीपुत्र	१३३
महाव्यूह	१०२	मैत्री	२६६
महायान	१७२	मैत्रीबल	११६, १३०
महायानिक	६४	मैत्रीविहार	१५५
महासम्भवा	२५२	मैत्रेय	२, ४, १२, २००, २०३, २१५, २२७, ३१३
महास्थामप्राप्त	२५१, २५२	मैत्रेयगोत्र	२१
महासंनिपात	२७१	मौद्गल्यगोत्र	१०७
महेश्वर	२, ४२, ८८	मौद्गल्यायन	१
महेशाख्य	१२४	मौष्टिक	१८०
महोपेक्षा	१७०	मृगरथ	५५३
महोरग	३	मृषावाद	५७, ६१
मातृग्राम	१३५, १८१, २७१, ६७६, २६०, ३०८	यम	२६५
मातृज्ञा	२८५	यमक	३००
मान	३१२	यमकप्रातिहार्य	३००

यशस्काम	१८, २१	लघूत्थानता	२६५
यशोधरा	१, १७६	लम्बा	२८६
युक्ति	८६	लयन	१५५
यूप	१०५	लवणमूल्य	७८
योगाचार	४	लिखन	२५६
योगिन्	४	लीयन	१५३
रतनचन्द्र	२	लेखा	८३
रत्नकेतुराज	१४६	लेन	१५६
रत्नतेजोभ्युदगत	३०८	लोकधातु	१६
रत्नपाणि	२	लोकायत	७२, १५८, १८०, ३११
रत्नपद्मविकामिन्	५२	लोहितमुक्ता	२८६
रत्नप्रभ	२	वक्कुल	१३७
• रत्नप्रभास	१३६	वङ्गजातीया	१७५
रत्नविशुद्धा	१५६	वज्रपाणि	२६२
रत्नव्योमक	२७१	वरप्रभ	१६
रत्नमति	१४	वरप्रभव	१७, २०
रत्नसम्भव	१०४	वर्द्धमानमति	२
रत्नस्तूप	१५८, ३१५	वरुणदत्त	२
रत्नाकर	२	वशा	१५२
रत्नावभास	१०४	वशिता	१
रतिप्रपूर्णा	१०७	वशीभूत	१
रश्मिप्रभास	१०२	वातिक	६५
राक्षसी	२६८	वाराणसी	४४
राक्षसीद्वीप	२८६	वार्षिक	२६६
राग	५७	वासुकि	२
• राजगृह	१	विकडुडमान	६२
राजमहामाल	२४५	विकुर्वा	२६३
राजमाल्य	२४५	विक्रीडित	२०१
राजामात्र	७६, ८०	विगडित	५५, ६१
राहुल	१, १४३	विगडित-प्रामाद	५४
राहुलभद्र	१४५	विग्रह	३८, १५६
राहुलमातृ	१, १७६	विर्चार्चि	३१२
रुद्र	२८६	विर्चार्चिका	७०
रूपिन्	२२८	विचित्रक	६१
रेवत	१, १३७	विचिकित्सा	२७

विश्वम्भित	२०१	विहेठक	७६
विज्ञान	२२३	विहेठा	२६६
विज्ञान्	१६७	वीर्य	३७
विनायक	११७	वीर्यपारमिता	२१८
विनिर्भोग	२५१	वीर्यारब्धि	२०७
विपरिणाम-दुःखता	८०	वीर्यारम्भ	२७२
विपरीतसंज्ञी	२१३	वृषभित	१३३, २०१, २०३, २६१
विपरिश्रय	१३४	वेतनक	७८
विप्रत्यनीक	१५३, १८६	वेताङ्ग	२६८, ३०६
विप्रत्यनीयक	१२	वेमचित्रिन्	३
विभवदृष्टि	५४	वैजयन्त	२३८
विमलगर्भ	२६८, २६६	वैतुल्य	१६
विमलदत्त (राजा)	२७३, २६८	वेदेहीपुत्र	३
विमलदत्ता	३००, ७०२	वेद्यपुरुष	२०६
विमलदत्तसमाधि	२८२	वैनेय	२०८
विमलनिर्भास	२६६	वैपुल्य	१८
विमलनेत्र	२६६	वैपुल्यसूत्र	३४, ७१
विमलप्रभास	२८२	वैपुल्यसूत्रराज	१
विमलभास	२६६	वैपुल्यसूत्रान्त	१०३
विमलाप्रनेत्र	२०	वैराचन	२८३
विमान	११६, १२०	वैरोचनरभि	२६८
विमुक्ति	२७	वैशारद्य	२३, २४
विमोचक	२७८	वैश्वसिक	२०
विमोक्ष	२३, २७, २५, १०५, ३१२	वैश्रवण	३
विरज	५१	वैस्तारिकु	२०
विरूढक	२, २६७	व्याकरण	१०२
विरूपाक्ष	२	व्याङ्ग	६२
विशिष्टचरित	१६५, २५६, २८३, ३१५	व्याधि	६५
विशुद्धचरित	१६५	व्यापारण	१६१
विशेषमति	२	व्याहर	२४४
विषदूषण	२६६	व्याहार	२४
विषपीडा	२०६	व्यूह	८६
विस्तीर्णवती	३०६	व्यूहराज	२८३
विसन्धि	२५०	व्राणिक	६६
विहार	२११	शक्	२

शङ्खशीला	७४	श्रावितक	१११
शरीर	१६०	श्रीगर्भ	१७, १०, ११
शरीरपूजा	२२२	श्रैष्ठभार्या	२८
शरीरवैस्तारिक	५२, ५३	श्रेष्ठी	२८६
शरीरस्तूप	१६०, १६१	षडगति	६७
शालाका	६५, १६६	षडभिज्ञा	१०७, १७८
शशिकेतु	१०४	षडायतन	१२३
शाक्यमुनि	१२६, १५८, २००, २१६, २२०, २६०, २८२, २८५, २६३, ३११, ३१४	षडिन्द्रिय	२३६
शाक्यसिंह	२१, २२, १०३	सक्रुप्रस्थमूल्य	८०
शाक्याधिराज	२२	सक्रुदागामिन्	२२८
शपरिपुत्र	१, २६, २८	सञ्चोभ	४४
शारीसुत	२४, ३५	सत्कायदष्टि	७०
शालराज	२६६	सततसमिताभियुक्त	२२३, २४४
शालेन्द्रराज	३०६	सत्यवचन	२७६
शिखिन्	२	सत्याधिष्ठान	२७६
शाल	१६, ३७	सत्त्वकषाय	३२
शालपारमिता	२६८	सद्धर्मकोश	१४५
शुभव्यूहाराज	२६८	सद्धर्मज्ञय	१८८
शून्यता	७३, १५६	सद्धर्मपुराडरीक	१७, २५३, २६१, २७१, २८२
शून्यधर्म	१२७	सद्धर्मविप्रलोप	१८५
शौच	१	सदापरिभूत	२५२
शौचभूमि	५५	सप्ततथागत	१३६
शौचाशौच	१४३, १४६, १७५, १७६, २७७	सब्रह्मक	१७
श्लैष्मिक	६५	सभागता	३११
शौकरिक	१८०, ३११	समता	६२
शौण्डिक	३११	समन्तगन्ध	२
धृदासार	२६	समन्तप्रभ	१३७
धामशेर	१२४, १८१	समन्तप्रभास	१३७
धावक	१६	समन्तभद्र	३०८, ३१०, ३११, ३१२
धावकभूमि	१२८	समन्तमुख	२६७
धावकयान	५६	संकारधान	७७, ७८, ७९, ८४
धावक्यानिक	२६, ५७, ६०, ६६, १५५	संघ	२०४
धावकसंघ	१२४	संघपूजा	२२३
		सन्धावचन	४६

सन्धाभाष्य	२३, २७, ३०, ४७, ५३, १७८, २२०	सुखसंस्पर्शविहार-	१६६
सन्धाभाषित	६१, १५४, १६३	सुखाकरा	३६६
सन्धि	२५०	सुखापना	६८
सम्प्रकाशनता	१७७	सुखावती	३६६
सम्प्रभणित	२७१	सुखविहार	१८०
सम्प्रमोष	२४८	सुखस्थित	१८६
सम्प्रहर्षित	३०३	सुखमा	२६
सम्भवा	१०६	सुन्दरनन्द	१
समापत्ति	२२, २३	सुभृति	१, १०४
संलेखवृत्ति	१७७	सुमति	१४
संलीयना	४४	सुमेरु	११५
संश्रावितक	१३१	सुवर्णयूप	१६
संस्कार	१७३	सुविनेय	१६५
संस्कारदुःखता	८०	सुविमुक्त	१
संसार	३४	सूचीमुख	६२
सर्वगुणालङ्कार	३०६	सूच्यप्र	६६
सर्वधर्मशून्यता	१५५	सूत्र	७२, १६२, २२७
सर्वज्ञज्ञान	८६, १३२	सूत्रान्त	३३, १५०, १५२, २६१
सर्वज्ञता	३१	सूत्रान्तधारक	२५१, २८०, ३०६
सर्वज्ञताहारक	१८६	सूत्रान्तलेखक	३०६, ३१२
सर्वज्ञभूमि	८६	सूरत	३४
सर्वसत्त्वप्रियदर्शन	२७१	सूर्य	२
सर्वरुतकौशल्य	२८२	सेनापति	१८६
सर्वरूपसंदर्शना	२८६	सौकर	१८३
सर्वरूपसंदर्शन-समाधि	२८८	सौकरिक	१८०
सहापति	२	सौरल्य	१५६
सागरवरधर	१४३, १४६	सिंह	२
सान्निपातिक	६५	सिंहचन्द्रा	२५५
सामुत्कर्षिकी	४७	सिंहघोष	१२६
सांकथ्य	४	सिंहध्वज	१२६
सारथि	१३	स्कन्ध	५३
सार्थबाह	२६०	स्कन्धमार	१८६
सुखसंज्ञा	१२२	स्तूप	६, १०५, १५४, १५८, २२१
सुखसंस्पर्श	२८५	स्त्रीपोषक	३११
		स्थविर	७३, ८८

INDEX

, ३३१

स्थालिकामूल्य	७८	हठ्ठे	८२
स्पर्शविहारता	१६३	हारीती	२६८
स्वागत	१३७	हिमवन्त	६६
स्वयम्भू	३४, ६०, २४७	हीनयान	३४, ३५, १०३
स्वयम्भुव	१५२. २५८	हीनसंज्ञा	२८३
स्वप्रत्यय	२३, ६४	हीनाधिमुक्त	८१, १३५
स्वभावधर्म	३१३	हेतु	३६, ५४, १३०
स्रोत-आपन्न	२२७	हेतुकारण	२३, ३१
हृदिनिगडवन्धन	२८६	हेष्टा	२०२

Single issues may be bought separately, but three years after the completion of a work no complete sets are broken for the sale of loose component parts.

Each issue bears, besides its issue number, a fascicle number indicating its place in the work and volume to which it belongs.

With the issue of this Notice all previous prices and price-lists are cancelled.

CALCUTTA,

1st December, 1952.

The publications or information about them are obtainable from the Asiatic Society, No. 1, Park Street, Calcutta, or from the Society's Agents:—

MESSRS. LUZAC & Co., 46, Great Russell Street, London, W.C.

M. PAUL GEUTHNER, 13, Rue Jacob, Paris, VIe.

BUCHHANDLUNG OTTO HARRASSOWITZ, 14, Querstrasse, Leipzig.

MESSRS. THACKER, SPINK & Co. LD., 3, Esplanade East, Calcutta.

MESSRS. THE MOORE COTTRELL SUBSCRIPTION AGENCIES, New York, U.S.A.

Residents of Europe should order from the Agents.

When ordering direct from the Society the following rules should be observed:—

Orders should be addressed to the Asiatic Society and not to any Official by name or title.

All Cheques, Money Orders, etc., should be made payable to the "Treasurer, Asiatic Society".

Orders for books should be accompanied by a full name and address, legibly written, and should be sent on a separate sheet of paper containing no other communication.

In India, books are supplied by V.P.P.

**CALCUTTA:—Published by the Asiatic Society, 1 Park Street,
and Printed by J. C. Sarkhel, Calcutta Oriental Press Ltd.,
9, Panchanan Ghose Lane, Calcutta—9**